

УДК 811.161.3*373.6(038)

ББК 81.2Бел-4

Э 93

Укладальнікі:

І. І. Лучыц-Федарэц: *Пе — Пнюшок*;

Я. В. Волкава: *По — Понад*; І. У. Кур'ян: *Попарсак — Потр*;

В. Л. Авілава: *Потра — Пояс*; Р. М. Малько: *Пра — Праснак*;

Г. А. Цыхун (у межах названых фрагментаў): *перабіўка, перадрачваць, перасекаць, плашчыца, плямнаць, павяс, повірак, подан, подвалкі, покаст, покатам, покрык, пол, пола, полам, поні, пор, потвар, правальвацца, правы, прадавачка, прад'явіць, празмуста, пралля, прамара, прамер, правускаць, прасконак*.

Рэдактар

доктар філалагічных навук Г. А. Цыхун

Рэцэнзенты:

кандыдат філалагічных навук С. М. Запрудскі,

кандыдат філалагічных навук М. Н. Крыўко

Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 9. П / Э 93 уклад. І. І. Лучыц-Федарэц [і інш.]; рэд. Г. А. Цыхун. — Мн.: Бел. навука, 2004. — 367 с.

ISBN 985-08-0629-X.

Гэта работа — крыніца для даследавання гісторыі развіцця лексікі беларускай мовы і яе суадносін з лексікай іншых славянскіх і неславянскіх моў.

Папярэдні том слоўніка выйшаў у 1993 годзе.

Дзевяты том уключае этымалагічны аналіз беларускай лексікі на літару П. Вялікая ўвага ўдзяляецца лінгвагеаграфіі слоў, словаўтварэнню, семантычным зрухам.

Разлічаны на лінгвістаў, літаратуразнаўцаў, гісторыкаў і ўсіх, хто цікавіцца сувязямі беларускай мовы з іншымі славянскімі і неславянскімі мовамі.

УДК 811.161.3*373.6(038)

ББК 81.2Бел-4

© Укладанне. І. І. Лучыц-Федарэц, Я. В. Волкава, І. У. Кур'ян і інш., 2004
© Афармленне. РУП "Выдавецтва "Беларуская навука", 2004

АД РЭДАКТАРА

Пасля больш чым дзесяцігадовага перапынку працягваецца выданне чарговых тамоў "Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы". За гэты час значна змяніўся склад аўтарскага калектыву, а таксама навуковы рэдактар слоўніка. У чарговым томе ў асноўным захаваны прынцыпы, якія былі выпрацаваны ў час работы над папярэднімі тамамі. У першую чаргу гэта датычыць па магчымасці поўнага ўліку лексікі, паходжанне якой, на думку аўтараў слоўніка, патрабуе высвятлення, яе геаграфічнага размеркавання. Разам з тым публікацыя новых збораў народнай лексікі, што прыводзіць да пашырэння рээстра разглядаемых слоў, прымушае перагледзець агульны аб'ём слоўніка, аднак ужо цяпер відаць, што колькасць папярэдне запланаваных дзесяці тамоў будзе перавышана. Выхад у свет у канцы мінулага і ў пачатку новага стагоддзяў шэрагу этымалагічных слоўнікаў славянскіх моў, а таксама абагульняючых прац па славянскай этымалогіі, што ўлічваюць апошнія навуковыя распрацоўкі, робяць збытковым падрабязны разгляд больш ранняй па часе літаратуры па кожным з аналізуемых слоў. У большасці выпадкаў аўтары слоўнікавых артыкулаў абмяжоўваюцца прывядзеннем некаторых з выказаных версій паходжання слоў, робячы спасылку на адпаведныя слоўнікі, дзе гэтыя версіі абагульнены на аснове вывучэння літаратурных крыніц.

Папаўненне спісу цытаваных крыніц і літаратуры ажыццявіў І. І. Лучыц-Федарэц. Ім таксама зроблена ўпарадкаванне сістэмы скарачэнняў. Камп'ютарны набор і тэхнічную падрыхтоўку тэкста слоўніка да друку ажыццявіла І. І. Лапуцкая.

СКАРАЧЭННІ

КРЫНІЦЫ

- Брэн — М'ясное этнографічнае апісанне Б'льскага ўезда, складанае... Келестіном Івановым Бренном, 1853 г. (рукапіс).
- ГЧ — Гавораць чарнобыльцы (з мясцовых гаворак чарнобыльскай зоны ў Беларусі). Мн., 1994.
- Даніл. Сл. — Даніловіч М. А. Слоўнік дыялектнай фразеалогіі Гродзеншчыны. Гродна, 2000.
- ЖНС — Жывое народнае слова. Мн., 1992.
- Жукаў — Жуков П. И. Рыбы бассейна Немана. Мн., 1958.
- Жыв. НС — Жывое наша слова: Дыялекталагічны зборнік: Да 90-годдзя члена-карэспандэнта НАН Беларусі Ю. Ф. Мацкевіч. Мн., 2001.
- Жыв. св. — Жывёльны свет: Тэматычны слоўнік. Мн., 1999.
- ЛА — Лексічны атлас беларускіх народных гаворак. Т. 1—5. Мн., 1993—1998.
- Ляц. — Ляцкі Е. А. Матэрыялы для изучэння творчасці і быта беларусав. I. Пословицы, поговорки, загадки. М., 1898.
- Наша Слова — Наша Слова. Мн., 1990 і наст.
- Нікан., Трансп. — Никончук М. В., Никончук О. М. Транспартна лексіка правобережнаго Полісся в системі східнослов'янскіх мов. Київ, 1990.
- ПСл — Кучук І. М., Малюк А. К. Палескі слоўнік: Лельчыцкі раён. Мазыр, 2000.
- Расл. св. — Расліны свет: Тэматычны слоўнік. Мн., 2001.
- Сл. рэг. лекс. — Слоўнік рэгіянальнай лексікі Гродзеншчыны. Гродна, 1999.
- Сл. Скар. — Слоўнік мовы Скарыны. Т. 1—3. Мн., 1977—1994.
- ССБМ — Бардовіч А. М., Круталевіч М. М., Лукашанец А. А. Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы. Мн., 2000.
- Стан. — Станкевіч Я. Беларуска-расійскі (вялікалітоўска-расійскі) слоўнік. New York, [1990].
- Статут. 1529 — Статут Велікаго княжства Літоўскаго 1529 г. Мн., 1960.
- Ст.-бел. лексікон — Прыгодзіч М. Р., Ціванова Г. К. Старабеларускі лексікон: Падручны перакладны слоўнік. Мн., 1997.
- Сярж., Грыбы — Сяржаніна Г. Базідыяльныя грыбы Беларусі: балетальныя, агарыкальныя, русулальныя. Мн., 1994.
- Тураўшч. — Тураўшчына: мінулае, сучаснасць, будучыня. Вып. 1. Тураў—Мінск, 2000 і наст.
- Шлоб. — Шлобскі А. Матэрыялы для вывучэння фальклёру і мовы Віцебшчыны. Ч. 1. Мн., 1927.

Шымк., Собр. — Словник білоруськоў мовы Ф. С. Шымкевіча: Сабраніе слов літоўска-русскаго (б'льорускаго) нар'ч'я. // Б. К. Галас. Ф. С. Шымкевіч як лексікограф і украінське словнікарство (кінець XVIII — пачаток XX ст.). Ужгород, 1995. С. 147—180.

Яшк. Мясц. — Яшкін І. Я. Мясцовая беларуская лексіка 1851—1874 гадоў у матэрыялах фондаў аддзела рукапісаў Навуковай бібліятэкі Вільнюскага ўніверсітэта // Acta Baltica-Slavica. 1994. Т. 22. S. 147—220.

ЛІТАРАТУРА

- Albaruthenica — гл. Беларусіка.
- Альтбаўэр — Biblical Scrolls in a Sixteenth Century Jewish Translation into Belorussian (Vilnius Codex 262) with Introduction and Notes by Moshe Altbauer. Jerusalem, 1992.
- Абрэмбска-Яблонска, Śladami — Obrębska-Jabłońska A. Śladami żywego języka. Warszawa, 1993.
- Анікін, Этимология — Аникин А. Е. Этимология и балто-славянское лексическое сравнение в праславянской лексикографии. Новосибирск, 1998.
- Ареал. исслед. — Ареальные исследования в языкознании и этнографии: Тез. докл. и сообщ. Л., 1971 і наст.
- Асоўскі, Stud. Slawist. — Ossowski L. Studia slawistyczne. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1992.
- Балто-слав. этнояз. отнош. — Балто-славянские этноязыковые отношения. М., 1983.
- Balto-slow. zw. jęz. — Bałto-słowiańskie związki językowe. Wrocław—Warszawa—Kraków, 1990.
- Банькоўскі — Bańkowski A. Etymologiczny słownik języka polskiego. Т. 1. Warszawa, 2000 і наст.
- Беларусіка — Беларусіка — Albaruthenica. Кн. 1. Мн., 1993 і наст.
- Борысь, Czak. stud. — Boryś W. Czakawskie studia leksykalne: Dziedzictwo prasłowiańskie w słownictwie czakawskim. Warszawa, 1999.
- Бузук, Асн. пыт. — Бузук П. А. Асноўныя пытанні мовазнаўства. Менск, 1926.
- Бяднарчук, Stosunki — Bednarczuk L. Stosunki językowe na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Kraków, 1999.
- Бярнар, Б'лг. изсл. — Бернар Р. Б'лгаристичны изследвания. София, 1982.
- Векслер, Hist. — Wexler P. A historical phonology of the Belorussian language. Heidelberg, 1977.
- Векслер, Гіст. — Вэкслер П. Гістарычная фаналогія беларускае мовы. Мн., 2004.
- Віткоўскі, Słownik — Słownik zapożyczeń polskich w języku rosyjskim / Zestawił W. Witkowski. Kraków, 1999.
- Вяржбоўскі, Бел.-літ. лекс. — Вержбовский А. А. Белорусско-литовские лексические взаимосвязи: АКД. Вильнюс, 1961.

- Гармонія — Гармонія беларускага слова: Падручныя нарысы для журналістаў // Зборкі пазнання чысьціні беларускае мовы. Гродна, 1999.
- Глухак — Gluhak A. Hrvatski etimološki rječnik. Zagreb, 1993.
- Горбач, Арго — Горбач О. Арго українських лірників. Мюнхен, 1957.
- ESJSt — Etymologický slovník jazyka staroslověnského, I. Praha, 1989 і наст.
- Грэк-Пабісова, Марынякова, Współcz — Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I. Współczesne gwary polskie na dawnych Kresach północno-wschodnich. Warszawa, 1999.
- JBS — Journal of Byelorussian Studies, London, 1965—1988.
- Загароддзе — Загароддзе, I. Мн., 1999 і наст.
- Зализняк, Древненовг. — Зализняк А. А. Древненогородский диалект. М., 1995.
- Запіскі — Запіскі Адзела гуманітарных навук: Працы класа філалогіі. Мн., 1928. Кн. 2 і наст.
- Запісы — Запісы Беларускага інстытута навукі і мастацтва, I. Мюнхен: Нью-Йорк, 1952 і наст.
- Запрудскі, дыс. — Запрудский С. Н. Сербскохорватско-белорусские лексические соответствия: Дисс. ... канд. филол. наук. Мн., 1989.
- Зб. Абрэмбскай-Яблонскай — Język i kultura białoruska w kontakcie z sąsiedami : Studia poświęcone A. Obrębskiej-Jabłońskiej w stulecie urodzin. Warszawa, 2001.
- Зб. Багародзіцкаму — Памяці В.А. Богородицкого: К столетию со дня рождения. Казань, 1961.
- Зб. Відоескаму — Македонски јазик. Год. XL—XLI. 1989—1990: Посвено на Б. Видоески по повод 70-годишнината. Скопје, 1995.
- Зб. Звалінскаму — PF. T. XXXII. Warszawa, 1985.
- Зб. Івічу — ЈФ. Посвено П. Ивићу. Књ LVI. Београд, 2000.
- Зб. Лімінгу — Collectanea Slavica: in honorem H. Leeming. Kraków, 1996.
- Зб. Русэку — Ськровище словесное: Studia slawistyczne ofiarowane profesorowi J. Ruskowi na 70. urodziny. Kraków, 2000.
- Зб. памяці Слаўскага — Dzieje Słowian w świetle leksyki: Pamięci profesora Franciszka Sławskiego. Kraków, 2002.
- Зб. памяці Талстога — Слово и культура. Памяти Н. И. Толстого. Т. 1—2. М., 1998.
- Зб. Слаўскаму — Slawistyczne studia językoznawcze F. Sławskiemu w 70. rocznicę urodzin i 50-lecie pracy naukowej. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź, 1987.
- Зб. Супруну — Число — Язык — Текст: Сборник статей к 70-летию А. Е. Супруна. Мн., 1998.
- Зб. Сяткоўскаму — PF. T. XLIV. Warszawa, 1999.
- ZNGd — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk.
- Золтан, Из истории — Золтан А. Из истории русской лексики. Budapest. 1987.
- Казлова, Регионализмы — Козлова Р. М. Белорусские регионализмы праславянскаго происхождения (на матэрыяле лексики Восточного Полесья): АКД. Мн., 1977.

- Карскі, Белорусы — Карский Е. Ф. Белоруссы. Введение к изучению языка и народной словесности. Вильна, 1904.
- Карулис — Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca, I—II. Rīga, 1992.
- Кохман, Polonica — Kochman S. Polonica w leksykografii rosyjskiej XVIII wieku. Warszawa—Wrocław, 1975.
- Краўчук, Дифференц. — Кравчук Р. В. Дифференциация праславянских культурных диалектов по данным словообразования (фрагменты славянского словообразования). IX Международный съезд славистов // Доклады. Мн., 1983.
- Крыўя — Крыўя. Мн., 1996. № 1 і наст.
- Крэмер, Słowniczek — Kremer A. Słowniczek prowincjonalizmów podolskich ułożony w Kamieńcu Podolskim w r. 1863 // Język polski dawnych Kresów Wschodnich. Warszawa, 1999. T. 2.
- Куркіна, Диал. структура — Куркина Л. В. Диалектная структура праславянскаго языка по данным южнославянской лексики. Ljubljana, 1992.
- Ластоўскі, Выбр. тв. — Ластоўскі В. Выбраныя творы. Мн., 1997.
- ЛБ — Linguistica Baltica. International Journal of Baltic Linguistics. I. Warszawa, 1992 і наст.
- Lex. mac. du XVIe siècle — Un lexique macédonien du XVIe siècle, publié par Ciro Giannelli avec le concours de André Vaillant. Paris, 1958.
- Лукашанец, Сацыядыял. — Лукашанец А. Г. Беларускія сацыядыялекты XIX ст. Мн., 2003.
- Люканен, Восточнослав. I — гл. Ліўканен, Отглаг. суш.
- Лявіцкі — Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Т. 1—3. Черновы, 2001.
- Мартынаў, Балто-слав.-итал. изогл. — Мартынов В. В. Балто-славяно-италийские изоглосы. Мн., 1978.
- Машынскі, Atlas — Moszyński K. Atlas kultury ludowej w Polsce, zesz. 1—3. Krakov, 1934—1936.
- Машынскі, O sposobach — Moszyński K. O sposobach badania kultury materialnej Praslavian. Wrocław, 1962.
- Междунар. конф. балтистов — Международная конференция балтистов. Вильнюс, 1985.
- Мифы — Мифы народов мира, I. М., 1981 і наст.
- Нававейскі, Zapożyczenia — Nowowiejski B. Zapożyczenia leksykalne z języka niemieckiego w polszczyźnie XIX wieku (na materiale czasopism). Białystok, 1996.
- Наша Ніва — Наша Ніва: Першая беларуская газета, заснаваная ў 1906 г. Адноўленая ў 1991 г.
- Неўская, Балт. терм. — Невская Л. Г. Балтийская географическая терминология. М., 1977.
- Німчук, Давньорус. — Німчук В. В. Давньоруска спадщина в лексиці української мови. Київ, 1992.
- НЈ — Наш језик. Књ. 1. Београд, 1932 і наст.
- Оглядна св. — Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ: Оглядна свезка. Београд, 1998.
- ОЛА, Исследов. — Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исследования. М., 1971 і наст.

Олеш, Thesaurus — Olesch R. Thesaurus linguae Dravaenopolabicae, I—III. Köln—Wien, 1983—1984.

Папоў, Из истории — Попов А. И. Из истории лексики языков Восточной Европы. Л., 1957.

Prasłowiańszczyzna — Prasłowiańszczyzna i jej rozpad. Warszawa, 1998.

Птицы, I — Надель-Червинская М. А., Червинский П. П. Энциклопедический мир Владимира Даля. Кн. 1: Птицы. Ростов-на-Дону, 1996. Т. 1—2.

ПЭСБ — Полесский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования. М., 1983.

Русэк, Dzieje — Rusek J. Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich. Warszawa, 1996.

SEK — Boryś W., Popowska-Taborska H. Słownik etymologiczny Kaszubszczyzny. Warszawa, 1994. Т. 1 і наст.

С і БФ — Славянский и балканский фольклор. М., 1978 і наст.

Сікіміч, Etimologija — Sikimić B. Etimologija i male folklorne forme. Beograd, 1996.

Слаўскі, Slavica — Sławski F. Slavica: Wybrane studia z językoznawstwa słowiańskiego. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź, 1989.

Сл. Салж. — Русский словарь языкового расширения // Сост. А. И. Солженицын. М., 1990.

Сной₁ — Snoj M. Slovenski etimološki slovar. Ljubljana, 1997.

Сной₂ — Snoj M. Slovenski etimološki slovar. Druga pregl. in dopln. izd. Ljubljana, 2003.

Станкевіч, 3б. тв. — Станкевіч Я. 3б. тв.: У 2 т. Т. 1—2. Мн., 2002.

Станкевіч, Лексіка — Станкевіч А. А. Лексіка іншамоўнага паходжання ў беларускіх народных гаворках. Гомель, 1996.

Stud. R. Pozn. — Studia Rossica Poznaniensia, 1. Poznań, 1970 і наст.

Stud. Russica — Studia Russica, 1. Budapest, 1978 і наст.

Studia Etym. Brun. 1 — Studia Etymologica Brunensia, 1. Praha, 2000 і наст.

Супр. чыг. II — Белорусский и другие славянские языки: семантика и прагматика: Материалы Международной научной конференции “Вторые Супруновские чтения”, Мн., 28—29 сентября 2001 г. Мн., 2002.

Супр. чыг. III — Палеославистика и компаративистика: Материалы Международной научной конференции “Третьи Супруновские чтения”, 2. Мн., 27—28 сентября 2002 г. Мн., 2003.

Танец — Васильева-Рождественская М. Историкобытовой танец. М., 1987.

Трубачоў, Этногенез₂ — Трубачев О. Н. Этногенез и культура древнейших славян: Лингвистические исследования. 2-е изд., доп. М., 2003.

Тэрм. бюлетэнь — Тэрміналагічны бюлетэнь. Мн., 1997. Вып. 1 і наст.

Усачова, Слав. ихт. терм. — Усачева В. В. Славянская ихтиологическая терминология: Принципы и способы номинации. Обратный словарь. М., 2003.

Фалінска, Leksyka hodowli — Falińska B. Leksyka dotycząca hodowli na parach Ogólnosłowiańskiego Atlasu językowego, 1. Substantiva. Białystok, 2001.

Фанетыка бел. мовы — Крывіцкі А. А., Падлужны А. І. Фанетыка беларускай мовы. Мн., 1984.

Фрэнкель, Balt. Spr. — Fraenkel E. Die baltischen Sprache. Heidelberg, 1950.

Хінцэ, Z hist. — Hinze F. Z historii języków łuzycyckich. Warszawa, 1996.

Хромчанка, дыс. — Хромчанка А. Р. Паўночнамастоўскія гаворкі (арэальная, генетычная і тыпалагічная характарыстыка). Дыс. ... канд. філал. навук. Мн., 1997.

Цвяткоў, Запіскі 2 — Цвяткоў Л. Некоторые рысы іншаславянскай фонэтыкі ў беларускім лексічным матэрыяле // Запіскі Аддзелу гуманітарных навук, 2: Працы кляса філэлягіі. Мн., 1928. Т. 1.

Чарных — Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современно-го русского языка. М., 1994. Т. 1—2.

Чарныш, Слов. лексика — Черныш Т. О. Слов'янська лексика в історико-этимологічному висвітленні (Гніздовий підхід). Київ, 2003.

Шанскі — Баброва — Шанский Н. М., Боброва Т. А. Этимологический словарь русского языка. М., 1994.

Шчарбакова — Бруева, Соц.-корп. лексика — Щербакова О. И., Бруева Е. Т. Социально-корпоративная лексика: Словарь жаргона преступников. Мн., 1994.

Шымкевич, Покажчик — Покажчик білоруськоі лексікі в “Корнеслове русского языка...” Ф. С. Шимкевича (1842) — Галас Б. К. Ф. С. Шимкевич як лексикограф і україньске словникарство (кінець XVIII — пачаток XX ст.). Ужгород, 1995. С. 211—235.

Энгелькінг, Kłątwa — Engelking A. Kłątwa. Rzecz o ludowej magii słowa. Wrocław, 2000.

ЭПБ — Энциклопедия природы Беларуси, 1—5. Мн., 1983—1986.

ЭССЯ — гл. Трубацоў, Эт. сл.

Этим. иссл. — Этимологические исследования, 7. Екатеринбург, 2001.

Etym. Brun. 1 — гл. Studia Etym. Brun., 1.

Etym. Brunensia, 1 — Etymologica Brunensia. Praha, 1978.

МОВЫ І ДЫЯЛЕКТЫ

аг.-бел. — агульнабеларускае

акц. — акцябрскае

арум. — арумынскае

арх. — архаічнае

валаш. — валашкае

вепск. — вепскае

вод. — водскае

вял.-польск. — вялікапольскае

дыял. — дыялектнае

івян. — івянецкае

кірг. — кіргізкае

клец. — клецкае

ковен. — ковенскае

курд. — курдскае

лемк. — лемкаўскае

мард. — мардоўскае

нова-в.-ням. — новаверхнямецкае

охрыд. — охрыдскае

пазн. — пазнанскае

плешч. — плешчаніцкае

рэз'ян. — рэз'янскае

с.- — сярэдне...

святц. — святцянскае

сен. — сенненскае

скідз. — скідзельскае

сміл. — смілавіцкае

ст.-рус. — старарускае

ст.-сакс. — старажытнасаксонскае

стараж.-рус. — старажытнарускае

удм. — удмурцкае

халоп. — халопеніцкае

чарнаг. — чарнагорскае

шток. — штокаўскае

П

Пе-пе-пе ‘падзыўныя для кароў’ (лях., ДАБМ, камент., 895). Гукапераймальнае, утворанае, магчыма, з пачатковага складу і.-е. назвы скаціны **pek* ‘и-’ (параўн. лац. *pecis* ‘скаціна’, ст.-інд. *paśi*, *paśis*, авест. *pasu-* ‘тс’, ст.-грэч. *λέκος* ‘шкура’, гоц. *faihu* ‘грошы’, ст.-в.-ням. *fihi* ‘скаціна’, прасл. **ръсъ* ‘(калматы) сабака’). Параўн. і інш. падзыўныя словы для кароў з гэтым жа каранем: *псе-псе-псе*, *псейка-псейка* (гл.).

Пёвень, *півень*, *півянь*, *півянь*, *півэнь*, *півінь* ‘самец курыцы’ (ДАБМ, к. 294; Сцяшк. Сл., Мядзв., Гарэц., Бяс., Мал., Шпіл., Шат., ТС), ‘журавель’ (пін., КЭС; Дразд.), ‘надзьмуты чалавек’ (шкл., Маг. Маг.), сюды ж *пёвень*, *пеўнік* ‘трэшчыны на лёдзе ад удару’ (ТС) з-за падабенства на хвост пеўня. Укр. *півень*, рус. дыял. *пёвень*. Бел.-укр. ізалекса (на рус. тэрыторыі лексема пашырана ў дыялектах, прылягаючых да бел. і ўкр. моўнай тэрыторыі). Утворана пры дапамозе суф. *-ень* (< прасл. **-enъ*) ад дзеяслова шматразовага дзеяння **рѣv-ati*, які з **рѣti*, *ројо* > *пець* (гл.), адносна словаўтварэння гл. Вярхоў, Аб некат. асабл., 36. Значэнне ‘журавель’, відаць, табуістычнае — процілеглае кантамінацыйнаму *жу-равель* (з *жораў* і *журба*), звязанаму з паняццем ‘журба, смутак’. Ст.-бел. *певень*: *петуховъ певніовъ чотыри* (1592) сведчыць пра першапачаткова ўдакладняючы характар назвы, аднак у Бярынды яны супрацьпастаўлены тэрытарыяльна: “вольнски *певень*, литовски *петухъ*”, што паказвае на распаўсюджанне з поўдня.

Пегаркі ‘бульба з прыгаркамі’ (барыс., Шатал.). У выніку кантамінацыі лексем *пéгі* ‘вяснушкі, плямы’ і *гарэць* (гл.).

Пéгі ‘вяснушкі, рабацінне’ (астрав., Сл. ПЗБ), польск. *piega*, н.-луж. *pěga*, в.-луж. *piha*, чэш. *piha*, славац. *peha*, балг. *pěga*

‘вяснушка’, славен. *pěga* ‘вяснушка, пляма’, макед. *pega* ‘тс’, серб.-харв. *pěga* ‘вяснушка; брудная пляма’, сюды ж рус. *пéгий* ‘плямісты; пярэсты; рабы’, ст.-слав. *пѣготы* ‘праказа, нарывы’. Прасл. **pěga* і прыметнік **pěgъ* узыходзяць да і.-е. **poig-/peig* (з якімі звязана аснова **pig-* у ст.-інд. *piṅga* ‘чырвона-карычневы’, *piṅgas*, *piṅgalás*, *piṅjaras* ‘залаціста-жоўты’, лац. *pingō* ‘малюю, вышываю’, ст.-грэч. *πίγγαλος* ‘яшчарка’), паралельнага да і.-е. **peik-*, што дало прасл. **ръsati*, першапачатковае значэнне якога было ‘маляваць’, параўн. укр. *писанка* ‘размаляванае велікоднае яйка’, рус. *писать* (картину) ‘маляваць’. Адзінкавая фіксацыя бел. *пéгі*, відаць, сведчыць пра запазычанне з польск. *piegi* ‘вяснушкі’.

Педаго́гіка ‘навука аб метадах навучання і выхавання’ (ТСБМ). Узыходзіць да ст.-грэч. *ἡ παιδαγωγική (τέχνη)* ‘мастацтва выхавання, навучання’ < *παιδαγωγικός* ‘які адносіцца да выхавання ці навучання’ < *παιδαγωγός* ‘выхавацель, настаўнік’, а апошняе ўтворана з слоў *παίς* (*παῖδος*) ‘дзіця’ і *ἄγειν* (*ἄγω*) ‘вяду’ < ‘той, хто вядзе хлопчыкаў’. Параўн. ст.-бел. *педаггокгия* ‘выхаванне’ (1663 г.), *педаггокгъ* ‘педагог’ (1598 г.).

Педаль ‘нажны рычаг у машынах і прыстасаваннях’ (ТСБМ), міёр. *підáліна* ‘тс’ (Нар. словатв.). Праз рус. мову прыйшло з ням. *Pedal* ці франц. *pédale*, якія з італ. *pedale* < лац. *pedālis* ‘нажны’, — спачатку ‘педаль у музычных інструментах’ (Фасмер, 3, 225; Голуб — Ліер, 364).

Пéдарка ‘божая кароўка’ (ст.-дар., Жыв. НС), *пéдурка-сé-дурка* (кам., Шатал.; 3 жыцця, 166; ЛА, 1) — вынік трансфармацыі асновы **bedr-*, першапачаткова прыметніка **bedrъ*, утворанага ад дзеяслоўнай асновы **bed-/bod-* ‘калоць’, гл. *бадаць*; у адносінах да божай кароўкі можна гаварыць пра значэнне ‘наколаты, пакрыты сямю кропкамі’. Лексема ўзнікла ў выніку другасных асэнсаванняў у сувязі з імёнамі людзей — у дадзеным выпадку *Фёдар/Пётр* і *Сідар*. Гл. таксама *федарка*, *петра-паўла* (Труба-чоў, Эт. сл., 1, 180—182).

Пéдрык (*пéдрык*) ‘божая кароўка, *Coccinella septempunctata*’ (іван., Жыв. НС). Гл. папярэдняе слова. Параўн. таксама *вэ́дрык*, *петрык*, *петрачок* ‘тс’.

П’едэста́л ‘узвышэнне пад помнік, калону’ (ТСБМ). Праз польск. *piędestal* ці рус. *пьедестал* (пач. XVIII ст.) і ням. *Piedestal* з франц. *piédestal* ‘тс’, першапачаткова ‘падстаўка для ног’.

Пейзаж 'крайвід' (ТСБМ). З рус. *пейзаж* ці з польск. *pejzaż* (старое *pejsaż*) 'крайвід на карціне', якія з франц. *pay sage* < *pay* 'мясцовасць, краіна'.

Пейсы 'бакі' (мазыр., Мат. Гом.), 'патлы' (светлаг., Мат. Гом.; ТС), 'валасы' (хоцім., ЛА, 3); сюды ж *пейсач*, *пейсмач*, *пейсаты* 'валасаты' (ТС). Гл. *пэйс*, *пэйсы*.

Пек 'густое вязкае або цвёрдае рэчыва чорнага колеру, якое застаецца пасля перагонкі дзёгцю або смалы' (ТСБМ). З рус. *пек* 'смала, дзёгаць', якое (у пач. XVIII ст.) з гал. *pek* 'смала' (Фасмер, 3, 226).

Пэка 'пухір' (трак., Сл. ПЗБ). Магчыма, літуанізм, параўн. літ. *pekė* 'жаба' (відаць, з-за бугрыстасці скуры), аднак нельга выключыць сувязь з *a-пек*, *пекці* (гл.).

Пэкавіца (*пэковыца*) 'пякотка' (усх.-палес., Нікан.) — утворана ад *пек-ці* (прасл. **pekti*), *пячы* (гл.) і суф. з адцягнутым значэннем *-авіца*.

Пэкальны ў выразе: *пэкальна дзежка* 'дзяжа, у якой расчыняюць цеста і замешваюць яго' (Янк. 1; гом., Мат. Гом.), *пэкальніца* 'дзежка для цеста' (рэч., б.-каш., Мат. Гом.), 'дзяжа' (Янк.). Узыходзіць да незафіксаванага **пекаць* (гл. *пекці*), параўн. рус. (дыял.) *пекать* 'пячы', *пекательная печь* = *русская печь* 'печ'. Аб другасным зацвярдзенні *-л-* гл. Карскі (1, 316). Параўн. таксама рус. *пекная печь* 'пякарня', *пекная дежа* 'дзяжа'.

Пэкальнік 'той, хто адпраўляе ў пекла' (Рам.), смал. *пекельник* 'памагаты д'ябла', укр. *пекельник* 'д'ябал, жыхар пекла'. Запачычана з польск. *piekielnik* 'д'ябал; асуджаны на вечныя пакуты; бязбожнік; скандаліст' < ст.-чэш. *pekelnik* 'д'ябал; пракляты чалавек у пекле' са зменай націску пад уплывам *пекла*, параўн. *пекельны* (гл.).

Пэканіна (*пэканіна*) 'спякота, гарачыня' (міёр., Нар. словатв.) — утварэнне з суф. *-анін-а* з адцягнутым, злёгка экспрэсіўным значэннем ад *пекці* 'пячы'.

Пэканіцы 'здоба' (шчуч., Сцяшк. Сл.) — аддзеепрыметнікавае ўтварэнне з суф. *-іц-ы*, якое называе прадмет паводле яго ўласцівасці. Да *пекці* > **пэкаць* — дзеяслоў шматразовага дзеяння 'пячы', параўн. рус. *пекать* 'тс'. Параўн. таксама *пэканка* 'печаная на вуголлі рыба' (ТС).

Пэкануць₁ (*пэкануць*, *пэкнуць*), 'сунуць чым-небудзь запаленым у каго-небудзь' (Нас.) 'хутка даткнуцца гарачым жалезам;

хутка ўджаліць' (Шат.), сюды ж 'абдаць цяплом' (Нас.); 'ударыць, грукнуць, ляснуць, сцёбнуць, агрэць, моцна выцяць бізуном' (Нас., Растарг., ТС, Ян.; карм., Мат. Гом.). Да *пэкаць*₁ (гл.).

Пэкануць₂ 'папракнуць' (Нас.). Да *пэкаць* 'папракаць'. Відаць, балтызм. Параўн. літ. *peikti* 'ганьбаваць, знеслаўляць'.

Пэканы (*пэканы*) 'спечаны' (кам.; Жыв. НС). Да **пэкаць* 'пячы' < *пячы*/*пекці* (гл.).

Пэкар₁ 'хлебпёк' (ТСБМ). Запачычанае з польск. *piekarz* 'тс', якое ўтворана пад уплывам нова-в.-ням. *Bäcker* 'тс' (Брукнер, 406), як і чэш. *pekár*, у якім суфікс — нямецкі (Махэкз, 440); польск. *piekarz* (1450) Банькоўскі (2, 549) выводзіць з **pekti* (гл. *пячы*) у якасці словаўтваральнай інавацыі, бо суфікс *-ar* звычайна ўтварае назвы выканаўцаў ад назоўнікаў. Кантамінацыю з слав. *pek-* дапускае Скок (2, 628); гл. таксама Русэк, Dzieje, 63—64.

Пэкар₂ 'дзіцячая гульня' (ТС), *пэкар* 'кіёк у гэтай гульні, які ўтыкаецца ў зямлю' (Скарбы), *пэкар* 'стараж цуркі, якая ўтыкаецца ў кучу пяску пры гульні ў пікара' (пін., Нар. лекс.). Гл. *пікар* 'тс'.

Пэкарыца, *пэкарыца* 'згага, пякотка' (нараўл., Арх. ГУ; лельч., ЛА, 3), *пэкарыца* 'тс' (ельск., ЛА, 3). Да *пячы* (гл.), суфікс *-ar-* з узмацняльным значэннем узнік, імаверна, пад уплывам лексем *жарыць*, *скварыць*, *варыць*.

Пэката, *пеката* 'пякотка' (барыс., чэрв., Сл. ПЗБ). Утвораныя пры дапамозе суф. *-ат-а* са значэннем 'вынік дзеяння' ад *пекці*/*пекчы* < *пячы* (гл.).

Пэкаць₁ 'біць чым-небудзь, што выдае глухі гук, напр., пранікам' (Нас.), 'біць пранікам бялізну' (рас., Шатал.), *пэканне* 'ладаванне, укладванне': *мяшкоў на калёсы пэканне* (Нас.). Рус. пск., цвяр. *пек!* 'плясь! шлёп!', *пэкаць* 'біць; мітусіцца', славен. *pekati* 'біць аб дошку для прання бялізны; злёгка таўчы; біцца, важдца, валтузіцца; сварыцца'. Гукапераймальнае; з іншым вакалізмам гл. *пэкаць* 'тс'; параўн. літ. *rukšti* 'лясь', лат. *raukš* 'тс', эст. (*teineteist*) *peks-ta* 'біцца'.

Пэкаць₂: *пэкаць гора* 'гараваць' (Гарэц.), *пэкаць*, *пэкацца* 'цяжка працаваць, душыцца працай' (міёр., Нар. лекс.), *пэкацца* 'пэтавацца, мець вялікія і цяжкія турботы' (ТС). Да папярэдняга, параўн. паралельныя ўтварэнні пад *пэкаць* 'біць' і 'цяжка працаваць' (гл.). Параўн. таксама *пэкалявіць*, *пэкалявіцца* (гл.), хутчэй за ўсё, пад уплывам *пекла*.

Пекеляваць 'пакутаваць' (брасл., Сл. ПЗБ). Відаць, утворана паводле польск. *pieklować* 'рабіць пекла ў хаце', *pieklić się* 'злаваць, шалець, вар'яваць, скандаляць' (ад *piekło*).

Пеківа 'выпяканне': *хлеб свогэ пеківа* (ТС). Утворана пры дапамозе суф. *-іва* (са значэннем 'прадмет — вынік дзеяння') ад *пéкці* < *пячы* (гл.), дзе *-к-* — другаснае і ўзнікла ў выніку аднаўлення прасл. **-k-* (**pekti* 'пячы') праз аналогію да дз. I ас. адз. л. цяп. часу **pekq* > бел. *пяку*. Параўн. *печыва* (гл.).

Пékла 'месца, дзе церпяць вечныя пакуты душы памерлых грэшнікаў; месца, дзе адбываюцца жахлівыя падзеі' (ТСБМ, Нас., Гарэц., Мік., Яруш., Мядзв., Шпіл., Мал., Касп., Растарг., Шат., Сл. ПЗБ), *пéкло* 'тэ' (ТС), 'цяжкая работа' (Шат.). Укр. *пéкло*, зах.- і паўд.- рус. *пéкло* 'пекла', рус.-ц.-слав. *пéклъ* 'смала' (1073 г.), ст.-слав. *пéцль* 'тэ', *пéклъ* 'пекла', польск. *piekło*, ст.-польск. *pkieł*, Р. скл. *piekła*, н.-луж. *pjakło*, в.-луж. *pjekło* 'тэ', славац. *peklo*, чэш. *peklo*, ст.-чэш. *pkelná vrata* 'вароты пекла', славен. *pekěl*, *pekěl* 'смала', 'пекла', 'дзёгаць', серб.-харв. *пáкао* 'смала, пекла', макед. *пéкол* і *пéкло* 'пекла', балг. *пéклъ*, *пéкло*, *пéклó* 'смала, дзёгаць'. Прасл. *péklъ* 'смала', што выводзіцца з і.-е. кораня **př-k-*: лац. *pix*, *picis*, ст.-грэч. *πίσσα* (< **pik-ia*), алб. *pisë* 'смала'; ст.-в.-ням. *pēh* (з лац. мовы). Значэнне 'пекла' прыйшло да зах. славянаў з Захаду, а потым пашырылася і на ўсх.-слав. тэрыторыі (Брукнер, 407; Фасмер, 3, 226; Голуб — Копечны, 269; Махэк₂, 441—442; Бязлай, 3, 22).

Пеклава́цца 'клапаціцца, даглядаць каго-небудзь' (валож., Жыв. сл.), 'выконваць цяжкую работу' (Юрч.), 'гараваць, бедаваць' (карм., Мат. Гом.), *пеклава́нне* 'клопаты, цяжкасці' (Сцяшк. Сл.), 'цяжкая пакутлівая праца' (Юрч. СНЛ), смал. *пеклева́тсья*, *пеклува́тсья* 'мучыцца, пакутаваць', укр. *пеклува́тисья* 'клапаціцца, даглядаць'. З польск. *pieklować się* 'рабіць, ствараць пекла; злавацца', якое з чэш. *peklovati se* 'стварыць пекла (сварыцца, страшэнна злавацца)' < *pekliti se* 'тэ' < *peklo* 'пекла'; значэнне 'клапаціцца, даглядаць' — другаснае.

Пéкліца 'прыстасаванне для вялення ўюноў у печы ці на агні: дзве падстаўкі з зарэзамі, на якія кладуць папярочкі з нанізанымі ўюнамі' (ТС). Першапачаткова абазначала 'пекла' ў пераносным сэнсе — 'пекла для ўюноў'. Утворана ад *пекла* і

прасл. суф. **-ьсе*: *péklъсе*, у якім *-ь-* для зручнасці вымаўлення збегу зычных перайшло ў *-і-* (параўн. **sьrd-ьсе* > 'сэрца').

Пéкліцца 'мітусіцца' (смарг., Сл. ПЗБ), 'мучыцца' (Сцяшк. Сл.), *пéкліць* 'мучыць, здэквацца' (Сцяшк. Сл.). Да *пéкла* (гл.), параўн. аналагічныя ўтварэнні: польск. *pieklić się* 'рабіць пекла, злавацца, рабіць скандал', чэш. *peklit se* 'пакутаваць, мучыцца; злавацца, крыўдзіцца', славен. *peklěti*, *pekliti*, *pekleněti* 'клапаціцца, трывожыцца; засмучаць', *peklim se* 'шалею, напаўняюся лютасцю', серб.-харв. *пáклити* 'намазваць смалою'.

Пéкны 'прыгожы, добры, слухмяны' (ТСБМ, Нас., Др.-Падб., Яруш., Сцяшк. Сл.; докш., Янк. Мат.; Сл. ПЗБ; Нар. Гом.; мядз., Нар. словатв.), сюды ж *пекната́* 'прыгажосць' (ТСБМ), ст.-бел. *пéнкны́й*, *пéкны́й*, *пéенкны́й* 'прыгожы' (XVI ст.) і інш. словы гэтага ж кораня. З польск. *piękny* і *piekny* 'тэ' (па-беларуску павінна быць **пякны*, гл. Станкевіч, 3б. тв., 1, 35), якія разам з чэш. *pěkný*, славац. *pekný*, луж. *pěkny*, а таксама ст.-польск. *piękry* (насавае *e* ў польскіх лексемах — другаснае) узыходзяць (паводле Махэка₂, 442) да прасл. **pěkrъ* < і.-е. **poik-ro-s*, параўн. лац. *pulcher* (< **polcros* < **poikros*). Яначак ("Sborník" пед. ін-та ў Оламаўцы, 5 (1959), 7), звязвае гэтае слова з літ. *bingūis* 'прыгожы', 'выкармлены', 'прыкметны', 'прадстаўнічы', лац. *pinguis* 'тлусты', тады прасл. аснова будзе **pěk-*. Трубачоў (Этимология — 1968, 31) выводзіць больш старажытную форму **pekn-* і **pekr-ъ*, параўн. гоцк. *fagrs*, англ. *fair* 'цудоўны', з дагерманскага **pokrós*; мена пашыральнікаў асновы *r/n* адбылася яшчэ ў даславянскую эпоху.

Пéкун 'бакас, *Capella gallinago* L.' (усх.-палес., асіп., ЛА, 1; жытк., Мат. Гом.; пух., Сл. ПЗБ; ТС). Гукапераймальнае. Параўн. *пéкун... крычыць так: пэку, пэку* (пух., Сл. ПЗБ, 3, 478).

Пéкур 'чалавек, які мае рабаціністы твар' (калінк., Сл. ПЗБ). З *пегур*, якое з *пег-* (*пéгі* 'плямы на твары') і суф. *-ур* са значэннем зніжанаасці.

Пéкці 'пячы' (Касп., Нас., Растарг.), *пéкці* 'тэ' (слуц., мін., дзісн., мазыр., ігум., вілей., Мат.), 'гатаваць; паліць, прыпякаць' (ТС), 'пячы сала' (рагач., акц., светлаг., ЛА, 4) — новаўтварэнне ад асноў дзеяслова на *-к-* з канчаткам *-чы*, перад якім гэтае *-к-* аднаўляецца (Карскі, 2—3, 276), параўн. *пéкчы* 'пячы' (Мат. Маг.), 'пячы сала' (бых., ЛА, 4). Да *пячы* (гл.).

Пекяры́ца, (*пекеры́ца*) 'пякотка' (нараўл., Мат. Гом.). Да *пéкці*, *пячы* (гл.), аснова якіх была падоўжана экспрэсіўным суф. *-ер-* (параўн. *блэзн-ер-ыць*).

Пелена 'падол (ніжні край спадніцы)' (нараўл., ельск., Мат. Гом.), 'ніжні край кашулі' (Арх. Федар.), 'прыпол' (лун., Сл. Брэс.; ТС), *пеліна* 'прыпол' (Мат. Гом.), *пеленá* 'падол, прыпол' (ПСл). Укр. *пеленá* 'падол кашулі; ніжні край страхі', рус. наўг., пск. *пеленá* 'сшытая полка; палотнішча', чэш., славац. *přena*, славен. *pelenica, pelna, přena, plenica, pelnica*, серб.-харв. *pělena, pèlena*, макед., балг. *пелена*, ст.-слав. пелена. Прасл. **pelenā* і *peltā*, роднасныя лац. *pellis* < *pelnis*, ст.-грэч. *πέλας* 'скура', ст.-в.-ням. *fel* 'тс', ст.-англ. *filmen* 'скурка (на крайняй плоці)', літ. *plėnė* 'скурка, плёўка', ст.-прус. *pleynis* < i.-e. **pel-* 'покрыва, адзежа, абалонка' (Махэк₂, 458; Аткупшчыкоў, Из истории, 134—135). Гл. таксама *пеляна́*.

Пеленгавяць 'выхоўваць, песціць, мілаваць' (Нас.), 'даглядаць, клапаціцца' (Сцяшк. Сл.), *пелянтаваць* 'даглядаць' (шалч., Сл. ПЗБ), *пелэгаваць* 'выхоўваць, няньчыць, песціць; біць' (Растарг.). З польск. *pelegnować, pielegować, pielegować* 'даглядаць, песціць', 'клапаціцца', якое з ням. *pflügen* (в.-ням. *phlügen*) 'тс'.

Пелендраваць 'вытоптваць пасеў (аб конях)' (Нас.), ст.-бел. *плєндровати, плюндровати* 'рабаваць', якія праз польск. *plądrować* 'рабаваць, шнарыць, шукаць' запазычаны з ням. *plündern* 'рабаваць, спусташаць'; паўнагалоссе *-еле-* — другаснае.

Пелесавяць 'жорстка цялесна караць плёткаю, сячы бічом; вытоптваць луг, пасеў (аб конях, каровах)' (Нас.). Да *пелясы* (гл.), што часцей выступае ў прыставачных утварэннях, гл. *ператялясы* 'з папярочнымі палосамі'. Нельга выключыць кантамінацыю з *паласавяць* 'біць вярхоўкай ці бічом' (гл.) і *пеляжыць, пелягаваць* 'біць, праводзячы поласы'. Суадносіны *-еле-/ала-*, як *пелескаць/паласкаць* (Нас.). Паводле Карскага (1, 253), узнікла ў выніку т. зв. III поўнагалосся з усх.-слав. **roľs-* пад уплывам *пелеснець*.

Пелеск 'плёскаць, пляскаць', *пеляскаць* 'паласкаць (бялізну)', 'муціць, хваляваць', *пеляскацца* 'мыцца ў раце, у вадзе' (Нас.). У выніку кантамінацыі *паласкаць* і *пляскаць* (Шахматаў, Очерк, 153), параўн. *пеляскацца* (гл.).

Пелесць, *пелюсць* 'вуха, рукаятка, тоўстыя канцы ў карыце, ночвах', *пелюшцы* 'закраіны ў начоўках' (ТСБМ), *пелясць* 'біла ложка' (смарг., Сцяшк. Сл.). Гл. *пелюсць*.

Пелец 'маленькі кавалак сала' (лун., Шатал.), *пелесць* 'пласт (мяса, сала)' (Нас.). Відазмененае пад уплывам польск. *polec* ус-

ходне-славянскае *польць* 'кавалак'. Гл. *польць*; магчымы ўплыў папярэдняга слова.

Пеліва 'поліва' (астрав., шалч., Сл. ПЗБ), *пеліць* 'палоць' (астрав., трак., Сл. ПЗБ). Відазмененыя *поліва, палоць* (гл.) пад уплывам польск. дз. *pleć*, 1-ая ас. *piele, plic, plewić* 'палоць'.

Пеліка, *пеляка* 'няўдобіца' (докш., бярэз., барыс., чэрв., Сл. ПЗБ), 'жоўты пясок' (барыс., Яшк.), 'пясчаная неўрадлівая зямля' (мін., докш., барыс., бярэз., чэрв., ЛА, 2), *пелечына* 'тс' (валож., там жа), *пеляка, пелячына* 'тс' (дзягл., Сл. ПЗБ). Паводле Грынавяцкене (Сл. ПЗБ, 4, 214), паходзіць з літ. *pelėkas* 'шэры'.

Пелікан 'веславогая птушка, *Pelicanus orocrotalus*' (БелСЭ, 8), ст.-бел. *пеликанъ* (пач. XVII ст.) са ст.-польск. *pelican* 'тс', (Булыка, Лекс. запазыч., 144), якое праз лац. *pelicānus* са ст.-грэч. *πελεκάν* ад *πέλεκε* 'сякера, малаток', *πελεκάω* 'сяку, чашу' (Фасмер, 3, 230).

Пель, *пеля, пёлка, пелька, пелячка* 'нізіна сярод поля, звычайна круглая або авальная' (парыц., Янк. Мат.), 'лагчына' (жытк., Мат. Гом.); 'сажалка; балота' (брагін., Шатал.), 'лунка' (лельч., Нар. лекс.), 'палонка' (Шат., ТС, Сл. ПЗБ; рэчыц., Нар. сл.; петрык., Шатал.; Ян.; Растарг., Янк. 1; Мат.; Яшк.; хойн., Мат. Гом.; 3 жыцця; маг., гом., ЛА, 1), 'мачулішча' (добр., ЛА, 4), 'частка ракі, якая зімой не замерзла' (рэч., ЛА, 2); 'невялікі прыродны вадаём — круглы ў лесе ці на полі, дзе стаіць вада' (петрык., Шатал.; калінк., ЛА, 2). Балтызм, параўн. літ. *pėlė* 'балота', ст.-прус. *pelky* 'багна, твань', лат. *pelce* 'лужа'. Больш падрабязна гл. Талстой, Георг., 167—169; яго ж, Этимология—1967, 145—157.

Пелька 'грудзі' (Растарг., Юрч., Янук., Касп.), 'ключыца' (Мат. Маг.), *пелькі* 'каўнер' (Касп.), 'грудзіна, грудная косць', 'грудная частка ялавічыны' (Нас., Нас. Сб.), *пелкавае мяса* 'тс' (Нас.), маюць непасрэдны працяг на рус. тэрыторыі: *пелька, пелькі* 'частка адзення, якое закрывае грудзі', *пело* 'пярэдня частка кашулі, што закрывае грудзі', 'жаночыя грудзі', *пелить* 'пакрываць, прыкрываць' — якія можна генетычна атаясаміць з дадзенымі ў графінскіх моў з агульным значэннем 'верх, тое, што пакрывае', параўн. вепск. *pāl'ine* 'верх, верхні бок', *pāl'd'a, pāl'da* 'нацягваць на што-н.', *pälēt'i* 'адзін на адным', *pel'* 'варшнік, вушак', удм. *pel* 'вуха', эст. *peale panema, pealistama* 'па-

крыць'. Цікавым будзе таксама і семантычны пераход: вепск. *řind* 'грудзі' і 'каўнер адзення'.

Пелька₂ 'ўваход у жак або ў кош' (ТС), рус. дыял. *пелька* 'пятыя, палонка', укр. *пелька* 'глотка'. У выніку семантычнага пераносу з *пель* (гл.) (Талстой, Этимология—1967, 148—149).

Пельмэні 'маленькія піражкі з цеста, начыненыя мясным або рыбным фаршам' (ТСБМ). З рус. *пельмэні*, якое з комі *pel'nań* < комі, удм. *pel* 'вуха', *nań* 'хлеб' — назва паводле формы, падобнай да вуха, гл. Папоў, Из истории, 28; Фасмер, 3, 230.

Пельнік 'цяцюшнік прамастаячы, *Euphrasia stricta* Host.' (гродз., Кіс.). Нясна, магчыма, звязана з *пеліць* 'палоць' (гл. *пеліва*): цяцюшнік з'яўляецца паўпаразітнай раслінай.

Пельсць₁ 'поўсць' (мсцісл., 3 нар. сл.). З польск. *piłśc* 'лямец', 'валасяны матэрыял, унутранасць матраца'. Вакалізм складу *pe-* трэба разглядаць разам з *пельсць* 'шалушэнне скуры, пархі' (мсцісл., ЛА, 3), дзе *-e-* — пад уплывам лексемы *пёрхаць*, параўн. *пёрсць* 'шалушэнне скуры' (мядз., там жа).

Пельсць₂, *пелясць*, *пелюсці*, *пёлостэ* 'праход у печ, а таксама месца ў коміне над гэтым праходам' (Сцяшк. МГ, Скарбы, Сл. ПЗБ; бяроз., Шатал.), 'жарало ў печы' (навагр., Нар. сл.), 'выхад з печы' (слонім., Нар. лекс.), 'чалеснікі' (ЛА, 4), 'верх над чалеснікамі' (там жа). Гэта рэалія ўяўляе сабой тонкую цагляную сценку ў печы, пасярэдзіне якой знаходзіцца ўваход у печ' (ваўк., В. В.) і семантычна, як 'нешта плоскае', лексему, што называе гэтую рэалію, можна звязаць з *пелюсць₁* (гл.).

Пелюсць, *пелясць* 'канец карыта, выступы ў ночвах, на якія клалі мыла, бялізну' (Касп.; глыб., чэрв., пух., Сл. ПЗБ), *пелюсці* 'тэ' (дзярж., Нар. сл.), 'папярочная дошка, прыбітая зверху ў канцах лодкі' (пух., Сл. ПЗБ), *пелясць* 'спінка ў ложку' (Сцяшк. Сл.), смал. *пелэстінка* 'тонкая пласціна', рус. дыял. *пелість* 'ручка карыта', польск. дыял. *peluśc*, *peluście* 'тэ', чэш. *pelest* 'спінка ў ложку ў галавах і ў нагах, бакавая дошка ў ложку', мар. 'канцы каменнага карыта'. Відаць, генетычна ўзыходзіць да і.-е. асновы **pelə-/ *plē* > прасл. **pelena/ plena* (Махек₂, 443 і 458), якая ў слав. мовах выступае з рознымі суфіксамі. Разглядаемая лексема ўтворана пры дапамозе суф. *-ut-* (*pel'-ut-ty* > *пелюсць*) ці *-et-* (*pel-et-ty* > *pelest*). Семантычны бок лексемы засяроджваецца на паняцці 'тонкае, выцягнутае, плоскае', 'абалонка', параўн., напрыклад,

зах.-бранск. *пелюстка* 'невялікі квадратны кавалачак раскатанага для варэннікаў цеста', гл. таксама *пелюстак* 'асобны лісток з вяночка кветкі', што, магчыма, выводзіцца з **pelestь*, **pel'ustь* 'канец, край чаго-небудзь' (Борысь, SFPS, 23, 106; БЕР, 5, 139).

Пелюха 'шалупінне, якое застаецца ў мякіне пасля абмалоту аўса' (Мядзв.). Да *пелюсць₁* (гл.); у разглядаемай лексеме рэалізавана значэнне 'абалонка' і.-е. **pelə/ plē*- (Махек₂, 458).

Пелюха (*pielucha*) 'пясчанае поле' (Арх. Федар.) — да *пеліка* (гл.).

Пелюшак₁ 'варэнік без начынікі' (брагін., Нар. словатв.), параўн. *пелюшкі* 'пернікі' (Растарг.). З польск. *paluszek* 'від пернікаў у выглядзе пальчыка' < 'пальчык'. *Пе-* замест *па-* пад уплывам лексемы *пельмені*.

Пелюшак₂ 'пень' (бераст., Сцяшк. Сл.). Памянш. ад *пень* (гл.), параўн. польск. *pieniuszek* < *pień* 'пень' (з менай *n* > *л*).

Пеля 'балотца паміж полем і стаячай вадой' (Некр.), 'лужа' (Сабаленка), 'частка ракі, якая зімою не замярзае' (рэч., ЛА, 2), 'палонка' (петрык., нараўл., ЛА, 2). Да *пель* (гл.).

Пеляка 'пясчаная неўрадлівая глеба', *пелякаватая* 'тэ' (чэрв., Нар. лекс.), 'пясчанае поле' (чэрв., касцюк., ЛА, 2). Да *пеліка* (гл.).

Пеляміца (*пелеміца*) 'вялікая хустка' (ТС). З *пеленіца* (распадабненне *n* > *м*), параўн. чэш. *plena* 'хустка', ст.-рус. *пеленица* 'пялёнка' (з 1466 г.) < *пелена* 'пакрывала', ст.-слав. *пелена* 'тэ'. Гл. *пелена*, *пялёнка*.

Пеляна, *пеленá*, *піліна* 'падол, пярэдні ніжні край кашулі' (Федар. 1; Янк. 1; Маш.; Дзмітр.; навагр., Шн.; Сцяшк. Сл.), *пеляна* 'тэ' (ст.-дар., Нар. сл.), *пеляна*, *пелянь*, *пеленá*, *пеліна*, *піляна*, *пяляна* 'прыпол' (Мат. Мат.), 'падол у сарочцы, сукенцы' (Сл. ПЗБ; мазыр., Мат. Гом.), 'палатно, якім кума пакрывала дзіця пры абрадзе' (карм., Мат. Гом.).

Пеляніца 'цеста (з пшанічнае мукі)' (рэч., Мат. Гом.). Відаць, няправільнае тлумачэнне ў арыгінале: *Што мы захацелі, тое і зрабілі: із мукі пеляніцу, а із дзеўкі — маладзіцу*. У такім выпадку — да *пеляніца* (гл.). *Пе-* замест *па-*, магчыма, пад уплывам *некляваная* мука 'мука дробнага памолу'. *Пеленіца* 'праснак' (ТС). З *паленіца* 'праснак з кіслага цеста', спечаны перад полымем (там жа). Параўн. *паленік* 'тоўсты блін' (Касп.), *пеляніца*

‘праснак’ (Касп.), пазней — ‘булка з пшанічнай мукі’ (Бяльк.), *подполоник, пудполонек* ‘тоўсты блін з хлебнага цеста (Сл. Брэс.), *подпаленік, подпальнік* (ТС), *ополоник* ‘корж з хлебнага цеста, які пяклі ў печы пры полымі’ (драг., Вешт.), параўн. *подпалок: напэкла подпалків пэрэд полумнем на сніданне* (малар., Сл. Брэс.). Усе — да *пóльмя* (*поломніца/ пламеніца, подпламеннік, о-поломнык, подполомнік* > *подпаленік*) і пад.

Пелянтава́цца ‘корпацца’ (шалъч., Сл. ПЗБ). Няясна. Відаць, гэта фанетычны варыянт лексемы *пелянгавацца* ‘даглядаць, апекавацца’, якое з польск. *pielegnować się* ‘тс’ < н.-ням. *pflegen*, в.-ням. *pflegen* ‘тс’.

Пеляска́ць, пеляска́цца ‘паласкаць’ (Гарэц.), месісл. *піліска́ньня* ‘плёсканне’, *пеляска́цца* ‘плёскацца’ (Юрч. СНЛ), рус. смал. *пéлеск* ‘плёскат, шум вады’, *пеляска́нный* ‘прапаласканы’, смал., пск. *пелеска́ться* ‘плёскацца; мыцца, купацца’. Узніклі ў выніку “несапраўднага” поўнагалосся: слова *плеск* успрымалася як царкоўнаславянскізм, а змешванне *ѣ* і *е* на гэтых тэрыторыях пачалося раней, чым на іншых усх.-слав. землях. Да *пляск, плёска́т* (гл.). Шахматаў (Очерк, 453) тлумачыць гэтыя словы як вынік кантамінацыі *полоска́цца* + *плеска́цца*. Гл. таксама *пья́скацца*.

Пеляснóць, ‘разануць’ (Касп.), рус. арханг. *пелесать* ‘мучыць, біць каго-небудзь’, *пелесаться* ‘біцца’. Няясна. Магчыма, фінізм, параўн. эст. *pekslema* ‘біцца’, або да *паласнуць* (гл.) з экспрэсіўнай зменай вакалізму (Карскі, 1, 253).

Пёмза ‘лёгкая порыстая горная парода вулканічнага паходжання’ (ТСБМ). З рус. *пёмза* ‘тс’, якое, паводле Фасмера (3, 231), з чэш. *pemza*, куды прыйшло з ст.-в.-ням. *rimiz, bimiz* < лац. *rimtex* ‘тс’. Не выключана, што крыніцай запазычання ў рус. мову можа быць с.-нідэр. *rimts*.

Пэна ‘лёгкая пузырыстая маса на паверхні вадкасцей; маса, утвораная растворам мыла’ (ТСБМ, Шат., ТС, Сл. ПЗБ), ‘пена на мыльнай вадзе’ (паўн.-усх., ЛА, 3), ‘пот’ у каня’ (Сл. ПЗБ), ‘плесня’ (арш., ЛА, 4), сюды ж *пэнка* ‘пенка на малацэ’ (там жа), *пэнікі* ‘прыгаркі (бульба); ‘лупіны (ад бульбы)’ (там жа), *пэняць* ‘пеніцца, пакрывацца пенай’ (Сл. ПЗБ). Укр. *піна*, рус. *пéна* ‘пена, сліна’, польск. *piąta*, н.-луж. *pěnkī* ‘пена’, в.-луж. *pěna* ‘накіп’; ‘сліна ля рота’, чэш. *pěna* ‘пена, накіп’, славац. *pěna* ‘тс’,

славен. *pěna*, ст.-славен. *pějna*, серб.-харв. *pjěna*, харв. *spjěna*, макед. *пена*, балг. *пѣна*, ст.-слав. *пѣны* ‘пена, пена ля рота’. Прасл. **pěna*, роднаснымі да якога будуць літ. *spainė* ‘смуга пены’, ст.-прус. *sproaupo* ‘пена піва, якое бродзіць’, лац. *spūta* ‘пена, пырскі’, *pūtex* ‘пемза’, ст.-в.-ням. *veim*, ст.-інд. *pṛhēnas* (м. р.), асец. *fink* ‘пена, накіп’ < і.-е. *(s)poi + *-mn-ol/*-mn-ā (Фасмер, 3, 231, з літ-рай; Аткушчыкоў, Из истории, 233 і 235).

Пенáл ‘футарал для ручак, алоўкаў, гумак і пад.’ (ТСБМ). З с.-лац. вучнёўскага слова *pennāle* (< *penna* ‘пяро’), якое палякі пераклалі як *piórnik*. У бел. мову, відаць, прыйшло з рус. *пенáл* < ням. *Pennal* ‘тс’.

Пэначка ‘птушка атрада вераб’іных, *Phylloscopus*’ (ТСБМ). Укр. *піночка*, рус. *пéночка* ‘тс’, дыял. ‘малінаўка’, польск. *pienka* ‘сітаўка, (жоўтая) пліска’, ст.-польск. ‘шчыгол’, ‘зяблік’, н.-луж. *pěnica*, чэш. *pěnice*, славац. *penica*, славен. *pěnica, penica* ‘валасянка’. Няма адзінай думкі наконт паходжання. Сной (Бязлай, 3, 25) зыходзіць з прасл. **pě(g)nica/*pęga* ‘невялікая пеўчая птушка’, пацвярджаючы супастаўленне Міклашыча (245) з літ. *spigti* ‘свістаць, шчабятаяць’, *speigti* ‘звінець, гудзец, шумець’. Махэц₂ (443) мяркуе, што *pěnice* паходзіць з **pěhnice* < *pěhza* ‘валасянка’, паходжанне якога няяснае. Брукнер (409) звязвае польск. *pienka* з *пьянка́* (каноплі), Мараўскі (Sprawozdania Poznańskiego TRN, 1, 1928, 37) і Сакалоўскі (Ptaki ziem pol., 2, W-wa, 1952, 162) выводзяць слова з гукапераймання *pink-pink*, якое стала падставай нават для ням. *Fink* (ст.-в.-ням. *fincho* ‘зяблік’), англ. *finch*, італ. *piccione*, грэч. *σπίγγος* ‘тс’, гл. Струтынскі, 95, які мяркуе, што *pětka* ўзнікла на слав. глебе. Беларуская назва, хутчэй за ўсё, запазычана з рускай мовы.

Пэндарка (*пэндарко*) ‘божая кароўка’ (ст.-дар., ЖНС). З *педарка* (гл.), у якім -д- пад уплывам паралельнай формы: *педарка* — *федарка*; другасная назалізацыя, параўн. *пэдурка* — *сэдурка, сэндарка* — *пэндарка* (Жыв. св., 83—85).

Пэндрыць ‘цяміць, кеміць, разумець’. Да *пэтрыць* (гл.). Пасля з’яўлення другаснай экспрэсіўнай назалізацыі -т- азванчэла.

Пэнек, пэнькі, (мазыр., Жыв. сл.), *пэнькь*, мн. л. *пэнькэ* ‘апенька, *Armillariella mellea*’ (там жа), (нясвіж., краснап., хоцім., драг., калінк., лельч., ЛА, 1). Да *атэнькі* (гл.) з адпадзеннем пачатковага а- (о-), характэрным пераважна ўсходнім гаворкам.

Пёнец 'урок, лекція' (Шпіл.), ст.-бел. *пенсь* 'хатняе навучанне' (1653), якое са ст.-польск. *pens* 'заданне, практыкаванне, адзначаная частка ў кнізе, прызначаная для вывучвання напамяць' < лац. *pensum* 'заданне, абавязак' (Варш. сл., 4, 110). Гл. *пэнс(а)*.

Пёне (*пёння*) 'пер'е, якое адрастае пасля лінькі птушак' (рас., Шатал.). Зборны назоўнік ад *пень* ~ прасл. **рьньје* з суф. -*ье*.

Пёсія, *пёсія*, *пёсія* 'штомесячнае грашовае забеспячэнне ў старасці, зароботная плата' (ТСБМ, Яруш., Сл. ПЗБ), 'жалаванне, узнагарода' (Шпіл.). З польск. *pensja, pensja* 'сталая гадавое жалаванне, плата', якое з лац. *pensio* 'ўзнагароджанне, плата, плацеж'.

Пенснэ 'акуляры без дужак' (ТСБМ). З рус. *пенсне, пенснэ*, якія з франц. *pinenez* 'те' (< *pinser* 'шчыпаць' і *nez* 'нос').

Пёнтах 'дзіця, якое злуецца, кіпіць' (ТС). Відаць, генетычна звязана з *пёня*, (гл.) і з польск. *pienia* 'суцяга, зваднік', *pieniacz*, *pieniaka* 'той, хто любіць судзіцца, цягацца па судах'. Экспрэсіўны суф. -*тах*.

Пёнтэлька 'пятля для зашпільвання' (астрав., Сл. ПЗБ). У выніку кантамінацыі польск. *piętla* 'пятля' і бел. *пяцелька*. Да *пятля* (гл.).

Пёнюхайла, *пёнюхэй* 'непаваротлівы, тоўсты', 'цюхцяй, неразвіты' (Нас.). Можна супаставіць з рус. *пёнюх* 'цяльпук, мяля', 'пуза', 'нехлямяжы, нязграбны, няспрытны чалавек', якое звязваюць з *пень* (Мацэнаўэр, LF, 12, 331; Праабражэнскі, 2, 36); збліжаюць з укр. *бёндюх, бёндюг* 'бруха, унутранасці' (Фасмер, 3, 232), альбо выводзяць з уласнага імя *Пёнюхэй*, рус. *Пёнтелей* з *Пантелеймон* < грэч. Παντέλειος < παντλήμων < πάντ'άλας 'самы няшчасны' (Нас., 397; Папоў, Из истории, 35). Параўн. таксама *пянюх* 'абрубак дрэва', 'таўстун' (гл.). Суфікс -*айла* ў адпрыметнікавых утварэннях, параўн.: *даўгайла* 'высокі', *дыгайла* 'цыбаты'.

Пёнцик, *пёнцик* 'божая кароўка' (ТС). Параўн. *пёндарка* (гл.).

Пёнчык 'хвосцік у яблыку, грушы' (ТС). Памяншальная форма ад *пянёк* < *пень* (гл.). Перанос значэння паводле падабенства: 'дрэва ля караня' > 'корань яблыка'. Параўн. таксама *пёнчук* 'адростак пяра пасля лінькі'.

Пень, *пэнь* 'ніжняя частка ствала спілаванага або зламанага дрэва' (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Яруш., Сл. ПЗБ, Ян., ТС), 'бервяно' (віл., воран., Сл. ПЗБ), 'дрэва наогул' (чэрв., барыс., Сл. ПЗБ), 'куча галля, ламачча' (брасл., Сл. ПЗБ), 'смаляны пень на падпал; хлыст дрэва', 'пень с карэннем; шышак': *пень*, *апенак*, 'цвёрдая частка пяра; адросткі пер'яў', *пённые, пёння* 'адросткі пер'яў' (Сл. ПЗБ), *пень* 'вулей, калода' (Скарбы), 'калодачны вулей' (Нікан., Сл. ПЗБ; Сцяшк. Сл.), 'ляжачы вулей' (ЛІА, 1), 'частка снапа ад перавясла да зрэзу' (мін., лаг., Шатал.), сюды ж *пеньчужок* 'аб'едзенае жукамі сцябло бульбы' (Сл. ПЗБ), 'някемлівы, нездагадлівы' (міёр., 3 нар. сл.; барыс., Сл. ПЗБ; Маг. Маг.; Нас.); параўн. укр. *пень*, рус. *пень*, польск. *pień*, н.- і в.-луж. *pjeńk*, чэш. славац. *peň*, славен. *pěnj, rānj*, серб.-харв. *pāń*, макед. *pen*, балг. *пън*. Прасл. **рьп'ь*, роднаснае з ліг. *ripas* 'галіна', ст.-інд. *ripāka-* 'кій', ст.-грэч. *πίνας* 'бервяно. дошка', ст.-в.-ням. *witu-vīna*, ст.-н.-ням. *vīne* 'куча дроў' (Фасмер, 3, 233; Бязлай, 3, 7—8; Махэкэ, 443; Покарны, 830).

Пёня, 'гарачы, запальчывы чалавек' (ТС), *пёняца* 'крыўдзіцца' (чач., Маг. Гом.), *пёняць* 'скардзіцца' (лудз., Сл. ПЗБ). Укр. *пёня* 'напасць, бяда; прыдзірлівы чалавек', *пёняты* 'наракаць'; рус. *пёня, пёня* 'дакор, нараканне', *пёняцца* 'крыўдзіцца, наракаць'; ст.-рус. *пёня* 'вымова, дакор, папрок', *пёняти* 'скардзіцца'; польск. *pienia, pieniacz, pieniaka* 'суцяга, зваднік', *pieniac się* 'зваднічаць', чэш. *pěnivý* 'ўзбуджальны', *pěnití* 'кіпець (пра кроў, жоўць)', 'шалець, лютаваць', в.-луж. *pěnić so* 'те', славен. *pěnití se* 'злавацца на каго-небудзь'. Да прасл. **рѣна*, гл. *пёна*. Утварылася пры дапамозе суф. *-*ja*, які насліўся на асноўнае *-*n-a* > **n'a*, параўн. **ton'a* (< *topn'a*) — *tonǫti, соня* < *sopn'a* — *сьпати*. Семантыка лексемы стаіць бліжэй да зах.-слав. (уклучаючы і славен.), а *пёняць* — да рус. моўнай тэрыторыі, хаця ў ст.-рус. мове *пёня* — 'спрэчка, судовая справа', таму можна меркаваць, што гэтае значэнне — адно са старажытных. з якога пазней развілася сема 'пакаранне, штраф'. Фасмер (3, 233) мяркуе, што апошняе прыйшло з польск. мовы. Булька (Лекс. запазыч., 84) таксама мяркуе, што ст.-бел. *пёня* 'пеня' (1392 г.) паходзіць са ст.-польск. *pena* (якое з XVI ст.) < лац. *poena* 'пакаранне; штраф; пакуты'. Можна, аднак, дапусціць, што гэтае падабенства лац. і слав. лексем — вынік больш ранніх генетычных сувязей.

Пэня₂, *пэна* ‘штраф’ (ТСБМ, Гарэц., Шат.), *пэнія* ‘пеня’ (Юрч. СНЛ). Да *пэня₁* (гл.).

Пэнязі (гіст.), ст.-бел. *пенези* ‘грошы’ (Жыв. НС), *пэнязь* ‘дробная манета ў Польшчы ў XI—XIII стст.’ (Гарб.), укр. *пэнязь* ‘шзлег, паўгроша’, польск. *pieniądz*, н.-луж. *pěnez*, в.-луж. *pjenjez(e)*, чэш. *peníz*, славац. *peniaz* ‘манета’, славен. *pěnez* ‘тс’, серб.-харв. *pjenéz*, *pjenez* ‘грошы’, балг. *пéнез* ‘манета для маніста’, ст.-слав. *пѣназь* ‘дынарыі’. Прасл. **pěnedzь* — запазычанне (пасля VIII ст. н. э.) са ст.-в.-ням. *pfenni(n)g*, *pfending* ‘(сярэбраная) манета’ < лац. *rapnus* ‘кавалак, штука тавару’ < і.-е. **rap-* ‘кавалак палатна’, **(s)rep-* ‘прасці’. Наяўнасць *-ě-* замест *-e-* Мее (Études, 184) тлумачыць як падаўжэнне — кампенсацыя *m-* > *n*. Іншыя версіі гл. Фасмер (233—234), Бязлай (3, 24), Махэк (443).

Пэнязь ‘скура ад падпяткаў ботаў ці чаравікаў’ (Нас.). Няясна. Гл. *пэняга* ‘кавалак скуры’.

Пэнін: *пэнін шафранны* ‘сорт яблыкаў’ (Сцяшк. Сл.), *пэнінка* ‘шафран’ (люб., жлоб., жытк., КЭС, ТС), *пэнінка*, *пінен-шафран* ‘тс’ (Маг. Гом.), люб. *пэпанка*, укр. *пэнін* ‘сорт яблыкаў’, рус. *пэнин шафранний* ‘сорт яблыкаў, выведзены Мічурным’. Ад франц. *pépin* ‘зернейка, семачка’; гл. таксама *шафран*.

Пэплецца ‘паволі рабіць’, *пэпліць* ‘марудзіць’ (ТС). Магчыма, балтызм, гл. Санько (Круціа, 1996, 1, 91), які параўноўвае з літ. *pėpis* ‘вялы чалавек’, *pėpti* ‘слабець, чэзнуць’, параўн. таксама літ. *pėplinėti*, *pėpinėti*, *pėpinti* ‘нязграбна, нехлямяжа хадзіць, разявіўшы рот’, аднак геаграфія сведчыць, хутчэй, пра гукале-раймальны ці імітатыўны характар слова, параўн. балг. *пѣпля* ‘паўзці, марудзіць’ і пад.

Пэр (*пэръ*) ‘пярга’ (ельск., Анох.). Відаць, з *пэрг* < *пярга* ці з *пэрг* < *пэргá* (нараўл.) ‘тс’ пры ад’ідацыі да *пэрвы(й)*. Параўн. аналагічна рус. *пэриша* ‘перхаць’ — *пэришь* ‘тс’ (Даль, 3, 33).

Пэра- — прыстаўка дзеясловаў і іх вытворных з шырокай семантыкай (накіраванасць, паўтарэнне, паслядоўнасць, дасягненне выніку дзеяння і пад.): *пэраслаць*, *пэрабіць*, *пэракласці*, *пэрачкаць* і г. д. (ТСБМ). У якасці дзеяслоўнай прыстаўкі (якая з прасл. **per-*) пашырана ў адпаведных формах (> *prě-/pre-/pere-*) па ўсёй слав. тэрыторыі ў асноўным значэнні ‘праз’. У асоб-

ных дыялектах (мовах) ужываецца ў значэнні ‘перад’: ст.-слав. *прѣдѣтъ* ‘продак’, макед. *предедо*, *пребабата*, ст.-чэш. *přiemluva* ‘ўступ’, славац. *priedomie* ‘дворык перад хатай, домам’. Шырока прадстаўленыя і іншыя значэнні дзеяслоўнай прыстаўкі: ‘на другі бок’, ‘перарваць’, ‘перашкаджаць’, ‘зрабіць нанавы, зноў’ і інш. У назоўнікаў гэтая прыстаўка свайго значэння не мае. У прыметнікаў і прыслоўяў выступае ва ўзмацняльнай функцыі: ст.-слав. *прѣбогатъ* ‘вельмі багаты’, *прѣвеликъ* ‘вельмі вялікі’ і мае найбольш дакладныя і.-е. паралелі: літ. *per-didelis* альбо *per didelis* ‘тс’, *permāžas* ‘вельмі малы’, лац. *peramārus* ‘вельмі горкі, жудасны’, *per-bene* ‘вельмі добра, цудоўна’, ст.-грэч. (часціца) *περ* ‘вельмі’, *περι* і *περί* ‘тс’ (перикаλλής ‘цудоўны’), ст.-інд. *pari-prī* ‘вельмі мілы’. У асноўным значэнні ‘праз’ прасл. прэфіксу **per* адпавядаюць: літ. *per-*, дыял. *par-*, лат. *pār-*, авест. *pairi*, гальск. *eri* (ст.-ірл. ‘з, для, з-за’), гоц. *fair-* (ням. *ver-*), алб. *për*. Прыстаўка *per-* узыходзіць да прыназоўніка **per*, які разам з **pro* і **pri* ўваходзіць у і.-е. групу прыназоўнікаў **p-r-*, развіццё якіх паралельнае ў і.-е. мовах: гоц. *fair-/fair/fra-* адпавядае ст.-грэч. *περί*, *παρά*, *πρό*, ст.-інд. *pári*, *purā*, *prā-*, авест. *pairi*, *para-*, *fra-*, лац. *per*, *per-* (*por-*), *pro*, ст.-ірл. *er-* і *ro-*. У аснове ўсіх іх ляжыць значэнне ‘праніканне праз што-небудзь’ і ‘да чаго-небудзь’ ці ‘каля чаго-небудзь’ (Вальдэ — Гофман, 2, 283; Мее, Études, 155; Фасмер, 3, 236; ESSJ, 1, 162—169).

Пэрабабіць (*пэрэбабіць*) ‘прыняць дзіцё ад парадзіхі’ (Кос.). Да *бабіць* (гл.) ‘рэзаць пупавіну’ (< прасл. **babiti* ‘дапамагаць парадзісе ў час родаў’), семантыка якога зацямялася, таму ўжыта прыстаўка *пэра-* з *пэразаць* (пупавіну).

Пэрабагаціць ‘усыпаць больш, чым трэба’ (брагін., Шатал.). Да *пэра-* і *багата* ‘шмат’ < *багаты* (гл.).

Пэрабавіць, ‘пэраадольваючы цяжкасці, пераправіць каго-небудзь, што-небудзь у іншае месца; перавезці (сена праз раку)’ (ТСБМ, Янк. 3; навагр., Шн.), сюды ж *пэрабаўка* ‘пераправа, перавоз’ (Гарэц., Яруш.). Да *пэра-* і *бавіць* — *бавіцца* (гл.). Семантыка лексемы найбліжэй да чэш. мар. *baviti se* ‘дарэмна затрымлівацца з-за нейкай перашкоды’ і рус. разан. *бавиться* ‘з цяжкасцю абыходзіцца’ і, магчыма, ст.-слав. *бавити* ‘выратаваць’.

Перабавіць₂ ‘прыклікаць, паклікаць’ (навагр., Дзмітр.). Відаць, з *прывабіць* < *ваба* (гл.).

Перабажання ‘перастаць моцна хацець’ (Нас.). Да *пера-* і *бажэнь* ‘моцна прасіць’ (гл.).

Перабалэхтаць ‘перабоўтаць’ (карэліц., Жыв. сл.). Да *пера-* (гл.) і *балэхтаць*, якое з гукапераймання *балэх!* ‘бух’, узмоцненага суфіксам *-m-* (< прасл. **-ьt-*), як у *кудахтаць* і *кудакаць*.

Перабахтўрываць ‘пераліваць праз край, наліваць звыш меры’ (Нас.). Да *пера-* (гл.) і *бахтўрыць* ‘праз меру ліць вадкасць’, ‘празмерна піць (гарэлку)’, якое ад прасл. **buxьtēti* < **buxati* < **bux!* пры дапамозе суф. *-or-* са значэннем паўтаральнасці дзеяння (узнікшага, магчыма, пад уплывам **vьtorь* ‘другі’).

Перабелуха (*пырыбілуха*) ‘акуратная жанчына’ (іван., Нар. лекс.). З *prěběluxa*, у якім прыстаўка *prě-* мае ўзмацняльнае значэнне, а *běl-ix-a* азначае ‘тая, якая адрозніваецца беллю, чысцінёй’ < **bělъ* > *бэлы* (гл.).

Перабэрыць ‘замучыць’ у сказе: *Гэта боль перабэрыць мяне* (мядз., Жыв. сл.). Да *пера-* (гл.) і *бэрыць*, якое, відаць, генетычна суадносіцца з *бароць* (гл.). Аб пераходзе *o* > *e* па нявытлумачаных прычынах гл. Карскі, 1, 154—158.

Перабіліндаваць (неадабр.) ‘перагаварыць аб усім’ (воран., Сцяшк. Сл.). Відаць, балтызм. Параўн. літ. *bylā* ‘размова’, ‘маўленне’. Магчыма, гэта кантамінаванае ўтварэнне ад *bylā* і *bildinti* ‘трукатаць, грукаць’, параўн. рус. *напрена́ться* ‘нагаварыцца’, бел. *наляскаць* (языком).

Перабіндзюгацца ‘ад гультайства стаць бадзягай’ (Нас.). Да *пера-* (гл.) і *біндзюгацца* ‘быць гуляшчым, бадзякай, гультаём’, якое ад *біндзюга(йла)* (гл.) < літ. *biñdē* ‘гультай’, *bindza* ‘гультай, нядбайнік; бадзяка’ (Аткупшчыкоў, Лекс. балтызмы, 34—35; Лаўчутэ, Балтызмы, 59). Параўн. таксама *біндус* ‘гультай’, *біндзіок* ‘хлапчук — гультай і гарэза’, укр. *биндзук* ‘гультай, абібок’.

Перабіра ‘жывёла, якая дрэнна есць корм’ (Мат. Гом.), *перэбіра* ‘пераборлівы, наравісты, капрызны’ (палес., КЭС). Да *перабіраць* (гл.). Утворана пры дапамозе суф. *-a* са значэннем ‘дзеючая асоба’.

Перабіраць ‘пластаваць сена; сартаваць; чысціць (кішкі); перабіраць з ядой; выбіраць, перабіраць з дзяўчатамі’ (Сл. ПЗБ); ‘прычэньвацца, таргавацца; гаварыць лішняе; нанава вязаць сві-

тэр’ (ЖНС), *пірабіраць* (вушамі) ‘стрыжэ (аб кані)’ (сен., ЛА, 1), *перабіраць* ‘патрашыць рыбу’ (лаг., глыб., там жа). Прасл. **per-birati* са значэннем шматразовага дзеяння, утворанае ад **per-byrati*. Да *пера-* і *браць* (гл.). Сюды ж *перабіраны* ‘сабраны ў фалды’, *перабіранец* ‘даматканы ручнік’, *перабірачка* ‘дзяруга, вытканая асаблівым, складаным спосабам’ (ЖНС), *перабірысты* ‘від дывана, які ткаўся спосабам перабору рознакаляровых нітак’ (Скарбы); *перабіранка*, *перэбіранка* ‘пасцілка, вытканая перабіраным спосабам (у 4—6—8 нічальніц), саматканы дыван’ (маладз., Янк. Мат.; Сл. ПЗБ, ТС; жытк., Мат. Гом.; 3 нар. сл.; валож., Жыв. сл.; глус., Мат. Маг., Сцяшк. Сл.), ‘пласт сена’ (Юрч.); *пераборы* ‘падрыхтоўка да ткацтва’ (месцісл., Жыв. сл.), *пірабіраньне* ‘нарад, падрыхтоўка да ткацтва’: *перва нырэд здэлыноць, а тады ткуць* (месцісл., Жыв. сл.); *пірабіраньніца* ‘жанчына, якая нараджае, г. зн. рыхтуе кросны да ткацтва’ (там жа); *пірабіркі* ‘рэштка пасля неаднаразовага перабірання’ (Юрч. СНС), *перабірка* ‘рэштка, адыходы’ (Скарбы), астрав. *перабіранка* ‘адабраная для пасадкі бульба’, *перабіранік* ‘саматканы дыван, вытканы ніткамі аднаго колеру на чорнай ці белай аснове’ (Сл. рэг. лекс.). Паводле Грынавяцкене і інш. (SOg, 39, 317), *перабіранкі* ‘даматканыя пасцілкі з узорами’ калькуе літ. *rinkiniai* ‘тс’, што цяжка давесці, хутчэй наадварот.

Перабітка ‘старое рэчышча ракі’ (Скарбы). Фармальна — да *пера-* і *біць* (гл.), аднак цяжкасці выклікае семантыка: ‘перабітая рака’ (?). Параўн. наступнае слова.

Перабіўка ‘тонкая перагародка ў жылым памяшканні’ (Жд. 1). Паводле Чэкмана (Baltistica 8(2), 149), адлюстроўвае ўплыў літ. *pėrmišti* ‘перагарадзіць’ (< *mišti* ‘біць, дзяліць’), што няпэўна. Параўн. *перабойка* (гл.).

Пераблагаваць ‘пакінуць зямлю пад аблогу’ (Ян.). Да *пера-* і *аблагаваць* ‘зарастаць дзірваном, знаходзіцца ў запушчаным стане’ < *аблог* (гл.).

Пераблэхацца ‘перабоўтацца’ (Ян.). Да *пера-* (гл.) і *блэхацца*, якое ўтварылася ў выніку кантамінацыі слоў *боўтацца* і *плёхацца* (гл.).

Пераблукуняцца ‘паблукіць, пашвэндацца’ (Нас.), *пірблукуняць*, *пірблукуняцца* ‘праблукіць’ (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *блукуняцца* ‘блудзіць, швэндацца’, якое да *блукіць* (гл.);

суфіксе *-ун-я-*, у яким *-у-* ўзнікла ў выніку прыпадабнення; генетычна суадносіцца з літ. *-inē-* параўн. *dramblinėti, blinkinėti, blydinėti, klaikinėti* ‘сноўдацца, блукаць’.

Перабóй₁ ‘падарункі ад кумоў у час хрысцін’ (ТС). Да *пера-* і *біць* (гл.) — у час хрысцін разбіваюць гаршчок з бабінай кашай, і бабка-павітуха атрымоўвае падарунак.

Перабóй₂ ‘светаяннік, *Huregicum perforatum L.*’ (чач., ЛА, 1). Фармальна да *пера-* і *біць* (гл.). Аднак, параўнаўшы іншыя назвы расліны, можна дапусціць, што *перабой* — таксама відазмененая назва *зварабой* ‘тс’, як *сварабой, верабой, зварабой, варэбой* (там жа).

Перабóйка ‘перагародка ў кватэры’ (віл., в.-дзв., Сл. ПЗБ; Ян.), *пірабóйка, перабóйка* ‘тс’ (віц., леп., ЛА, 4), рус. *перебойка* ‘дашчаная перагародка ў хаце’, серб.-харв. *прéбој* ‘перагародка’. Да *пера-* і *біць* ‘дзяліць’. Параўн. лат. *škērssiēna* ‘перагародка’, першая частка якога звязваецца са словам *škērēt* ‘рэзаць’.

Перабóр₁ *пярabor, перабір, пярэбір, пярэбірак, пярэбірка* ‘пласт сена’ (ЛА, 2). Да *пера-* і *біраць* ‘складваць сена пластамі’ (гл.), што адлюстроўвае зграбанне сена граблямі да ног.

Перабóр₂ ‘адтуліна ў жалейцы’ (брагін., Мат. Гом.), сюды ж віц. *pirabór*, якое Машынскі параўноўвае з харв. далмацінска. *prebirač*, луж. *preberawa*, польск. позн. *przebierka* ‘пішчалка ў дудзе’ (Машынскі, Atlas, 3). Ад *перабіраць* (пальцамі) — у выніку пераносу значэння ‘перабіранне’ > ‘адтуліна’.

Перабора₁ (*перэбóра*) ‘зяць-прымак’ (ТС). Утворана пры дапамозе суф. м. р. *poimen agentis -a* (<*-a) ад *перабірацца* (у хату жонкі). Да *пера-* і *браць* (гл.).

Перабóра₂ ‘рознакаляровы пояс’ (хойн., Мат. Гом.). Да *перабіраць* (гл.). Суф. *-a* (ж. р.), як у *перабіранка* (гл.).

Пераборка (*піраборка*) ‘дашчаная перагародка ў хаце; канявая сцяна’ (бялын., докш., Янк. Мат.; Сцяшк. Сл.; Яруш.; Др.-Падб.; Гарэц.; рас., Шатал.; барыс., шуміл., кругл., ЛА, 4). Да *пера-* і *браць* (гл.) у значэнні ‘аддзяляць частку’ (ТСБМ). Параўн. *заборка* ‘тс’ (рас., Янк. Мат.), рус. дыял. *перебирать* ‘перагароджваць’, *переборка* ‘перагародка’.

Перабукáцца (*пырыбукáтыся*) ‘перакуліцца’ (малар., Нар. лекс.), *пірабукыцца* ‘пабіцца (пра бараноў)’ (Юрч. СНЛ). Да *пера-*

і *букáць* (гл.). Звычайна апошняю лексему адносяць да гукапераймальнага (Фасмер, 1, 236; Трубачоў, Эт. сл., 3, 88; ЕСУМ, 1, 285 і інш.). У разгледзеным слове адбыўся перанос семантыкі: ‘біцца лбамі’ > ‘біцца’ > (і — як вынік) ‘перакульвацца’.

Перабунтава́ць ‘перабіць размову’ (Гарэц.), ‘пераблытаць, збіць з ліку, перашкодзіць’ (Юрч. Нас.), *пірбу́нто́вывыць* ‘пераблытываць’, ‘перашкаджаць’ (Юрч. СНЛ), ‘зрабіць мутным’ (Нас.). Да *пера-* і *бунт*, (гл.).

Перабуры́ць ‘перастаць моцна, з вялікай сілай дзьмуць (пра вецер)’ (ТС). Да *пера-* і *бурыць, бура* (гл.). Апошняе да прасл. **buriti (se)* < i.-e. **bheu-*. Параўнаўшы з паралельнай прасл. парай **buna* — **buniti* (з блізкімі значэннямі), можна бачыць што *-r-* у *bur'a* — суфіксальнае (Трубачоў, Эт. сл., 3, 95—96 і 98—99).

Перабу́тырыць ‘пераліць праз верх сасуда’ (Шпіл.), *пірбу́хто́рiвiннiя* ‘пераліванне без патрэбы’ (Юрч. СНЛ), смал. *перэбухтáривать, перэбухтóривать, перэбу́тырiть* ‘тс’. Да *пера-* і *бухторыць* ‘прамерна ліць вадкасць’, ‘непамерна многа піць (гарэлку, ваду)’, якое з прасл. інтэнсіва *buxytati (se)* (гл. Трубачоў, Эт. сл., 3, 81), пашыранага суфіксам *-or-* (як, напр., рус. *таторить*). Да гукапераймальнага *bux-ati* > *бу́хаць* (гл.). Мена *-ór-* > *-ыр-* — вынік экспрэсіі. Параўн. бел. паўд.-зах. *удырыць* < *ударыць*.

Перабушма́чванне (*пірбушма́чывыннiя*) ‘пусты пераказ’ (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *бушма́чыць* — экспрэсіўнага ўтварэння з суф. *-ма(к/ч)*, магчыма, першапачаткова ў выразе *бушма бушаваць*, як *крычма крычаць, лежма ляжаць* і пад., тады да *бушавáць* (гл.).

***Перабэ́ндзаваць**, *пырыбэ́ндзюваты, пырыбэ́ндзюватэ* ‘гультаяваць, забаўляцца, нічога не рабіць, дарэмна праводзіць час’ (драг., Клім., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.), *пэрэбэ́ндзювати* ‘перабіраць, капрызіць’ (Бес.), *пырыбэ́ндзюватэ* ‘перабіраць у ежы’ (кобр., Нар. лекс.). Укр. *перебэндювати* ‘капрызіць’, ‘балбатаць’, *перебэндя, перебэндюха* ‘пустамеля, пераборлівы, капрызная’, *перебэнда* ‘жарт, балаканне, балбатня’. Арэальнае ўтварэнне ад формы 3 ас. адз. л. польск. дзеяслова *przebyć* ‘правесці час’ — *przebędzie* > *перебендя* (як *прыдзіра, гуляка, мурза, непаседа* і інш.) з заменай прыстаўкі на *пера-*.

Перабэ́чыцца ‘схіліцца на бок’, *перабэчыць* ‘схіліць на бок, наставіць (напр., жывот)’ (Скарбы). Да *пера-* і *бок* (гл.), параўн.

чаргаванне *крок/крэч* ‘крык’ і пад., паралельнае да польск. дыял. *znemi* ‘znomi’, *depire* ‘dopiero’ (Клемансевич, Gr., 96).

Перабязуліца ‘надурэца, насаволіца’ (Нас.). Да *пера-* (гл.) і *бязуліца*, *бязуліць* ‘гарэзаваць, дурэць, дурыцца, непрыстойна паводзіць сябе’, *бязульны* ‘шалапутны’, *бязуля* ‘гарэзлівы’, гл. *бязула*.

Перавага ‘асабліваць, якая выгадна адрознівае адно ад аднаго’ (ТСБМ, Гарэц., Нас.), сюды ж у *перавагу* — гульня (гродз., Нар. словатв.). Ст.-бел. *превага* (XV ст.) запазычана са ст.-польск. *przewaga* ‘кошт, затраты, перамога’. У выглядзе *перавага* аформілася, відаць, пазней; формы з *пера-* зафіксаваны толькі ў вытворных: *пераваженье*, *пераважити(ся)*, *пераважоный* (Булыка, Запозыч., 54). Гл. таксама *вага*. Сюды ж *пераважыць*, *пераважны* і інш.

Перавадзіць ‘пасварыць усіх, пасеяць разлад, нязгоду’ (Др.-Падб.). Да *пера-* (гл.) і *вадзіць* ‘шкодзіць’ (гл.).

Пераважваць ‘навязваць (карову) у іншым месцы’, *пераважваць* ‘тс’ (Сл. ПЗБ). Балтызм. Параўн. літ. *pėrvedžioti* ‘пераводзіць’.

Перавал: *пераваламі* (ісці) (аб дажджы) ‘з перапынкамі’ (чэрв., Нар. лекс., ЛА, 2). Да *пера-* і *валіць* (гл.). Параўн. паралельныя рус. валаг., перм. *первала* ‘чорная, дажджавая хмара, якая раптоўна набягае, і з яе ідзе кароткачасовы дождж’, ст.-польск. *przewal* ‘дождж’, у якіх захоўваецца старажытная семантыка ‘падаць, ісці (пра дождж)’, параўн. балг. *валі* ‘падае дождж’.

Перавалакванне (*пірэвалакванне*) ‘перабудова’ (Юрч. СНЛ). Да *валакніць* (гл.) у старым тэрміналагічным будаўнічым значэнні, параўн. *навалак* ‘паверх’ (гл.), *сволак*, *свалак* ‘кладзь, якая служыла апорай страхі на сохах’ і пад.

Перавалачы ‘сцэбануць, ударыць’ (слонім., Нар. словатв.). Відаць, з польск. *przewlec* ‘перацягнуць’ пры ад’ідэацыі бел. *перацягнуць* ‘сцэбануць’.

Перавалачыць (*переволочыць*) ‘апрацаваць (грады)’ (хойн., Мат. Гом.), сюды ж *піравалакаць* ‘пасеяную і забаранаваную збажыну пераяджваць бараной уздоўж загонаў’ (Варл.). Да *пера-* і *валачыць* са старым значэннем ‘рыхліць (зямлю)’, з якім слова ўжывалася ў больш старажытныя часы, калі замест сахі

або бараны выкарыстоўвалася *вершаліна* ‘верхняя частка яліны з завузкімі сукамі’.

Перавалка ‘перагрузка (тавараў) на іншыя вазы’ (Нас., Яруш.; ТСБМ). З рус. *перевалка* ‘перанясенне (груза) з аднаго месца на іншае’, якое з *переваліць* ‘перакінуць, перанесці, перасунуць’, параўн. адаптаванае *перавалка* ‘тс’ (Гарэц., Др.-Падб.), да *пера-* і *валачы* (гл.).

Перавалкі, *перэвалкі* ‘канаплянае валакно, непрыгоднае на прадзіва’ (ельск., Уладз.; в.-дзв., Шатал.). Да *пера-* і *вал*, ‘тоўстая пражка’ (гл.). Слова незвычайнае тым, што дзеяслоўная прыстаўка *пера-* далучаецца да назоўніка *вал* ‘адыходы пры трапанні льну: грубае пачасе, ільнавалакно, куча кастрыцы’ і ‘тоўстае палатно з гэтага валакна, грубая пражка’ (Сцяшк. МГ; Шн. 3; Янк. 2; гродз., ваўкав., беласт., Сл. ПЗБ).

Перавалока ‘затрымка, замаруджанне’ (Нас.). Аформленае па-беларуску рус. *проволочка* ‘тс’.

Перавалны (стоўп) ‘указальны слуп для арыентацыі на рацэ’ (гродз., Нар. сл.). Да *пераваліць* ‘прайсці пэўную мяжу’, што з *пера-* і *валіць* (гл.), тут у значэнні ‘пераарыентавацца з аднаго знаку на іншы’, параўн. рус. дыял. *перевал* (у рацэ) ‘парог’, *перевал воды* ‘паварот плыні’.

Пераварот ‘рэзкі паварот, змены ў развіцці, ходзе чаго-небудзь’ (Яруш., ТСБМ), ‘заварот кішок’ (даўг., Сл. ПЗБ; петрык., Мат. Гом.). Да прасл. **per-vortъ*, якое з **per-vortiti* ‘пераварнуць’: ст.-рус. *переворотити* ‘павярнуць у іншы бок; даць справе іншы ход’, польск. *przewrócić* ‘перакінуць; павярнуць, папаварочваць’, ст.-чэш. *převrátiti* ‘павярнуць, знішчыць, звесці, змяніць, падавіць’, серб.-харв. *prevrátiti* ‘павярнуць’, славен. *prevráciti* ‘перакідваць, паварочваць, перакульвацца’, балг. *prevrǎcam* ‘пераўтвараць, паварочваць, перарабляць’, ст.-слав. *пѣврѣтити* ‘пераўтвараць’; параўн. лац. *pervertere* ‘перакульваць, псаваць, перакручваць, скажаць’, гоц. *frawardjan* ‘псаваць’, ст.-в.-ням. *farwartan*, *far-werten*, ст.-англ. *for-weorþan*, ст.-сакс. *far-werdan* ‘знікаць’, ‘псавацца’ — словаўтваральна-семантычны паралелізм. З іншых і.-е. адпаведнікаў прасл. **vǝrtiti* < **vertiti* (якое не захавалася) можна адзначыць ст.-інд. *vartatē*, літ. *versti* ‘паварочваць, перакульваць, пераўтвараць адно ў іншае’ (Трубачоў, Проспект, 71). Лексема *пераварот* ‘гвалтоўная змена

манарха' (ТСБМ) — калька (XVIII ст.) з франц. *révolution* 'тс' < лац. *revolutio* 'адкат, кругаварот' — праз польск. ці рус. мовы (Фасмер, 3, 236). Сюды ж *пiраварóтнiк* 'чалавек, што добраахвотна ці па прымусу прыняў іншую веру' (Варл.).

Перавары́ны 'частка току' (Мат. I дыял. канф., 71). Узнікла ў выніку кантамінацыі слоў *пера-гародка* і паўд.-бел. *вары́на, вор'е* 'жэрдкі ў плоце; кол у штакетніку'.

Перавашава́ць 'перакапаць' (трак., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *вашава́ць* 'глыбока рыць, капаць' (гл.), якое да літ. *vašiuoti* 'рваць крукам' < *vašas* 'крук' (параўн. палес. *кiючка* 'прылада для капання бульбы').

Перавэд 'адведзіны маці дачкі, якая нядаўна выйшла замуж' (Федар.). укр. *перевідувати* 'наведваць', *перевідуватися* 'тс'. З польск. мовы, параўн. *przewiadywać się* 'даведвацца, дазнавацца'.

Перавезень (*пéреvezень, пéривізінь*) 'перавясла' (Бяльк.), *пéрвезень* 'тс' (Юрч.). Да *пера-* і *взя́ць* (гл.); суфікс *-ень* (< прасл. **-ень*) надае значэнне прадмета дзеяння (Сцяцко, Афікс. наз., 38); новае ўтварэнне замест *перавя́сла* (гл.).

Перавэ́зці 'перавезці, даставіць што-небудзь транспартам на іншае месца' (ТСБМ), укр. *перевезті*, рус., ст.-рус. *перевезті* 'тс', польск. *przewieźć* 'перавязці, правезці', н.-луж. *přewjasć* 'перавезці, перавесці', в.-луж. *přewjezć* 'пераязджаць, перавезці (побач)', чэш. *převézt* 'перавезці', славац. *previezt* 'тс', славен. *prevésti* 'перавесці', серб.-харв. *prevésti* 'перавезці', 'перавесці', балг. *превозя* 'перавезці', ст.-слав. прѣвести 'перавезці'. Прасл. **perveziti*, якое можна супаставіць з паралельным утварэннем лац. *per-vehère* 'правозіць, перавозіць' (Трубачоў, Проспект, 70). Да *пера-* і *везці* (гл.).

Перавэ́рзці 'сказаць, няправільна расказаць' (Яруш.; Нас.), *перавэ́рзць, перавярза́ць* 'у перакручаным выглядзе перадаваць што-небудзь' (Растарг.). Да *пера-* і *вярзці* (гл.).

Перавэ́рцень 'пярэварачень; ваўкалак' (Шн. 3; Скарбы), рус. кур., варонеж. *перевёртень* 'той, хто перайшоў у іншую веру; які часта мяняе свае планы, намеры; ваўкалак', чэш. *převrácenec* 'вераадступнік'. Да *пера-* і *вярце́ць* (гл.), якое з прасл. **vьrt-ěti* (з аслабленай асновай з *-ь-*); суфікс *-ень* надае слову экспрэсіўны характар. Параўн. *пярэ́вярцень* (гл.).

Перавэ́с 'вага ў студні з жураўлём' (горац., ДАБМ, камент., 809), 'лішак' (Сл. ПЗБ) — утварэнні ад *перавэ́сціць*, якое да *пера-* і *вэ́сціць* — *вэ́сець* (гл.) у выніку семантычнага пераходу 'перавага' > 'вага ў студні', 'перавага' > 'лішак'.

Перавэ́сці 'знішчыць, вывесці' (ТСБМ), 'разбіць, згубіць' (капыл., Жыв. сл.), *перавóдзіцца* 'знішчацца' (Некр.), *пiравóдзіцца* 'худнець, мізарнець' (Юрч. СНЛ). Да *пера-* і *вэ́сці* (гл.) у выніку семантычнага пераносу 'змяніць характар існавання' > 'марна расходаваць, знішчыць'.

Перавет (гіст.), ст.-бел. смаленска-полацкае *перевѣтъ* 'данос, здрада', паўн.-зах. стараж.-рус. *перевѣтъ* 'тайныя перагаворы; здрада', *перевѣтнiкъ* 'зраднік' (Філін, Проісх., 578). Да *пера-* (гл.) *-вет* (параўн. стараж.-рус. *вѣтъ* 'рада; дагавор'), роднаснага з літ. *vaitėnì* 'мяркую, абмяркоўваю', ст.-прус. *waitītai* 'мы гаворым', авест. *vaēya* 'судовае заключэнне' (Фасмер, 1, 305).

Перавóд 'соламя — падоўжная бэлька, якая кладзецца на сохі; доўгае тонкае бярвяно, на якое кладуць прымітыўныя кроквы — крукі' (б.-каш., ЛА, 4; Касп.), 'бэлька ў столі' (паўн.-усх., Бломкв.), 'бярвяно ў апошнім вянку зруба над бэлькамі' (Мат. Маг.), *пiравóдзіна, перавóдзіна, перавóдзень* 'вага ў студні з жураўлём' (сен., рэч., ДАБМ, камент., 809), 'верхняя перакладзіна ў ткацкім варштаце, якая змацоўвае яго' (Касп.). Стараж.-рус. *прѣводъ, превод* 'скляпенне', *перевод* (1230 г.), ст.-рус. *переводина* (1696 г.) 'перавод', рус. паўн. *перевóд, перевóдина, перевóдень, перевóдок* 'бэлька — апора падлогі ці столі; перавод'. Да *пера-* і *вэ́сці* (гл.), хаця матывацыя наймення застаецца няяснай. Параўн. тлумачэнне лексемы *переводина* — бэлька ў крытым двары, "якую можна пераводзіць, перакідваць" — ? (СРНГ, 26, 53).

Перавóд₂ 'знішчэнне, смерць', *перавóдная* 'знішчальная сіла' (Нас.). Да *перавэ́сці* (гл.). Параўн. рус. бранск., арл. *перевесті* 'пахавець каго-небудзь са званам', ярасл. 'пашкодзіць'.

Перавóды₁ 'плёткі, што жанчыны пераносяць з хаты ў хату' (Нас.), параўн. рус. смал. *перавóдки*, пск. *перевóдки*, арханг., цвяр. *перевóды* 'тс'. З *пера-* і *вод-* < *вадзіць, вэ́сці* (гл.). Параўн. яшчэ бел. *зводы* 'плёткі' і рус. *переводитъ вести* 'нагаворваць'.

Перавóды₂ (*перэвóды*), *перэвóдыны* 'адно з вясельных застолляў (пасля вяселля)' (ТС). Польск. *przewodziny* 'перыяд вяселля, калі малады забірае сваю жонку дамоў', рус. *отвóды* 'тс'.

Да *пера-* і *весці* (гл.) — яшчэ ў недалёкім мінулым маладая перабіралася ў дом маладога пешшу, — як правіла, маладыя былі з аднае ці з блізкае вёскі.

Перавѡдых ‘перадышка’ (брагін., Мат. Гом.) — у выніку кантамінацыі лексем *перадых* (там жа) і рус. *отдых*.

Перавѡй (*пэрэвѡй*), *перавѡіна* ‘тс’ (драг., ЛА, 4) ‘лазовыя прывязкі саломы да пераплѣту страхі’ (малар., Нікан.), *перавѡіна* ‘вітка’ (рэч., ЛА, 4), *пэрэвѡныі* ‘тс’ (Шушк.), *пэрэвѡнікі* ‘галінкі хмызняку, якімі перавіваюць калкі плота’ (лун., Шатал.). Укр. *перевік* ‘распараныя галіны дрэў, якімі звязваюцца бяровенні’, валын. *перевіі* ‘дышаль у плузе’, *перевіінык* ‘апоўзіны на стозе’, рус. дыял. *перевѡй* ‘пераплѣт, буча з галін’, *перевѡйка* ‘пярэвітка’, польск. *przewój* ‘перавітка, абвіванне’, серб.-харв. *превој* ‘павязка, перавязка, бінт’, славен. *prevòj* ‘пасма валасоў; маток пражы’. Магчыма, прасл. **pervoǰь*. Да *пера-* і *віць* (аснова **voj-*), параўн. з іншым вакалізмам *перавіў* ‘пярэвітка’ (мцісел., ЛА, 4) (гл.). Сюды ж *перавіўкі* ‘вітка’ (ЛА, 4), *перавіўкі*, *перавіўкі*, *піравіўкі* ‘пярэвітка’ (там жа).

Перавѡрка (*пэрэвѡрка*) ‘разора, якая дзеліць поле на два ўчасткі’ (гом., Выг.). Да прасл. **per-vor-ьka*, параўн. ц.-слав. *прѣвора* ‘агароджа, вароты’, польск. *przeoryna* ‘загароджа, перагароджа ў хляве для аднаго каня’, чэш. *závora* ‘завала, засаўка; жардзіна, перагароджа (у хляве)’, славен. *prévor* ‘сцежка на снезе; канава ўздоўж дарогі на пад’ём’, харв. *prijèvor* ‘сцежка паміж двума ўзгоркамі’, *prìvorac* ‘даліна паміж узгоркамі’. Другая ступень чаргавання прасл. **ver-/ *vǃr-/ *vor-*, параўн. бел. *развора*, *вор₂* ‘хлеў’ (гл.). Найбліжэйшы і.-е. аднаведнік — літ. *pérvara*, *pervara* ‘перагон скаціны’.

Перавѡратнік (*пэрэвѡротнік*) ‘бурачок камяністы, Alyssum saxatile L. Desv.’ (лельч., Бейл.). Расліна выкарыстоўваецца як лякарства “ад жывата”, магчыма, ад завароту кішак, параўн. *пераварот кішок* (Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *варочаць* — *варчэць* (гл.).

Перавѡзіна ‘месца, дзе звужаецца возера’ (в.-дзв., Сл. ПЗБ), *піравѡзья* ‘тс’ (ушац., Нар. сл.), рус. дыял. *перѡз* ‘вузкае месца на рацэ’, *перѡзіна*, *перѡзіна*, *перѡзье* ‘перахват, вузкае месца ракі, ручая, праліва; вузкая паласа лугу, балота’, польск. *przewięź* ‘вузкая палоска зямлі, абмываемая вадою з абодвух бакоў; перашыек; праліў’. Паўночнаславянская ізалекса **per-oz-ina*. Да *пера-* і *вўзкі* (гл.).

Перавѡлак (*пэрэвѡлак*) ‘завулак’ (Растарг.). З рус. *перѡлок* ‘тс’. Да *пера-* і *вўліца* (гл.).

Перавухрѡць ‘перавучыць; перахітрыць’ (Нас.). Да *пера-* і *вухрѡць*, *вўхарѡць* (гл.).

Перавѡшываць (*піравѡшываць*) ‘пераўзыходзіць, быць вышэй за іншага’ (Юрч. СНЛ), укр. *перевіщувати*, рус. арх., с.-урал. *перевѡшивать*, н.-луж. *pšewišowaś*, в.-луж. *přewušowaś*, чэш. *převušovati*, славац. *prevušovať*, макед. *превишува*, балг. *превишавам*. Магчыма, яшчэ прасл. **per-vušovati*. У серб.-харв. мове гэты дзеяслоў утвораны ад *висок* ‘высокі’, таму што *вѡше* азначае ‘больш’.

Перавѡрсаць ‘перагартыць’ (брасл., Сл. ПЗБ). Балтызм. *Параўн.* літ. *versti* ‘перагортваць’ (Грынавяцкене, там жа).

Перавяжыха ‘дуброўка прамастаячая, Potentilla erecta (L.) Rausch.’ (віц., Кіс.). Відаць, да *перавязаць*: сцябло расліны выглядае нібы перавязанае ў каленцах, адкуль вырастаюць лісты. Да *пера-* і *вязаць* (гл.). Мена з > ж характэрная для паўн.-зах. Беларусі.

Перавѡяз ‘нізкі (грыбоў), перавязаны ў адзін пук’ (Нар. Гом.), *пэравязь* ‘палоска матэрыі, перакінутая цераз плячо, для падтрымання пашкоджанай рукі’ (ТСБМ), *перэвезь* ‘перавясла’ (ЛА, 2), сюды ж *перавѡзич* ‘рушнік, якім перавязваюць дружкаў маладога’ (добр., Мат. Гом.), *перавѡзіна* ‘вянец зруба над вокнамі і дзвярыма’, *перавѡзье* ‘апошнія вянкi зруба’ (Мат. Гом.; ЛА, 4), *перавѡзісты* ‘худы, высокі’ (Сцяшк. Сл.), *перѡзісты* ‘тонкі, перацягнуты пасярэдзіне’ (ТС), ‘які з шыяпадобнай перацяжкай (пра жука)’ (шалч., Сл. ПЗБ), — да апошняга параўн. польск. *przewiąz/ przewięz* = *owad przewięzisty* (як пчала, аса, мурашка). Усе да *перавѡзаць* ‘перавязваць’ < прасл. **per-vęzati*, параўн. укр. *перевязати*, рус. *перевязать*, польск. *przewiązać*, чэш. *převázati*, славен. *prevézati*, серб.-харв. *превѡзати*, *превѡзивати*.

Пераварѡнаць ‘араць па цаліне’ (калінк., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *варѡнаць*, у якім (у суфіксе *-н-*) можна бачыць усх.-балт. рэлікт, параўн. літ. *pėrversti*, *apversti* ‘пераварнуць’ — *apvertinėti*, *apvartinėti* ‘пераварочваць’; у такім выпадку *пераварѡнаць* — ‘пераварочваць скібы дзёрну’.

Пераварцёнень (*перэверцёнень*) 'заварацёнень (вяроўка, дрот) у саях для мацавання аглабель' (ТС). У выніку кантамінацыі лексем *перавязаць* і *заверцёнень* (гл.).

Перавясёлка 'вясёлка' (ДАБМ, к. 312; Ян.), *перавесялўха* (кліч., ДАБМ, камент., 902). У выніку кантамінацыі лексем *вясёлка*, *весаўлўха* 'тс' і *перавясла* 'перавясла' > 'пояс', 'каромысла', 'ручка ў вядры'. Параўн. гом. *карóмісел на нёбе* 'вясёлка', а таксама літ. *jūosta* 'пояс' і 'вясёлка'.

Перавясла, *перавёсло*, *перавёсла*, *перавясло*, *пырывысло* (і інш. фанетычныя варыянты) 'скрутак саломы, якім перавязваюць сноп' (Нас., ТСБМ, Сцяшк. Сл., Выг., Шат., Касп., Мат. Гом., Ян., ТС, Сл. Брэс.; ЛА, 2), 'звязка лыка' (слуц., КЭС), 'ручка ў вядры' (Др.-Падб., Гарэц., Касп., Сл. ПЗБ), *пырывысло*, *перавясло* 'пярэвітка, на якую кладуць жэрды ў плоце' (брэсц., слуц., ЛА, 4). Укр. *перевёсло*, рус. дыял. *перевясло* 'перевясла ў снапе; дужка вядра, кошыка; саламяная вярхоўка для замацавання саломы на стрэхах'. Паводле Фасмера (3, 236), да *пере-* і *вясло* (гл. *пера-* і *вясло*), якое з прасл. **vezslo* Махэк₂ (477) выводзіць укр. *перевёсло* з *поверёсло*, суадносячы яго з прасл. **poverslo* < **po-verz-slo*. Гэтаксама Бязлай (3, 98). Аднак дадзеныя Грынчэнкі, узятыя ў Вярхрацкага, на якія спасылаюцца гэтыя аўтары, запісаны на крайнім захадзе ўкр. моўнай тэрыторыі, дзе магчымы ўплыў зах.-слав. моў. З другога боку, на карысьць дапушчэння Махэка прамаўляе *-е-* ў складзе *-ве-* лексемы *перевёсло*, а не *-в-* 'я- (як у *перевязати* 'перавязаць'). Для ц.-слав. *повръсло* Трубачоў (Этимология—1972, 40) выводзіць прасл. форму **poverz-slo*. Гэтыя дзве формы з **po-* (зах.- і паўд.-слав.) і **per* (у асноўным, усх.-слав.) суіснуюць у кантамінаваных варыянтах на польскай моўнай тэрыторыі: *powrósto* (замест правільнай, фанетычна законнай формы *powrzasto*) і паўд. *porwósto*, вял.-польск. *prowionsto*, мазав. *prowiasto*, катавіцка-кракаўскае *przewiosto*, пазн. *powrzašto*, аўгуст. *przewiasto* (замест *przewiazto*), што дае падставу дапусціць архаічнасць форм **perve(z)slo*, *pove(z)slo* і **poverzlo* (Банькоўскі, 2, 730, 739, 918).

Перавясць, смал. *перевяць* 'парваць, перацерці (пра вярхоўку, ліну)' (Этимология—1981, 72). Да *пера-* (гл.) і *вясць* 'рваць, церці', якое да прасл. **veti* < і.-е. *uen-* 'біць, раниць', гоц. *wunds* 'раниць', англ. *wen* (< прагерм. **wanja*), кіпр. *um-wan* 'біцца, змагацца', карнуэлск. *gwane* 'праколванне', англ.-сакс. *Wenn* 'пухліна', 'гуз

ад удару' і інш. < і.-е. **ua-/ *uo-/ *uo-*, параўн. лат. *vāts* 'рана', літ. *voitis* 'адкрытая скула, нарыў'. З гэтым дзеясловам са значэннем 'рваць, церці', рус. валаг. *вяха* 'куча, бярэмя, ноша', а таксама 'ўдар, аплявуха, грымак, кухталь' (семантыка 'біць') звязваецца бел. полац. *вяхотка*₂ (гл.) 'чарада, куча', якое ў ЭСБМ (2, 336) падаецца з паметай "няясна" (Гарачава, Этимология—1981, 72—74).

Перагаворка 'плётка' (Сцяшк. Сл.) — калка з польск. *przegadka* < *przegadać* 'разводзіць плёткі'. Да *пера-* і *гаварыць* (гл.), параўн. *абгаворваць* 'плеткарыць'.

Перагаворшчык 'перакладчык' (Сл. ПЗБ., Мат. Гом., ТС, Скарбы). Ад *перагаворваць*, параўн. тураў. *перэговорачь* 'пераказваць'. Аб суф. *-шчык* гл. Сцяцко, Афікс. наз., 75.

Перагаджваць (*пірігаджываць*) 'псаваць значную колькасць рэчыва, прадметаў' (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *гадзіць*, якое да прасл. **gaditi*, *gadjo* 'рабіць паскудным, гнюсным, брыдкім, агідным' (Махэк₂, 154), параўн. укр. *гадитися* 'гадзіцца, выклікаць агіду', рус. *гадить*, 'ванітаваць; сварыцца, ляць', *гадятся* 'псавацца (аб прадуктах)'; ст.-польск. *zadać się* 'гадзіцца, адчуваць агіду', в.-луж. *žadlawić so* 'выклікаць агіду', н.-луж. *žadaś se* 'адчуваць агіду', чэш. *haditi* 'няславіць, ганіць, адракацца', славен. *gaditi* 'прыводзіць да грэбавання', серб.-харв. *gāditi* 'пэцкаць, апаганьваць', макед. *gadi se* 'адчуваць агіду', балг. *гадя* 'пэцкаць, забруджваць, ганьбіць' < і.-е. **gōd-/ *gēd*, параўн. літ. *gėda* 'сорам', ст.-прус. *gīdan* (В. скл.) 'тс', с.-ням. *quad* 'благі, мярзотны, агідны', с.-в.-ням. *kōt* 'бруд, смецце', ням. *Kot* 'тс' 'кал, памёт' (< **kvōd*), цірольск. *kōt* 'звер, які выклікае агіду'.

Перагады 'абгаворы, плёткі' (Гарэц.). Да *пера-* (гл.) і *гад-ы*, якое ўзыходзіць да польск. *gadać* 'гаварыць, абгаворваць'. Гл. таксама *гадка*.

Перагайдамачыць 'перавесці ў чужыя рукі; перамарнатравіць, прамангачыць дабро (грошы)' (Нас.). Да *пера-* і *гайдамак* (гл.).

Перагалоссе (*пірігалосся*) 'адгалосак, водгалас' (Юрч. СНЛ), рус. дыял. *переголосье* 'абгаворы, плёткі', славен. *preglāsje* 'перагаласоўка галосных гукаў'. Да *пера-* і *галас* (гл.).

Перагаміцца (*перэгоміцца*) 'супакоіцца, перастаць' (ТС). Да *пера-* і *гамавіць* (гл.).

Пераганкі: у *пераганке* 'навыперадкі (гульня)', *перагонкі*, *уперагонкі* 'тс', 'спаборніцтва ў бегу' (Др.-Падб.; Гарэц.). Да *наперагонкі* (гл.).

Пераганянка 'адгон, знятае малако' (Сцяшк. Сл.; шчуч., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *ганяць* < *гнаць* (гл.). Суфікс, як у *маслянка*.

Пераганяць (*піраганяць*, *пэрагоняць*) 'выціскаць мёд з сотаў' (случ., лаг., лун., ЛА, 1). У выніку семантычнага пераносу лексемы *пераганяць* 'перамяшчаць з аднаго месца ў другое'. Да *пера-* і *гнаць* (гл.).

Перагарыць (*пэрагарыць*) 'знікаць (пра малако каровы)' (усх.-палес., Жыв. сл.). Узнікла ў выніку семантычнага пераносу паводле падабенства 'згараць' > 'знікаць'. Параўн. *выгарыць* 'высыхаць (пра вадугу)' (ТС) і літ. *garėti* 'выпарвацца', што дае падставы для "гібриднага" ўтварэння (Цыхун, Междунар. конф. балтистов, 238). Да *пера-* і *гарыць* (гл.).

Перагародак (*пэрагародак*) 'франтон' (свісл., ДАБМ, камент., 778). Да *пера-* і *гародзіць* (гл.), матывацыя наймення няясная.

Перагародка, *парагародка*, *тырыгородка* 'тонкая сценка ў памяшканні' (ТСБМ), 'канявая сцяна' (ЛА, 4), 'дыяфрагма' (ЛА, 1). Да прасл. **per-gord-ька*, якое з **per-gord-iti* 'перагародзіць, агародзіць, аддзяліць, паставіць плот'; словаўтваральна і марфемна тоеснае с.-перс. *par-gārdan* 'праводзіць вакол баразну', 'агароджваць' (Трубачоў, Проспект, 69). Больш падрабязна гл. *пера-* і *гародзіць*.

Перагарцаваць 'перамяшчаць (напр., пясок з цэмантам)' (Ян.). Да *пера-* і *горсыць* 'жменя' (< прасл. **gьrstь*); пры гэтым *-c'ц' > ц'*. Не выключаны ўплыў лексемы накішталт *гартаваць* 'выгортваць' (віл., Сл. ПЗБ).

Перагасаць (*пірагасыць*) 'патаптаць' (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *-гасаць*, роднаснага з *гойсаць* (гл.). Параўн. чэш. *hasati* 'гойсаць', 'несціся стрымгалоў', *hasot* 'шумны танец, карагод', 'гаўканне', славац. *hasat* 'скакаць, выганцоўваць', польск. *hasać* 'тс', 'бегаць, гарэзаваць', укр. *gacati*. Паводле Махэка₂ (162), звязана з *hosati* 'бегчы скокам', якое з **hop-s-a-ti*. Генетычна роднасныя з бел. *гойсаць* (гл.).

Перагі 'паездка гасцей маладой да маладога, пярэзвы' (ганц., Сл. ПЗБ), беласт. *пірогі* 'частаванне праз тыдзень пасля вяселля' (там жа). Да *пірог* (гл.). Параўн. польск. *piezogi* 'варэнікі'.

Перагіб (*пэрагіб*) 'сустаў' (брагін., петрык., Шатал.). Дакладным адпаведнікам з'яўляецца серб.-харв. *пэрагібак* 'тс'. Прасл. **per-gybь* (рус. *пэрагіб*, польск. *przegib*, чэш. *přehyb*, славен. *pregib*, серб.-харв. *пэрагіб* 'згіб, згананне, перагіб, перагананне', 'месца, дзе нешта перагнутае', славац. *přehyb* 'прагін') < прасл. **per-gь(b)-nōti*, шматраз. **gybati > гнуць* (гл.).

Пераглабаць 'перанасіць, забраць' (Касп.). Да *пера-* і *глабаць* (гл.).

Пераглуздзячыванне (*піраглуздзячывыньня*) 'пустыя размовы' (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *глуздзячыць*, якое з *глуздзіць* 'глупствам набіваць галаву, турбаваць пустымі размовамі', *глуздзень* 'пустамалот' (Нас.) < *глузд* (гл.).

Перагляд, *пэраглядзіны* 'агледзіны' (смарг., Сл. ПЗБ; ашм., Стан.) — з *пэрагледзець* 'разгледзець, абмеркаваць яшчэ раз'. Семантычна найбольш блізка стаіць рус. разан. *глядать* 'аглядаць каго-, што-небудзь дзеля азнаямлення, пераканання ў наяўнасці'. У выніку пераносу значэння ўзніклі *пэраглядзіны*, *піраглядзіны* 'паездка нявесты да жаніха' (смарг., астрав., Сл. ПЗБ), як *пярэзвы*, *пэразоў*. Падобныя да бел. *пэрагляд зах.- і паўд.-слав.* (польск. *przeгляд*, чэш. *přehled*, н.-луж. *pšeglěd* 'пэрагляд, агляд', серб.-харв. *пэрглед* 'агляд(анне)', макед. *пэрглед* 'тс', славен. *preglěd* 'агляд, праверка') — новыя ўтварэнні, калькі з ням. *Übersicht* 'агляд, назіранне'.

Перагон 'участак чыгункі, шашы паміж дзвюма станцыямі', 'малако, абястлушчанае на сепаратары' (ТСБМ), *парагон* 'тс' (Сл. ПЗБ) — новыя словы, успрынятыя з рус. ці польск. моў, утвораныя паводле ўзору прасл. **per-gonь* < **per-* і *гьnati > гнаць* (гл.), параўн. *пэрагон* 'перавод пчол у іншы вулей' (Нікан.), *пэрагонка* 'тс' (Яруш.), укр. *пэрагін* 'доўгі шлях перапраўкі рэкрутаў з Украіны ў Расію', рус. *пэрагон* 'дарога, па якой гоняць скаціну', польск. *przegon*, славац. *priehon* 'тс', в.-луж. *přehon* 'прагон праз што-небудзь', славен. *pregon* 'праследаванне', а таксама бел. *пэрагон* 'участак апрацаванай зямлі, пэўная адлегласць раллі' (Касп.), *пэрагонам* 'пэрагонны дождж (з перапынкамі)' (ЛА, 2).

Перагораць 'пэрагараваць' (лях., Сл. ПЗБ), 'агораць, справіцца з чым-небудзь' (Нар. Гом.) трэба разглядаць разам з *агораць* 'што-небудзь зрабіць, набыць з цяжкасцю', *горны* 'гаротны,

сумны' (БРС), якія да прасл. **gorati*: серб.-харв. *prégor* 'перажыванне, гора, смугак, журба', 'забыццё журбы'; чэш. *horati* 'гарэць', ст.-польск. *gorac* 'палаць, палымнец', польск. *gora* 'агонь на пашы, які распальваюць пастухі', рус. *gorátъ* 'знішчацца агнём'. Форма **gorati* — даволі старая ступень вакалізму кораня побач з **goréti* і **garati*, параўн. літ. *garuoti* 'выпарвацца; моцна жадаць' побач з літ. *goruoti* 'моцна жадаць; працаваць да поту' (Трубачоў, Эт. сл., 7, 31).

Пераграшыцца (*пырыгрышытысь*) 'перакусіць, з'есці трошкі' (Клім.). Да *пера-* і *грашыць* > *грэх* (гл.) пры ад'ідацыі рус., ц.-слав. *прогрешение*. Матывацыя: забарона прыняцця ежы і пітва да споведзі, у адваротным выпадку — грэх.

Перагрэмка (*перэгрэмка*) 'ручай, рэчышча, прамына, цяжкапраходны ўчастак на балоце, мелкае месца на рацэ' (лельч., ЛА, 5), 'старое рэчышча' (ЛА, 2). Магчыма, звязана з *hrýmki* з песні, запісанай Федароўскім на Ваўкавышчыне: *zaszumieli luhí, zaszumieli hrymki*, якое Турэка тлумачыць як 'крыніцы, ручайкі' або 'від травы, зараслі такой травы', параўноўваючы з рус. *гремяч* (народная назва крыніцы, ручая) і *гремячая трава, гремячка*, польск. *gromotrask* (Турэка ў Федар. 7), што дазваляе звязаць разглядаемую лексему з прасл. **grmēti* 'грымець, шумець' або з **grътъ* 'куст; куча; дуб', а таксама 'ўзгорак у лесе': паводле Макоўскага (Удивит. мир, 84), значэнне 'дрэва, кусты, лес' тыпалагічна звязана са значэннем 'утвараць гукі', параўн. серб.-харв. *шума* 'лес', ням. дыял. *Geräusch* 'тс', а таксама літ. *grimti* 'біць; гнаць; мяць, таўчы'. Мартынаў (СІБФ—1989, 62) мяркуе пра змяшэнне прасл. **gromъ* 'гром, лёскаць' з **grътъ* 'дуб'.

Перагрэбіны 'пласты сена' (свісл., Шатал.), *перагроб* 'пласт сена' (Сцяшк. Сл.). Да *пера-* і *грэбці*, *грэбаць* (гл.). Аб суфіксе *-in-ы* гл. Сцяцко, Афікс. наз., 43—44.

Перагугаць 'прамантачыць, прагуляць' (Нас.). Да *пера-* і *гугаць* (гл.).

Перагуд 'працяжнае гудзенне, якое то заціхае, то ўзмацняецца' (ТСБМ, Жылка). Паэтычнае ўтварэнне, як *перазвон*. Да *пера-* і *гудзець* (гл.).

Перагузаць 'зноў перавязваць снапы' (Нас.). Да *пера-* і *гузаць* (гл.), апошняе звязваецца з прасл. **oz-/ *ez* (ЭСБМ, 3, 112). Аднак, улічваючы першаснасць пачатковага *z-*, трэба выходзіць

з прасл. **guzъ*, варыянта назалізаванага **gozъ*, якія адлюстроўваюць больш старажытныя і.-е. адносіны **gong-/ *goug-*, параўн. ст.-грэч. γογγύλος 'круглы', літ. *gūžis* 'галоўка капусты' (Трубачоў, Эт. сл., 7, 91—92), курд. *guz-* 'азадак, ягадзіцы'. Семантыка лексемы *перагузаць*, такім чынам, суадносіцца не з **vezati* 'вязаць', а з **guzъ* 'камель дрэва, ніжняя частка снапа', параўн. *здpo* з **guz-d-ro*, як укр. *гуз-по* 'зад (чалавека)', рус. *гузлó, гүз-но, гуз-но* 'ніжняя, задняя частка чаго-небудзь' і інш. шматлікія лексемы з коранем *гуз-* з гэтым жа значэннем, палес. *гуздыр* (Выг.) 'ніжняя частка снапа' < прасл. **gozyrъ* 'задняя частка чаго-небудзь'. Параўн., аднак, славен. *prézati* 'звязаць', якое Супрун (ЭСБМ, 1, 123) звязвае з **перазаць* (гл. *аперазаць*); магчыма, з **per-oz-ati* з пратэзай, гл. *гузr*, тады сувязь з *гуз* — другасная.

Перагэцнуць 'пераскочыць' (свісл., Сцяшк. Сл.). Да *пера-* (гл.) і *гэцнуць* < *гэцаць*, якое з польск. *heca* 'пацеха, забава', 'забаўляльнае прадстаўленне, першасны цырк', у XVII—XVIII стст. *heco!* — вокрык у час палявання на зайцоў, што ўзыходзяць да ням. (баварска-аўстрыйск.) *Hetz* 'жарт, шумная весялоць', звязанага з *Heize* 'цкаванне; натоўп, зграя (сабак); жвавасць; жарт'. Менавіта ў час цкавання як паляўнічай забавы загадвалася сабаку "перагэцнуць", напрыклад, праз палку (Слаўскі, 1, 413; ЕСУМ, 1, 502—503).

Пэрад 'пярэдня частка чаго-небудзь', *перада́, перадо́к, пірадо́к, пэрадо́к, пырыдо́к, пярадо́к* 'тс' (ТСБМ, Др.-Падб., Бір. Дзярж., Сцяшк. Сл., Бес., Нас., Шат., Сл. ПЗБ, ТС; Варл.; Карекі, 2—3, 438); *перадо́к, пірадо́к* 'кароценькая лавачка перад сталом' (віц., Шн. 3; Касп.), *пірадо́к* 'невялікі ўслон' (Сл. ПЗБ), *перады́* 'перад бота, кашулі' (вільн., Сл. ПЗБ); *пэрад* 'адборнае, перадавое зерне' (раг., паст., Сл. ПЗБ; мін., маг., гом., ЛА, 2); *пэрад(а)* 'спераду' (ТСБМ, Сл. ПЗБ; Варл.), 'напярэдадні' (віл., лід., Сл. ПЗБ), 'уперад, раней, у мінулым' (маладз., Жыв. сл.), *пэрат* 'у параўнанні з...' (зэльв., Жыв. сл.), *пэрадам* 'даўней, калісьці' (Сцяшк. Сл.), *пэрад* 'пад' (ТС), *пэрад пэрадам* 'перад сабой' (Ян.). Укр., рус. *пéред*, стараж.-рус. *передъ*, польск. *przed(e)*, в.-луж. *před*, н.-луж. *pšed*, чэш. *před*, славац. *pred*, славен. *prêd, pred-*, серб.-харв. *pred(a)*, макед., балг. *пред*, ст.-слав. *прѣдъ*. Прасл. **per-dъ*, першая частка якога генетычна ўзыходзіць да і.-е. **per-* (авест. *parō* 'спераду,

перад', ст.-грэч. *πρόρος* 'наперад, раней', ст.-інд. *purā* 'тэ', гоц. *fauro*, ням. *vor* 'перад'), а *-dъ* узятая з **rodъ* (Махэк₂, 491), альбо з і.-е. **dhē* (Бернекер, KZ, 57, 240); Вондрак (Vergl. gr., 2, 298), а яшчэ раней Зубаты (IF-Anzeiger, 22, 57) у якасці такой узмацняльнай часціцы прыводзяць ст.-інд. *bahirdhā* 'без'/bahir; Станг (ScSI, 3, 236) супастаўляе *-dъ* у прасл. *nadъ, rodъ, perdъ, zadъ* з прус. *-dau: pirsdau* 'перад', *sirsdau* 'сярод', *pansdau* 'потым' (ESSJ, 1, 127—128). Для *перадок* — прасл. **perdъkъ*. Сюды ж *перадавы* 'плытагон, які кіруе плытом' (віл., віц., Нар. лекс.); *перадаво́е, перэ́довое, перэ́дкóвое, перэ́дкóвэ* 'лепшае зерне' (петрык., глус., лельч., ЛА, 2); *перадавік* 'той, хто дасягнуў найбольшых вынікаў у сваёй дзейнасці (ТСБМ) < рус. *передовик* 'тэ'.

Перадава́ць, 'ісці, ехаць наперадзе' (Нас.), *пірьдува́ць* 'міту-сіцца, перашкаджаючы ісці іншым' (ушац., Нар. лекс.). Да *пéрад* (гл.).

***Перадае́джа** (*пэ́рэдзішчэ*) (малар., СіБФ — 1986, 145) 'другі прыезд сватоў у дом нявесты' (драг., Клім., Сл. Брэс.). Утворана пры дапамозе суф. *-ьје* ад **перэ́дое́джы* 'той, хто едзе спераду' (Селюжыцкая, Полісся: мова, культ., іст., Київ, 1996, 152—154), > **перэ́дое́дзе*, параўн. рус. дыял. *перэ́дое́зжый* 'той, хто едзе наперадзе вяселля; вясельнікі, што едуць на першым возе', ст.-рус. *перэ́довъзжый, перэ́дъвъзжый, перэ́дывъзжый* 'той, хто дзейнічае ў авангардзе (пра вайскоўцаў)'. Да *пéрад* і *éхаць* (гл.). Пераход *-жджс-* у *-шч-* характэрны драгічынскім гаворкам: *прыі́шч'э́тэ* 'прыяжджаць'. *Пырьду́і́жэ́да* 'другі прыезд сватоў у хату нявесты' (кобр., Нар. лекс.) з ад'ідэацыяй (народная этымалогія) *у́эхаць*.

Перадаста́цца (*пэ́рэдоста́цца*) 'перабрацца, пераправіцца' (ТС). З польск. *przedostać się* 'тэ'.

Перада́тны 'якога больш, як трэба' (Варл.). Ад *перада́ць* 'даць больш, чым належыла'.

Перада́тчык 'апарат для перадачы паведамленняў, сігналаў на адлегласць' (ТСБМ). З рус. *передатчик* 'тэ'.

Перада́ча 'тое, што перадаецца (у бальніцу, турму, па радыё ці тэлебачанні; механізм для перадачы руху ў машыне' (ТСБМ). Да *пéра-* і *даць* (гл.). Суфікс *-ча* ўзыходзіць да прасл. **tja* (Слаўскі, SP, 2, 42—43).

Перадзы́гаць 'пераскокваць' (Сцяшк. Сл.), *перадзы́гнуць* 'пераскочыць' (Скарбы). Да *пéра-* (гл.) і *дзыгаць*, якое, магчыма,

з польск. беласт. *dzygać* 'скакаць; хутка бегчы', параўн. *дзэ́гаць* (гл.); сувязь з літ. *dýgti* 'бегчы, калоць; расці' (Лаўчутэ, Балтызмы, 141) з-за фармальнага адрозненняў неабавязкова.

Перадні́к 'хвартух' (мядз., Нар. словатв.), драг. *пырьднэ́к* 'тэ' (Сл. Брэс.). Да *пéрад* (гл.). Аб суфіксах гл. Сцяцко, Афікс. наз., 117—119 (уплыў рус. мовы (?)).

Перадні́чы 'перадавы' (Нас.; Варл.). Калька з польск. *przodownicy* 'тэ' < *przód* 'перад'.

Перадні́я, 'вяроўка для ўвязвання воза з сенам, саломай ці снапамі, перадоўка' (шалч., віл., Сл. ПЗБ; рэч. Мат. Гом.; Варл.), рус. дыял. *перэ́дник* 'тэ'. Да *пярэ́дні* < *пéрад* (гл.). Аб суфіксе *-ня* гл. Сцяцко, Афікс. наз., 118, параўн. яшчэ *наперадні́я*.

Перадні́я, *перадні́я, пярэ́дня* 'прарэх у кашулі' (віл., леп., ЛА, 4). Рус. дыял. *перэ́дня* 'каўнер жаночай кашулі'. Да *пéрад* (гл.). Аб суфіксе *-ня* гл. Сцяцко, Афікс. наз., 165.

Перадо́й (пірьдо́й) 'удой' (Юрч. СНЛ). Да *даі́ць* (гл.), але прэфіксацыя няясная < *перадаі́ць* 'выдаіць цалкам'?

Перадо́йка 'ялавіца, якая доіцца другі год запар' (ТСБМ; Янк. 1; Варл.; Касп., Сл. ПЗБ; карэліц., Янк. Мат.), *пéрдэйка, пэ́рдэйка* (мазыр., Нар. сл.), *пэ́рэдэйка* 'тэ' (Растарг.); рус. пск., смал. *передойка* 'тэ'. Да *пéра-* і *даі́ць* (гл.).

Перадо́льшы 'старэйшы паводле ўзросту' (Нас.), рус. смал. *передольший* 'тэ'. Да *пéрад-* і суф. *-ольшы*, параўн. таксама трок. *селядо́ршы* 'сярэдні' < *серадо́льшы* 'тэ', магчыма, пад уплывам *большы*; несумненна элемент *-ш-* — суфікс параўнальнай ступені (Карскі, 2—3, 41—42).

Перадо́ўка 'прывязаная да перадка моцная вярхоўка, за якую чапляецца рубель пры ўцісканні воза з сенам, саломай, снапамі' (Нас., Бяльк., Касп., Юрч., Мат. Маг.; бялін., Янк. Мат.; добр., ветк., Мат. Гом.), 'вяз, які звязвае галоўкі палазоў у санях (Янк. 1; мазыр., Шатал.; Сцяшк. Сл.). Рус. паўн. *перэ́довка* 'тэ'. Бел.-рус. ізалека; утворана пры дапамозе суф. *-ка* ад *перадавы* < паўн.-слав. **perd-ovъ* (бел. *перадавы*, укр. *передовий*, рус. *передовий, перэ́довий*, польск. *przodowy* 'перадавы').

Перадра́га, (*пырьдры́га*) 'непагадзь (дождж, слата, снег)' (кам., ЖНС), рус. *перэ́дряга* 'тэ'. Русізм (?). Да *пéра-* і *драга́/дря́га*, якое да прасл. **drega, *dregy* < **dregati*, звязанага этыма-

логічна з **dfgati* (рус. *дѣргать*), **drъgati* (параўн. *дръгаць*) і з *drъžati* (усх.-маг. *дръжаць*) (SP, 4, 221—222).

Перадра́за ‘крыўлянне, карыкатура’ (Бяльк.). Аддзяслоўнае ўтварэнне з суф. -а (< і.-е. *-ā), які надае назоўніку значэнне абстрактнасці (Слаўскі, SP, 1, 59—60). Да *пера-* і *дражніць* (гл.).

Перадра́ты ‘разарваны напалову’ (Растарг.), смал. *peredratty* ‘тс’. Дзеепрыметнік, аформлены пад уплывам польск. *przedarty* ‘парваны’. Да *драць* (гл.).

***Перадры́нне**, *пэ́рдры́нне*, *пэ́рдбы́нне* ‘загарадзь перад хлявом’, *пэ́рдбы́нне* ‘хлеў для жывёлы’ (Нар. сл., Сл. Брэс.). Да *пэ́рад* і *адры́на* (гл.).

Перадубе́ць (*пі́рідубе́ць*) ‘моцна перакалець’ (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *дубе́ць*, якое да *дуб* (гл.). Звычайна *адубець*, прыстаўка *пера-* перадае значэнне ‘цалкам, поўнасьцю’.

Перадуковы́ваць (*пі́рідуко́вывы́ць*) ‘перавучваць’ (Юрч. СНЛ). З *пера-* і *адую́ваць* < *адую́ць* (гл.).

Перадумова ‘папярэдняя ўмова; зыходны пункт якога-небудзь разважання’ (ТСБМ). Калька з польск. *przedugoda* ‘папярэдняя дамова, пагадненне’. Да *пэ́рад* і *ўмова* (гл.).

Перады́лле (*пэ́рды́лье*) ‘загарадзь перад хлявом’ (лун., Нар. сл.). Зыходнае, відаць, *перады́нне*, *перадры́нне* (гл.); слова змянілася пад уплывам лексемы *дыль* ‘бервяно, тоўстая дошка’, якое было матэрыялам для *прасла* ‘шчыльнай агароджы’.

Перады́нне (*пэ́рды́нне*) ‘стойла, дзе стаяць каровы днём’ (лун., Шатал.). З *пэ́рад-адры́нне*, якое да *пэ́рад* і *адры́на* (гл.). Параўн. *перадры́нне* (гл.).

Пера́едзі (*пэ́рэдзі*) ‘аб’едкі (сена, саломы і інш.)’ (мазыр., З нар. сл.), *пэ́рэід* ‘тс’ (Сл. Брэс.), укр. *пéреїди* ‘рэшткі сена ці саломы з-пад ясляў, рус. *пéре́дки* ‘аб’едкі’. Да *пера-* і *едзь* (< прасл. **édъ*) ці *ед* (< прасл. **édъ*) < *э́ці* (гл.).

Пераэ́лівы ‘шкодны’ (Ян.). Да *пера-* (гл.) і -*элівы*, якое з **едлівы* (< прасл. **ědъlivъ(jь)*), параўн. рус. арх. *едлівый* ‘пражора’, славін. *jadlāvī* ‘запальчывы, гняўлівы’, славац. *jedlivý* ‘тс’, чэш. *jedlivý* ‘пражора’, славен. *jedlīv* ‘прыдатны да яды’, серб.-харв. *jedlīv* ‘запальчывы, зласлівы’, макед. *јадлив* ‘едкі’, ‘злы, злосны’ (Трубачоў, Эт. сл., 6, 49). Мена -*д-* > -*з-* пад уплывам формаў *э́ці*. Параўн. *пэ́раяд* (гл.).

Пераёсца ‘спалохацца’ (шчуч., Сцяшк. Сл.) у сказе: *нехта за мною гнаўся, то іначыста пераёлася*. З польск. *przejąć się* ‘ўзяць да сэрца, узрушыцца, занепакоіцца’.

Пераём ‘пачастунак (за знойдзеную рэч)’ (Федар.). З польск. *przejem* ‘узнагарода за злоўленага’ < *przejąć* ‘пераняць’, ‘пра-няць, ахапіць’.

Пераёчы́цца (*пі́раёчы́цца*) ‘напакутавацца’ (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *ёчыць* < *экаць/екатáць* (гл.) ‘галосіць, вішчаць працяглы час’ > ‘пакутаваць’.

Перажабе́ць ‘перастаяць (аб малаку, тварагу) у печы’ (Ян.). З **пэражыбе́ць*, якое да *пера-* (гл.), а другая частка — да літ. *žibinti* ‘паліць, запальваць’.

Пеража́біцца (*пі́рыжа́біцца*) ‘перагнуцца’ (Бяльк.). Да *пера-* і *жаба*₅ ‘карабатае месца на лязе касы’ (гл.).

Пеража́хнуць ‘сціхнуць (пра боль)’ (случ., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *жа́хнуць* ‘стукнуць, ударыць’ (гукапэраймальнага паходжання, параўн. і *жах* (гл.), што чаргуецца з *гасіць*).

Перажыва́таць ‘перажыць, перанесці што-небудзь цяжкае ў жыцці (Нас.). Да *пера-* (гл.) і *жывата́ць* ‘жыць здаровым, мець асалоду ад наяўнасці добрага здароўя’ < *жывот*₁ (гл.). Параўн. яшчэ *жывоце* ‘жыццё’ (Нас.), а таксама *пэражы́(ва)ць*.

Перажы́гаць ‘імгненна абгледзіць у розных месцах’ (Нас.). Да *пера-* і *жыг* (гл.). Сюды ж *пэражы́гнуць* ‘хутка, імгненна пераскочыць вялікую адлегласць’ (Нас.), утворанае, аднак, пры ад’ідэацыі бел. *пэражы́гнуць*, *пэражы́ргаць* < *пэражы́ргаць* (гл.).

Пэражы́рднуць ‘пэрайсці ўброд’ (докш., Сл. ПЗБ). Да *пэражы́ргаць* (гл.). Аб мене *з* > *д* гл. Карскі, 1, 370.

Пэражы́так ‘тое, што захавалася ад мінулага і не адпавядае сучасным нормам’ (ТСБМ), *пэражы́тасць* ‘пэражытак’ (Яруш.), *пэражы́так* і *пэражы́ткі* ‘пэражыванне, тое, што ў жыцці давалася перажыць’ (валож., Жыв. сл.), *пэражы́ткі* ‘хваляванне, турботы’ (паст., Сл. ПЗБ), *пэражы́ты*, *пэражы́ўчычы* ‘той, хто вельмі хвалюецца’ (маст., ашм., паст., Сл. ПЗБ), *пэражы́тка* ‘пэражыванне’, *пэражы́точна* ‘цяжка, хвалююча’ (ТС). Укр. *пэражы́ток*, рус. *пэражы́ток* ‘пэражывання’, польск. *przeżytek* ‘пэражытак’, чэш. *přežitek*, славац. *prežitok* ‘тс’, *prežitost* ‘уста-рэласць’. Прасл. **per-žitъкъ* ‘пэражыванні, якія прыйшлося пэражыць у жыцці’, пазней — ‘пэражытак’. Да *пера-* і *жыць* (гл.).

Перажэргаць ‘пераступаць, пераскокваць’ (Сл. ПЗБ), *перажэргнуць* (Сцяшк. Сл.), *пэрэжаргнўть* ‘тс’ (пін., Шатал.), *перажыргнўць* ‘пераступіць’ (докш., Янк. Мат.), *перажыггаць* ‘пераступаць’ (смарг., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *жэргаць* (*жэрггаць*, *жырггаць*) ‘пераступаць, пералазіць, скакаць, ступаць, крочыць, мераць крокам’ (гл.).

Пэраз ‘праз, цераз’ (Нас.; Янк. 3; Касп.; Доўн.-Зап., Песні; Сб. 1866 г.; докш., бярэз., нясвіж., в.-дзв., Сл. ПЗБ; докш., навагр., ЛА, 2), ‘міма, насуперак’ (Нас.), ‘насуперак’, *спраз* — прычына (праз каго) (Рам., 6; Нас.; Карскі, 2—3, 441); ст.-бел. *перезь*, *презь*, *прозь* ‘праз, на працягу’; укр. лемк. *перез*, *брез* ‘цераз; праз (каго)’, а *брез* ‘без’; рус. дыял. *пéрез* ‘праз; з-за; на працягу’; польск. *przez*, часам *brzez* (пад уплывам *bez*), каш. *přez/ přez* і *přoz* ‘праз; больш за (празмернасьць)’, ‘па’, ‘за’, н.- і в.-луж. *pšez*, *pšeze*, *přez*, *přeze*, *bžez/ bže* ‘праз; без; на працягу; з-за’, ‘больш чым’, палаб. *prise* ‘без’; чэш. *přes(e)*, ст.-чэш. *přes* і *pře* ‘цераз; за; больш за’, славац. дыял. *pres/ prez* ‘цераз’; ст.-серб.-харв. *пръзь*, серб.-харв. *през*, *приз*, чарнаг. *проз* ‘цераз; супраць’, ‘на працягу’, макед. *прис*, *през* ‘на працягу’; балг. *през*, *проз* ‘цераз; за; на другім баку’. Узыходзіць да прасл. **per-*, пашыранага пры дапамозе *-зь* (падобна, як **bezь*, *възь*, *орзь* і інш.). Мяркуецца, што чэш. *přes* з *-s* — гэта памылковае напісанне замест *přez*. Аднак П. Ланг (ČMF, 6, 183—188 і ČMF, 7, 24—28, 81—84) мяркуе, што ў першапачатковай форме **per-sъ* другая частка *-sъ* паходзіць з дзеяслова *-es* ‘быць’ пад уплывам *bezь*, *orзь*, *възь* — пазней *>*perzъ* (параўн. чэш. *přesný*, *přísný*). Зубаты (KZ, 31, 60), Вальдэ (KZ, 34, 519), Міклашыч (4, 198) супастаўляюць **perzъ* з літ. *prieš* ‘насупраць, насуперак’, ‘перад’, ‘да’, ‘за’. Непераканаўча (Праабражэнскі, 2, 41) вывадзене *-zъ* з літ. *-gi* (у *iñ-gi*, *ni-gi*, *nið-gi*). (ESSJ, 1, 175—178; Фасмер, 3, 237—238; Махэк, 491).

Перазаць ‘сцёбаць, хвастаць’ (Нас.), *піразаць* ‘біць’ (Рамз.), *піразнўць* ‘выцяць, лупянуць’ (Юрч. СНЛ), смал. *переза́тъ* ‘хвастаць, сцябаць’, драг. *спараза́тэ* ‘выцяць дубцом, завязкай фартуха’, укр. *переза́ти* ‘падперазаць’ і, магчыма, серб.-харв. *запрéзати* ‘запрэгчы’. З прасл. **perzati*, утворанага з наз. **perzъ* ці прыназоўніка *perz*. Бел.-укр.-серб.-харв. ізалекса, утвораная, магчыма, пры ад’ідэацыі прасл. **(ob)pojasati* (параўн. укр. *она-*

сுவати(ся) ад запазычанай з польск. мовы асновы *-нас-* (Труба-чоў, Проспект, 71—72). Гл. таксама *апераза́ць*.

Перазвó (*пырызвó*) ‘другі дзень вяселля, калі радня маладой прыяжджае ў дом да маладога’ (драг., М. Камісарчук, вусн. паведамл.). Прасл. рэгіяналізм **per-zъv-o*. Да *перазоў* (гл.).

Перазоў ‘трэці або адзін з наступных дзён вяселля, калі бацькі маладой едуць да яе і прывозяць пасаг і бласлаўнёную ікону’ (Нас.); івац. *пэрэзов*, рас. *перазыўкі*, лаг. *пярэзаўкі*, мін. *пярэзвіны*, кам. *пырызвэ*, лун. *пэрэзовы*, пін. *пырызоў*, віл. *пярэзаўкі* ‘заклучны этап вяселля — прыезд бацькоў маладой у госці да сватоў праз тыдзень пасля вяселля’ (Сл. ПЗБ, Жыв. НС, Сл. Брэс., 3 нар. сл., лун., Шатал.); мін. *пярэзвіны*, віц. *перазоўкі* ‘госці ў бацькоў маладых праз тыдзень пасля вяселля’ (Касп., Хрэст. дыял.), мазыр. *перазоў* ‘узаемнае наведванне пасля вяселля’ (Нар. Гом., Шн. 3); лаг. *перазовыя* ‘калі бацькі маладой запрашаюць у госці дачку, зяця і бацькоў маладога’ (Варл.), стол. *пэрэзов* ‘пачастунак у бацькоў маладой’ (Сл. Брэс.), *пярэзвы* ‘тс’ (Шат.), паст. *перазыў*, *перазыўнікі* ‘паездка гасцей нявесты да жаніха’, красл. *перазыўкі* ‘паездка гасцей да нявесты праз тыдзень’ (Сл. ПЗБ); *пярэзвы* ‘запрашэнне’, *перазвінка* ‘запрошаная зяцем маці маладой’ (Зянк.); *пярэзвы* ‘ўзаемныя запрашэнні ў госці на запускі ўсёй вёскі да кожнага гаспадара’ (Стан.); *перэзьянка* ‘дружка маладой на вяселлі’ (ТС); укр. *перезва́* ‘ў панядзелак пасля першай шлюбнай ночы родныя маладой ідуць на пачастунак да бацькоў жаніха’ (П. Чубінскі, Труды ЭЭ, 4, 56; чарніг., Грынч.), *перэзівки* ‘пачастункі ў чацвер і пятніцу ў хаце маладога, потым у дружка, затым у брата, дзядзькі, сястры’ (Чубінскі, Труды ЭЭ, 4, 580); рус. кур. *перезва́* ‘другі дзень вяселля’, *перэзвы* ‘апошнія гуляння на вяселлі’, вілен. *перезов* ‘пераезд нявесты (у суботу) у дом жаніха’. Прасл. паўн. рэгіяналізм **per-zovъ*. Да *пера-* і *зваць* (гл.). Сюды ж месцісл. *пірызваць* ‘запрасіць да сябе ў адказ’ (Юрч. СНЛ).

Перазолкі ‘шчолак’ (хойн., Мат. Гом.). Паводле ілюстрацыі: *Выкінь за хлёў перазолкі, Иван* — значэнне лексемы вызначана недакладна, трэба: ‘попел ад шчолаку’. Да *пера-* і *залиць* (гл.). Лексема ўтворана пры ад’ідэацыі *пазолкі* ‘шчолак’.

Пераймаць, *пераймаць* ‘сустракаць (гасцей); пераймаць жы-вёлу; пераймаць, схопліваць, запазычваць; ісці насустрач, напя-

рэймы' (Нас., ТСБМ; Касп., Сл. ПЗБ, ТС), *nirajmacy* 'спаткаць, спыніць, завярнуць' (Варл.); укр. *перейма́ти, переня́ти, перея́ти*, рус. *переима́ть, перейма́ть* 'те', польск. *przejąć, przejąć, przejmować*, н.-луж. *řejmaś*, в.-луж. *řejec* 'те', чэш. *prejmati* 'прымаць, браць', 'запозычваць, пераймаць', славен. *prejé(ma)ti* 'атрымоўваць', серб.-харв. *примати* 'перенимаць', макед. *вос-приема* 'ўспрымаць', балг. *въз-приемам* 'пераймаць', Прасл. (паўн.) **per-jēti* (<*eti)/ **per-jьmati*. Да *пера-* і *імаць* (гл.).

Пераймó 'ўзнагарода, плата за знойдзенае (рэч), або за перанятую скаціну' (Нас., Гарэц., Чач., Шат., Касп.; Нік., Полупосл.), *nirajmá* 'те' (Варл.), *перэймó* 'своеасаблівы выкуп на вясковым вяселлі' (Растарг.); укр. харк. *перейма* 'ўзнагарода за злоўленае на рацэ', рус. *перейма* 'плата за аддадзеную знаходку'. У гэтым значэнні — усх.-слав. лексема. Аднак, прыняўшы пад увагу іншыя значэнні ўкр., рус. *перейма*, польск. *przejm, przejmá* 'перарванне, перагародка; папярочка паміж бэлькамі ці кроквамі', н.-луж. *řejma* 'перагародка; шчыліна; перашыек, праліў', славен. *prejēt* 'прыём, атрыманне', *prejētek, prejētki* 'заробак, плата', можна меркаваць пра прасл. **per-jьmь/ *per-jьma/ *per-jьmo*. Да *пераймáць* (гл.). Сюды ж *nirajma* 'наперарэз' (Юрч. СНЛ).

Пэрак, пэракам 'поперак, упоперак' (Нас., Сл. ПЗБ, Бяльк., ушац., Нар. лекс.; Варл.), 'кароткая папярочная баразна' (докш., Сл. ПЗБ), 'папярочны загон' (ЛА, 2), смал. *пэрек* 'упоперак'; укр. *перэка* 'супрацьдзеянне, супярэчанне', рус. *по-перёк* 'упоперак', польск. *w przek, w przeki, na przek(i)* 'упоперак, наадварот, наперакор', ст.-польск. *przek(o)* 'поперак', н.-луж. *prjeki* 'поперак, наўскос', в.-луж. *prěki* 'поперак', *prěčić* 'перасякаць; супярэчыць, супраціўляцца', палаб. *priti 'ai, priti 'e* 'праз, звыш; па той бок', ст.-чэш. *na-prěik(y)*, чэш. *na-prěik* 'насупраць, у параўнанні з, насуперак', *na-prěic* 'праз, па той бок; поперак', славац. *na-prieku, na-priek* 'нягледзячы на', славен. *prěk* 'рэзкі, грубы, жорсткі; які супраціўляецца; касы, які стаіць упоперак', *prěko, prěk, priek, prěčki* 'те', *vprěk* 'нягледзячы; праз; супраць', *prěk* 'горды чалавек', серб.-харв. *прёк*, харв. *пріјек* 'папярочны; просты, самы кароткі, запальчывы, круты, неадкладны, неабходны', *прёко* 'насупраць, па той бок; упоперак, раптоўна, рэзка; празмерна', чак. *priko* 'те', макед. *прек* 'папярочны; неадкладны, круты', балг. *прак*,

мн. л. *прэки* 'прамы, непасрэдны', ст.-слав. *въпрѣкъ глаголати* 'супярэчыць', ц.-слав. *прѣкъ* 'папярочны; які ляжыць упоперак', *прѣко, прѣкы* 'насуперак; супраць; праз'. Прасл. **perkь* 'папярочны, які знаходзіцца на супраць' (перайшло ў прыслоўе, прыназоўнік **perko/ *perkь/ *perky* і ў адназоўнікавы дзеяслоў **perčiti* 'пярэчыць') — утварэнне з суф. **-kō* (> **-kь*) ад прыслоўя **per-* 'праз' (Мее, *Études*, 329; Фасмер, 3, 238; Копечны, 1, 129 і 173; Махэк, 492; Бязлай, 3, 110—111).

Перакабáчваць 'перайначваць, вяршыць, рабіць' (Нас.). У выніку семантычнага пераносу з першаснага *перакабáчваць* 'перарабляць што-небудзь на кабát' (гл. *кабát*), параўн. аналагічнае польск. *przekabacić, przekabacać* 'перарабіць, перацягнуць на свой бок'.

Перакабáчваць₂, зак. тр. *перакабáціць* 'прамантачыць, растраціць' (Нас.). Да *пера-* і *кабáк* (гл.) — 'прапусціць грошы праз кабак'.

Перакабэлы, *пэрэкобѣлы* 'чорны бык ці карова з белай паласой упоперак тулава' (Бес.), ст.-польск. *przekobialy* 'ў белыя палосы', *przekoczarny* 'ў чорныя палосы'. Да *пэрак* і *бэлы* (гл.), параўн. славен. *prěkoš* 'назва свойскай жывёлы, у прыватнасці, свінні', *prěkast* 'паласаты'.

Перакабэнчыцца 'перамучыцца, доўга пакутуючы', 'адпакутваць ад хваробы' (Нас.). Да *пера-* і *кавэнчыцца, кавэндзіцца, кавэнчыцца* (гл.) з *менаі в > б*.

Перакабоўчыцца 'перагнуцца' (Сцяшк. Сл.). Да *пера-* (гл.) і **кабоўчыцца*, якое далучаюць (Варбот, *Этимология—1979*, 34—37) да групы слоў прасл. **(s)kob-*: *закубань* 'невялікая затока на рацэ' (Бяльк.), *закабóўка* 'выгін ракі, лука', *заканабóўка* 'те', *закабаліна* 'затока на рацэ', *закабень* 'месца, вымытая ракою' (Яшк.), *закабаіна* 'невялікі заліў' (гл.), драг. *закабѣі* 'складаныя хады ўнутры чаго-н.' рус. маск. *кобѣнить* 'апрацоўваць зямлю' < *кобень* 'крук, ключы' > 'саха', ст.-чэш. *kobiti ze* 'натурыцца, упарціцца', як і рус. *кобѣниться* 'те', славац. дыял. *kajbavej* 'крывы, няроўны' — да незасведчанага **kabati* з зыходнай семантыкай 'гнуць, згінаць', які з **kobiti* < **koby* 'зло; упартасць; распуста' і інш. (Трубачоў, *Эт. сл.* 9, 106; 10, 91—92 і 102).

Перакавы (*nirakavy*) 'папярочны (пра бэльку, баразну, загон)' (Сл. ПЗБ; Мат. Маг.), 'канявая сцяна' (ЛА, 4), 'пярэдні (пра зубы)'

(Нар. Гом.). Да *пэрак* (гл.). Сюды ж *перакавень* 'папярочка (пра баразну)' (бых., ЛА, 2), *перакавэц* 'тс' (чэрв., Нар. лекс., ЛА, 2), *перакавік*, *пярэк* 'градка ўпоперак' (Шат.), *піракавіца* 'папярочная перакладзіна' (Юрч. СНЛ), бялін. *піракавэц* 'палена', *піракавія* барозны — папярочныя барозны, засаджаныя бульбай (Нар. сл.).

Перака́за 'перашкода, заміна, цяжкасць' (Гарб., Нас.), *пераказіць* 'сапсаваць; перашкодзіць' (Нас.). Да *казіць* 'псаваць, шкодзіць' (гл.), магчыма, пад уплывам польск. *przekaza* 'перашкода', *przekazić* 'перашкодзіць; перапыніць (пры размове)'.

Перака́зіць 'перадаць у спадчыну' (ТС). З польск. *przekazać* 'перапісаць, пакінуць у спадчыну'.

Перака́зіцца (*перэказіцца*) 'вельмі змяніцца тварам пад уплывам чагосьці дужа непрыемнага' (Растарг.), смал. *перэказіць* 'сапсаваць'. Да *пера-* і *казіць* (гл.).

Перака́зы 'плёткі' (Нас.). Ад *пераказіць*, *перака́звасць* 'перадаваць пачутае', рус. *перекáзывать* 'наказаць, перадаваць вестку, просьбу', укр. *перекáзувати* 'апавядаць; перадаваць на словах', польск. *przekaz* 'паведамленне', *przekazać* 'перадаць'. Усх.-слав.-польск. ізалека. Да *пера-* і *ка́зыць* (гл.).

Перакаламсо́ліваць (*пірыкаламсо́лівыць*) 'перамешваць' (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *каламсо́ліваць*, якое — ў выніку кантамінацыі з *каламуціць* і *масо́ліць* 'цухмо́ліць', параўн. з *пірыма-со́лівыння* 'перажоўванне'.

Перакала́ціць (*пэрако́лотыты*) 'шмат разоў узараць (пра поле)' (Выг.). Фармальна ўзыходзіць да *пера-* і *калаціць* (гл.), аднак у апошнім значэнне 'араць' адсутнічае. Магчыма, збліжанае з *мяшаць* 'пераворваць' (гл.).

Перакалгі́каць (*пірыкалгі́кыць*) 'перайсці кульгаючы; пражыць так-сяк, як-небудзь' (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *кільгаць* 'кульгаць на адну нагу' (гл.), збліжанае з *кільгіка* 'чалавек без нагі' (гл.).

Перакаля́каць (*пірыкаля́кыць*) 'перажыць, перамадзець'. Нагадвае польск. *przekolatać* 'перамучыцца', якое магло быць фанетычна відазменена пад уплывам семантычна блізкай лексемы *каля́каць* 'размаўляць; доўга і прыніжана прасіць, канькаць', пашыранай у суседніх рус. гаворках, аднак геаграфія, магчыма, пярэчыць такому пазычанню. Параўн., аднак, *калатáць* 'біць, грукаць', гл. *калаты́рыць*, а таксама *перабі́цца* 'пражыць як-не-

будзь' (прасл. **koltiti* і **kьltati*, гл. Бернекер, 550; Брукнер, 247; Слаўскі, 2, 364—365).

Перакама́ра́цца (*пэрако́марáміся*) 'жартаваць, пацвельваць, падражніваць' (Бес.). З польск. *przekomarzać się* 'чапляцца, жартаваць', якое выводзяць з *przeko-* і *marzać* < *marzyć* < *mara* (Варш. сл., 5), гл. *марá*.

Пераканáкаць 'шмат, залішне наклаці' (Шпіл.). Няясна.

Пераканáць (*піраканáць*) 'прымусіць паверыць, упэўніць' (ТСБМ; Варл.), *пэраканáць* 'перамагчы ў спрэчках' (Растарг.), *пераканáцца* 'ўпэўніцца' (воран., Сл. ПЗБ), *пэраканáцца*, рус. смал., бранск. *переконáть*, укр. *переконáти*, польск. *przekonać (się)* 'тс', чэш. *překonať (se)* 'пераадолець, пераўзыйсці, перамагчы сябе', славац. *prekonať* 'перажыць, перанесці, пераадолець, пераўзыйсці'; з такімі ж значэннямі зафіксавана і ст.-польск. *przekonać, przekonaty* 'пераможаны'. У такім выпадку семантыка сучаснай польск. лексемы — інавацыя, якая пашырылася таксама на бел. і ўкр. моўныя тэрыторыі. Да *пера-* і *кон* (гл.) (спецыяльна гл. Коген, УЗ БГУ, 1940, 1, 191—194).

Перакандры́чыць (*пірыкандры́чыць*) 'пазішчаць' (Юрч. СНЛ). Гл. *кандры́чка*, параўн. смал. *кандричить* 'мучыць, здэкавацца'.

Перакантава́цца 'перажыць нястачу, перабіцца як-небудзь' (гродз., ЖНС). Да *пера-* і *кантава́цца* (гл.); відаць, запазычана з гутарковага рус. *перекантоваться* 'тс', параўн. кур. *кантовáть* 'карміць, утрымліваць каго-небудзь', жарг. *кантовáться* 'знаходзіцца дзе-небудзь; не працаваць' (Шчарбакова, Бруева, 89). Усе гэтыя значэнні другасныя, зыходная семантыка ў польск. *przekantować* 'перавярнуць, перакуліць праз кант'. Гл. таксама *кант*.

Перакара́цца 'ўпікаць, дакараць; перакідвацца жартамі' (Др.-Падб.), *перакара́ць* 'гаварыць наперакор; назаліць' (Нас.), *перакор* 'перакорліваць' (Др.-Падб., Яруш.), *перако́ра* 'наперакор' (Нас.), укр. *перекóрюватися* 'спрачацца, узаемна дакараць', *перекір(очка)* 'пярэчанне', *перекірливий* 'які пярэчыць', рус. *перекóр* 'усё, што робіцца на злосць; дакор, ганьбаванне', *перекора* 'спрэчкі, сваркі', *перекорáться* 'сварыцца', польск. *przekora, przekór* 'упартасць, свавольнасць; жарты', н.-луж. *překora* 'ўпартасць; спрэчкі, сварка', в.-луж. *překora* 'спрэчка, сутыкненне', *překorić so* 'пасварыцца', чэш. *přikoří*, валаш. *na překor* 'рабіць наперакор', славац. *priekor, robiť priekory* 'тс', славен. *prekòr*

‘сварка’, серб.-харв. *prijèkor* ‘дакор, папрок, упікі’, макед. *prekor* ‘те’ < прасл. **per-koriti* > *per-korъ*. Да *пера-* і *карыць*₂ (гл.) (Фасмер, 2, 320; Шустар-Шэўц, 1172; Бязлай, 3, 111).

Перакарстваваць (*пірікарствываць*) ‘адмучыцца, адпакутаваць’ (Юрч. СНЛ). Зыходны дзеяслоў, відаць, да прасл. **korstiti* (Трубачоў, Эт. сл., 11, 97). параўн. рус. пск. *короститься* ‘жаліцца, плакаць’.

Перака́сціць ‘папсаваць; перамазаць, перапэчкаць’ (Нас.). Да *пера-* і *касціць* (гл.).

Перакатле́ць (*пірікатлець*) ‘моцна перамёрзнуць’ (Юрч. СНЛ). Відаць, да *пера-* і *катлець* ‘пасінець’, параўн., рус. вяц. *котле́ть* ‘станавіцца чорным (як кацёл)’. Да *кацёл* (?).

Перакаўляць ‘упрошваць, угаворваць, дакучліва прасіць’ (Федар.). Зыходны дзеяслоў паходзіць, магчыма, ад літ. *kaũlyti* ‘надакучліва прасіць’.

Перакаці́-поле ‘стэпавыя травы, якія пасля высыявання адрываюцца ветрам ад караня і перакочваюцца з аднаго месца ў другое’ (ТСБМ), лун. *пэрэко́ті-пóле* ‘скопкі дахавыя, *Sempervivum testogum L.*’ (Бейл.). З рус. *перекати́-поле* (гл. РЯШ, 1973, 1, 83).

Перакаша́рыць (*пырыкашырыты*) ‘прыбраць, навесці парадак’ (Клім.). Да *пера-* і *каша́рыць* (гл.), якое са ст.-яўр. *kāšēr* ‘прыдатны’.

Перакі́ ставіць ‘пярэчыць’ (люб., Жыв. НС). Да *пéрак* (гл.).

Перакіда́цца, скіда́цца ‘ператварацца ў іншую істоту’ (Растарг.), *перакіну́цца* ‘пераўтварыцца’ (карм., Мат. Гом.), *перакінуць* ‘часова пераапрацуцца ў іншае (сухое) адзенне’ (Юрч.), мсцісл. *пірікіда́ння* ‘змена адзення’ (Юрч. СНЛ), *пэрэкіда́цца* ‘перакульвацца, пераўвасабляцца’ (ТС), *пэрэкіну́цца* ‘перакуліцца, змяніцца’, найбліжэй да якіх стаяць польск. *przekinąć się, przekidać się* ‘перакінуцца, перамяніцца; перакуліцца’, ст.-польск. *przekinąć się* ‘перайсці на чый-небудзь бок’, параўн. “тэхналогію” пераўвасаблення ў ваўкалака: *пэрэкіне́цца цэрэз ножа і робі́цца наподобіе воўка* (ТС). Да *пера-* і *кідаць, кіда́цца* < прасл. **kydati (se)*, гл. *кідаць*, параўн. таксама ўкр. чарніг. *перекида́тися* ‘пераапрацуць, змяніць адзежыну’ і ‘пераўтварацца, абярнуцца’. Іншую версію прапануе Санько (Круція, 1996, 1, 92): *перакіну́цца, скіну́цца* ‘перавярнуцца на кагосьці, ператварыцца’ звязана не з

слав. **kinōti, *kidati*, а з літ. *kisti (kiñtà, kito)* ‘мяняцца, змяняцца’, *kėisti (-čia, -tė)* ‘мяняць, змяняць, перамяняць, абменьваць’, *keitiklis* ‘ператваральнік, унформер’, *keitimas* ‘абмен, размен, змена, замена, ператварэнне’, што ў святле прыведзеных вышэй фактаў не пераконвае, аднак балтыйскі ўплыў на семантыку ‘змена (адзення і пад.)’ адмаўляць няма падстаў.

Перакі́нчык ‘зраднік, перабегчык’, ‘вераадступнік’ (Гарэц., Др.-Падб.), *перакі́днік* ‘хто ў час размовы рэзка мяняе свае погляды’ (чэрв., Сл. ПЗБ). Да *перакі́дацца, перакі́нуцца* (гл.), параўн. польск. *przekińczyk*, ст.-польск. *pierekidczyk* ‘вераадступнік’, якія аўтары Варшаўскага слоўніка выводзяць з укр. *перекі́нець* = *пэрэкі́нчык* = *пэрэкі́дык* ‘те’.

Перакла́д, парэ́клад, пэрэ́клад, пэрэ́клад, перакла́дзь ‘кладзь, верхняя апора страхі “на сохах”; ‘саломна на вільчыку пад кароткімі жэрдкамі-козламі’ (палес., Нар. сл.), *пэрэ́клад, пыры́клад, пэрэ́клад* ‘падоўжная бэлька’ (зах.-палес., ЛА, 4), *пыры́кладзіна* ‘падоўжная бэлька на сохах’ (мсцісл., тамсама), *пэрэ́клад* ‘те’, ‘два палены пад кладкай дроў у печы’ (ТС), *перакла́ды* ‘жэрдкі, якія кладуцца па перыметру саней пры перавозцы сена, саломы’ (ганц., Сл. ПЗБ), *перакла́дзіна* ‘намарзень’ (лаг., Шатал.), ‘жэрдка, якой замацоўвалі лён у сушні’ (пух., Сл. ПЗБ), ‘лёстка ў драбінах’ (жлоб., ЛА, 4), ‘шапка ў вакне’ (бераст., там жа), *перакла́д* ‘верхні вушак у дзвярах’, (лун., лельч., Нар. сл.), *перакладзіна* ‘паўпрыца ў адтуліне верхняга каменя жорнаў’ (гом., ЛА, 4). Укр. *перакла́д* ‘перакладзіна; некалькі пален, падкладзеных у печы пад дрывамі’, польск. *przekładzina* ‘перакладзіна ў коміне, на якой виселі і вэндзіліся шынкi і каўбасы’, славац. *preklad* ‘перамычка; верхні вушак у дзвярах, вокнах’. Паўночнаславянскае аддзеяслоўнае ўтварэнне **per-kladъ* < **per-klasti*. Да *пера-* і *класці* (гл.).

Перакле́так, перакле́ць ‘каморка ля ганку клеці’ (Нас., Касп.: паст., Сл. ПЗБ), *пэрэ́клець* ‘шырокі ганак з навесам перад дзвярамі ў клець’ (ТС). З *перад-клетак, перадклець*. Да *перад* і *клець* (гл.); *пэрэ́клетка* ‘перагародка паміж клеткамі’ (ТС) да *пера-* і *клетка* (гл.).

Перако́п ‘роў з валам уоперак чаго-небудзь’ (Растарг.), *пі́рыко́п* ‘роў, канава’ (Бяльк.); рус. *перекоп* ‘глыбокая канава з валам’, польск. *przekop, przekopa, przykop(a)* ‘роў, канал; абарончы роў’, н.-луж. *pšekop* ‘траншэя; роў’, в.-луж. *překop* ‘те’,

чэш. *příkop* 'роў, канава, кювет'; славац. *prekop* 'тс', славен. *prekòp* 'канал; роў', серб.-харв. *prekop* 'папярочны роў, канава' — больш позняе аддзяяслоўнае ўтварэнне з прасл. **per-kopati* 'перакапаць', якое набыло розныя канкрэтныя значэнні ў паасобных мовах. Параўн. *перэкопаць* 'перакапаць, перарэзаць канавай' (ТС). У балг. (*изкоп*) і макед. (*ископ*) — з іншай прэфіксацыяй.

Перакоўка 'папярочная града' (чэрв., Сл. ПЗБ). Да *пэрак* (гл.).

Пераклубіцца 'схіліцца набок, апусціцца адным бокам' (ТС). Да *пэра-* і *клубз* (гл.).

Перакраса (*перэкраса*) 'непрыгожая, брыдкая дзяўчына' (Растарг.). Да *пэра-* і *краса₁* (гл.). Прыстаўка *пэра-* абазначае празмернасць дзеяння — аж да адмоўнага выніку, як у дзеясловаў *пэрахваліць*, *пэраёсці*, *пэрасіліць* і інш.

Перакрой: *пэракрой малады* 'месяц у другой квадры', *пэракрый маладзіка* 'тс' (капыл., лоеў., ЛА, 2), укр. *перекрй* 'тс', рус. *перекрой*, 'змена фазы месяца; пачатак сходных дзён пасля поўні; поўня', стараж.-рус. *перекрой* 'пачатак сходных дзён пасля поўні' (1282 г.). Усходнеславянскае ўтварэнне, што ўзыходзіць да прасл. **per-krojiti* 'перакройць', гл. *кройць* (гл.).

Перакрусенне (*пырыкрусенне*) 'ніткі, якія ідуць ад задняга навоя да пярэдняга' (Сл. Брэс.). З **перакросенне*, якое з польск. мазав., падляш. *przekrośnie* 'даўжыня асновы паміж навоём і ніткамі', параўн. таксама падляш. *przekrośnie*, *przekrosenie* 'прастора паміж навоём і ніткамі'. З *przez-* 'праз, цераз' і *krosenie* < прасл. **krosъnyje* < **krosno* > *кросны* (гл.). Параўн. яшчэ Трубачоў, Ремесл. терм., 16, 126—127.

Перакрэсна 'скрыжаванне дарог' (брагін., Нар. словатв.). Утворана пры дапамозе суф. *-н-іц-а* ад *пэракрэст*, параўн. *пэракрэст* 'скрыжаванне' (навагр., Сл. рэг. лекс.). Да *пэра-* (гл.) і *-крэст*, літар. *крэст* < прасл. **krъstъ* 'крыж' < 'распяцце' < 'Хрыстос', якое са ст.-в.-ням. *krist*, *christ*. Сюды ж *пэракрэстак*, *перэкрэстак*, *пэракрэстак*, *пэракрэсце*, *пэракрэстак* / *пэракрэстак* 'скрыжаванне дарог' (Шатал., ТС, Ян., Сл. ПЗБ; ЛА, 2), гродз. *пэракрэсткі* 'прыстасаванне для сотаў у верхняй частцы вуляя' (Сцяшк. Сл.).

Перакрыш 'хвароба — ламота ў касцях і асабліва ў крыжы' (Нас.), параўн. *пэракрышыла* 'зламала нябачная сіла' (Нас.). Да *пэра-* і *крышыць* (гл.).

Пераксыціца (*піряксыціца*) 'перахрысціца', *піряксыціць* 'перахрысціць' (Нас., Мядзв., Бяльк.), *пярэкта* 'яўрэй, які прыняў хрышчэнне' (Нас.). Да *пэра-* і *ксыціць* (гл.), параўн. польск. *przechrzcić*, старое *przekrzcić*, *przechrzta* 'тс'.

Перакулам (*пірякулым*) 'пярэкулам, дагары нагамі' (Бяльк.). Ад назоўніка *пэракул*, які ад *пэракуліцца*. Да *пэра-* і *куляць₁* (гл.).

Перакулдыкнуща 'перакуліцца' (Бяльк.), смал. *перекулдыкнўться* 'з цяжкасцю павярнуцца'. Рус. (Літва, Эстонія) *перекулдыкнўться* 'перакуліцца'. Да *пэра-* (гл.) і **-кулдыкацца*, якое можна супаставіць з літ. *kuldikas* 'драўляны абутак', невыгоднасць карыстання якім прыводзіла да спатыкання і падання, асабліва ў снежную пару.

Перакульбачыцца (*пырыкульбачыцца*) 'перакуліцца' (кобр., Жыв. сл.). Да *пэра-* і *кульбака₁* (гл.). Першапачаткова абазначала 'выпасці з сядла'.

Перакульваць 'каціць, куляць' (брагін., ЛА, 2), *піркуліцца* 'перакуліцца' (Бяльк.). Да *пэра-* і *куляць₁* 'пераварочваць' (гл.).

Перакульшчык 'адступнік, здраднік, рэнегат' (Др.-Падб.). Да *пэракульваць* (гл.). Утворана паводле *пэракінчык* (гл.).

Перакус 'трава, якая мае галоўкі ў выглядзе шчаціны' (Нас.). Відаць, гэта 'зязюлін лён, *Polytrichum*' (адносіцца да мохападобных). Параўн. польск. *mech włoskowy*, *biały mech*, *szczołka*, рус. кастр. *перекустик* 'перекус, кукушкин лён'. Да *пэракусаць* < *пэра-* і *кусаць* (гл.). Магчыма, сюды ж *пэракус*// *кываўніца* 'зязюлін лён' (Гарэц.). Можна, *кываўнік* (?), як і ў польск. мове: *krwawnik*, *krwawnica* — 'Achillea L.'

Перакучча (*пырыкучча*) 'праход між загародкамі ў хляве' (кам., Нар. сл.). Да *пэра-* (ці *пэрад-*) і *куча₂* (гл.), якое з прасл. *koŭja* 'хата' (параўн. серб.-харв. *kuћа* 'дом', славен. *koča* 'хаціна', макед. *кука* 'дом', балг. *къца* і інш. (Лекс. Палесся, 161, 171), параўн. *кучка* 'загарадка (для курэй, качак і інш.)'.

Пераладжуваць хату 'перабудоўваць' (Ян.), рус. пск., смал. *перелаживать* 'тс'. Да *пэра-* і *ладзіць* (гл.).

Пералажыць 'заперці (дзверы)' (лід., Сл. ПЗБ). Фармальна да *пэра-* і *лажыць* (гл.), аднак семантычна падобна да літ. *už-kėlti* 'замкнуць, зачыніць (вароты)', у якім *kėlti* мае (побач з іншымі) значэнне 'перамяшчаць; пераводзіць, пераносіць'.

Гл. пера...

Пералаз, *пэрэлазы* 'ход цераз паркан, плот' (Нас., ТСБМ, Гарэц., Янк. 3, Бес., Федар., Касп., Растарг.), 'лавачка ў плоце ў тым месцы, дзе пералазяць праз яго' (зах.-палес., Нар. сл.; ТС), 'плот з жэрдак' (ц.-палес., Нар. сл.; драг., Сл. Брэс.; Ян.; пін., іван., ЛА, 4); 'месца ў плоце, дзе пералазяць' (усх.-палес., Нар. сл.); 'нізкая агароджа вакол пчальніка' (Нас.); *пералазы* 'варотцы ў двор' (Сцяшк. Сл.). Укр. *перелаз* 'месца, дзе пералазяць праз пляцень'; рус. *перелаз* 'лавачка ў плоце, дзе пералазяць'; польск. *pręlasz* 'месца, дзе пералазяць; лавачка, сходцы для пералазання на другі бок', н.-луж. *pśelěz*, чэш. *přelaz, přílazez*, славац. *prielaz* 'тэ', славен. *prelaz* 'горны праход, перавал', серб.-харв. *prelaz* 'пераход, пераезд; брод', макед. *prelez* 'лаз, пралаз', балг. *prelez* 'пералаз, пераезд, пераход'. Прасл. **per-lazъ/ per-lězъ*. Да *пера-* і *лэзіці, лэзіць, лэзаць* (гл.).

Пералазіны 'пераезд у новы дом' (Нас.) — у выніку кантамінацыі лексем *пераход* і *ўлазіны* 'тэ'.

Пераламаць (*пырыломаты*) 'пераараць іржышча' (стол., Нар. лекс.), *пірлумаць (пáхыту)* 'апрацаваць бараной адзін раз' (Юрч. СНЛ), *пераламіцца* 'пераламацца' (Бяльк.). Да *пера-* і *ламачь* (гл.), параўн. *перамяшачь* 'пераараць папар вясною', *перабіваць* 'баранаваць перад сяўбой' і пад.

Пералапаціць (жыта) 'перамешваць лапатай для прасушвання' (полац., Нар. лекс.). З рус. *перелопатить* 'тэ' (= перемешать лопатой).

Пераласы: *пералася карова* 'пярэстая, у палосы' (бабр., ЛА, 1). У выніку кантамінацыі лексем *пярэсты* і *паласы* 'з белымі палосамі на чорным фоне ці з чорнымі на светлым' (Нас.). Параўн. яшчэ *перапаласы* (гл.).

Пералэзлы 'стары' (астрав., Сцяшк. Сл.). Да *пера-* і *лэзіці* (гл.); звычайна *аблезлы, разлезлы* 'тэ'; магчыма, тут мае месца канкурэнцыя прыставак **per-* і **ab-*, характэрная для балта-славянскага пагранічча, параўн. *перамагаць/ абмагаць* 'браць верх, адолець' (Непакупны, Связи, 85).

Пералэска 'палэска' (Бяльк.). Да *пера-* і *лэска*. Першапачаткова азначала расліну, якая расце каля арэхаў (прасл. **lěska* 'арэшнік'). Аналагічна ст.-чэш. *podlěščka, podleštka*, чэш. мар. *podlěska, podliska*, ст.-польск. *podlaska*, польск. *przylaszczka* (< **pri lěscě*), укр. *переліска, проліска*, рус. *перелеска* 'Hepatica Mill. nobilis Garsault.' (Махэк, Імэна, 48).

Пералэтаваць (*піралэтаваць*) 'прабыць перажыць лета' (Варл.), бяроз. *пырылітуваты* 'тэ' (ЖНС), *пералэтак, пералётка*, 'пералетавалы бычок ці жарабя; свойская жывёла, якая перажыла адно лета' (ТСБМ, Бяльк., Касп.; докш., Янк. Мат.; докш., паст., Сл. ПЗБ; усх.-бел., зах.-палес., ЛА, 1); укр. *перелітувати* 'правесці лета', *перелітка* 'карова, якая целіцца праз год', рус. *перелетовать* 'пражыць, правесці, праляжаць лета', *перелеток* 'гадавалы воўк', 'гадавалая цялушка, жарабя', польск. *przelatek* 'воўк, які нарадзіўся ў мінулым годзе', славен. *preletovati* 'правесці лета', серб.-харв. *preletiti* 'тэ'. Прасл. **per-lětovati*. Да *пера* і *лэта, лэтаваць* (гл.).

Пералэчасты (*пырылічастый*) 'мінулагодні' (Клім.). Да *перад-* і *лэта* 'год' (гл.).

Пералёк 'пярэпалах': *захварэці од пералёку* 'пярэпалах' (брэсц., ЛА, 3), *пералёкі* 'перапуд' (Нас.), смал. *перелёк* 'перапалох'. Гл. *пералёк* (< прасл. **per-lęкъ*); мена *я* (< *ę*) > *е* вядомая і ў іншых гаворках: ст.-дар. *ад ізлёку*, талач. *ату лёку*, добр. *ад улёку* — пра гэта гл. Карскі, 1, 99.

Пералёскаць (*піралёскаць*) 'перамагчы ў лясканні кнотом', 'перабіць (напр., куранят) (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *лэскаць*, якое з рус. зах. і паўд. *лэскаць* 'біць, ляскаць пугай'. Параўн. яшчэ *ляскаць* (гл.).

Пералёт (*піралёт*) 'белая канюшына' (міёр., Жыв. НС), 'расліна *Anthyllis vulneraria* L.' (маг., Кіс.; Дэмб. 1; барыс., КЭС; Шат.); *пералёт, пералот* 'чарнакорань прысадзісты, *Scorzonera humilis* L.' (маг., Кіс.; Дэмб. 1); *пералётнік жоўты* 'пералёт, *Anthyllis* L.', *пералётнік чырвоны*, гродз. *прэжалетнік* (канюшына, *Trifolium alpestre* L.', *прэжалот* (< *прэжалёт* < польск. *przelot*) 'канюшына горная, *Trifolium montanum* L.' (брэсц., гродз., Кіс.), *пералётнік*, паст. *пералёт* 'пералёт' (навагр., паст., Сл. ПЗБ). Укр. *переліт, перелет* 'тэ', рус. дыял. (Літва) *перелёт* 'лекавая расліна (?)'; *перелетом детей курют, когда спужаются* (СРНГ, 26), польск. *przelot* 'тэ'. Назва расліны звязана з хваробай *пералёк* (гл. папярэдняе слова). Так у рус. гаворках *пералёт* — 'расліна' і 'перапалох' (СРНГ, 26, 141—142). На беларускай тэрыторыі *пералёт* таксама выкарыстоўваецца як лекавы сродак ад спалоху і ад сурокаў, як і на чэшскай, дзе ён называецца *úročník* (яшчэ ст.-чэшск.), валаш. *úročka, úročnica*. У даўніну яму надавалася

вялікае магічнае значэнне: яго рвалі ў купальскую ноч (Махэк, Jména, 121—122). Параўн. рус. *перелёт-трава* — яе шукаюць на шчасце і ўдачу ў ноч перад Іванам-Купалай; трава гэтая — казкая, кветка яе вяселькавая, вогненная, пералятае матыльком і паказвае дарогу да скарбаў у зямлі, апошнія і дапамагло лексеме аформіцца як вытворнай ад *пералётваць*, *пералятаць* (Фасмер, 3, 238).

Пералёт₂ ‘прамежак паміж гадавымі кольцамі на рогах каровы’ (смарг., Сл. ПЗБ). Да *пера-* са значэннем ‘ахоп дзеяннем пэўнай прасторы’ і *лёта* ‘год’, *лётаваць* ‘жыць на працягу лета’ (гл.).

Пералётнік₁ ‘пухоўка, рагоз, *Typha latifolia* L.’ (гродз., ЛА, 1). Да *пера-лятаць*: насенне (у выглядзе пуху) з верхняй часткі кіяха ў канцы лета адлітае з яго, параўн. і *пералётнік* ‘дзьмухавец’ (Сцяшк. Сл.).

Пералётнік₂ ‘гарычка, *Gentiana* L.’ (жытк., Мат. Гом.), сюды ж, відаць, і *саколлі пералёт* ‘гарычка крыжападобная, *Gentana cruciata* L.’ (мін., Кіс.). Няясна. Да *пера-лятаць* (?). Магчыма, ад накрывж проціпастаўленых лістоў, якія (у пары) выглядаюць, як распушчаныя крылы птушкі.

Пералік ‘памылка пры падліку ў бок павелічэння сумы’ (Нас.), ‘перападлік’ (ТСБМ, Бяльк.), *піралічка* ‘праверка ліку’ (Бяльк.). Укр. *перэлік* ‘спіс; справаздача’; рус. (паўд., зах.) *переліка* ‘перападлік, праверка наяўнасці’ (Даль). Да *пера-* і *лічыць* (гл.), у значэнні ‘падлік, пералік, праверка наяўнасці’, хутчэй за ўсё, калька з рус. *пересчёт* ‘тс’.

Пералінка ‘вышыўка’ (акц., Мат. Гом.), параўн. рус. сіб. *переліна* ‘шырокі каўнер да плеч на сукенцы; верхняя частка кашулі, сукенкі; вышытая верхняя частка фартуха’. З рус. *пелеріна* ‘палярнына’, пачатак слова збліжаны да *пера-*, бел. *пера-* (гл.).

Пераліўкі ‘дробная страта; пусты занятак: пераліванне з пустога ў парожняе’, ‘невялікі навэр, даход’ (Нас., Шат.), ‘драбніца, жарт’ (Шат.), звычайна ў спалучэнні з *не* (*не-*): *не пераліўкі* ‘не паласа, нічога добрага не чакай’ (ТС), гл. *непераліўкі*: да *пера-* і *ліць* (гл.). Укр. *перэливки* ‘не жарты, не дробязі’, рус. *перэливки*, пск. ‘памыі’, ‘жарты, смех, кпіны’, смал. ‘пустыя размовы’, на *переливки* ‘на спрэчку’, польск. *przelewki* ‘п’яныя жарты’, звычайна ў фразеалагізме *to nie przelewki* ‘гэта не жартачкі!’,

przelewka ‘зліў, спуск шлаку’. Усх.-слав.-польск. ізалекса, з першапачатковага ‘пералітае праз край’, хутчэй за ўсё, маецца на ўвазе спаборніцтва ў перапіванні, параўн. польск. *przelewać* ‘ужываць без меры’, якое Банькоўскі (2, 858) трактуе як пераклад франц. *transfuser* ‘тс’. У іншых слав. мовах — без суф. *-к-*: в.-луж. *přeliw*, н.-луж. *pšelew*, серб.-харв. *preliv*, славен. *prelivanje*, *preliv*, балг. *prelivanе*. Параўн. *непераліўкі* (гл.).

Пералог ‘луг сярод поля ці сярод лесу’ (Шат.), ‘аблога’ (Нар. Гом.), ‘ялавіна’ (*не сеіць год ці два*) (стаўб., Сл. ПЗБ). Укр. *переліг* ‘некалькі гадоў неапрацоўваемая зямля’, рус. *перелог* ‘парослая травой ці лесам зямля’, ‘незаараная палоска раллі’, польск. *przelóg*, чэш. *příloh*, славац. *prieloh*, славен. *prélog*, *prélog*, серб.-харв. *prijélog*, макед. *prelog*, балг. *prelog*. Прасл. **per-logъ*: да *пера-* і *ляжцаць* (гл.), бо зямля “пералежвае” (Лекс. Палесся, 42); Банькоўскі (2, 861) мяркуе, што зыходнае значэнне ў польск. *przełożyć* ‘пераўтварыць пашу ў раллю’; параўн. *адлог* ‘пакінутая (“адложаная”) зямля’.

Пералогі ‘эпілепсія’ (жыт., Арх. ГУ), *перэлóга*, *перэлóгі* ‘ліхаманка’ (часцей у праклёнах), *пераложны* ‘хворы на ліхаманку’ (ТС), *перэлóгі* ‘хвароба на жывот у коней і буйной рагатай жывёлы’ (мазыр., 3 нар. сл.), ‘рожа ў свіней’ (стол., ЛА, 1), *пэрэлóгі* ‘хвароба свойскай жывёлы’ (Сл. Брэс.), ‘курч, сутарга’ (Нар. лекс.), *пералогі* ‘нягоднік’, *пераложны* ‘нядобры; прыпадачны’ (жыт., Арх. ГУ; Мат. Гом.); *пералігцаць*: *пералігцае* ‘шкодзіць’, параўн. у фразе: *лішняе, можа, з’еў, дак яму і пераліглю*. Укр. *перелóги* ‘курчы, сутаргі ў скаціны’; рус. *перелóги* ‘запор у дзяцей; болі ў жываце (у жывёлаў)’, ‘хвароба жывёл, калі перастаюць хадзіць заднія ногі’, ст.-слав. *прѣлогъ* ‘дызентэрыя’. Прасл. **per-logъ*. Да *пера-* і *ляжцаць* (гл.), параўн. *далігцаць* ‘балець, турбаваць, шкодзіць’ (гл.). Сюды, відаць, каш.-славін. *parlagá* ‘назойлівасць, дакучлівасць’, выгв. *parlažęc są* ‘нададаць, прыставаць’, што да **legti* (Варбат, Слав. языкозн. IX, 66—67).

Пераложак ‘вузкі праход па засеяным полі’ (шчуч., Сцяшк. Сл.). Паводле ілюстрацыі, маецца на ўвазе мяжа, якая ў параўнанні з засеяным полем з’яўляецца фактычна вузенькім пералогам. Да *пералог* (гл.).

Пераломіца ‘няшчасце (у праклёнах)’ (пух., Сл. ПЗБ), *пералóма* ‘пустата’, на *першыим гумне салома*, на *другім* — *пералóма* (гом., Мат. Гом.), ‘гвалтоўная перамена парадкаў’ (тамсама),

ст.-рус. *переломъ* 'назви розных хваравітых станаў (XVI ст.). Да *пера-* і *ламáць* (гл.), параўн. *пералóма* 'рэзкая змена, пералом' (Юрч. СНЛ).

Пералупы (*пырылупый*) 'пярэсты' (брэсц., ЖНС). Да *пера-* і *лупіць* (гл.) — ад апошняга ўтварэнне *луп-(ы)* набыло значэнне 'вынік пасля біцця ці аблуплівання, здзірання скуры, шалупіння — пасы, пісагі'. Параўн. укр. закарп. *перелупий* 'разделены напалам', 'двухколерны', *перелупити* 'пераламаць' і польск. *przetup* 'адламаны кавалак, злом'.

Пералюбка (*піралюбка*) 'асоба, якая парушае шлюбную вернасць' (слаўг., Нар. словатв.). Укр. *перелюб(ки) чинити* 'пралюбадзейства рабіць з кім-небудзь', серб.-харв. *прелюб(а)*, макед. *прелюба*, 'тс'. Відаць, са ст.-слав. прѣлобы дѣяти, творити 'тс'. Суфікс *-ка*, як у *любка*₁ (гл.).

Пералюбнае 'самае смачнае; тое, што хочацца есці' (калінк., З нар. сл.), *пералюбны* 'найлепшы, прыгожы', 'любы, усялякі' (Ян.). Відаць, яшчэ прасл. **per-ljubъnъ* 'надзвычай мілы, любімы'. Да *пера-* (са значэннем празмернасці) і **ljubъnъ*, (параўн. рус. пск., цвяр. *любный* 'які больш падабаецца', ст.-польск. *lubny* 'мілы, прыгожы', чэш. мар. *libný, l'ubný* 'тс', ст.-слав. *любьнъ* 'любімы, мілы', дзеепрыметнік ад **ljubiti*, гл. *любіць*).

Пералік 'перапалох' (слонім., Станк.; Нар. Гом.; Бяльк., Рас-тарг.), у выразках: *з пераліку* (Нар. Гом.), *од пырыляку, пярэляку* (брэсц., ЛА, З). Укр. *перелік*, рус. пск., смал., бранск., пенз. *перелік* 'перапалох, страх', польск. *przelek* 'перапалох, страх', славац. *prel'akany* 'напалоханы', *prel'aknutie* 'перапалох'. Да прасл. **per-lęкъ* > *пера-* і *ляк*₁ (гл.).

Перамаганне (*пірымаганьня*) 'перамога' (Бяльк.), польск. *przemaganie*, чэш. *přemáhání*, славен. *premaganje*. Да *перамагаць* < *пера-* і *магчы* (гл.). Магчыма, яшчэ праслав. **per-magati* (як **po-magati*), параўн. укр. *перамагати(ся)*, рус. *перемогать(ся)*, польск. *przemagać (sie)*, чэш. *přemáhati (se)*, славац. *premahat (sa)*, славен. *premagati*, серб.-харв. *premagati* 'перамагаць'.

Перемагчыся (*пырымогчыся*) 'ператаміцца' (кам., ЖНС), кобр. *пэрэмугчы* 'пашкодзіць, натрудзіць руку работай' (Нар. лекс.). Польск. *przetóć się* 'высіліцца, сарваць сабе сілу'. Польск.-зах.-палес. ізасема. Да *пера-* і *магчы* (гл.).

Пераманачка фальк. 'той, хто умее спакусіць, прывабіць да сябе' (Нар. Гом.). Да *пера-* і *маніць* (гл.). Суфікс з ласкальным значэннем — спецыфіка фальклору (песні).

Перамарчыць 'выдаткаваць без разліку', 'замучыць, давесці да згубы; сапсаваць' (Ян.), *pieramarczyć (hroszy)* 'схаваць, перахаваць (каб не маглі знайсці)' (Арх. Федар.). З польск. дыял. *przemarczyć* 'выменяць на што-небудзь', якое з ням. *markten* 'таргавацца', 'гандляваць' (Варш. сл., 5), або да *марочыць* 'дурыць, абманваць', гл. *марока*.

Перамежка 'невялікая змена (напр., налвор'я)', 'прамежак' (Нас.), рус. цвяр., пск., кастр. *перемёжка, перемёжка* 'часовае спыненне, невялікі перапынак у працы'. Да *прамежак* (гл.), які паводле будовы адпавядае літ. *prótarpis* 'прамежак'. Мена *пра-* > *пера-* — рэгіянальная "крывіцкая" асаблівасць, параўн. яшчэ рус. маск. *перемезуток* = *промежуток* 'тс', *перемезье* 'прамежак часу'. Утворана з *пера-* і *мяжа* (гл.) — першапачаткова 'прастора паміж межама чаго-небудзь', 'заканчэнне аднаго перыяду і пачатак іншага'.

Перамёл 'неглыбокае месца на ўсю шырыню ракі, на возеры, мель' (ТСБМ; Янк. БП; слуц., КЭС; брагін., Мат. Гом.; ТС). Укр. *переміль* 'тс', рус. *перемель, перемель* 'мелкае месца, якое раптоўна з'яўляецца на рацэ', польск. *przemiał* 'перакат'. Да *пера-* і *мель* (гл.). Утворана паводле *пераброд* (гл.) — блізкасць семантыкі.

Перамётнік₁ 'зброднік' (Нас.), рус. маск., валаг. *перемётник* 'пераменлівы чалавек', *перемётчик* 'зброднік'. Відаць, калька з рус. мовы. Параўн. *перакінчык* (гл.).

Перамётнік₂ 'церассядзёлак' (малар., Нар. словатв.). Рус. ярасл., сіб. *перемёттик* 'тс'. Відавочна, запазычана з рус. мовы ў перыяд бежанства ў Расію ў Першую Сусветную вайну.

Перамешка 'перашкоды' (Касп.; зэльв., Сл. рэг. лекс.). У выніку кантамінацыі бел. *перашкода* і рус. *мешать* 'перашкаджаць'.

Перамешківаць 'часова жыць' (Нас.). З польск. *przemieszkiwać* 'кватараваць'.

Перамея 'брод' (нараўл., Мат. Гом.). З *перамеля* (гл. *перамёл*), у якім [-л] > [й].

Перамёт₁ 'рыбалоўная сетка з кручкамі, нацягнутая на калкі' (ТСБМ; Крыв.), *перэмёт* 'доўгі шнур з некалькімі дзесяткамі

кручкоў з нажыўкай, працягнуты на дне сажалкі' (Дрэмб. 2; Бяльк.; Крыв.); вядомы ва ўсёй Беларусі, апрача Зах. Брэстчыны — гл. Браім, Рыбалоўства, 80—81; (ТСБМ; Крыв.), рус. *перемёт*, *перемёт* 'тэ', 'вялікая рыбалоўная сетка, невад', *перемёта* 'вялікая сетка, якая ставіцца ўпоперак ракі на калках', *перамёт* 'моцная вяроўка, якой прывязваюць прут у ярме да рагача сахі' (Смул.). Да *пера-* і *мятаць*, (гл.) 'кідаць, закідваць, перакідваць праз раку', параўн. укр. *перемітка* 'кладка'. Крукоўскі (40) мяркуе, што гэта запазычанне з рус. мовы ў сувязі з адсутнасцю ў народнай мове адпаведнага дзеяслова — цалкам мажліва.

Перамёт₂ 'памылка пры снаванні красён' (Ян.). Да *перамёт* (гл.).

Перамітузіць 'суняцца (пра боль)' (паст., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *мітусіцца* (гл.), значэнне, магчыма, адлюстроўвае сувязь з лат. *mits, mitus* 'мена' (Лаўчутэ, Балтизмы, 55—56), на магчымае балтыйскае паходжанне *мітусіць* 'перашкаджаць, трывожыць' звярнуў увагу яшчэ Карскі (Труды, 393).

Перамова, *перамовы* 'перагаворы' (Нас., Гарэц., Др.-Падб., Нар. Гом.), смал. *перемовы* 'тэ'. У выніку кантамінацыі польск. *przetowa* 'гаварэнне, прамова, выступленне' і рус. *переговоры* 'перагаворы'.

Перамога (*пірмога*) 'поспех у змаганні, на вайне: поўны поспех, трыумф', 'пераадоленне' (Нас., Гарэц., ТСБМ, Бяльк.), *перамагаць* 'пераадоляць' (Шат., Касп.), 'браць верх' (брасл., Сл. ПЗБ), 'пераганяць каго-небудзь, апярэджваць' (Ян.), *перамагчы*, *перамогчы*, *пірмогчы* 'перамагчы' (ТС, Сл. ПЗБ, Бяльк.), рус. смал. *взяць перемогу* 'ўзяць верх'. Укр. *перемога*, палт. *перемога* 'перамога', польск. малаўжывальнае і семантычна адрознае *przetoga* 'сіла, моц', якія з'яўляюцца ўтварэннямі з прыстаўкі *пера-* і дзеяслова *магчы* (гл.) < прасл. **per-* і **mogti* > **per-magati* (параўн. яшчэ ст.-усх.-слав. *перемогати* 'намагацца перамагчы' (1216 г.), *перемогати се* (1140 г.), *перемочи* 'перамагчы' (1216 г.), а таксама польск. *przetóć, przetagać*, чэш. *přemoci, přemáhati*, славац. *preťociť, preťahati*, славен. *premođi*, серб.-харв. *premagati* 'перамагаць, перамагчы') пры дапамозе суфікса *-а* з абстрактным значэннем (як *слав-а*, *кар-а*, *а-барон-а*, *трав-а*). Аналагічная будова слоў з той жа семантыкай заўважана ў балт. мовах (Непакупны, Связи, 84—84): з прыстаўкай *ар-/аб-* і дзеяслова са зна-

чэннем 'магчы' — гэта пруска-літоўска-беларускі арэал (прус. *er-war(r)isnan* (В. скл.) — літ. жамойцк. *ar-galė* < паўд.-літ. *ar-galėti* 'перамагчы' — бел. гродз. *абмагаць* (гл.) і з прыстаўкай *per-* літоўска-беларуска-ўкраінскі арэал (літ. *per-galė* — бел. *пера-мога* — укр. *перемога*).

Перамёт 'памылка пры снаванні кроснаў: нітку кладуць не на адпаведную губіцу (калок)' (Сл. ПЗБ, Варл., Мат. Гом., Шатал., ТС, Скарбы, Сл. Брэс., Бяльк.; гродз., брагін., Нар. сл.; мсцісл., Жыв. сл.), *перамёт* 'тэ' (Ян.); укр. *переміт*, рус. смал., разан., кастр. *перемёт*, польск. *przetot, przetota*, чэш. *přimota*. Паўночнаславянская ізалека. Да *пера-* і *матаць* (гл.). Пра чаргаванне *o/e* гл. Трубачоў, Ремесл. терм., 107 (прасл. **meto: motь*). Сюды ж бялын. *перамоты* 'вітка для перавівання калкоў плоту', *перэмоты* 'перапляценне перадка ў санях' (ТС), толькі з іншым значэннем прыстаўкі *пера-*.

Перамоўка 'сварка' (Нас.), *пэрэмоўка*, *пырэмоўка* 'тэ' (бяроз., драг., ЛА, 3), смал. *перемолвка* 'непаразуме'не', рус. кастр. 'калатнеча', польск. *przetówka* 'папрок'. Паўн.-слав. Да *пера-* і *мовіць* (гл.).

Перамоўчка 'момант, калі сабака не падае голасу ў пагоні за зверам' (б.-каш., Мат. Гом.). З рус. *перемолчка* 'перапынак у брэху ганчака, які, згубіўшы след праследуемага зверу, ненадоўга сціхае, пакуль зноў не возьме след', якое да *пера-* і *маўчаць* (гл.).

Перамўснік (*пэрэмўснік*) 'частка аброці — наморднік' (петрык., Маслен.). Да *пера-* і *мыса* (гл.). Аб суфіксе гл. Сцяцко, Афікс. наз., 247.

Перамуціцца 'хвароба парасят на панос пасля адкідання іх ад маткі' (ТС). Да *пера-* і *мыць* (гл.).

Перамыты: як *пірамытый* 'гладкі, укормлены' (полац., Нар. лекс.). Да *перамыць* 'памыць яшчэ раз', гл. *мыць*.

Перамычачкі (*пэрэмычэчкі*) 'недапрадзеная частка мычкі, якая мыканнем рыхтуецца на другаснае прадзіва' (лельч., Уладз.). Да *пера-* (са значэннем 'перапрацоўваць, нанаву рыхтаваць') і *мычка*, (гл.). Аналагічна ўтвораны: *перамычка* 'перакладзіна над вушкамі' (бялын., ЛА, 4), параўн. ст.-рус. *перемычка* 'дугападобнае скляпенне, арка', і бел. *перамычка* 'вузкая палоска паміж воднымі масівамі, плаціна, гаць' (ТСБМ), аднак у апошнім *пера-* мае значэнне 'раздзяляць'.

Перамякаць (*пірміякыць*) 'перабарукаць' (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *мякаць* 'біць тупым па мяккім', 'падаць', 'валіць', якое да прасл. **mękatī* 'таўчы, мяць, біць, жавачь' — ітэратыва да архаічнага дзеяслова *mękti* (Трубачоў, Эт. сл., 18, 240—241), існаванне якога дапускаў Махэкэ (358). Да прасл. **mękь-jь* > *мяккі* (гл.).

Перамяшаць 'апрацаваць зямлю плугам пасля баранавання' (чэрв., Сл. ПЗБ), палес. *пэрэмшіат'*, *пэрэмшіаты* 'ўзараць папар вясноу другі раз' (Выг.). Да *пера-* і *мяшаць* (гл.).

Перамяжыць (*пірамяжыць*) 'заспакоіць, абязболіць' (Варл.). Няясна. Магчыма, балтызм, параўн. літ. *pėrmegzti* 'перавязаць (напр., палец)'. Да *пера-* і *мяжыць* (гл.).

Пэран 'пярун' (светлаг., рэч., Мат. Гом.), *пэрань* 'пярун', 'гром' (Ян.). Да *пярўн* (гл.). Націск на першым складзе, магчыма, пад уплывам польск. *piórut* 'маланка, гром', аднак змены ў вاکалізме застаюцца нявытлумачанымі.

Перапавіць 'перачакаць' (Нас.). Да *пера-* і *павіць* (гл.).

Перапітаваць 'пераніцаваць' (ТСБМ, Яруш., Шпіл., Федар., Бяльк.). З *пераніцаваць*, збліжана з *нітка*; да *пера-* і *ніцаваць* (гл.).

Перапішарыць 'перапароць, перашукаць' (Касп.). Да *пера-* (гл.) і *пішарыць* (гл. *ніштарыць*), якое ў выніку перастаноўкі зычных першага складу з *ніштарыць* 'шнырыць; шукаць якую-небудзь ежу, прынюхваючыся' (гл.), магчыма, у выніку збліжэння з *мышкаваць* 'вынюхваць, падкрадвацца', *нішкам* 'цішком, употай', *нішкаваць* 'вынюхваць, падкрадвацца' (гл.).

Перапісіца 'пераноссе' (навагр., ЖНС), *піраносіца* 'верхняя частка носа між вачэй' (Варл.). Лексема з суф. *-іц-а* (як у балг. і серб.-харв. мовах) — пад уплывам рус. ці ц.-слав. мовы, параўн. яшчэ ст.-рус. *переносица* 'тс' (з 1682 г.).

Перапяць 'перахапіць, падхапіць у час руху; засвоіць, запамніць; запазычыць', трак. 'захварэць на панос', віл. 'прыняць дзіцё пры родах' (ТСБМ, Гарэц., Бяльк., Сл. ПЗБ, ТС). Укр. *перейняти*, *переняти*, *перейти* 'пераймаць, перахопліваць, пераняць', рус. *перенять* 'пераняць, перахапіць', пск. 'сустракаць ля брамы свайго дома', польск. *przejać*, *przejmać* 'узрушыць; прысвоіць, успадкаваць; перахапіць'. Паўночнаславянскае. Да прасл. **per-jęti*. Гл. таксама *пераймаць*, *узяць* і *-няць*.

Перападлівы 'нясталы ў сіле і здароўі' (Касп.); сюды ж *пэрэпадэстый* 'няўстойлівы, зменлівы — пра надвор'е' (кобр.,

Нар. лекс.), польск. *przepadzisty* 'дажджлівы, які падае з перапынкамі'. Блізкая семантыка ў дзеясловаў *перанасці*, *перанасць* 'схуднець' (Др.-Падб., Гарэц.), *перанасціся* 'тс' (ТСБМ, Янк. 3, Мат. Гом., Скарбы), *перанадацца* 'прыніжацца, вельмі дагаджаць' (слонім., Нар. словатв.), *пэрэпадвацца* 'згінацца ў пояс' (ТС) і ў польск. *przepadać się* 'сохнуць, мізарнець, марнець', 'ліць з перапынкамі (пра дождж)', а таксама ў рус. *перенадаться* 'худзець, слабець, знясільвацца', *перенадаться* 'ўпасці', 'пераставаць ісці (пра дождж)'. Параўн. таксама чэш. *přepadlý* 'пахудзелы, змарнелы', славен. *prepadati* 'прыходзіць да заняпаду'. Да прасл. **per-padti*. Гл. *пера-* і *насці* (гл.).

Перапалёчнік 'маруна (павіліца) сапраўдная, Galium verum L.' (вілен., Кіс.). Кантамінаваная назва з *перад полем* + *урочнік* (іншая назва гэтай расліны) — расліна любіць расці на сухіх ускрайках лесу, дзе шмат святла.

Перапалонка (*пірпалонка*) 'перакладзіна над варотамі' (Юрч. СНЛ). Магчыма, уграфінізм. Параўн. вепск. *pel* 'верхні вушак у дзвярах ці вокнах', *päl'ine* 'верх, верхні бок', удм. *pel* 'вуха' (і бел. *вушак*).

Перапалёсы 'пярэсты (аб карове)' (бых., рагач., ЛА, 1), *пэрэпалёсы* 'рабы' (ТС). З *пераялясы* 'тс' (гл.), другая частка лексемы зменена пад уплывам *паласá* (гл.) у выніку яе пераасэнсавання.

Перапалох 'спалох, збянтэжанасць': *захварэць з перапалоху*, з *пярэпалоху* і інш. (зах.-бел., маг., гом., ЛА, 3). Укр. *переполох* 'пералаяк; хвароба з перапалоху', рус. *переполох* 'тс', 'трывога', польск. *przepłoch* 'паніка', 'страхі', 'хвароба ад перапалоху', славен. *prepláh* 'перапалох', 'паніка, трывога', параўн. серб.-харв. *preplašiti* 'перапалохаць', макед. *preplašiti* 'тс'. Прасл. **per-polchъ*. Да *пера-* і *полах* (гл.), якое роднаснае ст.-грэч. *πάλλω* 'размахваю, трасу', 'моцна біцца (аб сэрцы)', 'дрыжэць ад страху', гоц. *(us)filma* 'пералаяканы' (КЭСРЯ, 334; Шанскі—Баброва, 230).

Перапалывіца 'пажарніца наземная, Calamagrostis epigeios (L.) Roth.' (маг., Кіс.). Да *переполы* 'пусты, дзікі, незасеяны', параўн. ст.-рус. *переполье* 'дзікае поле', *перепольянье* 'палянка, вакол якой лес' (XVII ст.) < *пера-* і *полы* (гл.); тады *перепалывіца* — 'пажарніца, якая расце на неапрацоўваемым полі'.

Перапарэць 'скончыцца' (карэліц., ЖНС). Да *пера-* і *пара́* (гл.). Утворана так, як *пера-мучыць* < *му́ка* (Усціновіч, вусн. паведамл.).

Перапáскі (*перэпáскі*) 'чарга пасвіць жывёлу' (івац., ЛА, 1). Рэгіяналізм. Да *пера-* і *пасці́*. Утворана, як і *пераведкі* 'адведкі'.

Перапáташыць (*перэпáтошыць*) 'знішчыць, павыталоваць' (ТС). Да *пера-* (гл.) і *пáтошыць* 'знішчаць, руйнаваць' (тамсама), якое можна параўнаць з мар. *patoš* 'моцны дух у выглядзе дракона'. Няясна. Магчыма, генетычна звязана са ст.-грэч. *πάνος* 'пакуты, гора, паражэнне'.

Перапаява́ць (*перэпоява́ць*) 'знішчыць, выкараніць' (ТС). Вытворнае ад *паява́ць* 'нішчыць', гл. *пай* 'выбітае, вытаптае месца'.

Перапая́саны 'перавязаны вышытым ручніком' (кам., Жыв. НС). Да *пера-* (гл.) і *паясаць* 'абвязаць поясам', параўн. рус. *поясать*, ст.-слав. *поясати* 'тс', макед. *препаше* 'падперазаць'.

Перапая́сы 'пярэсты (вол, карова)' (мазыр., ЛА, 1), 'масць вала, кабана' (Янк. 2). З *перапая́сы* 'з доўгімі палосамі' (Нас.) (гл.) з менай *-ля-* на *-я-* пад уплывам лексемы *пояс* 'пас, паласа'. Параўн. таксама *перепаласы* (гл.).

Перапéрці 'перацягнуць, перанесці ў іншае месца', 'узяць верх у спрэчках, перамагчы, пераканаць' (ТСБМ, Нас.), *перепэ́рыць* 'перайсці, перавезці', 'пераканаць у іншым' (мсіцсл., З нар. сл.), *пырыпéртэ* 'перамагчы', 'пераканаць' (Сл. Брэс.), *перепі́раць* 'з цяжкасцю пераносіць што-небудзь', 'пярэчыць, спрачацца' (Нас.), ст.-бел. *перепереть* 'пераадолець супраціўленне ў спрэчцы, даказаць'. Да прасл. **per-pьrěti* 'пераканаць' і **per-perti*, **per-pirati* 'перацягваць, перасунуць', укр. *перепёрти* 'перацягнуць, перавезці', 'перамагчы ў спрэчцы', рус. арх. *перепира́ть* 'угаворваць, пераспрачаць', польск. *przeprzeć* 'тс', славен. *prepirati se* 'сварыцца, спрачацца', балг. *препирам се* 'спрачацца', ст.-слав. *попърѣти* 'ўгаварыць, пераканаць'. Да *пера-* і *пéрці* (гл.).

Перапéча 'другі каравай — вялікая булка' (Кольб.), 'праснак' (Нас., Яруш., Гарэц., Касп., Шат., Бяльк.), *перепéчка* 'хлеб круглай формы пераважна з пшанічнай мукі' (ТСБМ; бялын., Янк. Мат.; бых., Мат. Маг.; ТС; мазыр., Сержп.), 'невялікая буханка прэснага хлеба з ячменнай мукі' (слуц., Нар. словатв.), 'пірог сярэдняй велічыні' (ТС); 'печыва з хлебнага цеста, бульбы, тоўчанага канаплянага сям'я' (Сл. ПЗБ), 'скавароднік' (ЛА, 4).

Укр. палес. *перепічайка*, *перепічка* 'тс', бойк. *перепічка* 'булка, якую выносяць на могількі ў аўторак пасля Пасхі', рус. *перепéча* 'каравай', 'праснак, якім паміналі памерлых', 'ватрушка', *перепéчка* 'булачка', 'праснак'. Усходнеславянскі рэгіяналізм **per-pečja* > *пере-печа*, утвораны ад дзеяслова **pekti* 'пячы' пры дапамозе прыстаўкі **per-> пера-* са значэннем 'праходжанне праз увесь прадмет', дзякуючы якому прыстаўка *пера-* набліжаецца да прыстаўкі *пра-* (< прасл. **pro-*), якая і выцесніла першасную *пера-* (параўн. славен. *prepěči* 'прапячы'), апошня ж стала абзначачь 'празмернасць, перавышэнне мяжы нармальнага стану', параўн. *перепячы*, рус. *перепéчь*, серб.-харв. *prepeћи*, а таксама славен. *prepěči* 'перасмажыць', адсюль славен. *prepečenec* 'сухар' (ESSJ, 1, 162—169; адносна семантыкі і пашырэння лексемы гл. Вештарт, Лекс. Палесся, 107—114).

Перапечак 'пекар' (Яруш.), *перапечайка*, *перепечайка* 'булачкі і гандлярка вырабамі з цеста' (Нас., Растарг.), 'пляткарка' (Касп.). Да *перепеча* > *перепéчка* (гл.). Словы маюць экспрэсію гумару, непахвальнасці ад таго, што хлеб мог быць недапечаны, ці яго перапякалі.

Перапечкі 'мальва пагрэбаваная, *Malva neglecta* Wallr.' (маг., Кіс.; Гарэц., Інстр. 2, Дэмб. 2), 'мальва паўночная, *Malva borealis*' (Гарэц., Дэмб. 1). Да *перепéчка* (гл.). Назва звязана з дзеясловам *пячы*, таму што расліна ў старажытныя часы ўжывалася ў ежу, параўн. чэш. *chlebičiek*, *pečenek*, *koláčky*, *cigánské tvarůžky* (Махэк, Jména, 146—147).

Перапéк 'харчовыя кірмашовыя прадукты' (Касп.), 'час, калі стары хлеб з'елі, а новы яшчэ не спечаны' (Касп.). Гл. *перепéчка*.

Перапéлка 'палявая птушка сямейства фазанавых, *Coturnix coturnix*' (ТСБМ; в.-дзв., лудз., паст., Сл. ПЗБ), *перепяліца*, *перэпэліца* 'тс' (Дразд., Бес.), *перепеліца*, *перэпéлка* 'тс' (ТС). Укр. *перепел*, *перепéла*, *перепеліця*, рус. *перепел*, *перепéлка*, *перепелушка*, *перепеліца*, польск. *przepiórka*, *przepiora*, *przepiorzyca*, *przepielucha*, чэш. *křepelka*, славац. *prepelica*, *prepilka*, славен. *prepelica*, *krepelica*, серб.-харв. *prepelica*, *prepelica*, істр. *prpelica*, балг. дыял. *переперица*, *перепелица*. У якасці зыходнага прымаецца **pelepelъ*, паводле Бузука (Асн. пыт., 49).

у выніку распадабнення зычных > **pererepelъ*; паводле Трубачова (Этимология—1968, 62) — **pelreľka*, **pelreľica*, анамагапеічнае ўтварэнне паводле спеву птушкі альбо шуму пры ўзлёце (Шанскі—Баброва, 230): **per-pelъ* (Махэкэ, 299—300), **per-per-a* (Лось, РФВ, 23, 59; Міклашыч, 243; Банькоўскі, 2, 888), *pel-peľъ* (Бранд., РФВ, 23, 296; Фасмер, 3, 238—239). Некаторыя слав. словы збліжаюцца са ст.-прус. *perpalo* ‘перапёлка’, літ. *piępala*, *pięprele*, лат. *paipala* ‘тс’, ці з лац. *pāpilio* ‘матылёк’, ст.-прус. *pippalins* ‘птушкі’, ст.-в.-ням. *wahtala* > суч. ням. *Wachtel*, *quattula* > ням. дыял. *Quattel* ‘перапёлка’. Сюды ж абрадавае *перапёлка* ‘хлеб, які пакідалі пад звязаным пуком жыта ў канцы дажынак’ (в.-дзв., беласт., Сл. ПЗБ; кам., ЖНС), а таксама зах.-палес. *пырыпёлка* ‘матылёк’ (ЛА, 1; Сл. Брэс.). Аналагічна польск. *przepiórka* ‘пук жыта, сплечены ў тры касы і пакінуты на полі пасля жніва для перапёлкі’; ‘заканчэнне жніва’. Гл. таксама *пераяліца*.

Перапёлка ‘планка з адтулінай для млёна’ (іўеў., ЛА, 4). усх.-беласт. *перэпёлка* ‘жалезны круг, які злучае рукаяткі плуга’ (Смул.). Відаць, утворана ад *пераяць*, *ператнуць* (гл.), параўн. польск. *przepiąc* ‘счапляючы, ахопліваць’.

Перапіваць (*пырыпываць*, *пырыпываць*) ‘дарыць маладым (на вяселлі)’ (кам., драг., ЖНС), сюды ж мазыр. *перапойнік* ‘той, хто ўручае маладым падарунак’ (Шн. 3). Укр. *перепивати* ‘на вяселлі: выпіваючы келішак (гарэлкі), дарыць што-небудзь маладым’, ‘выпіваць, жадаючы шчасця’. З польск. *przepić* ‘тс’. Як і серб.-харв. *претити* ‘абпаіць’, ‘перапіць (гарэлкі), выпіць яе вельмі многа’, макед. *претие*, балг. *претия* ‘тс’, славен. *prepiti* ‘прамарнатравіць, прапіваючы’, бел. перапіць ‘справіць заручыны (Нар. Гом.), рус. *перепивать* — вясельны абрад: ‘перапіваць ялаўку’ маюць іншую семантыку (гл. СРНГ, 26, 186). Да *пера-* і *піць* (гл.).

Перапілікаць (экспр.) ‘перапілаваць’ (Скарбы). Да *пера-* і *пілаваць* з экспрэсіўным суфіксам працяглага дзеяння *-і-ка-*.

Перапінаць ‘перагароджваць, перагарадзіць’ (ТСБМ, Маслен., ТС). Да *пера-* і *піць*, *тнуць* ‘ціснуць, нацягваць’, параўн. *напінаць* ‘нацягваць’.

Перапірындаваць ‘іграць на нервах’ (паст., Сл. ПЗБ), астрав. *пірапірындаваць* ‘бавіць час пустымі размовамі’ (Сл. рэг. лекс.). Да *пера-* і *пірындаваць*, *пірындзіць* (гл.).

Пераплаў ‘параход’ (Ян.). Пад уплывам народнай этымалогіі з *параплаў* ‘параход’, якое ўтварылася на базе *параход* шляхам замены *хадзіць* на *плаваць*, *плысці* (гл.), параўн., магчыма, штучна створанае *вадаплаў* ‘параход’ (Ласт.), а таксама в.-луж. *pręplaw* ‘пераправа праз раку’.

Пераплаўніца, *перэплаўленьне*, *пераплаўны* ў выразе *пераплаўная серада*, *пераплаўная серада*, *перэполовённа серэда*, *перэполовёнска серэда* ‘свята Перапалавенне, якое з’яўляецца палавінай Пяцідзсятніцы, пачынаецца яно з чацвёртай серады пасля Пасхі і працягваецца 8 дзён; паводле Евангелля, Хрыстос у гэты дзень увайшоў у царкву і пачаў вучэнне аб таямнічай вадзе’ (Гарэц., Бяльк., ТС, Касп.; добр., Мат. Гом.; Талстая, СіБФ—1986). Да ц.-слав. *прѣполовление* ‘сярэдзіна’, якое з’яўляецца калькай з с.-грэч. *μεσοπεντηκοστή* ‘палавіна пяцідзсятці’ і звязваецца з лексемай *палавіна* (гл.). У палескіх гаворках выраз *пераплаўная серэда* атаясамліваецца з *пераплываць*, параўн. паведамленне інфарматара: *кажуць, кóлісь Божжа маці перэплувала чэрэз рэку і Сыса Хрыста сохраняла* (Талстая, СіБФ — 1986, 216).

Пераплёце ‘перапляценне ў бёрдзе’ (чэрв., Сл. ПЗБ). З прасл. **per-pletъje*. Да *пера-* і *плёсці* (гл.).

Пераплёт, *параплёт*, *переплют* ‘рашотка, рама, агароджа з перакрываюных перакладзін’ (ТСБМ, Янк. 2, усх.-палес., Шушк., Мат. Гом.), ‘перапляценне, на якое кладуцца жэрдкі ў агароджы’ (віл., глыб., Сл. ПЗБ), ‘плот-частакол’ (усх.-палес., Нар. сл.); *переплёт*, *переплётіца* ‘пярэвітка’ (паўн.- і ўсх.-бел., ЛА, 4), *переплёт* ‘край бёрда (прадаўгаваты)’ (ветк., Мат. Гом.), *перэплёты* ‘абмоткі трысцін у бёрдзе’ (ТС), ‘плечы перадок у санях’, ‘аснова лапця’ (рагач., светлаг., Мат. Гом.), *переплёт* ‘латы ў страсе’ (слуц., ЛА, 4), ‘жэрдка для прыціскання саломы на страсе’ (усх.-палес., Нар. сл.), ‘аснова страхі з гарызантальных жэрдак, прывязаных да крукоў бярозавым віццем ці лазой’ (Растарг.), *піраплётіца* ‘лата, пераплетціна’, ‘непрыемнасць’ (Бяльк.). Рус. *переплёт*, *переплётты* ‘пляцень з тонкіх калочкаў’, ‘колцы з пругоў у бучы’, ‘тонкая перагародка ў засеку’; польск. *przeplot* ‘перапляценне, пераплетеная рэч, месца перапляцення’, *przeplota* ‘лаза, якой прывязваюцца калкі ў плоце’; серб.-харв. *прэплет* ‘перапляценне, спляценне’. Прасл. **per-pletъ*, утворанае ад дзеяслова **per-pletti* (аснова **plet-*) > **per-plesti* > *переплётці*. Да *пера-* і *плёсці* (гл.).

Перапліца, *перяпліца, паряпліца, парліца, партвіца, цярпліца, пярхліца* 'металічная планка ў адтуліне верхняга каменя жорнаў' (ЛА, 4) — усе да *парпліца* (гл.), пачатак слова перааформлены пад уплывам слоў з прыстаўкай *пера-*.

Пераплот, *пераплоты, пярэплат, пярэплаты* 'азярод' (віл., Жыв. сл.; плешч., ДАБМ, камент., 790; віл., Сл. ПЗБ; Варл.; Касп., Гарэц., Яруш.); рус. *переплот* 'запруда, гаць', польск. *przeplot* 'азярод'. Да *пера-* і *плёсці* (гл.) з асновай **plot-*.

Пераплўтаць 'пераблытаць, памыліцца' (Др.-Падб.), рус. прыбалт. *переплутать* 'бязладна сплесці, пераблытаць; змяшаць адно з адным', укр. *переплутати, переплутувати(ся)* 'пераблытаць; змешваць'. Вытворнае ад *плўтаць* (гл.), магчыма, пад уплывам польск. *przeplatać* 'тэ'. Стараж.-рус., ц.-слав. *Переплут* 'міфалагічны персанаж, бог-ахоўнік мараходаў' суадносіцца з **pluti* 'плысці' (Фасмер, 3, 239) і, відаць, не звязаны з разгледжанымі дзеясловамі.

Пераплыніць 'змяніць кірунак цячэння' (карэліц., Сцяшк. Сл.). Да *пера-* і *плынь* (гл.).

Перапой₁, *пырытій, пэрэпій, перэпой* 'даравізна, адорванне маладых на вяселлі' (Сл. Брэс.; брагін., Эрэм.; ТС; ЛА, 3), 'узаемныя падарункі ў пачатку вяселля' (Шат.), 'салодкая гарэлка — прыезд маладога на другі дзень пасля вячэння да цесця і цешчы' (Др.-Падб., Гарэц.). Назоўнік ад *ператівіць* (гл.).

Перапой₂ (*піяпой*) 'хваравіты стан здароўя пасля вялікай колькасці выпітага спіртнога' (Бяльк.). Да *пера-* і *піць* (гл.).

Перапойсаваць 'перамалочваць ячмень другі раз, каб лепш абцёрлася асцё, вымалацілася калоссе' (полац., Нар. лекс.; паст., шальч., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *пойсаваць* (гл.).

Перапóліца 'перапёлка' (Дразд.), *пераполячка, пераполка* 'тэ' (дзятл., лудз., Сл. ПЗБ). Да *перапёлка* (гл.), канец слова зменены пад уплывам *поле, палóць* (параўн. перадачу голасу птушкі: *піць-палоць!*).

Перапóлы ў выразе: *пераполае поле* 'поле, якое ніколі не апрацоўвалася' (Ян.). Відаць, са стараж.-рус. *прънолыи* 'зусім пусты', параўн. ст.-рус. *переполье* 'дзікае поле' (1665 г.), *перепольцо* (1640 г.) 'тэ'. Да *пера-* і *полы* (гл.). Параўн. таксама *перапалявіца* (гл.).

Перапона 'тое, што стрымлівае доступ куды-небудзь' (ТСБМ), 'папярочная планка ў аконнай раме' (свісл., Шатал.), *перапона, пэрэпóн* 'дыяфрагма' (ваўк., івац., ЛА, 1; ТСБМ), *перапона* 'тэ' (шчуч., ваўк., Сл. ПЗБ); *перапоны* 'планкі на капылах саней' (Сцяшк. Сл.), *перапóнка* 'перапона ў вулі — умацаванне вапшыны ў стаяку' (лельч., Мат. Гом.); укр. *пэрэпóна* 'тэ' (Анох.); рус. *перепóна* 'плеўка ў целе жывёлы, абалонка ў расліны', 'пераплёт у раме', польск. *przerona* 'перашкода', 'дыяфрагма', 'перагародка', чэш. *přerona*, славац. *prepona* 'гіпатэнуза', славен. *prepóna* 'перагародка', серб.-харв. *prepona* 'перашкода', 'паха', *preponka* 'дыяфрагма', макед. *prepon* 'перашкода', 'перагародка'. Да прасл. **per-* > *пера-* і *peti* > *пяць* (гл.) з асновай **ron-* (іншыя ступені: **ryn-* і **rip-*). Сюды ж *перапóнка*, якое з рус. *перепонка* < *перепона* 'скура, абалонка' (Шанскі—Баброва, 230).

Перапоўзіны 'ўваходзіны ў новую хату' (глыб., ЛА, 3). Утворана ад *пера-паўзіці* (гл.) з суф. *-ін-ы*, як і іншыя падобныя назвы: *ўваходзіны, улазіны*.

Пераправажáцца 'перапраўляцца (цераз раку)' (Нас.). Утворана пад уплывам польск. *przeprowadzać się* 'змяніць месца побыту, пражывання'.

Перапрасіць 'папрасіць прабачэння' (ТСБМ; Гарэц.), *пірапрасіць* 'тэ' (Варл.), *перэпрасіць* 'тэ' (ТС), *пэрэпрасіці* 'тэ' (Бес.), *перапрас* 'просьба аб прабачэнні' (Гарэц., Касп.), *піяпрасы, перапрасіны* 'тэ' (Юрч. СНЛ; Др.-Падб.). Укр. *перепросіти, перепро́шувати, перепрósини* 'тэ'; рус. смал. *перепра́шивать, перепросить* 'угаварыць', польск. *przeprosiny, przeprosība*, ст.-польск. *przepros, przeprosić* 'перапрасіць'; н.-луж. *pšepšosowaś, pšepšosyś, pšepšosba* 'запрашаць, -сіць, запрашэнне', в.-луж. *přeprosyć, přeprošeć, přeprošenje* 'тэ'; славен. *preprósiti, preprositi* 'ўпрасіць, пераканаць', *preprošenje* 'ўгаворы праз просьбу'. Да прасл. **per-prositi* > *пера-* і *прасіць* (гл.). Польска-беларуска-ўкраінская семантычная інавацыя, першапачаткова — 'прасіць прабачэння, плацячы за шкоду ці зробленую крыўду, да прымянення санкцый' (з XIV ст.), гл. Банькоўскі, 2, 892—893.

Перапрыжкі (*піяпрыжкі*) 'пераскочкі, чахарда' (Бяльк.). З рус. мовы. Параўн. рус. уладз. *играть в перепрыжку* 'пераскок-ваць праз рукі і ногі гульцоў'.

Перапрўдка ‘ператрэсванне ношанай бялізны ў лазні над гарачым вуголлем’, *ператрўжываць* ‘ператрасаць бялізну над вуголлем’ (Нас.), рус. смал. *перепрўживать* ‘тс’. Да *пера-* (гл.) і *прўдзіць* ‘вытрэсваць над гарачым вуголлем у лазні блохі і вошы з адзення’.

Перапрэчыць ‘пераканаць’ (Сцяшк. Сл.). З польск. *przeprzeżyć* ‘тс’, першапачаткова — ‘заступіць, стаўшы ўпоперак’.

Перапсіорыць (*пірапсіорыць*) ‘выцяць знячэўку’ (Бяльк.), ‘ударыць каго-небудзь’ (смарг., Сл. рэг. лекс.). Да *пера-* і *псіорыць* (гл.), якое ў гаворках зафіксавана са значэннем ‘гнаць’.

Перапукіўваць ‘другі раз абмалочваць ячмень, вызваляючы яго ад аскокоў (Касп.). Да *пера-* (гл.) і *пўкаць*₂ ‘абіваць збожжавыя (цапамі)’ (гл.).

Перапуд ‘вельмі моцны спалох’ (ТСБМ), *пірапўд* ‘сполах, страх’ (Варл.). Утворана паводле мадэлі: *пера-ляк, пярэ-палах*, ст.-польск. *przepłoch* ‘тс’. Да *пера-* і *пуд* (гл.).

Перапўда ‘перашкода’ (іўеў., Сл. ПЗБ). Няясна. Магчыма, другая частка слова генетычна тоесная ст.-польск. *pać* ‘сцежка, след (звера)’ (Брукнер, 403); *peć* ‘рух, імкненне’; роднасныя з імі літ. *spanūti* ‘нацягваць’, *spāstas* ‘пастка’, *spēsti, spēndžiū* ‘расстаўляць пасткі’, лат. *spūōsts* ‘пастка, сілок’. Параўн. таксама тыпалагічна падобныя ўкр. *переп’ясти, перепиніати* ‘працягваць што-небудзь (вяроўку, прасціну), каб перагарадзіць дарогу; перагароджваць’, *переп’ят устати* ‘стаць каму-небудзь на дарозе’. Да *пуд*₂ (< прасл. *pać-/ *peć-), гл.; параўн. *перапўда* ‘моцны перапалох і ўцёкі з-за яго’ (Станк.).

Перапўсныя ‘ачэпы, два верхнія падоўжныя вянкi над бэлькамі, якія надпускаліся роўна з застрэшкам’ (Варл.), *перанпўскныя, пірапўская палёна* ‘тс’ (валож., віл., ЛА, 4), *пірапўская бярвяно* ‘суцэльнае бярвяно, якое кладзецца над сточаным’ (маладз., ЛА, 4). Да *перанпўскаць*, параўн. ст.-бел. *перанпўстити* замест *пропўстити* (Карскі, 1, 248), *пўсціць, пўскаць* у спецыфічным ‘будаўнічым’ значэнні ‘класці зверху, перакрываць’.

Перапўскаць ‘перабоўтаць ежу, выбраўшы смачнае’ (Скарбы). Да *пера-* (гл.) і *пўскаць* ‘размазваць, вэдзгаць’, гл. *пўца*.

Перапўце ‘гора, бяда’ (Ян.). Фармальна ідэнтычнае рус. *перепутье* ‘ростань, раздарожжа’, семантыка магла замацавацца пад уплывам казак (‘няпэўнасць, нявызначанасць’ — ‘бяда’). Да *пўць*₂ ‘лад, парадак, толк’ (гл.).

Перапўць ‘частка шляху, пераход’ (паўн.-усх., КЭС), рус. паўн. *перепуть* ‘дарога, шлях’, смал. ‘частка шляху’. Утворана, як *пераход* ці *перапўда* (гл.) Да *пера-* і *пўць* (гл.).

Перапўшчаны ‘ператолены’ (Скарбы), *перанпўсціць* ‘ператапіць (пра тлушч)’ (карэл., Шатал.). Да *пўшчачць* ‘дазваляць вольна цячы’: *пўшчачць кроў* (Нас.), магчыма, польск. *przepuścić* ‘ператапіць’, першапачаткова — ‘пускаць праз што-небудзь (цераз вароты, праз вузкую адтуліну, рэшата і пад.)’.

Перапўткі (*пўрыпўткі*) ‘распытванне, адзін з момантаў сватання’ (Клім.). Відаць, утворана на базе польск. *przepytać* (*sie*) ‘выпытваць, даведвацца, распытваць’. Беларускае літар. *перанпўтвачць* абазначае ‘адно і тое ж пытацца некалькі разоў’ (ТСБМ).

Перапўхніць (*піріпўхніць*) ‘перадыхнуць’ (Юрч. СНЛ). З *пўрапўхкнуць*. Да *пера-* і *пўхкаць*, гл. *пўхаць* ‘моцна дыхаць’.

Перапўлёсы ‘паласаты, у папярочныя палосы рознага колеру ці масці’ (Др.-Падб., Мядзв., Гарэц.; барыс., Шн. 2; маладз., Янк. Мат.), ‘пярэсты’ (шальч., паст., Сл. ПЗБ), *перанпўлясы* ‘тс’ (Нас.), *піріпўлёсы* ‘рабы’ (Бяльк.), *пірапўлёсыя, перепелёсыя, перанпўлясыя* ‘пярэстая (карова)’ (касцюк., калінк., добр., клім., ЛА, 1); *перанпўлёсты* ‘кабан ці свіння з папярочнымі палосамі’ (Шат.), ‘чорны вол ці карова, у якіх чэрава і бокі беляы’ (ашм., Стан.), *пірапўлёсты* ‘чырвоная ці чорная жывёла, у якой упоперак праз спіну ідзе белая паласа’ (Варл.). Да *пера-* і *пўлёсы, пўлясы* (гл.); параўн. *перанпўлёсы, перанпўлясы*.

Перапўліца (*перанпўліца*) ‘агульная назва птушак’ (Інстр. 2), *перанпўліца* ‘перанпўліца’ (рэч., Нар. Гом.), *пэрэпўліца* ‘тс’ (Дразд.; Бес.; Мат. Гом.). Да *перанпўліца* (гл.). Формы з суф. *-іца* ўяўляюцца больш архаічнымі.

Перапўлічнік, *перанпўлічнік* ‘скабіёза жоўтая, Scabiosa ochroleuca L.’ (віц., гродз., Кіс.). Да *перанпўліца* (гл.). Названа паводле жаўтавата-бурага колеру птушкі.

Перапўць, *пэрэпўць* ‘перагарадзіць, раздзяліць’ (ТСБМ, Маслен., Тс). Да *пера-* і *пўць* (гл.). Гл. таксама *перанпўца*.

Перапўрэка ‘перашкода’ (круп., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *пўрац,* *пўрэчыць* (гл.).

Перапўрэсціць ‘набіць’ (ст.-дар., ЖНС). Да *пера-* і *пўрэсціць* ‘лупцаваць, рабіць пярэстым ад моцнага біцця’ (гл.).

Перапўчэйка ‘жвавая, балбатлівая, ветраная жанчына’ (Др.-Падб.). Відаць, іранічнае ўтварэнне ад *перанпўчэйка* ‘пера-

печка' (Скарбы) або ад назваў асоб тыпу ўкр. *перепічка* 'жанчына, якая пячэ хлеб', рус. бранск. *перепечайка* 'жанчына, якая пячэ вырабы з цеста і прадае іх', дзе зыходнае *перепечаны* мае пераноснае значэнне 'прайдошлівы; знаходлівы', параўн. балг. *препечен* 'моцны, загартаваны', макед. *препеченица* 'моцная гарэлка' (перагнанная некалькі разоў). Да *пера-* і *пячы* (гл.).

Перарадаваць 'пералічыць (усіх, многіх)' (ст.-дар., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *радаваць* 'абходзіць усіх па чарзе; наведваць па парадку' (Нас.), якое з польск. *rzędownać* 'ставіць у рад'.

Пераросляны, *пырырósлянэ (сало)* 'з праслойкамі мяса (сала)' (кам., ЛА, 4), *пэрэрóшчэ*, *перэрóсло*, *перэрóстаное*, *перарослэ* (лельч., ельск., тамсама), *перарóшиная (сланіна)* 'тс' (ваўк., тамсама), польск. *slonina przerastala (płatkami mięsa)* 'тс'. З *прарослы* < *прарасці* < *расці* (гл.). Параўн. нясвіж. *прарост*, асіп. *прóраслі*, ашм., смарг. *прóрасць* 'тс' (Сл. ПЗБ).

Пераруб₁ 'капітальная, канявая сцяна, якая падзяляе хату на 2 часткі' (докш., Янк. Мат.; брасл., Сл. ПЗБ), *пэрэруб*, *параруб*, *пераруб* 'тс' (пін., ветк., бых., ЛА, 4), *перарубная сцяна* 'тс' (рагач., ельск., Мат. Гом.). Укр. паўд.-зах. *перэруб* 'засек', бойк. *переруба* 'перагародка ў скрыні, у хаце, у каморы, куды ссыпаюць збожжа'; рус. *переруб*, *переруба* 'драўляная перагародка ў сялянскім доме ці ў нежылых пабудовах', ст.-рус. *перерубь* 'тс' (з 1576 г.). Усходнеславянскае. Да *пера-* і *рубіць*, *рубаць* (гл.), якое да прасл. **rōbiti*, *rōbatī*. Польскаму *przerąb* адпавядае *проруб* 'прарубленая дзірка, палонка', рус. *прорубь* 'тс'.

Пераруб₂ (*піраруб*) 'бэлька ў гумне, на якую ставіцца дзед — паўсошка, апора для падоўжнай бэлькі, — на апошнюю абпіраецца верх страхі' (паўн.-віц., ЛА, 4), *пераруп* 'тс' (паст., глыб., Сл. ПЗБ) — у выніку пераносу значэння па сумежнасці: 'сцяна' > 'верхняе бярвяно сцяны, бэлька'.

Перарывам, з *перарывам*, *перарывісты (дождж)* 'дождж з перапынкамі' (спарадычна на ўсёй тэрыторыі, ЛА, 2), *перарывуны* 'кароткачасовы (дождж)' (віл., чэрв., Сл. ПЗБ). Да *пера-* (гл.) і *-рыў* < *-рываць* — дзеяслова шматразовага дзеяння ад *рваць* < прасл. **rvati* — *rvati*.

Перарывацца (*перэрывацца*) 'нервавацца', *перэрывацца* 'разнервавацца', *перэрва* 'клопат, нерваванне, турботы' (ТС). Відаць,

роднаснае польск. *przerzywać się* 'надрывацца'. Параўн. драг. *порватыся можна од нерву* 'памерці ад перажыванняў'.

Перарымець (*пірарымець*) 'спыніць хваляванне, заспакоіцца' (Варл.). Да *пера-* (гл.) і **рымець*, якое з'яўляецца балтызмам. Параўн. літ. *rimti* 'сціхаць, пераставаць, заспакойвацца'.

Перарэз 'вялікая бочка' (Гарэц.), 'частка двудоннай бочкі, перарэзанай на дзве палавіны, чан' (Нас., Касп.; чавус., Мат. Маг.), *перэрэз* 'бочка сярэдніх памераў, звужаная ўверсе, для квасу, засолкі гуркоў' (усх.-палес., 3 нар. сл.), *пірарэз* 'засек, месца для ссыпкі зерня', *пірарэзчык* 'засек у свірне' (Бяльк.). Укр. *перэріз* 'палавіна перарэзанай упоперак бочкі', палес. *перэрэз* 'тс'; рус. дыял. *перерез* 'кадушка з перарэзанай напалам бочкі, цэбар; вялікі чан'. Усходнеславянскае. Да *пера-* і *рэзаць* (гл.).

Перарэза 'назольнае дзіцё' (Шат.). Утворана ад *перарэзаць* 'знішчыць, загубіць' < *пера-* і *рэзаць* (гл.) пры дапамозе суф. *-а* (як *пакса*, *назола* і інш.). Параўн. яшчэ рус. арх., алан., наўг. *перерез* 'моцная стомленасць, змора', 'натуга, надрыў'.

Перасабачыць (*пірасабачыць*) 'без літасці выцяць кіем ці пугай' (Варл.). Да *пера-* (гл.) і *сабачыць* 'бязлітасна біць, як сабаку' < *сабака* (гл.).

Перасад: на *перасад садіты* 'наперакор, напонарац рабіць' (Булг.). Няясна; відаць, да *садзіць*, параўн. рус. *досада* 'дакука, назалянне'. У аснове, відаць, 'перавышэнне пэўнай меры', параўн. польск. *przesada* 'тс'.

Перасадны 'абжорлівы' (хойн., Мат. Гом.). Да польск. *przesadny*, *przesada* 'перабольшанне; празмернасць'.

Перасаднік 'палісаднік' (слаўг., Мат. Маг.), рус. калуж., маск., арл., бранск. *пересадник* 'гадавальнік', *пересадень* 'гародчык каля хаты', славен. *presádnik* 'тс'. Да *перасадзіць* < *пера-* і *садзіць* (гл.). Аб суф. *-нік* гл. Сцяцко, Афікс. наз., 55.

Перасакерыць 'перахітрыць' (Ян.), *перэсокерыць* 'перагаварыць': *eé ne перэсокерыш!* (ТС). Да *пера-* (гл.) і *сакерыць*, якое, магчыма, узыходзіць да літ. *sakyti* 'гаварыць, казаць'; суф. *-erėti* дзеясловам дадае значэнне імгненнасці.

Перасаранчыць 'прамарнатраваць' (Нас.). Да *пера-* (гл.) і *саранчыць* 'раскідаць, растрываць, знішчаць, нібы саранча' < *саранча*, якое з цюрк. *sarynča* 'саранча', што ўзыходзіць да *sary(y)* 'жоўты', *saryza* 'жаўтаваты' (Фасмер, 3, 560).

Перасвёр, *перасвёр*, *перасвёрт* 'вага-рычаг у студні з жураўлём' (круп., барыс., ДАБМ, камент., 809; круп., Сл. ПЗБ), *пiрас'вёр* 'тс', *перасвіран* (круп., Шатал.), сюды ж *перасвєравáца* 'перавесіца' (паст., ігн., Сл. ПЗБ). Да *пера-* і *асвёр* (гл.), якое прыйшло з лат. мовы, параўн. лат. *svira, svira* 'вага-журавель (у калодзежы)', *svērt* 'нахіляць, вешаць, паднімаць з дапамогай рычага' (Лаўчутэ, Балтизмы, 52 і інш. літ-ра), літ. *pėrsisverti* 'перавесіца' (Сл. ПЗБ, 3, 500).

Перасек 'засек' (брасл., Сл. ПЗБ). У выніку кантамінацыі бел. *пера-руб* і польск. *sąsieć*, мазав. *zasięć*; параўн. польск. *prześcieć = zagrodzić* 'перагарадзіць'.

Перасэкаць 'баранаваць другі раз' (палес., Выг. дыс.), укр. палес. *перасэкаць, перасэкаці* 'рыхліць глебу, у якую пасаджана бульба'. Паводле Выгоннай (Бел.-укр. ізал., 19), семантычная інавацыя пад уплывам ст.-літ. *įsėkti* 'рабіць рыхлым', што малаверагодна, параўн. *пэрэбіваты* 'баранаваць перад пасевам' (Лексика Пол., 114), *пірiскароджываньне* 'тс' (Юрч. СНЛ).

Перасэкі: у *пэрэсікэ*, у *пырысыку* 'від саржавага перапляцення (па чатыры пары)' (драг., Уладз.). Да *пера-* і *сек-* < *сячы* (гл.). Параўн. *перасэк* 'перасячэнне' і *перасэча* (< прасл. *(per)-sěkja) 'тс' (Дуж-Душ., ТСБМ).

Перасэчка 'разрыў ніткі пры тканні' (лід., даўг., Сл. ПЗБ). Да *перасэччы* 'рассячы на часткі'. Параўн. польск. зах. і паўн. *prześcieczka, prześcieka* 'блужна пры тканні ад абрыву ніткі'.

Пераскікаць 'пераскокваць' (шальч., Сл. ПЗБ), *пераскікнуць* 'пераскочыць' (смарг., тамсама). Да *пера-* (гл.) і *скік* 'скок' (смарг.), *скікаць, скікануць* 'скакаць, скокнуць' (гл.).

Пераскéп 'расколіна, трэшчына' (Нас.). Да *пера-* і *скеп-* < *скепáць* 'расколваць' (гл.), а таксама *скпáць, шчэпка*.

Пераскочка (*піраскóчка*) 'расліна, падобная да маленькай сасновай раскрытай шышкі, расце на пяску (Бяльк.). Да *пера-* і *скачка* (гл.), відаць, 'скачкі, гарлянка'. Матывацыя: пры размнажэнні маладыя шышачкі нібы адскокваюць ад мацярынскай расліны, вырастаючы вакол яе на адлегласці.

Перасмéшка 'невялічкая лясная птушка атрада вераб'іных, здольная імітаваць, перадражніваць галасы розных жывёл' (ТСБМ), 'птушка перасмешнік' (лельч., Мат. Гом.), *перасмéшка зялёная* 'птушка Hippolais icterina з сям. валасянак', песня якой у

асноўным — перайманне галасоў іншых птушак, параўн. рус. маск., тул. *пересмéшка* 'валасянка, Sylvia hortensis L.'. Відаць, з *перасмéшнік* (гл. наступнае слова); суф. -ка, як у *птушка*.

Перасмéшнік, ігн. яшчэ і *перасмішнік* 'насмешнік' (ТСБМ, Сл. ПЗБ), укр. *пересмішник*, рус. *пересмéшник* 'той, хто смяецца з іншых, перакрываючы іх мовай, тварам, ці пераймаючы, наступуючы іх'. Усходнеславянскае. У гэтых жа мовах у выніку пераносу значэння паводле падабенства ўзнікла лексема *перасмешнік* са значэннем 'птушка Furdus merula'. Параўн. балг. *присмехульник* 'тс' і польск. *kos kpiarz* 'тс' < *kpić* 'здэкавацца, насьміхацца'. Відаць, лексема *пересмешник* узнікла першапачаткова на рус. моўнай тэрыторыі (наяўнасць назоўніка *смейнік* 'жартаўнік, балака, весялун', дзеяслова *пересмешничать* 'перадражніваць', прыметніка *пересмешливый*).

Перасмóл 'асмол' (лельч., Жыв. сл.), *пэрэсмiл* 'смольны кавалак хваёвага карча са скручанымі валокнамі' (кобр., драг., ЛА; 5, ЛА, 1). Аддзеяслоўны рэгіяналізм. Да *перасмáлиць* < *пера-* і *смáлиць* (гл.). Параўн. яшчэ *асмол* (гл.).

Перасмурýжыць (*пірасмурýжыць*) 'перацерці, перарэзаць (напр., бутэльку) пры дапамозе вярочакі' (Бяльк.). Да *пера-* і *смурýжыць* (гл.).

Перасмýкач, *пэрэсмýч* 'пáлкі, на якіх падвешваюцца ніты' (Уладз.). З *перасмýкацца*, якое з *пера-* і *смýкаць* (гл.). Параўн. польск. *przesmyk* 'зеў (у кроснах)', чэш. *přesmykat* 'цягнуўшы, перамясціць у іншае месца'.

Перасноў (*пэрэсноў*) 'лішнія ніткі ў аснове (што не ўваходзяць у бёрда' (ТС). Да *пера-* і *снавáць* (гл.).

Перасóлка 'планка, якой змацоўваюцца ножкі стала' (Касп.; в.-дзв., рас., Шатал.), *пырысóля, пырысiól* 'жэрдка пад столлю каля печы для прасушкі адзення' (драг., Нар. сл.). З *перасоў* (гл. далей): канцовае -ў успрымалася як паходнае з *-lь (напр., *bylь > буў 'быў').

Перасоў, *пэрэсоў* 'жэрдка, падвешаная на бэльцы і працягнутая ад печы да пярэдняй сцяны, выкарыстоўваемая ў якасці вешалкі' (слонім., Шн. 3; жытк., Мат. Гом.; ТС; Нар. сл.). Укр. зах.-валын. *тирисóва* 'бэлька ў гаспадарчым будынку', рус. *пересов* 'жэрдка з фіранкай, што аддзяляе пярэдняю частку хаты ад прасторы каля печы', ст.-рус. *пересовь* 'брус, нясучая бэлька,

маціца' (XVI ст.). Усходнеславянскае. Першапачаткова, відаць, з **pro-sov-ъ*: жэрдка ўсоўвалася ў адтуліны ў бабках, на якіх яна вісела, параўн. польск. *przesuwać (się)* 'перамяшчаць, перасоўвацца, усоўвацца, пралазіць' (Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.; Бел.-рус. ізал., 63). Аб уключэнні прыстаўкі **pro- ў *per-* (> *pera-*) гл. ESSJ, I, 164. Гл. таксама *соваць*.

Перасошча 'бэлка паміж слупамі ў воеці' (Касп.). Утворана пры дапамозе суфікса *-ъje* з *pera-* і *сошка* < *сахъ* 'слуп, раздвоены ўверсе, на якім ляжыць кладзь'.

Пераспонка 'жэрдка, прыбітая паміж дзвюма кроквямі вышэй палавіны іх вышыні' (Тарн.). Да *pera-* і *спона*, *спонка* (гл.).

Пераставіцца 'памерці' (Нас.). Адаптаванае запазычанне з рус. *представится* 'тэ', што са ст.-слав. прѣставити са 'тэ', якое калькуе грэч. μετατίθεσθαι 'быць перамешчаным' (у іншы свет), параўн. *ставіць* (Фасмер, 3, 361).

Перастанак 'перапынак' (барыс., Нар. сл.), *перастаньня* 'перарыў, сцішэнне' (Бяльк.), смал. *перестан* 'спыненне, канец чаму-небудзь', укр. *перестан*, *перестань* 'перапынак, спыненне', *перестанок* 'тэ', польск. *przystanek, przestanie*, н.-луж. *pšestank* 'тэ', славац. *prestanie* ў выразе *bez prestania* 'бесперапынна', славен. *prestánek*, серб.-харв. *прѣстанак* 'заканчэнне, спыненне', макед. *без престан* 'няспынна', ст.-слав. безпрѣстани тс', што дае падставы для рэканструкцыі прасл. **perstanь*, **per-stan-ъкъ* (< **perstati*). Да *pera-* і *стаць* (гл.).

Перастарак 'састарэлы', 'старая дзеўка', 'хлопец, які доўга ходзіць у халасцяках', *перастарка* 'старая дзеўка', *перэстарица* 'не выйці замуж у пару' (Шат., Нар. Гом., ТС, ТСБМ), укр. *перестарок, перестарка*, рус. *перестарок, перестарка* 'стары халасцяк, старая дзеўка', 'жывёла, якая з-за старасці не можа даваць прыплод'. Усходнеславянскае. Утворана ад дзяслова *перастарыцца*, што ўзыходзіць да прасл. **per-stariti (se)*, параўн. яшчэ ст.-слав. прѣстарѣти 'састарыцца', серб.-харв. *прѣстарети*, в.-луж. *přestarić*, н.-луж. *pšestarkaś*, польск. *przestarzeć (się)*, славац. *prestarnúť* 'тэ'. У зах. і паўд.-слав. мовах лексеме *перастарак* адпавядаюць спалучэнні з прыметнікамі ці дзеепрыметнікамі (*przestarzały, pšestarjety, přestárly, prestarnutý, prestár, прѣстар*). Гл. *старэць*.

Перастарэляц 'жабрак' (шальч., Сл. ПЗБ). Утворана ў выніку кантамінацыі слоў *перастарэлы* і *старац*.

Перастаўленне (*пірістаўленія, пірістаўленьня*) 'канец свету', 'заканчэнне' (Юрч. СНЛ). Утворана на базе ц.-слав. *свѣтопреставленіе* 'тэ' шляхам адсячэння першай часткі і замены прыстаўкі *пре-* на *pera-*, параўн. *пераставіцца* 'сканаць'.

Перастаць 'перастаць' (ТСБМ), укр. *перестати* 'тэ', 'станавіцца на дарозе', рус. *перестать*, стараж.-рус. *перестати* 'спыніцца, адстаць, спыніць', польск. *przestać*, н.-луж. *pšestas*, в.-луж. *přestać* 'перастаць, прыпыніцца', чэш. *přestati* 'тэ', славац. *prestat'* 'перастаць, пакінуць, скончыцца', славен. *prestáti*, серб.-харв. *прѣстати*, макед. *престане*, балг. *престана* 'тэ', ст.-слав. прѣстати 'перастаць, наступіць', 'спыніць'. Прасл. **perstati*. Параўн. аналагічна ўтворанае лац. *per-stāre* 'цвёрда стаяць, заставацца на месцы, працягвацца'. Да *pera-* і *стаць* (гл.) (Трубачоў, Проспект, 69—70).

Пераста́ча, перэста́ча 'перахват' (салиг., Нар. словатв.), рус. пск., цвяр. *перестачиться* 'супраціўляцца, упірацца'. Да *pera-* і *стаць* (гл.) ці *pera* і *стаць* (< '-statja).

Перастрога 'перасцярога' (Нас.). З польск. *przestroga* 'тэ'.

Перастрэл 'рудзянец (барадаўнік) звычайны, Lapsana communis L.' (Маг., Кіс.; Дэмб. 1); *перастрэл, стрэльнік* 'сумнік залацісты, Solidago virgaurea L.' (гродз., Кіс.). Відаць, да *pera-* і *страла́*: голае, прамастаячае сцябло з суквеццем уверсе нагадвае стралу.

Перастрэнуць (*пырыстрінуты*) 'дагнаць і перагарадзіць дарогу' (кам., Жыв. НС). Да *pera-* і *стрэць* (гл.).

Перасту́н 'парог у хаце' (віц., Нік. Очерки; Касп.). Ад *пераступіць*, да *pera-* і *ступіць* (гл.). Лексема супрацьпастаўлена слову *парог* (< **porgъ*), гл.; апошняе ўжывалася для наймення падрубаў: у дзвярной сцяне падруба рабілася з тоўстага (да 50 см таўшчыні) камя дрэва (параўн. лац. *līmen* 'парог' — ліг. *liemid* 'ствол дрэва'), каб засцерагчы хату ад пранікнення ў яе свойскіх птушак, земнаводных і інш. гнюсу, снегу, вільгаці, а з хаты — малых дзяцей (Махэж, 478). У гэтым выпадку *пераступ* — мяжа, што аддзяляе сваё ад чужога, добрае ад злага, параўн. польск. *przestąpić próg* 'выйці на двор' > 'выехаць з айчыны', рус. *переступник* 'злачынца'. Сюды ж *пераступіць* 'схадзіць' (добр., Маг. Гом.).

Перастун₂, *перастуннік* ‘пярэступ, Bryonia alba L.’ (віц., гродз., Кіс.), *перэступ* ‘расліна, падобная да хмелю, абвівае платы; у яе карань, як у бульбіны ці бручкі; яго даюць карове “як спорціца” (каб давала больш малака)’ (ТС), укр. *переступень*, рус. *переступень*, польск. *przestęp*, чэш. мар. *přístup* ‘тс’. Расліна з’яўляецца чарадзейнай, небяспечнай для розуму і душы. У яе карані знаходзіцца нячыстая сіла — так меркавалі, выходзячы з формы яе караня. На сёмы год з караня выходзіць, выступае д’яблянё, пераходзіць на каго-небудзь (Махэк, Імэна, 227). Да *пера-* і *ступіць* (гл.), параўн. *перастунны* (гл.).

Пераступіца ‘пераабуца’ (ваўк., Сцяшк. Сл.). Да *ступіць*, *ступіць* (гл.), параўн. *уступіца* ‘ўсунуць ногі ў часовы абутак; абуца’ (гл.).

Перастунны (*год*) ‘высакосны’ (Станк., Варл.), параўн. у Бяринды: *преступный* (рок) ‘тс’. Такое ж азначэнне паняцця ‘высакосны’ вядома ў польск. *przestępny* (rok), чэш. *přestupný* (rok), серб.-харв. *преступна* (година), *преступ*; укр. *переступный* ‘тс’ лічыцца адаптаваным словам з польск. *przestępny* ‘тс’ (Німчук, Давньорус., 79), у аснове — ідэя пераходу дня пэўнага святага з аднаго дня тыдня на іншы ў высакосны год, параўн. англ. *leap-year* ‘тс’ (пры *leap* ‘скакаць’). Тая ж ідэя і ў *перастунны* (год), бо як сведчыць Варлыга, “святкі піраступаюць чаргу праз адзін дзень, прыкл.: з нядзелі на аўторак” (Варл., 97). Да *ступіць* (гл.).

Перасудак (*пірасудык*) ‘паўторны суд’ (Юрч. СНС). Ст.-бел. *пересудъ* ‘судовая пошліна; плата суддзі і падсудку за разгляд справы’, у значэнні ‘паўторны судовы разбор’ вядома з 1229 г. Да *пера-* і *суд* (гл.). Параўн. польск. *przesądzić* ‘асудзіць паўторна’.

Перасцёнак ‘перагародка’ (брасл., Сл. ПЗБ). Відаць, з рус. (стараабрадскае?) *простёнок* ‘тс’, бо бел. *прасцёнак* — ‘частка сцяны паміж вокнамі’.

Перасцёл(ы) (*пэрсцёлы*) ‘праслойкі мяса ў сале’ (лун., Шатал.), сюды ж *пэрсцёл* ‘тс’ (ТС), *пэрсціластэ*, *пэрсцілістэ*, *пырысціловатэ* (*сало*) (зах.-палес., ЛА, 4), *пэрсцілкуватэ* (івац., ЖНС). Да *пера-* і *-сцілаць* (гл.).

Перасцёбаць ‘перашыць’ (свісл., Сцяшк. Сл.). З рус. *перестегать* ‘тс’, відаць, на аснове атаясамлення семантыкі рус. *стегать* і *сцёбаць* ‘лупцаваць, біць’.

Перасцігнуць, *пярэсцігнуць* ‘пераняць, перапыніць’ (лід., Сцяшк. Сл.; стаўб., Нар. сл.). З польск. *prześcigać*, *prześcignąć* ‘пераймаць, выпярэджаць’.

Перасцярога ‘тое, што засцерагае ад небяспекі’ (ТСБМ, Гарэц., Шат.), *пэрсцэрога* ‘тс’, *пірасцярога* ‘тс’ (ТС), ‘папярэджанне’ (Варл.), *пэрсцэрагчы* ‘папярэдзіць’ (Касп.; ашм., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *перестерегати* ‘захоўваць, пільнаваць; выконваць, падтрымліваць’; укр. зах.-валын. *пирестиригати* ‘прытрымлівацца пэўных нормаў’, ст.-рус. *перестерегати* ‘пільна ахоўваць’. Узнікла ў выніку кантамінацыі польск. *przestroga* і ўсх.-слав. *перестерегати*. Гл. таксама *перастрога*.

Перасып (*пірасып*) ‘звышпрацяглы сон’ (Юрч. СНЛ). Да *пера-* і *спаць* (гл.), у ітэратыўнай форме *-сыпаць* < прасл. **supnoti* < **sъpati*.

Перасыпаць, *пірасыпаць* ‘перабудаваць старую драўляную будыніну, у якой гнілое бярунне замяняецца новым’ (Некр.; Варл.; бялін., Янк., Мат.; Мат. Гом.), ‘рамантаваць агароджу’ (навагр., Жыв. сл.), драг. *пырысэпатэ* (*хату*, *хлыва*) ‘паднавіць будынак’ (Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.), *пэрасыпанка* ‘рамантаваная хата з падноўленымі вянкамі’ (навагр., Сцяшк. Сл.). Укр. бойк. *пересіпати* (*піч*, *хату*) ‘перабудаваць, пераставіць’, зах.-валын. *пирисэпате* ‘збіраць нанова рассыпаныя клёпкі ці ўстаўляць новае дно’; рус. кастр., арл., наўг. *пересыпать* ‘разбіраць і зноў складваць, перабудоўваць (аб будынках)’, польск. *przesypać* ‘тс’, славац. *presypat’ perie* ‘памыць пер’е ў падушках’. Да *пера-* і *сыпаць* (гл.). Утварылася ў выніку семантычнага пераносу: першапачаткова слова ўжывалася толькі ў адносінах да сыпучых цел, пазней — у адносінах да драўлянага посуду і начыння: перабіраліся клёпкі, старыя замяняліся новымі, зноў набіваліся абручы, і, нарэшце, назва дзеяння, звязанага з гэтым рамонтам, перайшла на рамонт будынкаў, агароджы і інш.

Перасэндзіць (*пірасэндзіць*) ‘абгаварыць’ (Юрч. СНС). З польск. *przesądzić* ‘асудзіць’, але з семантыкай рус. *осудить* ‘абгаварыць’.

Перасявала ‘сіта’ (іўеў., Сцяшк. Сл.). Утворана ад дзеяслова шматразовага дзеяння *перасяваць* < *пэрасеяць* ‘прасеяць (муку) < *пера-* і *сеяць* (гл.) пры дапамозе суф. *-л-* са значэннем ‘прадмет дзеяння’. Аналагічна славен. *presevalo* ‘сіта для прасейвання

мукі ў млыне'. Чэш. *prosévadlo* 'рэшата' — з іншай прэфіксацыяй.

Перасядаць 'захрасаць, засядаць пры глытанні' (Некр.), *перседáць* 'тс' (ТС), *пірасэсці* 'затрымлівацца ў страваводзе пры глытанні (пра страву)' (Варл.). Рус. арх. *пересэсть* 'перасядаць у горле', *перасежаць* 'засядаць ад перасыхання', балг. *преседна*, *засядам* 'засядаць у горле', *пресяда ми* 'мне не шанцуе', серб.-харв. *засести* 'захрасаць'. Да *пера-* і *сэсці* (гл.).

Перасядка 'перасадка' (гродз., Скарбы; Растарг.). З рус. *пересáдка* 'тс', збліжанае з *сядаць*, параўн. польск. разм. *przesiadka* 'тс'.

Ператаніць 'спрасці вельмі тонкую нітку' (Др.-Падб.), рус. кастр., дан. *перетоніть*, *перетонять* 'рабіць вельмі тонкім'. Да *пера-* і *таніць*, *танчыць* < *тонкі* (гл.).

Ператкаць, мсцісл. *піраткаць*, *паткаць* 'паткаць (чым)' у сказах: *Аснүвали суконныя, а пыткала хлыпякыю... Чым піраткеи, тым і ладна..., пірытыканье, пытыканья* 'тканне, працэс ткацтва' (Жыв. сл.). Фармальна да *пера-* і *ткаць*. Больш падрабязна гл. *ператыкаць*.

Ператока₁ (*перэтока*) 'пратока' (ТС), *піраток(а)* 'тс' (Юрч. СНЛ), укр. *перетік* 'тс', рус. *переток* 'праточная лужа, ручаёк', польск. *przetok* 'вузкі пас вады паміж двума берагамі', славац. *prietok* 'плынь, працяканне', славен. *pretok* 'пратока, рукаў ракі, рэчышча', *pretoka* 'канавы, па якой вада цячэ на млын'. Узыходзяць да прасл. **per-tekti*, — рус. *перетечь*, *перетекать* 'цячы праз што-небудзь', польск. *przeciekać* 'працякаць, прасочвацца', серб.-харв. *pretèћи* 'перацячы, пераліцца', славен. *pretèči* 'прабегчы, праходзіць (пра час)'. Да *пера-* і *цячы* (гл.).

Ператока₂ 'старэйшы ў зграі звяроў' (Мядзв.), 'гуска ва ўзросце да 1 года' (паўн.-усх., КЭС), *ператочка*, *піраточка* 'аднагадовая авечка' (Бяльк.). Рус. дыял. *перэтока* 'авечка, што на год ці болей засталася без ягняці', 'гусь, якая не нясецца', дан. *переток* 'тс', (паляўнічае) *переток*, *перетока* 'воўк, ваўчыха, што перазімавалі адну зіму', 'перагадавалая ліса', *перетоки* 'раі пчол, якія болей года таму аддзяліліся'. Да *пера-* (гл.) і *-тока*, якое генетычна можна звязаць з казах., кірг. *toktu* 'аднагадовы баран', тур. *toklu* 'аднагадовае ягнё', *tok* насычаны, 'густы', 'тоўсты' < аг.-цюрк. *toq* 'сыты'.

Ператоп, *пэрэтоп* 'тук, чысты свіны тлушч' (жытк., Вешт., ЛА, 4), параўн. рус. *перетопки* 'рэштка ад ператопленага сала, масла, воску', польск. *przetop*, серб.-харв. *претоп* 'ператопленае сала, тлушч'. Аддзяслоўнае ўтварэнне ад *ператаніць* (< прасл. **per-topiti*). Да *пера-* і *таніць₁* (гл.).

Ператопка 'паводка' (віл., Сл. ПЗБ). Да *ператаніць* 'патапіць' < *пера-* і *таніць₂* (гл.), суфікс *-ка*, як у *паводка*.

Ператоч, *ператоча*, *ператочча* 'перагародка' (гродз., Сл. ПЗБ), *перэточка* 'міжвузлле ў саломіне, у сцябліне расліны' (ТС). Да прасл. **per-tokja*, **per-tokja*, **per-tokje* < **per-tokati* > *пера-ткаць* — *пера-тыкаць* < *пера-* і *ткаць*, *тыкаць* (гл.). Сюды ж, відаць, і польск. *przetok* 'перахват, перарэз, перагародка' (Варш. сл., 5), паколькі ў ім магчыма варыянтнасць вакалізма, параўн. *ściek/stok* і пад.

Ператоч'е (*ператуяа*) 'частка току' (палес., Мат. I дыял. канф.). З *ператочча*, якое ад *перад* і *-точча* < прасл. **tok-je* < *tokъ* > *ток* (гл.).

Ператраваць (?), параўн. іншую рэканструкцыю і іншае тлумачэнне: *піратраваць*, магчыма, 'вандраваць, валачыцца, падарожнічаць' у песні: *А мой міленькі піратруе. Ой, нігды ў дому не начуе. Ой, раносенько од'ежджае. Да перад сьветам прыяжджае* (Федар. 7, Дад., 237). Да *травіць*, *труць* 'паіць атругай', перан. 'псаваць нервы, здэкавацца', менш верагодна з польск. *penetrować* 'шнарыць, шукаць, абследаваць' з наступнай менай семантыкі (?).

Ператраініць 'узрыхліць' (бярэз., Сл. ПЗБ). Да *пера-* (гл.) і *траяніць*, параўн. бялін. *траініць*, бярэз. *траяніць*, віц. *траінь падымаў*, бабр. *травіць*, *паттравіць палоску* — у апошнім гітавае *-в-* замест *-й-* (ЛА, 2); шчуч. *траініць* 'мяшаць пад жыта'; усе да *траіць* 'араць трэці раз' (гл.); параўн. асіп. *ператраіць* 'перабаранаваць' (там жа; карм., Мат. Гом.).

Ператроніць 'перашкодзіць зрабіць што-небудзь' (даўг., Сл. ПЗБ). З польск. *przetracić* 'перабіць, пераламаць; перакусіць'.

Ператрубіць (*пырытубыты*) 'пагубляць' (кам., ЖНС). З польск. *przetubić* 'прапіць, прамарнатравіць'.

Ператрун 'эстрагон, *Artemisia dracunculus* L.' (Дэмб. 1). З назвы іншай расліны *Pugethrum* (< ст.-грэч. *πυρεθρον*), якая

цяпер па-лацінску называецца *Tanacetum L.* ‘піжма’ і таксама ўжываецца як прыправа.

Перагрўс ‘вобыск’ (ашм., Стан.), *пєратрўска* ‘ператрасанне’ (Нас.), ‘пераборка старой хаты’ (ветк., Маг. Гом.), *пєратрўсць* ‘перабудоўваць’ (Касп.). Да *пєра-* (гл.) і *трўсць*, якое з прасл. **trōsiti* ‘трусць’, ‘трэсці’. Значэнне ‘перабудоўваць’ — другаснае, параўн. *пєрасьпць* (гл.).

Пєратўлак (*пїратўлык*) ‘вузкая прастора паміж будынкамі, сутацкі’ (клім., ЛА, 5). Да *пєра-* (гл.) са значэннем, як у *пєраход*, і *-тўлак* (магчыма, спачатку — *стўлак*) ад *стўльваць* ‘месца, дзе стульваюцца два будынкi’ < *тульць* (гл.), для адпаведнага прасл. **tuliti* выводзіцца першаспачатковае значэнне ‘прыціскацца да нечага, туліцца’ (Борысь, Czak. stud., 87).

Пєратыкць (*пєрэтыкць*) ‘ткаць ніткамі рознага колеру, *пєрэтыкць* ‘вытканя па краях каляровыя дарожкі (на канцах ручніка, па краю сарочкі і г.д.)’ (ТС), *пєрэтыкць* ‘з вытканым узорам (напр., ніз хвартуха, з чырвоных нітак)’, *наткцьны*, *натыкцьны*, *затыкцьны* ‘з вытканым узорам’, *натыкцьны* ‘ткаць каляровым узорам’ (Уладз.), *пєратыкць* ‘спадніца з пєратыканага палатна, пєратыканая коўдра’, *пєратыкцьны* ‘саматканы (пра паўсуконны матэрыял)’ (стаўб., Нар. сл.), *пїратыкць* ‘пасцілка з узорамі’ (мсцісл., Жыв. сл.), *пїратыкць* ‘саматканая пасцілка’ (Юрч. СНЛ). Рус. *пєрэтыкць* ‘ткаць, пєраплятаць ніткі асновы ўтком; ткаць на палатне палоскі, узор утком іншага колеру ці іншай фактуры’, *пєрэтыкць* ‘з тканым узорам (палатно, ручнік)’; польск. *przetkać*, в.-луж. *přetkać*, *přetkawać*, н.-луж. *pšetkać*; славац. *pretkávať* ‘ткаць ніткамі іншага колеру’, *pretkať* ‘праткаць, пєраткаць’, славен. *pretkati* ‘пєраткаць, выткаць, выткаць нанова’, серб.-харв. *pretkati* ‘зноў выткаць; абшыць аблямоўкай’. Да *пєра-* (гл.) і *-тыкць*, якое з’яўляецца прасл. ітэратывам (**tykati*) да першаснага прасл. **tǫki* ‘ткаць’, звязанага генетычна з **tǫkŋiti*; **tǫki* і ўзыходзіць да і.-с. **tǫk-* ‘плесці, віць’ > ‘ткаць’. А семантыка прасл. інавацыі **tǫkati* адлюстроўвае нейкія больш актуальныя прыкметы, напрыклад, значна большую імклівасць увядзення і прасоўвання ў зеве ўточнай ніткі дзякуючы выкарыстанню чаўнака’ (Трубачоў, Рэмесл. терм., 117—118). Да *ткаць* (гл.).

Пєратынак ‘пляцень’ (гом., Рам.). Да *тын* (гл.), харв. *prètin*, *prètinac* ‘пєрагародка’ пры *pretiniti* ‘пєрагародзіць, адгародзіць; аббіць дошкамі’ і славен. *tin* ‘пєрагародка (з дошак)’, якія Борысь (Czak. stud., 86) узводзіць да **tynь* ‘агароджа, плот, пєрагародка, сцяна’ < **tyti* ‘тлусцець, буйна расці’ (Мартынаў, Язык, 31—34). Па фанетычных і лінгвагеаграфічных прычынах не можа быць узведзена да **teti* (гл. *цяць*), **per-teti* ‘пєрарэзаць’, параўн. польск. *przecinek* ‘коска’ і пад., параўн. укр. *перетінок* ‘папярочны пляцень’.

Пєраўгць ‘сказіць; яўна схлусіць’ (Нас.). З *пєраўгць*, да *пєра-* і *(i)лгць* (гл.) з неабмежаваным пєраходам л > ў, відаць, у выніку страты пратэзы.

Пєрахаджваца (*пїрахаджываца*) ‘не несціся пэўны час (пра курыцу)’ (Юрч.). Да *пєра-* і *хадзіць* (гл.), г. зн. не сядзь у гняздо, каб несціся.

Пєрахажка ‘праходжанне, прагулка’ (Нас.). Да *пєраходзіць* > *пєрахажываць* ‘пєраходзіць з аднаго месца (кватэры) на іншае; часта праходзіць’, *пєрахажываца* ‘мянцца да лепшага; прагульвацца’, магчыма, пад уплывам польск. *przechadzka* ‘прагулка, прагулянка, шпацыр’. Гл. *пєра-* і *хадзіць*.

Пєрахалопіць ‘пєрасаліць’ (Мік.), міёр. *пїрхалопіць* ‘пєрастаратца, пєрабольшаць’ (Нар. сл.), мсцісл. *пїрхалопіць*, *пїрхалопіць* ‘пєрабіраць меру’ (Юрч. СНЛ). Наўрад ці ўзыходзіць да грэч. *άλς* ‘соль’. Хутчэй, звязана з *салатка* ‘разывака’, якое, магчыма, з’яўляецца роднасным франц. *salope* ‘неахайны’, *saloper* ‘партачыць, халтурыць’.

Пєрахаўкнуць ‘пєрабраць; выпіць, наліць болей, чым патрэбна, пєрабольшыць’, *пєрахаўкнута* (безасаб.) ‘пакладзена болей нормы’ (Шпіл., Нас.; лях., Сл. Брэс.), смал. *пєрахаўкнуць*, *пєрахоўкнуць* ‘выпіць гарэлкі праз меру’. Да *пєра-* (гл.) і *хаўкаць* ‘хутка хапаць ротам’ — ад гукапєрайманья *хаўк!* — пра хуткі рух з адпаведным гукам, *хаўкніць* ‘хутка, прагна праглынуць’, параўн. *ахаўкам* (гл.).

Пєрахватамі (*пїрхватымі*) ‘рыўкамі’ (Юрч. СНЛ). Прыслоўе ў форме назоўніка *пєрахват* у Тв. скл. мн. л. Магчыма, пад уплывам рус. *перехват*, *перехватить* ‘пєракусіць, пєрахапіць час ад часу’. Да *пєра-* і *хватаць* (гл.).

Перахібіць ‘памыліцца, даць маху, схібіць’ (Шат.). Да *пера-* (гл.) і *хібіць* ‘дапускаць пралікі, недакладнасці, рабіць памылкі’, семантычна найбольш набліжанага да зах.-слав. арэалу, параўн. польск. *chybić* ‘памыляцца’, чэш. *chybiti* ‘рабіць памылку’, славац. *chybiti* ‘тс’, памыляцца’ (Мартынаў, Слав. акком., 143—144).

Перахлёўе (*пэрэхлёўе*) ‘прыгуменне’ (стол., ЛА, 4). З *перад-* *хлёўе* < *перад* і *хлёў* (гл.).

Перахлябісты ‘худы, з вельмі ўпалым жыватом’ (ТСБМ, Янк. 1; бялын., Янк. Мат.; Шат., Мат. Маг., Мат. Гом.; лун., Шатал; ЛА, 1), ‘з кривой спіной’ (Шат.), ‘тонкі ў поясе’, ‘з выгнутай спіной’ (Нар. Гом.), ‘пакатая (страха)’ (ЛА, 4), месцісл. *пірхлябістыць* ‘патанчэнне, звычайна ў таліі’ (Юрч. СНЛ), *пєрахлябіна* ‘неглыбокая ўпадзіна, паглыбленне паміж двума ўзвышшамі’ (ТСБМ; лід., дзятл., лях., Сл. ПЗБ); ‘нізінка на раллі, дзе стаіць грунтовая вада; упалае месца на целе жывёлы; тонкае, слабое месца на скуры-юхце’ (Варл.), *пєрахлябіцца* ‘рэзка патанчэць ад голаду, знясілення, выгаладацца, схуднець, змарнець’ (Бялын., Янк. Мат.; ТС; Скарбы; Сцяшк. Сл.; Сл. ПЗБ; слонім., Жыв. сл.); *пєрахлябаны*, *пєрахляблы*, *пєрахляб’аны* ‘галодны (пра карову)’ (ЛА, 1). Звязана з *хляба* ‘худая, схуднелая істота (чалавек, жывёліна)’, *хлябы* ‘апалыя бакі ў жывёлы’ (гл.).

Пераход₁ ‘эпідэмія якой-небудзь няцяжкай хваробы’ (стаўб., З нар. сл.), *пірхад* ‘пераход часу пасля прынятага’ (Юрч. СНЛ), сюды ж *пєрэхадзіць* ‘пераходзіць за тэрмін (аб карове)’, ‘пераходзіць з аднаго месца на другое, у другі стан’ (ТС), *пєраходка* ‘брод’ (добр., Мат. Гом.). Да *пера-* і *хадзіць*, *ісці* (гл.).

Пераход₂ ‘параход’ (Некр., ТС). Пад уплывам народнай этымалогіі з *параход* (гл.) — пры ад’ідэацыі лексемы *параход* — як ‘сродак, пры дапамозе якога можна пераправіцца з аднаго месца ў іншае’.

Пераходзіны, *пєрэхадзіны* ‘ўходзіны — свята, пачастунак з прычыны перасялення са старой хаты ў новую’ (віл., ЛА, 3; ТС). Да *пєраход*₁ (гл.). Суфікс *-ін-ы* характэрны для назваў традыцыйных абрадаў (Сцяцко, Афікс. наз., 43).

Пєрахожы (*пірхажый*) ‘мінак, прахожы’ (Мік., Нас.), *пєрахажэць* ‘пераходзіць з месца на месца; праходзіць’, *пєрахажэлы*, *пєраходны* ‘які праходзіць побач’ (Нас.), рус. смал. *пєрэхожый*. Калька з рус. *прохожий* ‘тс’, параўн. ст.-бел. *пєрехо-*

дєнь (XVII ст.) і *пєреходєнь* ‘тс’, а таксама адпаведнік рус. *пєрехожый* (“калики перехожце”) — *хаджэлы* (гл.).

Пєрахоў (*пірхоху*) ‘пєрахоўванне, хаванне ад каго-небудзь’ (Юрч. СНЛ), укр. *пєрехов* ‘хаванне, укывальніцтва’. Суадносіцца з польск. *przechów*, *przechówek* ‘тс’, якія з зах.-прасл. **xovati* > бел. *хавэць* (гл.). Сюды ж *пєрахоўка* ‘пєраклад рэчы з аднаго тайнага месца ў другое’, ‘тайнае трыманне пад вартай’ (Нас.).

Пєрахрасні ‘скрыжаванне дарог’ (ЛА, 2). Да *пєра-* (гл.) і *храсні* ‘тс’, утворанага ад *хрэст* (гл.) пры дапамозе суф. месца *-ня*, параўн. бярэз. *хрєсні*, гарад. *хрєсні*, кашок. *хрєсці* ‘тс’ (там жа), а таксама *пірхрєсны* ‘пєракрыжаваны’ (Юрч. СНЛ), *пєрэхрєсныя* (дарогі) ‘крыжавыя дарогі’ (лельч., Нар. лекс.).

Пєрахроны ‘грамаадвод; супрацьпакарныя меры’ (Сцяшк. Сл.). З польск. *piorunochron* ‘грамаадвод’ пры ад’ідэацыі бел. *пєра-сцярога* (гл.).

Пєрахрысціць ‘балюча ўдарыць’ (люб., Нар. словатв.). Да *пєра-* (гл.) і *хрысціць*, гукапєраймальнага паводле паходжання; магчыма, суадносіцца з прасл. **xvorstati*, параўн. экспрэсіўныя ўтварэнні *хрєсцуць* ‘моцна выцяць’, *хрєсцуцца* ‘ўпасці, паваліцца, моцна стукнуўшыся’, дыял. (драг.) *хрєснуты* ‘ўдарыць’ і *хвєснутысь* ‘ударыцца’, рус. *хворостить*, *чи-хвостить* ‘моцна сцэбаць’, польск. *chróstać*, н.-луж. *kšostaś*, в.-луж. *chróscić*, чэш. *chrastiti* і *chřastati* ‘грукаць дзвярыма’, ‘біць некага палкай’ (гл. Махэк₂, 206 і 207); другасна (іранічна) атаясамлена з *хрысціць* (гл.), *пєрахрысціць* ‘пєражагнаць, палажыць крыж (рукою)’.

Пєрахрэсце ‘скрыжаванне (вуліц)’ (Нар. Гом.). Да *пєра-* і *хрэст* (гл.), суф. **-ьје* (< ц.-слав. *крѣсть* ‘крыж’ < ‘распяцце’ < ‘Хрыстос’ < ст.-в.-ням. *kristъ*, *christъ* ‘Хрыстос’), параўн. літаратурнае *пєракрыжаванне*, рус. *пєрєкрєсток* і пад.

Пєрац ‘расліна *Capsicum annuum* L.’ (ТСБМ, Кіс., Яруш., ТС, Шат.; мін., Шн.), *пєрац лугавы* ‘дзікі пєрац’ (чэрв., Сл. ПЗБ). З стараж.-рус. *пльрь* ‘тс’ (1193 г.) < **рьрь* (дакладней з яе формы *пльрьць* у выніку гаплалогіі *пль* > *пъ*), якое з лац. *pipër* < ст.-грэч. *πέπερι* < ст.-інд. *pippalī* ‘тс’ (Фасмер, 3, 241).

Пєрац₂ ‘майнік двухлісты, *Maianthemum bifolium* (L.) Fr.’ (гродз., Кіс.). Да *пєрац*₁ (гл.). Названы паводле падабенства лістоў.

Перацалпоніванне (*піріцалтонівывіння*) ‘абгаворванне, плёткі’ (Юрч. СНЛ). Да *пера-* і *цалтоніць* ‘гаварыць пустое’ (гл.).

Перацапаць ‘пераматыжыць, акучыць матыкай’ (Ян.). З *перасапаць*, якое да *пера-* і *сапаць* ‘акучваць’ (гл.), параўн. лун. *сапка*, бярэз., кіраў. *цапка* (ЛА, 2) і да т.п.

Перацвітаць ‘адцвітаць’ (брасл., дзятл., Сл. ПЗБ), *пярацьвітаць* ‘тс’ (зэльв., Жыв. сл.), *пырыцвітатэ* ‘тс’ (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.). Да *пера-* і *цвісці* (гл.). Прыстаўка *пера-* (ва ўкр., польск., балг., макед., серб.-харв. мовах) з’яўляецца дзялектным сінонімам да *ад-* (< прасл. *ot-*) — у рус., чэш., славац. і славен. мовах.

Перацёрціся ‘не пабегаць (пра карову)’ (карэліц., Нар. словац.). Да *пера-* і *цёрціся* (гл.). Значэнне апошняга ‘бегаць (аб карове)’, магчыма, узыходзіць да прасл. **tirti* ‘класці ікру, нараставаць’ (параўн. рус. *тереться*, чэш. *třítí se*) (Махэк, 653).

Пераціны ‘памінкі’ (ветк., Мат. Гом.). Няясна. Магчыма, звязана з укр. *перетин* ‘перапынак’ ці змененае з мэтай табуізацыі *дзевяціны* ‘памінкі на дзевяты дзень пасля смерці’ (< прасл. *devetina*).

Пераціх: з *пераціхам* ‘(дождж) з перапынкамі’ (рас., ЛА, 2). Утворана ў выніку кантамінацыі лексем *перапын(ак)* і *сіціхаць* (гл.).

Перацуваць ‘перацвітаць’ (швянч., Сл. ПЗБ). З *пера-* і *цуваць*, што да *цуць* ‘цвісці’ (гл.), параўн. макед. *прецутува* ‘адцвітаць’, варыянт *прецветува* ‘тс’.

Перацуркаваць ‘пераесці’: *перацуркавала ўсе яблыкі за зіму* (люб., Нар. словац.). Да *пера-* і *цуркаць*, *цурчоць* (гл.). Гукапераймальнае.

Перацыгнуць ‘пераскочыць’ (дзятл., Сцяшк. Сл.). Да *пера-* (гл.) і *цыгаць* — глухі варыянт да *дзыгаць*, гл. *перадзыгаць*, *перадзыгнуць* ‘тс’.

Перацьмець (*пірацьмець*) ‘перагарэць без агню; пражыць ціха’ (Юрч. СНЛ). Пад уплывам народнай этымалогіі з *ператліць* < *пера-* і *тліць* (гл.) ці з *цямяна гарэць*.

Перацяжка (*пэрэтыжка*) ‘перад у боце’ (лун., Шатал.), *перацяжкі* ‘бярвенні, пры дапамозе якіх умацоўваецца плыт’ (бярэз., З нар. сл.), ‘гульня ў перацягванні’ (Нік. Очерки; Гарэц.). Да *пера-* і *цягнуць* (гл.). У першай лексемы, відаць, недакладнае тлумачэнне, параўн. рус. *перетяжка сапог* ‘мена падэшваў альбо падшыванне новых падэшваў’ (Даль).

Перацяжліцца ‘перапрацавацца’ (Ян.). Да *пера-* (гл.) і *цяжэліцца*, якое да *цяжэць* ‘цяжар, цяжкасць’ (гл.).

Перацяміць ‘перавучыцца’ (Шпіл.). Да *пера-* і *цяміць* ‘кеміць’ (гл.), хаця семантыка аформілася пры ад’ідэацыі лексемы *цёмны* ‘невучоны, няграмацны’, г. зн. ‘перамяніцца з няграмацнага ў навучанага, кемлівага’.

Перацяпліцца (*перэцпліцца*) ‘перагарэць, стаць попелам’ (Растарг.). Да *пера-* і *цяпліцца* ‘паліцца (у печы), ацяпляцца’ < *цяпло* (гл.), *цяпельца* ‘агонь’.

Перацярпéцца ‘доўга быць галодным’ (Варл.). Да *пера-* і *цярпéць* (гл.).

Перачаўраць ‘выздаравецць, пераадолець хваробу’ (Сцяшк. Сл.), ваўк. *перачаўраць* ‘перахварэць’. Да *пера-* і *чаўрэць* ‘чахнуць, чэзнуць, марнець, занепадаць’ (гл.).

Перачос (*pieraczos*) ‘падскураны сверб на далонях або ступнях’ (Арх. Федар.). Да *пера-* ‘па ўсёй плошчы’ і *часіць* (гл.).

Перачумачыванне (*пірчумачывывіння*) ‘атлумліванне’ (Юрч. СНЛ). Параўн. укр. *перечумакувати* ‘займацца чумакаваннем’; магчыма, да *чума́к* (гл.), параўн. *выцыганіць* ‘вымантачыць’ (да *цыган*, гл.). Семантычна можа быць звязана з *ачумець* ‘ачмурэць’ (гл.).

Перачун ‘сабака, які пры паляванні зграяй выбягае наперад, каб перахапіць зверу’ (Инстр. 2). З рус. *перечун*, *перэка* ‘тс’. Да *пéрак* (гл.). Сюды ж *пéрачанне* ‘недахоп сабакі, які выбягае наперад, каб перахапіць зверу’.

Перачухліць ‘зрабіць нехайна, абы-як’ (Жыв. сл.). Да *пера-* (гл.) і *чухліць*, якое ўзыходзіць да выклічнікаў *чух!* ці *чухель!* *чухіль!*, што выражаюць хуткія рухі.

Перачуць, *перэчуць* ‘дачуцца’ (ТС). Укр. *перечути* ‘тс’, *перечутися* ‘дайсці весткам, быць пачутым’, польск. *przeczuć* ‘прадчуваць, прадказваць’, рус. *перечуть*, *перечують*, *перечувать* ‘перанюхаць’, ‘пачуць (усё); даведацца праз каго-небудзь’. Відаць, з **pro-čuti*. Параўн. аналагічна рус. *про-слышать*. У такім выпадку — да *пра-* і *чуць* (гл.).

Перачынак, *пэрэчынок*, *пярэчынак*, *парэчынок*, *пырычынок*, сюды ж *пэрэчыныты* ‘напластаваць граблямі сена’ (палес., Шатал.; ЛА, 2). Да *пера-* і *чыніць* (гл.). Параўн. гродз., зах.-палес. *шчынак* (*< прасл. было б **sъ-čip-ькъ*), *шчэнок*, *шчынка*, *шчэна*,

шчын, шчынок, шчынйак (ЛА, 2), а да семантыкі — польск. *przeszynieć* ‘перарабіць, змяніць форму’, рус. *перечин* ‘пераробка зробленага’ (Даль).

Перачэркнуць ‘пераскочыць’ (Сцяшк. Сл.). Мабыць, больш імаверна можна дапусціць генетычную сувязь з гукапераймальным імітатывам *чэрк!* — пра хуткі рух, параўн. гродз. *чэрхаць* ‘чыркаць, запальваць запалкі’.

Перашаліца (*пірішаліца*) ‘прабадзяцца’ (Юрч. СНС). Да *пера-* і *шаліца* ‘бадзяцца’ (гл.).

Перашарыць (*пырышарыты*) ‘перарыць’, ‘расходаваць, растраціць’ (Клім.). Звязана з *шарыць* (пры ад’ідэацыі *шарыць* ‘шукаць, перабіраючы прадметы’), якое ўзыходзіць да гукаперайманьня шоргату, шастання *шары-шары!* (Насовіч, 706).

Перашарыцца ‘перайначыцца, стаць іншым’ (віл., Нар. сл.). Да *пера-* і *шарыцца* ‘мяняць шэрсць, поўсць’ < *шэрсць* (гл.).

Перашарціць ‘знішчыць, прамарнатравіць’ (Нас., Юрч.), *перашарціць* ‘знішчаць, растрачваць, перавесці’ (Юрч. СНЛ). Да *пера* (гл.) і *шарціць*, семантыка якога відочная з тлумачэння ў Насовіча — ‘перанасіць па адной шарцінцы’.

Перашатрыць ‘парэзаць на труху, патачыць (сена)’ (ТС). Уваходзіць у групу экспрэсіўных дзеясловаў з каранем *-шат-*, ускладненым суфіксамі: *-шат-ар-ыць, шат-р-аваць, шат-к-аваць* (гл.); параўн. укр. *шат-ир-ити* ‘мыючы, церці вехцем’, ‘шукаць, шарыць’, чэш. *šát-r-atí* ‘шукаць’.

Перашкода ‘тое, што перагароджвае шлях, затрымлівае рух, перапыняе якое-небудзь дзеянне’ (ТСБМ, Гарэц., Нас., Шат., Касп.), *перашкодзіць* (Шпіл., ТСБМ), *перашкодаць* (відаць, пад уплывам польск. *przeszkadzać* ‘тс’), *перашкоджаць* (Яруш., Нас.), *пірашкоджаць* ‘рабіць турботы’ (Варл.), *перэшкóдзіць* ‘прынесці вялікую шкоду’ (Растарг.), *пірашкодзіць* ‘пашкодзіць выканаць нейкую работу’ (Варл.). Да *пера-* і *шкода* (гл.).

Перашліндаць (*пірашліндыць*) ‘прабадзяцца’ (Юрч. СНЛ). Да *пера-* і *шліндаць, шлінда* (гл.).

Перашніпорыць, перэшніпорыць ‘перашукаць’ (ТС), *пірашніпырыць* ‘перашнарыць’ (Юрч. СНЛ), навагр. *перашніпырыць* ‘перавярнуць’ (Сцяшк. Сл.). Да *пера-* і *шніпарыць* (гл.).

Перашніхарыць (*пірашніхырыць*) ‘абшукаць хутка і старанна’ (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *шніхарыць*, якое, відаць,

у выніку кантамінацыі лексем *нюхаць* і *шніпарыць/шніпарыць* (гл.).

Пераштарцаваць экспр. ‘абняславіць’ (ашм., Сл. ПЗБ). Да *пера* (гл.) і *штарцаваць*, якое з польск. *sztorcować* ‘сварыць, ганіць; калоць, дапякаць; кпіць’ < *sztorc*; апошняе да *s-terczeć* ‘тырчаць, вытаркацца’ (параўн. рус. *торчатъ*, славен. *strčati* ‘тарчаць уверх’), — усе да прасл. **tyčiti* ‘вытаркацца, выпінацца, тырчаць уверх’ (Махэ₂, 650), роднаснага літ. *stūgti* ‘тырчаць уверх (напр., пра вушы ў зайца)’, *stūksoti* ‘вытаркаць, выдавацца’; пазней асновы **tyk-/*tyč-* узмацнілася устаўным *-r-*.

Пераштупуваць, в.-дзв. *піраштупуваць* ‘перастрачыць шво’ (Сл. ПЗБ) — з ням. *stopfen* ‘цыраваць’ (тамсама, 3, 521).

Перашумы ‘шум дажджу, ветру’ (Сцяшк. Сл.). Аддзяслоўнае ўтварэнне, параўн. польск. *przeszumieć* ‘шумець пэўны час’. Гл. *шум, шумець*.

Перашурмаваць ‘перашукаць, усё перагледзець, ўсюды абшукаць’ (гродз., Скарбы). Да *пера-* і *шурмаваць* (гл.).

Перашумэліць ‘ператачыць (жыта...)’ (Некр.). Да *пера-* і *шумэліць* гукапераймальнага паходжання, параўн. *шуміць* ‘шарахцець, шушукаць’, або ў выніку кантамінацыі з *шумаль* і *шумамець* ‘недабраякаснае зерне’ ці *шуміца* ‘смецце, адыходы пры веянні’.

Перашчальга (*пірашчальга*) ‘той, хто перадражнівае, перакручвае гутарку іншых асобаў’ (Варл.). Аддзяслоўны назойнік, у якасці зыходнага можна прывесці *шчалькаць* ‘шчыпаць’ ці *шчальгаць* ‘лушчыць’. Нельга выключыць уплыў рус. *прощельга* ‘круцель, махляр, прайдзісвет; насмешнік’, якое ўзводзіцца да рус. *щель* ‘шчыліна’ і стаіць у адным шэрагу семантычна блізкіх слоў: *пройдоха, прыныра, пролаза* (Фасмер, 3, 387), што ў святле прыведзеных фактаў не зусім пераконвае.

Перашчук ‘дождж з перапынкамі’ (нараўл., ЛА, 2), *перашчукіць, перэшчукіць* ‘сціхаць, пераставаць’ (Нас., Растарг., Нар. Гом. — Сачанка), *перашчукнуць, пірашчукнуць* ‘перастаць’ (брагін., 3 нар. сл.; чач., Жыв. НС), рус. бранск. *перещукать, перещукнуть* ‘перастаць (аб дажджы)’. Да *пера-* (гл.) і *шчукіць, шчукнуць* ‘перастаць, пераставаць’ (гл.), якое ўзыходзіць да літ. *ščiūti* ‘сціхаць, пераставаць’.

Перашчыўляць (*пірішчыўляць*) 'перашчыкнуць' (Юрч. СНЛ). Да *пера-* (гл.) і *'шчыўляць*, якое, магчыма, генетычна суадносіцца з *'шчытаць* (гл.), аднак застаецца няясным спалучэнне *-ўл-*: можна дапусціць, што яно з *-лл-*, параўн. укр. *перещеплювати* 'зрабіць новую прышчэпку', 'перамяжоўвацца, урэзвацца перавузінай, перашэйкам'.

Перашб'ўка (*піряшб'ўка*) 'перагародка ў хаце' (Мат. Маг.). Да *пера-* і *'шыць* (гл.), адно са значэнняў якога 'прыбіваць', параўн. *абшыць* 'аббіць дошкамі', *перабіўка* 'тонкая перагародка' (гл.).

Перашэек 'поле, лес і інш. прастора, якія што-небудзь раздзяляюць' (рэч., ЛА, 5). Пад уплывам рус. *перешеек* 'тэ', параўн. адаптаванае літаратурнае *перашыек* 'вузкая паласа, што злучае часткі сушы або аддзяляе адзін водны масіў ад другога' (ТСБМ).

Перайда 'прыкры, надаедлівы чалавек' (Сцяшк. Сл.), *перэда* 'нерваванне; той, хто нервуе, раздражняе', *перэдаіцца* 'нервавацца, раздражняць адзін аднаго' (ТС). Да *пера-* (гл.) і *'ядзіць* < прасл. **ēditi (se)*, параўн. рус. пск., цвяр. *переедки* 'злосная сварка', польск. *jadzić się, jedzić się* 'злавацца', чэш. *jedit* 'тэ', ст.-чэш. *jěditi* 'раздражняць', славен. *jeziti, jāditi* 'злаваць', серб.-харв. *jediti* 'тэ', *jāditi* 'скардзіцца; прыносіць пакуты' (Трубачоў, Эт. сл., 6, 40). Тураўскае *перэда* 'абжора' (ТС) да *пера-* і *эсці* (гл.).

Перайра (*перыяра*) 'старая авечка' (Рам. 5), *перайрак*, *перайрка* 'жывёла мінулагадняга прыплоду (авечак, ваўкоў)' (ТСБМ). Параўн. рус. *перейр* 'аднагадовы воўк', *перейрка* 'аднагадовая авечка, што аб'ягнілася першы раз', *перейраваць* 'перайсці, перажыць пару цечкі'. Да *пера-* і *яр-* (< прасл. *jarъ* 'год', ц.-слав. *яра* 'вясна'), *яравы* (гл.).

Пёрва 'перш, раней; спачатку' (калінк., 3 нар. сл.; Растарг., Бяльк.), ст.-бел. *перво, прьвое*, рус. паўн. і паўд. *пёрва*, польск. дыял. *pirwa* 'тэ' — прыслоўе ў форме Р. скл. прыметніка **pъrvъ* 'першы' (Карскі, 2—3, 73) > *пёрвы* (гл.).

Пёрве 'раней, спачатку' (Бяльк.; Сл. ПЗБ). З *пёрвей* (< ст.-бел. *первее, персьви*) — формы параўнальнай ступені н. р. прыметніка **pъrvъ* — **pъrvēja* (Карскі, 2—3, 71), або прыслоўе на *-ѣ-* ад таго ж прыметніка, якія ўзніклі, паводле Карскага (2—3, 76), пад польскім або ўкраінскім уплывам. Да **пёрвы* (гл.). Параўн. таксама польск. *pierwiej* 'раней'.

Перваваць 'спяваць прыму, іграць першую скрыпку' (Нас.). Рэгіяналізм. Да *пёрвы* (гл.).

Первашб'б 'фіранкі, ручнікі нявесты, якія вешаюць у хаце маладога' (ветк., Мат. Гом.). Няясна. Да *пёрвы* і *'шыб*, якое да *шыбаць* < рус. *шибать* 'кідаць' (?).

Пёрвіна 'сена першага ўкосу' (шчуч., Сцяшк. Сл.), серб.-харв. *prvina* 'першыя плады, першы ўраджай', славен. *prvina* 'элемент, асноўнае рэчыва', макед. *prvina* 'першы раз'. Да **пёрвы* (гл.). Сюды ж *первяна, первенá* 'першы выпадак' (Нас.).

Пёрвісінка 'першацёлка' (рас., Шатал.). Рус. *пёрвесінка, пёрвэстінка* 'тэ'. Параўн. таксама польск. *pierwiasnek, pierwiosnek* 'чалавек-навічок', 'пачатак', 'кветка ключыкі, Primula L.', чэш. *prvosenska* 'тэ', славен. *prvėsniča* 'жанчына, якая нарадзіла ўпершыню', ц.-слав. *пръвъснь* 'першародны', укр. *пёрвісний* 'першасны' Прасл. **pъrvěstь(ь)nyjъ* — прыметнік, утвораны ад адцягненага назоўніка ж. р. **pъrvěstь* (параўн. **svěstь*), як аналагічнае праслав. утварэнне **pъrvotъnyjъ* < **pъrvota* > *pierwotny*, рус. *пёрвостный* (Трубачоў, Проспект, 75—76).

Пёрвіца 'сена першага ўкосу' (пух., зэльв., Сл. ПЗБ; гродз., Скарбы), рус. арх. *пёрвіца* 'што-небудзь першае, новае'. Да **пёрвы* (гл.).

Пёрвы, *пёрву* 'першы' (ТС), *пёрвий* (Бяльк.), укр. *пёрвий*, стараж.-рус. *първъ*, ст.-польск. *pierwy*, н.-луж. *řerwu*, в.-луж. *pjerwu*, чэш. і славац. *prvú*, славен. *pъvi*, серб.-харв. *pъvi*, макед. *prv*, балг. *първи*, ст.-слав. *пръвъ, пръвыи*. Прасл. **pъrvъ*, якое адпавядае ст.-інд. *pъrva-* 'пярэдні, папярэдні, першы', авест. *paourva-, paouriya-, paoirya* 'першы', алб. *parë* 'самы першы', ст.-англ. *forwost, forwest* 'першы, правадыр', тахар. А *pъrvat* 'старэйшы', тахар. В *pъrwešše* 'першы', літ. *pirmas* 'тэ' < і.-е. **pъH-yo* (Міклашыч, 244; Фасмер, 3, 235; Фрэнкель, 597; Копечны, 2, 684; Махэк, 488—489; Бязлай, 3, 132—133; Фурлан (там жа, 105) абгрунтоўвае этымалагічную сувязь **pъrvъ* з **pъravъ*, гл. *правы*). Сюды *пёрвыць* 'самы пачатак, упершыню' (Юрч. СНЛ); параўн. таксама польск. *pierwość* 'першапачатковы, першасны стан'. Архаізм на частцы беларускай моўнай тэрыторыі або запазычанне з рус. *пёрвий*, параўн. *першы* (гл.).

Пёрва 'пер'е ў птушак' (швянч., Сл. ПЗБ). Да *пёр'е* 'тэ' (гл.). Аб мене *j > v* гл. Карскі, 1, 303.

Первячбк 'пярвак, першае дзіця, цяля' (Нас.). З *пярва́к* *пярва́к* < **пёрвы* (гл.).

Пёрга, *пёрьга* 'шалушэнне (скуры)', (лельч., стол., петрык., ЛА, 3), *пёрга* 'перхаць у жывёлы' (петрык., ЛА, 1), *пёргоць*, *пёрга́* 'перхаць' (ТС). Да *пярга́*, *пёрхаць*.

Пёргамент 'апрацаваная скура жывёлы, на якой пісалі да вынаходніцтва паперы', ст.-бел. *паркгаминь*, *паргаминь*, *парк(г)амень*, *перкгаминь*, *поркгаминь* (1395 г.). Са ст.-польск. *pargamin*, *pergamin* (Булыка, Лекс. запазыч., 59), якія праз ст.-в.-ням. *pergamin* ці лац. *pergamētum* са ст.-грэч. *περγαμνός* — прыметнік ад назвы горада Пэргамон у Малой Азіі, дзе ўпершыню спецыяльна апрацаваная скура была выкарыстана ў якасці пісчага матэрыялу (Брукнер, 396; Фасмер, 3, 235).

Пёр'е, *пёр'ё*, *пёр'я*, *пёр'я* 'лісты цыбулі' (лаг., карэліц., Сл. ПЗБ; полац., Нар. лекс.; ТС), *пёркі*, *пёрушкі* (мін., гом., ЛА, 2), *пёрка* 'тэ' (Ян.), *пёр'е* 'лісце жыта' (свісл., Шатал.), *пёр'ечко* 'ліст кропу' (пін., Шатал.), *пёро* 'лісце часнаку' (навагр., 3 нар. сл.), *пёр'я* 'лісты саламяных раслін, цыбулі і часнаку' (Варл.); *пёрó* 'плаўнікі ў рыб' (нараўл., 3 нар. сл.); *пёр'е* 'пярына' (ТС), *пёр'я* 'акрышчэ скуры ў птушак' (Варл.). У выніку семантычнага пераносу паводле падабенства з *пяро́* (гл.), зборн. наз. *пёр'е*. Сюды ж *грыбы́* з *пёр'ем* 'агульная назва пласцінчатых грыбоў' (кам., Жыв. сл.).

Пёрка 'лекавая лясная расліна' (ТС). Да *пяро́* (гл.). Магчыма, аформілася пад уплывам польск. *piórko* ў назвах: *strusie piórko* 'расліна мнаганожка, папараць, *Polypodium L.*', а таксама 'Struthiopteria Hall.' і 'Iresine L.', *orle piórko*, *piórko wodne*.

Пёрл, *пёрлы*, *пэрлы* 'жэмчуг' (ТСБМ, Гарэц. Др.-Падб., Нас.), ст.-бел. *перло*, *перла*, *пэрла* 'тэ' (1398 г.) са ст.-польск. *perla*, якое са ст.-в.-ням. *përle* (Булыка, Лекс. запазыч., 141), дакладней з *bërla*, *përala* 'тэ', якія з вульгарнай латыні *pirula* < *pernula* 'маленькая груша' < лац. *perna* 'груша', 'у форме грушы', італ. венецыянск. *peroli*, веранезск. *piroli* 'завушніца ў форме грушы' (Фасмер, 3, 242; Васэрцыер, 170; Бязлай 3, 26).

Пёрла (*пэрла*) 'панцак' (глыб., ЛА, 4). З *пёрла*(а) 'жэмчуг' у выніку пераносу значэння паводле падабенства колерам ячных круп з жэмчугам. Параўн. рус. *перловая крупа* > *перловка* 'тэ', *перловый цвет* 'жамчужны, белы, з шызым адценнем' (Даль, 3, 101).

Пёрламу́тр 'каштоўнае цвёрдае рэчыва ўнутры некаторых ракавін' (ТСБМ), *пёрламу́трук* 'пёрламутравы выраб' (Юрч. СНЛ). Праз рус. *пёрломутр* запазычана з ням. *Perlemutter*, *Perlenmutter* < с.-в.-ням. *bërlinnuoter* — калька з с.-лац. *mater perlatum* 'маці жэмчуга', як і франц. *mère-perle*, ісп. *madreperla*, англ. *mother of pearl* 'тэ' (Фасмер, 3, 242; Васэрцыер, 170).

Пёрнік₁ 'перапечка з пшанічнай мукі на мёдзе' (Нас., Сцяшк. Сл., Шпіл., Нікан., Вешт., Шат., Касп., Бяльк., ТС, Сл. ПЗБ; Нік. Очерки; смал., Даль). З польск. *piernik* < *pierzniak* 'печыва з мёдам і духмяным перцам', якое да першаснага **пёрьпнікь* з прасл. **пёрьпъ* > *пёрпц* (гл.) (Кюнэ, Poln., 86; Брукнер, 409).

Пёрнік₂ 'насыпка' (дзятл., шкл., ЛА, 4) — з *на-пёрнік* < *на пер'е*. Да *пяро́* (гл.).

Пёрнік₃ 'перапляценне на перакрываючых абручоў у кошыку (гняздо для рэбраў)', 'ткацкі ўзор "у пернікі" — ператыканне'. (ТС). Да *пёрнік₁* (перанос семантыкі паводле падабенства).

Пёрнаць 'пасцель, пярына' (лід., Ант.), *пёрнач* 'пярына, пуховы матрац, пухавік', *пёрнач* 'тэ' (Сл. Брэс., Нар. лекс., Нар. сл.). З польск. *piernat* 'матрац, набіты пер'ем', у якім суф. *-at* быў заменены на *-аць* і *-ач*. Гл. *пярна́т*.

Пёрніца 'перачніца' (Нас., Яруш.). З больш старога *пёрніца* < *пёрпъ* > *пёрпц* (гл.). Аналагічнае выпадзенне ў польск. *pierno* < *pierzno*, *pierny* < *pierzny*.

Пёрныш 'пярына' (Булг.) — варыянт формы *пёрнач* з даволі рэдкім суф. *-ыш* (гл. *пёрнаць*). Да *пяро́* (гл.).

Пёро, ц.-палес. *пёрэ* 'пэндзлік з пер'я для роспісу посуду' (Вярэн.). У выніку пераносу значэння 'пяро птушкі' > 'пэндзлік, зроблены з пер'я'. Да *пяро́* (гл.).

Пёрон 'пасажырская платформа' (ТСБМ). Праз рус. ці польск. мовы з франц. *perron* 'пад'езд, ганак'.

Пёрс, беласт. *пёрс*, *пёрса*, *бёрс* 'адрэзак зямлі шырай загона' (Смул.), які ўключае як 'разору', так і 'насып'. Абрэмбска-Яблонска (Зб. Аванесаву, 200—204) выводзіць беласт. словы з літ. *pra-pešis* 'праталіна', *pra-peršà*, *pràparšis*, *pra-paršà* 'незамёрзлае месца ў рацэ ці моры'. Параўн. *пёрсць₁* (гл.).

Пёрса 'перхаць' (петрык., Шатал.). З *пёрха* (гл. *пёрхі*), аформленае пад уплывам *пёрса́* 'пілаванне' (ПСл), гл. *пярса*. Гл. таксама *пёрсць₁*. Параўн. рус. *перси́я* 'перхаць', а таксама лат.

pārslas ‘шматкі, камякі попелу, снегу’, *pērsłāt* ‘ісці дробнымі сняжынкамі’ < і.-е. *parša* ‘пыл’ (Траўтман, 207).

Пёрсень ‘пярсцёнак’ (Растарг.). З *pērsceń* (гл.). Аб пераходзе *-c’ц’-* у *-c’-* гл. ДАБМ, к. 163, камент., 654—656. Аналагічна *перснік* ‘тэ’ (Растарг.) і гульня “*ў пёрсня*” (Маш., 232).

Пёрсі ‘грудзі ў каня’ (кам., бых., КЭС; Нар. Гом.; беласт., шчуч., Сл. ПЗБ), (паэтычн.) ‘грудзі ў чалавека’ (ТСБМ), укр. *pērsi*, *перс(а)*, рус. *pērsi* ‘грудзі, пярэдня частка цела — ад шыі да жывата’, ‘унутраныя органы, размешчаныя ў грудзях; лёгкія’, стараж.-рус. *пърсь*; польск. *piers*, *piersi* ‘грудзі’, ‘жаночыя грудзі’, чэш. *prsy* < *prs*, *prso*, *prsa* < ст.-чэш. *prsi* — мн. (парны) л. ж. р.; славац. *prsia* (н. р. мн. л.), славен. *p̄rsi* (ж. р.), *p̄rsa* (н. р.), серб.-харв. *p̄rsi*, *p̄rsa* ‘грудзі’, ст.-слав. *прсьи*. Прасл. **p̄rsi*, роднаснае літ. жамойцк. *p̄r̄šys* (ж. р.) ‘грудзі у каня’, ст.-інд. *p̄r̄çus* ‘рабро’, авест. *parəsu-*, *pərəsu-* ‘рабро, бок’; асец. *fars* ‘тэ’, ‘краіна, старонка’ — да і.-е. **perk* са значэннем ‘рабро’ (Міклашыч, 342; Траўтман, 220; Покарны, 820; Фасмер, 3, 245; Махэк, 486; Бязлай, 3, 129). Відаць, прасл. **p̄rsi* азначала, аднак, ‘жаночыя грудзі’, побач з **grōdь* ‘грудзі чалавека’ і *в̄н-ēdro* ‘унутраныя органы’. Значэнне ‘грудзі ў каня’ развілося ў некаторых гаворках пазней шляхам семантычнага пераносу ў сувязі са з’яўленнем конскай вупражы, параўн. *персі* (гл.).

Пёрсік ‘паўднёвае пладовае дрэва і яго плод, *Persica vulgaris*’ (ТСБМ). З рус. *персик* (Крукоўскі, Уплыў, 73), якое праз с.-н.-ням. *persik*, с.-в.-ням. *pfersich* ‘тэ’ з лац. *malum persicum* ‘персідскі яблык’ (Фасмер, 3, 243).

Пёрсі ‘грудзі ў каня’ (Бір. Дзярж.; саліг., Нар. словатв.). Паводле Крывіцкага (Нар. словатв., 112), слова ўзнікла з *pērsi* (гл.) паводле ўзору *pērsceń* ‘пярсцёнак’ > *pērsi* ‘тэ’ (мн. л.). Можна дапусціць, што *pērsi* ўзыходзіць да прасл. **p̄rsi* ‘жаночыя грудзі’ > ‘грудзі’ > ‘грудзі ў каня’ — асабліва пасля з’яўлення вупражы на каня, параўн. хамут мог разумецца як “пярсцёнак” на шыю. Параўн. славац. *prsinu*, серб.-харв. *p̄rsina* ‘нагруднік (збруя)’. Сюды ж *персьцьні* ‘грудзі ў каня’ (пух., 3 нар. сл.) — у выніку кантамінацыі лексем *pērsi* і *pērsi* (гл.).

Персона ‘асоба, чалавек’ (ТСБМ), ст.-бел. *персона*, *парсона*, *персуна*, *порсуна* ‘асоба’ (1388 г.) запазычана са ст.-польск. *persona*,

parsona, *parsuna* (XIV ст.), якія з лац. *persōna* ‘тэ’ (Булыка, Лекс. запазыч., 23; Кюнэ, Poln., 86), вытворнае *персанальны*, ст.-бел. *персональный* ‘асабісты, персанальны’ (1615 г.) запазычана са ст.-польск. *personalny* ‘тэ’ (XVI ст.) < лац. *persōnālis* ‘тэ’ (Булыка, Лекс. запазыч., 32).

Пёрсі, *персьць* ‘грудзі ў каня’ (в.-дзв., Шатал.; ТС; ганц., беласт., Сл. ПЗБ; слон., арш., КЭС; Бяльк.; Янк. 2; Некр.; мазыр., 3 нар. сл.). Генетычна ўзыходзіць да *perci*. Мяркуецца (Махэк, 486), што слова магло абазначаць ‘рэбры’, параўн. ст.-інд. *p̄rsu-*, ст.-інд. *p̄r̄ṣī-* (ж. р.) ‘рабро’, але ў прасл. мове **p̄r̄stь* стала абазначаць ‘грудзі ў каня’. Рэшткі *-t-* можна бачыць у чэш. *pr̄sotiny*, *pr̄sosiny* ‘нагруднік’ (< **pr̄stiny*) і ў ням. *Brust* ‘грудзі’. Раней Махэк (Recherches, 60) звязваў і.-е. **perk-* з **perst-* > слав. *p̄r̄stь* ‘палец’, прыводзячы ў пацвярджэнне той факт, што ў некаторых народаў (напр., у казахаў) нованароджанаму спачатку давалі смактаць палец, а не грудзі.

Пёрсень, *пёрсьцінь*, *пёрсьцінок* ‘пярсцёнак з каштоўным каменем’, ‘жалезнае колца ў касе’ (Нас., Касп., Бяльк., ТСБМ, ТС, Выг.). Укр. *пёрсцінь*, рус. *пёрсмень*, польск. *pierscień*, н.-, в.-луж. *p̄r̄ščēń*, чэш. *pr̄sten*, славац. *pr̄steň*, славен. *p̄r̄stan*, серб.-харв. *p̄r̄stien*, макед. *pr̄stien*, балг. *p̄r̄stien*, ст.-слав. *прьстенъ*. Прасл. **p̄r̄stienь*, утворанае ад **p̄r̄stь* ‘палец’ (Махэк, 486—487). Сной (гл. Бязлай, 3, 130) услед за Шпехтам (KZ, 59, 245) выводзіць прасл. **p̄r̄stye*, Р. скл. *p̄r̄stene* з прыметніка **p̄r̄stienь*, дапускаючы існаванне лексемы **p̄r̄stь* ‘пярсцёнак, г. зн. “які належыць пальцу”’, і параўноўвае такое ўтварэнне з балтыйскім: прус. *p̄r̄sten* ‘палец’ — балта-слав. *p̄r̄stá-* ‘тэ’. Кюнэ (Poln., 86) мяркуе, што бел. лексема запазычана з польск. *pierscień* ‘пярсцёнак’ (гэтаксама і Банькоўскі, 2, 559), што ў святле згаданых вышэй фактаў малаверагодна, параўн., аднак, *пярсцёнак* (гл.).

Персьць, *пёрсьцячку* ‘шчопаць, невялікая колькасць, што можна ўзяць трыма пальцамі’ (пух., ЛА, 5), ст.-бел. *пер’сть*, *пересть* ‘пыл, прах’ (Альтбаўэр, 338); укр. *персть*, рус. *персть* ‘зямя, пыл’, польск. *piersć*, *p̄r̄śc*, *pars*, *parst* ‘тэ’, ‘перагнай’, ‘шчопаць’, в.-луж. *p̄r̄šč* ‘ворны слой зямлі’, чэш. *pr̄st* ‘агародная зямля, гумус’, славац. *pr̄st* ‘тэ’, ‘родная зямля’, славен. *p̄r̄st*, Р. скл. *pr̄stī* ‘гумус’, ‘зямя’, *pr̄stienina* ‘караняплоды’, макед. *pr̄st* ‘раскапаная зямля’, ‘пыл’, *pr̄st* и *плева* ‘вельмі шмат’, балг. *прьст(ма)*

‘зямля’, ст.-слав. *пыръсть* ‘пыл’, ‘попел’, ‘луг’. Прасл. **pyrsty* ‘пыл, зямля’, роднаснае літ. *pirkšnyš* ‘жар, попел’, лат. *pirkstis* ‘тлеючы попел’, утворанае пры дапамозе суф. **-ty* ад **pers-* > *porax*, *pérxaць* (гл.), чэш. *pršetí* ‘ісці (пра дождж)’ — прасл. корань **pyrx-/ *pyrx-/ *porx-* (Варбат, Этимология—1966, 103—104), в.-луж. *pjercha* ‘дробны дождж’; параўн. таксама ст.-інд. *pṛśant*, *pṛśati* ‘стракаты, пярэсты, рабы’ (Міклашыч, 243; Мюленбах—Эндзелін, 3, 223; Фасмер, 3, 244—245; Сной₂, 589). Бязлай (3, 130) выводзіць прасл. **pyrsty* з і.-е. асновы **pers-* і суфікса **-ti/-tei-*.

Перць₂ ‘шалушэнне скуры на галаве, перхаць’ (мядз., ЛА, 3). Да *перць*₁ (гл.). Параўн. таксама *перса*, *pérxaць* (гл.).

Пертурбацыя ‘ўскладненне, неразбярыха’, ст.-бел. *пертурбацыя* ‘разлад’ (пач. XVIII ст.) запазычана са ст.-польск. *perturbacia* (XVI ст.), якое з лац. *perturbatio* ‘расстройства, узрушэнне, хваляванне’ (Булыка, Лекс. запазыч., 191).

Пэрун ‘пярун’ (чэрв., Нар. лекс.). Да *пярун* (гл.), націск, магчыма, пад уплывам *пэрыць* ‘біць’ (гл.).

Перуніўка ‘футровая мужчынская высокая шапка з аўчынай усярэдзіну, а зверху пакрытая сукном’ (мядз., ЛА, 4). Няясна.

Пэруч, *pэруч* ‘спярша, спачатку; раней, уперад’ (скідз., Хрэст. дыял.; маст., Сл. ПЗБ; пруж., Сл. Брэс.; лід., Сцяжк. Сл.). Вышэйшая ступень параўнання ад прасл. **perkъ*, гл. *péрак* ‘поперак’, да семантыкі параўн. балг. *пряк* ‘прамы, бліжэйшы’ (гл. таксама Копечны, ESSJ, 1, 174), або ўзыходзіць да спалучэння **perъ съ* (< **perъ* ‘перад’ і **съ* ‘што’, літаральна ‘перад (перш) чым’). Гл. *пера-*; параўн. польск. *przez* ‘чаму’. Сюды ж бых., рэч. *спрежда* (Мат., 9, 17) і драг. *упырдж*, якое, аднак, можна вывесці з прасл. **vъ perdyъ* ‘спераду’.

Пэрушка ‘закваска ў дзяжы’ (капыл., ЛА, 4). Няясна.

Пэрхацень, ганц. *pэрхоцень* ‘шалушэнне скуры’ (ЛА, 3). Утворана пры дапамозе суф. *-ень* ад *пярхаты* < *pérxaць*₁ (гл.).

Пэрхаўка ‘шалушэнне (скуры)’ (глыб., ЛА, 3; Сл. ПЗБ). З *пэрх*, *пэрхавы* (параўн. польск. *pjerch* ‘перхаць на галаве’, каш. *řeřx* ‘лішай’, рус. разан. *пэрх* ‘тс’). Да *пэрхаць*₁ (гл.).

Пэрхаць₁, *пярхаць*, *пёрхаць* ‘дробныя лусачкі рагавых клетак скуры галавы’ (ТСБМ; Сл. ПЗБ; ЛА, 3), ‘шалушэнне (скуры)’ (мін., віц., маг., гом., ЛА, 3); *пэрхаць*, *pérxyць*, *pérxyць*.

pэрхоць, *пэрхаць* ‘перхаць у жывёл’ (ЛА, 1), *pэрхута*, *pэрхота* (навагр., пін., там жа). Рус. *пэрхоть*, *пэрх*, *перица*, польск. *pjerch*, *parch(y)*, каш. *pjěřx*, н.-луж. *špěrchlīny*, в.-луж. *pjerchizny*, славен. *perhōt*, *prhūt*, *přha*, *přhāj*, *přhljāj*, *přhālĭ*, серб.-харв. *přxum*, макед. *prihaj*, балг. *pърхот*. Прасл. **pyrxoty* і **pyrxuty*, роднаснае лат. *pārsla* ‘сняжынка’, ‘касмыль воўны’, ст.-ісл. *fors* ‘вадапад’, ст.-інд. *pṛśant* ‘стракаты, апырсканы’ (Шмід, Voc. 2, 28—29, 501; Траўтман, 206; Мюленбах—Эндзелін, 3, 176; Младэнаў, 539; Фасмер, 3, 248). Параўноўваюць яшчэ лат. *porrigo* ‘парша, струп’ (Эрліх, Zur indogerm. Spr., 77; Вальдэ — Гофман, 2, 342), што Сной (гл. Бязлай, 3, 120) дапускае магчымым. Мяркулава (Этимология—1970, 152—153) на падставе дыялектных рус. пск. *pэрхнуть*, *pэрхать*, *перишить* ‘лушчыцца’, *перишастый* ‘няроўны, шурпаты’ рэканструюе на прасл. узроўні **pyrxnati*, **pърšiti*, **pyrxъ*, **pърša*, **pyrxoty*, **pyrxaty*.

Пэрхаць₂ ‘сутаргава, залішне часта пакашліваць ад раздражнення ў горле’ (ТСБМ, Яруш., Шат., Растарг., Сцяжк. Сл., маладз., Янк. Мат.; навагр., Жыв. сл.), ‘кашляць лёгкім сухім кашлем’ (Варл.), *пэрхэкаць* ‘тс’ (Растарг.), *pэрхатэ* ‘тс’ (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.), сюды ж *pэрхата* ‘кашаль’ (Інстр. 2), *pэрхэла*, *pірхэкэла* ‘хто часта кашляе’ (міёр., 3 нар. сл.). Укр. *пірхати* ‘пырхаць, пыхкаць’, рус. паўд. *пэрхать* ‘пакашліваць’, *пэрхаўць* ‘кашлянуць, папярхнуцца’, польск. *prychać* ‘фыркаць, пырхаць’, славен. *přhati*, балг. *pърхам*, *pърхтия* ‘тс’. Гукапэраймальнае.

Пэрыці, *пэрыць* ‘ісці, лезці куды-небудзь, не зважаючы на перашкоды (ТСБМ), ‘гнаць, выганяць’ (ТСБМ; Нас.; сміл., Станк.), ‘хутка ехаць, бегчы’ (Шат.), ‘прагна есці’ (ТСБМ, Сл. ПЗБ), ‘падаць (пра снег)’, (петрык., Мат. Гом.), ‘напіраць, груба сунуць з сілай; перамяшчаць з энергіяй, рухацца з імпэтам’ (мцісл., 3 нар. сл.), ‘ісці (пра дым, пыл)’ (дзятл., Сл. ПЗБ), *pэрыца*, *pэрыца* ‘ціснуцца, пхнуцца’ (Бяльк.), ‘выходзіць масай, напорам (пра дым, пару)’ (Юрч. СНЛ), *pэрыця* ‘выбівацца на паверхню (пра расліны)’ (ТСБМ). Укр. *pэрти* ‘пэрыці, напіраць; гнаць; рухацца, ісці’, ‘выпіраць (паветра, дух)’, *pэртиця* ‘лезці, напіраць’; рус. *pэрець* ‘ісці, прасоўвацца праз перашкоды; бегчы’, ‘хутка ехаць’, ‘напіраць, ціснуць’, ‘есці’, польск. *przeć* ‘напіраць, наці-

скаць', 'імкнуцца да чаго-н., настойліва дамагацца', 'пяцца, тужыцца', славен. *pěriti* 'ўстаўляць зубы ў граблі, спіцы ў кола, шчаціну ў дратву', серб.-харв. *(на)пєрити* 'накіраваць, навесці', 'утаропіцца', 'намерыцца', макед. *(на)пери* 'накіраваць, рушыць', *(на)перкува* 'напіхваць', балг. *(на)пєря*, *(на)пєрвам* 'узвышацца', ц.-слав. *(на)перити* 'пракалоць, прабіць, прадраць'. Прасл. **pertī*, **peritī*, роднаснае ст.-грэч. πέρω (< **perō*), πέρω 'прарываюся, пранікаю, праходжу', πέρων 'востры канец, джала, вастрэё', πόρος 'праход', ст.-інд. *pīpartī* 'перавозіць, суправаджае', гоц. *farjan* 'ехаць', лац. *portus* 'прыстань' і інш. (Траўтман, 215; Покарны, 816; Фасмер, 3, 240; Бязлай, 3, 26 і 130—131; Куркіна, Этимология—1968, 95). Сной (гл. Бязлай, 3, 26) мяркуе, што прасл. **peritī*, хутчэй за ўсё, з'яўляецца дэнамінатывам.

Перці₂ 'несці з цяжкасцю, везці што-н. цяжкае' (Нас., Серб., ТСБМ, ТС, Юрч. Сін.; міёр., Нар. лекс.; сміл., Станк.; в.-дзв., Сл. ПЗБ), 'хутка несці цяжкую ношу на вялікую адлегласць' (Растарг.), драг. *прѣтитѣ* 'тэ' (Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.); параўн. славен. *pr̥tati* 'ўзяць/браць ношу на спіну; напружвацца, рабіць намаганні', 'няўкладна лезці', серб.-харв. *пр̆тити* 'несці на спіне'. Апошнія суадносяць (Сной, гл. Бязлай, 3, 131) з прасл. **p̥rt̥b̥*/**p̥rt̥b̥* 'кавалак палатна', а таксама 'вяроўка, рэмень', параўн. славен. *pr̥ča* 'вяроўка, якой прывязваюць скаціну на пашы', чак. *op̆rta* 'вяроўка з ліпавага лыка'. Скок (3, 58) серб.-харв. *пр̆тити* звязвае з *пр̆тен* 'ільняны, палатняны' і *pr̆tež* 'тавар, багаж', для якіх аднаўляе карань і.-е. **per-* з пашыральным суф. *-t-*. Куркіна (Этимология—1975, 19—23) для групы слоў вакол серб.-харв. *пр̆тити* прапануе ў якасці зыходнай аснову **p̥rt̥b̥* 'вяроўка, шнур, рэмень', збліжаючы яе з літ. *spartas* 'стужка, завязка, абруч', ст.-грэч. σπάρτων 'ліна, канат, вярхоўка'. Тады развіццё семантыкі праходзіла наступным шляхам: 'вяроўка, шнур, рэмень' > 'груз, ноша' > 'цягнуць'.

Перці₃ 'праць бялізну' (глыб., Сл. ПЗБ), *пєраць* 'тэ' (карэліц., бярэз., чэрв., там жа), *перць* 'тэ' (ветк., Мат. Гом.). Да *праць* (гл.).

Перчакоўка 'пяроўка' (Растарг.), укр. *перчаківка* 'гарэлка, настоеная на перцы'. Ад *перчакаваць* (*перчыковаць*) 'перчыць, класці перац у страву' (ТС). Да *перац* (гл.).

Пєрчык 'край (стала)' (хойн., Мат. Гом.). Да *пєрак* (гл.)?

Перш 'раней, некалі, уперад', 'спачатку' (ТСБМ, Нас., Мядзв., Гарэц., Вяр., Шат., ТС, Растарг., Бяльк.; астрав., смарг., глыб., швянч., Сл. ПЗБ; докш., Янк. Мат.; Хрэст. дыял.), 'перш-наперш' (сміл., Станк.; паст., ваўк., воран., Сл. ПЗБ), *пєри* 'тэ' (кобр., кам., Сл. ПЗБ) — прыслоўе ў форме вышэйшай ступені (ад *пєрышы* — гл.) утворана па ўзору суплетыўных форм *мени*, *лепи*, *больши*, *горши*. Сюды ж *пєри-напєри* 'перш за ўсё' (ашм., Стан.), *пєри-напєришу*, *пєри-напєриш* 'тэ' (віл., пух., Сл. ПЗБ).

Пєрша 'перш-наперш' (паст., Сл. ПЗБ), 'раней' (беласт., Сл. ПЗБ; дзярж., Нар. сл.; Карскі, Труды; калінк., 3 нар. сл.; Бяльк.), прыслоўе, утворанае ад прыметніка **p̥rv̥n̥* і суф. *-ē* ў польскім варыянце *pierwsz-ē*, з якога і было запазычана.

Пєршы₁ — парадкавы лічэбнік да *адзін*, 'першапачатковы', 'самы важны, галоўны, вядучы' (Нас., Мік., Мядзв., Шат., ТСБМ). З польск. *pierwszy* (Мядзв., Іліч-Світыч, Этимология—1963, 81), якое з першаснага польск. *pierwy* < прасл. *p̥rv̥n̥(jb)*; суфікс *-sz-* у польскім слове пад уплывам польск. *mniejszy* 'меншы', *wiekszy* 'большы', *dzisiejszy* 'сённяшні' (Брукнер, 410); паводле Банькоўскага (2, 561), са скарачанага *najpierwszy*. Сюды ж: *пєрышыя пєўні* 'час прыблізна каля 24 гадзін ночы' (Мядзв.) і вытворныя *пєрышыня*, *пєрышына* (Яруш.; ТСБМ; міёр., Нар. словатв.), *пєрша-твэр*, *пєршапіс* 'арыгінал рукапісу' (Др.-Падб.), *пєршапства* 'верх, першыньство' (Нас.), *пєршаак* 'першы гатунак' (Бяльк.), *пєршацёлка* 'карова першым целем' (навагр., Нар. словатв.; шчуч., 3 нар. сл.), *пєршына* 'трава першага ўкосу' (слонім., Сл. рэг. лекс.).

Пєршы₂ 'як раней' (Нас.) — прыслоўе ў форме Тв. скл. наз. з суф. *-ы*, (як у стараж.-рус. *пакы* 'зноўку' (XII ст.) ці *малы* 'мала' (Лаўрэнцьеўскі летапіс 1327 г.) ад прыметніка *пєрышы*, (гл.). Сюды ж і *пєрышы-на-пєрышы* 'спачатку' (Касп.).

Пєршэ 'перш, першы раз' (ТС), *пєршэ* 'перш-наперш' (драг., Сл. ПЗБ). Да *пєри* (гл.). Параўн. таксама польск. *pierwsze*, *pierso* 'першы раз'.

Першажэдны 'выдатны, адмысловы' (гродз., Жыв. НС). З польск. *pierwszorzedny* 'адзін з першых, галоўны'.

Першапашніца 'цяля, якому адзін год і якое да гэтага не хадзіла на пашу' (івац., ЖНС). З *пєрша-* і **пастны* < *пасці* 'пасвіць' (гл.) і суф. *-іца*.

Пэрына, пэрынка ‘кастрыца’ (пін., ЛА, 4). Да *пэрыць, праць* ‘біць’, ‘аббіваць кастрыцу са льну’ (гл.). Суф. *-ын-а* са значэннем ‘прадмет — вынік дзеяння’ (Сцяцко, Афікс. наз., 42).

Пэрына́ (*пёрна́*) ‘птушынае пярэ’ (міёр., Нар. словатв.). Зборны назоўнік ад *пярэ* (гл.).

Пэрыць ‘з сілай, моцна біць па чым-небудзь’, ‘выбіваць, праць бялізну пранікам’ (ТСБМ, Мал., Бір., Некр., Янк. 1, Шат., Сцяшк. Сл., Касп., Сл. ПЗБ, Мат. Гом., ТС; ЛА, 3), *пэрыць* ‘сячы, біць’ (Нікан.), *пэрыты* ‘біць, збіваць’ (Клім.), *пэрыць* ‘лупцаваць’ (стаўб., Жыв. сл.), ‘ісці (пра вялікі дождж)’, ‘лупцаваць дзіцё’, ‘прагна есці’ (саліг., Нар. словатв.). Укр. *прати* ‘мыць’, ‘біць, дубасіць’, рус. *прати* ‘ціснуць, перці’, ‘гнесці, душыць’, польск. *prać*, чэш. *práti*, славац. *prat*, славен. *práti* ‘таўчы, гнесці’, ‘мыць’, серб.-харв. *прати*, макед. *пере*, балг. *перá*, ц.-слав. *прати* ‘таптаць нагамі’, ‘умываць’. Прасл. **pрати*, **periti* ‘біць, удараць’, роднаснае літ. *periti* ‘лупіць, драць, сячы’, ‘парыць каго-небудзь у лазні’, лат. *pērt* ‘тэ’ (Міклашыч, 239; Фасмер, 3, 240; Фрэнкель, 578; Бязлай, 3, 104; БЕР, 5, 167), гл. *праць*.

Пэрыя, ст.-бел. *перыя, перея* ‘бок вуліцы’ (1597 г.). Са ст.-польск. *pierzeja, pierzaja* ‘паласа, шэраг дамоў уздоўж вуліцы’, параўн. таксама чэш. *peřej* ‘хуткая плынь’, ‘парогі ў рацэ’, апошняе ўзводзяць да **per-* ‘ляцець’ (метафара!) — аб вадзе, якая “прэцца” паміж скаламі (Махэк, 445). Польскае *pierzeja* Банькоўскі (2, 562) выводзіць ад **pero*, гл. *пярэ*, паколькі першапачатковае значэнне — ‘адзін з бакоў (“сцяжкоў”) пярэ’, перанесенае пасля на палавінкі дзвярэй, варот, бакоў забудаванай вуліцы і г. д.; не мае нічога супольнага, на яго думку, з літ. *pereja* ‘праход’ (там жа) і, відаць, з названым чэшскім словам.

Пэрыяд ‘адрэзак часу’ (ТСБМ), ст.-бел. *периодъ* (з 1598 г.), якое са ст.-польск. *perijod, period* (XVI ст.) < лац. *periodus* < ст.-грэч. *περίοδος* ‘абарачэнне, абарот’ (Булыка, Лекс. запазыч., 165); магчыма, паўторнае запазычанне праз рус. мову (Крукоўскі, Уплыў, 78), у якой слова было запазычана з франц. у эпоху Пятра I.

Пэрэбрына ‘рэберная частка свіной тушы’ (Растарг.) — у выніку памылковага ўспрымання *парэ-*, як *перэ-*. Да *пэрэбрына* (гл.).

Пес ‘сабака’ (астрав., Сл. ПЗБ), *пэс* ‘тэ’ (Бес.). Паводле Мацкевіч (Сл. ПЗБ, 3, 509), з польск. *pies*, якое да прасл. **pъsъ* < i.-e. **pik-s-o-s*. Гл. таксама *пэс*; аднак пытанне пра характэрную для

беларускай мовы захаваную форму (*пэс* ці *пэс*) застаецца адкрытым.

Пэса ‘драматычны твор’, ‘невялікі музычны твор’ (ТСБМ). Запазычана з рус. мовы (Крукоўскі, Уплыў, 84), у якой з франц. *pièce* ‘тэ’, ‘кавалак, штука’ — непасрэдна, альбо праз ням. *Piese* ‘п’еса’ (Фасмер, 3, 422).

Пэсак₁, *пясак* ‘трус’ (Нас.). Памянш. да *пэс* (гл.), якое выкарыстоўвалася для называння розных звяркоў з густой поўсцю. Параўн. ст.-рус. *песикъ* ‘пясец’ (XVI ст.) і *песьць* ‘шчанё’; як родавая назва рус. *песь* ужывалася ў адносінах да воўка, лісы, сабакі (Даль, 3, 105); сюды ж таксама рус. (тул.) *песёц* ‘даўгашэсны трус’. Паводле Німчука (Давньорус., 205), да XVII ст. ва Украіне вадзіўся звярок *песок*, якога здабывалі на футра: *рысь, пески* и *коты*; суф. *-ець* актыўна выцясяняўся суф. *-ок* (<ькь).

Пэсак₂ ‘простая шашка ў гульні ў шашкі’ (Нас.). Няясна. Магчыма, пераасэнсаванае *пэшка* (**пэшак?*), гл.

Пэсак₃ ‘пясок’ (докш., Сл. ПЗБ). З польск. *piasek* ‘тэ’ (Мацкевіч, там жа, 3, 509). Націск на першым складзе спрыяў аднаўленню этымалагічнага *-é-* (усх.-слав. *твськъ* ‘пясок’). Вытворнае *пэскавы* ‘пяшчаны’ (мядз., Жыв. сл.), параўн. *пэскаві* ‘тэ’ (Станк., Сл. ПЗБ), *пэскаву* ‘тэ’ (ТС) — ад *пясак*.

Пэсельнік ‘спеўнік’ (Ян., Варл.), *пэсільнік* ‘тэ’ (Бяльк.), *пэсільнік* ‘ахвотнік паспяваць’ (Юрч. СНЛ), *пэсельнік* ‘выканаўца песень’ (Нар. Гом., Янк. Мат.), *пэсельніца, пэсальніца* ‘спявачка’ (калінк., Сл. ПЗБ; светлаг., Мат. Гом.; валож., Жыв. сл.), *пэсільніца* ‘жанчына, якая мае добры голас і ахвоту спяваць’ (Варл.). З *пэсеннік, пэсенніца* < усх.-слав. *твсенный* ‘які адносіцца да песні, музыкі’ < *пэсня* (гл.); распадабненне *-н’н’-* пад уплывам распаўсюджанага суф. *-льн-*, параўн. *вясельны, пякельны* і пад.

Пэсік ‘каташок’ (карэліц., Жыв. сл.). Да *пэс* (гл.). Названа паводле падабенства каташка з пушыстым маленькім сабачкам, параўн. *коцік* ‘тэ’.

Пэсікі ‘драўляныя клінкі, якімі плятагоны замацоўвалі бярвенні’ (гродз., Нар. сл.; Скарбы). З польск. *piesek* першапачаткова ‘сабачка’; пераноснае для называння розных дэталей і прыстасаванняў: ‘дзед (кавалак бервяна), які падпірае крокву’, ‘жалезная акоўка драўлянай буксы’, ‘жалезны прэнт, які трымае

своеасаблівы хамут у пярэдніх коней’, ‘заверліч у пярэднім навоі’ і пад., параўн. *сўчки* (гл.).

Пескава́тка ‘пясчанае поле’ (паст., ЛА, 2), ‘зямля з пясчаным грунтам’ (ваўк., Сл. рэг. лекс.). Укр. (зах.) *нісковатуця*, рус. *песковатка* ‘пясчаная зямля, дарога’. Ад прасл. паўн. **pěskovaty* (параўн. бел. *пескаваты*, укр. *нісковатий, ніскуватий*, паўд.-рус. *песковатый*, польск. *piaskowaty*, н.-луж. *pěskowaty* ‘пясчаны’), якое з **pěskovъ-jь < *pěsъkъ > пясок* (гл.).

Песказуб ‘пячкур’ (Инстр. 2), *пескозоб* ‘рыба бычок’ (ТС), укр. *ніскозоб, ніскозоба*, рус. *пескозоб, пискозоб* ‘тс’. Да *пясок* і *забаць* ‘кляваць, дзеўбаць’ (гл.), што адлюстроўвае спосаб харчавання, параўн. рус. *пескорой* ‘мінога’. Аналагічна нова-в.-ням. *Schlambesser* (Фасмер, 3, 249). Не звязана з лац. *piscis* ‘рыба’ (насуперак Мікале (РФВ, 48, 279)), гоц. *fisks*, ст.-в.-ням. *fisc* ‘тс’ (Папоў, Из истории, 17). Варыянт назвы з *-зуб* у выніку дээтымалагізацыі выходнага дзеяслова (Каламіец, Рыбы, 39).

Пёскіж (*пёськіж*) ‘пячкур, *Gobio gobio* L.’ (мсцісл., Янк. 1). Кантамінаваная назва рыбы з рус. пск. *пескарь* ‘тс’ і ўсх.-бел. *піскіж* ‘пячкур’ (гл.).

Пёсня (*пёсьня, пісьня*) ‘невялікі паэтычны твор для спеваў’ (ТСБМ, Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк.). Укр. *пісня*, рус. *пёсня*, ст.-рус. *пѣснь*, польск. *pieśń*, дыял. *pieśma*, н.-луж. *pěśń*, в.-луж. *pěseń*, палаб. *pesēn*, чэш. *pišeň*, славац. *pieseň*, славен. *pěset, pěsma, pēsniiti* ‘ствараць песню’; серб.-харв. *пёсма, pјēsna*; макед. *пёсна*, дыял. *песма*; балг. *песен*, дыял. *пёсня*, ст.-слав. *пѣснь*. Прасл. **pěsнь < *pě-ti* ‘спяваць’, як **ba-sнь < i.-e. *ba(ja)-ti* ‘распавядаць’ (Міклашыч, 245; Фасмер, 3, 249; Шустар-Шэўц, 1058; Бязлай, 3, 28).

Пёста₁ ‘дзіцё, якое пецціцца’ (ТСБМ, Мядзв., Касп., Мат. Гом.; пух., лаг.; Сл. ПЗБ; зэльв., Жыв. сл.), ‘свавольніца’ (Сцяшк. МГ), ‘выпеставаны хлапчук, дзяўчынка’ (навагр., Нар. словатв.), *пёсты* ‘пяшчотныя, ласкавыя адносіны’ (ТСБМ), *пёстун* ‘пяс-тун’ (Бяльк.), ‘збалаванае дзіцё’ (Мядзв.), *пёстак* ‘малады воўк’ (глыб., Сл. ПЗБ); *пёстаць* ‘пеставец’ (брасл., Сл. ПЗБ), чач. *пёстацца* ‘песціцца’ (Жыв. сл.), *пёставаць, пёстываць* ‘песціць’ (ТСБМ, Касп., Бяльк.), *пёстовацца* ‘няньчыцца’ (ТС), *пёсціць, пэсьціці* ‘любоўна даглядаць, гадаваць; праяўляць ласку; пяле-гаваць’ (ТСБМ, Яруш., Бес., Бяльк.; парыц., Янк. Мат.), *песціцца*

‘тс’ (Касп.), ‘патакаць у прыхацах дзіцяці’ (Бір. Дзярж.). Укр. *пестіти, пестувати* і *ністовати* (Фасмер, 3, 251), рус. *пестать, пестаться*, польск. *pieścić, piastować*, в.-луж. *pěścić*, чэш. *pěstovati, pěstiti*, славац. *pestovat*, славен. *pěstovati*, старое харв. дуброўн. *pјěstovati*, балг. *пестя* ‘ашчаджваць’, ц.-слав. *пѣстовати*. Прасл. **pěstati* і **pěstiti, *pěstovati*. Шэраг этымалагаў (Міклашыч, 245; Мацэнаўэр, LF, 12, 344; Mee, MSL, 14, 353; Фасмер, 3, 251; БЕР, 5, 190) генетычна адносяць слова да **pitati* ‘карміць, выжываць’ (Бязлай, 3, 29) — гл. *пітавацца*; Махэк₂ (446) разам з Міхалкам (LF, 84, 29) адмаўляе такую роднасць, мяркуючы, што трэба выходзіць з асновы **kep-*, якая ў выніку перастаноўкі дала **pek-* (параўн. ст.-чэш. *pěci se čím* ‘клапаціцца аб кім’), і пасля далучыўся пашыральнік асновы суфіксе *-st-* інтэнсіўнага характару.

Пёста₂ ‘ступа’ (гродз., Нар. сл.; Скарбы), рус. *пест* ‘палка з патаўшчэннем на канцы; калатоўка для замешвання цеста’, ст.-рус. *пест* ‘стрыжань з патоўшчаным круглым канцом’ (XIII ст.), польск. *piasta, piAZda, piAUZda* ‘калодка кола, якая ахоплівае вось’, н.- і в.-луж. *pěsta* ‘тс’, ‘песцік’, ‘трамбоўка’, чэш. *pist, pista* ‘поршань’, славац. *piest* ‘пранік’, ‘поршань’, славен. *pěsta, pěsto, pést* ‘калодка кола’, харв. кайк. *pešca, pešće*. Прасл. **pěstь* ‘прыстасаванне, якім таўкліся розныя рэчы, зерне, крупы, выбіваўся бруд з бялізны’, роднаснае літ. *piestà* ‘ступа’, *piestas* ‘пест’, лат. *piesta* ‘ступа’ (< i.-e. **pois-t-o-s*), а таксама з літ. *paisyti* ‘ачышчаць зерне ад мякіны’ > бел. *пойсаваць* (гл.). Дэрыватамі з’яўляюцца словы са значэннем ‘абнімаць вакол’ — **pěstovati, *pěstiti > пёсціць* (гл.).

Пёстаць ‘біць палкай з тоўстым канцом’ (Нас.), *пёстун* ‘таўкач’ (Касп.). Да *пёста₂* (гл.) пры ад’ідэацыі *пётаваць, пётаць* (гл.).

Пёстун, *пестун* ‘вершнік, перакладзіна над вушкамі’ (Мік.; ветк., карм., Мат. Гом.; карм., чач., ЛА, 4), *пёстынь* ‘верхняя частка асады дзварэй’ (слаўг., Мат. Маг.). Да *пёста₂* (гл.), прымітыўныя дзверы на бегуне (драўляныя стрыжні з суком) паварочваліся ў гнёздах, выдзяўбаных у калодках (“ступках”).

Пёсціць ‘лашчыць, галубіць, мілаваць’ (Шат.; шальч., Сл. ПЗБ; ТСБМ). Ад *пёста₁* (гл.).

Песчуга́, *пешчуга́*, *пішчуга́*, *пшычуга́* 'пясчаная, камяністая глеба' (маст., Сцяшк. Сл.; Сл. ПЗБ; слонім. Жыв. сл.), *пшычуга́* 'пясчанае поле, на якім нічога не расце' (пін., Нар. лекс.). Да *пясок* (гл.). Аб суф. *-уга* гл. Сцяцко, Афікс. наз., 128—129.

Песчурá, *пешчурá*, *пішчурá*, *пшычурына́*, *пшычурá* 'пясчанае поле' (полац., беш., талач., навагр., карэл., ЛА, 2; маст., Сцяшк. Сл.). Польск. *piaszczura*, *pieszczura*. Да *пясок* (гл.). Аб суф. *-ур-а* гл. Слаўскі, SP, 2, 27.

Пэ́таваць, (у Нас. — *пэ́таць*) 'моцна біць', 'цяжка працаваць' (Гарэц., Нас., Растарг., Стан.; гом., Шн. 2; Бяльк.), 'прыкладаць вялікія намаганні' (ТС), *пэ́таць* 'біць' (чач., Мат. Гом.), *пэ́тавацца* 'біцца, выконваць непасільную цяжкую работу, многа і цяжка працаваць', 'мучыцца, бедаваць' (Юрч.; жлоб., Жыв. сл.; полац., Жыв. НС; б.-каш., рагач., Мат. Гом.), 'жыць у бядзе, нястачах' (Янк. 2; Ян.), *пэ́тавацца* 'мардавацца, выбівацца з сіл' (Нар. Гом.), *пэ́тацца* 'змагацца, біцца з чым-небудзь да знямогі, важдання, валтузіцца' (Нас.). Рус. *пéтать* 'біць'; 'мучыць, мардаваць'; 'выконваць цяжкую працу'; 'гаварыць праз сілу, ледзь-ледзь'; 'знаць, разумець'; *пéтацца* 'старанна і цяжка працаваць', 'моцна стамляцца', 'дамагацца чаго-небудзь'; славен. *vzpétiti se* 'згадаць, успомніць', серб.-харв. *pétiti* 'захаваць у памяці', харв. далмацінск. *parétati se*, *parátati se* 'намучыцца, намардавацца'. Прасл. **petati/*pétati(?)*. Сабалеўскі (ЖМНП, 1886, верасень, 145) звязвае рус. *пéтать* праз чаргаванне галосных з *пéтáть*, *пéстун*, аднак не разглядаецца семантыка 'біць'. Праабражэнскі (2, 51) выводзіць яго з *пéхтáть*, што фанетычна не пераконвае (Фасмер, 3, 251). Насовіч (542) выводзіць бел. *пэ́таваць* з грэч. *παίω*, *παίσω*, *παίφάσσω* 'б'ю, штурхаю, стукаю'. Махэк (Slavia, 28, 271) таксама супастаўляе рус. *пéтать* з грэч. *παίω* 'те' і разглядае рус. слова як інтэнсіў з суф. *-t* (**pé-ta-ti*), хаця грэч. *παίω* ўзыходзіць да (кіпрск.) *παΐω*. Куркіна (Этымалогія—1972, 60—64) рус. *пéтать* узводзіць да і.-е. кораня **roj-* з пашыральнікам *-t-*, які ляжыць у аснове грэч. *πο(ι)α* 'трава, корм', літ. *pīetus* 'абед', ст.-інд. *pītús* 'харч', авест. *pītu-* 'ежа'; балг. дыялектны матэрыял з каранямі *pēt-* і *pīt-* прымыкае да тэрміналогіі, звязанай з абазначэннем спосабаў прыгатавання ежы з хлеба, з зярнят: *пéтем* 'мну, даўлю' — *пéтлè*, *пéтлák*

'спечаныя зярняты кукурузы'. У такім выпадку можна дапусціць роднаснасць *pēt-* і *pīt-* са значэннем 'біць'. Сюды ж *пéтун* (гл.).

Пётка 'частка плуга' (Выг.). Да *пятка* < *пята́* (гл.).

Пётлахі 'валасы' (в.-дзв., Шатал.; мазыр., 3 нар. сл.), 'недагледжаныя валасы' (брагін., Нар. словатв.), *пéтлухі* ў выразе: *і пéтлухаў ні застапецца* 'нічога' (жлоб., Жыв. сл.), *пáтлахэ* 'непрычасаныя валасы' (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.). Да *пáтлáты* (гл.), *пáтлы* 'ўскудлачаныя валасы, кудлы', магчыма, фармальна збліжанае з *пéйссы*, *пéйссахі* (гл.).

Пётна мн. л. 'плямы на твары' (лід., лях., Сл. ПЗБ), *пéтна* 'ружовыя месцы на шчацэ' (бераст., ЛА, 3), *пéтня* 'чырвоная плямка на скуры' (Варл.), *пéтнячка* 'абсевак' (гродз., ЛА, 2). Гл. *пятно*.

Пётра-паўла 'божая кароўка, *Coccinella septempunctata*' (брасл., ЛА, 1), *Пётра-Паўла* (міёр., брасл., 3 жыцця, 169). Другасна збліжаная з імёнамі апосталаў Пятра і Паўла назва, якую нельга адрываць ад *бедрык* 'те' (гл.) (Трубачоў, Этымалогія—1975, 12). Сюды ж *пéтранка* 'божая кароўка, *Coccinella*' (Сцяшк. Сл.). Суфікс *-ка*, як у іншых ласкальных назвах насякомага: *кароўка*, *андрэйка*, *бедарка*, *матрунка*, *кандратка* і інш. (гл. Шаталава, 3 жыцця, 166—178). Параўн. *пéтрык* (гл.).

Пётранне (*пéтрíнья*) 'разуменне' (Юрч. СНЛ). Да *пéтрыць* (гл.).

Пётраўка 'страва з кураціны' (хойн., Мат. Гом.). Відаць, дэфармаванае *пáтраўка* 'страва, верашчака, мачанка' (гл.).

Пётрах 'вантробы' (Янк. 1), 'страва са свіных трыбухоў' (рэч., Мат. Гом.). Да *пáтрахі* (гл.). Адз. л. у лексеме пад уплывам рус. *пóтрых* 'унутранасці жывата'. Гук *-é-* мае, відаць, экспрэсіўны характар (параўн. *пéтлах*).

Пётраць 'худзець, марнець' (Сцяшк. Сл.), 'засыхаць на пні (аб траве)' (зэльв., ЛА, 1). Да *пáтраць* (гл.).

Петрус (арго) 'камень' (Рам. 9). З лацінізаванага грэч. *пéтрос* 'камень'.

Пётры 'валёнкі, збітыя з воўны' (навагр., Сцяшк. Сл.). З *пéтры*, якое з франц. *feutre* 'лямец' < франк. *filtir* 'те'.

Пётрык, *пéтрік* 'божая кароўка сямікрапінкавая, *Coccinella*' (3 жыцця; Нікан.; асіп., Сл. ПЗБ; ельск., Мат. Гом.; ТС: палес., ЛА, 1). Сюды ж *пéтрачок* 'те' (докш., ЛА, 1; Шатал., 3 жыцця, 170).

Другасна асэнсаванае ў сувязі з імем апостала *Пятра* зыходнае *бёдрык* 'тс' (гл.); адпаведнае літ. *petrėlė* 'тс' калькуе мадэль 'маленькі Пётр' > 'божая кароўка' (Трубачоў, *Этимология*—1975, 12).

Пётрыць₁ 'цяміць, разумець' (Янк. 3; Нар. Гом.; ТС; лід., Сцяшк. Сл.; глус., Сл. ПЗБ; рэч., Мат. Гом.), 'кеміць' (капыл., Жыв. сл.), *пётрыць* 'разумець (пра дзіця)' (гарад., ЛА, 3). Параўн. рус. *пётрить* 'разумець, кеміць', *пётраць* 'помніць'; польск. *piętrzyć* 'паднімаць узровень вады (каля плаціны)', *piętrzyć się* 'ўздывацца', 'азнавацца', славен. *vz-pétiti se* 'ўспомніць, прыгадаць', *spótiti* 'тс', *o-pétiti* 'заўважыць', серб.-харв. *pétiti* 'не забыць, запомніць', далмацінск. *na-pétati se* 'намучыцца'. Не зусім яснае слова. Звычайна збліжаюць *пётрыць* з *пяць, пяцца* < прасл. **peti se* (Брандт, РФВ, 23, 292; Праабражэнскі, 2, 166; Фасмер, 3, 425—426; Бязлай, 3, 31). Суфікс *-р-*, як у *хітрыць, мудрыць*.

Пётрыць₂ 'біць' (ТС) — у выніку кантамінацыі лексем *пэтаваць* і *пэрыць* (гл.).

Пётун 'абжора' (Бяльк.). Паводле Куркінай (*Этимология*—1972), роднаснае асновам **pēt-/ *pit-*, што адлюстраваліся ў прасл. **pétati* (гл. *пэтаваць*) і **pitati* 'карміць, даваць сілы', першапачаткова 'біць, калаціць'.

Петушкі₁ 'капытнік балотны, *Calla palustris* L.' (докш., Сл. ПЗБ; гом., Кіс.), *пеўнікі; пяташкі* 'сачавічнік вясенні, *Orobus vernus* L.' (гродз., Кіс.; усх.-гом., усх.-маг., мядз., лях., лун., ЛА, 1), 'медуница' (навагр., Сл. ПЗБ), *питушкі* 'белакапытнік, *Petasites* Mill.'. Да *пятаўх* 'певень' (гл.). Матывацыя: кветкі раслін падобныя да пеўневага грэбня. Параўн. рус. алан. *петушок* 'капытнік балотны'.

Петушкі₂ (*питушкі*) 'свольныя корчыкі, сучкі' (Бяльк.). Да *пятаўх* 'певень' (гл.). Названы паводле падабенства да чырвонага пеўня колерам, калі сучкі, лучына гараць.

Петушок, *пяташчок* 'касач жоўты, *Iris pseudacorus* L.' (ветк., лоеў., б.-каш., брагін., Мат. Гом.), *питушкі* 'тс' (Юрч. СНЛ), параўн. *пеўнык* 'тс' (нараўл., жытк., Мат. Гом.). Укр. *півник, когутик* 'тс', рус. *петухі, петушкі* называюць розныя расліны з голым сцяблом і гронкамі кветак (Мяркулава, *Очерки*, 136). Да *пятаўх* 'певень' (гл.).

Пеў (*пew*) 'спяванне маткі ў пчолаў' (Анох.). Рэгіянальны архаізм, звычайна адваротны дэрыват *спеў*. Да *пець* 'спяваць' (гл.)

< прасл. *pēti* 'тс'. Заканчэнне *-въ*, як у *zovъ* 'кліч, гуканне', *zěvъ* 'зеў', параўн. *зваць, зьваць*.

П'еўка *п'еўка* 'п'яўка' (калінк., бярэз., Сл. ПЗБ), *п'еўга* 'тс' (ТС). З *п'яўка* (як рус. *п'явка* 'тс'), якое з *п'ява* < прасл. **pījava* < **pījati* ад **pīti* > *піць* (гл.). З аднаўленнем "несапраўднага" *e* (на месцы *я*), якое ў палескіх гаворках можа пераходзіць у *ě* пад націскам перад *ў*, параўн. *хлeў* 'хлеў'. Параўн. ст.-рус. *пшавца, пшавица, пшавица* (XV ст.) 'тс'. Гл. *п'яўка*.

Пеўне, пеўня 'напэўна, мабыць' (Ян.; ТС; люб., Жыв. сл., ЖНС). Гл. таксама *пэўна, пэўны*.

Пеўнік 'касач' (мазыр., Жыв. сл.), *пеўнікі* 'званец звычайны, *Rhinantus* L.' (Шат.), 'сачавічнік вясенні, *Orobus vernus* L.' (Кіс.), *п'унычкы* 'братаўка дуброўная, *Melampyrum nemorosum* L.' (бярэз., Нар. лекс.), *пеўнікі* 'капытнік, *Calla palustris* L.' (бых., хойн., ЛА, 1) у выніку семантычнага пераносу паводле падабенства да грэбня пеўня альбо афарбоўкі (некалькі колераў) з *пéвень* (гл.).

Пеўны 'з зародкам (пра яйка)' (міёр., Жыв. сл.), *пеўнае* (яйка), *пеўня, пеўныя* 'тс' (лаг., кругл., беш., ЛА, 1), *пеўный* 'пэўны, сталы' (Бяльк.). Гл. *пэўны*.

Пех 'чалавек, якога трэба падытурхоўваць да працы, справы' (Нас.). Насовіч (413) выводзіць гэтае слова з *пихаць* — народная этымалогія. Параўн., аднак, славен. *pēh* 'стома, стомленасць', *pēhati* 'слабець', *pēhati se* 'старацца, працаваць, клапаціцца', *pēhota, pēhōca* 'стомленасць', сюды ж ц.-слав. *ortъшати* 'слабець, марнець; бяднець', рус. *опёшати* 'збяднець', 'моцна стаміцца і захварэць', 'перастаць быць дзейным, актыўным; страціць сілы, энергію', ст.-чэш. *pěšeti* 'слабець, чэзнуць; сумавачь', н.-луж. *pěšak* 'стары грыб' і інш., якія можна ўзвесці да прасл. **pěšati*, роднаснага літ. *pėžti, pežti* 'мець хворы выгляд' (Бязлай, 3, 21). Махэк₂ (446) дапускае страту звонкасці ў слав. **pėžjati* > *pės-jati* > **pěšati*.

Пехадрапа 'пехатой' (груб.) (калінк., 3 нар. сл.), *пшывідрала* 'тс' (Юрч. СНС), рус. *пеходралом, пешедралом* 'тс'. Да *пех-* (гл. *пешы*) і *драла* (гл.). Параўн. яшчэ *драць, дрэпаць* 'уцякаць', рус. *удирать* 'тс'.

Пехата₁ 'фасоля, якая не ўецца' (навагр., 3 нар. сл.), укр. *пихота* 'тс'. З польск. *piechota*, якое з *fasola piesza* 'фасоля

карлікавая, *Phaseolus nanus*. Параўн. таксама польск. дыял. *groch piechotny* альбо *piechociarz*. Гэтаксама рус. кур. *пешая фасоль* 'фасоля, якая расцілаецца, — гэтае значэнне "нібыта збліжае слова *пеший* з *почвою*" (Даль, 3 (1996), 551).

Пяхага́ 'пякота' (Стан.) — да *пяхота* (гл.).

Пяхаго́й, *пяхаго́ю*, *пяхаго́ю*, *пяхаго́м*, *пяхаго́м*, *пяхаго́м* 'пешшу, сваімі нагамі' (ТСБМ, Др.-Падб., Касп., ТС, Сл. ПЗБ; жытк., Мат. Гом.; ЛА, 5). Укр. *піхотою*, рус. *пехотой*, польск. *piechota*, *piechotka* 'тс'. Прыслоўе — былы назоўнік у Тв. скл. Да *пяхота* (гл.). Формы на *-том* — вынік кантамінацыі лексем *пяхага́* і *пяхком*.

Пяхаю́ 'цапільна' (светлаг., ДАБМ, камент., 828), *пяхаю́*, *пяхаю́* 'дзяржанне ў лапаце' (іўеў., светлаг., акц., стол., ЛА, 2; Сл. ПЗБ), *пяхою́* 'дзяржанне ў памяле' (стол., ЛА, 4), 'драўляная ручка ў пешні' (ТС), *пяхаю́* 'корпус долата для выдоўбвання борці' (Маш.), укр. палес. *пахов'э* 'дзяржальна ў вілах', польск. дыял. *piechowisko* 'дзяржанне рыбацкай восці'. Утворана пры дапамозе суфікса *-аўэ/ -оўе* (Сцяцко, Афікс. наз., 168) на базе прасл. **rēxati*, аснова якога прадстаўлена ў *пешня* (гл.); неверагодна наконт укр. *паховіе* 'чаранок вілаў' Ніканчук (Этимология—1984, 169: ідэя раскрытасці, "распахнутости" > *паха*, *пахвіна*, гл.).

Пяхта, *пяхта* 'пеша' (брэсц., Нар. лекс.). З польск. *piechto* 'тс', якое, як і *piechty*, *piechta*, што з'яўляюцца скарачанымі формамі лексемы *piechota*, *piechota*. Сюды ж *пяхтам* 'пешшу' (маст., Сл. рэг. лекс.).

Пяхцяро́к 'вяровачная сетка для сена ў дарозе' (Нас.), 'кашэль, торба' (Нар. Гом.), *пяхцяро́к* 'тс' (Растарг.), *пяхцяро́м* 'быць неахайна апранутым' (Нас.), *пяхцяро́к* 'гультай' (мазыр., Мат. Гом.), (перан.) *пяхцяро́к* 'таўстун (пра дзіця)' (Нас.), рус. кур., калуж. *пяхтерь*, *пяхтерь* 'кошык, у які натоптаюць сена', цвяр. 'тоўстае пражэрлівае дзіцё', смал. *пяхцяро́к* 'пяхцяро́к', ярасл., цвяр., пск. *пяхтерить* 'несці нешта цяжкае', 'шмат набіраць, напіхваць', 'шмат і прагна есці'. Відаць, уграфінізм. Параўн. вепск. *pehu* 'мятая саломка, сечка', *peksta* 'мяць, таптаць', 'мясіць, збіваць, перамешваючы', а таксама эрзя-мардоўск. *p'etk'el* 'таўкач'. Гл. таксама *пяхцяро́к*. Куркіна (Этимология—1970, 96—97) рус. *пяхтерь*, *пяхтер(ь)* і да т. п. адносіць да

прасл. **rēxati*, *pixati*, уключаючы сюды рус. *пест* 'таўкач, кій', славен. *pést* 'саломка ў кулях, прызначаная для пакрыцця будынку' і інш., і вызначае магчымасць семантычнага пераходу: 'хуткі рух са штуршком' > 'піхаць, таўчы' > 'плесці, віць, ткаць' > 'нешта сплечанае', што не зусім адпавядае семантыцы бел. лексем.

Пяці́к 'дзіцячы пеніс' (Нас.). Відаць, памянш. да *пяту́х* 'тс' (гл.).

Пець 'спяваць' (ТСБМ; Нас.; Некр.; Шат.; Сл. ПЗБ; Бяльк.), 'ствараць розныя гукі ў час раення — звінец, "кохаць" і інш. (пра матку)' (слаўг., Нар. сл.), 'кукарэкаць' (мазыр.). Рус. *петь* 'спяваць', 'адпяваць нябожчыка', 'гусці (пра мух)', 'звінец (пра паштовыя шамкі)', стараж.-рус. *пѣти*, польск. *piec* 'спяваць (пра пеўня)', чэш. *pěti* 'спяваць', 'усхваляць', славен. *pěti*, макед. *pee*, балг. *пѣя*. У іншых слав. мовах — з пачатковым *s-(z-)*. Прасл. **pēti*, **pojo* < і.-е. **pōi-*. Трубачоў (ВСЯ, 4, 1959, 135) тлумачыць прасл. **pēti* як каўзатыў ад дзеяслова **piti* 'піць', што пацвярджаецца тоеснасцю форм 1 ас., параўн. *пою* 'даю піць' і *пою* 'спяваю'. Тут перанос значэння 'паіць' > 'спяваць, усхваляць' узыходзіць да паганскага абраду ахвярнай, пахавальнай выпіўкі. Паводле Агкупшчыкова (Этимология—1984, 196), разыходжанне адбылося на ўзроўні старажытных асноў (**pōi-ti* > *пѣть* пры *pōi-ti* > *поить*).

Пяці́міна 'пляма' (Ян.). Зыходная форма, відаць, **пяцьмо*, параўн. укр. чарніг. *пѣтьмо* 'тс', утворана, як *бляцьмо* (гл.). Параўн. *пяціно*, *пѣтна* (гл.).

Пяцярня́ (*піцярня́*) 'рука, пяць пальцаў' (Бяльк., Варл.). Ад *пяцѣра* (зборны лічэбнік) < *пяць* (гл.) і суф. *-ня* (Сцяцко, Афікс. наз., 215—216). Параўн. рус. *пятерница* 'тс', *пятерня́* 'пяць (конай), лапа, рука'. Аналагічна *печерня́* '50 снапоў' (ТС) = 'пяць дзесяткаў (снапоў)'.

Пяцярў́к 'рука' (ТС). З *пяцярў́к* (гл.), у якім адбылася мена *ы* > у пад уплывам слова *рука*.

Пяцярў́к '5 пудоў' (Ян.). З рус. *пятерик* 'пяць, пяцѣра'.

Пяцярэ́ня 'мянушка каровы, якая нарадзілася ў пятніцу' (лаг., Сл. ПЗБ; Варл.). Семантычна звязана з *пяць*, *пяты дзень* 'пятніца', паводле мадэлі *аўтарэня* (гл.); суфіксацыя, магчыма, пад балтыйскім уплывам (Лекс. балтызмы, 20).

Печ, 'пячы', 'паліць', 'смажыць' (Нас., Бяльк.), *печца* 'апекавацца, клапаціцца' (Нас.). Рус. *печь* 'тс', польск. *piec*, в.-луж.

pjes, н.-луж. *pjas*, славац. *piecť* — паўночнаславянская ізагласа. Да *пячы* (гл.).

Печэ, *пич*, *пѣч* 'цаглянае, каменнае або металічнае збудаванне, дзе разводзяць агонь, каб нагрэць памяшканне, згатаваць ежу' (ТСБМ, Яруш., Бес., ТС, Сл. ПЗБ, Бяльк.; драг., КЭС). Укр. *пич*, рус. *печь*, польск. *piec*, н.-луж. *pjas*, в.-луж. *pēs*, чэш., славац. *pec*, славен. *pěc*, серб.-харв. *peћ* 'печ', макед. *пешт* 'пячора', балг. *пещ*, *пещта*, ст.-слав. *пещь*. Прасл. **pet* 'ь' (< **pek-tь*) з **pek-ti* 'пячы', роднаснага ст.-інд. *paktiṣ* 'звараная страва', *paçati* 'пячэ', ст.-грэч. *πέψις* 'гатаванне (ежы), смажанне', *πέσσω*, атычн. *πέττω* 'пяку', лац. *coctio* 'пячэнне', *coquō* 'пяку'; у балт. мовах з перастаноўкай зычных: літ. *kėpti*, лат. *sept* 'пячы, смажыць' < і.-е. **pek*^u-*ti-s* (Міклашыч, 235; Покарны, 798; Траўтман, 212; Фасмер, 3, 256; Бязлай, 3, 18).

Пэча₁ 'апека; клопат, нагляд' (Нас., Др.-Падб., Гарэц.), рус. *пéча* 'ўдзел, клопаты', польск. *piecza* 'клопат, увага, апека, нагляд; стараннасць', н.-луж. *pjesa*, в.-луж. *pješa* 'клопат', чэш. *pěše* 'клопат, апека, дагляд, ахова', славен. *pěša*, *pěc*, *pěcāl* 'смутак, гора; клопат, стараннасць, трывога', сюды ж таксама макед. *печал* 'те', *печалба* 'прыробак', балг. *пéчал*, *печалба* 'те', ст.-слав. *печал*'ь' 'пакута, мучэнне, смутак; клопат, апека'. Звычайна звязваецца з **pekti*, гл. *пячы* (Міклашыч, 234; Брукнер, 406; Праабражэнскі, 2, 53; БЕР, 5, 212). Інакш Махэк₂ (441): < і.-е. **ker-* (> *geb-*) 'мець клопат, мучэнне'; апошняе ў прасл. мове (пад уплывам **pekti* 'пячы') змянілася ў **pek*^u -, параўн. ст.-чэш. *pěci se* 'клапаціцца', ст.-рус. *пекуся* 'клапачуся'. З-за такой блізкасці ў балт. мовах у **pek-* 'пячы' адбылася перастаноўка *k—p*: літ. *kerpì*, лат. *seri* 'пяку'. Гл. таксама *апéка*.

Пэча₂ 'рана ад апёку' (ТС). Відаць, фармальна тоеснае балг. *печа* 'блізна на твары', серб.-харв. *пéча* 'трупная пляма', што ўзыходзіць да **pekti* 'пячы'. Інакш адносна паўднёваславянскіх слоў Скок, 2, 650; БЕР, 5, 211 (з *печече*?).

Пэчак 'фундамент печы' (Ян.). З *апéчак* 'цагляны ці металічны падмурак печы'. Параўн. ст.-рус. *опечекъ* 'аснова для печы' (1561 г.). Да *печ* (гл.).

Печалава́нне 'апека', *печалава́цца* 'клапаціцца', *печалавіты* 'клапатлівы' (Нас.), рус. *печаловатый* 'трохі сумны', *печаловатъ* 'клапаціцца, апекавацца', *печаловатъся* 'тужыць; сумаватъ', 'скардзіцца', польск. старое *pieczolować* 'апекавацца', *pieczolowanie (sie)* 'клопат, апека', ст.-польск. *pieczolować*, *pieczalować (sie)* 'дбаць, старацца, клапаціцца; непакоіцца, перажываць', ст.-слав. *печаловати се* 'хвалявацца, засмучацца'. Да прасл. *peçalovati (se)* < *peçaliti (se)* 'хвалявацца; клапаціцца' < *peçalь*, параўн. ст.-слав. *печаль* 'мучэнне, пакуты; смутак; клопат', 'неспакой, турбота, трывога' < раннія прасл. **pekēlь* (Міклашыч, 234).

Печаліска 'месца, дзе стаяла печ' (іўеў., Сл. ПЗБ). Відаць, ад незафіксаванага **пéча* 'печ' (параўн. пск., наўг. *пéча*, *печá* 'печ') і суф. *-иска* з менай *-й-* > *л'*: *печáиска* > *печаліска*.

Печане́ўя 'жоўцевы пузыр' (Варл.). Відаць, вытворнае ад *печані* 'вантробы разам з ныркамі' (Нік. Очерки), *пéчани* 'пячонка' (ашм., Стан.). Да *пéчань* (гл.). Суф. *-еўе* выражае сукупнасць прадметаў.

Пэчанік 'муляр, пячнік' (лід., ЛА, 3). Да незафіксаванага **пéча* 'печ' (параўн. рус. пск., наўг. *пéча*, *печá* 'те') і суф. *-нік*, альбо ў выніку намінацыі словазлучэння *печаны* (*майстар*, *муляр*), параўн. польск. *piecownik* 'пячнік'.

Печані́на (*пачані́на*) 'апёк' (Сл. Брэс.). Аддзейнаприметнікавае ўтварэнне з суф. *-ін-а*. Да *пячы* (гл.). *Па-* замест *пе-* — характэрнае зацвярдзенне губных у пераходнай (ад зах.-палес. да паўд.-зах. гаворак), параўн. *паць* 'пяць', *пáтніца* 'пятніца', *мáта* 'мята', *мáса* 'мяса' (ганц., ДАБМ, камент., 459 і 463).

Пэчані́ца 'сіняквет звычайны, *Echium vulgare* L.' (віц., маг., Кіс.). Відаць, утворана пры дапамозе суф. *-іц-а* ад *пéчань* (гл.), як і іншыя назвы раслін на аснове іх падабенства да адпаведных прадметаў: *жыці́ца*, *мяці́ца*, *іглі́ца*, у прыватнасці, на аснове падабенства колеру сіне-бардова-чырвоных кветак расліны і пячонкі.

Пэчанці́ 'печань, вантробы наогул' (Бяльк.): у *печанцох сядзіць* (Стан.). Відаць, архаізм; параўн. рус. *пéченец* 'жоўцевы пузыр', ст.-рус. *печенца* — памянш. ад *печень* (XVI ст.). Да *пéчань*, *пячонка* (гл.).

Пéчань, *печэ́ня*, часта ў мн. л.: *печанé*, *пéчани*, *пéчэні* 'печань' (ТСБМ, КЭС, Касп., ТС, Бяльк., Сл. ПЗБ), *пéчэ́нне* 'пя-

чонкі' (Растарг.). Укр. *печєня* 'смажаніна', ст.-польск. *pieczenia*, а з XVIII — *pieczeń* 'тс', славац. *pečeň* 'печонка', *pečeňa* 'смажаніна'. Прасл. **pečєnь* 'печанае, смажанае мяса' (Слаўскі, SP, 1, 128), з якога пазней развілося 'смажаная печань' > 'печань' (Махэк₂, 441; Брукнер, 406; Фасмер, 3, 255—256). Да *пячы* (гл.). Сюды ж: *пячэня*, *пэчєня* 'смажаніна' (мін., Дзмітр.; Шпіл.; Бєс.; Нас.), *пічанёўка* 'кілбаса, начыненая фаршам з унутранасцей' (полац., Нар. сл.).

Печарыца 'шампіньён, *Agaricus campestris* L.' (Нар. Гом.), *печурьыца*, *пэчэрыца*, *пэчурьыца* 'тс' (стол., пін., Жыв. сл.), *печурьыца* 'тс' (Нас.; Растарг.; добр., брагін., Мат. Гом.; стол., Сл. Брэс.), *печурьыца* і *пячурка* 'тс' (уззд., Нар. словатв.), *печэрыца* 'тс' (ТС). Укр. *печеріця*, *печаріця*, рус. *печеріця*, *печеріка*, *печуриця*, *печерка* 'тс', польск. *pieczarka* 'грыб, які вырас у пячоры' (Брукнер, 407), *pieczarka*, *pieczarek*, *pieczorynki* 'шампіньён', чэш. *pečárka*, *pečurka*, *pekarka*, *pečírka*, *pečírek*, славац. *pečiarka*, *pečárka*, *pečurka* 'розныя віды шампіньёна', славен. *pečúrka*, *pečurica* 'грыб', серб.-харв. *печурка*, *печуриця* 'тс', 'шампіньён', макед. *печурка* 'грыб', балг. *печурка* 'шампіньён'. Прасл. **pečєrьka*/**pečєrica*/**pečirca* (Мяркулава, Этимология—1964, 95—96). Этымалогія лексемы не зусім ясная. Звычайна мяркуюць пра паходжанне лексемы ад дзяслова **pekti* (Міклашыч, 235; Фасмер, 3, 256; Машынскі, О способach, 120—121, які ў пацвярджэнне гэтага зазначае, што "яшчэ і зараз славянскія пастухі, знайшоўшы на пашы шампіньёны, пякуць іх, нанізаўшы на дубец, над агнём"). Супярэчыць гэтаму і наяўнасць у гэтым слове ва ўсіх славянскіх мовах гука *č*, што прадугледжвае першаснае *k*, а не *-kt-*. Махэк₂ (441) мяркуе, што слова ўзнікла ў выніку намінацыі выразу накшталт *pečeňa turova* — такая назва бытуе ва ўкраінскіх Карпатах: *турова печеня*, праўда, для іншага грыба (ЛБ, 1956, 6, 13). Для пацвярджэння паходжання лексемы з **pekti* М. Майтанава (Sisl, 5, 1970 (1), 71) прыводзіць славац. *biela huba na pečenie*. На карысць такой этымалогіі прамаўляюць некаторыя сінанімічныя назвы: укр. *печериця висока* 'грыб-парасон, *Lepiota procera* (Scop.) Quel', яшчэ называецца *пярэжівка* (у Карпатах) < *пярэжыти* 'смажыць', ці палес. *пярэжарак*, *пярэжарки*, а таксама варыянт з метатэзай да *печериця* — *чепериця* 'шампіньён', 'грыб увогуле', шырока прадстаўлены ва Украіне,

у Венгрыі, Румыніі і на балгарскай і сербскахарвацкай тэрыторыях (гл. Непакупны, Связи, 36—41).

Печатарнік 'сакратар, які прыкладвае пячаткі' (Нас.). У выніку кантамінацыі польск. *pieczętarz* і ўсх.-слав. *печатник*, параўн. стараж.-рус. *печатникъ* 'службовая асоба, якая захоўвае пячаць і прыкладвае яе' (1284 г.).

Печая, *печэя*, *пэчая*, *пічая* 'пякотка (у страўніку)' (ТСБМ; Нас.; Янк. З; Маш.; мазыр., Шн.; Сл. ПЗБ; Мат. Маг.; Мат. Гом.; хойн., Шатал.; брагін., Нар. словатв.; ст.-дар., Нар. сл.; Растарг.; Бяльк.; мін., гом., ЛА, 3). Укр. *печія* 'тс'. Бел.-укр. ізалекса. Утворана пры дапамозе суф. **-ėja* ад *пячы* (гл.).

Пэчка 'прадуха ў прызбе' (віл., Нар. сл.). У выніку семантычнага пераносу паводле падабенства з *пэчка* 'пячурка з боку печы, кучка' (бяроз., мазыр., ельск., ЛА, 4). Да *печ* (гл.). Мядз. *пэчка* 'грубка' (Жыв. сл.) — новае, з рус. *печка* 'тс'. Сюды ж *пэчачка* (Юрч. СНЛ).

Пэчкацаца 'пэчкаць' (ТС). У выніку кантамінацыі лексем *пэчкацаца* і *пэчкаць* 'пэчкаць'.

Печурьыца 'шампіньён' (добр., брагін., Мат. Гом.). Гл. *печарьыца*, *пэчурка* (гл.).

Печурьычка 'ластаўка берагавая' (Ян.). Ад *пэчурка*, *пэчурка* 'адтуліна, ніша ў сцяне печы, нара ў беразе ракі, у якой жывуць ластаўкі'. Да *пэчора* (гл.).

Пэчы (*вялікія*) 'пагорак' (мазыр., ЛА, 2). Няясна.

Пэчыва 'печаныя вырабы з мукі' (ТСБМ), *пэчыво* 'тс', 'адна выпечка хлеба' (слонім., саліг., Нар. словатв.; рагач., кіраў., Нар. сл.; Шат.), укр. *пэчыво* 'тс' 'смажанае мяса', рус. *пэчыво* 'печанае; смажанае', польск. *pieczuwo* 'пэчэнне', в.-луж. *pječwo* 'хлебабулачныя вырабы', н.-луж. *pjasuwo* 'пэчэнне, булачкі', чэш. славац. *pečivo* 'тс', 'хлебабулачныя вырабы', славен. *pečivo* 'праца хлебапэка', серб.-харв. *пэчыво* 'булачныя вырабы', 'што-небудзь спечанае', 'смажаніна', макед. *пэчыво* 'смажанае мяса', балг. *пэчыво* 'смажанае ў духоўцы альбо на пліце'. Прасл. **pečivo* 'якое пэчэцца' (Бязлай, 3, 18). Да *пэчы* (гл.).

Пэчыска 'месца, дзе стаяла печ' (гродз., Сл. рэг. лекс.). Пад уплывам польск. мовы (зах.-слав. суф. *-isk-o*) з *пэчышча* (гл.). Да *печ* (гл.).

Пэчышча, *пэчышчо* 'хацішча' (чавус., зэльв., слонім., ЛА, 4). Да *печ* (гл.). Аб суф. *-шч-а* са значэннем 'месца, дзе знаходзіўся прадмет' гл. Сцяцко, Афікс. наз., 159. Семантычны перанос 'печышча' > 'хацішча': пасля пажару заставалася толькі печ.

Пёша, *пёшо*, *пішо* 'пяшком' (ТСБМ; Сцяшк. Сл.; лях., гродз. маст., драг., Сл. ПЗБ) — адпрыметнікавыя ўтварэнні з суф. **-о*. Да *пёшы* (гл.).

Пешакá, *пешэка*, *пішакá* 'пяшком' (калінк., 3 нар. сл.; Нар. Гом.; кобр., Сл. ПЗБ) — адназоўнікавыя прыслоўі (як *драпакá* ў выразе: *даць драпакá* 'даць лататы') у форме Р. скл. адз. л. утвораныя пры дапамозе суф. *-ак* ('*пяшáк*'), як бел. *ядáк*, драг. *йіздáк* 'яздок'. Параўн. таксама польск. *pieszaka* 'пяшком', чэш. *pěšák* 'пехацінец', серб.-харв. *pěšak* 'тс', 'пешаход', 'пешка', макед. *пешак* 'тс', славен. *pěšák* 'пешаход, хадок', 'пехацінец', балг. *пешак* 'тс'.

Пешаком 'пяшком' (лях., навагр., Сл. ПЗБ) — прыслоўе, утворанае ад формы Тв. скл. адз. л. назоўніка '*пяшак* (гл. *пешакá*).

Пёшкам 'пехатой' (пух., Сл. ПЗБ; Ян.) утворана ў выніку кантамінацыі лексем *пёшыцу* ці *пёша* і *пяшкóм*, апошняе, відаць, больш пашырана на рус. моўнай тэрыторыі і паходзіць са ст.-рус. *пешькъ* 'пешаход' (КЭСРЯ, 337).

Пешаход 'тратуар' (Растарг.). З рус. *пешеход* 'тс', пашыранага ў 90-х гадах XIX ст., параўн. яшчэ *пешеходня* 'бакавы шлях (на мосце) для пешых'.

Пешаходдзю 'пешкі, пешаходам' (Бяльк.). Утворана з рус. *пешеход* 'хто ходзіць пешшу'.

Пёшка₁ 'самая нізкая па свайму значэнню фігура ў шахматах' (ТСБМ). З рус. *пёшка* 'тс' — першапачаткова 'пехацінец, радавы' (Фасмер, 3, 257). Да *пёшы* (гл.).

Пёшка₂ 'фасоля, што не ўецца' (навагр., 3 нар. сл.). Са словазлучэння *пешая фасоля* пры дапамозе суф. *-к-а* ў выніку намінацыі, як *чыгунная дарога* > *чыгунка*. Гл. таксама *пехатá*.

Пёшкі 'пяшком' (Растарг.; ТС; Бяльк.). Адпрыметнікавае прыслоўе, утворанае ад прасл. **pěšь* пры дапамозе суф. **-ьск-* (**pěšьскь*) і канчатка Тв. скл. мн. л. адносных прыметнікаў. Параўн. укр. *пішки*, ст.-польск. *pieszki*, чэш. *pěšky*, макед. *пешки*, славен. *pěški* 'пяшком'. Больш падрабязна пра суф. *-к-і* гл. Карскі, 2—3, 69. Станкевіч лічыць лексему ўкраінізмам (Зб. тв., 2, 67).

Пёшня, *пешня*, *пішня*, *пішня*, *пэчня*, *пышня*, *пяшня* 'прылада (лом з драўляным дзяржаннем) для прасякання лёду' (паўн. і ц.-бел.), інструмент (далато шырынёй 4,5 см, насаджанае на доўгае дзяржанне да 2 м) для вырабу ночваў, лодак, вулляў-борцей, для прадзёўбвання пазоў, дзірак' (паўд.-бел., паўд.-усх.-бел.) (ЛА, 2, а таксама ТСБМ; Гарб.; полац., 3 нар. сл.; глыб., Сл. ПЗБ; Бяльк.; ТС; Маш.; Сержп. Борт.; Сл. Брэс.; лун., Шатал.; слаўг., Нар. сл.; рагач., ганц., іўеў., 3 нар. сл.), *пішня* 'кій, якім падпіраюцца, ідучы па лёдзе' (Сл. Брэс.). Рус. *пёшня*, польск. *piesznia*, *piersznia*, *pieśnia* 'тс'. Сюды ж адносяць і славен. *pěš* 'пень, ствол бука', рус. *пёс* 'доўбня таўчы гліну'. Звязваецца з **pěst-* (гл. *пэста₂*) альбо з **pъx-* (гл. *піхáць*) < і.-е. **pis-*, **peis-* (Мерынгер, WuS, 1, 3; Гольтхаўзен, KZ, 72, 204; Фрэнкель, 586, Сабалеўскі, Лекции, 137; Праабражэнскі, 2, 56; Мацэнаўэр, LF, 12, 336; 15, 168; Фасмер, 3, 258; Бязлай, 3, 27). Сэндзік (Slawistyczne studia językoznawcze, 1987; 339—342) рэканструюе паўн.-слав. **pěšьna*.

Пёшшу, *пёшу* 'пяшком' (свісл., чэрв., в.-дзв., лудз., Сл. ПЗБ), рус. *пешью* 'тс'. Прыслоўе ў форме Тв. скл. ж. р. ад *pěša* (?).

Пёшы, *пёшыі* 'які ідзе пехатой; пяхотны, не конны' (ТСБМ, Бяльк.). Укр. *піший*, рус. *пеший*, сімб. *пъхій* (Даль, 3, 551), разан. *пъсью* 'пешшу', польск. *pieszy*, н.-луж. *pěšu*, в.-луж. *pěši*, чэш. *pěší*, *pěchý*, славац. *pěši* 'тс', славен. *ki gre pěš*, старое *pěš* 'пешы', серб.-харв. *pjěšnje*, старое *pjěше* 'пяшком', макед. *пеш*, *пешки*, *пеша*, балг. *пеш*, *пеши*, ст.-слав. *пъшь* 'пешы'. Прасл. *pěšь* < *pěš-jь*, якое (праз форму *pěšь*) узыходзіць да і.-е. **pěd-su* 'на нагах (іціі)' у процівагу 'ехаць на кані, на лодцы' < і.-е. *pěds* 'нага' ('ступня') (Мее, MSL, 14, 314; Махэк₂, 446; Бязлай, 3, 29). Фасмер (3, 257) сумняваецца ў гэтым, даводзячы, што ў такім выпадку слав. форма была б *pěšь*. Зыходнай формай для прасл. *pěšь* ён падае **pědsios*, вытворнага ад *pěd-* 'ступня', лац. *pēs*, *pēdis* 'нага', літ. *pėdà* 'след нагі', лат. *pēds* 'тс', *pēda* 'падэшва', ст.-грэч. *πούς*, Р. скл. *ποδός*, дарычн. *πός* 'ступня', ст.-інд. *padám* 'след нагі, ступня', гоц. *fōtus*, літ. *pėsčias* 'пешы' (і.-е. скланенне было атэматычным, з аблаўтам: Н. скл. *pēd-s*, Р.скл. *pod-ós*). Першапачатковая і.-е. лексема *pěd-s* пазней у слав. прамове замянілася на *noga*, у балт. (літ.) — на *kojà* 'нага'. Аб прасл. **pěšь(jь)* 'сла-

бы, стомлены', звязаным генетычна з **р̄хати*, гл. Варбот, Этимология—1971, 18—19.

Пёк 'выпечка, (адно) печыва' (Нас.). Аддзеяслоўнае ўтварэнне, да *пячы* (гл.): Сюды ж *пёкам* 'настойліва, надакучліва' (Нас.) — прыслоўе, утворанае з формы Тв. скл. адз. л. лексемы *пёк*.

Пёкаць₁ 'малаціць цэпам' (Варл.). Да *пёкаць₁* 'біць чым-небудзь', 'біць увогуле'.

Пёкаць₂ 'гараваць, пакутаваць' (Варл.). Да *пёкаць₂* (гл.).

Пёкма: у выразе *пёкма пячы* 'вельмі, моцна' (Нас.), 'пячы, не перастаючы' (Касп.). Да *пячы* (гл.). Суф. *-ма* (паводле паходжання — канчатак назоўнікаў Тв. скл. парнага л.), утвараючы прыслоўі, далучаўся да займеннікаў, імёнаў і асабліва прадуктыўна да дзеясловаў альбо імёнаў, утвораных ад дзеяслоўных асноў: *крычма крычэць, лежма, лёжма, сідзьма* і да т. п.

Пёнтак 'пятніца' (паст., трак., смарг., Сл. ПЗБ). З польск. *piątek* 'те'.

Пёнтар 'цэнтр, сярэдзіна' (дзятл., Сцяшк. Сл.). Паводле прыкладу-ілюстрацыі да гэтай лексемы значэнне трэба было б запісаць як 'узгорак'. Тады — да польск. *piętro* < прасл. **pętro*.

Пёнтра 'паверх' (смарг., Сл. ПЗБ), *пёнтр* 'те' (воран., Сцяшк. Сл.). З польск. *piętro* 'те' (Мацкевіч, там жа, 3, 514). Сюды ж *пёнтры* 'некалькі адзежын, якія відаць адна з-пад другой' (іўеў., Сцяшк. Сл.).

Пёрка₁ 'наганяй' (светлаг., Мат. Гом.). Да *праць* (гл.) < прасл. **р̄хати, пера* пры ад'ідзачыі рус. *пёрка* 'лупцоўка', якое ад *пороть* 'распорваць'.

Пёрка₂ 'травяністая расліна з вузкімі лістамі' (Мат. ГС), 'доўгі ліст якой-небудзь расліны' (ГСБМ). Памяншальнае да *пярó* (гл.).

Пёрлышка 'плаўнік у рыб' (астрав., Жыв. сл.) — у выніку кантамінацыі лексем *крыльца, крылка* і *пёрышка* (гл. *пёры, пярó*).

Пёрх 'пазыў на кашаль', 'перхата' (Нас.). Аддзеяслоўны назоўнік, аснова якога — гукаперайманне, да *пёрхаць₂* (гл.).

Пёры 'пер'е', 'лісце цыбулі, часнаку', 'плаўнікі ў рыбы' (Сл. ПЗБ; рэч., Мат. Гом.; смарг., Шатал.), 'вастрыё ў сьвядзёлку' (свісл., Шатал.), *пёрышкі* 'плаўнікі ў рыбы' (кліч., Жыв. сл.). Да *пярó, пёр'е* (гл.).

Пёрысты 'злосны' (шчуч., Сцяшк. Сл.). Да *пёр'е, пярó* (гл.). Суфікс *-ы-ст-ы*, як у *ярыбісты* 'натапыраны'. Перанос семан-

тыкі паводле падабенства: натапыранасць птушак ці жывёлаў — прыкмета іх раззлаванасці.

Пёс 'сабака' (Бес., Нас.), астрав. *пес* 'те' (Сл. ПЗБ), *пёсці* 'сабачы' (чач., Нар. Гом.; Чарадз. казкі), укр. *пес*, рус. *пёс*, польск. *pies*, н.-луж. *pjas*, в.-луж. *pos*, чэш., славац. *pes*, славен. *pès* 'сабака', серб.-харв. *пăс*, макед. *пес*, балг. *пес*, *пéсьт*, старое *р̄ьс*. ст.-слав. *псь*. Прасл. *р̄ьсь*, якое фанетычна стаіць найбліжэй да ст.-інд. *piśangas* 'рыжаваты, карычневы', параўн. *Рыжык* 'імя сабакі' і прасл. **р̄ьстрь* 'стракаты' (першапачаткова 'плямісты' — параўн. авест. *paēsa* 'пракажоны', ст.-грэч. *ποικίλος* 'стракаты' і інш.) (Фасмер, 3, 248). Найімаверней выходзіць з і.-е. **p̄ik-* 'злы', хаця ў балг. мовах — **pik-/peik-/poik* (літ. *piktas* 'те', *peikti* 'ганіць', 'абгаворваць, зняслаўліваць', *paikas* 'прыдуркаваты') (Сной—Бязлай, 3, 27). Іншыя версіі: збліжэнне з лац. *pecus* 'скаціна', ст.-грэч. *πεκος* 'шкура', ст.-інд. *paśús*, авест. *pasu-* 'те', гоц. *faihu* 'грошы' з набліжэннем семантыкі да 'касматы, калматы' (Льінскі, РФВ, 69, 13; 73, 286; AfslPh, 34, 11) ці да 'вартаўнік скаціны' (Осгграф. Parerga 1, 214, 256—265 і наст.; Брукнер, 411, Барталоме, 881), што, як і збліжэнне з лац. *specio* 'гляджу' (Мее, Études, 238) і інш., з'яўляюцца менш імавернымі.

Пёска (памянш.) 'палоска' (гродз., Сл. ПЗБ). Няясна. Магчыма, у выніку кантамінацыі бел. *палёска* і польск. *pasek, pas* 'те'. Відаць, можа быць збліжана з рус. *песіка* 'цёмная паласа ў шэрці пушных звяроў', *песіки* 'восць у футры' або са славен. *pèsa* 'доўгае букавае сцябло, з якога рэжуць дошкі', якое Бязлай (Etyma, 10) збліжае з рус. дыял. *пёс* 'палка для размешвання гліны' і выводзіць з *peštati* 'націскаць, ступаць, таўчы' (< і.-е. **peis-* 'растаўчы'), роднаснае *піхаць, пест* (гл.).

Пёстры 'стракаты' (круп., чэрв., бялы., шкл., маг., чавус., мецісл., рэч., Жыв. св.), *пёстрая* (карова) 'пярэстая' (паўн. і ўсх.-маг., ЛА, 1), укр. *пістрівий, пістрий*, зах. *пістрик* 'вяснушка' (на твары), 'плямы (на вымені)', рус. *пёстр, пёстрий*, польск. *pstry*, ст.-чэш. *pestr, pstrý*, чэш., славац. *pestrý*, славен. *pèster*, балг. *пѣстръ* 'стракаты, рознакаляровы', ц.-слав. *пѣстръ* 'розны'. Прасл. **р̄ьстрь*. Суф. *-ръ*, як у іншых назвах колераў: *р̄ьдрь* 'руды', *modr̄ь* 'сіні', *сѣрь* 'шэры', *-t-* устаўное (Махэк₂,

446). Да асновы-кораня **rys-*, звязанага чаргаваннем з *pisácy* (гл.). Роднаснае літ. *raišas* 'пляма ад сажы', ст.-грэч. ποικίλος 'стракаты', ст.-інд. *rēśas* 'колер', авест. *raēsa-* 'тс', ст.-в.-ням. *fēh* 'стракаты' (Фасмер, 3, 251), ст.-інд. *śilpá-* < *piślā-* < **piśra-* (Тадэска, Language, 23, 383; Бязлай, 3, 28). Сюды ж *пярэсты*, *стронга* (гл.).

Пётро 'частка ракі, якая не замярзае' (малар., ЛА, 2). З польск. *piętro* 'вышкі' > 'узвышэнне' > 'высокае месца' (параўн. *pętąp*) > 'высокае месца на рацэ, якое не замярзае' — *пярэсуха* (гл. ЛА, 2).

П'ёўка 'Sanguisuga' (пух., ЛА, 1). Да *п'яўка* (гл.).

Пі — пра падачу машынай гуку (мсцісл., Нар. лекс.), *пібін!* — аўтамабіль дае сігнал (полац., Нар. лекс.). Новыя гукапераймальныя словы. На паўднёваславянскай тэрыторыі выклічнік *pi*, *pi-* звязаны з падзвынаннем свойскай птушкі. гукаперайманнем птушыных галасоў і ўваходзіць у назвы некаторых птушак (гл. Скок, 2, 659; Бязлай, 3, 38).

Піва, *пиво* 'напітак з ячменнага соладу' (ТСБМ, Яруш., Бес., Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк., Стан.), *пиво* 'пойла для свіней: вада з дадаткам мукі' (драг., Нар. лекс.). Укр. *пиво* 'піва', рус. *пиво* 'піва', 'пітво, напоі', 'пойла', польск. *piwo*, н.- і в.-луж. *piwo*, чэш., славац. *pivo*, славен. *pivo*, серб.-харв. *пиво*, макед., балг. *пиво*, ц.-слав. *пиво*. Прасл. **piwo*. Да **piti* > *пиць* (гл.) і суф. -*v-o*, які ўтварае назвы прадметаў як вынік дзеяння. Параўн. фрак. *πίβο*, *πῖνον* (Фасмер, 3, 258).

Півак 'п'яніца' (Ян.), 'піток' (ТС). Да *півачь* — дзеяслоў шматразовага дзеяння ад *пиць* (гл.). Суфікс -*ак* з экспрэсіяй зніжанасці прыўносіць значэнне назвы асобы па схільнасці да адпаведнага дзеяння.

Піваўка 'п'яўка (гарад., віц., ЛА, 1). Відаць, з ⁺*п'яўка* ў выніку метатэзы *й...ў* > *в...л*. Да *пиць* (гл.). Пад уплывам народнай этымалогіі прыставілася *а-* ці *ў-*: *апіваўка*, *упіваўка*, параўн. *півяўка* 'тс' (ЛА, 1).

Піваўна 'дзіванна скіпетрападобная, *Verbascum thapsiforme* Schrad.' (лельч., Бейл.). Узнікла, відаць, у выніку кантамінацыі лексем *панна* (ці *півоня*) і *дзіванна* 'тс'. Параўн. гродз. *панна-дзіванна* 'тс' (Верас), другая частка якога *дзіванна* значна пашы-

рана на слав. тэрыторыі: укр. *дивина*, *дівенна*, рус. *дивана*, *дивина*, *дивизна*, польск. *dziewana*, ст.-чэш. і чэш. *divizna*, вал. *divizna*, паўд.-славац. *devana*, славен. *devin*, серб.-харв. *дивизма*, *дивизна*, *дивина*, балг. *дивизма*; першасную форму назвы ўстанавіць цяжка, таму этымалагі выводзяць яе з формаў нахштальт: ад **divь* 'дзікі' (бо расце на пустых "дзікіх" месцах), ці ад назваў багіні *Дзевы* (*Дзівы*) ці *Дзіванты*, якія не вельмі пераканаўчыя (Махэк, Jména, 209; Брукнер, 111).

Півіка 'кнігаўка, *Vanellus vanellus*' (воран., Сл. ПЗБ; Жыв. св.). З літ. *puvikė* 'тс' (Грынавяцкене, Сл. ПЗБ, 3, 514).

Півонія, *півонія*, *півона*, *півоніна*, *піона*, *піванія*, *півонія*, *півонія* 'расліна *Paeonia lactiflora*' і '*Paeonia officinalis*' (ТСБМ, Стан., Сл. ПЗБ, ТС, Жыв. сл., Жыв. св.), *півонія*, *піваня* 'піжма кануфер, *Tanacetum balsamita* L.' (Кіс.), укр. *півонія*, рус. *пеон*, *пион*, польск. *piwonía* 'півоня', *wtorucz piwonía* 'піжма кануфер', чэш. *pivoňka*, славац. *pivónia*. З лац. *Paeonia*, якое са ст.-грэч. Παιονία 'Пеонія' — краіна ў паўн. Македоніі, адкуль расліна пашырылася. Сюды ж *півонявы* 'фіялетавы' (Сцяшк. Сл.).

Півутка 'кнігаўка' (воран., Сл. рэг. лекс.). Да *півіка* (гл.), якое, як і літ. *puvikė*, з'яўляецца гукаперайманнем — паводле голасу *piv-piv* (параўн. і паўд.-слав.: славен. *pīvljak* 'каня, *Milvus regalis*', *pīvlik* 'тс', *pivelj* 'качка, *Anas fusca*', *pīvka* 'дзяцел, *Picus canus*', *pívra* 'кнігаўка, *Vanellus cristatus*' і інш. (Бязлай, 3, 34), рус. разан. *півик* 'кнігаўка' (Фасмер, 3, 258).

Пігалица 'маленькі, шчуплы чалавек, жанчына' (ТСБМ), укр. *пигічка* 'кнігаўка', рус. *пигалица*, *пигаика*, *пиголька* 'тс', 'хударлявы чалавек'. Відаць, прыйшло з рус. мовы, дзе ўзыходзіць да *pi-gi*, *ki-gi* — перадачы крыку чайкі ці кнігаўкі (Патабня, РФВ, 4, 213; Праабражэнскі, 2, 56; Фасмер, 3, 258; Бязлай, 3, 21).

Піганок (*пигонок*) 'труцень' (в.-дзв., Сл. ПЗБ). Няясна.

Пігарак, *пигарачка* 'прыгар (на бульбе)' (хойн., брагін., Мат. Гом.), *пигаркі* 'падгарэлая (зверху ў чыгуне) вараная бульба' (рэч., Нар. сл.; лях., Сл. ПЗБ), *пигарка* 'плёўка на вараным малацэ' (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.). Да *пегі* (гл.) > **пегара* пры ад'ідэацыі *гарэць*.

Пігарка 'дзіцячая гульня са збіваннем калодачкі' (карэліц., ЖНС). Да *пéкарэ*, *пíкар* (гл.).

Пігаўка, *пікаўка* 'кнігаўка' (навагр., Нар. сл.: шальч., лід., Сл. ПЗБ; ашм., Стан.; воран., навагр., стаўб., ЛА, 1). Гукаперай-мальнае. Ад *pi-gi!* — крыку птушкі. Адсюль непасрэдна *пігіца*, *пігіца*, *пііца* 'кнігаўка' (воран., іўеў., Сцяшк. Сл.; ашм., шальч., ігн., Сл. ПЗБ; ЛА, 1). Сюды ж *пігалка* (валоож., ЛА, 1).

Пігель (*пігэль*) 'дзіцячая гульня' (пін., Жыв. НС). Відаць, да *пікер* (гл.).

Пігі, *пікі* 'ледзяшы' (карэліц., ЛА, 2). З *пікі* < *піка*, ў выніку азванчэння *к* > *г*.

Пігмей 'карлік', 'прадстаўнік карлікавых плямёнаў Афрыкі, Азіі і Акіяніі' (ТСБМ), ст.-бел. *пигмей* 'карлік' (XVII ст.) са ст.-польск. *Pigmej*, якое з лац. *pygmaeus* < ст.-грэч. πυγμαῖος 'велічынёй з кулак' (Булыка, Лекс. запазыч., 126; Фасмер, 3, 259).

Піголік 'чыгун' (лельч., Мат. Гом.). Нясна. Магчыма, з італ. *piccolo* 'малы', тут: 'маленькі гаршчок' > 'чыгунчык' > 'чыгун', параўн. польск. *pikul* 'маленькае касое акенца ў каморы', *pikula* 'дробязь, рэч без вартасці', ці з чэш. *pikula* 'дробная манета' < італ. *piccola* 'малая'.

Пігулка, *пігулка*, *пігульчына* 'пілюля, таблетка' (Яруш., Нас., Сцяшк. Сл., Сл. ПЗБ; лун., Шатал.; віл., Жыв. сл.; Скарбы; міёр., Нар. словагв.). З польск. *pigulka*, якое ў форме *pigula* ўзнікла ў выніку распадабнення з *pilula*, — апошняе з лац. *pilula* 'шарык' < *pila*; параўн. ням. *Pille* 'пілюля' (Брукнер, 413).

Пігуля 'спадніца' (Бес.). З польск. *pigulka* 'тэ'.

Пігўтка 'кнігаўка' (шальч., Сл. ПЗБ; лаг., ЛА, 1). Гукапераймальнае. Утворана, як *півўтка* (гл.), з балт. суфіксам *-ut-*.

Піджак 'пінжак' (Бяльк.) — пад уплывам рус. мовы. Да *пінжак* (гл.).

Піднаваць 'пільнаваць здабычу (пра ката і інш.)' (зэльв., бых., пух., бабр., Жыв. св.; пух., Сл. ПЗБ; слонім., Нар. словагв.), *піднаваць*, *прыпіднаваць* (скаціну, каб не лезла ў шкоду) (карэліц., Нар. сл.). З *пільнаваць* 'тэ' у выніку незвычайнага распадабнення *л* > *д*.

***Піжа**, ст.-бел. *пижа* 'правіант, прадукты харчавання' (XVII ст.) са ст.-польск. *piża* 'ежа, харчы' (1530 г.), якое з ням. *Speise* < с.-в.-ням. *spīse*, ст.-в.-ням. *spīsa* < с.-лац. *spensa*, *spēsa* 'харчы, якія выдаваліся ў войску' < лац. *expensa* (*pecūnia*) 'выдаткі' < *expendere* 'ўзважваць, выплачваць' (Васэрцьер, 217).

Піжаванне (*піжуваньня*) 'меранне', *піжуваньнік*, *-ніца*, *піжавалка* 'той, хто размярае' (Юрч. СНЛ). Нясна.

Піжасты 'пярэсты' (Сцяшк. Сл.), 'пра сукенку ў вялікія каляровыя палосы ці плямы' (Варл.). З польск. *pierzasty* 'падобны да пер'я'.

Піжма (*пізьма*, *пыжма*, *пожма*, *пўжма*, *ціжма*, *чыжма*, *спіжма*, *сіванізьма*, *піжмак*, *пўжня*) 'расліна *Tanacetum balsamita* L.' (віц., маг., Кіс.; слуц., лельч., КЭС; Сл. ПЗБ; гродз., Сцяшк. Сл.; міёр., Жыв. сл.; ТСБМ; Бяльк.; ЛА, 1); *піжма*, *пізмó* 'старасцень якава, *Senecio jacobaea* L.' (Кіс.). Укр. *піжмо*, рус. *пѣжма* '*Tanacetum vulgare*', рус. яшчэ 'кываўнік дабрародны, *Achillea nobilis* L.', польск. *piżmo*, в.-луж. *piżmo* 'мускус', *piżmowe ziele*, *piżmowiec* 'адокса мускусная', мар. *piżmo* 'астра, *Aster chinensis*', *piżma* 'васілёк, *Centaurea cyanus*', чэш., славац. *piżmo* 'мускус', харв. *pižma* 'піжма', усе запазычаны з с.-в.-ням. *bisem*, ст.-в.-ням. *bisam(o)* 'мускус' (Міклашыч, 248; Фасмер, 3, 259) < с.-лац. *bisamum* < ст.-яўр. *bāšām* 'бальзам' < асір. *bes(a)mō* 'прыемны пах', з якога праз ст.-грэч. βάλσαμον 'тэ' прыйшло суч. *бальзам* (Бязлай, 3, 45; Махэк, 453). Ст.-бел. *пѣжмо* 'мускус' (XVI ст.) было запазычана са ст.-польск. *piżmo*, якое са ст.-чэш. *pižmo* 'тэ' (Булыка, Лекс. запазыч., 151), перанос назвы на *Tanacetum vulgare* звязана з тым, што лісты гэтай расліны замянялі карыцу і мускатны арэх (Мяркулава, Очерки, 105).

Пізанне (*пізыньне*) 'апоўзіны (на стажку)' (Нар. лекс.). Да *поўзіны*, *апоўзіна* (гл.).

Пізі, *пізікі*, *пісікі* 'слёзы', *пісі* (*пускаць*) 'нюні (распускаць)', *пізі пускátэ* 'плакаць', *пізя*, *пізяло*, *пўзя* 'плаксун' (драг., Нар. лекс.; Сл. Брэс.; ТС). Магчыма, звязана з укр. гуц. *пізьма* 'гнеў'. Відаць, гукапераймальнае, гл. *пызі*.

Пізьма 'род агрэсту' (гродз., Шн. 3). Да *піжма* (гл.) у выніку пераносу значэнняў.

Пікі 'хутка што-небудзь выкінуць, выставіць на від'; у выразе: *пік яму ў нос яго ж дабрóm* (Нас.). Адрэзаслоўнае ўтварэнне. Да *пікаць*, (гл.).

Пік₁ 'смала, вар', *піка* 'бітум, вараная смала' (Ян., ТС). З н.-ням. *Pick* 'смала', якое, як і англ.-сакс. *pic*, англ. *pitch*, з лац. *pix* 'смала', калькі са ст.-грэч. πίσσα, атычн. πίττα 'тэ' < **piķia*.

Пік₂ 'касцявы мозг' (ТС). Усечаная форма лексемы *шнік* 'тэ' (гл.).

Пік₄: *гадзіны пік* 'час вышэйшага напружання ў рабоце транспарту, электрастанцыі і пад.' (ТСБМ). З рус. *часы пик*, якое з'яўляецца паўкалькай англа-амерыканск. *peak hours* 'тэ' (Кіпарскі, ВЯ, 1956, 5, 136).

Пік₅ 'спічастая вяршыня гары' (ТСБМ). Праз рус. мову (Крукоўскі, Уплыў, 86) з франц. *pic* 'тэ' (Мацэнаўэр, LF, 12, 340; Фасмер, 3, 260).

Піка₁ 'зброя ў выглядзе дрэўка з вострым металічным наканечнікам, дзіда' (ТСБМ, Бес., Нас., Шат., Бяльк.; віл., Сл. ПЗБ), *пікою* 'стралой ляцець (падаць)' (ТС). З польск. *pika* (якое з франц. *pique* ці з ням. *Pike* 'піка') альбо з рус. (ст.-рус.) *пика* 'тэ', якое з ням. ці франц. моў ад швейцарцаў: менавіта яны ўвялі ў XV ст. піку як абавязковую зброю пехацінцаў; з канца XVI ст. у Маскоўскай дзяржаве пачынаюць служыць наёмныя войскі (Адзінцоў, Этымалогія—1975, 86—90), — абедзьве лексемы з італ. *picca* 'тэ' (Праабражэнскі, 2, 57; Фасмер, 3, 260). Сюды ж свісл. *пикасты* 'з вострымі канцамі' (Сцяшк. Сл.).

Піка₂ 'твар' (Нас.). Гл. *пика* 'тэ'.

Піка₃ 'пачак, стос' (ТС). Відаць, у выніку перастаноўкі складоў з *кіпа*.

Піка₄ 'масць у картаж', *пічка* 'карта піковай масці' (Нас.). Гл. *пика*.

Пікаваць 'расаджваць расаду на грады' (бераст., Сцяшк. Сл.). З польск. *pikować* 'перасаджваць сеянцы', якое з франц. *piquer* 'калоць' (SWO, 1980, 570).

Пікала (*пикало*) 'расліна званец, *Rhinantus* L.' (ТС). Да *пикаць₂* (гл.), параўн. ілюстрацыю: *пикало шамочыць*. Малаверагодная сувязь з рус. *тикулька* 'пустазелле' (Тапароў выводзіць з літ. *pikulė* 'чуляўнік', гл. Балтыйскія яз., 45).

Пікар, *пігар*, *пікер*, *пігель* 'дзіцячая гульня, у якой гульцы, знаходзячыся за праведзенай рыскай (ці за кругам), выбіваюць кіёк (калодачку), аддалены ад іх на пэўную адлегласць' (Янк. 1; Мат. Маг.; Янк. Мат.; Сл. ПЗБ; Сцяшк. Сл.; гродз., Нар. словатв.; карэліц., ЖНС). Праз польск. *pikier* 'дзіцячая гульня, пры якой адзін кіёк выбіваецца іншым' з ням. *Picker* (Варш. сл., 4, 187); Малажай (*Albaruthenica* — 19, 71) мяркуе аб запазычанні з франц. *piquet* 'кол, калок'. Аб больш складаным паходжанні тэрміна можа сведчыць балг. *пик* 'ямка пры гульні ў свінку',

пико 'хлапечая гульня', няяснага паходжання (БЕР, 5, 231—233), што, магчыма, можа паходзіць ад прасл. **pikati* 'калоць' (гл. *пикаць₁*) пры **pikrǫ* 'вастрыё, укол', параўн. Бязлай, 3, 36; Сной, 442. Параўн. таксама *некар₂* (гл.).

Пікаўкі 'аер, *Acorus calamus*' (івац., Нар. сл.; івац., ЛА, 1), 'плюшчай, *Sparganium* L.' (івац., ЛА, 1). Хутчэй за ўсё, да *пикаць₂* 'пішчаць', бо з асноў лісцяў аэру рабіліся пішчалкі. Не выключана сувязь з *пика₁* (гл.), шэраг раслін названы паводле дзідападобных лістоў і кіяхоў; у іншых слав. мовах падкрэсліваецца калочасць суквеццяў плюшчаю: славен. *ježak*, польск. *jeżogłówka*, славац. *ježohlav*, рус. *ежеголовка*, ням. *Igelkolben*.

Пікаць₁, *пикнуць* 'торкаць, соваць у твар, у нос; гаварыць на суперак, выстаўляць заганы' (Нас.). Магчыма, в *пiku* 'на злосць каму-небудзь'; польск. *pikać*, *piknąć* 'укалоць; парнуць, бада-нуць', в.-луж. *pikać* 'дзяўбсці дзюбай', 'мармытаць незадаволена', н.-луж. *pikotaś* 'паволі, патроху есці', чэш. *pikati* 'калоць', *pifka*, *pivka* 'злосць, лютасць, гнеў', славац. *pik*, *ruk* 'прыкрасць, раздражэнне', славен. *pikati* 'калоць; джаліць; уядаць', 'дзяўбсці', 'патроху есці', *pikēs* 'дурнап'ян, *Datura stramonium*', серб.-харв. *имати пик* (на некога), макед. *има пик* (на него) 'ненавідзец', *пикна* 'цесна ўкладваць, напіхваць, усаўваць', *пикне* 'перапаўняць', балг. *пикнам* 'засунуць, запіхнуць', харв. кайк. *pikati* 'калоць, мацаць'. Прасл. **pikati* 'соваць, калосць, джаліць' (Гарачава, Этымалогія—1978, 107—108), найбольш блізкае да літ. *pūkti* 'зліцца, гневацца', *rukà* 'злосць', лат. *pikts* 'злы, нядобры, раздражнёны' (Махэк₂, 448; Мюленбах—Эндзелін, 3, 213; Фрэнкель, 589; Бязлай, 3, 35) < і.-е. **peik-* 'быць варожа настроеным' (Каруліс, 2, 47) ці да і.-е. *pīk(k)* 'нешта вострае', параўн. н.-грэч. *πίκα*, араб. *picā* 'гнеў', *picēan* 'мярзотнік', алб. *pikkellōj* 'засмуціць', англ. *to pick at* 'гнявіць', франц. *piqué* 'сварка', 'з'едлівасць'.

Пікаць₂ 'пішчаць адрывіста, коратка' (ТСБМ, Сл. ПЗБ, ТС), 'падаваць па радыё сігналы дакладнага часу' (шчуч., Сл. ПЗБ), *пик!* — пра падачу гуку наогул (месісл., Нар. лекс.), *пикаць* 'падаваць голас' (Юрч. СНЛ). Укр. *пикати* 'пішчаць', рус. *пикать*, *пикнуть* 'пішчаць, падаваць голас', польск. *piknąć*, старое *pikać* '(за)пішчаць', 'адклікнуцца', *pik!* 'грук, стук!', чэш. *pikat* 'ціўкаць', славац. *pik!* — гук пры стралянні, параўн. лат. *pīka* 'плаксівае

дзіцё', 'рачны ўюн, пячур (які выдае піск)'. Гукапераймальнае *pi(s)k!* (Ільінскі, KZ, 43, 179; Варш. сл., 4, 188; Траўтман, Altpreuß., 338; 398; Фасмер, 3, 260).

Пікі₁ 'масць у картах у выглядзе чорнага лістка' (ТСБМ, Нас., Касп., Бяльк.). З рус. *пика* 'те', якое з франц. *pique* 'те', а гэтае — з *pic* 'кірка' пры пасрэдніцтве ням. *Pik* 'масць у картах'. Французская назва ўтварылася ў выніку пераносу значэння паводле падабенства 'кірка' > 'чорнае адлюстраванне кіркі ці вастрыя дзіды на картах'.

Пікі₂ 'ўзор ткання ў касую клетку' (Касп.) з польск. *pika* 'моцная, грубая баваўняная тканіна', якое з франц. *pique* 'падшываная тканіна'.

Піклаваць 'гараваць' (віл., Сл. ПЗБ; Варл.). Да *пеклавацца* (гл.).

Пікот 'пісканне' (пра ўюноў у лавушцы) (ТС). Ад гукапераймальнай асновы **pī-* і суф. *-*otъ*. Параўн. яшчэ *піск*, *пішчаць* (гл.).

Пікра 'прыкра' (воран., Сл. ПЗБ) мае адпаведнік у славен. мове: *piker* 'востры, едкі, з'едлівы, пераборлівы, даўкі, горкі', *pikrn* 'те', *pikrost* 'гарката, рэзкасць, строгаць, пераборлівасць, з'едлівасць'. У іншых формах прысутнічае ўстаўное *-r-*: *прыкры* 'непрыемны, рэзкі, варты жалю', укр. *прыкрый* 'непрыемны; стромы; моцны; рэзкі (пра колер)', рус. зах., сіб. *прыкрый* 'даўкі', 'цяжкі, недаступны', польск. *przykry* 'стромы', 'непрыемны, агідны', чэш. *příkrý* 'рэзкі, агідны, грубы', славац. *prikry* 'стромы', 'суровы, строгі', 'востры, рэзкі', 'агідны', 'прыкры'. Паводле Фасмера (3, 364), існуючыя збліжэнні і суаднясенні недакладныя. Аднак Махэк₂ (493) выводзіць для іх прасл. **prikrъ* > *прыкры* (гл.), якое супастаўляе са ст.-грэч. *πικρός* 'востры, з'едлівы, даўкі, балючы' і з літ. *piktas* 'злы' (Голуб—Копечны, 301; Бязлай, 3, 36). Голуб—Ліер (402) мяркуюць, што прасл. **prikrъ* з'явілася ў выніку перастаноўкі з **pikr-*. Сной (442) рэканструюе прасл. **pikrъ* з першасным значэннем 'вастрые, укол' (< **pikati* 'калоць').

Пікун 'кулік, *Limicola*' (ТС), 'стрыж чорны, *Arus arus*' (Нікан.). Утворана ад гукапераймальнай асновы *пi-к-* і суф. *-ун* (як *спявун* 'певень', *цвіркун* і інш.). Параўн. аналагічныя ўтварэнні ад анатапеічнай асновы **pī-/ *pīp-*: польск. *pikut* 'бакас,

Capella media Fr.', славен. *pikáč* 'дзяцел, *Picus*', н.-луж. *pikas* 'верабей', лац. *pīpire* 'шчабятца, пішчаць'.

Пікус 'фікус, *Ficus elastica*' (Сл. Брэс.). Праз польск. ці рус. мовы з лац. *ficus* 'фігавае дрэва'.

Пікша 'лясны клоп расліннаедны' (рэч., ЛА, 1). Магчыма, балтызм, утвораны ад літ. прыметніка *piktas* 'злы, злосны' і суф. *-ša(s)*. З-за яго смярдзючага паху называецца яшчэ *смярдзюха*, *біздзюха*, *воніоха*, *бзьдзіоля*, а таксама *бікздыкіша* — кантамінаванае ўтварэнне з асновы *бзд-* і *пiкша*.

Піла, *піла* 'сталёвая пласціна або дыск з зубамі для разрэзання' (ТСБМ, Яруш., Нас., Сл. ПЗБ, Бяльк., ТС); 'сварлівы чалавек, сварлівая жонка' (ТСБМ, Нас.), 'настойлівы', *пілкі* 'які мае ўласцівасць да пілавання' (Нас.). Укр. *пи́ла*, рус. *пи́ла* 'піла', *пилка*, *пилочка* 'напільнік', польск. *pila* 'те', старое *piela* 'тартак', чэш. *pila* 'піла', 'тартак', ст.-чэш. *pila* 'піла', 'напільнік', славац. *pila* 'піла', 'тартак', славен. *pila* 'напільнік', рэз'ян. 'хрыбетнік', нотранск. 'піла', серб.-харв. *пи́ла* 'піла', 'напільнік', макед. *пи́ла* 'піла', *пилана* 'напільнік', балг. *пи́ла* 'піла', ст.-слав. *пи́ла* 'те'. Прасл. **pila* 'піла, напільнік', роднаснае герм. **fila* (ст.-в.-ням. *filala*, *fila*, ст.-в.-ням. *vīle*, ст.-англ. *fīl*, англ. *file*), літ. *peilis*, лат. *peilis* 'нож' (Махэк₂, 449), а таксама ст.-прус. *peile* 'те' (Траўтман, 210; Мюленбах—Эндзелін, 3, 192). Міклашыч (246), Кіпарскі (Gemeinslav., 257), Брукнер (414), Фасмер (3, 261), Бязлай (3, 36) гавораць пра запазычанне прасл. **pila* з прагерм. *fila*, роднаснага ст.-грэч. *πέικω* 'чашу, стрыгу, драпаю', *πικρός* 'востры', ст.-інд. *pīṣati* 'вырубвае'. Наяўнасць у прасл. **pila* двух значэнняў тлумачыцца тым, што старажытныя пілы былі таўсцейшымі ў аснове, з больш вузкім палатном, карацейшымі, — нечым сярэдным паміж пілою і напільнікам. Сюды ж *пілаваць* 'рэзаць пілою' (ТСБМ, Яруш., Шат., Касп., Сл. ПЗБ), 'папракаць, мучыць' (Шат.), *піластаў* 'настройшчык піл' (Шат.).

Пілава́ннік 'пільшчык' (зэльв., ЛА, 3). У выніку асіміляцыі з *пілава́льнік* < *пілава́ць*. Да *піла* (гл.).

Пілавіны (*піловіны*), *пілавінне* (*пілавінныя*, *пілавіня*, *пілаві́нне*, *пылові́нне*, *пылові́нне*), *пілаўня* 'апілкі, адходы пры пілаванні' (ТСБМ; Гарэц.; Шат.; Сл. ПЗБ; Варл.; Сл. Брэс.; Сцяшк. Сл.; Бяльк.; рагач., Мат. Гом.; карэліц., Нар. словатв.; Скарбы; ЛА, 1),

зах.-укр. *пиловіння*, лемк. *пиловіни*, польск. *piłowiny* 'те'. Бел.-польск.-зах.-укр. ізалека. Да *пілавіць* < *піла* (гл.). Суф. *-in-ы* са значэннем 'адходы, што ўзнікаюць пры выкананні адпаведнага дзеяння' (Сцяцко, Афікс. наз.). Параўн. чэш., славац. *piliny* 'те'.

Пілаўшчык 'пільшчык' (дзятл., ЛА, 3). Да *пілавіць* < *піла* (гл.).

Пілацік, ст.-бел. *пилатикъ* 'кій' (1539 г.) запазычана са ст.-польск. *pilatuk* 'кій, дручок', якое выводзіцца са ст.-грэч. *πιλατικός* 'валюшны, сукнавальны' (Булыка, Лекс. запазыч., 105), што малаверагодна. Банькоўскі (2, 582) на аснове першаснага значэння 'біта для гульні ў мяч' выводзіць з *pila* 'мяч' і *tykać, tknąć*, гл. *тыкаць*.

Пілічнік 'пільшчык' (ваўк., Сл. ПЗБ; ЛА, 3). З польск. *pilecznik* 'те'.

Пілісціць 'пілаваць тупою пілою', 'сварыцца, назаліць' (Шат.). Да *піліць* (гл.), пашыранага экспрэсіўным суф. *-ёс-* са значэннем працягласці дзеяння.

Пілісы 'палосы'. Карскі (1, 253) звязвае з *пелесаўць*, *пелесаваць* 'сцябаць пугай, караць плёткай' (гл.) пад уплывам *пелянэць*, што ўзыходзяць да ўсх.-слав. асновы **pol-*; корань той самы, што ў *паласаваць*. Гл. *пялясы*, *пялёсы*.

Пілітка 'жаночая шапачка' (ваўк., Сцяшк. Сл.). З польск. *pilotka* — першапачаткова 'шлем у лётчыкаў'; якое адпавядае бел. *пілотка* (< рус. *пилотка* ад *пилот* 'лётчык').

Пілікаць (*пілікаці*) 'няўмела іграць на скрыпцы' (Нас., ТСБМ, Варл.), 'рэзаць чым-н. тупым' (Нас.; ТС; беласт., Сл. ПЗБ; жытк., б.-каш., Мат. Гом.; баран., Сл. Брэс.), 'пілаваць' (Шат.). Утворана пры дапамозе імітацыйнага суф. *-ка-* ад *піліць* (гл.).

Пілільшчык 'насякомае пільшчык' (карм., Мат. Гом.). З рус. *пилильщик* 'те'.

Пілімб, *пілімб* 'вялікі страўнік' (паст., лаг., Сл. ПЗБ), 'живот' ці 'морда' (полац., Нар. лекс.). Балтызм. Параўн. літ. *pylimas* 'месца, куды што-небудзь наліваюць' (Грынавіцкене, Сл. ПЗБ, 3, 517).

Піліпа (*піліпына*) 'шырокая канава' (Сл. Брэс.). Няясна. Магчыма, ад уласнага імя *Пылып* 'Філіп' (?).

Піліпаўка 'пост перад Калядамі' (ТСБМ, Нас., Шат., Касп., Сл. ПЗБ, Бяльк.; іван., Жыв. НС). Укр. *пильпівка*, рус. *филиповка* < *Филиппов пост* 'те'. Ад імя св. Філіпа, якое ўзыходзіць да

ст.-грэч. *φίλ-ιππος* 'аматар коней і язды конна'. Пост у праваслаўных пачынаецца пасля дня св. Піліпа — 27 лістапада.

Піліпэц 'кнігаўка' (брасл., ЛА, 1). Гукапераймальнае (параўн. *пікаць*), аднак аформленае пад уплывам уласнага імя *Піліп*. Аналагічна рус. усх.-сіб. *филипка* 'кулік, *Charadrius hiaticula*'.

Піліпоны 'нашчадкі раскольнікаў на Мазыршчыне' (Шпіл.). Ад імені *Піліп* < *Філіп*.

Пілесавіць (*пілісуваць*) 'біць', 'ачышчаць лыка, рабіць яго белым' (паўн.-усх., КЭС), славен. *pelisniti* 'ўдарыць', 'даць аплявуху', *peliskniti*, *peliščiti*, *peliskati* 'біць па мордзе'. Міклашыч (236) супастаўляе славен. *pelisnoti* з бел. *пялёскацца* 'ўдараць, грукаць, біць' і з літ. *plaskuoti* 'ляскаць', *plekšnóti* 'те', 'пляскаць', *plėkšteletī* 'пляснучь, ляснучь'. Гэтаксама Бязлай (3, 23). Гл. *пялясы*, *пялёсы*.

Піліць₁ 'пілаваць' (чырв., 3 нар. сл.). Адназоўнікавае ўтварэнне. Да *піла*, (гл.). Магчыма, пад уплывам рус. *пилиль* 'те'. Сюды ж *пільшчык* 'рабочы, заняты пілаваннем' (Сл. ПЗБ), *пілінік* 'те' (Касп.).

Піліць₂, *прыпіліваць* 'падахвочваць, прымушаць, настойліва і часта нагадваць, прасіць' (Нас.), польск. *pilić*, *przypilić* 'те', чэш. *piliti*, *píleti* 'спяшацца', 'падганяць каго-н.', славен. *piliti* 'вучыцца', 'старацца', 'шчыраваць, рупіцца, дбаць', магчыма, харв. *péliti* 'рэкамендаваць'. Прасл. **piliti* (*se*). Далейшыя сувязі з і.-е. мовамі адсутнічаюць. Няясна (Фасмер, 3, 262). Сюды ж бел. *піліма піліць* 'налягаючы, прымушаць', рус. уладз. *пилить* (ж. р.) 'пілініца, жніво, гарачая пара' і чэш. *píle* 'стараннасць, дбайнасць' (< **pil-ja*), польск. *pila* 'те', якое Банькоўскі (2, 579) збліжае з *pila* (гл. *піла*, *піліць*). Ад *піліць* утвораны прыметнік *піліны* (гл.).

Пілка 'мяч' (Шпіл.; Нас.; Сцяшк. Сл.), 'футбол' (маст., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *пила*, *пилака* 'мяч'. Запазычана са ст.-польск. *pila*, *pilka* 'те', якое ўзыходзіць да лац. *pila* 'мяч', 'клубок' (Насовіч, 414; Булыка, Лекс. запазыч., 118; Банькоўскі, 2, 582). Сюды ж *пілічка* 'кавалак апрацаванай гліны на адну пасудзіну' (беласт., ЖНС).

Піліны 'хуткі ў рабоце' (ушац., ЛА, 3). Варыянт з дэпалагызаваным л, гл. *піліна*, *піліны*. Паводле Станкевіча (Запіскі, 2, 244): "спарадычна ёсьць ацвярдзеньне / перад цвёрдым зубным п (п): ... піліны".

Піло 'пойла' (Сл. Брєс.), *піло* 'пойла для свіней' (драг., Нар. Лекс.). З *пійло* 'пойла', да *піць* (гл.). Параўн., аднак, серб.-харв. *пїло* 'напой, пітво', што можа сведчыць пра непасрэднае аддзяслоўнае ўтварэнне.

Піль! — загад сабаку кінуцца на дзічыну (ТСБМ). Праз рус. мову з франц. *pille!* 'бяры! наперад!'

Пільгавіць 'старанна і доўга мыць' (гродз., ЖНС). З *пельгавіць* < *пялэгавіць* < *пялэжыць* 'біць, праводзячы палосы' (гл.). Параўн. таксама *пілягнуць* (гл.).

Пільгокаць 'няўмела пілаваць' (ваўк., Сцяшк. Сл.). Утвора-на ад *піліць* 'пілаваць' пры дапамозе экспрэсіўнага суф. *-го-ка-*.

Пільма 'налягаючы, прымушаючы, настойваючы' (Нас.). З *пільна*, якое з *піліць*₂ 'прымушаць, настойваць', 'часта прыгадваць, гаварыць, "дзяўбсці" (гл.), або са спалучэння **пільма піліць*, што перадае інтэнаўнасць дзеяння таго ж дзеяслова.

Пільна, *пільня*, *пільно*, *пільна*, *пільне*, *пільно* 'вельмі, настойліва', 'неаслабна', 'уважліва', 'тэрмінова', 'не адрываючыся, не паднімаючыся з гнязда', 'старанна', 'абавязкова' (ТСБМ, Нас., Гарэц., Мядзв., Юрч., Яруш., Мал., Варл., Касп., Бяльк. Сл. ПЗБ, ТС; бяльн., Янк. Мат.; Карскі, Труды; Мат. Маг.; Бяльк.), *пільне-нечка* 'ўважліва' (Ян.); *пільнаваць*, *пільнаваць*, *пільняваць*, *пільнуваць*, *пільноваті*, *пільнуватэ*, *пільмаваць* 'наглядаць, вартаваць, сцерагчы, сачыць, падпільноўваць, падсцерагаць', 'старацца', 'пасціць', 'няньчыць', 'марудзіць'; 'старанна працаваць', 'трымацца гаспадаркі' (ТСБМ, Шн. 1, Мядзв., Гарэц., Мал., Яруш., Нас.; барыс., Шн. 2; Бір. Дзярж.; Сцяшк. Сл., Шат., Касп., Варл., ТС, Сл. ПЗБ); *пільнавацца* 'асцерагацца' (Варл.), 'прытрымлівацца чаго-н.' (Шат.), *пільнявацца* 'тс' (шальч., Сл. ПЗБ); *пільнуванне* 'падсцераганне', *пільнасць* 'асцярожнасць' (Варл.), 'уважлівасць' (шальч., Сл. ПЗБ), 'нагляд' (Скарбы); *пільноўка* 'вартаванне, нагляданне за чым-н.' (Нас.); *пільны* 'неадкладны, тэрміновы' (навагр., Нар. словатв.), 'акуратны', 'патрэбны, неабходны', 'старанны' (Нас., Шат.) — утворана ад дзеяслова **piliti* (Насовіч, 414) > *піліць*₂ (гл.): прасл. **pil-ьпъ(ь)* > укр. *пільний*, рус. *пильный*, *пйлен*, польск., н., в.-луж. *pilny*, чэш., славац. *pilný*, ц.-слав. *пильнь*; **pil-ьпъ* > **pilyno*; **pil-ьпъ* > **pil-ьп-ова-ті*: укр. *пильнувати*, рус. паўд. *пильновать*, польск. *pilnować*, *pilować*, н.-луж. *pilnowaś se*, чэш. ляс. *pil'ovat*, славац. *pilnovat*; не выключана магчымасць

запозычання з польск. *pilnować* (Цвяткоў, Запіскі, 60; Мядзведскі; Булыка, Лекс. запозыч., 185). Тэдэска (Language, 27, 18) мяркуе, што прасл. *pil-ьпъ* узнікла шляхам рэдукцыі з **pri-ьpъ-ьпъ*, параўн. рус. *прилежный* 'які старанна прыкладаецца да чаго-н., аддана прысвячаецца чаму-, каму-н.'. Міклашыч (246) супастаўляе *pilyнь* з літ. *pilnas* 'старанны, уважлівы', якое, аднак, з польск. *pilny* (Фрэнкель, 1, 591). Ондруш (SIW, 1975, 119) узводзіць прасл. **pilyнь(ь)* ад незахаванага дзеяслова **piti* 'рэзаць' з наступным развіццём семантыкі 'баявы, змагар' > 'настойлівы, старанны'; Шустар-Шэўц (14, 1064) звязвае лексему з літ. *pilti* 'ліць, сыпаць' > 'хутка цячы' > 'хуткі, імклівы'; Станкевіч (Зб. Бірнбаўму, 1985, 412) выводзіць прасл. **pilyнь* ад **piliti*, а апошняе — ад **pil-/ *pyl-* 'певень' (пры першаснай сувязі дзеяслова з семантыкай сексуальнага ўзбуджэння). Прымаючы пад увагу канкрэтныя значэнні ў некаторых слав. прыметнікаў: польск. *pili* 'свой, родны', *niepili* 'чужы, незнаёмы, няродны', чэш. *pile* 'кляпат', якое Шаўр (Etym. Brunensia, 109 і наст.) уводзіць у і.-е. гняздо **peit-* 'кляпаціцца', в.-луж. *pilny* 'тоўсты, тлусты', Варбот (БСИ — 1998—1999. М., 2000, 24—26) уключае ў кола вытворных гняздо і.-е. **pei(θ)-/ *pī-* 'тлусцець', 'знаходзіцца ў вялікай колькасці' і прасл. **pilyнь(ь)*, пазней — *pilyнь(ь)* са значэннем 'тлусты, тоўсты' = 'адкормлены', адкуль — 'свой, родны'. Ад **pilyнь(ь)* паходзіць дзеяслоў **piliti* 'кляпаціцца, старацца'.

Пільнік, 'пільшчык' (віл., бераст., калінк., ЛА, 3; вил., Сл. ПЗБ) — адпрыметнікавае ўтварэнне з суф. *-нік* (< прасл. **-ьп-ікъ*), як *брытнік*, *орзбоўнік*, *длзьнік* і інш.

***Пільнік** (*пильнэк*) 'напільнік' (Сл. Брєс.). З польск. *pilnik* 'тс'.

Пільніца 'гарачая пара ўлетку, калі шмат работы і мітрэнгі', 'спешка ў рабоце, пільная патрэба' (Сл. ПЗБ; полац., Нар. лекс.; смарг., Сцяшк. Сл.; в.-дзв., ушац., беш., докш., ЛА, 2). Ад прыметніка *пільны* (гл. *пільна*) і суф. *-іца* (< прасл. **-іса*), магчыма, у выніку семантычнай кандэнсацыі словазлучэння, напрыклад, *пільная пара* 'жніво' (іўеў., тамсама).

Пільня 'тартак' (Варл.), 'лесапільня' (пух., Сл. ПЗБ), укр. харк. *пільня* 'тс', рус. *пильня* 'месца, дзе пілююць лес пры дапамозе вады, парай, коньмі'. Да *піліць*₁ (гл.). Суф. *-ня* ўзыходзіць

да прасл. *-ьл'а*, параўн. *kolьп'а* 'дрывотня', *stajьп'а* 'стайня', які пашыраны пераважна на паўн.-слав. тэрыторыі.

Пільсць₁, *пільсць* 'поўсць, падшэрстак, валасяное покрыва жывёл' (ТСБМ, Нас., Сл. ПЗБ, Шатал.), *пільсьць* 'шчацінне (у кабана)' (лаг., Шатал.), 'воўна горшай якасці' (Варл.; Бір. Дзярж.), 'поўсць, якая вылезла пры ліньцы' (Мядзв.), 'ачоскі ад воўны з пылам' (Шат.), 'вельмі тонкі лямец, які вырабляўся з рознай шэрці' (Нас.). Запазычана з польск. *pilśc* 'тканіна з шэрці ці з воўны, атрыманая шляхам збівання (валяння) яе, лямец' (Цвяткоў, 59; Кюнэ, Poln., 87). Узыходзіць да прасл. **rylstь* > бел. *поўсць* (гл.).

Пільсць₂ 'пілавінне' (капыл., Сл. ПЗБ; слаўг., капыл., ЛА, 1), *пільшч* 'тс' (круп., б.-каш., тамсама). Да *пільшч₁* (гл.). Суф. *-сць* са зборна-рэчыўным значэннем.

Пільчак₁ 'кароткая верхняя вопратка з грубага дамаатканага сукна' (ТСБМ; стаўб., Нар. сл.). З *пінджак* < *пінжак* (гл.) пры ад'ідэацыі *пальто*.

Пільчак₂ 'пільшчык' (рас., бялын., ЛА, 3). Да *пільшч₁* (гл.). Суф. *-ак* называе асобу паводле яе занятку.

Пільчык (*пільчык*) 'пільшчык' (пін., ЛА, 3). Да *пільшч₁* (гл.).

Пільчыць 'разумець' (дзятл., Сл. ПЗБ). Няясна. Роднаснае літ. *pilkti* 'спець, налівацца' (?).

Пільшчык₁ 'чалавек, што пілуе дрэва' (Бяльк.; паўсюдна, ЛА, 3), 'работнік, які пілуе дошкі' (Варл.). Да *пільшч₁* (гл.).

Пільшчык₂ 'рагавы стрыжань пярэ птушкі' (паст., Сл. ПЗБ). Да *пільшчык* (гл.).

Пількаць 'пілікаць', 'рэзаць тупым; пілаваць павольна', 'часта напамінаць' (Нас.). Гукапераймальнае. Параўн. таксама *пількаць* (гл.).

Пільбля 'лякарства, спрасаванае ў форме галачкі' (ТСБМ). З рус. *пильбля*, якое з франц. *pilule* (Фасмер, 3, 262) < лац. *pilula* 'шарык', 'мячык' < *pila* 'мячык', 'клубок'.

Пільоха, *пільоха* 'тонкая мякіна, якая атрымоўваецца ад прасейвання збожжа праз рэшата або шляхам палання' (Нік. Очерки; Касп.). З *пелюха*, якое ўзыходзіць да літ. *pelai* 'мякіна'.

Пільошка 'расліна пылюшнік, *Thalictrum* L.' (навагр., Сцяшк. Сл.). Паводле ілюстрацыі: ... *цвіце белым цветам*... можна меркаваць, што мова ідзе пра нейкую іншую расліну, бо пылюшнікі на Беларусі (2 віды) цвітуць жоўтымі (*Th. flavum*) і ружова-

бэзавымі (*Th. lucidum*) кветкамі. *Пільошка* — відазмененая (кантамінаваная?) назва *пылюшнік* (гл.).

Пільявы 'рухавы чалавек' (КТС — Ц. Гартны), *пільяваць* 'гізаваць' (лаг., Сл. ПЗБ). Да *пільшч₂* (гл.).

Пільягнуць 'пекануць; пляснуць (па мордзе)' (Мат. Маг.). Да *пільяваць* < *пільжыць* (гл.).

Пільяка 'пільны да працы' (Варл.). Да *пільшч₂*, *пільна* (гл.).

Пільяніца 'белы хлеб' (Бяльк.). Да *пільяніца* (гл.).

Пільяр (*пільяр*) 'пільшчык' (бязроз., ЛА, 3). Да *пільшч₁*. Суф. *-ар*, як у *махляр*, *званар*.

Пільясіна (*пільясіна*) 'паласа (сала)' (паўн.-усх., КЭС). Да *пільшч₁* (гл.).

Пільяць₁ 'моцна кусаць, джгаць' (ТС). Няясна. Хутчэй за ўсё, гукапераймальнае, параўн. *пількаць* 'пстрыкаць' (гл.).

Пільяць₂ 'пілаваць' (в.-дзв., Сл. ПЗБ; добр., Мат. Гом.), 'няўмела іграць' (Сл. ПЗБ). Да *пілья* (гл.), параўн. *пільюкаць* (гл.).

Пімпа, *пімпа* 'кнігаўка' (брасл., Сл. ПЗБ; астрав., Сцяшк. Сл., ЛА, 1). Балтызм. Параўн. літ. *reptre* 'тс' (Грынавяцкене, Сл. ПЗБ, 3, 519).

Пімплі 'адрыскі пер'яў у птушак пасля лінькі' (швянч., ігн., Сл. ПЗБ). З *пімлі* (гл.). Другасная назальнасць *-м*.

Пімы 'бітня валёнкі' (ЛА, 4). З рус. *тимы* 'боты з высокімі халявамі са скуры аленья', якое — з моў Крайняй Поўначы, параўн. комі *pit, pitj* 'тс', ненецк. *pīwa* 'бот', *pitie, pite* 'штаны', нганасанск. *faēti* 'зімовы бот' (Фасмер, 3, 262—263).

Пінаць 'ставіць лавушку на птушак або звера' (ТС). Відаць, да *пільшч₁*, *пиль* > *на-пінаць* (гл.) < прасл. **peti*, **rypa* 'нацягваць'.

Пінавей 'мята даўгалістая, *Mentha longifolia* (L.) Huds.' (гродз., Кіс., Сцяшк. Сл.); *пінавей* 'піжма-кануфер, *Tanacetum balsamita* L.' (брэсц., Кіс.), 'півонія' (воран., Сл. ПЗБ), *піналейка* 'зёлка?' (пруж., Шн.). З польск. *pinawia* 'піжма, *Tanacetum* L.', 'півонія' (Варш. сл., 4, 194).

Пінда₁ 'ганарліўка, якая любіць пышна апранацца' (Нас.), 'жаночы палавы орган' (Федар. 6), 'плакса' (дзятл., Сцяшк. Сл.; карэліц., 3 нар. сл.), польск. *pinda* 'какетка', славен. *pínka, fínka* 'vulva', палаб. *pinkā* 'тс', каш. *p'inek* 'membrum virile'. Можна рэканструяваць прасл. **pínьka* (ж. р.)/**pínьkь* (м. р.) < **pí-*нь,

якое да гукапераймальнай асновы **ri-*, да яе ўзыходзяць і іншыя падобныя славянскія назвы: славен. *ri-ri-sa*, паўд.-слав., чэш., славац. *ri-ča* і аг.-слав. *ri-zda* (Бязлай, 3, 37).

Пінда, 'галыштук' (бераст., Сл. рэг. лекс.). Няясна. Магчыма, звязана з літ. *rupė* 'плеценая стужка'. Параўн. *прыпінда* 'тэ' (гл.).

Піндуль, *піндуля* 'прымак' (Сцяшк. Сл.; лід., дзятл., смарг., Сл. ПЗБ). Паводле Грынавяцкене (Сл. ПЗБ, 3, 520), узыходзіць да літ. *pindūkas* 'д'ябал', што малаверагодна па фармальных і семантычных прыкметах.

Піндырыць, *напіндырыцца* 'пышна апранацца; ганарліва выстаўляць сябе на паказ' (Нас.). Да *пінда*₁ (гл.).

Пінжак, *пінджак* 'частка мужчынскага касцюма — куртка з рукавамі' (ТСБМ, Шат., Касп., Бяльк., ТС; паўн.-бел., брэсц., баран., ЛА, 4; месцісл. *пінжачонык*, *пінжачонка* 'тэ' (Юрч. СНЛ). З рус. *пиджак* 'тэ' з устаўным *-н-*, ці з польск. *pindzak* 'тэ', якія з англ. *pea-jacket* 'куртка, кароткае паліто' < с.-нідэр. *pie* 'байкавая куртка' (Фасмер, 3, 259).

Пінкі 'кпіны' (гродз., Жыв. НС). З *кпінкі* < *кпіны* < *кпіць* (гл.).

Пінтус 'нервовы чалавек, псіх' (бых., ЖНС). Няясна. Магчыма, з нейкай незасведчанай мянушкі. Тур. *pinti* 'жмінда', 'нікудышні, абадранец, варгы жалю' — трохі аддаленае семантычна.

Пінушкі 'пачаткі росту пер'я ў птушак' (Бяльк.), капыл. *пінухі*, *пінюхі*, *пнюхі*, *пінушкі*, *пнушкі* 'адросткі пер'яў пасля лінькі' (маг., ЛА, 1). Утвораны пры дапамозе суф. *-ух-і*, *-ушк-і* ад *пень* (гл.) < прасл. **рьль* 'тэ'. Гук *-і-* на месцы **-ь-* — вынік дысімільнага якання, альбо паяўленне новага *-ь-* > *-і-* ў групах зычных (Карскі, 1, 201—202).

Пініох 'бесхарактарны, непаваротлівы чалавек, цяльпук' (Скарбы). Да *пенюяхайла* (гл.).

Пінчук 'высокі чыгун, пабелены знутры, з адной ручкай, стаўбун' (ельск., 3 нар. сл.). Відаць, да ўласнай назвы *Пінск*, у рэгіёне якога рабілі такія чыгуны.

Пінчукі 'адросткі пер'яў пасля лінькі птушак' (нясвіж., Сл. ПЗБ; карэліц., Сцяшк. Сл.). Гл. *пянчук*.

Пінчыць 'прымушаць; прасіць' (шалыч., Сл. ПЗБ). Да *піняць* (гл.), збліжанае да *клен-чыць* 'настойліва прасіць, канькаваць' < прасл. **klečati* 'стаяць на каленях' > 'клянчыць' (гл.).

Пінькаць, *пінькнуць* — перадае гук сініцы (КТС), рус. *пінька́ть* 'выдаваць слабыя гукі', польск. *pińkać* 'шчабятаць, спяваць', чэш. *pinkati*, мар. *pnikat* 'пішчаць'. Гукапераймальнае ўтварэнне з суф. *-ка-* (Васілеўскі, Прадукт. тыпы, 80; Махэк₂, 450).

Пінькучы 'лапці, падплеценыя вярхоўкамі' (Бяльк.). Да *піньяка* 'канаплянае валакно' (гл.). Параўн. краснап. *пінькучышча* 'месца, дзе мочаць каноплю' (Бяльк.) (гл.).

Піньэска 'канцылярская кнопка' (Сцяшк. Сл.), 'прышчэпка для бялізны' (Сл. рэг. лекс.). З польск. *pinezka* 'кнопка', якое з франц. *pinaise* 'клоп'.

Піньяга (з шавецкага рамяства) (Сержп. Грам.), польск. *pinka*, *penka* 'шавецкі цвік, шавецкая шпілька, якой прыбіваюць падэшву да бота', з ням. *Pinne* 'тэ' (Варш. сл., 4, 195) < (н.-ням. *pfinne*, в.-ням. *pfm*, англ.-сакс. *pin*) < с.-ірл. *benn* 'рог' (Васэрціер, 173). Гл. таксама *пняга* 'кавалак скуры'.

Піньяць, фалькл. *піняці* 'наракаць, дакараць' (віц., Рам. 3), 'злаваць, папікаць', *піняцца* 'скардзіцца, злавацца' (Бяльк.). КЭСРЯ, 332 выводзяць ад *пэня*, якое са ст.-слав. *пена* 'штраф' < лац. *poena* < ст.-грэч. ποινή 'пакаранне'. Гл. таксама *піняцца* 'тэ'.

Піп, *пінп* — пра падачу гуку машынай (месцісл., Нар. лекс.). Гукапераймальнае *пі-* з рэдуплікацыяй (поўнай альбо ўсечанай).

Піпа₁ ў выразе *дзелаць піпу* — гульня, пры якой па далоні дзіцяці водзяць указальным пальцам і прыгаворваюць: *піпа, піпа кашку варыла...* (Нік. Очерки). Прыпамінае балг. *пипам* 'дакранацца', серб.-харв. *пипати* 'тэ', славен. *pipati* 'тэ', чэш. *pipati* 'тэ', што ў выніку рэдуплікацыі асновы **pi-*, якая з'яўляецца гукаперайманнем голасу птушак. Параўн. *піначка* 'птушка, якая жыве ў зарасніках' (Мат. Гом.), балг. *пипа* 'курачка', *пипе* 'кура-нятка', 'птушачка' (у дзіцячай мове), чэш. *pipati* 'пішчаць, папіскваць', славац. *pipat*, н.-луж. *pipas*, літ. *pūpčioti*, *pūpti* 'тэ', лац. *pipilāre* 'чырыкаць, пішчаць', параўн. БЕР, 5, 245, 246.

Піпа₂ 'вада' (ТС) — з дзіцячае мовы, драг. *пэпа* 'тэ' (Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.). Ад імітатыўнай асновы *пі-* (< прасл. **pi-*), магчыма, пад уплывам дзеяслова *піць* (гл.); параўн. таксама *пупа* 'вада' (гл.).

Піпа₃, *пінка*, *піначка* 'люлька' (ТСБМ, Шпіл., Гарэц., Мік.; Нік. Очерки; Мядзв., Нас., Касп., Бяльк., Сл. ПЗБ; чач., Мат. Гом.). З польск. *pipa* 'тэ', якое (магчыма, праз чэшскую мову) з

с.-в.-ням. *pfife*, ст.-в.-ням. *pfifa* 'тс', а апошняе — з с.-лац. *rīra* 'труба' (Васэрцьер, 171; Фасмер, 3, 264). Не звязана з *nīpkyla* 'курэц, што не выпускае з зубоў люлькі' (Бяльк.) гукапераймальнага паходжання, параўн. *nīпкаць*, *nīткаць* (гл.).

Піпа₄ (дзіцячае) 'мужчынскі палавы орган' (Шат.), сюды ж, магчыма, *nīпішча* 'вялізны нос' (Нас.), рус. казанск. *тпка* 'penis', н.- і в.-луж. *pīra*, славен. (дзіц.) *pīrica* 'тс', *pīrek*, *pīriček*, з экспрэсіўнай назалізацыяй *pītrek*, *pītpel*. Прасл. **pīra* 'цэўка, нешта прадаўгаватае' (Бязлай, 3, 38), роднасныя літ. *pīpīris*, *pītpelis*, *pīmpulis* 'penis', *paīpti*, лат. *pāipti* 'напхнуць' (Фрэнкель, 593; Шустар-Шэўц, 1066).

Піпа₅, ст.-бел. *пина* 'мера вадкасці, бочка' (1615 г.) запазычана са ст.-польск. *pīra* 'тс', якое з італ. *pīra* ці франц. *pīre* 'вялікая вінная бочка' (Булыка, Лекс. запазыч., 155).

Піпаць 'носік, дзюба ў пасудзіне' (зэльв., Жыв. сл.; Сл. рэг. лекс.), 'выступ, каб узяцца рукою' (Сл. рэг. лекс.), *піць* (зневаж.) 'нос' (Сл. Брэс.), укр. *nīptik*, *nīpotь* 'ціпун на языку курэй', *nīпка* 'сасок на грудзях; соска', 'носік у чайніку', *nīпак* 'мазоль', славац. *pīpel* 'ціпун', славен. *pīra* 'тс', серб.-харв. *nīna* 'кран; кукурузны пачатак', *nīпак* 'шчупальца'. Гл. *пыльць*.

Піпіканне (*nīпікыння*) 'падача сігналаў клаксонам' (Юрч. СНЛ). Ад *nīпікаць*, утворанага ад гукапераймання *nī-nī* (гл.).

Піпікашка (з дзіцячае мовы) 'зацірка' (в.-дзв., Сл. ПЗБ). У выніку злучэння ў адно слоў *nīpa*₁ (гл.) і *кашка* < *каша* (гл.). Сувязь з літ. *pūpas* 'малако' (Грынавяцкене, Сл. ПЗБ) сумнеўная.

Піпіца 'нос', *nīпкаю* 'задзірысты (пра нос)' (Юрч. СНЛ). Да *nīпаць* (гл.).

Піпілі 'адрысткі пер'яў пасля лінкі птушак' (ігн., Сл. ПЗБ). Балтызм, параўн. літ. *purlys* 'тс' (Грынавяцкене, тамсама).

Піпліс: як *nīplis* 'вельмі бедны': *бачыў яго голага, як піпліса* (Bańto-slow. zw. jęz., 81, 1990, 68). Балтыйскі кампанент у бел. фразеалогіі, параўн. літ. *kaip purlys* 'тс' (Букавічуце, тамсама; Грынавяцкене, Сл. ПЗБ, 3, 520).

Піпліца 'марудна працаваць' (ваўк., брасл., шальч., Сл. ПЗБ), *nīпніца* 'тс' (шальч., тамсама). Параўноўваюць з літ. *piplioti* 'тс' (Грынавяцкене, тамсама), гл., аднак, *nīпліць* 'тс' і адпаведнікі ў іншых славянскіх мовах, што ставіць пад сумненне балтыйскае паходжанне слова.

Піплух, *nīпух* 'бутон кветкі' (Растарг.). Відаць, роднаснае лексеме *nīпўшка* < *пупўшка* пры ад'ідацыі *пўхнуць* (гл.).

Піпўшка 'пупышка на дрэве' (Сцяшк. Сл.). У выніку распадабнення і перастаноўкі з *пупўшка* (гл.).

Пір: *pīr гарою* 'вялікая гулянка', 'вялікі беспарадак' (Юрч., Фраз. 2). Магчыма, праз рус. *пир* < прасл. **pīrь*: стараж.-рус. *пирь*, ст.-слав. *пирь*, балг. *пир*, серб.-харв. *пир*, славен. *pīr*. Першапачаткова таксама і ў значэнні 'вяселле', выціснутае царкоўна-славянскім браць, гл. Машынскі, Етым. Врн., 1, 87 < **pīti*, гл. *піць* (Фасмер, 3, 264).

Піражок, *піражкі* 'спарыння' (паст., бярэз., круп., Сл. ПЗБ; Мат. Маг.; карм., рагач., чач., Мат. Гом.; Бяльк.), *пірагі*, *піражок* 'тс' (усх.-бел., ЛА, 2). У выніку семантычнага пераносу паводле падабенства, як і іншыя пераносы лексемы *піражкі*: брагін. 'каташкі', 'суквецці на бярозе' (Шатал.), пры ад'ідацыі 'ражкі, рожкі', параўн. *ражок*, *рагак* 'спарыння' (ЛА, 2, Сл. ПЗБ), якая адыграла вялікае значэнне пры ўтварэнні назвы спарыніні.

Піраі 'кукла лёну' (ЛА, 4). Да *pīrog*₂ (гл.).

Пірат 'марскі разбойнік', ст.-бел. *пиратъ* (з XVII ст.). Запозычана са ст.-польск. *pirat* 'тс', якое з ням. (с.-в.-ням. *perate*) ці з франц. *pirate*, — апошнія з лац. *pirāta* 'тс', якое з грэч. *περατής* < *πειράζω* (την θάλατταν) 'выпрабоўваю (мора)'. Крукоўскі (Уплыў, 78) мяркуе, што бел. слова прыйшло праз рус. мову, дзе стала ўжывацца пасля Феафана Пракаповіча. Гл. таксама Голуб—Ліер, 373; Фасмер, 3, 265.

Піргá 'пчаліны мёд' (слаўг., Нар. сл.), *пыргá*, *пэргá* 'сабраны пчоламі пылок' (Сл. Брэс.). Гл. *пяргá*.

Піргáць 'штурхаць', *пīргнўць*, *пīрганўць* 'штурхануць, піхнуць' (Янк. 1; Шат.; мядз., Нар. словатв.; смарг., віл., лаг., Сл. ПЗБ; Сцяшк. Сл.), *пīргáцца* 'штурхацца' (Сл. ПЗБ), *пīргнўць* 'раптам піхнуць рукамі', *пīргель!* у фразе: *а ён пīргель хлопца ў гразь, а сам набег* 'раптоўна піхнуць' (Варл.), *адпīргнўць* 'адштурхнуць' (Шат.). Значэнне 'хуткі рух' прысутнічае ў генегачна роднасных гэтай лексеме словах і ў іншых мовах: польск. *piezgnąć* 'драпнуць, хутка ўцячы', 'скочыць (каб уцячы), будучы напалоханым', якое, у асноўным, ужываецца ў глухім варыянце *piezchnąć* 'тс' (як літ. *gudrus* 'хітры, лоўкі' — прасл. *хytrь* 'разумны' > 'хітры'), польск. *pirgiel* 'верабей', укр. лемк. *nīpиця*

‘матылёк’, *тургач* ‘кажан (у якога ў палёце назіраюцца хуткія, раптоўныя рухі)’, балг. *тургав* ‘жвавы, хуткі’, серб.-харв. *тургав* ‘гарачы, гняўлівы, запальчывы’; ‘нястрыманы, грубы’, якія можна ўзвесці да прасл. **ryrgati*, што мае варыянт **ryrgati*: рус. *паргать* ‘кідаць’, каш.-славян. *purgac* ‘хутка ехаць’, *napurgac* ‘спяшацца, бегчы’, *purnoc sa* ‘пайсці некуды і зараз жа вярнуцца’. Можна параўнаць з літ. *spirgti* ‘смажыць, падсмажваць’, *spirgėti* ‘пячыся, смажыцца’, ‘пражыцца’ (Лаўчутэ, Балтизмы, 73: пад *uspirgenui* ‘напіраць, нажарваць’; Саўка, Запісы, 23, 55), значэнне якога адрозніваецца ад бел. *піргаць*, аднак можна меркаваць, што для паняцця ‘смажыцца’ ў літоўскай мове гэты дзеяслоў не асноўны, — першасным быў *kèpti*, а *spirgėti* выражаў рух, хуткасць дзеяння, яго раптоўнасць, яго вялікую колькасць, меру, параўн.: *saulė spirgina* ‘сонца смаліць’, *šaltis spirgina* ‘мароз трашчыць’ і літ. *spirgėlė* ‘запальчывы чалавек’, ‘гарачка’. Гарачава (Этимология—1985, 69—70) адносіць сюды таксама і прасл. **ryrga* ‘кветкавы пылок’.

Піркойга ст.-бел. ‘хаціна’ (Яблонскіс, 168) у тэксе: “...будованя всякого, то есть... *пиркоиты, драницами крытых, выреж...*” З літ. *pirkoita* < *pirkià* ‘хата’.

Пірма: *даць пірма* ‘даць выспятка’ (лаг., віл., Сл. ПЗБ). Відаць, балтызм. Параўн. літ. *spyrimas* ‘брыканне’, *spirti* ‘брыкнуць’, ‘пхнуць, піхнуць, штурхнуць нагой’. Букавічуге (Balto-slow. zw. jęz., 81, 68—69), выходзячы з тлумачэння фразы *даць пірма* як ‘аддаць перавагу’, звязвае слова *пірма* з літ. *pirma* ‘раней, спачатку’, ‘спераду’, ‘па-першае’.

Пірог₁, *піроух*, *пыріг* ‘булка з начынкай’ (ТСБМ, Нас., Сцяшк. Сл., Гарэц., Бес., Чуд., Яруш., Федар. 6, ТС; мазыр., Шн. 3; полац., Нар. сл.), ‘паска’ (Маш.), ‘тоўсты блін, праснак’ (полац., Нар. сл.; пруж., Сл. Брэс.; віц., ЛА, 4), ‘пшанічны белы хлеб, бохан хлеба, булка, куліч’ (Шат.; Варл.; полац., Нар. сл.; гродз., глыб., докш., вільн., шальч., драг., Сл. ПЗБ; віц., ЛА, 4), *пірагом* ‘згарнуць зерне ў кучу’ (рагач., Сл. ПЗБ). Сюды ж, відаць, *пірагі* ‘вялікія запоіны — другі этап вяселля, у час якога дамаўляюцца пра пасаг, тэрмін вяселля, колькасць сватоў’ (віл., 3 нар. сл.), *пірогі* ‘частаванне праз тыдзень пасля вяселля’ (беласт., Сл. ПЗБ, Скарбы). Укр. *пиріг*, рус. *пирог*, польск. *pirog*, *pierog*, чэш., славац. *piroh*. Найбольш імаверным можна да-

пусціць паходжанне слова з прасл. **pīrъ* ‘бяседа, банкет’ і суф. *-ogъ* (як у *тварог*, **batogъ*, **brъlogъ*) (Вондрак, Vergl. Gr., 1, 629; гл. яшчэ Фасмер, 3, 265). Сюды ж *пірожнік* ‘маршалак у вясельнай дружыне’ (Варл.).

Пірог₂ ‘скручаная ці сплеченая пасма апрацаванага ільнова-лакна’ (вільн., гродз., Сл. ПЗБ). Названа паводле падабенства формы. Да *пірог₁* (гл.).

Піроўнік ‘сабутэльнік’ (Нас. Доп.). Ад рус. *пировать* ‘гуляць, уладкоўваць банкет’ < рус. *пир* > *пір* (гл.).

Пірса, *тырса* ‘апілікі’ (Мат. Гом.; брагін., Шатал.). З *тырса* ‘тс’, параўн. таксама *тырса*, *тырша* ‘тс’ (Сл. ПЗБ). Балтызм. Параўн. літ. *tiršėiai* ‘гушча (у страве, каве)’. Незвычайнае фанетычнае афармленне крыніцы выклікала ў бел. гаворках фанетычныя варыянты: *тырса/кірса/пірса* (ЛА, 1).

Пірус ‘бузіна, *Sambucus nigra* L.’ (докш., Сл. ПЗБ). Няясна. Магчыма, у выніку пераносу назвы з лац. *pirus* ‘грушавае дрэва, груша’.

Пірхэкала (*пірхэкла*) ‘той, хто часта кашляе, прастуджваецца’ (міёр., 3 нар. сл.). Да *пёрхаць₂* (гл.).

Піріка, ст.-бел. *пиртика* ‘кладоўка’ з літ. *pirtikia* ‘маленькая лазня’ (Яблонскіс, 168; Булыка, Лекс. запазыч., 209).

Піршчэтка ‘пальчатка’ (чач., Мат. Гом.). З *пёршчэтка* (параўн. рус. *пёршчэтки*, *пёршчэтки* ‘пяціпальцавыя рукаўчыкі, адзенне на рукі’, *пёршчэтка* ‘пальчатка’). Да *пёрст*, *пёрсцень₁* (гл.).

Піршчэць ‘пячы’ (астрав., Сл. ПЗБ). Балтызм. Параўн. літ. *perštėti*, *peršėti* ‘сварбець; шчымець, пячы’.

Пірынзіць ‘гаварыць абы-што’ (карэліц., Сцяшк. Сл.; Скарбы), ‘нагаворваць на каго-небудзь’, ‘вельмі тонка прасці’ (навагр., ЖНС). Відаць, звязана з прасл. **ryrēti* ‘сварыцца’, узмоцненага экспрэсіўным інфіксам *-ind-*, параўн. *трынзіць* ‘гаварыць пустое’ (гл.).

Пірыць ‘перыць, біць цэпам’ (Скарбы), ‘праць бялізну пранікам’ (шчуч., дзятл., ЛА, 3), гродз. *піраць* (*хусця*) ‘тс’ (тамсама). З іншай ступенню чаргавання галоснага асновы прасл. **perti*, гл. *пёрыць*, параўн. лат. *pirētiēs* ‘тс’, літ. *per̃ti* ‘біць, сцябаць венікам у лазні’.

Пісавіць ‘рабіць рогамі пісагі (аб карове)’ (Янк. 3). Звязана з наступным словам (гл.).

Пісар і *pisága*, *pisjag* і *pisjaga*, *pisčegi*, *pisoti*, *pisjagé*, *pičogi*, *pisoga*, *pisák* ‘шрам’, ‘значная драпіна’ (ТСБМ, Янк. 1; рагач., Арх. ГУ; Сл. ПЗБ; маладз., Янк. Мат.), *pisák* ‘шрам ад рога ці пугі на скуры жывёлы’ (гродз., 3 нар. сл.), *pisága* ‘шрам’ (капыл., Нар. словатв.); *piságe*, *pisága*, *pisjag*, *pisjaga*, *pisjuga*, *pisák* ‘шрам на скуры жывёлы’ (ЛА, 1); *pisagi* ‘пацёкі на вокнах’ (люб., ЛА, 4), *pisági* ‘рагі’, ‘сляды на дрэнна вымытай кашулі’ (пух., шальч., Сл. ПЗБ). Утвораны пры дапамозе суфіксаў *-agь*, *-’agь*, *-aga*, *-’aga*, *-ogь* і інш. ад дзеяслова **pisati* > *pisáць* (гл.). Сюды ж *pisegávy* ‘паскаваты па масці’ (мазыр., 3 нар. сл.), *pisjagáty* — назва масці (з вузкімі палоскамі іншага колеру) (Янк. 3), *pisjagь* ‘пугай наносіць шрамы’ (Шат., Янк. 3).

Пісака ‘пісака’ (Бяльк.). Да *pisáць* (гл.); суф. *-ак-а* са значэннем ‘назва асобы паводле схільнасці да дзеяння з экспрэсіяй зніжанасці’ (Сцяцко, Афікс. наз., 25).

Пісала ‘пяро’ (Нас.), рус. *писало* ‘начынне для пісання’, стараж.-рус. *писало* ‘грыфель’ (XI ст.), польск. старое *pisadlo*, чэш. *pisadlo* ‘скрынка з чарнільніцай і пясочніцай’, славен. *pisálo* ‘грыфель’, серб.-харв. *pisáľka* ‘аловак’, макед. *писалка* ‘тс’, ‘ручка’, балг. *писалка* ‘ручка з пяром’. Да прасл. **pъsati* ‘маляваць’ > *pisáць* (гл.).

Пісанка, *pisánka* ‘расфарбаванае велікоднае яйка’ (Мік., Др.-Падб., Нас., Мат. Гом., Бяльк.), *pisánka* ‘кіёк з узорамі, арнаментам’ (ТС). Укр., рус. *писанка* ‘велікоднае яйка’, польск. *pisanka*, славен. *pisánica*, *pisánka*, серб.-харв. *pisánica* ‘тс’. Да прасл. **pъsati* ‘маляваць’ > *pisáць* (гл.).

Пісар ‘ніжэйшая службовая асоба, якая займалася перапіскай’, канцылярыскі служачы, ‘сакратар’ (ТСБМ, Нас., Др.-Падб., Гарэц., Сл. ПЗБ); ст.-бел. *писарь* ‘пісар’; стараж.-рус. *писарь* ‘мастак, жывапісец’ (1045 г.), укр. *писарь* ‘пісар’, польск. *pisarz*, н.-луж. *pisar* ‘пісьменнік’, в.-луж. *pisar* ‘перапісчык’, чэш. *pisar* ‘пісец’, ‘пісар-перапісчык’, славац. *pisár* ‘тс’, славен. *pisár* ‘той, хто піша’, ‘пісец’, ‘пісар’, ‘пісьмавод’, серб.-харв. *pisar* ‘пісар’, ‘перапісчык’, макед. *писар* ‘пісар’, балг. *писар* ‘тс’, ‘пісец’. Новае слова, утворанае ў Сярэднявеччы ад *pisáць* са значэннем ‘пісаць’. Суфікс *-ар* узыходзіць да познепрасл. **-ar’ь*, які ўтвараў назвы выканаўцаў і быў запазычаны з германскіх ці (у меншай ступені) раманскіх моў, з носьбітамі якіх суседнічалі сла-

вяне. Апошняя крыніцай з’яўляецца лац. *-ārius* (Слаўскі, SP, 2, 21—23).

Пісар₂ ‘госць на вяселлі, які дзеліць каравай’ (Сцяшк. Сл.). Відаць, з польск. *pisarz weselny* ‘вясельнік, які камічна важна танцуе з маладой, частуе пры расплятанні касы’. Генетычна ўзыходзіць да *pisar*₁ (гл.).

Пісар₃ ‘шрам на скуры жывёлы’ (чач., ЛА, 1). Таго ж паходжання, што і *pisag* (гл.), суф. *-ар*, як у *шнар* ‘шрам’.

Пісар₄, *pisarka* ‘рыба быстранка, *Alburnus bipunctatus* L.’ (Инстр. 2). Відаць, запазычана з рус. *писарь*, *писарка* ‘тс’ або ўкр. *писар*, *писарка* ‘тс’, што звязаны з **pъsati* ‘маляваць’ (з-за стракатай афарбоўкі), гл. *pisáць* (Каламіец, Рыбы, 29).

Пісарчук ‘памочнік пісара’ паводле Кюнэ (Poln., 87) паходзіць з польск. *pisarczyk* ‘тс’.

Пісаць ‘перадаваць (на паперы) графічныя знакі’, ‘складаць пісьмовы тэкст’, ‘складаць літаратурны або музычны твор’ (ТСБМ, Яруш., Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк., Стан.), даўг. ‘маляваць’ (Сл. ПЗБ), *pisáty* ‘распісваць посуд’ (Вярэн.), *pisnuць* ‘чыркунць, зрабіць рыску’ (ТС); *pisáцца* ‘рэгістраваць шлюб’ (Касп.; воран., Сл. ПЗБ; ашм., Сцяшк. Сл.), мсцісл. ‘перапісвацца’ (Юрч. СНЛ). Укр. *писати*, рус. *писать*; польск. *писаć*, н.-луж. *писаć*, в.-луж. *писаć*, чэш. *psáti*, славац. *pisat*, славен. *pisati*, серб.-харв. *pisati*, макед. *пише*, балг. *пиша*, ст.-слав. *пѣсати*. Прасл. **pъsati* і **pisati*, роднаснае ст.-прус. *peisāi* ‘яны пішуць’, літ. *piešti* ‘маляваць фарбамі’, ‘рысваць вуглём’, ст.-інд. *piśsati* ‘аздабляе, фармуе’, ст.-перс. *ni-pišta* ‘запісаны’, тахар. В *pinkam* ‘піша’, ст.-грэч. *ποικίλος* ‘стракаты’, лац. *pingō*, *-ere* < першаснае **pinkō* (Эрну—Мее, 2, 508) ‘маляваць’, ‘вязаць іголкай’, ст.-в.-ням. *fēh* ‘стракаты’ < і.-е. **peik-*. Слова з асновай **pъs-* утварылася паводле **bъrati* ‘браць’. Першаснае значэнне ў **pъsati* было ‘маляваць’ (Міклашыч, 270; Траўтман, 210; Фасмер, 3, 266; Махэк₂, 495; Бязлай, 3, 40).

Піск ‘тонкі, высокі гук’ (ТСБМ. Яруш.), *пискатня* ‘працяглы многагалосы піск’, *пискунць*, *писнуць* — аднакратнае ад *писчáць* (ТСБМ), *пискыць* ‘пішчаць раз-пораз’ (Юрч. СНЛ), *пискацёць* ‘пішчаць’ (гродз., 3 нар. сл.), ‘вішчаць (пра свіней)’ (гродз., ЛА, 1), ‘шчабятцаць (пра ластаўку)’ (Скарбы), *пискаты* ‘пісклявы’ (беласт., Сл. ПЗБ). Укр. *пискати*, *писк*, рус. *писк* ‘тс’, ц.-слав. *пискати*; польск. *писаć* ‘пішчаць’, ‘шыпець’, в.-луж. *писаć* ‘пішчаць’.

вішчаць', 'скрыпец', 'свісцець', 'іграць на музычным інструменце (дудцы)', чэш. *pískati* 'свісцець', 'дудзець (на дудзе)', славац. *pískati* 'тс', *písk, pískot* 'піск', славен. *písk* 'свіст', *pískati* 'свісцець', серб.-харв. *пiска* 'піск, віскат', *пiскав* 'пісклявы, рэзкі', 'свісцячы гук', макед. *пiском* 'піск, віскат', *пiска* 'пішчаць', 'свісцець', 'шыпец', балг. *пiскам* 'пішчаць', 'плакаць', 'цырыкаць, цвыркаць', ст.-слав. *пiскати* 'іграць на жалейцы'. Прасл. **piskъ, *piskati*, утвораныя ад гукапераймальнай асновы **pi-*, параўн. літ. *pyškėti* 'ляскаць (пугай)', 'трашчаць (аб лёдзе)', лат. *pīkstēt* 'пішчаць', лац. *pipāre, pipiāre, pīpilāre* 'пішчаць', ст.-грэч. *πίλος* 'птушанё', *πίπλιξω* 'пішчу', ст.-інд. *picchōrā, picchōlā* 'дудка, флейта', ісл. *píska* 'шаптаць, шалясцець' (Праабражэнскі, 2, 62; Фасмер, 3, 271; Бязлай, 3, 41; Брукнер, 415). Махэк₂ (451) дапускае далучэнне *-sk-*інтэнсіва да асновы **pi-* (>**pi-sk-ati*), першасным значэннем якой было 'свісцець', як і ў ням. *pfeifen*. Суф. *-sk-*, як у *трэск, плеск, пырк, ляск(ам)* і інш. Сюды ж *піскўлька* 'вадаплаўная птушка атрада гусепадобных' (ТСБМ), *піком* 'пісканне (пра ўюноў у лавушцы)' (ТС).

Піскані 'мужчынскія асобіны канпель' (віц., ДАБМ), *пыскіні* 'тс' (хоцім., тамсама). Да *плоскуні* 'маніцы' (гл.), варыянт *пiскані* 'тс' (гл.) з няяснай зменай у вакалізме.

Піскаўка (*піскўка*) 'пішчык, дудачка з саломы' (Бяльк.). Ад словазлучэння з прыметнікам *піскавы* (параўн. серб. *пiскав* 'пісклявы') у выніку намінацыі.

Піскаш, *піскіж* 'пячур, Gobio' (Нік. Очерки; Дэмб. 2; Жук.; Нас.), *піскўж* 'тс' (Гарэц.), *піськіж, піскуж, піскуйіж* 'тс', 'нярослае, пісклявае дзіця' (слаўг., Яшк., 3 жыцця); *піскіш, піскўж, піскіж* 'уюн, Misgurnus' (талач., круп., ЛА, 1; Мат. Гом.), *піскіж* 'галец, Nemachilus barbatus' (Нік. Очерки; мсцісл., чавус., хоцім., ЛА, 1). Параўн. укр. *піскір*, рус. *піскарь, піскал*, арханг. *пiскаши, пiскаш(a)* 'пячур', польск. *piskorz*, н.-луж. *piskóř*, в.-луж. *piskor*, чэш. *piskoř* 'уюн', славац. *piskor* 'буразубка, Sorex araneus', славен. *piskór, piškór, piškúr* 'мінога', *piškúr* 'пячур', серб.-харв. *пiскор* 'мурэна, Muraena helena', балг. *пiскал*. Прасл. **piskor* 'ь, утвораны ад **piskati* 'пішчаць' — рыба, калі схапіць яе рукою, выдае спецыфічны гук' < *piskъ* > *пiск* (гл.). У пацвярджэнне гэтага прыводзяць аналагічна ўтвораныя: польск. *sykawiec* 'уюн' < *sykać* 'шыпец', літ. *pyplūs* 'уюн' < *pūpti* 'пішчаць', лат. *pīkste* 'уюн' < *pīkstēt*

'пішчаць', а таксама бел. віл. *пiшчалъ* 'уюн' < *пiшчаць*. Тым не менш, цяжкім для тлумачэння застаюцца фіналі ўсходнебеларускіх лексем *-ш, -ж, і* асабліва рус. арханг. *пiскаши*.

Пісклэ, *пісклэнак, пісклэнык, піскля, піскля, пісклюк, пісклянэ, піскляні* 'кураня', 'птушаня' (ТСБМ, Мік., Мядзв., Касп., Нас., Мат. Мат., Мат. Гом.; талач., Шатал.; паўн.-усх., ДАБМ, к. 296; докш., глыб., Сл. ПЗБ; круп., Нар. сл., астрав., Сцяшк. Сл.; Бяльк.), *піскля* 'куранё, дзіця', (Юрч. СНЛ); 'дзіця' (Нік. Очерки), *пісклэтка* 'птушаня' (Бяльк.), *піскля* 'плаксівая жанчына' (сміл., Жыв. сл.; Шат.), *піскля* 'піскун, піскляк' (капыл., Нар. словагв.; зэльв., Жыв. сл.), *піскля, піскля* 'чалавек з пісклівым голасам' (ТСБМ; драг., Лучыц-Федарэц, вусн. наведамл.), *пісклівы, пісклявы* 'чалавек, у якога голас напамінае нейкі піск' (Шат., Нас., Варл.). Укр. *піскля* 'птушанё', 'малое дзіця', рус. *пісклэнок, пісклята* 'птушанята, якіх яшчэ корміць маці', арл. 'куранё', уладз. *піскля, пек. піскляк* 'тс', 'пісклявае дзіця', 'заморак'; польск. *piskle, pisklątko* 'птушанё', 'куранё', *piskla, pisklak* 'пісклявае дзіця', 'неаперанае птушанё', чэш. *piskle* 'птушанё', 'блзнюк', славац. *piskl'a* 'пісклявае птушанё'. Услед за Махэкам₂ (451) можна меркаваць, што першаснай формай гэтых лексем было **pi-sk-jь* 'пісклявы', якое на поўначы слав. тэрыторыі змянілася ў *pi-sk-lь*, апошняе, абазначаючы маладых істот, набыло канчаток **-ę* (< **-ent-*), а на поўдні адбылася палаталізацыя *-sk-* > славен. *-šč-*, серб.-харв. *-uш-*, балг. *-щ* (славен. *piščè, piščánes* 'куранё', серб. *пiшше*, харв. кайк. *pišće* 'куранё', чак. 'птушка', балг. *пiщэне* 'піск').

Піскора 'від дзікай качкі' (ТС). Да *пiск* (гл.). Суф. *-ор-а* першапачаткова меў экспрэсіўную функцыю, параўн. прасл. **sykora* 'сініца, Parus', **dětvořa* 'дзятва' (Слаўскі, SP, 2, 25).

Піскўж 'пячур' (Гарэц.). Гл. *піскаш*.

Піскульга 'чалавек, які мае пісклявы голас' (Бяльк.). Утворана ад *пiск* (гл.) і суфіксаў з негатыўным адценнем *-ул'* і *-га*.

Піскўні 'рабіннік, Turdus pilaris'. Да *пiшчаць, пiск* (гл.). Параўн. польск. *kwiczol, kwiczal* 'тс' < *kwiczeć* 'віскатаць, вішчэць'.

Піскўн₂ 'рачная мінога' (Др.-Падб.; смал., Дабр.), 'уюн' (гаград., Нар. лекс.; полац., 3 нар. сл.; беш., Нар. лекс.; Сл. ПЗБ; гом., Мат. Гом.); параўн. рус. дыял. *пiскўн* 'уюн, Misgurnus fossilis L.'. Да *пiшчаць, пiск* (гл.), гл. Каламіец (Рыбы, 37), сюды ж

pisčun 'той, хто часта пішчыць' (ТСБМ), 'хто прыстае з пісклівай просьбай' (Нас.).

Піскуння 'піскуха' (Юрч. Вытв.). Да *писк* (гл.). Суф. *-уння* пад уплывам рус. мовы (*-унья*).

Піскунец 'плюшчай галінасты, *Sparanium ramosum* Huds.' (паўн.-усх., Кіс.). Да *писк* (гл.); матывацыя наймення застаецца няяснай, аднак іншая назва — *плюшчай*, звязаная з *плюха* 'аер, касач' (ТС), сведчыць пра падабенства ў выкарыстанні ніжняй часткі лістоў у якасці пішчалак.

Піскур 'уюн, *Misgurnus fossilis*' (гродз., Сл. ПЗБ; Сцяшк. Сл.; шчуч., гродз., ЛА, 1), *пыскур* 'пячкур' (Сл. Брэс.), укр. *пыскур*, чэш. дыял. *pisčura*, славен. *piščur* 'пячкур', серб. *piščur* 'тс'. Да *пішчаць*, *писк* (гл.). Суф. *-ур*, як у *пячкур* (гл.).

Піскуха 'скаромны абрад, вячэра перад Вадохрышчам' (лельч., гом., Мат. Гом.). Да *піскаць*, *писк* (гл.). Матывацыя наймення няясная. Магчыма, калька літ. *raudinė* 'малітва за памерлых з плачам і галашэннем', *raudà, raudāvimas* 'плач, плач з галашэннем', якое Лаўчутэ (Балто-слав. этнояз. отношения, 30) лічыць крыніцай бел. *радуница* (*радаўніца*) 'дзень памінання памерлых, дзяды'; калькаваная назва ўтворана, каб пазбегнуць асацыяцыі з *рады, радаваца* 'весьляліца'.

Піскуцэць (*пыскутыты*) 'пішчаць' (кам., ЖНС). З **pisk-otъ*, гл. *писк*.

Післяк 'сухая трава' (іўеў., Сцяшк. Сл.), *піссяк* 'сівец, *Nardus stricta* L.' (Расл. св.). Гл. *пясіок* 'тс'.

Пісталет, *пістолёт*, *пістоль*, *пістоля* 'агнастрэльная зброя з кароткім ствалом' (ТСБМ, Яруш., Бес., Касп.), 'дурны, сляпы' (Нас.), ст.-бел. *пистолеть, пиштолетъ* 'тс' (з 1616 г.) запазычана са ст.-польск. *pistolet*, якое з франц. *pistolet* 'тс'. Аднак *пістоль*, *пістоля* ўзыходзіць да ст.-чэш. *pišt'ala* (са слэнгу гусітаў у XVI ст.) < *piščala, piščela, piščěl* 'музычны інструмент' і 'агнастрэльная зброя'; гэтае слова ў XV ст. запазычылі немцы (*pitschal, pitschole, petstole*) і слова (ужо **pitstol*) перайшло ў франц. мову як *pistolet* — памяншальная форма ў сувязі з тым, што ў франц. мове *pistole* абазначае 'залатая манета'. У XVI ст. *pišt'ala* пранікла ў Польшчу (*piszczel*), у канцы XVII ст. — і ў Расію, а таксама ў іншыя краіны. Раманісты (Штрэкель, AfslPh, 26, 408; Меер—Любке, 542) выводзілі франц. *pistolet* з італ.

pistola, а апошняе — з назвы горада *Pistoia* ў Таскане. Гэтаксама і Варш. сл., 4, 210. Васэрцьер (173) у якасці крыніцы запазычання прыводзіць італ. *pistolese* 'паляўнічы нож з Пістоі'.

Пістаноўка 'пістоннае ружжо' (ТСБМ, Мядзв., Касп.). Ад *пістонавы* < *пістон* (гл.). Аналагічна польск. *pistonówka* 'тс'. Сюды ж асіп. *пістановажска* 'стрэляба, якую зараджалі пістонамі' (Сл. ПЗБ), хаця няяснай застаецца другая частка слова.

Пістон₁, *пістун* 'невялікі металічны каўпачок з выбуховым рэчывам у ружэйных патронах альбо снарадах' (ТСБМ, Бес.). Відаць, праз рус. мову з франц. *piston*, якое з італ. *pistone* 'поршань', 'таўкач, мяла' < лац. *pistāre* 'таўчы' (Фасмер, 3, 268). Сюды ж *пістон* 'шомпальная стрэляба' (Касп.).

Пістон₂ 'белая конусавідная вастраверхая шапка з лямца' (Бяльк.), паўн.-усх. *пістоны* 'мэндлікі' (КЭС), — у выніку семантычнага пераносу 'каўпачок у выглядзе шапачкі, шапкі', параўн. польск. *piston* альбо *kapiszon* 'капюшон' > 'шапка (конусавідная) > 'шапка мэндліка'.

Пістольган 'шулёнак' (Яруш., Нас.), *пісцольга* 'крыкуха' (Юрч. СНЛ). Да *пўстальга* (гл.); фанетычныя змены, магчыма, у выніку дыстантнай асіміляцыі да *-ль-*.

Пісўг, *пісіог*, *пісіогі* (случ., асіп., ЛА, 1). Гл. *пісіг*, *пісіг*.

Пісўлька₁ 'запіска, маленькі ліст' (ТСБМ, Яруш., Нас., Шат., Касп., Бяльк.). З рус. *писуля, писулька* 'тс'. Да *пісаць* (гл.).

Пісўлька₂ 'аўтаручка' (астрав., Сцяшк. Сл.). Параўн. серб.-харв. *писалка* 'аловак', балг. *писалка* 'ручка'. Аказіянальнае сучаснае ўтварэнне. Суф. *-ульк-а*, магчыма, з польск. *-ul-a, ul-k-a*.

Пісога 'вузкая прадаўгаватая чорная пляма' (Варл.), *пісіогі* 'шрамы на скуры жывёлы' (маладз., ЛА, 1). Гл. *пісіг*, *пісіг*.

Пісуманы 'шрамы на скуры жывёліны' (талач., ЛА, 1). Ад *пісугі* і суф. *-ман* < прасл. **-matъ* (Слаўскі, SP, 1, 131). Гл. *пісіг*, *пісіг*.

Пісўн 'пісака' (Бяльк.). Да *пісіць* (гл.). Аб суф. *-ун* са значэннем асоб паводле ўласцівага ім дзеяння гл., Сцяцко (Афікс. наз., 68).

Пісцяком (прысл.) 'песцяком (спосаб вязання вузла)' (Бяльк.). Няясна.

Пісь — пра *писк* (мцісл., Нар. лекс.). Гукапераймальнае.

Пісьма: *пішчыць*, *а лезе* (Варл.). З ³ *пішчма пішчяць* < *пішчяць* (гл.), як *крычма крычэць*, драг. *прісьма просэ́тэ* 'вельмі прасіць'.

Піськіж 'рыба піскуж' (Бяльк.). Варыянт да *піскаж* (гл.).

Пісьмённасць 'уменне чытаць і пісаць', 'адсутнасць памылак', *пісьменнасць* 'сістэма графічных знакаў для пісання', 'сукупнасць пісьмовых помнікаў якой-небудзь эпохі пэўнага народа', рус. *письменность* 'пісьменнасць', польск. *piśmienność* 'граматнасць', 'літаратура', серб.-харв. *pismenost* 'те', макед. *писменост* 'пісьменнасць', 'граматнасць', балг. *писменост* 'пісьменнасць'. Бел. *пісьмённасць* < *пісьмённы*; а *пісьменнасць*, відаць, прыйшло з рус. мовы пісьмовым шляхам (пра рус. *письменность* гл. Вінаградаў, ДС ИЯ, 1959, 31—49).

Пісьменнік 'той, хто піша літаратурныя творы' (ТСБМ, Гарэц.), 'граматны' (Касп.) < *пісьменны* 'які ўмее чытаць і пісаць, граматны' (ТСБМ, Мядзв., Гарэц., Варл.) і суф. *-нік* са значэннем носьбітаў адпаведнай прыметы. Параўн. ст.-рус. *писменникъ* 'граматны чалавек' (1686).

Пісьмёнства 'пісьменнасць, сістэма графічных знакаў для пісання', 'сукупнасць пісьмовых помнікаў пэўнага перыяду', укр. *письменство* 'грамата, граматнасць', 'пісьменнасць', 'вучонасць, веды', славен. *pis̃m̃enstvo* 'літаратура' < *пісьмённы* < *пісьмо* (гл.).

Пісьмо 'уменне пісаць і само пісанне', 'сістэма графічных знакаў', 'ліст' (ТСБМ, Яруш., Нас., Бяльк., ТС, Сл. ПЗБ), 'вучонасць, пісьменнасць' (Варл.), укр. *письмо*, рус. *письмо*; польск. *pisto* 'ліст, карэспандэнцыя', 'пісьмовы дакумент', 'газета', н.-луж. *pisto* 'ліст', 'дакумент', в.-луж. *pisto* 'шрыфт', 'почырк', 'рукапіс', 'афіцыйны дакумент', чэш. *pisto* 'шрыфт, літары', славац. *pisto* 'те', 'сістэма знакаў', 'почырк', 'папера, дакумент', славен. *pis̃mo* 'ліст', 'узор', *pis̃me* 'літара', серб.-харв. *писмо* 'ліст', 'дакумент, пасведчанне', харв. *pišmo* 'почырк', макед. *писмо* 'ліст', 'дакумент', балг. *писмо* 'ліст'. Прасл. **pis̃mo*, роднаснае літ. *piešimas* 'маляванне, мазня' < *piešti* 'рысавачь, пісаць вугалем' (Зубаты, SF, 2, 86; Буга, РФВ, 73, 335; Траўтман, 211; Фасмер, 3, 268; Бязлай, 3, 41—42). Да *пісаць* (гл.).

Пісьмія, *-мені* 'граматнасць' (Нас.), *пісьмённы* 'старажытныя пісьмовыя знакі, літары' (ТСБМ), стараж.-рус. *писмя* 'пісьмовы знак, літара' (1057 г.), 'пісьмовы тэкст, тое, што напісана' (XII ст.), *святая, священная писмена* 'Святое пісьмо' (1073 г.); ст.-польск. *piśmie* = польск. *pisto*, чэш., славац. *pismeno* 'літара'. ст.-слав.

писма 'літара', 'пісьмённы'. Прасл. дыял. **pis̃m̃e* паходзіць з **pis̃mo* (Бязлай, 3, 41). Да *пісьмо* (гл.).

Пісьбіліць (іран.) 'плакаць' (свісл., Сцяшк. Сл.). Ад назоўніка *pis-uly*, у якім *-uly* — суфікс балтыйскага паходжання, параўн. літ. *-uly* утварае поміпа *actiōnis*, што абазначаюць такую дзейнасць арганізма, якая адбываецца незалежна ад яго волі, а **pis-* — і.-е. аснова, якая перадае гукапераймманне, калі што-небудзь льецца, цячэ (параўн. *писяць, писаць* 'мачыцца'). Параўн. таксама *пізі, піці* 'слёзы' (гл.).

Пісяг, *писяга, пасяг, писюга* 'шрам ад удару пугай', 'крывавы след ад удару' (Шат.: Мат. Гом.: ТС; рас., Шатал.), *писягаты* 'стракаты' (маст., Сцяшк. Сл.), бяроз. *писягаты* 'те' (Сл. ПЗБ), *писяжыць* 'біць бізуном ці чым-н. іншым, пакідаючы шрамы'; бярэз. *пицях*, кам. *пичугі*; петрык., лельч., рэч. *писягі, пицягі* 'рагі ад поту, слёз на твары' (ЛІА, 3). Параўн. *писяг* 'те' (гл.); усе формы ўзыходзяць да **pisati*, гл. *писяць*, першапачатковае значэнне — 'праводзіць лінію, рысу', параўн. польск. дыял. *piska* 'рыска', *twarz Izami pisze* (пра сляды слёз) (Варш. сл.), балг. радоп. *писинка* 'рыска, палоска' і пад.

Піра 'пітво' (ТС). Да *піць* (гл.). Утворана пры дапамозе суф. *-а* паводле ўзору *ядá*.

Пітава́цца 'харчавацца' (Ян.), стараж.-рус., ст.-рус. *питовати* 'карміць' (XIII—XIV стст. < XI ст.), *питоватися* 'ўжываць ежу' (XI ст.). 'мець асалоду' < *питати* < прасл. **pitati* 'карміць', параўн. рус. *питать* 'те', укр. *питимий* 'родны, блізкі', *питомець* 'выхаванец', славен. *pitati* 'карміць', серб.-харв. *pitati*, макед. *питом* 'прыручаны, свойскі', 'лагодны, ціхі, рахманы', *питомец* 'выхаванец', ст.-чэш. *pitomý* 'ціхі, лагодны', чэш. 'дурны' (у выніку мены значэння паводле назірання за жывёламі, якіх гадуюць у няволі: яны страчваюць свае прыродныя рысы і становяцца нібы "атупелымі" — Махэк, 452), ст.-слав. *питѣти*. пазней *питати* 'насычаць, карміць', якое параўноўваюць з літ. *piētūs* 'абед', *pietáuti* 'абедаць, перакусваць', ст.-інд. *pitú-(m)* 'ежа', авест. *pitu-* 'те', *piθwā* 'те', 'частка ежы', і.-е. **poŷ-*, **pi-* (гл. *пé-ставаць; пір, піць*). (Покарны, 833; Фасмер, 3, 268; Бязлай, 3, 44).

Піталішкі 'бялян-капуснік' (паст., Сл. ПЗБ; паст., астрав., ЛА, 1). Балтызм. Параўн. літ. *peteliškė* 'матылёк' (Грынавяцкене,

Сл. ПЗБ, 3, 524), а таксама Зданцэвіч (LP, 1960, 345) пра польск. *petuliška, patyliška* 'матылёк'.

Пітамалны 'свой, уласны' (Варл.). Да *пітаманы* (гл.).

Пітаманы 'дамарослы, сваёй гадоўлі' (Яруш.), *пітыманный* 'уласны, прыдбаны сваімі рукамі, працай' (Мік.; Нас.; Нік. Очерки), *пітаманна* 'самому, менавіта сабе' (паўн.-усх., КЭС), смал. *пітамна* 'менавіта'. З *пітаваны* з менай *v > m*. Да *пітавацца* (гл.).

***Пітацельны**, у спалучэннях: *пітацельнаэ, пітацельна горла, пітацельное, пітацельная горла* 'стрававод' (ваўк., нясвіж., рагач., лун., ЛА, 1). З рус. *питательный* '(горла) якое насычае' < *питатель* 'той, хто дае ежу, насычае'. Да *пітавацца* (гл.).

Пітачка 'чарка' (Бяльк.). Відаць, утварэнне ад *піць*, параўн. *піто́к* 'п'яніца', *пітні́* 'прыгодны для піцця' (гл.).

Пітвó '(хмельны) напітак; тое, што п'юць' (Касп.; Бяльк.; шуміл., Сл. ПЗБ). Утворана ад дзеепрыметніка *піт-ы* < *піць* (гл.), як *шыт-во* ад *шы́т-ы*; у *піцьво* 'напітак', *мыцьво* 'бялізна' адваротнае чаргаванне *ц'/т* (Сцяцко, Афікс. наз., 34) другаснае. Суфікс *-в-о*, як у ст.-рус. *питво* 'піва, брага і іншыя хмельныя напіткі', ці прасл. **pī-v-o* 'тое, што п'юць'.

Пітка 'пітво' (свісл., Сл. рэг. лекс.). Да *піць* (гл.). Утворана пры дапамозе суф. *-к-а* з ускладненнем асновы на *-т-* (як і ў утварэннях ад *біць* — *біто́к, бітка*, але *мыйка, дуйка*). Відаць, з польск. *pitka*, параўн. фразеалагічную адзінку *do pitki i do bitki* 'хлапец хоць куды', аналагічна польск. *pijatyka* і *bijatyka*, а таксама ўкр. *пітки* 'выпіўка, гулянка'.

Пітлораваць 'вырываць пні' ў сказе: *ідзі пітлоруй поцерап!* (Касп.) — у выніку кантамінацыі лексем *поцераб* і *траляваць* (гл.).

Пітнік, *пітніца* 'той, хто п'е' (Юрч. СНЛ), рэгіянальнае ўтварэнне ад *піць* (гл.), як *рэзнік, жатнік* 'жнец', *лётнік* 'лётчык'.

Пітні́ 'прыгодны для піцця' (ТСБМ), укр. *питний*, польск. *pitny*, чэш. славац. *pitný*, славен. *piten*, прасл. **pītньь*, утворанае ад **pīti* 'піць' пры дапамозе суф. *-нь-* (< і.-е. *-īnō*), першапачаткова з герундыўным значэннем 'тое, што належыць, трэба піць', параўн. аналагічнае літ. *imtinas* 'тое, што трэба ўзяць'; магчыма, сюды ж ад'ектыўны ст.-грэч. суфікс *-στος* < *-timos* і балт. *-tinos* (Трубачоў, Праспект, 72—73).

Піто́к 'пітушчы чалавек, што любіць і можа добра выпіць' (ТСБМ, Бяльк.). Да *піць* (гл.).

Пітомы, 'тоўсты, празмерны, насычаны' (Булг.). Дзеепрыметнік залежнага стану цяп. часу ад *піта́ць* (гл.), ст.-бел. *питомь* < **pitati* 'карміць, гадаваць, выхоўваць'. Да *пітавацца* (гл.).

Пітомы₂, у словазлучэнні *піто́ма горла* 'стрававод' (Сл. ПЗБ) — 'горла, праз якое падаецца страва, корм'. Гл. папярэдняе слова.

Пітра 'малькі' (в.-дзв., Сл. ПЗБ). Няясна.

Піту́ля, *піту́лька* 'лямпа-каганец' (мазыр., Мат. Гом.; ТС). Магчыма, з польск. *pitula*, 'rudendum muliebre' ці з *пяты́* (гл.).

Піту́ні 'піток; п'яніца' (зэльв., Жыв. сл.; Сл. рэг. лекс.), 'той, хто п'е алкагольнае пітво' (Варл.). Да *піць* (гл.). Суф. *-ун* з экспрэсіўным значэннем 'схільнасць да адпаведнага дзеяння' (Сцяцко, Афікс. наз., 68).

Піту́н₂ 'тытунь' (смарг., Сл. ПЗБ). У выніку распадабнення *т—т > п—т*. Да *тыту́нь* (гл.).

Піту́нец 'конаўка піць ваду' (гродз., Сцяшк. Сл.). З *піту́н* і суф. *-ец*, як у *карэц* 'жалезная кружка, коўш, выдзяўбаны з дрэва, з ручкай' (Нас.).

Піту́ха, *піту́шка* 'маленькі гаршчочак для варэння малака' (Сцяшк. Сл.; пруж., Сл. Брэс., гродз., Нар. сл.; Скарбы), 'посуд для піцця' (Турская ў Федар. 7), укр. *питу́чка*. Фармальна — да *піць* (гл.), тады 'посуд для піцця' — першаснае значэнне, пам'янш. *піту́шачка* 'маленькі гаршчочак ёмістасцю да аднаго літра' (Сл. ПЗБ).

Піту́льнік 'аладка з грэцкай мукі' (Вешт.). З **пату́льнік* (гл.).

Піту́зьня 'тоўстыя галіны ці маладыя ствалы дрэў, звязаныя разам і пакладзеныя на верх стога' (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.); *піўэз, піўзынцэ, піўзынне* 'дручкі, прывязаныя да саламянай страхі, каб вецер не разносіў салому' (Шушк.; пін., кобр., Сл. Брэс.). Гл. *поўзіна*.

Піўні́ца 'склеп' (гродз., Сл. ПЗБ), брэсц. *піўні́ца* 'тс' (Сл. Брэс.), *піўні́ца* 'вінны склеп' (Шпіл.), 'піўны склеп', 'піваварня' (Нас.), *піўні́ца, піўня* 'піўная' (Юрч.), ст.-бел. *пивница* 'вінны склеп' (1516 г.). Запазычанне, са ст.-польск. *piwnica* (Булыка, Лекс. запазыч., 83), польск. 'шынок, піваварня, вінны склеп', 'склеп пад будынкам для захоўвання прадуктаў для іх ахалодж-

вання'. Сюды ж лун. *півніца*, в.-дзв. *півніца* 'бочачка з двума донцамі на квас' (Шатал.).

Піўнічы, у прымаўцы: *быў піўнічым, а цяпер — нічым* 'гаспадар віннага sklepa' (Янк. БП). Параўн.: пасада ў ВКЛ — *північы*, паводле старажытнай мадэлі *лоўчы* (ад *ловы* 'паляванне'). З польск. *piwniczy* 'те', або самастойнае ўтварэнне ад *півніца* (гл.).

Піўшвы 'апоўзіны на стозе сена' (пін., Нар. сл.). Гл. *пошва, пошвіна* 'те' з рэгіянальнай заменай *o > i* і ў падуплывам *поўзіна* (*півзіна*) (гл.).

Піх 'штуршок', 'штурханне' (Нас.; мсцісл., Нар. лекс.) — аддзяяслоўнае ўтварэнне. Да *піхаць* (гл.). Сюды ж *піхам* 'гвалтам, сілай, бітком' (Нас.).

Піхаты 'п'яны' (бераст., Сл. рэг. лекс.). Няясна.

Піхаўё 'дзяржанне (у вілах)' (ветк., Мат. Гом.), 'чаранок у лапаце' (хойн., Шатал.). Да *пехаўё, піхаць* (гл.).

Піхаць, *піхануць, піхацца* 'пхаць, штурхаць' (ТСБМ, Нас., Гарэц., Яруш., Мік., Шат., Касп.; докш., баран., беласт., Сл. ПЗБ; аг.-бел., ЛА, 2), 'запіхваць', 'малаціць пшаніцу' (Нас.), *піхаць* 'даваць' (Юрч. Вытв.), *піхнуць* 'піхнуць' (ТС), *піхаць* 'есці прагна, груба і многа' (Нар. лекс.), *піханіна* 'штурханіна' (міёр., Нар. словатв.), *піхнуць* 'раптам папхнуць'. Укр. *пихати, пхати*, рус. *пихать, пхати*, ст.-рус. *пихати, пхати*, польск. *pichać, pchać*, чэш. *pcháti, pchouti*, славац. *pchat', pichat'* 'те', славен. *pehāti* 'те', *phāti* 'таўчы, абдзіраць зерне', харв. чак. *ophati* 'таўчы ячмень', балг. *пѣхам* 'соваю, тьцкаю', ст.-слав. *пѣхати* 'таўчы'. Праз чаргаванне ў аснове звязана з чэш. *pěchovati* 'трамбаваць', а таксама з *пест, тиано, тианіца*. Прасл. **pīxati, *pīxati*. Да і.-е. **pis-*, **peis-* 'таўчы, таптаць': літ. *pīsti* 'futuerē', *raisyti* 'абдзіраць ячмень, малоцячы яго цапамі', *piestà* 'таўкач', лат. *pāisīt* 'церці лён', ст.-грэч. *πιισσω* 'б'ючы, таўкучы, мелючы, ачышчаць, абдзіраць зерне ад абалонкі, шалупіння', *πιισσις* 'шалупінне', *πιισαύη* 'ячныя крупы', *πιισα* 'шатраванае зерне', ст.-інд. *pināṣṭi* 'таўчы, драбіць', *piṣṭa* 'змолаты', 'мука', перс. *pīst* 'те', лац. *pīnsō, -ere* 'стаптаць, стаўчы', с.-н.-ням. *fesa* 'вотруб'е', *visel* 'ступы' (Міклашыч, 270; Праабражэнскі, 2, 50; Траўтман, 220; Фасмер, 3, 269—270; Мюленбах—Эндзелін, 3, 34; Вальдэ—Гофман, 2, 307; Аткушчыкоў, Из истории, 230;

Бязлай, 3, 33; Борысь, Czak. stud., 100—102). Гл. таксама *пхаць*. Сюды ж *піхма піхаць* 'узмоцнена піхаць' (Нас.).

Піх! *піхісь! піхель! піхень! піхунь!* 'пра хуткі штуршок, штурханне' (Нас.; мсцісл., Нар. лекс.). Гукапераймальныя — да *піхаць* (гл.).

Піхач (экспр.) 'непераборлівы ў ядзе' (дзятл., Сл. ПЗБ). Да *піхаць* 'прагна і многа есці'. Суф. *-ач* характарызуе асобу па яе схільнасці да адпаведнага дзеяння, з экспрэсіяй асуджэння (Сцяцко, Афікс. наз., 31).

Піхень 'чалавек, якога трэба падштурхоўваць да справы, працы' (Нас.). Да *піхаць* 'штурхаць' (гл.). Параўн. таксама *пех* (гл.).

Піхта 'піхта, Abies Dietr.' (ТСБМ), *пихт* (лаг., Расл. св.). З рус. *пихта* 'те', якое з ням. *Fichte* 'хваіна' (Праабражэнскі, 2, 65; Фасмер, 3, 270; Мяркулава ЭИРЯ, 1, 1960, 46—51). Аднак больш пераканаўчым будзе тлумачэнне паходжання слова як запазычання з зах.-фінскіх моў, параўн. фін., карэл. *pihka* 'смала', вепск. *pihk* 'густы лес', вод. *pihki* 'сасна', а таксама ст.-рус. *пихта* 'піхта' (1557 г.) (КЭСРЯ, 340).

Піхтэліць 'аддаваць усё' (паст., Сл. ПЗБ). Экспрэсіўнае ўтварэнне ад *піхаць* (гл.), спалучэнне *-тэ- < -те-* пад націскам, параўн. *тахтоліць* 'те' або падуплывам *піхцель* (гл.), параўн. ілюстрацыю да слова: *усё піхтэляць дзецям: ежынае і адзежынае, і грошы* = (пераносна: 'насіць піхцелямі'); у Насовіча *пехцэрать* 'набіваць, напіхваць, карміць многа' (Нас.).

Піхутка 'перапёлка' (смарг., Сцяшк. Сл.). Самастойнае ўтварэнне, або падуплывам польск. дыял. *pichutka* 'кнігаўка, Vanellus'; параўн. яшчэ беласт. *knichutka, knichuta* 'те', што ўтварыліся з гукапераймання: *pichyt-pichyt, chyt-chyt* (Струтынскі, Nazwy, 101).

Піхцель, *піхцёр* 'сетка, плецены мяшок з вярвак для сена, саломы', 'бяроставы кошык для харчоў у дарогу' (Нік. Очерки; віц., Маш.; віл., Сл. ПЗБ). Гл. *пяхцель, пяхцёр* 'те', вакалізм падуплывам *піхаць, напіхваць*.

Піцаваць 'многа працаваць, да стомы' (докш., Янк. Мат; шчуч., Сцяшк. Сл.; Нар. лекс.), ст.-бел. *пицовати* 'нарыхтоўваць харчы і фураж для войска' (1511 г.) са ст.-польск. *picować* 'те', 'пасці', відаць, пры ад'ідацыі *працаваць*. Сюды ж *піцуга* 'працавіты чалавек' (Касп.; ушац., Филол. сб., 1966).

Піцаваць₂ ‘пакаваць, накладаць’ (навагр., Сцяшк. Сл.), ‘многа накладаць, набіваць бітком’ (карэліц., Нар. сл.). Няясна. Магчыма, у сувязі з *піцаваць₁*; параўн. яшчэ польск. *picować* ‘напаўняць харчамі, прадуктамі’.

Піцаваць₃ ‘рэзаць тупым нажом або пілаваць тупой пілой’ (маладз., Янк. Мат.). Гукапераймальнае (?).

Піцённе, піцённэ, піцённе, піцённэ ‘піццё, пітво’ (Нас., Гарэц., Шат., Касп., ТС). Архаізм, гл. ст.-слав. *питънне* ‘страва, пітво’, параўн. таксама ў замовах: *Светы Спас, отжени воробейка од нас, лецице на лозу, там вам пиценье і едзенье*.

Піценькі, піцінькі, піцькі, піцічкі, пічечкі (Нас., Шн. 2, Гарэц.; Юрч. СНЛ), а таксама *піткі, пітачкі* (Шат.). Дзвічае слова, утворанае на аснове загаднай формы дзеяслова *піць* (гл.) пры дапамозе ласкальных суфіксаў (Карскі, 2—3, 63—64).

Піцёц ‘піток’ (ТС), укр. *питієць* ‘тс’. Вытворнае ад *піць* (гл.), параўн. *піток*. Згодна з ESJSt (11, 647), дэрыват ад **pitati* ‘карміць, жывіць, насычаць’, дакладней, ад больш архаічнай формы, засведчанай у ст.-слав. *питъти* ‘тс’, што ўтворана ад назоўніка **pitъ*, параўн. ст.-інд. авест. *pitu-* ‘страва, пітво’, асец. *fid* ‘мяса’ і пад.; дыферэнцыяцыя значэння другасная, тлумачыцца супрацьпастаўленнем аналагічнаму тэрміну *ядзенне* (гл.), што, магчыма, утвараў рыфмаваны фразалагізм, параўн. рус. *питера и едера*.

Піцны, у выразе *піцны воз* ‘фуражныя драбіны’ (Гарб.). Са ст.-польск. *pisny* < *писа* ‘корм, фураж’ < прасл. **pitja* > бел. *пішч* (гл.).

Піцуга ‘працаўнік’ (Касп.). Да *піцаваць₁* (гл.).

Піць₁, *пѣтъ, пѣты* ‘глытаць вадкасць’, ‘выпіваць спіртныя напіткі’ (ТСБМ, Яруш., Шат., Сл. ПЗБ, ТС), сюды ж *пітвѣ, піццѣ, піцье* ‘напітак’ (Касп., ТС), *піцѣ* ‘выпіўка’, *піццѣ* ‘пойла’ (Сл. ПЗБ), *піток, піцѣц* ‘аматар выпіць’, *піткі* ‘які прыемна піць’ (ТСБМ, Янк. 3, Мік., Гарэц.); *піць* ‘склёўваць зерне ў каласах (пра птушак)’ (ТС), ‘кляваць проса з мяцёлкі’ (Юрч. СНЛ). Укр. *піти*, рус. *пить*, польск. *pić*, н.-луж. *piś*, в.-луж. *pić*, чэш. *pítí*, славац. *pít’*, славен. *pítí*, серб.-харв. *пѣти* ‘піць’, макед. *тѣ* ‘тс’, ‘курыць тытунь’, балг. *пия* ‘тс’. Прасл. *piti* < і.-е. **piH-tēi* > *pī* ці **pēiH-tēi* > *pōi* > **rojiti* > *paicъ*: ст.-грэч. *πινω* ‘п’ю’, лесбійск. *πῶνω*, заг. лад. *πῆσι*, лац. *bibo* < **ribō* ‘п’ю’, алб. *pi* ‘тс’, ірл. *ibim*,

ст.-інд. *pihati* ‘(ён) п’е’, *pītās* ‘выпіты’, *pītis* ‘піццё’, ст.-прус. *poiiti* ‘піце!’, літ. *puota* ‘выпіўка’, лат. *rōtus* ‘выпіты; п’яны’ (Міклашыч, 246; Траўтман, 228; Фрэнкель, Balt. Spr., 37; Бязлай, 3, 44). Значэнне ‘выціскаць сок з зярнят, вішань і пад. (пра птушак)’ — другасная беларуска-польская ізасема, гл. Цыхун, Бел.-польск. ізал., 147—148.

Піць₂ ‘нос’ (пін., Сл. Брэс.). Скарочаная форма ад *піцаць* (гл.).

Піць-палоць₁ — імітацыя песні перапёлкі (карэліц., ЖНС). Гукапераймальнае пры ад’ідэацыі слоў *піць* і *палоць* (гл.).

Піціокаць ‘шчабятаць, балбатаць (пра маленькіх дзяцей)’ (Нар. лекс.). Гукапераймальнае ўтварэнне з суф. *-ка-* (як *баліака-ць, гого-ка-ць, куга-ка-ць, хіхі-ка-ць*).

Піціоль (іран.) ‘скупы’ (Сцяшк. Сл.). Няясна.

Піціохны — спагадлівая форма заг. ладу ад дзеяслова *піць* (Нас.). Утворана ад *піць* (гл.) пры дапамозе суф. *-ухн-ы*. Параўн. *пітачкі, піценькі*, а таксама назоўнік *мат-ухн-а* ‘мамачка’.

Піця (іран.) ‘самаўпэўнены чалавек’ (шчуч., Сцяшк. Сл.). Няясна; магчыма, “спешчаны” варыянт да *піца* ‘морда’, аформлены пры дапамозе суф. *-а* (як *соня*).

Піцяжка (*пітяшка*) ‘стужка (у касе)’ (драг., Нар. лекс.). З першапачатковага *підтяжка* = *падцяжка*, да *цягнуць* (гл.).

Піч ‘рагавы стрыжань пяра’, ‘цвёрдая частка пяра (з крылаў і хваста)’ (стаўб., ЛА, 1). Да *пішч₂* (гл.).

Пічка ‘п’яніца-жанчына’ (навагр., Дзмітр.). Слова са значэннем асобы ж. р. ад *піцѣц* (гл.), утворанае пры дапамозе суф. *-ка*.

Пічый, пічыё ‘адростак новага пяра пасля лінкі’ (стаўб., ЛА, 1). Утвораны пры дапамозе суф. *-ый* < прасл. **-ějъ* ад прасл. **pičь*, параўн. карэліц. *пич* ‘верхняя частка парастка’ (3 нар. сл.), балг. *пич* ‘атожылак у дрэваў і вінаграднай лазы’, балг. еленск. *пич* ‘бакавая галінка сцябла памідораў’, *пич* ‘атожылкі ў вінаградзе, тытуні’, славен. *pič* ‘вугал печы’, якія з **pičiti / pičati* < *pikati* ‘калоць’, ‘тырчаць, вытыркацца’ (Гарачава, Этимология—1978, 107—108).

Пішкаць ‘грымець, бразгатаць’ (віл., Сл. ПЗБ). Параўноўваюць з літ. *puškėti* ‘тс’ (Грынавяцкене, там жа); аднак параўн. таксама *пішкаць* ‘пыхкаць, шумець; пухкаць’, што мае іншаславянскія паралелі.

Пішч, ж. р. 'ежа' (пін., гродз., Сл. ПЗБ; Бяльк.; Юрч. СНЛ), *пiшча* 'те' (шалыч., Сл. ПЗБ). Разам з рус. *пища*, балг. *пища* 'те', з ц.-слав., якое са ст.-слав. *пища* < прасл. **pit'ja* са значэннем 'корм, ежа для скаціны' (гл. Мартынаў, Этимология—1968, 16—18): польск. *pica* 'правіант', н.-луж. в.-луж. *pica* 'ежа, корм', чэш. *píse*, славац. *pica*, славен. *piša*, серб.-харв. *пића* 'те'. Да прасл. **pitati*, роднаснага літ. *piētūs* 'абед', 'поўдзень', ст.-інд. *pitū-* 'ежа', авест. *pitū-* 'блюда', *piwā* 'частка ежы' < і.-е. **poi-*, **pi-* (Міклашыч, 247; Фасмер, 3, 270; Бязлай, 3, 44, ESJSt, 11, 647). Сюды ж рагач. *пiшчавік* 'стрававод', шчуч. *пiшчаво́я горла* 'те' (Сл. ПЗБ; ЛА, 1). Адсячэнне канчатка ў *пiшч*, магчыма, пад уплывам назоўніка *корм*.

Пішч₂ 'рагавы стрыжань пяра' (лях., івац., пін. ЛА, 1), 'адростак новага пяра' (клец., лях., івац., там жа). Чэш. *pisk* 'те', славац. *piskí* 'пер'е', серб.-харв. *пiска* 'кароткі кол, якім штурхаюць цяжкія прадметы', *пiска* 'абрубак дрэва, пень', 'трэска', балг. *пiска* 'клін, які ўстаўляецца ў дышаль', *пiсек* 'сошка, што ўстаўляецца адным канцом у дышаль, другім — у перадох насада'. Прасл. **piskъ* (для бел. формы — **piskjъ*)/**piska*, якія, паводле Варбат (Этимология—1976, 35—38), узыходзяць да **pъx-* 'калючы, востры (абрубак)' > 'адростак новага пяра' і 'кол'; сюды ж, магчыма, і *пiшчом лезці* 'клінам?'), хаця народная этымалогія звязвае *пiшч* з *пiскам*: 'з пiскам, з крыкам' (ТСБМ, Янк. БП, Шат., Стан.), параўн. народны выраз: *пiшчыць, а лезе* = настойліва, нахабна прабіраецца, прэцца. Зрэшты, апошняе можна параўнаць з рус. дыял. *пiшшой* 'гвалтоўна, сілкам', якое Мяркулава (Этимология—1976, 100) адносіць да **pisti* 'напiхваць', што выводзіцца на падставе рус. наўг. *пiшчá* 'густы лес', з **pistъ* 'густы', роднаснае **pъxati*, гл. *пiхаць, пiшчы́га*.

Пішчавод 'горла-стрававод' (бых., мсцісл., нясвіж., чавус., касцюк., добруш., ЛА, 1). Культурны тэрмін, запазычаны з рус. мовы.

Пішчáлка, 'зялёнка, *Trichiloma flavovirens*' (віл., докш., Сл. ПЗБ; барыс., Нар. словатв.), *пiшчолка* 'те' (лепел., Расл. св.), *пiсчолка* 'те' (ушац., Яшк.—Сярж.). Да *пiшч₂*, *пiшчы́га* (гл.). Названы паводле месца распаўсюджвання — сасновыя лясы. Пад уплывам народнай этымалогіі лексема стала звязвацца з 'пясок' — *пiсчолка, пiсчалка, пiсчани́ца* (Расл. св.).

Пішчалка₂ 'берасцянка, *Fringilla coelebs*' (гродз., Сл. ПЗБ). Да *пiшчáць* (гл.). Аналагічна, паводле выдаваемых гукаў, называюцца і іншыя птушкі: польск. *kaczka piszczalka, kaczka gwizdząca, świstula, świstum* 'качка свіазь, *Anas penelope* L.'

Пішчáль 'уюн, *Misgurnus*' (докш., віл., ЛА, 1), *пiшчэ́ль* 'те' (віл., Сл. ПЗБ). Да *пiшчáць* (гл.), чаргаванне галосных, як у *ручáй* *ручэ́й*.

Пішчáць, *пiшчáці*, *пiшчэ́ць* 'рабіць піск' (ТСБМ, Стан., Яруш.), 'вішчаць' (гродз., чэрв., брасл., шчуч., глыб., беласт., Сл. ПЗБ), 'рохкаць (пра свіней)' (акрамя Заходняга Палесся, ЛА, 1). Укр. *пiшчáти*, рус. *пищать*, польск. *piszczeć*, н.-луж. *pišćas*, в.-луж. *pišćeć*, чэш. *pištěti*, славац. *pišt'at'*, славен. *piskati*, харв. *pištati*, макед. *пишти*, балг. *пищя*. Прасл. **pišćati* 'пiшчаць', 'свісцець', 'іграць на дудзе', што ўзыходзіць да гукапераймальнага *pi-* (Скок, 2, 664).

Пішчолка 'пiшчык' (Нік. Очерки) — першапачаткова **pišćol-* (як *vícholъ, sokolъ*) — варыянт м.р. да *пiшчáль* (гл.). Да *пiшчáць* (гл.). Пазней далучыўся суф. *-ька* (пад уплывам *пiшчэ́лка* (гл.).

Пішчы́га 'гушчар маладога лесу' (Касп.; Станк.). Утворана пры дапамозе экспрэсіўнага суф. *-ьга* ад *пiшч* (гл. *пiшч₂*) < прасл. **pъx-/pъx-* 'штурхаць, вытыркацца, вылазіць, праколваючы, напiхваць' (Мяркулава, Этимология—1976, 99—100). Параўн. таксама рус. наўг. *пiшчá* 'густы лес', *пiшчóра* 'гушчар, зараснік'.

Пішчэ́лка 'дудачка, наогул прымітыўны самаробны музычны інструмент' (Юрч. Вытв.), параўн. стараж.-рус. *пiшталь, пiщаль* 'музыкальны інструмент высокага гучання ў Старажытнай Русі, укр. *пiшчáль, пiшчáвка*, польск. *piszczel, piszczalka*, ст.-чэш. *pišćěl, pišćala, pišćela*, чэш. *pišt'ala*, славац. *pištel', pišt'ala*, славен. *pišćál, piškal*, харв. *pišćal, pištala*, макед. *пiшталка*, балг. *пищял*. Прасл. **piskělъ, *pišćalъ* < **piskati, *pišćati* (< і.-е. **pī-sk'-ā-, *pī-sk'-ē*) роднасныя ст.-інд. *picchorā, piccholā* 'дудка, флейта' (Зубаты, ВВ, 17, 325; Покарны, 796; Фасмер, 3, 271; Бязлай, 3, 41; Борысь, Зб. Слаўскаму, 87).

Пішчы́ха 'птушка паўзунок, *Certhia*' (БелСЭ). Да *пiшчáць* (гл.). Параўн. польск. ... *przy wodach piska... piszczyh...* (Струтынскі, Nazwy, 101).

Пішчы́, *пiшчыкі* 'аер, *Acorus calamus* L.' (ганц., пруж., ЛА, 1; свісл., Шатал.). Відаць, да *пiшч₂* (гл.): расліна вылазіць з зямлі

ў выглядзе заостранай трубка < прасл. **pixati*. Параўн. таксама *пішчык*₁ (гл.). Не выключана сувязь з *пішчэць* (гл.), бо з ніжніх канцоў лістоў аеру дзеці робяць пішчыкі.

Пішчык₁, мн. л. *пішчыкі* 'адросткі пер'яў пасля лінькі птушак' (лун., в.-дзв., барыс., Шатал.; лях., івац., клец., ЛА, 1; драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.); 'рагавы стрыжань п'яра' (віц., мядз., маг., чавус., мсцісл., драг., ЛА, 1; мядз., Нар. сл.). Да *пішч₂* (гл.). Параўн. таксама чэш. *pisk* 'зародак п'яра, стрыжань п'яра' (Махэкэ, 451), лат. *pikste* 'стрыжань п'яра' (Мюленбах—Эндзелін, 24, 230), а таксама Варбат (Этымалогія—1976, 35—38) і Бязлай (3, 40).

Пішчык₂ 'дудачка, якой прывабліваюць птушак', 'дудачка з зялёнага сцябла жыта ці чароту', 'трысняговая пласцінка, якая гучыць у муштуку духавых музычных інструментаў', 'свістулька', 'свісток' (ТСБМ, Нас., Дэмб. 1; Нік. Очеркі; Гарэц., Касп., Шат., Варл.), 'клавіш у гармоніку' (Гарэц.; Бяльк.; Юрч. СНС). Да *пішчэць*, *піск*, *пішчаль* (гл.).

Пішчык₃, мн. л. *пішчыкі* 'кончыкі пальцаў рук ці ног' (шчуч., Нар. лекс.; слуц., Нар. словатв.; ('на руках') астрав., Сл. рэг. лекс.; Бір. Дзярж.; Мат. Маг.; чырв., 3 нар. сл.). Да *пішч₂*: кончыкі пальцаў асацыююцца з адросткамі (дрэў, раслін).

Пішчык₄ 'слабы чалавек, худы, недарослы, някрэпкі' (Нас.), у выніку пераносу значэння 'перадсмяротнае хрыпенне' ў лексема *пішчыкі* (гл.) > 'слабы, хворы, кволы'.

Пішчыкі 'хрыпенне ў дыхальным горле, перадсмяротнае хрыпенне' (Нас.). Да *піск* (гл.).

Піявы 'працавіты' (чэрв., Сл. ПЗБ). Параўноўваюць літ. *pyti* 'размакаць (пра зямлю), станавіцца мяккім (пра характар)'; *parijęs* 'добры, мяккі, які ўвесь аддаецца працы, дабрыві і г. д.' (Грынавяцкене, тамсама, 3, 527), што не пераконвае; хутчэй, з піявы 'рухавы' (гл.), да *піліць₂*, параўн. польск. *pilać* 'дбаць', варыянт *pilić* 'старацца, дбаць', што звязана з *piłny* 'старанны' (Банькоўскі, 2, 579), гл. *пільны*.

Піяк 'п'яніца' (ашм., Сл. ПЗБ). Паводле Мацкевіч — запачычанне з польск. *pijak* 'тэ' (тамсама, 3); сюды ж адаптаванае *піяка* (Нас., Сцяшк. Сл.; Скарбы; Нас.), канчаток *-а*, як у *п'яніца*.

Піянер 'чалавек, які ўпершыню пранік у недаследаваную краіну і пасяляўся там', 'зачынальнік' (ТСБМ). З польск. *pionier*

ці з рус. *пионер* 'тэ', якія (у рус. — праз ням. *Pionier*) з франц. *pionnier* < *pion* першапачаткова 'пехацінец' < нар.-лац. *pedonem* < *pes, ped-is* 'нага' (Фасмер, 3, 264; SWO, 1980, 572; Голуб—Ліер, 373; Банькоўскі, 2, 583).

Піяніна 'від фартэпіяна' (ТСБМ). Праз польск. ці рус. мовы з італ. *pianino*, замест *piano verticale* 'кароткі (вертыкальны) тып музычнага інструмента', супрацьпастаўлены *piano a code, pianoforte* 'фартэпіяна' (Банькоўскі, 2, 540).

Піяніца 'жніво' (паст., ЛА, 2). Відаць, генетычна звязана з *піявы* 'працавіты': жніво — вельмі пільны ў сэнсе працы перыяд, пара; *-н* — пазнейшае, пад уплывам слова *пяніца*, параўн. *пільніца* 'прыпар'.

Піятыка 'п'янства', 'банкетаванне, баляванне' (Нас.; навагр., Сл. ПЗБ). З польск. *pijatyka* 'тэ'.

Піяўка 'п'яўка' (рас., карэліц., клім., ЛА, 1). Да *п'яўка* (гл.). Форма з *-і* — пад уплывам дзеяслова *піць* (Фасмер, 3, 271). Магчыма, сюды ж і *піўка* 'скабка з дроту, цвіка для змацавання чаго-небудзь' (Тураўшч., 1, 66), *п'яўка* 'тэ' (гл.).

Піяць 'спяваць' (Мядзв.; паст., в.-дзв., даўг., лудз., смарг., маст., Сл. ПЗБ). Да *пяць* (гл.). Слова аформілася пад уплывам польск. *pieć, pieję* 'спяваць, спяваю'. Паводле Карскага (1, 215), пераход *ѣ* у *і* ў пазіцыі перад націскным *а* характэрны для паўн.-усх. гаворак і некаторых гаворак на паўднёвым захадзе Беларусі.

Плава 'балота (возера), якое моцна зарасло мохам, а пад нізам — вада' (шчуч., Сл. ПЗБ), рус. вялікалук. *плавá* 'дрыгва'. Параўноўваюць літ. *plovà* 'тэ' (Грынавяцкене, тамсама). Звычайна *плаў* (гл.), згодна з Талстым (Талстой, Геогр., 172—175), ад **plaviti, *plavati* 'заліваць, плаваць'. Сюды ж brasл. *плавiна* 'зыбкі дзірван па берагах возера' (Сл. ПЗБ).

Плавак 'плывец' (лун., Сл. Брэс., Шатал.; стол., Нар. лекс.). Відаць, утворана пад уплывам польск. *plywak* 'тэ', але з бел. суфіксам і націскам (параўн. *спявак, яздак, разак, хадак*) ад *плавачь* (гл.). Сюды ж *пыва́к* 'плытагон' (іван., Нар. лекс.).

***Плавам**, *плавом* 'уплаў' (драг., 3 нар. сл.). Прыслоўе ў форме Тв. скл. назоўніка *плаў* (гл.), як *пеішу, пехатой, (сваім) ходам*.

Плаваць 'перамяшчацца ў вадзе' (ТСБМ, Яруш., Сл. ПЗБ), *плавачь* 'тэ' (Бяльк.), 'знаходзіцца на паверхні вады' (Сл. ПЗБ), (перан.) 'хадзіць па глыбокім снезе' (Юрч. СНЛ). Укр. *плавати*,

рус. *плáвaть*, чэш. *plavati*, славац. *plávat'*, старое харв. *plāvati*, балг. *плáвам*, ст.-слав. *плавати* 'те'. Прасл. **plavati, plavajo* — пераўтварэнне фактытыва **plaviti* пад уплывам ітэратыўных форм на *-vati* — усе ўзыходзяць да **pluti, plovešь > плыць* (гл.) (Міклашыч, 252; Траўтман, 223; Фасмер, 3, 271; Махэк, 462—463; Бязлай, 3, 51).

Плавэльнік 'плывец' (іўеў., Сл. ПЗБ). Да *плáваць* (гл.). Суф. *-ельнік* утварае асабовыя наз. са значэннем асоб па іх занятку (*вазэльнік, малацэльнік*), гл. Сцяцко, Афікс. наз., 52.

Плавiсты, *плавэсты* 'грузкі, зыбкі (пра балота)' (пін., ЛА, 5), 'дрыгвяністы' (ТС). Ад назоўніка *плаў* ці прыметніка *плаўкі* (гл.).

Плáвiца 'маленькая лодка, выдзеўбаная з цэлага ствала дуба' (пін., Маслен.). З польск. *plawica* 'пласкадонка, зробленая з аднаго кавалка дрэва'.

Плáвiць₁ 'сплаўляць (лес)' (в.-дзв., лід., Сл. ПЗБ; ТС; Варл.), укр. *плáвити*, рус. *плáвить* 'сплаўляць па вадзе, гнаць з плыню', ст.-рус. *плавити* 'те' (1504 г.), 'перапраўляць уплаў коней', польск. *plawić* 'сплаўляць тавар', 'купаць (скаціну)', 'акунаць у ваду, рабіць так, каб нешта плыло', н.-луж. *plawiš* 'сплаўляць (лес)', 'купацца', в.-луж. *plawić* 'сплаўляць', чэш. *plaviti*, славац. *plaviti*, славен. *pláviti* 'те', серб.-харв. *plāviti* 'разлівацца (пра ваду) у разводдзе'. Прасл. **plaviti* — каўзатыў да прасл. **pluti > плысці, плыць* (гл.).

Плáвiць₂ 'пераўтвараць цвёрдае цэла ў мяккае шляхам награвання' (ТСБМ), укр. *плáвити*, рус. *плáвить*, стараж.-рус. *плавити* (1229 г.), польск. старое *plawić* (з 1466 г.), чэш. *plaviti*, славац. *plaviti*, славен. *plaviti*. Прасл. **plaviti* 'те' — каўзатыў да прасл. **pluti* 'плысці' < і.-е. **pleu-* 'цячы' (Бязлай, 3, 51; Банькоўскі, 2, 621).

Плавóк₁ 'плывец' (докш., Янк. Мат.; добр., Мат. Гом.). Да *плáваць* (гл.); суф. *-ок*, як у *хадок, яздох, ядох* і інш.

Плавóк₂ 'паплавок' (ТСБМ, ТС), рус. *плавóк* 'те', арханг. 'буй', 'драўляная рассошка на шыі каня з меткай гаспадара'. Да *плáваць* (гл.). Бел.-рус. ізалекса. Параўн. таксама *паплавок* (гл.). Сюды ж *плавок* 'пухір у рыбы' (кобр., ЛА, 1) — у выніку пераносу значэння паводле падабенства: існуе меркаванне, што рыбы плаваюць (а не тонуць) дзякуючы пухіру.

Плавóк₃ 'частка плуга, якою плуг сунецца па зямлі' (Тарн.). Да *плáваць* (гл.) у пераносным значэнні: пры ворыве плуг то вынырае, то патанае ў зямлі, як лодка (ці карабель).

Плавúжнік, *плавúжнік* 'плытагон' (в.-дзв., Сл. ПЗБ). Відавочна, узыходзіць да *плавуга* (як *вандруга, валацуга*), да якога пазней далучыўся *-нік* (< прасл. **vníкъ*) для абазначэння асобы паводле ўласцівага ёй дзеяння.

Плавúк, *плавúк, плавúк* 'плывец' (Скарбы; Сцяц.; іўеў., Сл. ПЗБ; карэліц., Сцяжк. Сл.; ашм., Стан.). Да *плáваць* (гл.). Суфікс *-ук* узнік пад уплывам балт. дыялектаў (параўн. літ. *-uk-as*, а таксама Бірыла, Бел. антр. назвы, 40—41). Сюды ж у выніку семантычнага пераносу 'асоба' > 'прадмет', лід., віл., шальч., ваўк. 'паплавок', ваўк. 'плаўнік' (Сл. ПЗБ), воран., драг. 'пухір у рыбы' (ЛА, 1).

Плавúн₁, *плавúн* 'аер, *Acorus calamus* L.' (Бейл.), 'мнага-ножка, папараць звычайная, *Polypodium vulgare*' (смап., Кіс.), рус. *плавúн, плаўн*, чэш. *plavuh* 'дзераза, *Lycopodium clavatum*', серб.-харв. *plavuh* 'те'. Да *плáваць, плысці* (гл.). Матывацыя: гарызантальны корань раслін ці сцябло падобны да 'таго, што плыве' — гл. *плавúн*. Суфікс *-ун* утварае і інш. назвы раслін: *паўзúн, блішчúн* (Сцяцко, Афікс. наз., 69).

Плавúн₂ 'кошык для лоўлі рыбы' (свісл., Сл. рэг. лекс.), 'падвалока — снарад для лоўлі рыбы ў адкрытай вадзе; пры гэтым патрэбна сама мала дзве асобы' (Касп.; Нік. Очерки), рус. валаг. *плаўн* 'невялікі невад', славац. *plavačka* 'трохсценная падвалока'. Да *плáваць* (гл.). Лексемы звязаны са значэннем 'лавіць рыбу, плавучы (плаваючы)'. Параўн. рус. астрах. *плавнiя (сеть)* у процілегласць *ставнiя (сеть)* 'пастаўленая нерухома'.

Плавúн₃ 'смецце, раслінныя рэшткі, нанесеныя вадой на карэнне дрэў, на кусты, у заліў у час разводдзя' (Нік. Очерки; Скарбы), 'цяжучы пясок' (ветк., Яшк.). Рус. *плавун* 'наносны, павыкіданы лес', сіб. 'лес, што плавае ў рацэ'. Да *плáваць* (гл.). Суфікс *-ун* утварае словы са значэннем 'прадмет — вынік дзеяння'.

Плавúн₄ 'човен' (Яўс.), рус. наўг. *плавúн* 'вялікая рыбацкая лодка, за якой ззаду ідуць ('плавучы') рыбалоўныя сеткі'. Да прасл. **plavь* < **plaviti*, гл. *плавiць* (Талстой, Георг., 175), параўн. серб.-харв. дыял. *плав* 'судна, лодка'.

Плавун₂ ‘дрыгва, зыбаўка на балоце, каля возера’ (полац., ЛА, 2), ‘топкае балота’ (пін., ЛА, 2). Да *плаў*₁ (гл.).

Плавунец ‘раска, Lemna minor L.’ (саліг., ЛА, 1). З *плавун*₁ (гл.). Суфікс *-ец* адлюстроўвае дробныя памеры расліны. Параўн. укр. *плавунік* ‘вадаперыца балотная, Hottonia palustris L.’.

Плавунок, *пльвунок* ‘плавальны пузыр’ (в.-дзв., шчуч., Сл. ПЗБ; в.-дзв., ЛА, 1). У выніку кантамінацыі лексем *плавун* і *плавок* (гл.).

Плавуха ‘яжджаль, ранняя асака, Carex L.’ (случ., ЛА, 1), *плавуха* ‘те’ (Сл. Брэс.), *наплавуха*, *наплавуха*, *наплаўня* ‘те’ (Нар. лекс., ТС, Расл. св.). Да *плаў*₁ (гл.). Семантыка развілася ад ‘нізкі луг, балота’ (параўн. польск. *plawy* ‘те’) > ‘трава, якая вырастае на такім балоце, лузе, ці пакрывае яго’, параўн. рус. пек. *плавуха* ‘зелень на паверхні сажалкі, става’, *плавучіна* ‘балотная трава, мох, што шчыльна пакрываюць возера’.

Плавухка, ‘казалец вадзяны, Ranunculus aquatilis L.’ (дзятл., Сцяжк. МГ; Кіс.), ‘раска, Lemna minor L.’ (кобр., саліг., ЛА, 1), *плавухка*, *наплавухка*, *наплавуха*, *наплаўень* ‘те’ (Расл. св.). Да *плавуха*, якое з *пávaць* (гл.): гэтыя расліны расцілаюцца (“плаваюць”) на вадзе ці ў вадзе (карані), як у рус. калуж. *плавунік* ‘вадаперыца, Hottonia palustris L.’.

Плавухка₂ ‘насеннік дзеразы’ (шчуч., Сл. ПЗБ). Да *пльць*, *пльці* (гл.). Матывацыя: пылок дзеразы “выплывае” (= ‘высыпаецца, выпаўзае’) з насенніка. Параўн. драг. *просо пльвѣ*, *вѣплыло* ‘высыпаецца, высыпалася з мяцёлкі’.

Плавь ‘дзірвановы зараснік у возеры, які складаецца з розных раслін, нават з лазняку, — пад ім ёсць вада’ (Нік. Очерки). Да *плаў*₁ (гл.).

Плавьня ‘плывучы востраў’ (паўн.-усх., КЭС), смал. *плавіна* ‘те’. Да *плаў*₁ (гл.) < прасл. **plavь* — пра нейкі плаваючы прадмет. Суф. *-ыня* ўзыходзіць да прасл. **-yn’i*, параўн. **rustyn’i*, **jaskyn’i* ‘пячора’. Рус. *плавень* ‘нізкі рачны востраў, які ў разводдзе заліваецца вадой’, утвораны ад **plav-a-ti* пры дапамозе суф. *-ьн’ь*.

Плавьчнік ‘белы гарлачык, Nymphaea alba L.’ (глыб., Сл. ПЗБ). Да прыметніка, відаць, польск. *plaweczny* (як *stoleczny*) > *plawacz* ‘плывак’ < прасл. **plavati* > *пávaць* (гл.).

Пладлівы (*пладлівый*) ‘пладавіты’ (Юрч. Вытв.), рус. *плодливый* ‘які хутка размнажаецца’, ‘пладаносны’. Рус.-усх.-бел.

лексема. Да *пладзіць* < *плод* (гл.). Суфіксальны гук *-л-* у спалучэнні *-дл-* захаваўся дзякуючы далучэнню да *-л-* (< і.-е. **-lo-* > прасл. **-lь*) пазнейшага суф. **-iv’ь* і наступнай марфалагічнай адсорбцыі: **plod-l’ь-iv’ь* > **plo-dliv’ь*, у той час, як **klad-ti* ‘класці’: *klad-l’ь* > (ва ўсх.-слав. мовах) > *кляль* > бел. *кляў*.

Пладзіца ‘размнажацца’ (ТСБМ, Стан.). Да *плод* (гл.).

Плажам ‘плазам’ (Нас., Гарэц., Др.-Падб., Яруш.). З *пλάзам*, у якім *-з-* > *-ж-* — пад уплывам *лежма*, *лѣжма* < *ляжыць* (гл.).

Плажма ‘плазам’ (Нас., Др.-Падб.), *пλάжма* ‘те’ (Гарэц.), месцісл. *пλάжмя* ‘те’ (Юрч. Вытв.). З *пλάзма* (гл.). Не выключаецца ўплыў рус. *плашмя*. Суф. *-ма* (= канчатак Тв. скл. парнага л.) утварае прыслоўі ад займеннікаў (*кудэма*, *сюдэма*), прыметнікаў (*гольма-голюю ўзяў*), назоўнікаў (*дарма*) і дзеясловаў, звычайна ў пары з дзеясловам (*крычма крычаць*, *сідзьма сядзець*), гл. Карскі, 2—3, 67.

Плаз ‘пласкасць якой-небудзь доўгай рэчы’, ‘паласа ад удару чым-небудзь доўгім’ (Нас., Яруш.), *плаз* ‘пласкі бок якога-небудзь прадмета’ (беласт., Сл. ПЗБ). Ст.-бел. *плавь* ‘пласкі бок шаблі’ (1539 г.) са ст.-польск. *plaz* ‘те’ (Булыка, Лекс. запазыч., 70), якое Банькоўскі (622) узводзіць да *plaza* ‘пласкі камень, каменная пліта’, а апошняе — да і.-е. **plōg’ā*, прыметнік **plōg’-o-s* (швед. *flack*, гал. *vлак*, ням. *flack* ‘пласкі’, англ. *flagstone* ‘каменная пліта для брукавання’). Брукнер (420) мяркуе, што польск. *plaza* — выключна польск. лексема, аднак параўн. стараж.-рус. *плавивый* ‘гладкі’ (XII—XIII стст.). Бязлай (3, 51) славен. *plāz*, *plāza* ‘паласа, лінія, рыска, стужка’ параўноўвае з літ. *plūoš(t)as* ‘лыка’, ‘паласа’ і адносіць іх да і.-е. *(s)p(h)el-g’*. Аднак, відаць, гэтыя славенскія лексемны генетычна не тоесныя з беларускімі. Сюды ж: *плававіць* ‘біць, лупцаваць, сячы’ (Растарг.) < польск. *plazować* ‘біць тупым канцом шаблі’ (з 1621 г.), а таксама *плававаты* ‘які мае гладкую паверхню, гладкі, роўны’ (ТСБМ, Яруш.).

Плававіць ‘склюдаваць, апрацоўваць бервяно для зруба’ (шчуч., Сцяжк. Сл.), абчасаць калоду *на плаз* ‘на плашку’ (ТС), рус. зах.-бранск. *плававать* < польск. *plazować* ‘зрабіць (ачасаўшы) бервяно плоскім’, гуральск. *plazy* ‘паўкруглякі — тоўстыя бявенні, разрэзаныя напалову, з якіх складаюць сцяну будынка’.

Пла́зам 'поскім, шырокім бокам уніз', *ляжаць плазам* 'ляжаць пластом' (ТСБМ), карэліц. 'пластом' (Сцяшк. МГ). З польск. *plazem* 'поскім бокам', якое з *plaz > плаз* (гл.).

Пла́зма, плазьма 'плазам' (Скарбы; Клім.; Сцяц.; ТС; драг., Сл. Брэс.), 'поска' (Нас.). Перааформленае на бел. глебе *пла́зам* паводле *пла́змá* (гл.). Сюды ж *пла́зма, плазьма* 'ніц' (Сцяшк. Сл.: ЛА, 5), кантамінаванае *пла́змам* 'плазам' (Ян.) з *плазам* і *пла́зма*. Адносна значэння 'ніц' параўн. польск. (у В. Патоцкага і А. Міцкевіча) *do nóg tu upadł plazem = plackiem* 'распластацца бліном'.

Пла́зкі 'адхоністы, гладкі' (ТС), 'пакаты, спадзісты (бераг ракі, возера)', *пла́скі, пла́скый* 'тэ' (сен., слонім., ЛА, 2), стол., сен. *пла́ская*, кам., брэсц., кобр. *пла́ска* 'пакатая страха' (ЛА, 4), *пла́зам* 'поска' (Нас.), *плазоваты* 'адхонны (пра страху)': *стрэха зусім плазма лежыць* (ТС). З польск. *plaski* 'поскі, роўны', якія развіліся ў выніку пераносу значэння 'роўны, плоскі' > 'лагодны, паступовы', асабліва ў проціпастаўленні 'пакаты' — 'стромы'. Параўн. ст.-польск. *iść plaza* 'паводзіць сябе лагодна, абачліва, бесканфліктна'. Параўн., відаць, запазычанае ст.-рус. *плазь* 'поскасць, роўнае месца' (XVII ст., Лексикон словено-латинский). Сюды ж маладз. *плазэй* 'больш плоска' (Жыв. сл.).

Плазьмо́ 'частка сахі' (ельск., Выг.) — у выніку далучэння суф. *-(ь)мо* да польск. *plaz* (< *plazać się* 'поўзаць'), якое з'яўляецца багемізмам (з XVI ст.), параўн. чэш. *plaz*, мар. *zplaz, spl'az* 'частка плуга', а таксама славац. *plaz* 'паўзун плуга', славен. *(o)pláz* 'ніжня падкладка ў плузе, сасе', 'левая ручка ў плузе', серб.-харв. *pláz* 'частка плуга', балг. *пла́зица* 'тэ', ім адпавядае ўсх.-слав. *полаз*, параўн. рус. *полоз* (сахі, плуга) — падэшва, нарогі, на якія набіваецца лямеш і сашнікі < прасл. **polzъ > полаз* (гл.). Утварэнне з суф. *-мо*, як у *вязьмо, пражмо* (гл. Сцяцко, Афікс. наз., 54).

Плаймо́, плаймо 'пляма' (беш., Нар. сл.) — у выніку кантамінацыі лексем *пляма* і *лайно* (гл. *лайно*) пры ад'ідацыі балтыйскіх слоў: літ. *plėnys* 'попел', прус. *plejnīs* 'белы попел на жары (вуголлі)'. У польск. *plama*, з якога паходзіць бел. *пляма*, зліліся ст.-польск. *plana* 'загана', 'дыятэз' і (медыцынск.) *plana* 'чырвоная (агністая) пляма на скуры (ад хваробы)', якое з ням. *Flamme* < лац. *flamma* < *flagma* < *flagrāre* 'гарэць' (Банькоўскі, 2, 597; Брукнер, 417).

Плаймо́та 'мноства' (ветк., Мат. Гом.). Да *плойма* (гл.). Суф. *-ота* надае адцягненае значэнне.

Плайні́ца 'абмежаваная прастора, частка плошчы, поля, пасеву': *і ячменю велічэнна плайніца* (светлаг., SOG, 39, 352). Няясна, магчыма, фанетычны варыянт *плайніца, плянїца* 'ўчастак, звяно' (гл.), аднак параўн. польск. *plaj* 'паша на схіле гары над верхняй граніцай лесу (доўгая і вузкая)', укр. гуц. *плай* 'тэ', якія адносяцца да валашкай пастухоўскай тэрміналогіі, з рум. *plai* 'тэ' (Банькоўскі, 2, 616).

Пла́к 'плач' (Нас.; Бяльк.; Юрч. Вытв.), *пла́кам, пла́кма плакаць, пла́каць плако́м* 'бедаваць, слёзна наракаць, плачучы, скардзіцца' (Нас., ТС), мсцісл. *плакануць* 'горка паплакаць', *пла́кыньнік, плакун* 'плаксун' (Юрч. Вытв.), рус. пск., калін., наўг. *плак* 'плач, слёзы', славен. *plāk* 'плач, плаканне', серб. славонск. *plak* 'голос вароны'. Да *пла́каць* (гл.). Утворана па ўзору *крык, крок* пры дапамозе суф. *-ь*, што далучаўся да асновы **plak-*.

Плака́т 'каляровы насценны малюнак з агітацыйным тэкстам' (ТСБМ). З рус. *плака́т* 'тэ' (якое з пач. XVIII ст.) ці з польск. *plakat* (з 1861 г.), якія праз нова-в.-ням. *plakat*, с.-нідэр. *plackaert*, гал. *plakaat* 'афіша, прыбітая да сцяны' прыйшлі з франц. *placard* < ст.-франц. *plaquir* 'прыклеіваць' > новафранц. *plaquer* 'пакрываць ахоўным слоём, аббіваць дошкамі' < ст.-нідэр. *placken* 'тэ' (Фасмер, 3, 272; Банькоўскі, 2, 596; Варш. сл., 4, 219).

Пла́каць, пла́каці, пла́катэ, пла́кыць, пла́каціца 'праліваць слёзы ад болю, гора і пад.', 'завываць, скуголіць, жаліцца' (ТСБМ, Яруш., Др.-Падб., Сл. ПЗБ, ТС; ашм., Стан.; міёр., Нар. лекс.), 'аплакваць' (ашм., Стан.), 'галасіць па нябожчыку' (Сцяшк. Сл.), 'пацець (пра шкло)' (ветк., Мат. Гом.). Укр. *пла́кати*, рус. *пла́кати*, польск. *plakać, plakać (kogoś)* 'аплаківаць', палаб. *plokāt*, н.-луж. *plakaś*, в.-луж. *plakać*, чэш. *plakati*, славац. *plakat'*, славен. *plākati*, серб.-харв. *plākati*, макед. *плаче*, балг. *пла́ча*, ст.-слав. *плакати* са 'аплакваць, плакаць'. Прасл. **plakati se* 'біць сябе ў грудзі ў знак раскайвання або смутку ці жалю' < і.-е. **plāk-/ *plōk-*: літ. *plàkti* 'біць, сячы, лупцаваць, хвастаць', *plōkis* 'удар палкай, розгай', лат. *placināt* 'тачыць', 'плюшчыць', 'адбіваць', ст.-грэч. *πλήσσω* 'таўчы', 'біць', дарычн. *πλάγᾱ* 'ўдар', лац. *plango* 'біць сябе ў грудзі, моцна наракаючы', гоц. *flokan*, перфект

faiḟlōkun ‘аплаквалі’, ст.-в.-ням. *fluoḥhōn* ‘праклінаць, ганіць’ (Фасмер, 3, 272; Махэк₂, 453; Бязлай, 3, 46; Банькоўскі, 2, 616). Сюды ж: *плакам плачучы, плачом плакаць* ‘слёзна, плачучы, наракаючы са скаргай’, *плаклівы* ‘плаксівы’, ‘жаласны’ (Нас.; Жд. 3).

Плакса₁ ‘плаксівае дзіцё’ (б.-каш., Мат. Гом.), ‘той, хто часта плача без уважлівай прычыны’, ‘які любіць скардзіцца, наракаць’ (ТСБМ), *пłаксы* ‘крыксы, крык з плачам дзіцяці’ (Нас.). Адсутнічае ў Слоўніку І. Насовіча (ёсць *плаксун(ок), плаксу́ння*), а таксама ў Б. Грынчэнкі (ёсць у сучаснай укр. мове: *плаксії, плаксія, плаксу́н, плаксійка, плаксу́ха* і *пłакса*). У польск. мове — з XV ст. *plaksa* ‘плакальніца на пахаванні’, якое Банькоўскі (2, 616) адносіць да запазычанняў з усх.-слав. моў. Неабавязкова, бо ў польск. мове ёсць *beksa* (< *bekać, beczec* ‘раўсці, плакаць’ — літ. *beksėti* ‘рыцаць’) з тым жа суфіксам *-с-а*. Найбольш лексема прадстаўлена ў рус. мове, параўн. *пłакса, плаксиха* ‘плаксівы чалавек’; *пłакса* ‘вазак, які вязе ў царкву ўхутаную нявесту’; *пłакса/пłаксы* ‘абрад: увесь час плачу, жалобных песень, што аплакваюць нявесту — ад змовін да зборнай суботы’, *пłаксы/крыксы* ‘начны, хваравіты крык дзіцяці’. Суф. *-с-а* — уплыў балт. моў: у літ. мове яму адпавядае *-sa, -sas*, які ўтварае назоўнікі ад дзеясловаў: *baĩsa* ‘страх’, *švaisa/sviesà* ‘святло’, *tamsà* ‘цёмра’, *rapšà* ‘хто чмокае губамі’, а таксама *kũksas* ‘бязрогі, галамоўзы’. Сюды ж *плаксівы* ‘які часта плача; любіць наракаць, скардзіцца’; ‘які падобны да плачу (пра голас)’ (ТСБМ).

Плākса₂ ‘плакун-трава, чальчак, *Lythrum salicaria* L.’ (б.-каш., жытк., Мат. Гом.), ‘ажына валасістая, *Luzula pilosa* (L.) Willd.’ (гродз., Кіс.). Да *пłакцаць* (гл.). Параўн. таксама *плакун-трава, слёзнік* ‘чальчак’ (Кіс.).

Плаксні́кі ‘вейкі’ (швянч., Сл. ПЗБ). Грынавяцкене (там жа, 3, 529) генетычна суадносіць з літ. *blakstienos* ‘тс’.

Плаксу́ха, плаксу́н ‘плакса’, *плаксунок* ‘плаксівае дзіця’ (Стан., Варл.). Да *пłакса₁* (гл.).

Плаксэ́та ‘плакса’ (смарг., Сл. ПЗБ). Да *пłакса₁* (гл.). Суфікс *-эт-а* са структурным элементам *-т-* узыходзіць да шэрагу балт. суфіксаў з *-t/-d-* (*-etas, -eta, -etas, -das, -dè* і інш.) з экспрэсіўным значэннем.

Плаку́н-травá ‘від чальчаку (відаць, вербалісты), *Lythrum salicaria* L.’ (ТС; Ласт.). Да *пłакцаць* і *травá* (гл.), параўн. іншую

назву — *слёзнік*. Паводле Кісялеўскага (Аб некат. асабл., 30), назва звязана з павер’ямі: ад яго плачучь ведзьмы і чэрці (Ласт., 799); ён плача, калі ў чалавека журба (ТС) і інш. Тэрмін узнік пад уплывам украінскай і рускай моў, дзе ён больш распаўсюджаны, параўн. укр. *пłакун* ‘тс’, рус. *пłакун-травá* — гэтак названа шмат раслін: белы гарлачык, святаяннік, скабіёза, драсён звычайны, баркун белы, касач сібірскі, скрыпень вузкалісты і чатырохгранны, аер, ядрушка, валяр’ян, большасць з іх. — вільгацелюбівыя, што датычыць святаянніка (*Huregicum* L.), то паводле павер’я, яго крывава-чырвоны сок прымушае плакаць нячыстую сілу (Фасмер, 3, 272—273); сюды ж і балг. *пłакун* ‘чальчак’ (запозычана з рус.?, гл. БЕР, 5, 299).

Плáме ‘полюмя, агонь’ (Нас.), *пłамё* ‘тс’ (карэліц., Шатал.), *пłамя* ‘тс’ (ЛА, 4); рус. дыял. *пłаме* ‘тс’. З ц.-слав. *пłамя* ‘тс’, бел. народная форма — *полюмя* (гл.). Аб мене ‘а > ‘е гл. Карскі, 1, 104 — 111. Сюды ж *пłамем* ‘агнём’, ‘ярка’, ‘гнеўна, люта, раз’юшана’ (Нас.).

Плáméта₁ ‘вельмі многа’ (Жд. 2). Відаць, з *пłанéта* (гл.) ‘нябеснае цела’, як у польск. *planeta* (а ў XV—XVII стст. і *planeta*) — ‘сонца і месяц’, з далейшым абагульненнем, — ‘зорка, зоркі’, шматлікасць якіх на небе і вызначыла значэнне лексемы. Параўн. таксама рус. *пłані́да* ‘вялікая шматдзетная сям’я’.

Плáméта₂ ‘лёс, прадвызначэнне’ (ТС). Да *пłанéта* (гл.). Значэнне ‘лёс’ развілося з меркавання, што планеты ўплываюць на жыццё і дзеянні людзей.

Плáméта₃ ‘хмара, хмарнасць’ (?): *нейка така пłамéта набягае, што по ўсім дзерэўням дождж* (ТС), укр. зах.-валын. *пłані́та* ‘вялікая навальнічная хмара’. Да *пłанéта* (гл.). Параўн. польск. *пłametnik* ‘чорная хмара, якая пасоўваецца па небе’, дыял. *planeta* ‘пералётная хмара’, *planetnica* ‘белая хмара, якая праплывае па небе’. Паводле Гарачавай (Этымалогія—1994—1996, 28), не выключана развіццё значэнняў ‘лёс’ — ‘воблака’, паколькі ў старажытнасці маглі гадаць па форме воблакаў, прадказваць лёс.

Плáméтны ‘псіхічна хворы’ (стол., ЛА, 3; ТС), укр. бойк. *пłані́та* ‘дур, дурыкі’, усх.-палес. *пłамéта* ‘псіхічная неўраўнаважанасць’, *пłамéтна пòгода* ‘благое надвор’е, нягода’. Утворана ад *пłамéта₃*, параўн. польск. *пłanetnik, пłametnik* ‘дух, які жыве ў дажджавых хмарах’, а таксама ‘лунацік’, і *planetnica*

‘неўраўнаважаная жанчына, самадурная’. Сюды ж мазыр. *плагмэ-та* ‘неслух, непаседа (пра дзіця)’ (Мат. Гом.), кобр. *плагмэтытысь* ‘хандрыць’ (Нар. лекс.; Сл. Брэс.), *плагмідны* ‘зайздросны’ (Сл. ПЗБ).

Плагмідны і (у выніку асіміляцыі *ди > ни*) *плагмінны* ‘зайздросны чалавек’ (чэрв., Сл. ПЗБ), ‘схвапны’ > ‘які вельмі многа есць’ (Жд. 3). Да *плагніда* (гл.), якое з *плагнэта* (гл.). Параўн. таксама *плагмэтыны* (гл.).

Плагн₁ ‘чарчэж — памяншальны выгляд мясцовасці, прадмета на плоскасці’ (ТСБМ, Яруш., Шат.), ‘прысядзібны ўчастак калгасніка, надзел, сядзіба, зямля пры хаце’ (гом., ЛА, 3; Мат. Гом.; Ян.; свісл., Сл. рэг. лекс.; ветк., рэчыц., нясвіж., слаўг., Яшк.), ‘незабудаваны ўчастак зямлі ў межах вёскі, які належыць аднаму гаспадару, пляц’ (Нар. сл.), *плагнік* ‘тэ’ (жлоб., ЛА, 3), *плагн* ‘тэ’ (Яруш.), *плагн* ‘агарод’ (ветк., ЛА, 2), *плагн* ‘зямля былога сталыпінскага хутара’ (Яшк.). З рус. ці польск. моў, у якіх — з франц. *plan* ‘плоскасць’ ці з ням. *Plan* ‘паверхня’, апошнія ўзыходзяць да с.-лац. *plānum* ‘роўнае месца, раўніна, плоскасць’ (Фасмер, 3, 273; Махэж, 454; Банькоўскі, 2, 597, гл. Васэрцыер, 174). Сюды ж швянч. *плагнок* ‘узор для ткання’ (Сл. ПЗБ).

Плагн₂ ‘праграма заданняў і прац’, ‘парадак, паслядоўнасць, сістэма’ (ТСБМ), ‘жыццёвы парадак, спосаб грамадскага жыцця’ (ТС). Праз польск. *plan* ‘план, расклад, праграма’ (ужо ў А. Міцкевіча), а таксама старыя *plant*, *planta*, ці рус. *план* ‘тэ’ з ням. *Plan* ‘задума, мэта’, якое ў XVIII ст. было запазычана ў франц. мову (*plan* ‘задума, праект, план’ для *plant* ‘саджанец, флянс’ > ‘гадавальнік’ як ‘нешта задуманае, выдумананае’, гл. Васэрцыер, 174). Сюды ж жыг. *плагнавіць* з пераносным значэннем ‘абмяркоўваць (пра старога, які ідзе і размаўляе сам з сабою)’ (Мат. Гом.) < польск. *plapować* ‘меркаваць, будаваць планы’ (Кюнэ, Poln., 87).

Плагначка ‘паўпрыца’ (бых., ЛА, 4). Да *плагнка* (гл.).

Плагнэта ‘нябеснае цела’ (ТСБМ), *плагнэта* ‘тэ’ (Яруш.), *плагнэта* ‘тэ’ (Шат.), ‘поўня’ (ігн., Сл. ПЗБ), *плагнэта* ‘лёс’ (ТСБМ; Юрч. СНЛ), ст.-бел. *плагнэта*, *плагнэта* ‘планета’, ‘лёс’ (1518 г.) запазычана са ст.-польск. *planeta* (м.р.), *planeta* ‘тэ’, якія з лац. *planēta*, ст.-грэч. *πλανήτης* ‘які блукае’ < *πλανάεσθαι* ‘блукаць’, *πλανάειν* ‘збівацца з дарогі’ (Фасмер, Этюд, 151;

Праабражэнскі, 2, 67; Банькоўскі, 2, 597). Сюды ж *плагнэтынік* ‘кніга прадказанняў’ (Юрч. СНЛ), параўн. ст.-чэш. *planetník* ‘прадказальнік лёсу паводле планет’ (Махэж, 454), польск. *planetnik* ‘астролаг, які ўмее прадказваць лёс па зорках’, ст.-рус. *плагнэтынік* ‘астролаг’ (XVII ст.).

Плагнэціць ‘абганяць (бульбу)’ (бераст., Сцяшк. Сл.). З польск. *planetować* ‘апрацоўваць міжрадкоўе планетам’, альбо рэгіянальнае ўтварэнне ад *плагнэты* (гл.).

Плагнэты, *плагнэтыка* ‘ручная прылада для праполкі і культывацыі глебы міжраддзяў’ (ТСБМ). Ад амерыканскай назвы фірмы “Planet”, што азначае ‘планета’ (SWO, 1980, 576).

Плагніда ‘лёс, вышэйшае прадвызначэнне’ (чач., Мат. Гом.; Бяльк.; Растарг.), ст.-бел. *плагніта* (XVI ст.). З *плагнэты* (гл.) у выніку мены *e > u* ў запазычаных словах пад уплывам народнай этымалогіі (Карскі, 1, 188). Паводле Німчука (Давньорус., 20), *u* (*i*) адлюстроўвае грэка-візантыйскае вымаўленне *πλανήτης* ‘планета’; азванчэнне *т* у міжвакальным становішчы. Тое ж рус. *плагніда* ‘лёс’, ‘планета’, ‘камета’, ‘моцны вецер, дождж, гром’, якія ўзніклі ў выніку пераафармлення лексемы *плагніта* пад уплывам слоў нахштальт *Феміда*. Новае значэнне ‘лёс’ узнікла ў сувязі з астралагічнымі гараскапамі (КЭСРЯ, 340).

Плагніца ‘звязаныя бяровенні, з якіх складаюцца плыты, што сплаўляюцца па Дняпры’ (Дэмб. 2), *плагніца* ‘адна з дзвюх частак’ (палес., Бел.-укр. ізал.), укр. *плагніця* / *пленіця* ‘прасла ў плоце (ад слупа да слупа)’, *плагніця* ‘невялічкі плыт на рэчцы’. Памылкова ўстанаўліваецца сувязь з *плагнка*, *плагць* (Вярэніч, Бел.-укр. ізал., 13). Гл. *плагніца*.

Плагнка ‘клопат, куды ўстаўляецца млён’ (паўн.-усх., ЛА, 4), ‘лётка ў драбіне’ (дубр., ЛА, 4), ‘вяза ў санях’ (дубр., ЛА, 2), ‘дзверцы ў стаячым вулеі’ (чавус., клім., ЛА, 1); *плагнки* ‘ручкі ў падушцы воза, да якіх прымацоўваюцца драбіны’ (віц., маг., брагін., рэч., ЛА, 2), ‘доўгія бяровенні, што кладуцца ўздоўж моста ля яго краёў для ўмацавання насцілу’ (Сцяшк. Сл.). З рус. *плагнка* ‘ліштва, дошчачка’, ‘дошка, брус’, якое з нова-в.-ням. *Planke* ‘дошка’, ‘маснічына’ < с.-лац. *planca* ‘тоўстая дошка’ < лац. *phalanga* ‘насілы для пераноскі цяжкага грузу’ < ст.-грэч. *φάλαγξ* ‘прадаўгаваты кавалак бярвяна’, *φάλαγγαι* ‘бэлькі, бяровены’ (Фасмер, 3, 273; Васэрцыер, 174). Сюды ж бел. *плагнка*

‘палоска з дрэва, металу, тканіны’ (ТСБМ), ‘вышытая паласа ў кашулі спераду ад каўняра ўніз’ (Касп.; ветк., гом., Мат. Гом.).

Плант ‘надзел, сядзіба, участак’ (ветк., Мат. Гом.), ‘план сядзібы’ (Бяльк.), рус. *плант* ‘чарцёж, план чаго-небудзь’, ‘агарод’, ‘участак селяніна’. Відаць, з польск. *plant(a)* ‘план, праект’, якое ў XVIII ст. (у выніку кантамінацыі) з франц. *plan* і італ. *pianta* ‘план’ (Варш. сл., 4, 222) < лац. *planta* ‘ступня, падэшва’. Фасмер (3, 273) мяркуе, што рус. *плант*, *плантовать* ‘абмяркоўваць, планавать’ — гэта народная формы лексемы *план*.

***Планы**, ст.-бел. *планый* ‘дзікі’ (Скарына). Са ст.-чэш. *planý*, якое першапачаткова абазначае ‘неўрадлівы’, ‘пусты’ (Булыка, Лекс. запазыч., 206) < прасл. **pol-nъ* < **pol’je* ‘роўная, неапрацаваная зямля, зарослая дзікімі раслінамі, бязлесная, у адрозненне ад апрацаванай’ (**niva*) і ўзаранай (**rol’ja*) (Махэк, 454).

Плоска, *plaská* ‘брыца, Echinochloa L.’ (воран., Сл. ПЗБ). З польск. *plaski* ‘пласкі’, якое Банькоўскі (2, 617) выводзіць з **plaz-ьскъ* < **plaza*, параўн. *плазам* (гл.). Названа з-за прыплюшчанага (пласкаватага) сцябла расліны, асабліва ў ніжняй частцы. Параўн. іншыя назвы *пласка трава*, *пласкуха* (караністая), *пласкуха*, *пласкуша*, *плашчуга*, *плашчыца* (ЛА, 1). Магчыма, аднак, што некаторыя гэтыя лексемы звязаныя з *пласкі* (гл.).

Пласкадон ‘лодка з дошак’ (барыс., Стан.), рус. *пласкадон* ‘баркас’. Да *пласкі* і *дно* (гл.).

Пласканы, *пласканé*, *пласкóнные*, *пласкóнны* ‘маніцы, каноплі без сямя, якія вырываюцца раней, Cannabis sativa L.’ (докш., Янк. Мат.; Сцяшк. Сл.; полац., Янк. 2; Сл. ПЗБ; Мат. Гом.; ДАБМ, к. 283; мін.-маладз., Шчарб.; Янк. 1; Зн., дыс.; в.-дзв., Шатал), *пласконі*, *пласкуні*, слон. *пласкунé* ‘выбірка’, *пласканы* ‘тэ’ (Шат.; ашм., Стан.), *пласкунé* ‘тэ’ (Скарбы), *пласкуні* (случ., Нар. словатв.), *пласконне* ‘валакно з мужчынскіх канпель’ (Сл. ПЗБ), *пласконны* ‘канапляны, зрэбны’ (Шат.), *пласканы* ‘маніцы’, *плосканны* ‘зрэбны’ (Нас.). Укр. *плоскінь*, польск. *ploskun*, *ploskuń*, *ploskoń*, *plaskun*, *plaskan*, *plaskonka*, *plaskuma*, *plaskuma*, *plaskwianka*, славац. *plaskovné*, славен. *plaskovnica*, балг. дыял. *пласконица* ‘каноплі, якія рана паспяваюць’. Усе (пад уплывам **ploskьjъ*) з прасл. **poskonь* > бел. *пасканы* (гл.), якое з інда-іранск. **pis-kāna* (< інд. *pú-mān* ‘мужчына, самец’ і *kāna* ‘каноплі’). Існуюць іншыя версіі: Коржынек (36. Янку, Praha, 1938, 136) мяркуе, што прасл.

**poskonь* прыйшло з угра-фінскіх моў, параўн. марыйск. *pot’as-kōne* ‘мужчынскі + каноплі’. Таксама Махэк, 473; Праабражэнскі, 2, 112. Мюленбах—Эндзелін (3, 100) супастаўляюць прасл. **poskonь* з лат. *paskaņi*, *paskaņas*, *pastēnāji* ‘тэ’, ст.-в.-ням. *faso* ‘махры’, нова-в.-ням. *Faser* ‘валакно’; збліжаюць таксама са ст.-в.-ням. **flahso* ‘каноплі’, ням. *Flachs* ‘тэ’ (БЕР, 5, 310). Грынавяцкене (Сл. ПЗБ) — з літ. *pleiskānės* ‘тэ’. Гл. таксама Фасмер, 3, 339.

Пласкакіжы ‘вялікія бляхарскія пласкагубцы’ (гродз., Нар. сл.; Скарбы). З рус. *пассатижи* ‘ручны камбінаваны слясарнамантажны інструмент’, якое з франц. *пasse* ‘праход’ і *tige* ‘стрыжань’ (СИС, 1979, 374).

Плоскі, *пласкі* ‘пакаты, плоскі’ (беласт., іўеў., паст., Сл. ПЗБ). З польск. *plaski* ‘пласкі, пляскаты, плыткі, плазаваты’ < **plaz-ьскъ* < **plaza* — *плаз* (гл.), (Банькоўскі, 2, 622—623; Бязлай, 3, 51).

Пласкі ‘абложная зямля’ (ганц., ДАБМ, камент., 858). З польск. *ploska* < *plosa* ‘кавалак раллі сярод лесу’, ‘пас зямлі ў 12 загонаў’ < прасл. *pol-sa* > бел. *паласа* ‘паласа’ (гл.).

Пласкір, *пласкірка* ‘гусцяра, Blicca Björkna L.’ (басейн Прыпяці, Жук.). Пашырана і без пачатковага *n-* (гл. *ласкір*). Большасць слав. назваў рыб з *n-* (укр. *плескачка*, *пласканыя*, зах.-укр. *plaskurka*, серб.-харв. *plaskun*, *plaskurka*, макед. *пласкун* ‘падлешчык, Rhodeus sericeus amarus (Bloch.)’; укр. *плескавка*, зах.-укр.-польск. *plaskačka*, *plaskurka*, серб.-харв. *pljòska*, *pljoskavec*, славац. *ploska*, рус. *плёска* ‘верхаходка’, славен. *plòščič*, славац. *pleskač* ‘лешч, Abramis brama’ і інш.) асацыюецца з прасл. **pleskatil* **ploskatil* **pljuskati*, але бел. назвы дзякуючы народнай этымалогіі ўзыходзяць да *пласкі*, гл. (Бязлай, 3, 61; Махэк, 120). Каламіец (Рыбы, 13) піша пра “падвойную семантычную матывацыю” названай групы лексем.

Пласкóнка ‘хустка’, ‘цёплая хустка’ (смарг., івян., ДАБМ, камент., 944—945; Сцяшк. Сл.). Да *пласканы* ‘каноплі’ (гл.) > ‘хустка з канаплянага палатна’. Параўн. *канаплянка* ‘тэ’ (ДАБМ, там жа).

Пласкуга, *плашчуга*, *плоска* ‘пырнік з мяцёлкай’ (іўеў., дзятл., Сцяшк. Сл.), ‘пустазелле (макрыца, крапіва) — корм свінням’ (Скарбы), *плашчуга* ‘брыца, Echinochloa crus galli Roem.’ (гродз., мін., кобр., ЛА, 1), *плашчыца* ‘тэ’ (рас., тамсама).

Польск. *ploskur, plaskur, ploskurnica* 'сорт пшаниці, *Triticum squarrosum*', 'ячмень-пласкун', *plascucha* 'п'юнае агароднае пустазелле'. Да *пласкі* (гл.). Названы паводле плоскай формы сцябла расліны (альбо коласа збожжавых).

Пласкўрка 'падлешчык' (паст., Сл. ПЗБ); зах.-укр. *пласкўрка*, польск. *plaskurka* 'гарчак, *Rhedeus sericeus amarus* (Bloch.)', серб.-харв. *pljoskun, pljoska, pločajka*, макед. *пласкун, ploskun*, балг. *пласкаче, пласкал, плочак* 'тс' (Усачова, Этимология—1974, 112—113); чэш. *plaskač*, славац. *pl'askač*, славен. *plòščič*, серб.-харв. *plosk, plòska*, балг. *плòстник* 'лешч, *Abramis brama* L.'. Бел. лексема, магчыма, узыходзіць да польск. *plaski* 'пласкі' (гл.). Матывацыя: у гэтых відаў рыб цела сціснутае з бакоў. Зах.- і паўд.-слав. лексемы таксама звязаны з прыметнікам *пласкі* (гл.): макед. *пласкав*, серб.-харв. *пласнат*, балг. *плòськ, сплòскан* 'пласкі, сплюсчаны'.

Пласкўтка 'легкая машына' (Сцяшк. Сл.). Няясна.

Пласкўха₁ 'рыба, падобная да ляшча' (Янк. 1; рагач., Арх. ГУ), 'плотка' (Шат.; петрык., хойн., рагач., Мат. Гом.; сміл., Стан.). Да *пласкір* (гл.).

Пласкўха₂ 'пласкуні' (навагр., ДАБМ, камент., 870). Да *пласкани* (гл.). Параўн. таксама *пласкўга* (гл.).

Пласкўха₃ 'брыца, *Echinochloa crusgalli* Roem.' (шалъч., маст., в.-дзв., Сл. ПЗБ; Мат. Гом.), *пласкўша* 'тс' (маг., гом., маст., ЛА, 1), *пласкўшца* 'разнавіднасць пырніку' (Нар. Гом.). Да *пласка, пласкуга* (гл.).

Пласкўша 'адрына, сяннік' (паўн.-усх., КЭС). Да *пласкі* 'пакаты, спусцісты' (гл.) > 'хлеўчык з пакатай страхой'.

Пласмó 'плашчыня, роўнядзь, плоскасць' (Дуж.-Душ.). Утворана па ўзору *пласма* ад *пласкі* 'пакаты, плоскі' (гл.).

Плást 'спрасаванае граблямí бярэмя сена', 'шчыльны слой чаго-небудзь', 'гарызантальны слой пароды' (ТСБМ, Др.-Падб., Сцяшк. Сл., Яруш., Шат., Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк.; сміл., арш., Стан.; ЛА, 2), віл. *пласток* 'бярэмя, ахапак' (Жыв. сл.), 'пласкі слой гліны' (Вярэн; Жыв. НС), 'лён, што застаецца на шчотцы пры часанні кужалю' (міёр., Шатал.), 'пачаскі' (воран., Сл. ПЗБ), *пласцік* 'кавалачак парэзанай бульбы' (Вешт.), *пласціён* 'пласт мёду, сена' (Нас.), *пласт* 'укладванне палатна ў час бялення — гармонікам' (в.-дзв., Сл. ПЗБ), 'сувой палатна' (барыс., ЛА, 4),

пластам 'выцягнуўшыся' (Нас.). Укр. *пласт, пластів'я* 'слой', 'галіна хвойнага дрэва', 'складзеная капа сена', *пласці'ёнка* 'абярэмак сена', *пласці'е* 'жардзіны, прызначаныя для будаўніцтва', рус. *пласт* 'валок скошанай травы', 'бярэмя сена, якое бярэцца віламі', польск., в.-луж. *plast* 'соты', чэш. *plást i plástev*, славац. *plást* 'тс', 'сотавы мёд', славен. *plást, plástje, plástovje* 'слой', 'малы стог', серб.-харв. *plást* 'капіца, стажок, тарпа', 'слой', макед. *пласт*, балг. *пласт* 'пласт'. Прасл. **plastъ* з мяркуемым першасным значэннем 'шырокі і тонкі слой, пласт' (Махэкэ, 455) ці 'мата, від плячёнкі, падобнай да тканіны', якое з і.-е. **plōt-i-u-s*: ст.-інд. *práthati* 'пашырае', 'раскладаецца (пра труп)', літ. *išplėsti, išplėsti* 'пашырацца, распаўсюджвацца', лат. *plats* 'шырокі, прасторны', ст.-інд. *prthú-* 'шырокі', с.-в.-ням. *fletze* 'слой пароды', італ. *fiadone* 'пласт мёду'. Буга (РФВ, 73, 336) звязвае прасл. **plastъ* з літ. *plāštaka, plāštakà* 'далоня', Траўтман (223) і Мацэнаўэр (LF, 12, 349) — са ст.-в.-ням. *flah* 'пласкі', гл. *пласкі*.

Пластавáць 'паўзці па-пластунску' (ТСБМ; воран., маст., Сл. ПЗБ; Нар. Гом., Стан.). Першапачаткова азначала 'ляжаць пластом (пра чарнаморскіх казакоў)', параўн. укр. *пласціати* 'паўзці', 'ісці грузнуўшы, вязнуць', 'падкрадвацца', бел., рус. *пласцін* 'разведчык, які рухаецца пластом': пластуны ляжаць пластом у чаратах і плаўнях, падпільноўваючы ворага і патаемна падпаўзаючы да яго (Даль, 3, 121).

Плástаць 'плéхаць, шлéпаць' (ТС). У выніку кантамінацыі *пласціаць* і *пласт* (гл.) у значэнні 'што-небудзь доўгае і плоскае', параўн. бел. *пластам* 'выцягнуўшыся', *пласціаць, пластануць* 'ударыць чым-н. доўгім' (Нас.) і рус. дыял. *пласціаць* 'біцца з плéскатам (пра хвалі)', *пластану́ться* 'ўпасці плазам'.

Плástаць 'патрашыць рыбу' (добр., Мат. Гом.), *пласціа́ння* 'разразанне на кавалкі (звычайна пра сала)' (Юрч. СНЛ), рус. *пласціаць* 'разразаць рыбу ўздоўж па хрыбетніку напалам для засолкі і сушкі'. Да *пласт* (гл.).

Пласціць 'пластаваць сена' (паўн.-усх., паўн.-мін., усх.-гом., ЛА, 2), круп. *пласціць* 'тс' (Нар. сл.; Жд. 2), *пласціць* 'збіваць сена ў пласты' (докш., Янк. Мат.; навагр., Сцяшк. Сл.; добр., Мат. Гом.; в.-дзв., Шатал.; Сл. ПЗБ), *пластавáць* (сена) 'тс' (полац., Нар. лекс.; Сцяшк. Сл.; ц.-бел., гродз., жабін., маг., ЛА, 2), 'на-

кладваць пластамі адно на адно', 'разнімаць, дзяліць на пласты' (ТСБМ). Укр. *пластува́ти, пластаць*, рус. маск. *пла́стить* 'складываць (сена) пластамі', славен. *plástiti, plástati, plasteněti, plastováti*, серб.-харв. *пла́стити* 'тс', макед. *пласти* 'напластаваць', балг. *пла́стия* 'пластаваць сена на лузе'. Відаць, прасл. **plastiti, plastovati* 'тс'. Да **plastъ*, гл. *пласт*. Сюды ж *пла́стма* 'пластом' (Бяльк.).

Пласто́м 'неадчэпна' (ТС). Відаць, да *пласт* (гл.). Семантычны перанос, аднак, нясны.

Пла́стаца 'хадзіць без мэты, марна трацячы час' (докш., Янк. Мат.), рус. *пла́статься* 'качацца, перакочвацца з боку на бок'. Магчыма, балтызм. Параўн. літ. *plastėti* 'трапятаць; матляцца; трымцець', *plàstelėti* 'ўзмахваць (крыламі)', *plastėnti* 'злёгка трымцець', 'развівацца'.

Пласто́ўе 'вялізныя сняжынкi' (ТС), параўн. укр. *пластовень* 'камякі снегу', *пластовець, пластовік* 'снег, які падае камякамі', гуц. *пластів'я* 'слой зрубленых галін'. З прасл. **plastovъje* — зборны назоўнік ад **plast* > *пласт* (гл.).

Пласту́н 'карп, *Surginus carpio*' (астрав., Сл. рэг. лекс.), укр. *пластунець* 'род чарнаморскага селядца', рус. раст. *пластун* 'дробны селядзец'. Відаць, да *пласт* (гл.), матывацыя, аднак, нясная.

Пластуха́ 'брыца, *Echinochloa L.*' (шчуч., Сл. ПЗБ) — да *пласт* (гл.) з-за буйнога пакрыцця значнай плошчы гэтым пустазеллем (уплыў народнай этымалогіі). Аднак узыходзіць назва да *пласкўха* (гл.), якая — паводле плоскага (знізу расліны) сцябла (ад *пласкі*).

Пла́стыр 'наклееная на тканіну ліпкая лекавая маса, якая прыкладаецца да ран, нарываў і да т. п.' (ТСБМ). З рус. *пластырь* 'тс' (новае запазычанне). Аднак трэба прымаць пад увагу тое, што гэтая лексема прыйшла на ўсх.-слав. тэрыторыю з прыняццем хрысціянства і ў стараж.-рус. мове вядомая з XI ст. Побач з ёй існавалі ст.-бел. *пляртерь, плястрь, фляртерь* 'тс' (1518 г.), якія са ст.-польск. *plaster, plastr* (Булыка, Лекс. запазыч., 130), а яны — са ст.-в.-ням. *pflastar* 'павязка на рану', 'брук'; апрача гэтага ў бел. дыялектах пашырана лексема *плярістар* (гл.).

Пласце́нь 'пласт (мёду, сена)' (Нас.). Да *пласт* (гл.). Утворана, відаць, пры дапамозе прасл. суфікса *-ьнь.

Пласці́на 'тонкая палоска цвёрдага матэрыялу (ТСБМ), 'плаха, палова распілаванага ўздоўж бярвяна' (шалч., беласт., Сл. ПЗБ; воран., Сцяшк. Сл.; Мат. Гом.), рус. дыял. *пласті́на* 'палова распілаванага ў даўжыню бярвяна, ад якога адрэзаны гарбылі; самая тоўстая дошка'. Беларуска-руская ізалекса. Да *пласт* (гл.). Сюды ж *плаці́нка* 'тонкая палоска гліны, адрэзаная ганчаром' (баран., ЖНС).

Плат₁ 'намітка, галаўны ўбор у беларускіх жанчын нахшталь рушніка' (Малч.), 'хустка' (пруж., Хрэст. дыял.; Касп.; пруж., Сл. ПЗБ; жлоб., Мат. Гом.; дзятл., Сцяшк. Сл.), 'тоўстая хустка, якою накрываюцца паверх верхняй вопраткі' (кобр., ДАБМ, камент., 945), *платок* 'хустачка' (Некр.), 'хустка' (в.-дзв., даўг., Сл. ПЗБ), *платі́к* 'палатно, якое ўжываецца шапаваламі: намочаны плацік расцілаюць на сталі і на ім раскладваюць слой воўны' (Дэмб. 2), *плату́шка* 'хустка, у якую ўвязвалі ежу ў поле' (паст., Сл. ПЗБ), *платочак* 'пялёнка' (брагін., Мат. Гом.). Укр. палес. *плат* '3—4 м тонкага белага палатна, якім абвіваюць галаву маладай на вяселлі', зах.-валын. 'пакрывала для нябожчыка', 'кавалак грубага палатна, у які загорвалі насенне лёну ў час выціскання з яго алею', бойк. *плат, платка* 'хустка', *платати* 'латаць'; рус. *плат* 'вялікая хустка', 'рушнік', 'абрус', 'тканіна, павешаная на крыж', *платать* 'латаць', *зплатка* 'лапiк'; польск. *plat* 'кавалак палатна, сукна, анучы; ануча, хустка, палотнішча, лата, лахман'; з XV ст. таксама 'кавалак скуры', *platak* 'стракаты конь'; в.-луж., н.-луж. *plat* 'палатно, тканіна', *plataś* 'латаць', балг. *плат* 'тканіна, матэрыял', ст.-слав. *плать* 'тс'. Прасл. **platъ* 'кавалак палатна як грашовая адзінка, тканіна', якое адносяць да гнязда дзеяслова *plesti, pletō* (Варбат, Этимология—1970, 62—63), і.-е. **plōt-o-s* 'прымітыўная тканіна, пляцёнка-мата' (Банькоўскі, 2, 619) < **plet-*, роднаснымі ім можна лічыць літ. *platius* 'шырокі', лат. *plats*, ст.-грэч. *πλατύς* 'тс'. Пазней у прасл. **platъ* з'явілася значэнне 'кавалак скуры' (гл. *плата*₂). Буга (Rinkt., 2, 516) для прасл. **platъ* выводзіць і.-е. **plā-to*, даючы, такім чынам, магчымасць растлумачыць бел. дыял. *платва* < польск. *platwa* 'бэлька', *platewka* 'аскепак, адколатае дрэва', *platać* 'расшчапляць', укр. бойк. *платати* 'адколваць'. З **platъ* 'палатно як грашовая адзінка' ўтварыўся дзеяслоў **platiti* > *платіць* (гл.), а са значэннем 'латка' — дзеяслоў **platati* 'латаць' (Гаўлава, Etym. Brun., 39).

Плат₂ 'плацёж' (Нас.), рус. маск. *плат* 'плата'. Да *плат₁* (гл.).

Плата₁ 'выплата, узагарода за працу, службу ці за атрыманую рэч', 'грашовая кампенсация' (ТСБМ, Яруш., Сл. ПЗБ, ТС, Бялк., Варл., Сцяшк. Сл.), укр. *плáта*, рус. *плáта*, польск. *placa* (< **plat-ja*) 'від аплаты ў судзе' (XV ст.), пазней 'плата за працу', старое *plata* 'аплата', в.-луж. *plata* 'плата, плацеж', чэш. *pláce*, *plat*, славац. *pláca*, *plat*, славен. *plát* 'узагарода', *pláca* 'жалаванне', серб.-харв. *плáта*, *плáћа* 'плата, заробак', макед., балг. *плата* 'те'. Прасл. **plata*, **platja*, утворанае ад **platiti* (Банькоўскі, 2, 615), якое ад **platy* > *плат₁* (гл.), было запазычана ў прагерм. мову (Мартынаў, Язык, 23—24). Паводле Фасмера (3, 274), ад **plata* ўтворана **platiti*.

Плата₂ 'гатунак са скуры каніны' (Касп.), рус. дыял. *плат* 'моцная скура для ботаў, якая не прапускае ваду', польск. *plat* 'кавалак скуры'. Развіліся з *плат₁* (гл.) 'кавалак палатна'. Канец слова — пад уплывам *скура*.

Платавы (*плáтывый*) 'вышэйшай якасці' (Юрч. СНЛ). Да *плáта₂* (гл.).

Платаць₁ 'разв'яваць (на ветры)' (шалыч., Сл. ПЗБ), рус. смал. *платáтыся* 'хістацца (на ветры)'. Відаць, роднасныя літ. *plasténti* 'злёгка трапяцца, матляцца; разв'явацца', лат. *plest* 'распасціраць, распраўляць', *plēst* 'разрываць, ірваць', спалучэнне *-st-* на славянскай глебе спрасцілася ў *-m-*, параўн. лат. *plosts* — *плот*. Сюды ж *платáцца* 'сноўдацца' і польск. *platać się* 'ісці, цягнуцца па гразі, снегу, з цяжкасцю выцягваючы ногі'. Гл. таксама *платáцца*.

Платаць₂ 'разразаць рыбу ўздоўж цела па хрыбетніку для прасолкі і правальвання' (полац., 3 нар. сл.), 'разварочваць тушкі рыбін ўздоўж хрыбетніка для прасушкі' (Крыв., ТС), *платáнка* 'салёная (разабраная) рыба' (петрык., ЖНС), *рыба платáная* 'те' (Маш.). Укр. *платáти* 'распластваць, пластаваць', рус. смал., пск., цвяр. *платáть* 'разбіраць рыбу, разразаючы яе ўздоўж напалам', польск. *platać*, *roz-platać* 'разбіраць рыбу, жыўёлу на часткі, на 2 доўгія палавінкі', якое Банькоўскі (2, 619) выводзіць з *roz-ciąć na platy*. З *платáць* (гл.), у якім пад уплывам набліжанага семантычна *плат -ст-* спрасцілася ў *-m-*.

Платва 'бервяно, якое ляжыць на бэльках столі пад крок-вамі' (Гарн.). З польск. *plátwa* 'те', *plátwica*, *plátewka*, якое Бань-

коўскі (2, 620) выводзіць з *platać* 'вырубаць у бэльцы зарубкі для бэлек', а гэтае — беспадстаўна з ням. *Platte* (гл. яшчэ Варш. сл., 4).

Платва́ 'плотка, *Rutilus rutilus*' (лудз., вільн., Сл. ПЗБ), *платушка* 'те' (паст., Сл. ПЗБ), укр. *плітка*, *плотва*, *плім*, *плить*, *плотиця*, *плотовиця* 'те', рус. *плотва́*, *плотвица* 'карп, *Syrpinus idus*', 'гусцяра', 'краснапёрка', 'дробны лешчык'; польск. *płocica*, *płóć*, *plotka*, ст.-польск. *plota*, *plotka*, палаб. *plūtvaicə* 'те', н.-луж. *płośica*, в.-луж. *płoćica*, чэш. *plotice*, славац. *plotica* 'плотка', славен. *platica* 'ялец, *Leuciscus leuciscus*', 'лешч, *Abramis brama*', серб.-харв. *plōtica*, *plōćica* 'ялец', балг. *платика* 'лешч, *Abramis brama*', макед. *платица* 'від рыбы'. Магчыма, з прасл. **ploty*, **plotъve* (Фасмер, 3, 285). Назва рыб выводзіцца з лац. *platessa* 'камбала' (Праабражэнскі, 2, 77) або супастаўляецца з літ. *platus* 'шырокі', ст.-грэч. *πλατύς* 'пласкі, шырокі' (Банькоўскі, 2, 624). Прасл. **plotvica* (Махэк, 462) паходзіць з прыметніка на *-ū-*аснову, які страціўся, і пасля гэтага *-v-* стаў непразрыстым і выпаў у некаторых мовах (слав. дыялектах). З **plotvica* паходзіць усх.-ням. *Plötze* = ням. *Flunder* 'те'. Каламіец (Рыбы, 74) лічыць сувязь з *пласкі* другаснай, першапачатковая матывацыя ад *плыць*, што тлумачыць ужыванне слова для называння розных рыб; прасл. **plъty*/ *plъty* ідэнтычнае **plъty*, гл. *плыт*.

Платка 'прайграная ад недабору біткі гульня, рэміз' (Нас.). З польск. *platka* 'стаўка ў гульні' > 'рызыка, небяспека', якое з *placić* 'плаціць' (Банькоўскі, 2, 619).

Платкі 'ручнік на іконах' (Касп.; в.-дзв., Сл. ПЗБ), *платок* 'ручнік' (светлаг., Мат. Гом.), *платкі* 'галаўны ўбор' (ст.-дар., гом., ЛА, 4). Да *плат₁* (гл.).

Платна, *платно* 'з плацяжу', 'шчодрa, багата' (Нас.), 'выгадна' (ТС; гродз., Сл. ПЗБ), *платны* 'верны ў плацяжы, плацежны, шчодры' (Нас.). З польск. *platno* (з XV ст.) 'варта, выгадна, аплочваецца' < *plątny* 'цэнны, дарагі, карысны, вартасны', ст.-чэш. *plątný*, якія з прасл. **plat-ъny* < **platiti* 'плаціць' (Банькоўскі, 2, 620). Варш. сл. (4) выводзіць значэнне польск. *platno* з ням. *giltig* 'варта, каштуе, мае цану'.

Платнер, ст.-бел. *платнеръ* 'збройнік' (1498 г.). Запазычана са ст.-польск. *plątnierz* (XIV ст.) (Булыка, Лекс. запазыч., 62), якое з с.-в.-ням. *plat(e)ner* < *plate* > польск. *plat* 'кавалак тоўстай

бляхі як частка рыцарскага адзення', *platy* 'зброя' (Банькоўскі, 2, 618—619).

Платніна 'якая-небудзь адна адзежына', *плаціна* 'тс' (ельск., клім., ЛА, 4), рус. дыял. *платніна* 'адзенне'. Першапачаткова 'палатняная адзежына' — з **platy-n-in-a* < **plat-yn-o* > *платно* (гл.).

Платніна 'моц, сіла, дзябеласць' (Ян.). З рус. *плотный* 'дзябёлы, тоўсты, сыты' і суф. *-in-a* са значэннем 'характарыстыка асобы па названай прымеце', параўн. ілюстрацыю: *сын прыйшоў з арміі — дак вышынá да платніна!*

Платнік 'мажны мужчына' (Янк. 3; Жд. 3). Ад рус. *плотный* 'тоўсты', якое, відаць, з *плътънъ* < прасл. **plъtъ* > *пльць* (гл.).

Платок 'хустка' (Бяльк.), 'хустка свайго вырабу' (Сцяшк. Сл.). Да *плат*₁ (гл.).

Платушнік 'лодка, выдзеўбаная з дрэва' (Жд. 3) — у слоўніку, відаць, памылкова *патушнік*. Да *платцац*₂, параўн. польск. *platać* 'рабіць жолаб, выдзеўбваць' (Банькоўскі, 2, 620), з якога і *platawa* > *платва* (гл.). Для таго, каб зрабіць выдзеўбаную частку лодкі разложыстай, туды лілі гарачую ваду і ставілі распоркі.

Платы 'перагародка на рацэ, яз' (лях., Сл. ПЗБ). Мн. л. ад *плот* (гл.). Аналагічна рус. дыял. *плоть* 'плаціна, гаць' ад *плот* і суф. *-ь* з адцягненым значэннем.

Плаў, 'бераг, падмыгы вадой' (чырв., 3 нар. сл.), 'зыбучы травяны дзірван на зарослым возеры' (Сл. ПЗБ; ТС; в.-дзв., Нар. сл.; хойн., рэч., добр., Мат. Гом.), 'нізіна, якая ў разліў заліваецца вадой' (Касп.), *плав* 'прорва, топкае балота, дзе калышацца верхняе покрыва', *плаў* 'акно на балоце' (Сл. Брэс.; Нар. лекс.; ЛА, 5), *плавы* 'азёры, багатыя рыбай, пакрытыя зыбкім і непраходным дзірваном' (Нік. Очерки), *плаў*, *плавы* 'нізкая мясцовасць, дзе рака праходзіць праз балота' (Касп.), *плавок* 'дрыгвяністае балота' (жытк., стол., Яшк.), 'забалочаны вадаём; зыбкае бязлеснае балота; гразкае месца, заліўны луг ля ракі ці возера' (палес., Талст.; слаўг., жытк., стол., Яшк.), 'пльвучае покрыва з рэштак раслін, плаў на балоце, ля возера' (палес., ЛА, 2); 'пльвучае па вадзе смецце' (ветк., добр., Мат. Гом.). Укр. *плав* 'пльвучы востраў з чароту і невялікіх раслін', 'зыбучы дзірван', 'смецце і ўсялякія прадметы, што пльвучы па рацэ', рус. наўг.

плавы 'тарфяная багна', пск. *плавье, плавьё* 'балота з купінамі', 'заліўная сенажаць', 'нанесены глей', польск. *plaw* — пра розныя прадметы, што плаваюць на вадзе і ў вадзе, 'цякучая рака, кроў', сённяя — 'водны транспарт', 'плаванне', 'плыт'; славен. *splāv* 'плыт', 'тое, што прынесена вадой', серб.-харв. *plāv* 'лодка, човен', *splāv* 'плыт, паром; баркас', макед. *сплав* 'плыт'. Прасл. **plavъ/ plavъ* < і.-е. **plōw-o-s* (Банькоўскі, 2, 620). Да *пльць*, *плъціци* (гл.). Сюды ж: на *плавэ* 'ў стане плавання, на вадзе' (ТСБМ).

Плаў₂ 'нераст рыбы' (паўн.-усх., КЭС), рус. смал. *плав* 'нераст', польск. *plaw* 'выцяканне насення, палюцыя; месячныя ў жанчын'. Відавочна, з польск. мовы.

Плаўба 'плаванне' (Стан.). Новаўтварэнне паводле чэш. *plavba* 'тс'. Ад яго пры дапамозе бел. суф. *-(б)ім* утворана таксама *плаўбім* 'матрос' (тамсама), як *барацьбіт*.

Плаўваць₁ 'дрыгацца, дрыжаць (аб сале ў свінні)' (ганц., Сл. ПЗБ). Відаць, балтызм, параўн. літ. *plevėnti* 'дрыжаць, міргаецць'.

Плаўваць₂ 'плаваць' (Сцяшк. Сл.). Да *пловаць*, якое з *пльць*, *плъціци* (гл.). Суфікс *-ва-*, далучаны да асновы **plav-* (**pla-vati* < **plovati* + **plaviti*), надае дзеяслову працілеглае, неабмежаванае значэнне. Прычынай такой мены асновы была "незвычайнасць" дзеяслова *пльць* < прасл. **pluti, plovo* < і.-е. **pleu-tei, pleu-ō* (параўн. таксама рус. перм. *пліуться* 'плыць'; ст.-чэш. *plvěti, plvu* 'тс', бел. *аплавітна* 'ў дастатку, багата') альбо ўплыў літ. *plauti* 'мыць'.

Плаўдыр 'вечны бадзьяга' (Касп.). Балтызм. Параўн. літ. *plavūnas* 'бадзьяга' < *plavinėti* 'бадзьяцца, цягацца, красці'. Суфікс *-дыр*, як у *бабздыр, пунздыр* (гл.).

Плаўе 'зыбкае балота' (бязоз., ЛА, 5). Рус. пск. *плавье, плавьё* 'тс', 'заліўны луг, забалочанае месца з купінамі'. Гл. *плаў*₁.

Плаўкі₁ (*плавкий*) 'пакаты, спадзісты' (драг., Клім.; в.-дзв., даўг., Сл. ПЗБ), 'пакаты (аб страсе)' (ЛА, 4), укр. *плавкий*, рус. арханг., кур. *плавкий* 'плаўны'. Адназоўнікавае ўтварэнне з суф. *-к-і* са значэннем 'мае ў сабе тое, што названа ўтваральным словам' ад **plavъ*, параўн. польск. *plaw* — пра цякучую ваду. Спачатку прыметнік меў суф. *-yn-ь* — **plavъnъ: плаўны* 'пакаты (аб

страсе)' (полац., чаш., круп., чавус., ЛА, 4), *пліўны* 'тс' (барыс., тамсама), *пліўны* 'павольны, без ветру (пра дождж)' (Сл. ПЗБ), пазней у некаторых дыялектах адбылася мена суф. *-ьп-ъ* на больш характэрны *-ьк-ъ*, як у *гну́ткі, грузкі, даўкі, коўзкі, мулкі*.

Плаўкі₂ мн. л. 'паплаўкі (з бярозавай кары)' (рас., навагр., Сл. ПЗБ), рус. прыбалт. *плавкі* 'змацаваныя паміж сабой дзве вязкі саломы ці чароту, на якіх дзеці вучацца плаваць'. Семантычнае ўтварэнне ад *плаваць*, гл. *плыць*, або з польск. *plaw, plawik* 'паплавок', 'кавалкі кары, коркі, дрэва, прымацаваныя да аднаго края рыбацкай сеткі', параўн. аднак яшчэ ст.-рус. *плавокъ* 'паплавок' (1608 г.).

Плаўкі₃ 'кароткія, шчыльныя мужчынскія трусы для плавання' (ТСБМ). З рус. *плавки* 'тс'.

Плаўкі₄ 'тлуствае сала, якое выдзяляе шмат тлушчу' (пін., стол., ЛА, 4), *плóвкэ (сало)* 'тс' (стол., тамсама), *пліўкі* 'багаты тлушчам' (ТС), 'слізкі', 'слабкі (нітка, вяроўка)' (Сл. ПЗБ); *плаўкі* 'слізкі, гладкі' (саліг., Нар. словатв.), *плавко* 'гладка, лёгка' (ТС). Укр. *плавкий* 'роўны, гладкі, слізкі', рус. валаг. *плавкий* 'які лёгка плыве'. Да *плавіць*, якое з *плыць, плысці* (гл.). Семантыка развівалася ў напрамку: 'здольны плавіцца' > 'багаты тлушчам' > 'слізкі, гладкі'.

Плаўкі₅ 'жоўты пливунец, *Utricularia L. (?)*' (Сцяшк. Сл.). Да *плаваць* < *плыць, плысці* (гл.). Расліны не маюць каранёў і нібыта "плаваюць" у стаячых водах зарослых вадаёмаў і балот.

Плаўкі 'раска, *Lemna minor L.*' (лельч., ЛА, 1). Да *плаваць* < *плыць, плысці* (гл.). Матывацыя: плоскія лісткі "плаваюць" — знаходзяцца на паверхні стаячых ці павольна плывучых вод. Параўн. іншыя роднасныя назвы раскі: в.-дзв. *плаў*, бабр. *пліўня*, саліг. *плавунец*, слон. *плавўчка, плавўшка*, круп. *пуплавень* (тамсама). Знаходжанне раскі на паверхні вады атаясамлівае яе з паплаўком — гл. *плаўкі₂*. Значэнне 'майнік' (ТС), відаць, вызначана недакладна.

Плаўлі 'забалочаны вадаём; зыбкае бязлеснае балота, дрыгва; гразкае месца' (усх.-палес., Талст.), укр. *плавля* 'тс'. Да *плаўе* (гл.), у якім *-j- > -л-*.

Плаўні 'забалочаныя берагі рэк і астраўкі, парослыя водалюбивай расліннасцю, якія затапляюцца вясной у час паводкі' (ТСБМ). Укр. *плавня* 'поплаў, чаротавыя зараснікі, якія заліва-

юцца вадой', рус. пск. *плавня* 'зыбуцае балоцістае месца, дрыгва', арханг. *плавни* 'нізкія, заліўныя лугі', польск. дыял. *plawnia* 'тс'. Да *плаў* (гл.) і суф. *-н-я* 'месца, дзе быў плаў', але, магчыма, да *плаўі*, у якім *-j- > н'* (пад уплывам рус. *плавни* 'плаўні'). Параўн. таксама Бэрталь, ScSl, 15, 294.

Плаўнік₁ 'орган руху ў рыб і водных жывёл' (ТСБМ). З рус. *плавник* 'тс', якое ўзнікла нядаўна як навуковы тэрмін, яшчэ ў "Поўным руска-польскім слоўніку" (Варшава, 1894 г.) польск. *pletwy* (сучаснае *pletwa*) адпавядае рус. *плавательные перья*, як і ў Даля (3, 118).

Плаўнік₂ 'вуда' (Жд. 3). Няясна. Малаімаверна, каб слова ўтварылася з польск. *plawnik* 'паплавок у вуды' — наватвор з 1908 г. (Банькоўскі, 2, 621), у выніку пераносу значэння з часткі на цэлае.

Плаўнік₃ 'рыбацкі човен' (Бяльк.). Утворана пры дапамозе суф. *-(н)ік* ад польск. *plawny* 'прыдатны да плавання'.

Плаўшы мн. л. 'перхаць' (воран., Сл. ПЗБ). Балтызм. Параўн. літ. *plauša* 'тс' (Грынавяцкене, тамсама).

Пла́ха₁, *плашка, плашчак, плахтына, плуха, плушка* 'палавіна расколатага ўздоўж дрэва' (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Янк. 3, Шушк., Яруш., Маш., Некр., Гарэц., Янк. 1, Шат., Касп., Сл. ПЗБ, ТС, Варл.) 'вялікая трэска' (шчуч., шальч., чэрв., Сл. ПЗБ), 'маснічыны' (Сцяшк. МГ), *плашычка* 'плаха' (Юрч. СНЛ). Укр. харк. *пла́ха* 'шырокая дошка; палена, плаха', рус. *пла́хта* 'дошка', 'аполак', 'масніца', 'палка', 'пень', 'зрубанае і ачышчанае ад сукоў дрэва'. Усх.-слав.-польск. ізалекса, роднасная прыметніку *плоскі* (Праабражэнскі, 2, 70; Фасмер, 3, 275) < прасл. **ploskъ* 'плоскі', у якім карэннае *-o-* атрымала экспрэсіўнае падаўжэнне (Махэк, 462), параўн. таксама польск. *plocha* 'бёрда', чэш. *plochy* 'плоскі', славац. *plošina* 'раўніна', 'пляцоўка, платформа'. Яму адпавядаюць лаг. *plaskains, plāskains*, літ. *plòkščias* (< *plāšk-tjas*) 'плоскі' — у такім выпадку можна дапусціць існаванне ў прасл. мове формы **plaskъ*, параўн. польск. *plaski, plaskaty* 'роўны, гладкі', ляш. *pl'askaty*, чэш. *splaskovati* 'сплюшчваць', 'спадаць (пра пухліну)', бел. *пласка* 'брыца, *Echinochloa L.*', *пласкі* 'пакаты'. Дапускаецца роднаснасць са ст.-в.-ням. *flah* 'плоскі' (Ільінскі, ИОРЯС, 20, 3, 112), са ст.-грэч. *πλάξ* 'паверхня, плошча', 'дошка' (Голуб—Ліер, 378). Сюды ж *плаха, пла́хта* 'вілкападобная частка

сахі, на якую набіты жалезныя сашнікі' (Выг., Бес., Янк. 3, Тарн., Сл. ПЗБ, Дэмб. 2, Смул.; Сержп. Земл.), 'рама, аснова драўлянай бараны' (Сл. ПЗБ; Дэмб 2; чэрв., Хрэст. дыял.), а таксама *пלאшка* 'палова капусты' (Вешт.; калінк., Сл. ПЗБ), *пלאхарэм* 'плазам' (ТС). У слав. мовах назіраецца чаргаванне зычных асновы *sk, k, i x* (Брукнер, 419), а таксама падкрэсліваецца генетычная гоеснасць форм **plaskъ* з **plax-ъta* (Фасмер, 3, 276).

Пלאха₂, *пלאшка*, *пלאхта*, *пלאшачка*, *пלאшчына*, *прыпלאшнык* 'доўжань, века вялікай бакавой адтуліны ў вулі-калодзе' (лун., Шатал.; паст., Сл. ПЗБ; Нікан.; віц., гродз., брэсц., гом., ЛА, 1), 'драўляны каркас лежка' (паст., Сл. ПЗБ). Да *пלאха₁*.

Пלאха₃, *пלאшышча* 'шырокі кавалак поля', 'пласт сала' (ТС; светлаг., SOг, 39, 352; Юрч. СНЛ), *плахвіна* 'пляц' (ТС); *пלאха* 'элемент узору на тканіне ў форме прамавугольніка' (брагін., 3 нар. сл.), *пלאшкі* 'ўзор у 4 ніты' (Уладз.); *пלאхі* 'плахта, несшытая спадніца' (Ян.). Да прасл. **plaxa* (Банькоўскі, 2, 614) > *плах₁* (гл.).

Плахэй 'злы' (чэрык., ЛА, 5). З рус. *плохой* 'тэ' (Карскі, 2, 230).

Плахі₁ (*плахій*) 'дрэнны, нядобры' (Бяльк.; чэрв., пух., даўг., Сл. ПЗБ; Ян.), 'непрыстойны' (віл., Сл. ПЗБ). З рус. *плохой* 'кепскі, дрэнны', 'няўжыўчывы', 'непрыгожы, несамавіты', 'дурны, някемлівы, бесклапотны' і інш., якое з'яўляецца глухім варыянтам балтызма *благі* — літ. *plõgas* 'благі, дрэнны, паганы', 'худы', 'слабы', параўн. прасл. **krasъ* — літ. *grõžis* 'краса', прасл. *xutrъ* — літ. *gudrùs* 'хітры', альбо пад уплывам рус. *плохой* бел. *благі* змяніла звонкія зычныя на глухія.

Плахі₂ 'спакойны, добры' (шчуч., пруж., Сл. ПЗБ), 'слабы' (Ян.), 'ціхі, сціплы' (дзятл., Сцяшк. Сл.). Укр. *плохий* 'спакойны, ціхмяны, лагодны, рахманы, пакорлівы', польск. *plochy* 'палахлівы, дзікі', 'ветрагон', 'марны, нікчэмны', каш. *plõxi* 'тэ', 'хуткі', чэш. *plachý* 'палахлівы, асцярожны', 'сарамлівы', ц.-слав. *плахъ* 'баязлівец', стараж.-рус. *плахъ* 'трывога', *плахый* 'які памыляецца', славен. *pláh* 'сарамлівы', серб.-харв. *pláh* 'парывісты, запальчывы', 'круты', макед. *плах*, балг. *плах* 'баязлівы'. Прасл. **roľxъ*, параўн. поўнагалосныя формы: бел. *полах*, рус. і ўкр. *пóлох*, роднасныя ст.-грэч. *πάλλω* 'ўзбуджаю, узварушваю', *πελεμίζω* 'трэсці (трасу)', ст.-нарв. *felms-fullr*, гоц. *us-filma* 'напалоханы', ст.-нарв. *fēla* 'напалохаць' < i.-e. **pólo-/ *péle* (Бяз-

лай—Сной, 3, 45; Фасмер, 3, 317). Бел. і ўкр. формы з *пло-*, відаць, пад уплывам польскай мовы.

Плахотка 'андарак не шыты, а з цэлага кавалка падвязаны' (гом., Шн.). З *плахота* < *плахта₁* (гл.) і суф. *-ька*.

Плахта₁ 'жаночае адзенне тыпу спадніцы з двюх сшытых да палавіны полак' (ТСБМ), 'вялікая хустка', 'посцілка' (Сл. ПЗБ), 'бялізна' (Бес.), 'пялёнкі' (Федар. 6), 'дзяруга' (Бес.). Укр. *плахта* 'спадніца, сшытая да палавіны', 'хустка', 'прасціна', 'палатно'; рус. *плахта* 'від спадніцы', 'хустка, вышытая золатам'; 'мяшок з грубай тканіны', 'валасяніца'; польск. *plachta, placheta* 'кавалак грубага палатна', 'від прасціны', 'посцілка', 'хустка', 'тоўстая хустка, плед', палаб. *plõxtä* 'абрус, прасціна'; н.- і в.-луж. *plachta* 'прасціна', 'ветразь', 'экран', 'посцілка'; чэш. *plachta* 'брызент, тэнт на фуры', 'ветразь', славац. *plachta* 'тэ', 'прасціна', 'занавеска', славен. *pláhta* 'навес, тэнт', 'гунька', 'дзяруга', серб.-харв. *плахта* 'абрус', 'прасціна', 'чахол на мэблю'. Прасл. **plaxъta*, першаснае значэнне якога цяжка вызначыць (Банькоўскі, 2, 614) — 'кавалак грубага палатна' (?), — звязана генетычна з *пלאха*, *пласкі* і з *пלאшч* (Міклашыч, 248; Ільінскі, ИОРЯС, 20, 3, 112; Брукнер, 419; Фасмер, 3, 276; Бязлай, 3, 46). Булыка (Лекс. запазыч., 110) ст.-бел. *плаха* 'палатно' адносіць да запазычанняў са ст.-польскай мовы — няма падстаў. Сюды ж: *плахта* 'ўстаўная частка крыла ў млыне — шчыт з тонкай драўніны' (слуц., Нар. словатв.).

Плахта₂ ў выразе: *плахтой* 'спосаб укладкі дошак для прасушкі ў выглядзе трохвугольніка — адна на адну' (бяроз., Шатал.; Сл. ПЗБ). Да *плах₁* (гл.).

Плац₁ 'прысядзібны ўчастак' (стаўб., Прышч.), ст.-бел. *плаць* 'зямельны ўчастак у горадзе' (з XVII ст.). Відаць, непасрэднае запазычанне з ням. *Platz* 'плошча', гл. *пляц*.

Плац₂ 'шоўк' (Тураўшч. 1, 66). З польск. *plóscienko* 'тэ', утворанае, як *плат*.

Плацдарм 'мясцовасць, на якой разгортваецца ваенная аперацыя' (ТСБМ). З рус. *плацдарм* (у пач. XVIII ст. яшчэ *пласдарм*), якое з франц. *place d'armes* пад уплывам *плац* (Фасмер, 3, 276).

Плацёнка 'палатно з фарбаваных нітак, вытканае ў рады' (Нас.; гродз., Мат. АС), 'шарачак, саматканы матэрыял у палоску ці ў клетку' (Яруш., Варл.), *плацёнко*, *плацёнак*, *плуценко*

‘те’ (Сцяц.; Сл. ПЗБ), ‘ільняная тканіна для сукенак і спадніц’ (мядзв., Нар. сл.; маст., Сцяшк. Сл.), ‘палатно ў 4 ніты; снавалася і ткалася фарбаванымі ніткамі, узорами — клетачкай, прызначалася на хвальбоны’ (Жд. 3), *плоце́нок* ‘льняная, дамаатканая спадніца’ (кам., Шатал.), *плаце́нак* ‘те’ (плешч., ДАБМ, камент., 934). З польск. *plóscienko* ‘тонкае, дарагое палатно, звычайна шаўковае’ (з XVI ст.), якое з *plótno* < *палатно́* (гл.). З бел. мовы слова запазычана рус. гаворкамі: наўг., пск.: *платё́нко* ‘сукенка’, ‘адзенне’, ‘верхняя вопратка’, валаг. ‘прадметы ніжняй бялізны’. Сюды ж *плаця́нковы*, *плаце́нкавы* ‘баваўняны’ (Сцяшк. Сл.), ‘парцяны, з тонкага дамаатканага палатна’ (Жд. 1, Нас., Сл. ПЗБ; навагр., карэліц., Жыв. сл.).

Плаці́на ‘высакародны метал шаравата-белага колеру’ (ТСБМ). З рус. *платина́* ‘те’, якое праз ням. *platina* ці непасрэдна з ісп. *platina* ‘кепскае срэбра’, вытворнага ад ісп. *plata* ‘срэбра’ (Фасмер, 3, 275), — апошняе адпавядае прасл. **plata*: у той час сярэбраны посуд уваходзіў у манетарную сістэму (Мартынаў, вусн. паведамл.).

Плаці́на₁ ‘гідратэхнічнае збудаванне на рэках і вадаёмах для падняцця ўзроўню вады’ (ТСБМ; Сл. ПЗБ). Да *плот* (гл.) і суф. *-ін-а*. Найбольш імаверна, што слова прыйшло з рус. моўнай тэрыторыі. Параўн. рус. паўн. *плоті́на* ‘пярэспа’, разан., вароніж. ‘гаць’, омск. ‘ніжня бярэны плыта’, арх. ‘фундамент дома з бярэнняў і інш. пабудоў’.

Плаці́на₂ ‘невялікі кавалак палатна, анучы’ (Шат.), *плаці́нка* ‘абрэзак матэрыі’ (ТС). Да *плат*, *палатно* (гл.).

Плаці́на ‘агароджа з жэрдак’ (слуц., ДАБМ, камент., 811), ‘доўгая і тонкая жардзіна для плота’ (Варл.), *плаці́на* ‘жэрдка ў плоце’ (астрав., Сл. ПЗБ), *плаці́нка* ‘накрытая паветка, сцены якой з паркану’ (Варл.). Да *плот* (гл.). Сюды ж *плаці́на* ‘жэрдка (з плоту)’ (гом., Мат. Гом.).

Плаці́шка ‘ручнік’ (паўн.-усх., Шн. 2). Да *плат*, *палатно* (гл.). Суфікс *-ішк-* больш характэрны для рус. моўнай тэрыторыі.

Плаці́ць ‘аддаваць грошы або што-небудзь каштоўнае за што-небудзь’ (ТСБМ, Яруш., Нас.; Бяльк., Сл. ПЗБ, ТС). Да прасл. **plattiti*, якое ад **platt* ‘кавалак палатна ці іншай тканіны’ > *плат* (гл.).

Плаці́це, *плаці́цьця*, *плаці́це*, *плаці́ця*, *плаці́ць*, *плаці́цье*, *платы́цье*, *платы́цье* ‘сукенка’ (ТСБМ, Юрч., Янк.1, Касп., Сл. ПЗБ, Сцяшк.

Сл., Бяльк.; ганц., Сл. Брэс.); ‘бялізна’ (ТСБМ, Юрч.; ст.-дар., Жыв. НС; слонім., рагач., Арх. ГУ; Сцяшк. Сл., Некр., Янк. 1; бых., Янк. Мат; Маш., Нас., Шат., Касп., Сл. ПЗБ, Мат. Гом.; пін., Сл. Брэс.; петрык., Шатал.; навагр., калінк., 3 нар. сл.; навагр., Жыв. сл.; слонім., лельч., ваўк., шчуч., Нар. лекс.); ‘адзенне’ (Маш., Нас., Сл. ПЗБ); ‘брудная бялізна’ (паўсюдна, акрамя гродз., ЛА, 3). Укр. *плаття́* ‘адзежа’, ‘бялізна’, рус. *платье́* ‘дарагое адзенне’, ‘сарафан’, ‘спадніца’, ‘бялізна’, польск. *placie* ‘анучы, краўкі, хусты, кавалкі палатна, брудная бялізна’. Прасл. **plattje* < **platt* > *плат* (гл.); Фідроўская (Зб. памяці Багародзіцкага, 143) лічыць слова запазычаным са ст.-слав., што не мае падстаў, калі выводзіць яго з прасл. **plattь*, параўн. ESJSt, 11, 652.

Плаці́шка ‘збудаванне з лазы для захоўвання сена’ (віл., Сл. ПЗБ). Са словазлучэння *плаці́на* (*будыніна*) < *плот* (гл.).

Плач ‘праліванне слёз ад болю, гора, жаху і гукі, якія суправаджаюць гэта’ (ТСБМ, Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк.), *са плачо́м* ‘плачучы’ (бялын., Янк. 3), *пла́чма плакаць* ‘плакаць, памнажаючы слёзы ўвесь час’ (Нас.), *пла́члівы* ‘слёзны’, ‘слязлівы’; укр. *плач*, рус. *плач* ‘плач’, польск. *placz*, в.-луж. *pláč*, н.-луж. *plac*, чэш. *pláč*, славац. *pláč* ‘те’, славен. *pláč* ‘плач’, серб.-харв. *pláč*, макед., балг. *плач*, ст.-слав. *плачь* ‘плач’. Прасл. **placь* < **plak-jь* ад **plakati* > *плакаць* (гл.).

Плашані́ска (*плашані́ско*) ‘непаслухмяны’ (пруж., Сл. ПЗБ). Да *плахі* (гл.). Утворана пры дапамозе суф. *-ён-* (як і *слухм-ян-ы*) + *іск-о*. Параўн. *плашэй* ‘горш’ (карм., Мат. Гом.).

Пла́шка ‘палавіна качана квашанай капусты’ (Сцяшк. Сл.), ‘палова качана капусты’ (зах.- і паўн.-зах., калінк., ЛА, 4); ‘нешырокая паласа поля’ (стол., Нар. лекс.), ‘доўгая палоска на посцілцы, вытканая ўзорам у віленку: шыракаватыя рады, вытканыя пражай рознага колеру’ (брагін., Нар. лекс.); ‘палавіна цурбана, расколатага напалам’ (Касп., Бяльк.), ‘бервяно, расколатае па даўжыні на 2—3 палены’ (ашм., Стан.), ‘вязы ў саях’ (гродз., ЛА, 2), *пла́шкі* ‘ставы, сам ткацкі станок’ (брагін., ЛА, 4), гродз. *пла́шка* ‘бервяно ў зрубе калодзежа’ (Цых.), ‘шырокі кавалак (сала, поля і інш.)’, ‘расколатае палена’ (ТС). Да *пла́ха*₁, *пла́ха*₂ (гл.).

Плашч ‘лёгкае паліто пераважна з непрамакальнай тканіны’ (ТСБМ, Сл. ПЗБ, Сцяшк. Сл.). Укр., рус. *плащ*, польск. *plaszcz*, н.- і в.-луж. *pláčc*, чэш., славац. *plášť*, славен. *pláčš*, серб.-харв.

плашч, харв. чак. *plašč*, макед. *плашт*, балг. *плашт(ът)*, ст.-слав. *плашь* ‘плашч’. Прасл. **plaščь* не зусім яснага паходжання. Праабражэнскі (2, 70), Брукнер (420) звязваюць гэтую лексему з *плат*; больш імаверна суадносіць з *пласкі*, *пласкі* (гл.) (Ільінскі, ИОРЯС, 20, 3, 113; Міклашыч, 248; Фасмер, 3, 277; Бязлай, 3, 49). Банькоўскі (2, 618) звязвае з прасл. **plast-ъ* > *пласт* (гл.), да якога далучаўся суф. *-jъ > **plastjъ* ‘пастухоўская апанча, густа сплеченая з пасмаў воўны’.

Плашчавіна ‘плошча’ (Ян.). Да *пласкі* (гл.) > *плашчавы*. Параўн. рус. забайк. *плаціавыі* ‘разгалісты’.

Плашчак₁, *плошчак* ‘абцясаная бэлька ў сцяне’ (Тарн.; астрав., лях., Сл. ПЗБ), ‘брус’ (івац., Нар. сл.), ‘бервяно з плоскімі бакамі’ (Жд. 1), ‘палова распілаванага ўздоўж бервяна’ (кобр., Нар. лекс.; Сцяшк. Сл.), ‘ашлап — суцэльнае бервяно над сточанымі’ (іўеў., ЛА, 4), ‘грунтвага’ (трак., Сл. ПЗБ), ‘бервяно ў зруба калодзежа’ (П.С.). Лексема запазычана з польск. *plaszczak* ‘абчасанае з 4 альбо з 2 бакоў бервяно’ < *plaski* < (паводле Банькоўскага (2, 617)) **plaz-ьskъ* < **plaza* — *плаз* (гл.). Некаторыя са значэнняў бел. лексемы ўзніклі пры ад’ідацыі *пласіка*, *пласка* (гл.).

Плашчак₂ (*плошччак*) ‘паром з бартамі і шпангоўтамі (як лодка)’ (Маслен.). Відцаць, да *пласкі* (гл.).

Плашчак₃ ‘сорт ячменю’ (Сцяшк. Сл.), ‘сорт бобу’ (в.-дзв., Сл. ПЗБ). Да *пласкі*, *пласкі* (гл.). Названа з-за плоскага коласа ячменю, плоскага зярняці бобу.

Плашчаніца ‘прадмет культу: кавалак тканіны з выявай Хрыста ў труне’ (ТСБМ, Бяльк.). Яшчэ Праабражэнскі (2, 70) суадносіць з *плат*, *плашч* (гл.). Усходнеславянскае.

Плашчуга₁, *плашчуха*, *пласкуга* ‘брыца, *Echinochloa crus galli* L.’ (гродз., кобр., мін., ЛА, 1; лях., баран., Сл. ПЗБ; стаўб., Жыв. сл.); *пласкуга* ‘пустазелле’ (Скарбы), ‘асака, *Carex* L.’. Да *пласкі* (гл.) і суф. -уга, -уха з непахвальным значэннем. Названа паводле плоскага сцябла.

Плашчуга₂, *пласкуга*, *пласкуха*, *пластуха* ‘мужчынскія каноплі’ (баран., навагр., гродз., ДАБМ, камент., 870). Гл. *пласкаі* ‘тс’, утварыліся пры ўсячэнні асновы да *пласк-*.

Плашчы ‘барвёны ў глухой сцяне, у прасле’ (івац., ЛА, 4). Утворана ў выніку рэдэрывацыі з *плашчак₁* (гл.), як, напрыклад, *фляга* < *фляжска*.

Плашчэй ‘больш пахіла’ (мецісл., Юрч. СНЛ). Прыслоўе, утворанае ад *пласкі* (гл.).

Плашчына ‘дзверцы ў стаячым вулеі’ (паст., ЛА, 1). Да *пласка*₂ (гл.). Параўн. рус. дыял. *плаціна* ‘плаха, плашка, палена дроў’.

Плашчыца, *плошчыца* (*ploščyca*) ‘клоп’ (Тарн.), параўн. польск. сілез. *ploščyca*, *ploščka* ‘тс’; ст.-польск. *ploszczyca* (< **plosčica*, Банькоўскі, 2, 628). Да *пласкі*, *пласкі* ‘сплюснуты’, параўн. *блашчыца* ‘клоп’ (гл.), параўн. яшчэ ст.-рус. *площица* ‘клоп’, якое Німчук (Давньборус., 222) выводзіць з *пласк-ыи*.

Пласчыць ‘пляскаць (далонню аб далонь)’ (мазыр., Нар. Гом.). Няясна; магчыма, балтызм. Параўн. літ. *plekšėti* ‘пляскаць’, ‘плёскаць’, *plekšnóti* ‘апладзіраваць’.

Пласчыць₁ ‘ганьбіць’ (карэліц., Сцяшк. Сл.), ‘ганіць’ (Жд. 1). Да *пласкі* ‘благі’, гл. *плах*. Параўн. *плашэй* ‘горш’ (Юрч. СНЛ). Сюды ж *плашэць* ‘слабець здароўем’ (Юрч. Вытв.), *плашчыць* і *плашчыць* ‘пагаршацца’ (Нас.). Паводле Цвяткова (Запіскі, 2, 56), апошняе слова выводзіцца з польск. (“э замест а пасля шыпячых гукаў з агульнаславянскага ь манафтонгавага”), што неабавязкова, параўн. *харашчыць* і пад.

Пласчыць₂ ‘паспрабаваць’ (Бяльк.). Няясна.

Плебей ‘чалавек ніжэйшага саслоўя (у Рыме), чалавек не арыстакратычнага паходжання’ (ТСБМ), ст.-бел. *плебей*, *плебеусь*, *плебеуиць* (XVII ст.) запазычаны са ст.-польск. *plebejusz*, *plebejus*, якія з лац. *plēbēius* ‘простанародны, просты, беспародны’ (Булыка, Лекс. запазыч., 26).

Плёва₁, *плёвы*, *плёўкі* ‘высеўкі з грэчкі’ (смарг., ЛА, 4), ‘мякіна, адходы пры паланні’ (ЛА, 2), *плёўкі* ‘высеўкі’ (Сл. ПЗБ). Рус. *плёва*, *плёвы* ‘мякіна’, польск. *plewa* ‘мякіна’, *plewy* ‘пустазелле, смецце’, палаб. *plǎvoj*, н.-луж. *plowu*, *plowku*, в.-луж. *pliwu* ‘мякіна, адходы’, чэш. *pleva*, славац. *pleva*, славен. *plěva*, серб.-харв. *плёва*, макед. *плева*, балг. *пьява*, *плевница*, ст.-слав. *пльва* ‘тс’. Прасл. **pelva* роднаснае лат. *pelus*, *pel(t)vas*, ст.-прус. *pelwo*, літ. *pėlūs*, *pelaĩ* ‘мякіна’, лац. *palea* ‘тс’, ‘высеўкі’ (Траўтман, 213; Мюленбах—Эндзелін, 3, 198; Махэж, 459; Варш. сл., 4, 235; Бязлай, 3, 57). Апрача гэтай лексемы на ўсх.-слав. тэрыторыі пашырана *полова*, *палова* (гл.), якія адносяцца да прасл.

**polva*, у той час як у зах.- і паўд.-славянскіх пераважае **pelva* (Банькоўскі, 2, 608).

Плёва₂ ‘перхаць’ (гарад., ЛА, 1; Касп.; гарад., віл., ЛА, 3), ‘шалушэнне скуру’ (гарад., віц., ЛА, 3), рус. пск., цвяр., наўг., калуж. *плéва, плевá* ‘перхаць’. Паводле Мяркулавай (Этимология—1970, 175) — да прасл. **plēva*, роднаснага літ. *plėvė* ‘скурка, тонкая абалонка’ (Буга, Rinkt., 2, 302). Гл. папярэдняе слова.

Плёвень ‘погань, нечысьць, якая ўсё знішчае, з’ядае’ (ТС). Можна дапусціць, што гэта — абстрагаванае ц.-слав. *plъvelь*, якое са ст.-слав. *plъvelь* < прасл. **pelvelь* < **pelva*, **pelti* (Персан, Beitr., 805; Фасмер, 3, 277). Гл. *палоць*.

Плевуціна, плівуціна, плівуціначка ‘лёгкае адзенне’, ‘плеўка’ (Юрч. СНЛ; Юрч. Вытв.), рус. смал. *плевутіна* ‘тонкая скурка, плёнка’. Да *плява₁* (гл.).

Плед ‘пакрывала з шарсцяной тканіны’ (ТСБМ). Праз польск. *pled* ці рус. *плед* (у якой праз ням. мову) запазычана з англ. *plaid* ‘гунька, ваўняная коўдра шатландскіх горцаў, якую яны (скручаную) насілі на левым плячы і выкарыстоўвалі як плашч ці бурку ў кепскае надвор’е’ < гэльск. *plaid* ‘коўдра’ (Фасмер, 3, 277; Банькоўскі, 2, 604) < *palaid* ‘аўчына’.

Плэйтух, мн. л. *плэйтухі* ‘доўгія касмылі на галаве’ (ТС), *плэйтух* ‘нехайны чалавек’ (жлоб., Жыв. сл.; Бяльк.), ‘тупіца, разява’, *плэйтухі* ‘валасы, кавалкі’: *каб... ударыў аб мост, сь цябе б плейтухі пыляцелі* (Юрч. СНЛ), *плэйтух, плейтушына, плейтушка* ‘лаянкавы выраз на яўрэяў’ (Нас.), рус. смал. *плэйтух* ‘мянушка яўрэя’. З польск. *flejtuch* ‘нехайны, брудны, непрыстойны, нядбалы’, якое са ст.-ням. *fleien* ‘мыць’ і *Tuch* ‘палатно, хустка’. Гэтае значэнне развілася з першасных: ‘шматок, жмут, касмыль пакуля’; ‘скрутак марлі ці корпіі для затыкання ран’. Паводле Банькоўскага (1, 375) — з мовы цырульнікаў, узыходзіць да ням. *flet*, цяпер у значэнні ‘канал’ і *tuch* ‘хустка’.

Плэктар ‘медыятар да мандаліны’ (Інстр. 3). Праз рускую (*плектр*) ці польскую (*plektr* — гл. Варш. сл., 3, 66, цяпер — *plektron*, SWO, 1980) мовы з с.-лац. *plēctrum* ‘палачка, якой ударалі па струнах кіфары ці ліры’ < ст.-грэч. *πλήκτρον* ‘тэ’.

Плёмен ‘племя, род’ (Дабр.). Паводле Цвяткова (Запіскі, 2, 68), наватвор да *племя* (гл.), часткова суадносны з рус. *пламень* пры *пламя*. Параўн. *племень* ‘род’ (ТС).

Плёмя, плёме, плём’е, плеймё, сюды ж *плёменства, племеўство, плямя, племённе, племянэ* ‘аб’яднанне некалькіх родаў у дакласавым грамадстве’, ‘сваякі, радня; дзеці, родзічы; пакаленне; патомства; парода’ (ТСБМ; Яруш.; Нас.; Нік. Очерки; Мат. Гом.; ТС; Карскі, 2—3, 183; Кольб.; Сцяшк. Сл.; Жд. 2), *на плёмя* ‘для атрымання патомства’ (Нар. Гом.), *плёмень* ‘род’ (ТС), *плёмённік, плёмённысты* ‘здольны да размнажэння’, *плёмённіца* ‘пладавітая жанчына’ (Нас.). Укр. *плём’я*, рус. *плёмя, плямя*, смал. *племьэ* ‘племя’; *плёмень* ‘сям’я, род, радня’, *племён* ‘племенні’, *плёмённе* ‘сям’я, род, радня’; польск. *plemię*, чэш. *plemeno*, ст.-чэш. *plémě*, славац. *plemeno*, арх. *plemā*; славен. *plēme*, серб.-харв. *плёме*, макед., балг. *плёме*. Прасл. зыходнае **pled-men* > **pleme* ‘род, пакаленне, нашчадкі’ (без і.-е. адпаведнікаў), роднаснае аснове **plod-* ‘нашчадкі’ (параўн. рус. *плод, плода* ‘нашчадкі’ — так яшчэ Шымкевіч), — да і.-е. *(s)pel- ‘калоць, расшчапляць’ (Фасмер, 3, 278; Бязлай, 3, 53; Скок, 2, 681; Махэкэ, 454; Шустар-Шэўц, Этимология—1984, 225—226). Банькоўскі (2, 605), прыводзячы ў якасці адпаведніка ст.-грэч. *πλήθος* ‘мноства (людзей, прадметаў), лік’, лац. *plebs* < *plēbēs* ‘народ, натоўп’, магчыма, і літ. *pledėkšnė* — пра струк гароху, выводзіць праформу **pledh-men*. Сюды ж *плямённік, плёмённік, плімянік* ‘непакладаны кабан’ (віц., ДАБМ, камент., 884), г. зн. пакінуты “на племя” ‘на расплод’.

Плен₁ ‘нязжаты касмыль жыта, пакінуты ў полі для прыманкі зайцоў’ (Сцяшк. Сл.). Да польск. *plenię* ‘размнажацца, прыносіць плён’ ст.-польск. *pleni* ‘плодны, ураджайны’, з якіх — *плен*, відаць, пры ад’ідэацыі *плен* ‘палон, здабыча’. Магчыма, звязанае з прасл. **plegti*, параўн. чэш. *plěnut* ‘са ‘пладзіцца’ (Махэкэ, 457; Варбат, Этимология—1978, 23), суадноснае з папярэднім словам.

Плен₂ ‘пасяджэнне’ (Юрч. СНЛ) — скарочаная (без -ум) форма лексемы *пленум*. Параўн. таксама рус. маск. *плённий* ‘пленажны’, што ўзыходзіць да лац. *plēnus* ‘поўны’.

Плёна, пленá, плёнка, плёнчэчка ‘тонкая шчарбінка або лускавінка на метале’ (Нас.), ‘трэшчынка ляза касы, сякеры’ (ТС), параўн. рус. *пленá* ‘трэшчынка, наслоены лісточак, бліскаўка ў метале ці камені (напр., лабрадарыт)’, польск. *plon* ‘пелька’, *plonia*, чэш. дыял. *plena* ‘шчарбінка ў жалезе’, *pleň* ‘шчарбінка

на сякеры', славац. *plena* 'те', славен. *plěna* 'шчарбінка ў жалезе', серб.-харв. шток. *plěna* 'трухлявае месца ў дрэве', *plen(j)iv*, *plenav* 'дрэнна каваны, са шчарбінамі', 'рыхлы, дуплісты', балг. *пленá* 'трэшчына, шчыліна'. Паводле Махэка, першаснае значэнне лексемы — як у рус. *плень* 'зярнытка попелу (у адлітым метале)', роднасным яму з з'яўляецца літ. *plėnys* 'попел', лат. *plēnes* 'белы попел на вуголлі', а таксама ст.-грэч. σπλῆδος, σπλός 'попел' (Махэк₂, 458). Фасмер (3, 278) і інш. (тамсама) супастаўляюць з лат. *plāva* 'неглыбокая трэшчына ў метале', якое звязваюць з лат. *plēne* 'гэраль, акаліна'.

Плендраваць, ст.-бел. *плендровати*, *плендровати* 'рабаваць' (XV ст.). Са ст.-польск. *plądrować*, *plundrować*, якія з ням. *plündern* 'те', 'спушташаць', с.-в.-ням. *plundern* 'те' (Ротэ, JBS, 4, 3—4, 120).

Плénка, *плéначка* 'пенка на малацэ пры яго варцы' (брасл., ЛА, 4; брасл., Сл. ПЗБ; Нас.), 'плеўка на паверхні стаячай вады' (брасл., Сл. ПЗБ), 'мазгавая абалонка' (брасл., шуміл., Сл. ПЗБ). Прасл. *plěna*. Гл. *плéнка*.

Плэнтух 'балбатун', *плэньціць* 'гаварыць абы-што' (слонім., Жыв. сл.). З польск. (да XVIII ст.) *plętać*, якое з прасл. ітэратыва *plętatī* з інфіксам -n- ад **plęsti* 'плясці' (параўн. санарызаванае літ. *blęsti* 'змешваць'), параўн. *плясці* 'ілгаць, нагаворваць' (гл.). Сюды ж, відаць, *плэйтух*, *плэйтош* 'гаваркі, балбатлівы чалавек' (Сл. Брэс.), *плэйтуха* 'пляткарка' (ТС), збліжаныя з *плэйтух* 'неахайны чалавек' (гл.).

Плэnum 'пленарнае пасяджэнне (пры ўдзеле ўсіх членаў выбарчага кіруючага органа)' (ТСБМ). Праз рус. *плениум* 'те' з лац. *plenum* 'поўнае'.

Плес 'глыбокае месца на балоце, дзе заўсёды стаіць вада' (Бес.), 'шырокі фарватэр' (Крывіч, 1), 'прырэчная сенажаць, якая заліваецца ў час разводдзя' (глус., Янк., дыс.), 'забалочаныя берагі азёр' (палес., Талст.), *плэсо* 'балота, занесенае пяском' (Скарбы). Гл. *плэс*.

Плэсень, *плэсінь*, *плэсні*, *плэсене* 'цвіль на квашанай капусце' (ЛА, 4). Гл. *плэсня*. Рэгіянальнае *плесь* 'те' (гом., тамсама) паводле *цвіль*, *бросьць*, з былым суф. *-ь са значэннем адцягненасці.

Плесканіна 'макрата' (свісл., Шатал.). Ад *плэскаць* 'плюхаць' па тыпу *плюханіна* 'плюхота', параўн. польск. *ploskony*, *ploskuny* 'дождж са снегам, плюхота, плюта, слата', каш. *plėskótńica* 'те', польск. *plesk*, памор. *plėck*, *plėšč* 'те'.

Плэскаўка 'лешч, *Abramis brama*, L.' (Крыв.), укр. *плэсканка*, *плескавіця* 'рыба *Abramis argyrotenca*', самбарск. *pleskawka* 'те', чэш. *pleskač*, славац. *plieskač*, балг. *плэсканица*. Да асновы *plesk*, параўн. *плескатаць*, *пляскаць*, у тым ліку 'нераставаць': *рыба пляскачыць* (ЛА, 1). Параўн. каментарый да славац. трэнчынск. *malý pleskač* — "v miestach nerestenia robia veľ'ký čl'apot ('плэскаць, лапатанне'), *plieskanie*" (Этимология—1978, 87). Гл. таксама Махэк₂, 120. Паводле Каламіец (Рыбы, 67), другаснае ўтварэнне на базе першасных **leščati*, **ljaščati* гукапераймальнага паходжання, параўн. *лешч* (гл.).

Плэскаць, *плэскаціца* 'плюхацца, пляскацца ў вадзе' (Сл. ПЗБ), сюды ж *плескатаць* 'цурчаць' (Нар. Гом.), *пліскытаць* 'плявузгаць, гаварыць абы-што, балбатаць' (стол., Сл. Брэс.; валож., Жыв. сл.; Юрч. СНЛ), *плескатаць*, *пляскатаць* 'клекатаць (пра бусла)' (хойн., слуц., ЛА, 1), *пліскытаньня*, *пліскатня* 'балбатня' (Юрч. СНЛ), укр. *плескати* 'пырскаць, хлюпаць вадою', 'балбатаць, выдумляць', 'шлэпаць па гразі'; рус. *плескать*, *плэскаць* 'плюхацца', польск. *pleszczeć* 'абліваць', *plaskać* 'те', 'хляпаць', *pleskot*, *pleskotać* 'плесці, несці лухту'; н.-луж. *plaskać*, *plaskotać* 'плэхацца, паласкацца', 'цурчаць', в.-луж. *pleskać* 'те', *pleskotać* 'плюхацца; плэскацца; пырскаць', чэш. *pleskati*, *plěstiti* 'пляскаць, ляпаць', 'малоць языком', славац. *pliskat* 'те', 'кідаць', 'плюхаць, плэскацца'; славен. *pleskati* 'пляскаць, ляпаць', 'пляскаць па вадзе', серб.-харв. чак. *plěskati*, шток. *pljěskati* 'ляскаць у далоні', серб. *плэскати* 'пляскаць, ляпаць', 'упасці, пляснучца', макед. *плеска* 'пляскаць (у далоні), ляпаць', 'замешваць цеста', балг. *плэскам* 'плэхаць; плявузгнуць', ст.-слав. *плескати* 'пляскаць у далоні'. Прасл. **pleskati*, інтэнсіў **plyskotati* 'пляскаць' — другая ступень чаргавання **ploskati* > *плэскаць*, *плэхаць* (гл.). Роднаснае літ. *plėškėti* 'шчоўкаць, ляпаць', лат. *plėksēt* 'ляпаць; балбатаць; бурліць', 'таўчы мяккую зямлю ці гліну', *plaksēt* 'ляпаць'. Мяркуецца, што гэта гукаперайманне (Траўтман, 225; Фасмер, 3, 279). Куркіна (Этимология—1978, 31) услед за

Міклашычам (254) дапускае магчымасць аднясення прасл. **pleskati* да кораня **pol-* у якасці другаснай вытворнай асновы.

Плэсна 'пярэдня (паміж пятой і пальцамі) частка ступні нагі, плюсна' (Нас.), *плэсьня* 'тс', 'паглыбленне на далоні' (Стан.). Укр. валын. *плэсна*, зах. *плесно́*, рус дыял. *плесна́*, *плесніца*, польск. дыял. *plóśna*, *plesnia* 'плюсна', чэш. *plesna*, славен. *plěsno* 'пад'ём нагі' < *plěsno*, *plěsna* 'ступня', харв. чак. *plesnǒ*, *plesna* 'падэшва', ст.-слав. плесна, плесно 'ступня'. Прасл. **plesno/ plesna* < і.-е. **plests-no-m/nā* (Бязлай, 3, 55), роднасныя ст.-прус. *plasmena* 'падэшва нагі', літ. *plāsnas*, *plesnà* 'пад'ём нагі' < **plesnas* (Траўтман, 225), *plāksnas*, *plēksnas* 'пад'ём', лат. *pleksne*, *pleksna*, *plezna*, *plezde* 'падэшва', ст.-інд. *práthas* 'шырыня', авест. *fraḡah-*, ст.-грэч. *πλάτος* 'тс', лац. *planta* 'ступня, падэшва', хец. *palzah(h)a* 'падножока, падэшва'. Скок (2, 681—682) выводзіць прасл. **plesna/-o* з і.-е. **plet-* 'шырокі, плоскі'. Куркіна (Этимология—1982, 18—19) на прыкладзе інавацыйных харв. *plěsno* 'планка' і славен. *plěsno* 'плюсна' разглядае паўд.-слав. **plěsno* як вытворнае з суф. *-sno* ад **plet-ti* > *пласці*. Параўн. *плюсна́* (гл.).

Плэсні 'вяснушкі' (светлаг., рагач., б.-каш., Мат. Гом.), *плэсьня* 'тс' (слаўг., карм., ветк.), слаўг., карм. *плэснівыя* 'з вяснушкамі' (ЛА, 3), рус. смал. *плэсни* 'вяснушкі', *плеснівыі* 'з вяснушкамі', прыбалтыйск. 'сівы (пра масць каня)', польск. *pleśń* 'чорная плесня на грэбні пеўня'. Да *плэсьня* (гл.) < і.-е. *plēk-sn-i-s* 'пляма' (Банькоўскі, 2, 607). Сюды ж ст.-бел. *плеснивыі*, *плесневый* 'светла-шэрай масці' (1552 г.), якое Булыка (Лекс. запазыч., 124) выводзіць са ст.-польск. *pleśniwu*; параўн. таксама ст.-чэш. *plesnivý* 'пакрыты плесняй', 'сівы, белашэры (пра каня)'.
Плеснік 'трыпутнік сярэдні, *Plantago media* L.' (гродз., Кіе). Няясна, магчыма, звязана з *пласкаты*, *плоскі* (гл.). Параўн. таксама *плісняк*, *плішнік*, *плішнік* і інш., якія называюць аер, 'Асorus salatus L.'

Плэсня, *плэсінь*, *плэсні*, *плэсене* 'мікраскапічны грыбок на харчовых прадуктах, рэчах хатняга ўжытку, на жывёльных і раслінных рэштках, цвіль' (ТСБМ, Яруш., Др.-Падб., Сл. ПЗБ, ТС, ЛА, 4), *плісна́* 'тс' (Нас.), *плэсінья*, *плэсьнівынья* 'бросня, сліз, гніль' (Бяльк.); *плэсьня*, *плісьня* 'раска, *Lemna minor* L.' (рагач., бяроз., ЛА, 1); *плэсневіць*, *плеснявіць* 'пакрывацца плесняй'

(Нас.), *плэснець* 'тс' (ТС), *плэсневы*, *плеснявы* 'плесняваты' (Нас.), *пласнівы*, *пласнявы* 'бела-руды (масць каня)' (Сл. ПЗБ). Укр. *плісень*, *пліснй* 'плесня', *плісонь* 'расліна *Mucor mucedo*'; рус. *плэсень*, *плеснь*, *плэснедь*, *плэсьнядь* 'плесня', польск. *pleśń* 'бросня', н.-луж. *plěseń* 'плесня', *plěś* 'пена на піве', в.-луж. *plěśń*, чэш. *plíseň*, славац. *pléseň*, славен. *plěsen*, харв. *plijesan*, серб. *плѣсањ* 'тс'; балг. *плесен*, магчыма, сюды ж макед. *плесна* 'лішай; плямка, крапінка'. Прасл. **plěsнь*, роднасныя якому літ. *pelėti*, лат. *pelēt* 'плеснець', *pelēšiai* 'плесня', *plēkti* 'тлець, плеснець', лац. *palleo* 'станавіцца бледным', аднаго кораня з рус. *пелёсий* (Міклашыч, 236, Траўтман, 212; Мацэнаўэр, LF, 13, 164; Фасмер, 3, 279). Склад **plě-* паводле закона метатэзы плаўных узыходзіць да і.-е. **pel-* (абазначае розныя бледныя колеры, Скок, 2, 683). Паводле Махэка₂ (460), прасл. **plěsнь* паходзіць з **plēk-sнь*, у якім пазней *-k-* выпала (спрасцілася). Аналагічна Банькоўскі (2, 607) выводзіць прасл. **plěsнь* < і.-е. **plēk-sn-is*, якое з прыметніка **plēk-sn-os*, параўн. літ. *plėkas*, звычайна *plėkai* 'ясныя яркія плямы' і з *plėkti* 'пакрывацца яркімі плямамі'; самым блізкім фармальным літоўскім адпаведнікам прасл. **plěsнь* з'яўляецца літ. *plėkšnė* 'пляма'. Сной (453), Бязлай (3, 55) мяркуюць, што **plěsнь* (а не **plěsнь*) утварылася пры лапамозе абстрактнага суфікса *-ь* ад прыметніка **plěsнь* (параўн. чак. *plijesan* 'плесневы'), які ўзыходзіць да **plěsь*, параўн. харв. *plijes*, славен. беларуш. *plēs* 'плесня', каш. *ples* 'тс', ідэнтычныя літ. *pošisiai* (мн. л.) 'тс', што ўзыходзіць да і.-е. **pel-* 'шэры, сівы' (Борысь, Папоўска-Таборска, ZPSS, 10, 26). Сюды ж *плесь* 'плесня' (зах.-гом., ЛА, 4), відаць, як *цвіль*, *бросьць* (гл.). Вытворныя: добр. *пласніца* 'плесня, цвіль', рагач. *пласніўка* 'вочка на гародніне' (Мат. Гом.), *пласнівы* 'які заплеснявеў і пасівеў' (Варл.). Паводле Німчука (Давньорус., 289), формы на *-ня* і на *-ен(ь)* — у выніку аналогіі да слоў тыпу *песня*, *восень* і пад., каб пазбегнуць цяжкага для вымаўлення спалучэння зычных, што ў святле сказанага вышэй малаверагодна.

Плэсці, *пласці*, *плесць*, *пласці*, *пласці* 'перавіваючы (палосы, лазу, ніці, стужкі), злучаць (іх) у адно цэлае, вырабляць што-н.', 'вязаць', 'віць вярхоўкі', 'гаварыць без сэнсу', 'гаварыць у сне',

‘узводзіць паклёп, паклёпнічаць’; сюды ж у спалучэннях: *плётма плёсці* ‘хлусіць’, *плёсці кашаві без дужак*, *плёсці плота без калкоў* ‘гаварыць няпраўду, што папала’; *плёсціся*, *плясціся*, *плёсца* ‘паволі ехаць, ісці, заплятаючыся, чапляючы нагой за нагу’, *плётма плёсціся* ‘ўвесь час цягнуцца, ісці’ (ТСБМ, Яруш., Нас., Др.-Падб., Шат.; Касп., Сл. ПЗБ, Мат. Гом., ТС; сміл., Стан.; дзятл., Сцяшк. Сл.; ЛА, 4). Укр. *плесті*, рус. *плесті*, *плесть*, польск. *pleść*, н.-луж. *plasc*, в.-луж. *plesc*, палаб. *plitē* ‘пляце’, чэш. *plésti*, славац. *pliest*, славен. *plésti*, серб.-харв. *плести*, харв. чак. *plēst*, макед. *плете*, балг. *плета*, ст.-слав. плести ‘плесці’. Прасл. **plesti* < і.-е. **plek’-te/o*: ст.-в.-ням. *flehtan*, англ.-сакс. *fleohtan*, лац. *plectō* ‘плесці’; без суф. *-te/o*: ст.-грэч. *πλέκω*, лац. *plicāre* ‘складаць, загінаць, звіваць’ < і.-е. **plek’-* (Міклашыч, 250; Махэк₂, 459; Фасмер, 3, 280; Брукнер, 418; Бязлай, 3, 56); Трубачоў (Ремесл. терм., 248) — **plek-* (**plek’-*). Мее (Études, 180) рэканструюе прасл. форму як **plet-*. Банькоўскі (2, 606) выводзіць тры прасл. формы: **plesti*/**plesti* > **plēsti* > **plet-/***plēt-/***plot* ‘пашыраць, павялічваць, дадаючы новыя элементы’. Тое ж абазначае і літ. *plēsti*, *platus* ‘шырокі’. Адносна значэння ‘ілгачь, абгаворваць, узводзіць паклёп’: Брукнер (418), Махэк₂ (459), Фасмер (3, 280), Копечны (Zákl. zásoba, 269) бачаць у ім семантычны перанос прасл. **plesti*. Фурлан (JS, 29, 120) выводзіць лексему з гэтым значэннем з і.-е. **pléte/o* < **(s)pel-* ‘узнёсла гаварыць’, ад якога можа быць і літ. *plepėti* ‘балбатаць, несці бязглуздзіцу’ (Бязлай, 3, 56), што непераканаўча (Куркіна, Этимология—1994—1996, 199). Паводле Станкевіча (Зб. тв., 1), *плісціся* ў значэнні ‘цягнуцца’ — русізм, што неабавязкова, параўн. балг. жарг. *плетэ* ‘ідзе’ (БЕР, 5, 342).

Плесць ‘хвалі’ (Гарэц., Др.-Падб.), ‘хваля’ (Стан.), смал. *плесь* ‘тэ’, ‘усплеськ’, ‘хваляванне’, *плёсы* ‘хвалі’. Відаць, на базе *плёскаць* утворана гукапераймальнае *плес-* з прасл. суф. **-ь* з адцягненым значэннем, параўн. балг. *плес*, серб.-харв. *пљес* — пра гук падзення ў ваду, плёскаць, параўн. паралельныя формы *плясь* (гл.), балг. *пляс*, серб.-харв. *пљас* ‘тэ’.

Плётніца ‘жанчына, якая любіць хадзіць па сяле’ (калінк., ЛА, 3). Літаральна — ‘тая, што пляце абы-што’, магчыма, пад

уплывам ‘пляткарка’, рус. *сплетница* ‘пляткарка’, гл. *плясці*, *плёткі*.

Плётня ‘пляцёнка асновы’ (бязоз., Шатал.). З польск. *pletnia* ‘пра плечены біч і іншыя пляцёнкі’ (XVIII—XIX стст.), якое да *pleść* (Банькоўскі, 2, 607), гл. *плёсці*.

Плетнячók ‘глiняны гаршчок, аплеены бярозтай, дротам’ (дзятл., Жыв. сл.). Да *аплэсці* < *плёсці* (гл.), *аплятаць* > *аплятанік* ‘аплеены гаршчок’.

Плёўка, *плёўка*, *плёвачка*, *пліўка*, *плывка*, *плёвачка* ‘скурка’; накіп на паверхні нерухомай вадкасці’, ‘бросня’, ‘дыяфрагма, перапонка, тонкі пласт чаго-небудзь’ (ТСБМ, Нас., Вешт., Сцяшк. Сл., Мік., Дразд., Шат., Сл. ПЗБ, ТС, Скарбы; рэч., Мат. Гом.; сміл., Стан.), ‘паверхня (замест скуры) унутраных органаў’ (Варл.), ‘плява ў мясе’ (Растарг.), ‘дыяфрагма’ (брэсц., гродз., віц., ЛА, 1), ‘варшок малака пры яго варцы’ (ЛА, 4), *плёвы* ‘перапонкі на лапах гусей, качак’ (шчуч., беласт., Сл. ПЗБ). Укр. *плівка* ‘мяздра’, ‘плёнка’, ‘плёўка на малацэ’, славац. *plievka* ‘прыкветак’, *plievočka* ‘лускавінка’. Гл. *пльва́*.

Плёўра ‘дыяфрагма’ (бераст., б.-каш., ЛА, 1). У выніку пераносу значэння па сумежнасці з *плёўра* ‘абалонка, што пакрывае лёгкія і сценкі грудной поласці’, якое з с.-лац. *pleura* < ст.-грэч. *πλευρά* ‘бок’, *πλευραί* ‘рэбры’.

Плеўрыт ‘запаленне плёўры’ (ТСБМ; віл., Сл. ПЗБ). З лац. *pleuritis* < ст.-грэч. *πλευρίτις* ‘калаццэ ў баках’.

Плех, *пляшбіна* ‘голае месца на галаве, лысіна’, ‘голае месца сярод поля, выгрызены лапик травы на лузе’ (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Яруш., Сл. ПЗБ, Жд. 1), паўн.-зах., гродз., зах.-віц. *плех* ‘абсвак’, брэсц. *плэх(a)*, паст. *пяхá* ‘тэ’ (ЛА, 2). Рус. *плехán* ‘лысы чалавек’, польск. *plech* ‘лысіна’, *plechy* ‘адзёр’, н.-луж. *plēch* ‘плеш’, ‘атожылак на клубняплодзе’, *plēchac*, *plēchaty* ‘лысы’, в.-луж. *plēch* ‘лысіна’, *plēchač*, *plechaty* ‘лысы’, чэш. *plech* ‘тэ’, *plechatý* ‘лысы’, *plechy* ‘перхаць; струпы на галаве’, славац. *plechavý*, *plechatý*, *plecháň* ‘лысы (чалавек)’, *plechovo* ‘груба, непрыемна’, славен. *plēh* ‘чырвоная высыпка на скуры’, *plēha* ‘голае месца ў лесе’, *plēhi* ‘адзёр’, *plehe* (у XVIII ст.) ‘шкарлятына’. Прасл. **plexh* (Сной—Бязлай, 3, 52) і **plēxh* ‘лысы’, ‘які лысее’, ‘мясцовасць са слабой расліннасцю’ < і.-е. *plōjk-s-os* (Банькоўскі, 2,

606), а таксама **plъx* (параўн. чэш. *plehý* 'лысы') (Фасмер, 3, 281), роднаснымі якім з'яўляюцца літ. *plikas* 'голы', лат. *pliks* 'тс', літ. *plei-šė, pleikė* 'лысіна', *plikė, plėi-n-ė* 'голая раўніна, пустое, бязлеснае месца' < i.-e. **plōi-so* > (Буга, Rinkt., 1, 599).

Плех₂, *плѣх* 'дах', 'вільчык даху' (Яруш., Тарн., Бяльк.), *плеш*, *плѣшак* 'верх страхі, дзе сыходзяцца скаты, прыкрыты дошкамі, высланы кастрыцай' (Сцяшк. Сл.; слонім., Сл. ПЗБ), 'страха': *стаяць два хлевушкі пад адным плехам* (бераст., Сл. рэг. лекс.). Відаць, трэба адрозніваць лексему *плеш* (*плѣшак*), якая з *плеш* 'лысіна' (гл.), ад *плех*, якая з польск. *plech* < чэш. *plech* 'тонкая бляшаная дошчачка, бляха, якою пакрываўся вільчык, каб вада не зацякала між дошкамі (плахамі) двух скатаў' < ст.-в.-ням. *blech* або в.-в.-ням. *blēch/ plech* 'бляха' (Міклашыч, 14; Бернекер, 1, 59; Махэк₂, 457; Бязлай, 3, 53).

Плѣха 'завязь у яблыку' (свісл., Шатал.). Фармальна можа быць выведзена з *плешка* (гл.) — паводле падабенства да галоўкі цвіка. Куркіна (Диал. структура, 107) збліжае са славен. *plēh* 'племя', 'род, від', *plōha* 'род, племя' і далей з чэш. дыял. *plehnut sa* 'пладзіцца, размнажацца', славац. *upl'ahnuc se* 'нараджацца (пра жывёл)', польск. *plęgnąć się* 'выхоўваць, даводзіць да ладу', роднасных з **plodъ*, **plemę* (Скок, 2, 683; Варбат, Этимология—1978, 23—25).

Плехуцінка (*пліхуцінка*), *пліхуцінычка* 'старая адзежка' (Юрч. СНЛ). Да *пяхотка* 'парваная ануча' (гл.).

Плѣцені 'вяровачныя лапці' (лях., ЛА, 4). Рус. разан. *плетень* 'падэшва лапця'. Ад *плець* (*плеть*) 'вяроўка' < *плѣсці* (гл.).

Плець₁ 'лезіва, прылада зямца, сплеченая з 8 частак, лесвіца, каб лазіць на дрэвы да борцяў' (кіраў., Працы, 6; рэч., Маш.; слаўг., Нар. сл.; калінк., рагач., 3 нар. сл.; маг., усх.-гом., ЛА, 1); 'плётка, пляцёнка' (Маг. Маг.), *плѣццо* 'густа, нібы сплѣўшыся' (Юрч. СНЛ). Рус. *плеть* 'лезіва зямца'. Ад прасл. **pletъ*. Да *плѣсці* (гл.).

Плець₂ 'палоць' (ігн., вільн., Сл. ПЗБ). З польск. *pleć* 'тс' (тамсама).

Плець₃ 'падоўжаны край бёрда, у які ўстаўляюцца трысцінкі' (воран., Шатал.). Да *плѣсці* (гл.) ад асновы **plet-* (**pletъ* 'нешта сплеченае').

Плець₄ ж. р. 'плот, сплечены з лазы ці з тонкіх жэрдак' (Федар. 7). Да прасл. **plet-ь* < i.-e. **plek'-t-i-s*.

Плецоха 'пятакар' (Бес.). Параўн. польск. *plociuch, pleciguca* 'тс', 'балбатун' і малар. *плетіох* з націскам на апошнім складзе, перанесеным на апошні склад у *плецоха*. Да *плѣсці* (гл.).

***Плецяня**, *плетыня*, *плецяня* 'пляцень' (Сл. Брэс.), *плетыня* 'плот, сплечены з лазы' (малар., Нар. лекс.), 'плот з жэрдак' (лун., ЛА, 4). Да *плѣсці* (гл.). Утворана, відаць, ад *плецянь* і суф. -*ня* (са значэннем 'прадмет — вынік дзеяння'). Параўн. рус. дыял. *плетня* 'пляцень', балг. *плетня* 'тс' (**plet-nja* < **plesti*, БЕР, 5, 347).

Плечавень 'дужы, з шырокімі плячамі мужчына'. Ад *плячо/плечи* (гл.) і суф. -*ав-ень* (Сцяцко, Афікс. наз., 143).

Плеш, *плѣшына*, *пляшок*, *пляш*, *пліш*, *плішка* 'лысіна' (ТСБМ, Нас.), 'прапушчаны пры ворыве ці жніве ўчастак' (Нас.; Выг.; віц., Шн. 3; Маг. Гом.; ТС; беласт., Сл. ПЗБ), 'вымаклае месца ў жыце або на лузе' (Нас. Сб., Нас., Сл. ПЗБ, Сл. Брэс., ТС), 'абсеў, абсевак, агрэх' (драг., Нар. словаць.; БРС; чэрв., Нар. лекс.; ЛА, 2), *плеш* 'вільчык, верхні стык страхі' (Сцяц.; ЛА, 4), 'пляма' (Бяльк.), 'нераз'езджаная дарога' (віц., ЛА, 5). Укр. *пліш*, вальн. *пляш* 'пропуск пры ворыве', рус. *плешь*, польск. *plesz*, чэш. *pleš*, славац. *plešina*, славен. *plěš, plěša*, харв. чак. *plīša* 'цаліна', *plīš* 'голая зямля без дрэў', серб. *плѣшина* 'тс', балг. *плешив* 'лысы', ц.-слав. *плѣшь* 'лысіна', 'голае месца без расліннасці'. Прасл. **plěšъ*, якое з прыметніка **plěxъ* 'лысы' > *плех* (гл.). Лексема *плеш* 'лацінскае свяшчэнства' (Нас.), ці 'выгаленае месца на цемні каталіцкага святара', праз польск. *plesz* была запазычана са ст.-чэш. *pleš* 'тс' (Банькоўскі, 2, 606).

Плѣшка, *плішка* 'верхняя, расшыраная частка чаго-небудзь, што мае форму ножкі стрыжня', 'верхні канец караняплода', 'кацёлка (галава) сланечніка', 'галоўка цвіка', 'шапка грыба' (ТСБМ, Нас., Мядзв., Касп., Сл. ПЗБ, Ян., ТС, Маг. Маг., Бяльк., Юрч. СНЛ, Жыв. сл.). У выніку семантычнага пераносу 'лысіна' > 'верхняя частка' з *плеш* (гл.). Параўн. укр. *плішка* 'драўляны клін', рус. *плешка* 'голая вяршыня гары', 'галоўка цвіка', 'шырокі канец далата, па якому б'юць малатком', польск. *pleszka* 'галоўка цвіка, шрубы', 'пляма'.

Плѣшніца 'вялікая суконная хустка (з махрамі і ў клетку)' (чавус., Маг. Маг.). Відаць, з **(на)плечніца* 'хустка, якая накідвалася на плечы'. Да *плячо* (гл.).

Плешчыць₁ ‘рабіць плоскім, тонкім, плюшчыць’ (Нас.). Да *плоскі* (гл.). Сюды ж *плешчанік* ‘ляпёшкі з прэснага цеста, пасыпаныя макам’ (тураў., Малч.), якія, відаць, былі плоскія. Параўн. таксама *пляскач₂*, *пляскуха* (гл.).

Плешчыць₂ ‘пляскаць у далоні’ (лід., Сл. ПЗБ). Да *пляск*.

Плешына́ ‘высокая надрэчная трава’ (слонім., ЖНС). Відавочна, да *плеш* (гл.), што, аднак, цяжка суаднесці па семантыцы. Магчыма, балтызм, параўн. літ. *plėšinė* ‘цаліна, дзірван’.

Плён ‘тое, што вырашчана, ураджай’ (ТСБМ, Яруш.; гродз., Рафаловіч). З польск. *plon*, якое з прасл. **pelnъ* (для зах. і паўд. слав. моў), **polnъ* (для ўсх.-слав.) ‘прыбытак з поля альбо з поля бітвы — з вайны’ < і.-е. **peln-o-s/ *poln-o-s*, параўн. літ. *pėlnas* ‘даход, прыбытак’, лат. *peļņa* ‘тс’, ст.-інд. *pañā* ‘заклад’, *pāñatē* ‘дзеяннічае, мяняе, купляе, хоча атрымаць прыбытак’. Гл. таксама *палон*.

Плёнка ‘плеўка’, ‘пузыр на метале ці шкле’ (ТСБМ, Мядзв.), ‘сіло’ (Янк. 1; Шат.; Бяльк., Растарг.; паўн.-усх., КЭС), ‘покрыва кукалкі пчалы’ (Нікан.), ‘абалонка асінага гнязда’ (в.-дзв., Сл. ПЗБ); *плёнка* ‘пенка на малацэ’ (брасл., ЛА, 4; Сл. ПЗБ, Нас.), ‘плеўка на паверхні стаячай вады’ (брасл., Сл. ПЗБ), ‘мазгавая абалонка’ (брасл., шуміл., Сл. ПЗБ). Рус. *плёнка* ‘плеўка’, ‘сіло і прыстасаванне з начэпленых на вярхоўку, палку сілаў для лоўлі птушак’. Да прасл. **plēna*, якому генетычна адпавядае літ. *plėnė* ‘скурка, абалонка’, ‘плеўка на малацэ’ аналагічна прасл. **plēva* (гл. *плева*) і літ. *plėvė* ‘тс’.

Плёнтаць ‘блытаць’ (беласт., Сл. ПЗБ; Сцяц.; Сцяшк. Сл.; Скарбы), ‘хадзіць памаленьку, трохі рухацца’ (Скарбы), *плёнта* ‘валацуга’ (Скарбы), *плёнтаца* ‘блытаца’ (ваўк., Сцяшк. Сл.; Скарбы), ‘бадзяцца’, ‘гаварыць абы-што’, *плёнтаца* ‘бадзяцца’ (Сцяшк. Сл.). З польск. *plątać (się)* ‘блытацца’, ‘збівацца’, ‘круціцца’, ‘заплятацца’, ‘блытаць’, ‘ісці няпэўным крокам’, ‘ускладняць’, якое з прасл. **pletati* — дзеяслова шматразовага дзеяння ад прасл. **pletsti* > польск. *pleść (się)/ pleść* < прасл. **plesti* (Варбат, Этимология—1983, 36—37).

Плёс₁, *плёса*, *плёска*, *плёсы*, *плёсо*, *плес*, *плёсо* ‘шырокі, ціхі і глыбокі ўчастак ракі паміж перакатамі, заваротамі ці астравамі, затока’ (ТСБМ, БРС, Сцяшк. Сл., Гарэц., Сл. ПЗБ, Др.-Падб.; жытк., саліг., стол., Талст.; Стан.; карэліц., Сцяшк. Сл.), ‘яміны з

вадою на сенажаці’, ‘пойма ракі’, ‘самы глыбокі ўчастак возера, дзе ловяць рыбу’, ‘заліўны луг’ (Сл. ПЗБ), ‘ціхая завадзь’ (Бяльк.; Гарэц., Байк. і Некр.), ‘былое рэчышча’ (смарг., Сцяшк. Сл.), ‘яма на лузе, запоўненая вадой’ (ст.-дар., Нар. сл.), ‘чыстае, незарослае сярод возера месца’ (паўн.-усх., КЭС), ‘частка ракі, якая зімой не замярзае’ (лях., ЛА, 2), ‘шырокае месца на рацэ, а таксама на лузе, у полі’ (ТС), ‘сярэзіна возера, ракі’ (полац., Талст.), ‘шырокі фарватар’ (Крывіч, 1), бабр. ‘возера, зарослае расліннасцю’, ‘балота’, ‘нізкі, заліўны луг’, ‘забалочаныя берагі азёраў’ (палес., Талст.), ‘прырэчная сенажаць, якая заліваецца ў час разводдзя’ (глус., Янк., дыс), ‘занесенае пяском колішняе балота’ (Скарбы). Укр. *плесо* ‘возера па цячэнню ракі, моцна пашыранае месца ракі, не зарослае, з ціхай плыню’, ‘градка чатырохвугольнай формы’; рус. *плёс*, *плёса*, *плёса́* ‘адкрытая, шырокая частка ракі са спакойнай плыню’, ‘глыбокае месца ў рацэ, возеры’, ‘яма на балоце’, ‘заліўны луг’, ‘новы бераг ракі пасля мены яе рэчышча’, ‘нізкае месца, дзе стаіць вада’, ‘балота’, ‘пелька ў балоце’; польск. дыял. *płosek* ‘невялікая яма, запоўненая вадой’, вял.-польск. *pleski* (1498 г.), рыбацк. *płoso* ‘глыбіня, глыбокае месца ў рацэ, возеры’, ‘поўнае возера’, ‘пойма ракі’; ст.-луж. *ples(o)* ‘возера’; чэш. *pleso* ‘возера, ставок, стаячая вада; глыбокае месца ў струмені; лужа для гусей’; ‘западзіна ў рацэ’, ‘балота’; славац. *pleso* ‘горнае бяссцёкавае возера’, ‘сажалка’, ‘стаячая вада, лужа’; на паўд.-слав. тэрыторыі захавалася толькі ў тапонімах. Прасл. **pleso*. Няяснае слова рэліктавага паходжання (Махэк, 458—459; Банькоўскі, 2, 610). Фасмер (3, 280) семантычна збліжае яго з *плёсна*, *плюсна*, выводзячы прасл. **pletso*, што, на думку Бязлая, з’яўляецца сумніўным; ён падтрымлівае думку Махэка, спасылаючыся на с.-в.-ням. *Flosche* ‘яма, у якую прасочваецца вада’, лат. *plēsa*, *plēsa* ‘нерухомае глыбокае месца ў рацэ і інш.’ (Этимология—1973, 183—184). Сучасная семантыка, як здаецца, не пацвярджае меркаванне пра супрацьпастаўленне слав. **Pleso* — **Bolto*, як адкрытай і забалочанай воднай прасторы (Трубачоў, Этногенез, 128), параўн. *плесо* ‘зарослае балота, твань’ (ганц., ЛА, 5).

Плёс₂, ‘хвост у вялікай рыбіны’ (Нас., Гарэц., Дабрав.), рус. дыял. *плеск* і *плёск* ‘задняя частка тулава рыбы, рыбін хвост’. Да *плёскаць* (гл.), параўн. *плёс!* — ‘удар рыбы хвостом’ (Нас.).

Плѣса₁ ‘пустое, голае месца’ (Жд. 1), ‘абсевак’ (стаўб., ЛА, 2), *плѣсо* ‘агрэх на засеяным полі’ (ганц., Сл. ПЗБ). Ад *плеши*, *плех* (гл.) пры ад’ідаэцыі *плѣс*₁ ‘адкрытае месца ў полі, у лузе’.

Плѣса₂ (*плѣсо*) ‘разнавіднасць асакі’ (баран., Сл. ПЗБ). Хутчэй за ўсё — літуанізм, параўн. літ. *plūšos* ‘рагоз’, *plūšė* ‘трыснэг’.

Плѣск, *плѣскат* ‘пляск, шум вады’ (ТСБМ), *плѣскыньня* ‘плѣскаць’ (Юрч. Вытв.). Ад *плѣскаць* ‘пляскаць рукою або чым-небудзь плоскім па вадзе’ (Нас.), *плѣскыць* ‘тс’ (Бяльк.), *плѣскацца* ‘плюхацца’ (Нас., Стан., ТСБМ, Др.-Падб., Сл. ПЗБ), гл. *плѣскаць* (гл.). Сюды ж тураў. *плѣстацца* ‘плѣскацца’ (ТС) з неарганічнай заменай *к* на *т*.

Плѣска ‘сляза’ (лельч., Мат. Гом.). Да *пліска* ‘тс’, *пліскаць* (гл.) пры ад’ідаэцыі *слѣзка* ‘слязінка’.

Плѣскаўка, *плѣцаўка* ‘вялікі драўляны молат для разбівання камякоў на полі’ (Касп.). Да *плѣскаць* (гл.).

Плѣскі ‘пляскаты’ (Шат.; смарг., пух., чэрв., Сл. ПЗБ; сміл., Стан.), *плѣсклы* ‘плоскі’ (ТС), *плѣсклая* (жывёла) ‘схуднелая’ (драг., ЛА, 1). Да *плоскі* (гл.), якое змянілася пад уплывам польск. *plaski*, *plaskaty*, што ад першаснага *plask* ‘плаская ніжняя паверхня далоні’ (Банькоўскі, 2, 599).

Плѣсна, *плѣсня* ‘частка ступні нагі каля пальцаў; корткі, кортачкі, кукішкі’, ‘паглыбленне на далоні’ (Дразд.; беласт., Стан.), *плѣсьня*, *плѣсткня* ‘галёнка’ (слонім., іван., ЛА, 3). Гл. *плѣсна*, *плюсна*.

Плѣсь — пра выліванне — ‘плюх!’, пра плясканне (у ладкі) (мсцісл., Нар. лекс.). Гукапераймальнае. Параўн. рус. *плесь!* — для абазначэння хуткага руху (ад *плескаты*), смал. *выдра плесь хвостом*, польск. *plusk!* ‘тс’.

Плѣт ‘пляцёнка’ (Яруш.). Да *плѣці* (гл.), аснова **plet-*.

Плѣтка₁ ‘раменны, вярочны ці іншы бізун’ (ТСБМ; Нас.; Бяльк.; ТС; даўг., Сл. ПЗБ); ‘сплечены з трох ці болей столак матуз’ (Варл.), ‘нізка грыбоў’ (міёр., ЛА, 1), ‘пляцёнка цыбулі’ (полац., шуміл., ЛА, 2), ‘пляцёнка цыбулі’, ‘матузок у фартуху’, ‘сплеченая каса льну’, ‘сплеченыя канцы асновы, краёў пасля датыкання’ (Сл. ПЗБ), ‘каснік’ (жытк., мазыр., Мат. Гом.). Прасл. **plet-ька* ад **plesti* > бел. *плѣці* (гл.).

Плѣтка₂, *плѣткі* ‘ілжывая чутка’ (ТСБМ, Нас., Гарэц., Бес., Шат., Касп., Варл., Сл. ПЗБ), *плѣткі/сплѣткі* ‘тс’ (Растарг.),

бых. *плѣтка* ‘жанчына, якая любіць хадзіць па сяле’ (ЛА, 3). З польск. *plotka*, *plotki* ‘ілжывыя чуткі’, якое ўзыходзіць да *plotka* ‘нешта сплеченае’ < прасл. **plet-ька*. Сюды ж *плѣтка*, *плѣтнік* ‘платкар’ (Нас.). Семантычна суадносіцца з **plesti* ‘плявузаць, гаварыць лухту’, гл. *плѣці* ‘тс’.

Плѣткі ‘шарсцяныя рукавіцы з адным вялікім пальцам’ (брасл., ДАБМ, камент., 948). Да *плѣці* (гл.). Параўн. рус. наўг. *плѣткі* ‘лапці’.

Плѣў ‘плавок’ (Нас.), рус. валаг. *плѣв* ‘тс’, ‘тое, што нічога не варта’. Да *пываць* (гл.).

Плѣх₁ ‘пляма невыразнай формы’ (Сцяшк. Сл.). Да *плех* (гл.).

Плѣх₂ ‘боўчы! шабулдых!’ (Растарг.), пра плясканне, выліванне (мсцісл., Нар. лекс.), *плѣх!* — нехта з вышыні ў ваду (з пырскамі) (полац., Нар. лекс.); *плѣх!* — па голым целе (тамсама), ‘плюх’ (Бяльк.). Гукапераймальнае. Можна дапусціць роднаскасць з літ. *plekšėnti* ‘ляпаць, бразгаць; пляскаць (аб вадзе)’.

Плѣх-плѣх ‘падзыўныя для курэй’ (шалъч., Сл. ПЗБ). У выніку налажэння падзыўных з элементам *-ĕh/ -oh* (параўн. *цялох-цялох* ‘падзыўныя для кароў’) на *пыль-пыль* ці *плі-плі* (ДАБМ; віл., Сл. ПЗБ).

Плѣха ‘распусніца’, ‘разбалаваная, нясталая дзяўчына’ (Нас.), *плѣхъла*, *плѣхъука* ‘няўмелая, няспрытная і неахайная ў рабоце’ (міёр., 3 нар. сл.), рус. дыял. *плѣха* ‘распусніца’. Сюды ж, відаць, польск. *plachander* ‘валацуга, непаседа, бадзяга’, чэш. (*u*)*pláchnouti* ‘ўцячы’, а таксама славен. *splehāti* ‘знасіць, зрабіць больш тонкім’, ‘сапсавацца, выпетрыць на дажджы і сонцы’, серб.-харв. *pljëska* ‘непатрэбны чалавек, жанчына’. Фасмер (3, 280) звязвае з *плѣвый*, гл. *пываць*, што малаверагодна. Паводле Сноя (Бязлай, 3, 53), трэба аднесці да прасл. **plek-sā-* ‘таўчы’, ‘рабіць танчэйшым’, якое супастаўляецца з **plek-skā-* (гл. *плѣскаць*), параўн. макед. *плеска* ‘пляскаць у далоні’, укр. *плескати* ‘ляпаць, пляскаць у далоні’, ‘кляпаць’, ‘пляскаць па вадзе’ і інш. Гл. наступнае слова.

Плѣхаць ‘плюхаць’ (ТСБМ, Клім., Растарг.), ‘плѣскаць’ (ТС), *плѣхацца* ‘плюхацца’ (Шат.; Растарг.; маст., пух., Сл. ПЗБ; сміл., Стан.), ‘плѣскацца’ (ТС), ‘палѣскацца’ (люб., Жыв. НС), *плѣхнуць* ‘плюхнуць, выліць’ (Бяльк.), *пліхнуць* ‘плюхнуць, пырснуць’ (Касп.), *плѣхыньня*, *плѣхыньня* ‘плюханне’ (Юрч. СНЛ), *плѣхнуць* ‘плѣснуць, плюхнуць’ (сміл., Стан.), *плѣшчыты* ‘шумець

(пра ваду)' (Сл. Брэс.), *плёшчыты* 'тс' (пін., Нар. лекс.), *плёхотыты* 'тс', 'бурчэць пры цячэнні' (іван., ЛА, 5). Рус. *плёхатъ*, *плехать* 'пырсаць, плёскаць', *плёхнуцься*, *плехаться* 'выплюхвацца', н.-луж. *plěšyŕ* 'цячы, ліцца', харв. *plejati* 'біць, удараць'. Да *плёскаць* (гл.) з экспрэсіўнай зменай *ск > х*. Сюды ж *плёха* 'той, хто вымачыўся, плёскаючыся ў вадзе' (ТС).

Плігаць 'хварэць паносам', *плігнуць* 'разам вызваліцца ад вадкіх эксскрэментаў (пра дзіця)' (Нас.), *плэгатэ*, *плэгнутэ*, *плігаты* 'раптоўна выдзеліць на чалавека вадкія эксскрэмэнты (пра птушку, якая ў гэты час ляціць альбо знаходзіцца на дрэве)' (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.). Відаць, звязаны з прыметнікам *плогавы* (гл.), параўн. *плогавіць*, рус. *плогавить* 'пэцаць нечыстотамі, брудам, ванітамі'.

Плік 'гаплік' (чэрык., Бяльк.; стаўб., чэрык., ЛА, 4). З *гаплік* шляхам адпазнення пачатковага *г-*, потым *а-*, якія былі прыняты за прыстаўныя. Параўн. *аплік*, *гаплік* (гл.).

Плікнуць 'пстрыкнуць (выключальнікам)' (жлоб., Мат. Гом.). Гукапераймальнае, параўн. наступнае слова.

Плікун, *плікунчык* 'чырок-свістунок, Апас грэсса' (БелСЭ; гом., Мат. Гом.). Гукапераймальнае. Параўн. яшчэ літ. *pliauksti!* 'ляп! шчоўк!'.

Пліндра 'ружоко' (Мік.). З польск. *flinta* 'паляўнічае ружоко', 'крамянёўка', якое з ням. *Flinte*, з другасным *-р-* (< н.-ням. *flint* 'крэмень, крэсіва').

Плінга₁ 'бізун, сплечены з рэменя' (брасл., Сл. ПЗБ). Няясна. Грынавяцкене (тамсама) выводзіць лексему з ням. *Flinte* 'стрэльба', што малаверагодна.

Плінга₂ 'ануча', 'пляткарка' (Сцяшк. Сл.), параўн. там жа *плянтаць* 'гаварыць блытана', *плянціцца* 'плесціся, ледзь ісці'. Да польск. *platać* 'блытаць, змешваць', *platać się* 'блытацца, збівацца'.

Плінтаваць₁ 'выраўноўваць, згладжваць, ачышчаць паверхню (зямлі, балота)', (ТСБМ, Нік. Очерки), 'высякаць лес' (в.-дзв., Сл. ПЗБ), *плінтоўка* 'поле на месцы расчышчанага лесу' (ТСБМ, Інстр. 1), рус. пск. *плінтówka* 'выраўняны, ачышчаны ад кустоў участак, прызначаны для раллі'. Да *плянтаваць* (гл.).

Плінтаваць₂ 'расколваць вялікія камяні на кавалкі, патрэбныя для далейшай апрацоўкі' (ТСБМ). Відаць, аднаго пахо-

джання з *плінта*, *плінфа* 'плаская, шырокая цэгла'. Гл. наступнае слова.

Плінтус 'планка, якая закрывае шчыліну паміж падлогай і сцяной' (ТСБМ, Касп., Сцяшк. Сл.). Праз рус. *плінтус* (з XIX ст.) з лац. *plinthis*, *plinthus* 'ніжняя частка п'едэстала калоны', 'карніз будынка звонку', якія са ст.-грэч. πλίνθος 'цэгла', (пазней) 'плітка'. Значэнне 'карніз' спрыяла семантычнаму пераходу, параўн. *плінтус* 'перакладзіна над вушкамі' (хоцім., ЛА, 4).

Пліс₁ 'баваўняная варсістая тканіна, падобная да аксаміту' (ТСБМ; віц., Хрэст. дыял.), 'аксаміт' (Бяльк.); укр. *плис* 'баваўняны аксаміт', рус. наўг. *плис* 'тс'. З гал. *pluis*, ням. *Pluss* (XVII ст.), якія з лац. *pilus* 'волас' (Карскі, Труды, 422; Фасмер, 3, 282; Ва-сэрцьер, 174) < араб. *belas* 'шарсцяная матэрыя'. Сюды ж: *плісавы* 'аксамітавы' (рас., Шатал.), *плісаўка* 'плюшавы жакет' (дзятл., 3 нар. сл.), 'плюшавая курткі' (калінк., Мат. Гом.).

Пліс₂, *пліса*, *пліска* 'шырокая стужка на падоле спадніцы' (Бір.; Жд. 1; чырв., 3 нар. сл.), 'плісэ' (капыл., Сл. ПЗБ), *плісы* 'фальбоны' (смарг., Сл. ПЗБ), 'стужкі на спадніцы, прышытыя папярок' (ТС). З польск. *plisa* 'тс', якое з франц. *plissé* 'плісіроўка', 'плісэ', што з'яўляецца дзеепрыметнікам да *plisser* = *plisować* 'запросіваць фалды на тканіне' (SWO, 1980, 581; Банькоўскі, 2, 610).

Плісак, *пльсак* 'пльтагон, пльтнік' (Маслен.; іван., кобр. Нар. лекс.; ТС). З польск. *flisak* 'тс' (< *flis* 'сплаў тавараў па рацэ': *iść na flis* 'ісці на ваду' < ням. *fliess-wasser* 'тс', Банькоўскі, 1, 376); паводле Слаўскага (1, 232), польскае *flis* з ням. *Flösse* 'сплаў леса'.

Пліска₁, *плісца*, *плісцічка*, *плісачка*, *плісаўка*, *плішка*, *пліскаўка*, *плістаўка*, *пліскаха* 'птушка з доўгім хвостом, сітаўка, Motacilla alba L.' (ТСБМ, Гарэц., Мік., Маш., Касп., Сцяшк. Сл., Сл. ПЗБ, Мат. Маг., Нас., ТС, Шат., Юрч. Вытв., Сцяшк. МГ; ЛА, 1); укр. *пліска*, *бліска*, рус. *пліска*, *плісціца*, *плісцывка*, *плізгавіца*; польск. *pliszka*, *pliszczka*, *plista*, *pliska*, *pliszka*, *pliszka*, н.-луж. *spliska*, в.-луж. *pliška*, чэш., славац. *pliska*, *blyska*, *bleska*, *bliska*, *bliskva*, славен. *pliska*, *pliskavica*, серб.-харв. *пліска*, *fliska*, *kliska*, *pliskuša*. Прасл., відаць, **plisъka*. Махэкэ (460) мяркуе, што назва паходзіць з гукапераймання голасу птушкі *pis-pis*; Скок (2, 684) бачыць тут вытворнае ад дзеяслова *pliskati* 'плёхацца ў вадзе', гэтаксама Праабражэнскі, 2, 75, Младэнаў, 430, Струтынскі,

Nazwy, 91, Голуб-Копечны (278) звязваюць назву птушкі з сівым, шэрым колерам; Фасмер (3, 283) лічыць роднасным са ст.-слав. *пшишь* 'шум', чэш. *plíšť*, н.-луж. *plišć* 'плач'. Бел. *плісаўка* — гэта кантамінаваная назва з *пліска* і *сітаўка* (літарат. назва пліскі). Гэтаксама *пліскаўка*, *плістаўка*.

Пліска₂ 'пырска', 'сляза' (жытк., мазыр., Мат. Гом.), *пліскі* 'пырскі' (Сцяшк. Сл.; ТС). Да *пліскаць*, *плёскаць* (гл.).

Пліска₃ 'раска' (бязроз., Сл. Брэс.). У выніку кантамінацыі лексем *плёсня* і *пліска₂* (гл.).

Пліска₄ 'драбіны ў возе' (лун., Сл. Брэс., Шатал.). Да *паліска* (гл.).

Пліска₅ 'падшыўка (напр., у спадніцы)' (мазыр., Шатал.). Да *пліс₂* (гл.).

Пліска₆, *пліскі*, *пліскі*, *пліскы*, *плыска*, *плыскы*, *плыскы* 'грыб лісічка, *Cantharella cibarius*' (беласт., кам., кобр., Жыв. сл.; Сл. ПЗБ; Бес.; кам., жабін., Сл. Брэс.), параўн. польск. дыял. *pliska*, *pliszka* 'те'. З *пліска* 'птушка сітаўка' > *плісаўка* (гл.) — лісічкі названы паводле падабенства іх колеру з колерам жоўтых ці жоўтаспінных сітавак, параўн. літ. назвы лісічак: *voveruška* — першаснае 'вавёрка', *gaidėlis* 'пеўнік', чэш. *kouřatko* 'куранятка'. Этымалогія польскай назвы ў Тарнацкага — "od pliszki żółtej (*Motacilla flava*)" (Тарн., 58); гл. таксама Лабко (Бел.-польск. ізал., 70) пра сувязь з укр. дыял. *пліска* "шапачка жолуда або арэха", суадноснае з літ. *plėiskanos* 'лусачка скуры'; паводле Німчука (Давньорус., 246), аснова ўкраінскага слова звязана з (*за*)*плішка* < (*за*)*плісчка* 'невялікі драўляны клін' ад (*за*)*пліскити* < (*за*)*плісчити*, гл. *плішч*, што малаверагодна. Махэк зыходзіць з першапачатковага **plucha* 'луска' (< і.-е. **plou-sā*, параўн. старажытнаардыскае *frosa* 'скурка'), што ўрэшце дало б *pljuska*, параўн. палес. *плюсы* 'грыбы, падобныя на лісічкі'; яшчэ раней так Голуб—Копечны, якія ўзводзяць **plu-cha* да прасл. **pelva*, з аблаўтам **pel-u*, што, на думку Гаўлавай (Etym. Вгун., 1978, 23), найбольш праўдападобна, бо грыбы пакрыты лускавінкамі. Магчыма, але тады зыходная назва адносілася, хутчэй за ўсё, да іншых грыбоў, а не да лісічак.

Пліскаць 'выплюхваць, праліваць вадкасць праз край', *пліснуць* 'праліць праз край', 'плёснуць, пляснуць, трохі праліць', *плісканне* 'праліванне праз край пасудзіны', *пліскучы* 'невыгодны

з-за адхоністых краёў посуд для нашэння вадкасці' (Нас.), *пліскаць* 'разліць' (Яруш.), *пліскацца* 'плюхацца' (Мік.), рус. смал. *пліска́ть* 'пырскаць', серб.-харв. *пліска* 'ўсплёск вады, калі ў яе кідаюць каменьчыкі', балг. *плісвам*, *пліскам* 'плёскаць, пырскаць, плюхаць', макед. *плиска* 'те'. Гукапераймальнае. Параўн. *плісь!* — пра імгненнае праліццё вадкасці праз край (Нас.). Сюды ж *пліскацца* 'пырскацца' (жытк., Мат. Гом.; Жыв. сл.), *пліскацца*, *пліскацца* 'те' (пін., 3 нар. сл.; драг., Нар. лекс.), *плісконіна* 'плёсканне, пырсканне' (ТС), *пліснуць* 'лінуць, плюхнуць' (Сцяшк. Сл.), *пліска₁* (гл.). Гл. Смаль-Стоцкі, Приміт., 169; Куркіна (Этымалогія—1981, 15) бачыць тут комплекс *pl-*, варыянт зыходнага кораня **pel-/ *pol-* з чаргаваннем **pliskati/ *plixati*, гл. *пліхаць*.

Плісканне 'бліск', *пліскыць* 'пабліскаць' (мэцісл., Юрч. СНЛ). Да *бліск*, *бліскаць* < прасл. **bliskati* < і.-е. **bhlei-sk-/ *bleig'-sk*, роднасныя літ. *blyškėti* 'ззяць, блішчэць', англ.-сакс. *bliscan* 'те', ст.-в.-ням. *bleih* 'бледны', ням. *Blick* 'погляд' (Трубачоў, Эт. сл., 2, 117). Няясным застаецца пераход б > п.

Плісклён 'баклажан чорны, *Solanum nigrum* L.' (гом., Кіс.). З рус. *пслён* 'ліснік, *Solanum* L.', якое з **pa-* і **slēn* ці **slēn*, звязаных генетычна з лексмай **slina* > *сліна* (гл.) (Фасмер, 3, 212).

Пліскоўка 'вяроўка, якою прывязваюць ворчык да бараны' (Бяльк.). Няясна. Магчыма, з **пласкоўка* — вярхоўка з *пласканёў* (гл.).

Пліскўнка (*пльскўнка*) 'асака' (Сл. Брэс.). Відаць, звязана з наступным словам з-за знешняга падабенства раслін.

Пліснік 'плюшчай галінасты, *Sparganium ramosum* Huds.' (Шат.; барыс., круп., Сл. ПЗБ), *плісняк* 'асака, *Carex* L.' (б.-каш., Мат. Гом.). Да *плюшнік* (гл.). Параўн. іншыя дыял. назвы расліны *плёснік*, *плісняк*, *плюха*, *плюшнік*, *плюшчай*, *плюшчэўнік* (ЛА, 1).

Пліснуць 'лінуць, плюхнуць, пырснуць' (Бяльк.), *пліснуць* 'выліць вадкасць' (Мік.). Да *пліскаць* (гл.). Параўн. таксама *пліхнуць* (гл.).

Плісня 'верхняя частка ступні нагі ля пальцаў, корткі' (Дразд.), *плісня* 'верх ступні нагі' (стол., Сл. Брэс.). Да *плёсна*, *плюсна* (гл.).

Плісняк 'зялёная сыраежка, *Russula*' (смарг., Сл. рэг. лекс.). Да *плёсня* (гл.) — грыб названы паводле колеру плесені — светла-шэра-зялёнага.

Плістаўка ‘пліска, *Motacilla alba*’ (шчуч., Сцяшк. Сл.; карэліц., Нар. лекс.), укр. *плістка*, рус. наўг., прыбалтыйск., пецярб. *плістовочка*, *плісточка*, смал. *плістовка*, пецярб., пск. *плістка*, польск. *plista* ‘тс’. Да *пліска* (гл.). З’яўленне *-m-* звязана з роднаснымі ст.-слав. *пльштъ* ‘шум’, чэш. *plíšť*, н.-луж. *plišć* ‘плач’ (Фасмер, 3, 283).

Плісцянка, *плісценка* ‘плечены пояс, якім падпярэзвалі сарочку’ (Нік. Очерки; Малч.). У выніку кантамінацыі слоў *пліса* ‘байка’ і *пльцянка* < *плэсці* (гл.).

Пліта́, *пльта́*, *плітка* ‘вялікі плоскі камень або кавалак металу з роўнай паверхняй’, ‘кухонная печ з канфоркамі’ (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Яруш., Сл. ПЗБ; навагр., астрав., воран., Сцяшк. МГ), ‘засохлы камяк зямлі на засеяным полі’ (Яшк.), ‘ссохлая луста зямлі, крыга’ (ТС), ‘вялікі кавалак апрацаванай гліны’ (клец., ЖНС), *пліта* ‘вялікая крыга’ (лэзн., Яшк.), *пліта́* ‘тс’ (лэзн., ЛА, 2), ‘памост ці камень на беразе рэчкі, дзе мыноць бялізну’ (шчуч., Сцяшк. Сл.), ‘вялікі кавалак сала’ (лун., мазыр., Шатал., ЛА, 4), *пліты* ‘брыкет’ (Сцяшк. Сл.), *пліта́* ‘раскладка снапоў для малацьбы’ (рагач., ДАБМ, камент., 872), ‘застаронак у гумне’ (кіраў., рагач., бабр., ЛА, 2), *пліта* ‘тарпа сена, саломы, снапоў’ (кіраў., Нар. сл.), *пліта́* ‘сцірта’, ‘зляжалы пласт сена’ (рагач., гродз., Сл. ПЗБ; рэч., ЛА, 2), *пліта* ‘касцёр дроў’, *пліта́* ‘тс’ (асіп., жлоб., рагач., бабр., ЛА, 1), ст.-бел. *плітка* ‘адзінка колькасці соли’ (Ст.-бел. лексікон). Укр. *пліта*, рус. *плита́* ‘пліта’, стараж.-рус. *плита* ‘кавалак каменя з плоскай паверхняй’, ‘цэгла’, польск. *plita* (з бел.), *plyta* (з укр.), балг. *пліта* ‘цэгла’, магчыма, серб.-харв. *плітица* ‘плыткая міска’. Звычайна збліжаюць са ст.-грэч. *πλίθος* ‘цэгла’ (Фасмер, 3, 283). Магчыма, некаторыя лексемы (напр., балгарская) узыходзяць да навагрэч. *πλίθα* ‘цэгла з гліны і саломы’ (БЕР, 5, 354), аднак трэба прыняць пад увагу пашырэнне (усх.-слав. тэрыторыя) і суаднесці з літ. *plytėti* ‘распасцірацца’, *plisti* ‘тс’, у такім выпадку можна гаварыць аб лексеме *пліта́* як аб балтызме (Банькоўскі, 2, 610). Сюды ж *плітняк* ‘вапняковая ці пясчаная парода, якая лёгка раздзяляецца на пліты’, *плітаваць* ‘абчэсваць камень у выглядзе пліткі’ (Шаг.), *плітка* ‘кара’ ў выразе: *пліткай узяцца* ‘пакрыцца струпамі’ (докш., Сл. ПЗБ), *пліты* ‘прыступкі ганка з каменю’ (воран., Сцяшк. МГ), *плітоўка* ‘расколатыя на кавалкі

камяні’, *плітоўнік* ‘малаток для расколвання камянёў на кавалкі’ (Скарбы).

Плітка ‘палавіна капуснай галоўкі’ (Вешт.; петрык., Мат. Гом.; ЛА, 4). Відаць, з *пльютка* (гл.) у выніку сцяжэння ў першым складзе.

Плітніца́ ‘куча каменя’ (шчуч., Сл. рэг. лекс.). Да *пліта́* ‘камень’ (гл.) і суф. *-ніц-а* (Сцяцко, Афікс. наз., 164).

Плітніца₂ ‘цагельня’ (добр., Мат. Гом.). Да *пліта́* ‘цэгла’, якое сустракаецца ўжо ў XII ст. (Кірыла Тураўскі) і, відаць, узыходзіць да ст.-грэч. *πλίθηα* ‘плаская цэгла, плінфа’ і суф. *-ніц-а* са значэннем месца. Параўн. рус. пск. *плітня* ‘месца, кар’ер, дзе з горных парод здабываюць пліты’.

Пліхнуць ‘пырснуць’ (віл., Сл. ПЗБ), ‘выліць, лінуць’ (Варл.), ‘ударыць’ (Юрч. СНЛ), *пліхаць* ‘страляць’ (Юрч. Вытв.), *пліхацець* ‘плюхаць, плюхцець, хлюпаць’ (Бяльк.), Гукапераймальнае *пліх!* — пра стрэл (Нар. лекс.). Роднаснае з *плі́хаць*, *плэ́скаць*, *плё́хаць* (гл.). Параўн. славен. *plīhati* ‘плэскаць, плюхаць’, *plīhiti* ‘пералівацца праз край’, харв. *plihati* ‘плысці, плаваць, разлівацца’, *plihnuti* ‘знікнуць’. Сной (Бязлай, 3, 57) рэканструюе **plixati* з **pl’uxati* (інтэнсіў да **plyti* ‘плыць, плаваць’), у якім *l’*, як у **pl’uskati*, роднасным інтэнсівам якога з’яўляецца **pliskati*. Ён дапускае і іншае развіццё **plixati* < **plik-sā-ti* побач з **pliskati* < *plik-skā-ti*. Варбат (Этымалогія—1978, 29—31) далучае сюды і ўкр. *пліхати* ‘вісець, разв’язвацца, пырхаць’, польск. *plixać/plechtać* ‘распырскваць ваду пры мыцці’, што дае падставы рэканструяваць **plixati*, варыянт **pl’xъtati* < **pol-*, гл. *спол* ‘чарпак для вады’ (Міклашыч, 254). Гл. наступнае слова.

Пліца ‘лопасць параводнага кола’, ‘чарпак, якім на судне выліваюць ваду’ (ТСБМ), ‘лопасць ад рухавіка’ (Сцяшк. Сл.), укр. *пліця* ‘лопасць, коўш, чарпак’, рус. дыял. *пліца* ‘лейка; чарпак’, *пліча* ‘лопасць’, *пліс(а)* ‘тс’, ‘шуфлік’. Не зусім ясна. Прасл. **r̥p̥lica* (ЕСУМ, 4, 447), Фасмер, 3, 283, Праабражэнскі, 2, 75 параўноўваюць з ц.-слав. *исполь* ‘чарпак’. Сной (Бязлай, 3, 58) супастаўляе лексему са славен. *plida* ‘чарпак, палонік’ і лічыць роднаснымі літ. *plyksėti* ‘біць па шчацэ’, ‘біць, лупцаваць’, лат. *plīksēt, plīkskēt* ‘стукаць’, ‘пляскаць рукой па вадзе’, ‘ляскаць пугай’. Паводле Куркінай (Этымалогія—1981, 13), рус. *пліца*, *пліча* маюць аснову з галосным у ступені рэдукцыі, хут-

чэй за ўсё, **ryl-*, што адносіцца да гнязда **pelti*, адно са значэнняў якога — ‘чэрпаць’.

Плішаль ‘абсерак’ (шарк., ЛА, 2) утворана пры дапамозе экспрэсіўнага суф. *-аль* ад *плеш*, якое ад **plēx-* і суф. **-ь*. Да *плех*, (гл.).

Плішнік ‘клінападобная планка, якой злучаюцца дошкі ў дзвярах’ (Касп., Інстр. 2). Няясна. Магчыма, з **плишчник* < *плишч* (гл.), параўн. укр. дыял. (за)плишка < (за)пличка ‘невялікі драўляны клін’, ад *заплисчити* (Німчук, Давньорус., 246)..

Плішнік, *пльшнык* ‘аер, *Asorus calamus* L.’ (Бес.; пух., кобр., Сл. ПЗБ). Да *пльшнік* (гл.).

Пліштвы ‘шалёўкі’ (трак., Сл. ПЗБ). З *ліштвы* ‘тэ’. Пачатковае *n-*, відаць, з літ. прыстаўкі *ap-* у адпаведных словах *āpvadas*, *apkalà*.

Плішч: *плишчом лезці* ‘сілай лезці, з нахабствам’, *плишчыца* ‘сілай лезці, праціскацца, пралазіць з цяжкасцю’, *плишчыць* ‘тэ’ (навагр., 3 нар. сл.; капыл., Жыв. сл.; ТСБМ; Нікан.; Бяльк.). У выніку кантамінацыі *пшч*₂ (гл.) і *клин*. Менш верагодна сувязь з фармальна ідэнтычнымі чэш. *plíšť* ‘плач’, в.-луж. *plišč* ‘тэ’, ст.-слав. *пльшч* ‘шум’ < **plisk-jь*, гл. *плискаць*.

Плішчык ‘касмык травы на скошанай сенажаці’ (кобр., ЛА, 2). З **плешчык*, якое да *плеш* < *плех*₁ (гл.).

Плішчыца ‘хадзіць на двор рэдкім, мець бягунку’ (Бяльк.). Да *плискаць*, *пльскаць* (гл.). Параўн. чэш. *pliskati* ‘аб спорным, хуткім дажджы’, серб.-харв. *пльштити* ‘тэ’.

Плод ‘частка расліны з насеннем’, ‘зародыш дзіцяці’, ‘вынік, прадукт дзейнасці’ (ТСБМ, Яруш.; маг., Шн.); ‘дзеці’, ‘племя’ (Нас.); ‘яйка’ (брагін., Мат. Гом.), ‘прыплод’ (шчуч., Сл. ПЗБ), сюды ж *плодна* ‘ўрадліва’ (Нас.), *плодная* ‘паросная (свіння)’, *плодны* ‘ўрадлівы, пладавіты’ (Жд. 3; Сл. ПЗБ), ‘хто шмат дае прыплоду’ (Варл.), *плодны* ‘тэ’ (паст., Сл. ПЗБ), *плодзіца* ‘расплоджвацца’ (Сл. ПЗБ), *плод* ‘расплод’ (ТС), *плóцтво* ‘размнажэнне’ (свісл., Сл. ПЗБ). Укр. *плід*, рус. *плод*, польск. *plód*, н.-луж. *plod*, в.-луж. *plód*, чэш., славац. *plod*, славен. *plōd*, серб.-харв. *плод*, макед. *плод*, балг. *плод*, *плодът*, ст.-слав. *плодъ*, *плодънъ*, *плодовитъ*; неглады ‘бясплодная жанчына’. Прасл. **plodь*, роднасныя якому ст.-англ. *bloed* ‘плод дрэва’, ‘палявыя плады’, ‘збожжа’, с.-нідэр. *blāt* ‘пасаджаная палявая культура’, франк. **blād* > франц. *blé*, праванс., каталон. *blat* ‘збожжа’ (Махэк₂, 461—462); Бязлай (3, 60) у якасці най-

бліжэйшых адпаведнікаў падае кіпр. *llwdn* ‘хлопчык, дзіцёнак’, ст.-ірл. *loth*, брэтонск. *loen*, с.-брэтонск. *lozn* ‘жарабё’. Міклашыч (251), Мее (RS, 6, 132), Фасмер (3, 283—4), Персан (Beitr., 668) гавораць пра старажытную аснову лексемы на *-ū* **p(h)lodū*, звязаную чаргаваннем галосных з **pled-men* (гл. *плэмя*). Ісачанка (Зб. Гаўранку, 1, 124) у аснове **pled-* бачыць і.-е. **pelə* ‘напаўняць’, Варбат (Диал. исслед. по рус. яз., 1977, 262) вылучае карань і.-е. **pel-* са значэннем ‘напаўняць’, ‘нараджаць’. Сюды ж *пльжаць* ‘пладзіцца’ (Ян.), якое можна, відаць, супаставіць са славен. *plōha*, *plēh*, харв. кайк. *plěšina* ‘племя, род, парода’, адносна якіх Скок (2, 683) выходзіць з **plodь* і *plemь* і выводзіць іх з **pled-s-*. Бязлай (Этимология—1973, 187) прымае да ўвагі (у сувязі са славен. і харв. лексемамі) і зах.-слав.: славац. *upl'ahmic se* ‘нарадзіцца (пра жывёл)’, чэш. валаш. *plěhnūt sa*, *plěhnit sa* ‘пладзіцца, расплоджвацца, разводзіцца’, в.-луж. *plahować*, н.-луж. *plagowaś*, *zblagnuś*, польск. *pląc się*, *plęgnąć się*, *plagować* ‘выхоўваць, прыводзіць да парадку’, якія нібыта сведчаць аб першапачатковым **pleg-*. Варбот (Этимология—1978, 23—25) дапускае, што *plegti* — другаснае, што яму папярэднічала *plegti* (як слав. *sekti* ў адносінах да літ. *sėkti*) ‘цячы, напаўняць’. Семантыка гнязда **pel-* вельмі блізкая да кола значэнняў *plegti* ‘пладзіцца, вырастаць’ і **plex-/ *plex-* ‘род, парода’.

Плодзь ‘дзіця’ (гом., Нар. Гом.). З **plod-ь*, якое з **plodь* > *плод* (гл.). Параўн. рус. вяс. *плодь*, *плоди* ‘маладыя атожылки ў раслін, што ўюцца’.

Плоіць ‘завіваць валасы’ (брасл., Сл. ПЗБ; Бяльк.), *плойка* ‘шчыпцы, якімі накручваюць валасы’, ‘прычоска, аздобленая такімі шчыпцамі’ (ТСБМ; брасл., Сл. ПЗБ). З рус. *плойть* ‘завіваць валасы, укладваць бялізну падчас прасавання’, *плой* ‘складкі, хвальбаны’, якія з франц. *ployer* ‘згінаць, складваць’ < лац. *plicāre* ‘тэ’, магчыма, праз нідэр. *plooiën* ‘укладваць складкамі’ (Фасмер, 3, 284).

Плойма, *пльйма*, *пльйма*, *пльйма* ‘мноства (аб жывых істотах)’, ‘безліч, вялікая колькасць, зборышча чаго-н., кампанія’ (ТСБМ, Гарэц., Др.-Падб., Касп., Шат., Клім., Сл. ПЗБ, Мат. Гом., Растарг., Жд. 1, Жд. 3; Варл.; бялын., Янк. Мат., Янк. 3; мсцісл., Янк. 2; мсцісл., Юрч. СНЛ; Сцяшк. МГ; барыс., драг., Сл. Брэс.; паўн.-усх., КЭС), ‘стада кароў, табун коней, статак авечак’ (карм., ЛА, 1), *плоймаю* ‘кучай’ (калінк., 3 нар. сл.), *пльймо*

‘многа’ (круп., ЛА, 5), ‘дзятва, дзеці’ (Бяльк.), ‘сваякі’ (Юрч. СНЛ), *плойма* ‘гультай’ (лях., Сл. ПЗБ), укр. палес. *плійма* ‘безліч, мноства’. Варбот (Этимологія—1986—1987, 62—63) суадносіць бел. лексему з серб.-харв. *plōjba* ‘шмат вады на столі, падлозе пры кепскім даху’, якое Скок (2, 687) выводзіць у якасці далматараманскага рэлікта, вульг.-лац. **plōvia* < лац. *pluvia* ‘дождж, дажджавая вада’. Варбот (там жа) уключае лексему **plojma* ў этымалагічнае гняздо і.-е. **pel-* ‘ліць, цячы, напаўняць’, ‘нараджаць’, якая разглядаецца як вытворная ад асновы з каранем у нулявой агаласоўцы і пашырэннем яе на *-i-*; да гэтага гнязда належыць прасл. **rylnь(jь)*, **plodь*, **plemь*, **plegti* ‘пладзіцца, вырастаць’. Параўн. таксама Люканен, 1, 172 (*плойма* < **plodma* ад **ploditi*). Магчыма, да *пльць* (гл.), як рус. *вой* ад *вить*, гл. *аплавитна* ‘багата’. Значэнне ‘вялікая колькасць вады’ — адлюстраванне першаснай семантыкі і.-е. **pel-* ‘ліць, цячы’.

Плѳзы ў песні: *Ой, пайду я каля лозы, аж там арэ мілы плѳзы...* (навагр., Дзмітр.). Гэта варыянт песні “Ой, пайду я каля луга, там мой мілы арэ плугам”. Лексема *плѳзы* ўтварылася пры ад’ідэацыі *плуг-ам* і польск. *plōsy* ‘поласы’ (гл. *паласá* ‘кавалак ворнай зямлі’) і пад уплывам рыфмы: *лозы* — *плѳзы*.

Плѳмба ‘цвёрдае рэчыва, якім закладваецца дупло зуба’, ‘металічны забаронны знак’ (ТСБМ, Сл. ПЗБ). Праз рус. мову з ням. *Plombe*, якое з *plombieren* ‘пламбаваць’ < франц. *plombier* ‘ушчыльняць, заліваючы растопленым волавам’ < *plomb* ‘волава’ < лац. *plumbum* ‘тс’ (Фасмер, 3, 284; Банькоўскі, 2, 610). Палес. драг. *плѳмба*, *блѳмба* — праз польск. *plomba* ‘пломба’.

Плѳме ‘полюмя; гарачыня’ (Нас.), *пломя* ‘полюмя’ (Сл. ПЗБ; Шатал.; Сцяшк. Сл.), ‘тс’ (іўеў., воран., ЛА, 2). З польск. *plōmień* ‘тс’, канчатак, як у прасл. **pol-mь* > *полюмя* (гл.), магчыма, праз польск. ст.-мазав. *plōmie*, якое ўжывалася ў мове т. зв. крэсавякаў (А. Рымша, Ю. Крашэўскі, Э. Ажэшка, В. Спасовіч і інш., гл. Банькоўскі, 2, 625).

Плѳмень, *плѳмянь* ‘полюмя’ (Нас.; смарг., ЛА, 4). Яшчэ ст.-бел. *пломень*, *плѳмянь*, якія са ст.-польск. *plōmień* (Булыка, Лекс. запазыч.; Мацкевіч, Сл. ПЗБ, 4, 14), якое з прасл. **polmu*, Р.скл. *polmene* (< позняе і.-е. **pol-men*) > бел. *полюмя* (гл.).

Плѳмік ‘часопіс’ (Жд. 1). З польск. *plomyk* — назва польск. часопіса.

Плѳміна ‘палонка, незамёрзлая частка ракі або возера’ (Сцяшк. МГ). З польск. *plōnina* ‘палонка, пелька’, якое з польск. *plo* ‘багна’ < *pel*, параўн. кацеўск. *pel*, *plisty* ‘багністы (пра зарастаючыя азёрцы)’ < прасл. **rylnь* ‘балота, якое часова заліваецца вадою’, параўн. ст.-рус. *пол* ‘тс’, рус. *полая вода*, *половодье*; роднаснае літ. *pūliai* ‘гной’ < *i.e. *pul-o-s* (Банькоўскі, 2, 624).

Плѳска ‘асака’ (гродз., Сл. ПЗБ). Гл. *плѳска*.

Плѳскані, *плѳскамкі* ‘маніцы, мужчынскія калівы канпель’ (Нас.; гом., Рам. 4), *плѳскуні* ‘тс’ (Бір.; ваўк., Хрэст. дыял.; Янк. 1; Нас.; Сцяшк. МГ; Мат. Гом.; ДАБМ, камент., 869—870; Ян.; ТС; чырв., 3 нар. сл.; ст.-дар., Нар. сл.), ‘палатно з плѳскуняў’ (Уладз.), параўн. польск. дыял. *plōskony* ‘маніцы’, відаць, запазычанае з усходу, (Бел.-польск. ізал., 53) і балг. *плѳскунь* ‘малады, з малымі зярнятамі (пра зялёны боб, гарох і пад.)’, паводле БЕР, 5, 361 — пад уплывам *плѳск*, гл. *плѳскі*. Да *плѳскані* (гл.).

Плѳскі ‘які не мае ўпадзін, узвышшаў, роўны, без пад’ёмаў і спускаў’ (ТСБМ, Сцяшк. МГ), ‘слаба, някрута спрадзены’ (Уладз.; баран., Сл. ПЗБ; гродз., Сцяшк. Сл.; рас., талач., Шатал.), ‘палогі (пра бераг ракі, возера)’ (карм., ветк., чач., ЛА, 2; ТС), ‘худы (конь, карова)’ (іўеў., Сцяшк. Сл.), ‘шырокі (пра капыт)’ (карэліц., Нар. словатв.). Укр. *плѳскій*, рус. *плѳскій*, *плѳсок*, польск. ст.-мазав. *plōski*, чэш. славац. *plōský*, славен. *plōsk* ‘плоскі’, *plōska* ‘паверхня, раўніна’, серб.-харв. *плѳсан*, макед. *плѳсок*, балг. *плѳск*, ст.-слав. *плѳскъ*. Прасл. **plōskъ*, звязанае чаргаваннем галосных караня з **plask-*, **plesk-*, **plěsk-*, якія з і.-е. **plōk-sko-* ці **plēk-sko-*; роднаснае лат. *plakans* ‘плоскі’, лац. *placidus* ‘роўны, гладкі’, ‘прыемны’, ст.-грэч. *πλάξ* ‘раўніна’ (Ільінскі, ИОРЯС, 20, 3, 113; Траўтман, 222; Фрэнкель, 602; Бязлай, 3, 61). Аднак Мее (Études, 332), Младэнаў (430), Фасмер (3, 285) дапускаюць магчымасць вывядзення лексемы *плѳскі* з **plot-sko* і супастаўляюць апошняю са ст.-інд. *práthas* ‘шырыня’, авест. *fraθah-*, ст.-грэч. *πλατύς* ‘шырокі, плоскі’. Гэтаксама Махэк₂ (462), які дапускае прасл. форму **plotь* (ў-аснова), што ў чыстым выглядзе не захавалася, але ад яе ўтварылася *плѳтва*, *плѳтка* (гл.). Борысь, Папоўска-Табарска (ZPSS, 10, 27) на падставе славін. *plōs* ‘клоп’ рэканструюць рэліктавую форму **plōсь* ‘плоскі’, якая мае адпаведнікі

на славянськiм Поўднi. Абаеў (Этимологія—1984, 21) мяркуе, што рус. *плоский* з'яўляецца роднасным рус. *плохой*.

Плосценька 'тоненькая вузенькая пласцінка гліны' (стол., ЖНС). Утварылася ад *плоскі* (гл.) пры ад'ідацыі слоў *пласцінка* (ці *тоненька стружка*).

Плот₁, *плот*, *плут*, *плит*, *плит*, *плет* 'агароджа вакол чаго-н.' (ТСБМ, Сл. ПЗБ), 'паркан' (Нас.; ТСБМ; Варл.), 'агароджа з жэрдак, пераплеценых галлём' (Яруш., Сцяшк. МГ, Гарэц., Шпіл., Бес., Шушк., Выг., П.С.; Зн., дыс.; ДАБМ, к. 246; Шат., Касп., Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк., Сл. Брэс.; івац., Жыв. НС); 'пляцень, агароджа з тонкіх кійкоў, пераплеценых лазой' (Чуд.; Клім.; ЛА, 4), 'частакол' (ЛА, 4); 'плот з жэрдак' (усюды, апрача ўсх.-маг. і ўсх.-гом., ЛА, 4); *плот* 'застаўкі ад снежных заносаў на дарозе' (Сцяшк. МГ), 'дубцы, галлэ з якіх плятуць агароджу, кашы' (Сцяшк. Сл., Сцяшк. МГ). Укр. *плит*, рус. зах., паўд. *плот*, польск. *plot*, н.-луж. *plot*, в.-луж. *plót*, чэш., славац. *plot*, славен. *plōt*, серб.-харв. *plōm*, макед. *плот*, балг. *плет*, ст.-слав. *плоть*. Прасл. **plotь* ці **plokъ* (Трубачоў, Ремесл. терм., 163) — гэта іменная вытворнае з *o*-вакалізмам ад дзеяслоўнай асновы **plesti* > *плэсці* (гл.) < i.e. **plektō* з пашыральным суф. *-t-* пры больш старажытным **plekō*, параўн. ст.-грэч. *πλέκω* 'пляту'. Мяркуецца, што **plesti* першапачаткова адносіўся да пляцення з гнуткіх, тонкіх атожылкаў і галінак дрэваў. Аналагічнае паходжанне ням. *Wand* 'сцяна' < *winden* 'плесці' (Мерынгер, IF, 1904—1905, 17, 139 і наст.) ці манг. *хэрэм* 'сцяна' < *хэрэх* 'звязаць, сплятаць' (Аткушчыкоў, Из истории, 233). Сюды ж в.-дзв. *плутуваць* 'пераплятаць плот лазой' (Сл. ПЗБ).

Плот₂, *плит*, *плитюх*, *плитюга* 'хлус, балбатун, пляткар' (Клім.; пін., Сл. Брэс., Нар. лекс.; івац., Жыв. НС). Да *плэсці* (гл.). Паводле Банькоўскага (2, 607), пераход 'плесці' > 'выдумляць, хлусіць' — польская спецыфіка. Аднак параўн. рус. арх. *плотить* 'хлусіць, вярзці лухту' і фразеалагізм *плести плетень* 'гаварыць бязглуздзіцу'.

Плот₃ 'плит' (Сцяшк. Сл.; ваўк., Сцяшк. МГ; вільн., асрав., Сл. ПЗБ). Да *плит* (гл.). Сюды ж *плот* 'спосаб укладкі лёну і канпель для вымочвання' (калінк., мазыр., Уладз.).

Плот₄ 'кнот, зроблены з нападспаленых акрайкаў палатна' (Мік.). Відаць, да *плэсці* (гл.), г. зн. 'сплечены з акрайкаў палатна'.

Плётва 'плотка, *Rutilus rutilus* L.' (навагр., Сцяшк. МГ), 'краснапёрка, *Scardinius erythrophthalmus* L.'. Да *платва* (гл.), прасл. **plotu*, Р. скл. *plotъve*, сюды ж *пловица*, *пловица* і ўтвораная ад іх шляхам адваротнай дэрывацыі гродз. *пловиць*, якія ў суседняй польскай мове з XVI ст. сталі замяняцца формай **plot-ька* (Банькоўскі, 2, 624—625); на бел. тэрыторыі ў сучасны момант гэтая форма пераважае: *плотка*, *плітка*, *плутка*, *пльітка* 'плотка' (ТСБМ, Нас., Дразд., Жук., Гарэц., Яруш., Бес., Др.-Падб., Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк., Стан., Растарг.; гродз., 3 нар. сл.).

Плотка 'прэснаводная рыба сямейства карпавых, *Rutilus rutilus* L.' (ТСБМ). Да *плотва*, *платва* (гл.).

Плётнік 'цясляр' (Яруш., Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк.; дзятл., Сл. МГ), 'дойлід' (Бяльк.), 'калеснік' (горац., чач., ЛА, 2; полац., леп., рэч., ЛА, 3), *плотніцтва* 'цяслярства' (дзятл., Сл. ПЗБ), *плотніцтва* 'праца плётніка' (Юрч. СНЛ), *плётнікаваць* 'займацца цяслярствам' (ТС). Рус. *плётник* 'цясляр', стараж.-рус. *плотникъ* 'те' (з 1016 г.). Бел.-рус. ізалека. Да *плот* (гл.). Першапачаткова абазначала 'той, хто робіць (пляце, ставіць) агароджу', пазней — 'цясляр, які будзе сцены горада' > 'які будзе сцены дома, будынкаў' (Фасмер, 3, 285).

Плётны 'дзябёлы, тоўсты' (Ян.), 'добра складзены' (ТС), параўн. паўн.-рус. *плотный* (арханг. *плотной*) 'цвёрды (аб зямлі), надрузлы, моцны, непранікальны', арханг. 'моцны (дождж)', славен. *polten* 'плоцевы', 'юрлівы'. Прыметнік (стараж.-рус. *плътень*) ад прасл. **plъь* > бел. *пловиць* (гл.).

Плоў 'сярэднеазіяцкая страва з рысу і бараніны з прыправамі' (ТСБМ). У такім выглядзе — з рус. мовы (*плов*), у якой існуюць таксама *пилóв*, *пилáв* 'те', як і ў польск. *pilaw*, *pilaf*, — усе да тур. *pilav* 'крутая рысавая каша' (Праабражэнскі, 2, 58; Варш. сл., 4, 189; Фасмер, 3, 261).

Плбóўкі 'пра сала, якое выдзяляе шмат тлушчу' (чач., ЛА, 4). Да *плáвiць*₂, *плавiкi* (гл.). Мену *a* > *o* Карскі (1, 98) тлумачыць лабіялізацыяй *a* перад *ў*.

Плоўт, *плóўтэс* 'прадаўгаватая дошка, якой закрываюць бакавы ўваход у калодачны вулей' (воран., Сл. ПЗБ; ЛА, 1). Паводле Грынавяцкене (Сл. ПЗБ, 4, 15), з літ. *pláūtas* 'те'.

Плбóўшы, *плóўшачкi* 'высеўкі, адходы пры шатраванні збожка' (воран., Сл. ПЗБ; воран., ЛА, 4). Паводле Грынавяцкене (Сл. ПЗБ, 4, 15), паходзяць з літ. *pláūšos* 'те'.

Плох 'хворы' (в.-дзв., Сл. ПЗБ); *плохі* 'благі, кепскі', 'слабы, хворы, хваравіты', *плохшы* 'горшы' (Нас., Сл. ПЗБ, Ян., ТС), 'разбэшчаны' (Ян.), *плоха* 'дрэнна, млосна' (Сцяшк. МГ, Сл. ПЗБ, Ян.), 'кепска, дрэнна (рабіць што-н.)' (Бяльк.), *плохвіна* 'пустая, неўрадлівая зямля' (ТС). Да *плахі* (гл.). Сюды ж: *плашціць* 'прыходзіць у горшы стан' (Нас.).

Плохі, *плохы*, *плохый* 'спакойны, сарамлівы' (Сл. ПЗБ), 'мірны, рахманы' (гродз., Нар. сл.), *плóхий* 'прыручаны', *плóха(я)* (*курыца*) (кобр., ц.-палес., гродз., ЛА, 1); укр. *плохий* 'мірны, ціхі, лагодны, рахманы, пакорлівы', *плоховітий* 'те', рус. арханг. *плохливый* 'бязлівы', цвяр., пск. *плохой* 'някемлівы, бесклапотны'; польск. *plochy* 'нясталы, схільны да ўцекаў, палахлівы', харв. чак. *plōh* 'сарамлівы, нясмелы'. Звычайна суадносяць гэтую лексему з *полах* (Фасмер, 3, 286; Мартынаў, Слав. акком., 127—128) < прасл. **rohъ* з блізкай семантыкай 'трывожны, хвалюючы', тлумачачы яе як рэдукцыю поўнагалосся (Банькоўскі, 2, 624).

Плоц 'плоскі бок біткі' (Рам. 8). Відаць, з рус. мовы; параўн. рус. *плоч*, *плочка* 'плоскі бок ігральнай біты', 'становішча кінутай біты бокам ці толькі на плоскім баку', *плочкий* 'плоскі', якое з'яўляецца кантамінаваным утварэннем з *плоскі* і *клёц* < ням. *Klotz* 'калода; цурка' < с.-в.-ням. *kloz*, англ.-сакс. *clott* 'камяк, гала, клубок'.

Плоцэнко 'клятчастая або паласатая дамацканая тканіна' (беласт., Сл. ПЗБ). З польск. *plóscienko*, *plóscienek* 'баваўняна-ільняное палатно (на сукенцы, спадніцы)', 'кужаль' — памяншальная форма лексемы *plótno* 'палатно', якое спарадычна сустракаецца ў ст.-бел. тэкстах: *плотно* 'те' (XVI ст.), *плотенко* (XVI—XVII стст.) (Булыка, Запазыч., 245; Лекс. запазыч., 203).

Плоцтва (*плóцтво*) 'размнажэнне' (свісл., Сл. ПЗБ). З *плодств-а*, да *плод*, *плодзь* (гл.).

Плоць₁ 'цела жывых істот', 'матэрыяльнае ўвасабленне' (ТСБМ, Нас.), 'пол' (Гарэц.), 'палавыя органы' (Ласт.), *плоцьны* 'палавы' (Ласт.), *плоцьнае* (жыццё) 'палавое' (Стан.); *плоць* 'перхаць, луска са скуры' (беш., Нар. сл.), *плоть* 'сперма' (драг., Лучыц—Федарэц, вусн. паведамл.). Укр. (старое) *плоть*, рус. *плоть* 'плоць', 'цела' — апошняе значэнне — царкоўнаславянizm (Мяркулава, Этымалогія—1970, 175), дыял. таксама 'цвёрды грунт пад глебай', 'перхаць, луска', 'скура на галаве', 'ікра',

'малако (у рыб)', 'мужчынскія палавыя клеткі', стараж.-рус. *плѣть* 'скура, колер скуры', польск. *pleć* 'жывое чалавечае цела', 'скура, гладкая паверхня цела', 'колер скуры'; 'чалавек наогул', 'мужчынская ці жаночая будова цела', 'пол', н.-луж. *pleś* 'юр', 'колер скуры', чэш., славац. *plet'* 'скура твару', славен. *plōt* 'скура на жывым целе', 'колер скуры, колер твару', 'плоць', серб.-харв. *пљт*, дыял. *pelt* 'цела, плоць', 'скура', макед. *плот*, балг. *плѣт*, ст.-слав. *плѣть* 'цела', 'юр'. Прасл. **plъty*, найбольш блізкім да якога лічыцца лат. *pluta* 'цела, плоць; скура', *plutus* 'далікатная скура (з галавы)', літ. *plutà* 'скарынка', 'расліннае покрыва на паверхні вады', 'кара зямлі' (Фасмер, 3, 286; Махэк₂, 459; Бязлай, 3, 83); Банькоўскі (2, 623) следам за Бугам (Rinkt., 2, 518), Младэнавым (431) выводзіць польск. *pleć* з і.-е. **plutis* 'скураны мех, на якім плавалі', якое з і.-е. **pleu-* / **plo-* / **plu-* 'плаваць, прыплываць'. Непераканаўча.

Плоць₂, *плочье* 'плоткі, платва' (Нас.; Мат. Маг.; гродз., лудз., Сл. ПЗБ, ТС), 'плотка' (свісл., Сцяшк. Сл.; чэрв., Нар. лекс.); рус. смал. *плоть* 'те'. Да *платва*, *плóтва* (гл.).

Плоччынка 'вудачка, прыстасаваная для таго, каб лавіць плотак і інш. дробную рыбу' (Янк. 2). У выніку семантычнай кандэнсацыі словазлучэння *плотчына вудачка*.

Плошка₁ 'бакавая частка ткацкага станка' (брагін., Мат. Гом.), рус. арх. *плóшка* 'кухонная дошка, кружок'. Са словазлучэння *плоская дошка* ў выніку семантычнай кандэнсацыі.

Плошка₂ 'вялікая плоская лыжка, якой аграбалі роі пчол'. У выніку пераносу значэння (пад уплывам лексемы *плоскі*) з прасл. **plosky* 'плоскі, плыткі сасуд, міска', якое было запазычана на Балканах з раманскіх дыялектаў, куды трапіла з герм. **flaskō*, ці з ст.-в.-ням. *flaska* са значэннем 'бутэляк' (Трубачоў, Ремесл. терм., 293—294).

Плошка₃ 'раздвоеная частка [у выглядзе дошкі], рыльца, на якое набіваліся сашнікі' (Смул.). Да *плáха*₁ (гл.). Карэннае -о-пад уплывам лексемы *дошка*.

Плошча 'вялікая незабудаваная тэрыторыя ў горадзе ці вёсцы', 'месца, памяшканне, прызначаныя для якой-н. мэты' (ТСБМ; Гарэц.; Др.-Падб.; Бяльк.; пух., Сл. ПЗБ). Укр. *площа*, *площина* 'плоскасць, раўніна', 'плошча', 'паляна', рус. алан. *площа*, *площина* 'плошча', 'пляцоўка каля дома; на двары'; славен. *plòsk*, *plòska*

‘паверхня’, ‘раўніна’, ‘поле’, *plōšča* ‘пліта, дошка’, ‘плітка’. Да прасл. **plosk-ja*, больш падрабязна гл. *пlosкі*; у літаратурнай мове пашырылася за кошт лексемы *пляц* у значэнні ‘роўнае незабудаванае месца ў горадзе’ пад уплывам рус. *площадь* ‘тэ’ (Германовіч, Аб некат. асабл., 13).

Плошчадзь, *плóичадь* ‘пласкае, роўнае месца’ (стаўб., Прышч. дыс.; шальч., кобр., беласт., Сл. ПЗБ). З рус. *площадь*, якое з прасл. **plosk-ědъ* (Фасмер, 3, 287); Пізані (Этимология—1956, 169) лічыць слова выключна ст.-слав., адкуль яно трапіла ў ст.-рус., утвораным ад *пlosкъ* на аснове суадносін паміж ст.-грэч. *πλατῆα* < *πλατός* ‘шырокі, плоскі’, г. зн. адносна позняй слав. калькай, што, на яго думку, пацвярджаецца і адносна рэдкім і “непадыходзячым” суфіксам *-ědъ*; насуперак яму Аткупшычыкоў (Из истории, 161—163) падкрэслівае славянскасць словаўтваральнай мадэлі на **-ě-dъ*. Хутчэй за ўсё, праславянскі дыялектызм ад **plosкъ* (гл. *пlosкі*), утвораны пры дапамозе прадуктыўнага суфікса *-ědъ*, параўн. *роўнядзь* і пад.

Плóшчай ‘касач, Iris L.’ (гродз., Нар. лекс.). Да *плюшній*, *плюшнік* (гл.).

Плошчык ‘прамы вузел’ (ТС). Відаць, ад словазлучэння *пlosкі вузельчык*.

Плошчыкі ‘кіёчкі для раздзялення асновы (нітак) у кроснах, каб яны не скручваліся’ (гродз., Нар. сл., Сцяшк. Сл.; Скарбы). Да *пlosкі* (гл.) — кіёчкі маюць плоскую форму.

***Плошчыць**, пруж. *плóичыт* (вўшы) ‘[конь] стрыжэ вушамі (пра каня)’ (ЛА, 1), рус. *плющить* ‘плюшчыць, рабіць плоскім’. Да *плóскі* (гл.): стрыгучы вушамі, конь робіць іх плоскімі і прыціскае да галавы.

Плуг ‘прылада з металічным нарогам для ворыва’ (ТСБМ; Зн., дыс.; Бес., Тарн.; Сцяшк. МГ; Бяльк.; Сл. ПЗБ), ‘вузенькі шнур-зямлі, які можа заняць плуг пры ворыве’ (слаўг., Яшк.); укр. *плуг*, рус. *плуг*, стараж.-рус. *плугъ*, польск. *plug*, палаб. *pläug*, н.-луж. *plug*, в.-луж. *pluh*, чэш. *pluh*, славац. *pluh*, славен. *plüg*, серб.-харв. *плүг*, макед. *плуг*, балг. *плуг(ът)*, серб.-ц.-слав. *плугъ*. Прасл. **plugъ*. Многія (Мерынгер, JF, 16, 184; 17, 100; 18, 244; Уленбек, AfslPh, 15, 490; Ван-Вейк, IF, 23, 366; Мее, Études, 179; Фасмер, 3, 287) выводзілі лексему з герм. **plōga-* ‘плуг’, якое, аднак, у германскіх мовах з’яўляецца ізаляваным і этыма-

лагічна няясным (запазычанне нібыта адбылося яшчэ да перамышчэння зычных у ст.-в.-ням. мове, г.зн. да V—VI стст. н. э. ці са ст.-в.-ням. *pflug* (Смулкава, Słown., 42). Цяжка давесці і кельтарэцкае паходжанне герм. **plōga* (у сувязі са згадкай у Плінія (Naturalis historia, 18, 172) пра новую прыладу працы (*plaumorati* < **ploum aratrum*) з альпійскай вобласці, якое параўноўваюць (Вальдэ-Гофман, 2, 320, 324) са ст.-італ. *ploxetum*, *ploxenum* ‘палукашак на возе’, ці з лац. *plaustrum*, *plostrum* ‘хура’ (Клюге, 17, 545). Пра запазычанне герм. **plōga* з прасл. *plugъ* гаварыў яшчэ Я. Грым (Geschichte der deut. Spr., 1850, 1, 40), але прасл. лексема, паводле яго, была ўтворана з **plyti* ‘плыць’; гэтаксама з **plyti* і суф. **-gō-* ўтваралі лексему **plugъ* Вондрак (Vergl. Gr., 1, 470), Міклашыч (252), Машынскі (JP, 36, 1956, 1) — з і.-е. **pleu-* **ploу-* ‘ліцца’, ‘сунуцца, цягнуць’, Фасмер (3, 287) рашуча адхіляе запазычанне герм. **plōga* са слав. У той жа час Мартынаў (Лекс. взаим., 175—178) пераканаўча даводзіць спрадвечнасць прасл. **plugъ* (< *plūžiti* ‘цягнуць па зямлі’) і запазычанне слав. лексемы германцамі. Скок (2, 690) мяркуе, што герм. (гоц. **plōgs*) было запазычана з балтаслав. мовы. Гл. таксама Бязлай (3, 61—62). Трубачоў (Этногенез, 212) лічыць *plōg-* цэнтральнаеўрапейскай інавацыяй, што адлюстроўвае тэхнічнае ўдасканаленне больш ранняга *pala* (< **ordlo*) — ‘рала на калёсах’ (“пływучае рала”). Сюды ж *плугар* ‘араты’ (в.-дзв., рагач., Сл. ПЗБ; Нар. Гом.; Ян), *плугатар*, *плугатнік* ‘тэ’ (Сл. ПЗБ; ЛА, 3), *плужок* ‘акучнік’ (Дзмітр.; лід., Сл. ПЗБ); *плугавіць*, *плужыць* ‘абганяць бульбу’, *плужкаваць* ‘тэ’ (гродз., ЛА, 2; Сцяшк. МГ; Скарбы), *плужыць* ‘тэ’ (Шат.; сміл., Стан.), *плужыцца* ‘акучнік’ (беласт., Смул.).

Плуг, зборн. *плуганнэ* ‘галлё, бяровенні, якія пльвучуць па рэчцы так шчыльна, што па іх можна перайсці на другі бераг’ (віл., Нар. словатв.). Няясна. Магчыма, генетычна звязана з літ. *plūkdas* ‘лёд, што пльве па рацэ’, *plūkoti* ‘трымацца на паверхні вады, плаваць’.

Плужыцца ‘накіроўвацца, імкнуцца’ (іўеў., Сцяшк. Сл.) — да прасл. **plūžiti* (*se*), якое ўзыходзіць да і.-е. **pleuH-g(h)-* ‘рухацца наперад < і.-е. **pleu(H)-* ‘рухацца па вадзе’ > ‘плаваць’ (Бязлай, 3, 63).

Плужыць у фразе: *год на год не плужыць* 'не прыпадае' (рэч., Нар. сл.). Укр. *плужити* 'шанцаваць', польск. *plużyć* 'добра мецца', 'квітнець', 'весціся, удавацца', 'спрыяць', 'акупацца', 'быць карысным', 'апраўдваць спадзяванні', 'не падводзіць', славен. *plūžiti se* 'спароўвацца, выконваць злучку (аб жабах)', якое Фурлан (гл. Бязлай, 3, 63) аб'ядноўвае разам з рус. кур. *плужиться* 'паволі ехаць, ісці, плесціся за кім-небудзь'. Відаць, рус. лексему не трэба ўлічваць; яна ўжываецца паралельна з *пруганіцца* (гл. *пруганіцца*). У такім выпадку *плужыць* было ўтворана ад *плуг* > *плужыць* (< прасл. **plugь* > **plūžiti*) — першапачаткова 'араць плугам', у той час паяўленне плуга азначала ў параўнанні з сахой (**radlo*) вышэйшую ступень земляробства і, адпаведна, лепшы дабрабыт (Банькоўскі, 2, 631).

Пруганіцца 'плесціся' (ашм., Сл. рэг. лекс.), 'ісці, стаміўшыся' (брагін., 3 нар. сл.). укр. *пруганитися* 'плесціся, павольна ехаць', рус. бранск., паўд. *пруганитися* 'паволі ісці, ехаць, цягнуцца, плесціся за кім-н.'. Бел.-укр.-паўд.-рус. ізалекса, характэрная наяўнасцю суф. *-ан-* (магчыма, пры ад'іэацыі прыметніка *пагань*) у адрозненне ад паўн.-слав. **pl'ugavъ* > *плогавец* (гл.) з суф. *-ав-*. Зыходнае слова захавалася ў чэш. мове — *plouhati* (< прасл. **plug-a-ti*) 'цягнуцца, ледзь сунуцца, цягнуць ногі па гразі, па мокрай зямлі, пэцкацца гразцю', *ploužiti se* 'паўзці, ледзь перасоўвацца', *plouživý* 'павольны', *plūžiti se* 'падкрадвацца', 'паўзці, падпаўзаць' (Махэк, 462). Роднасным з'яўляецца лат. *blūgti* 'мякчэць і станавіцца слізкім'.

Плукане 'лякарства для паласкання горла' (гродз., Сл. ПЗБ), *плукаць* 'паласкаць (бялізну)' (тамсама; Скарбы). З польск. *plókać* (з 1936 г. — *plukać*) 'тэ', *plukanie* 'паласканне (горла, бялізны)'.

Плуска 'клоп' (кобр., брэсц., малар., ЛА, 1). З польск. *pluskwa* 'тэ'.

Плустаць 'бадзяцца невядома дзе, марна хадзіць' (рагач., Рам. 3), рус. бранск. *плустать* 'бадзяцца без справы'. Узнікла ў выніку кантамінацыі лексем *плутаць/плутать* і *плусіць* 'блудзіць, ехаць не той дарогай'.

Плусціць 'плысці' (барыс., Шн.). З *плысці* з дадаткам канчатка інфінітыва *-ць* і менай *-ы-* > *-у-*. Параўн. в.-дзв. *плутувати* 'пераплятаць плот лазой'.

***Плусяніца, плусяніца** 'саломы з проса' (стол., Нар. лекс.). З *просяніца*, параўн. драг. *просяніця* 'тэ' з менай *о* > *у* і *р* > *л*, відаць, пад уплывам слова *солома*.

Плутанка 'дулька, пакулле — пыл і дробныя часткі валакна пры трапанні' (ЛА, 4). Ад *плутаны* 'блытаны' < *плутаць* 'блытаць, камячыць' (гл.).

Плутаць 'бадзяжнічаць' (Нас.), *плутаваць* 'ашукваць' (Скарбы), 'маніць' (дзятл., Сл. ПЗБ), 'блытаць (ніткі)' (Нас.; ТС; кіраў., Нар. сл.), *плутыць* 'блытаць па лесе' (Бяльк.; Юрч. Вытв.; кіраў., Нар. сл.), *плутацца* 'блытацца, чапляцца' (Уладз.; Мат. Гом.; ТС), 'блытацца (аб нітках, аб мове, словах)' (Нас.; Сл. ПЗБ; Растарг.), *плутаніна* 'блытаніна' (Мядзв., Растарг.), *плутанне* 'блытанне', 'страта арыентацыі' (Юрч. Вытв.), *плутня* 'хлусня, плёткі' (Нас.), 'блытаніна' (ТС), 'хітры падман' (мсцісл., Юрч. СНС), 'бадзянне' (Нас.), *плутні* 'махлярства, ашуканства' (Нар. Гом.), *плут* 'ашуканец, махляр, прайдзісвец' (Скарбы), 'манюка' (брэсц., ЛА, 3), *плуто* 'нікчэмны чалавек' (Сл. Брэс.), *плуцяга* 'бадзяга' (Нас.), укр. *плутати* 'блытаць, блытана расказваць', *плутатися* 'блытацца (аб валасах)', 'няўмела хадзіць', рус. *плутать* 'хадзіць без мэты, бадзяцца; блукаць', ст.-рус. *плутать* 'блукаць, бадзяцца', 'памыляцца', 'рабіць несамавітыя ўчынкi' (з XVII ст.); *плуть* 'махляр', польск. *plutać (się)* 'блытацца, заблытацца', 'збівацца (з думкі)', 'блытацца пад нагамі', 'заплятацца', чэш. ганацк. *plantati* 'блытацца, заплятацца', лях. *pl'antat'* 'блытаць, змешваць', 'збіваць з панталыку', славац. *plantat' sa, pl'antat'* 'блытацца', 'блытацца пад нагамі', 'бадзяцца, швэндацца'. Прасл. паўн. *plōtati* (усх.)/ **plētati* (зах.) — дзеяслоў шматразовага дзеяння да **plēsti* (першапачаткова **plēsti*), роднасны літ. *blēsti* 'мяшаць, змешваць' (Банькоўскі, 2, 601). Пачатковае *б-* у бел. *блытаць*, гродз. *блындаць* 'хадзіць без справы, бадзяцца' (Сцяшк. МГ), ваўк. *блэнтацца* 'перашкаджаць, блытацца пад рукамі' (Сцяшк. Сл.), шчуч. *зблэнтацца* 'пераблытацца (пра ніткі на пачынку)' (Сл. ПЗБ), відаць, з балцкага субстрату. Параўн. таксама размеркаванне *пл-/ бл-* у бел. гаворках (ЛА, 4); зах. і цэнтр.-бел. (*ніткі*) *блытаюцца*, паўн. і ўсх. (*ніткі*) *плутаюцца*. Параўн. таксама *блытаць* (гл.). На семантыку разглядаемых лексем, магчыма, аказала ўплыў прасл. *blēsti, blōditi* 'блукаць'. З *плэсці* звязваюць лексему *плутаць* Махэк (454)

і Фасмер (3, 287—288). Сюды ж: *плутаць* ‘ілгачь’, *плутма плутаць* ‘бесперапынна ілгачь’ (Нас.; дзятл., Сл. ПЗБ), *плуток*, *плуцяга* ‘хлус’ (Нас., Анім.).

Плутухаць ‘ілгачь’, ‘заблытваць’, ‘бадзяжнічаць’, *плутухацца* ‘заблытвацца ў чым-н.’, ‘блытацца’, ‘выбірацца з цяжкай сітуацыі’, ‘круціцца каля каго-н.’ (Нас.), *плутуханьне* ‘блытаніна’ (Юрч. Вытв.); рус. смал. *плутухацься* ‘бадзяцца без мэты’, ‘ледзь перасоўвацца, заплятацца (пра ногі)’. Лексема ўтворана пры дапамозе экспрэсіўнага суф. *-ух-а-* ад *плутаць* (гл.). Параўн. рус.: *вертухацься*, *вертугацься* ‘круціцца, вярцецца’ і пад.

Плутца ‘пятля (для гузіка)’ (карм., Мат. Гом.), параўн. рус. пск., цвяр. *плутцы* ‘сіло для лоўлі птушкі’, ‘раменьчык, які звязвае біяк цэпа з ручкай’. Да *плутаць* (гл.) (Фасмер, 2, 288), відаць, збліжанае з *пўтца* ‘прывязка ў цэпе’, ‘пяцелька’ (гл.). Параўн. таксама рус. дыял. *плутянка* ‘верхняя вярхоўка невада’, польск. дыял. *pluto* ‘паплавок у рыбадоўнай сеткі’, што, магчыма, узыходзіць да прасл. **pluti* (гл. *плыць*).

Плу́ха ‘палена, блізкае паводле даўжыні да памераў дроў для печы, але больш тоўстае’ (Жд. 2). Да *пла́ха*. Аб мене *a > y* гл. Карскі 1, 112—113.

Плу́ца, *плўці*, *плўцы*, *плюц*, *плюцы* ‘лёгкае’ (Сл. ПЗБ; Сцяшк. Сл., Жд. 2). З польск. *plisco* ‘тс’, якое — з першаснага *pluce* (XV—XVIII стет.); звычайна *pluca* < прасл. **plutje* < і.-е. **pleut-jo*: (літ. *plaičiai* ‘лёгкая’, лат. *plaišas* ‘тс’, ст.-прус. *plauti* ‘лёгкае’, першапачаткова ‘тое, што плавае’, сюды ж грэч. *πλεῦμων* ‘лёгкае’, лац. *plulto* і пад. (Банькоўскі, 2, 631). У сучасных усх.-слав. мовах не захавалася, стараж.-рус. *плюче* ‘лёгкае’, ст.-укр. *плюча* ‘лёгкая’ < **pl’utja*, да *плыць*, *плаваць* (гл.) (Фасмер, 3, 290; Німчук, Давньорус., 311).

Плу́ценка ‘спадніца, тканая ў рознакаляровыя палоскі’ (Жд. 1). Гл. *плацёнка* (гл.); хутчэй за ўсё, фармальна адпавядае польск. *plóciénko* ‘баваўняна-ільняное палатно’.

Плуціць₁ ‘трызніць у непрытомнасці’, ‘несці лухту’ (в.-дзв., Сл. ПЗБ). Да *плутаць* (гл.).

Плуціць₂ ‘звязваць бяровенні ў плыты’ (в.-дзв., Сл. ПЗБ; дняпр.-прыпяц., Нар. сл.). Да *плыт* (гл.). Параўн. рус. дыял.

плотить (*плоты*) ‘ганяць па рацэ плыты’, *плотать* ‘вязаць плыты’, *плотица* ‘адно бервяно’.

Плу́шкі₁ ‘палавінкі гарбуза’ (пух., Сл. ПЗБ). Да *плуха*, *пла́ха* (гл.).

Плу́шкі₂ ‘перамерзлая ў зямлі бульбіна’ (дубр., Нар. словатв.). Няясна, магчыма, роднаснае чэш. *plucha* ‘абалонка зерня’, далей да *плю́хлы* ‘вялы’ (гл.).

Плыва́к, *пловак*, *плювак*, ‘плавец’ (ТС). Паводле словаўтварэння ідэнтычны польск. *plywak* ‘тс’.

Плыва́ць ‘плаваць’ (Др.-Падб.; Яруш.; свісл., воран., іўеў., ваўк., Сл. ПЗБ), ‘служыць на флоце’ (воран., Сл. ПЗБ). Відаць, запазычана з польск. мовы, дзе *plywać* азначае ‘перасоўвацца па паверхні вады, плывучы па ёй’ < прасл. **ply-v-a-ti*, якое з’яўляецца дзеясловам шматразовага дзеяння ад **ply-no-ti* (Банькоўскі, 2, 635), параўн. польск. *plynąć* ‘перамяшчацца сілай сваёй вагі з больш высокага месца на ніжэйшае’. У бел. мове дзеяслоў **plyvati* ўжываецца з прыстаўкамі: *пры-плываць*, *за-плываць*, *пра-плываць* і інш. Магчыма, адсюль і націск на *-а-*. Сюды ж: *плыва́к* ‘плывец; той, хто плавае на якім-н. судне’ (Сцяшк. МГ; шальч., Сл. ПЗБ; добр., Мат. Гом.), ‘пучок звязанага трыснягу, на якім вучацца плаваць’ (ваўк., Сл. ПЗБ), *плывун* ‘плывец’ (шчуч., Сл. ПЗБ), дзятл. *плывакé* ‘рагоз, *Typha latifolia* L.’ (ЛА, 1), *плывака* ‘асоба, здольная да плавання’ (Варл.), *плыван* ‘расліннае покрыва дрыгвяністага балота’ (светлаг., Талст.).

Плывёц ‘той, хто плавае’ (ТСБМ). Да прасл. **plyvati* ‘перасоўвацца па паверхні вады, плывучы па ёй’ — дзеяслова шматразовага дзеяння ад **ply-no-ti* < **pluti* ‘плыць’ (гл.).

Плывун, *плавун* ‘насычаны вадою дробны пясок, супесь ці суглінак’ (ТСБМ; Бяльк.), ‘пласт цякучага, плывучага пяску ці зямлі пры капанні ямы, калодзежа’ (рэч., Яшк.; паст., в.-дзв., віл., ваўк., іўеў., ЛА, 2), ‘нанос, дробны пясок’ (воран., чэрв., асіп., саліг., тамсама), ‘іл’ (кобр., ЛА, 2). Рус. *плывун* ‘балота, дрыгва’, ‘тарфяны пласт, які плавае па вадзе’. Бел.-рус. ізалекса, утвораная ад *плы-сці* і суф. **-ить* (з гіятавым *-в-*). Параўн. таксама *плавун*₁, *плавун*₂ (гл.). Аналагічна ўтвораны: *плывун* ‘расліна, якая сцелецца па збожжы’ (Выг.), ‘зыбучы мох на вадзяністай дрыгве’ (Варл.), ‘трава, што расце на вадзе’ (віл., Сл. ПЗБ), а

таксама *пльвун* ‘частка ракі, якая не замярае зімой’ (кам., ЛА, 2), *пльвунок* ‘род травы’ (Стан.).

Пльвунец ‘ранні баравік’ (уздз., мсцісл., Нар. словатв.). Да *пльць, выпльваць* (гл.). Матывацыя: баравікі з’яўляюцца тады, калі каласуе жыта = “выплывае” ў трубку” (тамсама).

Пльвуха ‘асабліва плытка настроеная саха, што добра высцілае скібу’ (Варл.). Са словазлучэння *пльвучая саха*. Да *пльваць, пльць* (гл.).

Пльгаць ‘скакаць’ (Ян.; ТС; нараўл., Мат. Гом.) ‘тс’, ‘кročыць’ (брагін., Шатал.), *пльгнуць* ‘скокнучы’ (жытк., Мат. Гом.; гом., Нар. Гом.), *пльгнути* ‘тс’, *пльгатэ* (пін., Нар. лекс.; Сл. Брэс.), сюды ж фразеалагізм *пльгам ляцець* ‘хутка ісці’. Арэальнае ўтварэнне, параўн. укр. *пльгати* ‘скакаць’; *пльгом* ‘наўскапыта, скокам’, *пльгонути* ‘скочыць з сілай’, якое альбо з’яўляецца кантамінаваным утварэннем з *пльць* і *прьгаць*, абазначаючы ‘хуткі рух уніз і наперад адначасова’, альбо ўзыходзіць да *прьгаць* з менай *p > л* (іранскі субстрат?), параўн. першасны імітатыў *пльг* — паралельны да *прыг* (Смаль-Стоцкі, Приміт., 168; Копечны, Зб. Младэнаву, 375).

Плын ‘скокі’ (гом., Нар. Гом.) у песні: *Вуццянка пльгне, сетачкі парве, са мною ў плын пойдзе...* (тамсама). Відаць, да *пльгаць* (гл.). Першапачаткова было б ⁺*пльгн*, як *стоги*. Аднак параўн. смал. *пльна* ‘пльнь ракі’, ‘плаванне’, бел. *пльнь* ‘цячэнне’, як і польск. *плун* ‘вадкаць’, ‘газ’ — ад *пльць* (гл.), польск. *плунąć*, з формы цяп. часу якога паходзіць *-п* < прасл. **plynoti* ‘перамяшчацца па паверхні вады’, сюды ж польск. *плунąć* ‘уцякаць, бегчы’, рус. дыял. *пльнуть* ‘хутка пабегчы’, што сведчыць, магчыма, пра старую сувязь *пльгаць* і *пльць* (гл.). Параўн. наступнае слова.

Пльнуць ‘працякаць, цячы’, ‘плысці’, ‘праносіцца (аб слове)’ (Нас.; смарг., Сл. ПЗБ). Да прасл. **plynoti* < **pluti* > *пльць, пльці* (гл.). Магчымы пазнейшы ўплыў польск. *плунąć* ‘праплываць, цячы’, ‘бегчы’, ‘лунаць’, ‘імчацца на хвалях’, ‘разносіцца’.

Пльнь ‘рух вады ў рэчышчы’, ‘вада, якая цячэ’, ‘мноства, маса чаго-небудзь, што рухаецца ў адным напрамку’ (ТСБМ, Гарэц., Др.-Падб., Нас., Касп., Бяльк.), ‘плаванне’ (Нас.), рус. смал. *пльнь* ‘моцная пльнь ракі’. Арэальнае аддзяяслоўнае (ад *пльць* —

гл.) утварэнне з суф. *-нь* з працэсуальным значэннем, як *сховань, казань, стынь, стоянь* і інш.

Пльсак ‘плытнік’ (3 нар. сл.). З польск. *flisak, flisnik, flis* ‘плытагон’, якія з ням. *Flösse* ‘сплаў леса’ (Слаўскі, 1, 232).

Пльскі ‘плоскі, які мае плошчу’ (Мядзв.). У выніку кантамінацыі лексем *плоскі* і *пльткі* (гл.).

Пльстма ‘плазам’ (Бяльк.). У выніку кантамінацыі бел. *плазма* і бел. *пластом*.

Пльці, *пльць, плусць, плусці, плаўці, пльць* ‘перамяшчацца па паверхні вады’, ‘плыць на караблі, лодцы’, ‘цячы’, ‘плаўна рухацца, ісці’, ‘высыпацца (аб жыце)’ (ТСБМ; Нас.; Гарэц.; Яруш.; Шат.; Сл. ПЗБ; ТС; Растарг.; маг., арш., Шн.), *пльць* ‘ісці, тонучы (у снезе, гразі)’ (Юрч. СНЛ); у выразе *гаршчок пльвёць* ‘ён кіпіць, і з яго выцякае тое, што варыцца’ (Нас.; Нік., Оч.). Укр. *плисти*, рус. *плыть, плысть, плыти* ‘плыць’, ст.-польск. *pluć*, польск. *plynać* ‘цячы’, ‘плысці’, *plywać*, чэш. *plouti*, ст.-чэш. *plúti*, славац. *plut*, славен. *plúti*, серб.-харв. *plúti*, пльтн., ст.-слав. *пльти* і *пльти*. Прасл. **pluti*, роднаснае літ. *pláuti* ‘паласкаць, мыць’, лат. *plevināt* ‘узмахваць’, ст.-інд. *plávatē* ‘плыве’, *práivate* ‘скача’, ‘спяшаецца’, авест. *fra-fravdte* ‘хістаецца, спатыкаецца’, ст.-грэч. *плэω* ‘плыву на судне’, *πλύνω* ‘мыю’, лац. *pluit* ‘ідзе дождж’ (Міклашыч, 252; Траўтман, 224; Фасмер, 3, 288—289; Бязлай, 3, 63; Банькоўскі, 2, 632—633). Формы *плаўці* ‘плысці’ (глыб., Сл. ПЗБ) і *пльці* ‘выплываць (пра жыта)’ (паст., LKK, 30) адлюстроўваюць балтыйскую фанетыку і, магчыма, семантыку (Грынавяцкене, тамсама), а ўстойлівае словазлучэнне *жыта пльвёць* калькуе, паводле Грынавяцкене і інш. (SOr, 39, 317), літ. (*rugiai*) *pláukia*.

Плыт, *плут* ‘бярвенне, звязанае ў адзін або некалькі радоў для сплаву па вадзе’ (ТСБМ, Нас., Гарэц., Яруш., Маш., Шат., Касп., Сл. ПЗБ, Серб., Сцяшк. МГ, жытк., Мат. Гом.; ашм., Стан.), укр. *плит, плім*, рус. *плот*, стараж.-рус. *плтъ*, ст.-чэш. *plet*, польск. *plet, plyn*. Паўн.-прасл. **plъtъ*, роднаснае лат. *pluts* ‘плыт, паром’, ст.-інд. *plutás* ‘абмыты’, ‘які плыве’, ст.-грэч. *πλωτός* ‘мыты’; н.-ням. *floss* ‘плыт’ < і.-е. **plu-t-o-s* < **pleu-* ‘плыць’ (Фасмер, 3, 285; Банькоўскі, 2, 623). Бяднарчук (JP, 64,

1—2, 26) разглядае формы *плым/плым* у якасці польска-беларускай інавацыі дагістарычнай эпохі (чаргаванне *й/ї*), аднак першаснай усё ж была форма **plъtъ*, а форма **plytъ* узнікла пад уплывам асновы цяп. ч. **plynoti, пльынуць*. Мартынаў (Лекс. взаим., 100—102) з адноснай надзейнасцю выводзіць прасл. *plъtъ* з прагерм. *flut-*. Сюды ж *пльытаць, пльыціць* ‘вязаць у пльыт’ (Нас.; паст., в.-дзв., Сл. ПЗБ), *пльытагоніць* ‘ганяць пльыты’ (рагач., Сл. ПЗБ), *пльытнік* ‘пльытагон’ (Нас.; Яруш., Гарэц.; Шат.; Сцяшк. МГ; іўеў., Сл. ПЗБ; б.-каш., маст., віл., бераз., рагач., Нар. лекс.; ашм., Стан.), *пльытár* ‘тс’ (Сл. Брэс.), *пльытагон* (барыс., рэч., Нар. лекс.), *пльытагонічык* (віл., тамсама); *пльытніцкі* (хлеб) ‘тоўсты кавалак (хлеба)’ (Шатал.).

Пльыт₂, *пльытjогá* ‘рэдка вязаны світэр’ (драг., Жыв. НС). Да *плот₁* — у выніку пераносу значэння паводле падабенства.

Пльыта ‘грамафонная пласцінка’ (бераст., Сл. рэг. лекс.), *пльытá* ‘тс’ (астрав., Сцяшк. Сл.). З польск. *plyta* ‘тс’, адсюль у сучасным маладзёжным слэнгу *пліта*, часцей *кружэлка*.

Пльытáнка ‘высушаная спластаваная рыба’, *пльытáнне* ‘спластаванне’, *пльытáць* ‘пластаваць’, ‘патрашыць рыбу’, сюды ж *распльытаць* ‘расцягнуць палатно на лузе’, *распльытáцца* ‘расцягнуцца, упаўшы’ (Нас.; Стан.). Да *пльытáць₂* (гл.); да фанетыкі і семантыкі параўн. літ. *plytėti* ‘расцілацца’.

Пльытка ‘пласт сала, вялікі кавалак’ (ТС). Відаць, да *плітка* < *плітá* (гл.).

Пльыткі, *пльыценькі* ‘неглыбокі, мелкі’, ‘пласкі’ (ТСБМ, Сцяшк. МГ, Сл. ПЗБ; Сл. Брэс., Варл.; зах.-віц., гродз., брэсц., ЛА, 4), ‘палогі бераг ракі, возера’ (гродз., віл., ЛА, 2), ‘нізкі, пакаты, спадзісты (пра страху)’ (Шушк.; Сл. ПЗБ; Сцяшк. МГ; ваўк., воран., ЛА, 4). Зах.-рус. *пльыткі* ‘пласкі’, польск. *plytki* ‘неглыбокі’ (пашырылася ў паўд.-малапольск. дыялекты ад горцаў — Банькоўскі, 2, 634), чэш. *plytký* ‘тс’ (пра ваду, раку), *plětká střecha* ‘плаская, нізкая страху’, славац. *plytký*, славен. *plitek* ‘пльыткі, мелкаводны’, серб.-харв. *plít(ak)* ‘тс’, ‘павярхоўны’, макед. *плиток*, балг. *плітък* ‘мелкі’. Прасл. **plytъkъ* ‘неглыбокі’, ‘такі, дзе можна плаваць’, якое Скок (2, 685) выводзіць з дзеяслоўнай асновы *пльыць/пльываць* < і.-е. **plū-/ *plo-*, як і Махэк₂ (464). Банькоўскі (2, 634) для прасл. формы выводзіць значэнне ‘месца, “распластанае” ў рэчышчы, дзе можна спускаць пльыты, пе-

рапраўляць авечак на другі бераг’. Трубачоў (Праспект, 73) мяркуе, што прасл. *plytъkъjъ* утварылася з формы супіна **plytъ* (< **plyti*, гл. *пльыць*) і ад’ектывізуючага суфікса **-kъ-*; бессуфіксальная зыходная форма захавалася ў чак. *plit* ‘неглыбокі’, каш. *plit* ‘пласкі, тонкі’ (Борысь, Czak. stud., 121), што дае падставы для рэканструкцыі прыметніка **plytъ* ‘неглыбокі’ (Борысь, Папоўска-Таборска, ZPSS, 10, 28).

Пльытна ‘павольна (пра пльынь ракі)’ (маст., Сцяшк. МГ). Да *пльыткі* (гл.). Суф. *-на*, як у *павольна*.

Пльыт₃ ‘палоска, якую займае жняя’ (навагр., Сцяшк. Сл.). Няясна.

Пльыўка ‘павольна, мякка’ (Сцяшк. МГ). Беларускае. Да аддзяяслоўнага прыметніка **пльыўкі* з суф. *-к-* са значэннем ‘схільны да дзеяння, названага ўтваральным дзеясловам’ (гл. *пльыць*) — як *грузкі, даўкі, мылкі, плаўкі* і інш.

Пльыўкі ‘пльывучы, які лёгка размываецца (аб грунце)’ (ТСБМ). Да *пльыці, пльыць* (гл.).

Пльыўны ‘пакаты (страха)’ (барыс., Сл. ПЗБ). Рэгіяналізм, утвораны пры дапамозе суф. **-ьп-* ад *пльы(ў)ці* (гл.). Параўн. *пльыткі* (гл.).

Пльыўці (перан.) ‘каласіцца’ (швянч., Сл. ПЗБ). Рэгіяналізм. Да *пльыці, пльыць* (гл.). Устаўное *-ў-* — рэфлекс *-в-* у метафарычным *выплы-в-аць* ‘паяўляцца (пра колас)’. Паводле Грынавіцкене (LKK, 30), калькуе літ. *pláukėja (rugiai)* ‘каласіцца (жыта)’, параўн. *pláukti* ‘пльыць’.

Пльыўцець ‘плаваць у тлушчы’ (Янк. 3). З *пльыўці, пльыць* (гл.) з суф. **-ėti* са значэннем працяглай шматразовасці, які ўзнік яшчэ ў балта-славянскі перыяд (Атрэмбскі, Gramatyka, 2, 369). Параўн. літ. *plytėti* ‘расцілацца, разлягацца’. Паводле Варбат (Зб. Талстому, 1, 34), ідэя наплывання, нацякання характэрна для абазначэння тлустасці.

Пльыціна ‘вялікая дзярніна’, *пльыцье* ‘задзірванелыя скібы (зямлі)’ (ТС). Арэальнае ўтварэнне, параўн. укр. *пліта* ‘пліта’, *пліття* ‘пліты’. Да *пліта* (гл.).

Пльычыць ‘рэгуляваць глыбіню ворыва’ (карэліц., Шатал.). Няясна. Магчыма, ад *пльыткі* (гл.) > *пльытчыць* ‘рабіць больш пльыткім’.

Пльішка ‘плашка’ (саліг., Нар. словатв.). Да *пльішка*, *пльаха*₁, *пльаха*₃ (гл.). Аб мене *a* > *ы* гл. Карскі, 1, 102.

Пльшчагі (*пльшчагы*) ‘агароджа з цесна складзеных жэрдак’ (Клім.). Відаць, першапачаткова гэта была агароджа з бяргвенняў, т. зв. “прасла”, у якім плоскія бяргвенні ўкладаліся ў шулы. У такім выпадку — да *пльшчак* (гл.) < *пльскі*. Пачатковае *пльы-* — пад уплывам лексемы *пльыт* = *плот* ‘плот, агароджа’.

Плэйтух ‘нехайны чалавек’ (Юрч. СНЛ). З польск. *flejtuch* ‘брудны, нехайны, запэцканы чалавек’. Параўн. таксама *плэйтух* (гл.).

Пльтацца ‘блытацца (пад нагамі)’ (ашм., Сцяшк. Сл.). У выніку кантамінацыі лексем *плёнтацца* і *блытаць* (гл.).

Плэць ‘пол’ (воран., Сл. ПЗБ). З польск. *pleć* ‘тэ’ (Мацкевіч, тамсама).

Плюваць ‘пляваць’ (Нас.; Растарг.; шчуч., Сл. ПЗБ), *плювака* ‘хто часта плюе’ (Нас.); укр. *плювати*, рус. *плевать*, дыял. *плювать* ‘тэ’, польск. *pluć*, *plwać*, н.-луж. *plwaaś*, дыял. *pluś*, в.-луж. *plwaaś*, чэш. *plítí*, кніжн. *plvati* < ст.-чэш. *pl'vati*, літарат. *plivati*, славац. *pl'ut'*, *pl'uvat'*, славен. *pljívati*, рэз’ян. *pljivat*, серб.-харв. *пљувати*, макед. *плюва*, дыял. *пљува*, балг. *плюя*, *плювам*, ц.-слав. *пльвати*, *плювати* ‘пляваць’. Прасл. **pl'uti*, **pl'ьvati* (Бязлай, 3, 59) ці **pljuti*, **pljьvati* (Фасмер, 3, 291; Банькоўскі, 2, 613), роднаснымі з’яўляюцца: літ. *spiauti*, лат. *spļaut* ‘пляваць’, ст.-грэч. πτῶ ‘плюю’, гоц. *speiwan* ‘пляваць’, ст.-інд. *ṣthivati* ‘плюе’ < i.-e. **speu-* (Міклашыч, 251; Траўтман, 276; Фрэнкель, 866; Махэк₂, 461). Сюды ж ашм. *пльваць* ‘тэ’ (Стан.).

Плюгавы ‘мізэрны, худы, нікчэмны’, ‘мярзотны, агідны’ (ТСБМ, Нас., Шпіл., Сержп., Мік., Маш., Юрч. СНЛ; пух., Сл. ПЗБ), ‘сыры (пра дровы)’, ‘сапсаваны (пра кроў)’ (пух., Сл. ПЗБ), ‘дрэнны, нязграбны’ (Касп.), ‘дрэнны’, ‘брудны’ (Сл. Брэс.), ‘брудны, гразкі’ (пін., Шатал.), *плюгавец* ‘нягоднік’ (Бяльк.), *плюгаўка* ‘агідная жанчына, неакуратная’, пух. *плюгоўка* ‘шкодная жанчына’ (Сл. ПЗБ), *плюганка* ‘агідная’ (Мал.), *плюгаўка* ‘брыдкія, агідныя насякомыя і жывёлы: свярчок, мыш, павук’ (Нас.), *плюгаўства* ‘машкара’ (паст., Сл. ПЗБ; ТС), ‘нікчэмнасць’ (Юрч. СНЛ), *плюгавіння*, *плюгавіньня* ‘зневажанне, прыніжэнне’, *плюгавіць* ‘апаганіць нечыстотамі, брудам’, *плюгавіцца* ‘псавац-

ца’, *плюгавінне* ‘бруд з ванітаў і харкавіння’ (Нас.). Укр. *плюгавий* ‘гадкі, нікчэмны’, рус. *плюгавый* ‘мярзотны, паскудны’, польск. *plugawy* ‘брудны, агідны, гнюсны, мярзотны’, чэш. *plihlý*, *plihý* ‘абвіслы’, *plouhati* ‘цягнуць, валачы па гразі’, зах.-чэш. *plihati* ‘цягнуцца, валачыцца, ледзь ісці’, славац. *pl'uhavý* ‘мярзотны, гнюсны, паскудны’, ‘брыдкі, агідны’, ‘кепскі (пра надвор’е)’; *pl'uhat' sa* ‘пэцкацца’, славен. *plúhek* ‘нямачны’, дыял. *plígek* ‘несалёны’, ‘пусты’. Прасл. *pl'ugъ* ‘мокры, рэдкі, брудны’ (Сной—Бязлай, 3, 62), роднаснае лат. *bl'ugt* ‘мякнуць’, ‘станавіцца слізкім’ (Махэк₂, 462) < i.-e. *pleu-* ‘цячы, ліць, плаваць’. Памылкова Фасмер (3, 289), Брукнер (419) выводзяць **pljugavъ* з *pl'ujō* > *плюю* > *пльваць* (гл.). Атрэмбскі (JP, 61, 1961, 3, 182) выводзіць з *plucha*, якое з *pluskać*.

Плюгота ‘размокляя зямля ў час працяглых халодных дажджоў, гразь’, *плюхаць*, *пяхоцьце*, *плюхоцьце* ‘тэ’ (Яшк.), *плюгоцька* ‘слата (дождж са снегам)’ (віл., Сл. ПЗБ; ЛА, 2). Да *плюгавы* (гл.).

Плюндра ‘нехайная, нязграбная жанчына’ (зэльв., Сл. рэг. лекс.); *плюндрына* (Юрч. СНЛ; Юрч. Вытв.). Паралельная форма *флюндра* ‘тэ’ (беласт., Жыв. НС) сведчыць, што гэта — запазычанне з польск. *flądra* ‘няхлюйная жанчына, прастытутка’ (з XVIII ст.), якое Слаўскі (1, 232) разглядае як запазычанне з ням. дыял. *Flunder*, *Flander* ‘анучы, рыззэ’, ‘прастытутка’, што паходзяць, напэўна, з назвы краіны Фландрыі, адкуль разыходзіліся па Еўропе сукны. Банькоўскі (2, 600) мяркуе, што фармальна блізкае польск. *plądra* ‘вандроўная ашуканка-зладзейка’, паходзіць ад *plądrawać*, *plondrować* і *plundrować* ‘грабіць’, ‘шарыць, шукаць’, а гэтае — з н.-ням. *plündern* ‘грабіць, спусташаць’. Таго ж паходжання ўкр. *флюндра*, чэш. *plundra* ‘гуляшчая, блудніца, прастытутка’, *pladry* ‘адзенне’, ‘панашанае адзенне, латы, анучы’, н.-луж. *plundrawa* ‘абадранка’, славен. *plūndra* ‘снежная слота’, ‘балота, дрыгва’, *plōdra*, *plōjndra* ‘дождж са снегам’ (з факультатыўнай экспрэсіўнай назалізацыяй — Бязлай, 3, 62). Адносна літ. *plūndra* ‘слата’, *plūndra* ‘непраходная дарога з-за дажджу’, *plū(n)dra* ‘бадзяга, блудніца, прастытутка’, ‘платкарка’, ‘нехайная жанчына’ Фрэнкель (1, 625) мяркуе, што яны ўзыходзяць да i.-e. **pel-*, **pleu-d* ‘плыць, лётаць’, што дае падставы Лаўчутэ (Балтизмы, 71) следам за Блесэ (SB, 5, 17) лічыць

балтыйскія словы зыходнымі для бел. *плюндра* 'той, хто заўсёды пэцкаецца', што ў святле вышэй прыведзеных фактаў не мае падстаў, гл. спецыяльна Віткоўскі (LB, 4, 149—152). Гл. і *хлюндра*.

***Плюндраваць**, ст.-бел. *плюндравати* 'рабаваць' запазычана са ст.-польск. *plundrować* 'тс' (Булыка, Лекс. запазыч., 41).

Плюндры (іран.) 'штаны' (маз., Нар. Гом.), *плюдры* 'тс', 'лахманы, рыззэ' (Нас.), *плюндра* 'тс' (Шат.), ст.-бел. *плюдры*, *плюндры* 'штаны' (1598, Булыка, Лекс. запазыч., 109). З польск. *pludry* — від штаноў нямецка-французскага крою XVI—XVIII стст.: спачатку кароткія, з буфамі, затым *pluderki* 'зімовыя штонікі, падбітыя футрам', пазней гэтая абразлівая назва *pludry* пашырылася нават на турэцкія шаравары — скарачэнне з н.-ням. *pluderhosen* 'штаны з буфамі' < *pludern* 'раздувацца' (Кюнэ, Poln., 87; Банькоўскі, 2, 611).

Плюжыць 'ліць як з вядра' (смарг., Сл. ПЗБ), *плюжыла* 'сла-та, хлюпа' (барыс., Стан.). У выніку кантамінацыі бел. *плюхаць*, *плюхацца* і *пляжыць* < польск. *plążyć* 'хвастаць, сцэбаць, плёскаць', якое са ст.-польск. *plaga* 'кліматычная зона' (XVI—XVII стст.), а апошняе — з лац. *plaga* 'доўгая рыбацкая сетка' > 'паласа неба', *plagella* 'палоска тканіны' (Банькоўскі, 2, 596). Спрыяла кантамінацыі і наяўнасць польск. *plużyć* 'біць струменем', што магло быць і непасрэднай крыніцай запазычання.

Плюквічка 'канцылярская кнопка' (слонім., Сл. рэг. лекс.). З польск. *pluskiewka* 'тс', што з'яўляецца перакладам франц. *pinaise* 'клоп' > 'кнопка'.

Плюксы 'лёгкае' (лід., Сл. ПЗБ). Кантамінаваная лексема, у аснове якой ляжыць польск. *plusa* 'тс'.

Плюнка 'пастка' (беласт., Сл. ПЗБ). Няясна. Магчыма, ад *пялюнка, гл. *пяла*.

Плюрдыкнуч 'ударыць з размаху' (Касп.). Гукапераймальнае.

Плюс 'матэматычны знак +', 'дадатны бок' (ТСБМ), ст.-бел. *плюсь* 'плюс' (1666 г.). Праз польск. мову з ням. ці франц. *plus*, якое ў XV ст. — з лац. *plus* 'больш'. Першапачаткова ўжывалася як сімвал слова *дадай!* Пазней стала абазначаць дадатную (станоўчую) лічбу, г. зн. большую ад нуля (Булыка, Лекс. запазыч., 154; КЭСРЯ, 344; Банькоўскі, 2, 612; Васэрцыер, 174).

Плюс 'кумач, матэрыял чырвонага колеру' (ТСБМ). З рус. дыял. *плюс*, *плюсь* 'плюш' 'тс', *плюсовый* 'ярка-чырвоны', *плюх*

'баваўняная тканіна чырвонага колеру'. Відавочна, ідэнтычнае *плюш* (гл.). Параўн. таксама польск. *plis*, *plisz*, *plisnia* 'плюш', балг. *плис* 'баваўняная тканіна, падобная на аксаміт', славен. *pliš* 'плюш' і пад.

Плюс, *плюсь* 'радоўкі, *Tricholoma parmentosum*' (ТС; круп., рагач., Сл. ПЗБ), *плюс*, *плюска* 'радоўка штрыхаватая' (узд., Нар. словатв.), *плюса* 'грыб, падобны на сыраежку' (Ян.), бярэз. *плюсь* 'грыбы' (Вайтовіч, Вакалізм, 90), *плюшоўка* 'радоўка фіялетавага, *Lepista nuda*', *плюхі* 'грыбы' (Инстр. 2), *плюсы* 'род грыбоў, якія зрасліся разам' (Шпіл.). Рус. маск. *плюха* 'грыб шаруха, *Lactaris flexuosus*'. Няясна.

Плюсік 'плюсавы кафтан' (навагр., Нар. сл.), *плюсаўка* 'жакетка з плюшу' (Жд. 3; лаг., Сл. ПЗБ). З *плюс*, якое ў выніку кантамінацыі ўтварылася з *плис* і *плюш* (гл.).

Плюсікі 'дранікі' (пух., Сл. ПЗБ). Няясна. Гл. наступнае слова.

Плюска, *плюска* 'шалупіны, абгортка з лісцяў вакол асновы плода, або ўвесь плод' (ТСБМ, Нас.), 'мякіна', 'плеўка, шалупінне насення' (Нас.), *плюсквы* 'шалупіны з аўса' (паст., Сл. ПЗБ), *плюскі*, *плюсклы*, *плюшчак* 'недабраякаснае насенне' (ельск., брагін., акц., Мат. Гом.), сюды ж: *плюскачы* 'яшчэ не паспелыя сямачкі гарбуза' (жытк., Нар. сл.); параўн. рус. наўг. *плюски* 'аўсянае шалупінне', *плюскы* 'тс', 'аўсяныя шматкі', алан. *плюсень* 'бацвінне рэпы, бруквы, рэдзькі, бульбы'; стараж.-рус. *плюска* 'шапачка жолуда', серб.-харв. *плюскавица* 'шалупіны', балг. *плюски* 'боб ці гарох з маленькімі зярнятамі, малады боб або гарох'. Паводле Трубачова (Этимология—1968, 264), узыходзіць да анатапеічнай асновы **pl'usk-* (варыянт **bl'uzg-*), якая выкарыстоўваецца для абазначэння шалупіння, кажур, струпоў, параўн. літ. *plūškę* 'луска аўсянага зярняці, вотруб'е', *blūzgà* 'шалупінне, мякіна', *blūzgana* 'перхаць на галаве', лат. *blāuzgna* 'тс', *plauskas*, *plūzgamas* 'шалупінне', параўн. *пляцаць/бляцаць*. Сюды ж, відаць, нарв. дыял. *flos*, *flus(k)* 'шалупінне; перхаць у галаве'. Махэк (464) узводзіць рус. *плюска* 'ніжня частка кветкі, шапачка жолуда' да зыходнага *плюха* (гл.), насуперак Гаўлавай (Etym. Brun., 1, 23). Борысь, Папоўска-Габорска (ZPSS, 10, 26) каш. *plěščka*, *pluščka* 'плоскі недаспелы стручок' выводзяць з прыметніка **pljuskъ* 'плоскі', узнікшага пад уплывам гукаперай-

мальнага **pljuskati* (гл. *плюскаць*), бо ўдар робіць прадмет плоскім. Гл. *плюшчыць* 'рабіць пляскатым'.

Плю́ска₂, *плю́ска*, *плю́скіа* 'клоп, *Acanthia lectularia*' (Бес.; астрав., воран., свісл., Сцяшк. МГ; Сержп. Грам.; Сл. ПЗБ; карэліц., Шатал.; Жд. 2; Скарбы), ст.-бел. *плюска*, *плюсква* 'тэ' (XVII ст.) — са ст.-польск. *pluskwa*, *pluska* 'тэ' (Булыка, Лекс. запазыч., 143), якія, паводле Банькоўскага (2, 613), узыходзяць да *plusk*, *pluskanie* < прасл. **pl'uskati* > бел. *плюскаць*₃ (гл.).

Плю́скац 'шум ад удару чым-небудзь па вадкасці або наадварот' (ТСБМ). Да *плюскаць*₁ (гл.). Назоўнікі на *-от-ь утвараюцца часцей за ўсё ад дзеясловаў, якія абазначаюць гукі. Сюды ж *плюскацёць* 'хлюпаць (пра вадку ў ботах)' (Сцяц.), *плюскаціль* 'плёскаць (аб хвалях)' (Шат.), 'плёскацца' (астрав., Сцяшк. Сл.), 'распырсквацца, вылівацца' (ТСБМ). Параўн. польск. *pluskot* 'пляск', 'плёскаць', 'лопат', *pluskotać* 'выдаваць пляск', 'ударыць з пляскам', 'плёскацца', укр. *плюскота* 'пляск', *плюскотати* 'плёскаць', н.-луж. *pluskot* 'пляск, плёскаць, журчанне', *pluskotas* 'плёскаць, журчаць', в.-луж. *pluskotać* 'тэ', чэш. *pliskotati* 'пра моцны дождж', паўд.-чэш. *pluskotati* 'тэ', макед. *плюскот* 'манатонны шум дажджу', 'патрэскванне агню'.

Плю́скаўка, *плю́скавка*, *плю́скамка* 'кнопка' (Сл. Брэс.; смарг., Сцяшк. Сл., Жд. 2, Жд. 1). З польск. *pluskiewka*, *pluskwa* 'кнопка'.

Плю́скаць₁ 'хлюпаць, плюхаць, плюхець' (ТСБМ, Яруш., Др.-Падб., Нас., Шат.; сміл., Стан.), 'хлюпаць (па шыбах — аб дажджы)' (Купала "Восень"), 'ударыць далоняй' (Нас.), *плюскыць* 'пляскаць' (Бяльк.); укр. *плюскати* 'плёскаць', польск. *pluskać* 'плёскаць, шумець', 'плёскаць', 'хлюпаць', н.-луж. *pluskaś*, в.-луж. *pluskać* 'плёскаць', 'журчаць', чэш. *pliskati*, *pluskati* — пра моцны дождж, снег, мокрую грязь, 'плёскацца', славен. *pljũskati* 'плёскаць, пырскаць, плёхацца', серб.-харв. *пљу̀скати* 'плёскаць', 'пырскаць', 'хвастаць (аб дажджы)', 'біць па твары', балг. *плюскам* 'плёскаць, пляскаць', 'жэці, прагна еці', ст.-слав. *плюскъ* 'шум'. Прасл. **pl'uskati* — пра праліўны дождж (Банькоўскі, 2, 612) — інтэнсіў на *-sk-* ад незахаванай першаснай формы, роднаснай літ. *pliaũpti* 'хвастаць', 'хлябтаць', 'ліцца цурком', *pliaušketi* 'пляскаць', 'плёскацца' (Махэк₂, 460—461; Бязлай, 3, 59). Фасмер (3, 289), Васілеўскі (Прадукт. тыпы, 85) адносяць

лексему да гукапераймання, паводле Смаль-Стоцкага (Приміт., 169), з першаснага выклічніка *плюсь* 'плюх', гл. таксама Копечны (Зб. Младэнаву, 385). Суадносяць яшчэ з лац. *pluere* 'ісці (пра дождж)', *pluvia* 'дождж', літ. *pláuti* 'паласкаць, мыць', ст.-грэч. *πλύειν* 'тэ', ст.-в.-ням. *flewen* < i.-e. **pleu-sk-* 'імжэць'. Сюды ж *плюсь!* — пра імгненны ўдар далонню, падзенне аздакам; 'імгненна пайсці (пра дождж), для перадачы гука пры пацалунку' (Нас., Шат., ТСБМ, Некр.); *плюснаць!* — пра пляск шчупака ў вадзе (Шат.).

Плю́скаць₂ 'гаварыць пустое' (ельск., ЖНС). Балтызм. Параўн. літ. *pliaũška* 'пустамалот, балбатун', *pliaũkšti* 'несці лухту', 'вярці бязглуздзіцу', 'брыдкасловіць' і рус. валаг. *плюсніть* 'гаварыць брыдка словы'. Відаць, гукапераймальнае, параўн. *пляскаць* 'біць, хвастаць' і 'гаварыць многа і абы-што'; гл. папярэдняе слова.

Плю́скаць₃, *плю́скыць* 'лыпаць, моргаць (вачамі)' (ТСБМ, Нас., Яруш., Гарэц., Юрч., Др.-Падб., Шат., Касп., Бяльк., Варл., Растарг., ТС, Нар. Гом.), *плюскыньня* 'мірганне' (Юрч. Вытв.), (зоры) *плюскаюць* 'ззяюць, мігцяць' (рас., ЛА, 2). Укр. *плющити*, *плющитися* 'заплюшчваць вочы', рус. смал. *плюскаць* 'часта міргаць, выражаючы разгубленасць', пск., смал., бранск. 'лыпаць, моргаць вачыма'. Арэальнае семантычнае ўтварэнне, гл. *плюскаць* 'пляскаць', *плюшчыць* 'заплюшчваць'. Сюды ж: другаснае аддзяяслоўнае *плюсь!* 'раптоўна маргнуць' (Нас.), *плюсь!/міргунь!* — пра аднаразовае мільганне (месісл., Нар. лекс.); а таксама *плюсклы* 'сплюшчаны, зморшчаны, плоскі' (ТС), укр. дыял. *плюсковатий* 'тэ', *плюскій* 'плоскі', *плюсклий* 'сплюшчаны, плоскі', параўн. *пляскаты* (гл.).

Плю́скі 'плоскуні' (клец., ДАБМ, камент., 870). Балтызм. Параўн. літ. *pliũskė* 'тэ'.

Плюсна́₁ 'ступня нагі чалавека' (ТСБМ, Мядзв.; шчуч., Сл. ПЗБ; Варл.), 'ступня' (паст., Сл. ПЗБ; стол., ЛА, 3), 'пад'ём, верх нагі' (ТС, Ян.; брагін., ЛА, 3), *плісна* 'тэ' (ТС), *плюсьня* 'ступня' (б.-каш., ЛА, 3). Параўн. рус. *плюсна́*, маск. *плюсно́* 'адлегласць паміж асновай пальцаў і пятой нагі'. Да этымалогіі гл. *плесна*; параўн. таксама укр. *плюсно*, паводле Німчука (Давньорус., 321), у выніку збліжэння з дзеясловам *плюснути* 'сплюснуць', гл. *плюшчыць* 'рабіць пляскатым'. Абмежаваны характар варыянта

примушае бачыць у ім арэальнае ўтварэнне. Грынавяцкене (Сл. ПЗБ, 4, 20) супастаўляе лексему з літ. *pliusnis* 'сплясканы', што дае падставы вывесці яе з прасл. **pl'usk-ъna*, якое можна суаднесці з літ. *pliuksiti* 'спадаць, ападаць'. Няпэўна.

Плюсна₂ 'страва з жытняй мукі буйнога памолу, аздобленая малаком' (шчуч., 3 нар. сл.). Магчыма, мясцовае ўтварэнне ад дзеяслова, адпаведнага літ. *pliuskenti* 'пляскаць', тады унутраная форма можа быць ідэнтычнай назве стравы *баўтуха* (ад *боўтаць*, гл.). Параўн. наступнае слова.

Плюсна₃, *плюсна* 'расплюшчаныя зярняты ў муцэ' (Варл.). Утворана ад літ. *pliusnis* 'сплясканы'.

Плюсник₁ 'лішай на дрэве, асабліва на дубе, *Lichen palmenaria*' (Нас.). Відаць, адаптаваны балтызм. Параўн. літ. *pliusne* 'лісцесцябловы мох, *Neckera crispa*'.

Плюсник₂ 'падбел, *Tussilago farfara* L.' (шчуч., Сл. ПЗБ). Паводле Грынавяцкене (там жа, 4, 20), паходзіць з літ. *pliusne* 'тэ'.

Плюсник₃ 'аер, плюшнік, *Acorus calamus* L.', *плюшня*, *плюшняк* 'касач, *Iris* L.' (баран., Сл. ПЗБ). Параўноўваюць з літ. *pliusne* 'трыснэг' (Грынавяцкене, тамсама, 4, 21).

Плюта₁ 'слата', 'дождж са снегам', 'непагадзь', 'пляга' (Сцяц.; Янк. БП; шчуч., дзятл., кобр., драг., Сл. ПЗБ; Сл. Брэс.; Скарбы), 'ні то дождж, ні то снег' (слонім., Нар. лекс.); 'слота' (лях., зэльв., слонім., ЛА, 2). Ст.-бел. *плота* 'непагадзь' (1619 г.) са ст.-польск. *pluta* 'тэ', гэтаксама Мацкевіч (Сл. ПЗБ, 4, 21) узводзіць сучасныя словы да польск. *pluta*, якое Брукнер (419) выводзіць (у якасці скарачанага) з *pluskota*, а Банькоўскі (2, 613) і Ластоўскі (Крывіч, 4, 1923) — з прасл. **pl'uta* < *pluskać* < **pl'uskati* > бел. *плюскаць₁* (гл.) < і.-е. **pleu-t-a* < **pleu-* 'імжэць (пра дождж)'.

Плюта₂ 'шкодны, патайны, надобразычлівы чалавек' (Скарбы), *пліотó* 'дрэнны чалавек' (маст., Сл. ПЗБ). Балтызм. Параўн. літ. *pliotas* 'бадзяга'.

Плюта₃, *пліотыла* 'нястрыманы на язык — нясе лухту, гаворыць не да месца' (міёр., 3 нар. сл.). Балтызм. Параўн. літ. *pliota* 'платкар, паклёпнік'.

Плютаца 'блытаца' (паст., воран., Сл. ПЗБ), *пліотыць* 'гаварыць абы-што' (міёр., Нар. лекс.). Да *плут*, *пліціць₁* (гл.). Мяккасць -л'- — пад уплывам польск. *platać* (*się*) 'блытаца', 'заплятаца (пра язык)'.

Плюха₁ 'аплявуха' (Нас., Др.-Падб., Яруш., Бяльк.). Скарачанае ад *апляву́ха*, *пляву́ха* (гл.) < *плява́ць*, варыянт *плюва́ць* (на рукі перад тым, як біць) пры ад'ідэацыі гукапераймання *плюх!* — гук пры пляванні (Шат.), параўн. *плюхаць* 'пляваць' (Шат.; швянч., Сл. ПЗБ; Растарг.) і *плюхнуць* 'даць аплявуху', выраз *плюху падняў* 'упаў азадкам' (Нас.); *плюх!* — 'удар ад падзення мяккай часткай цела' (Стан.). Рус. *плюха* 'аплявуха' (ад *плюхнуть*) Фасмер (3, 290) параўноўвае з лат. *plauka* 'тэ' (ад *plaut* 'касіць, біць'). Гл. *плюхаць₁*.

Плюха₂ 'аер, *Acorus calamus* L.', 'касач, *Iris* L.' (ТС; ЛА, 1). Магчыма, адваротны дэрыват ад *плюшня*, *плюшнік*, *плюшнік* (гл.).

Плюха₃ 'лёгка малакаларыйны торф з мноствам пуштацельных травяністых каранёў' (случ., Нар. словатв.). Да *плюха₂*. Параўн. літ. *plausà* 'асака' і 'асаковы торф' і *pliusė* 'трыснэг'.

Плюха₄ 'грыб каўпак кольчасты, падбалацянка' (пін., Жыв. сл.), *плюхі* 'саянкі, пласцінчатыя спажыўныя грыбы з светлашэрай шапкай, якія растуць вялікімі зросткамі' (карэліц., Нар. словатв.), 'від асенніх грыбоў' (слонім., Жыв. НС), *плюха*, *плюхі* 'шампінёны' (Жд. 3), параўн. рус. маск. *плюха* 'шаруха, *Lactarius flexuosus*'. Апошняе слова Гаўлава (Etym. Brun., 1, 22) звязвае з *пліскі* 'лісічкі' (гл.), што ў сваю чаргу ідэнтыфікуецца з **pl'uska* 'скурка, лупінка', бо шапачкі грыбоў маюць лускавінкі.

Плюха₅ 'неахайная жанчына' (пін., ЖНС), параўн. польск. *plucha* 'плюгавец' — экспрэсіўнае сцягненне замест *plugawiec* 'тэ' (Банькоўскі, 2, 611). Хутчэй за ўсё, самастойнае ўтварэнне ад *плюхаць* 'боўтацца ў гразі' (гл.).

Плюханіна 'плюхота' (шчуч., Сцяшк. Сл.). Да *плюхаць* 'хлюпаць', магчыма, у выніку кантамінацыі *плюхота* і *хляпаніна*.

Плюхаць₁ 'падаць з шумам' (ТСБМ), *плюхнуць* 'упісці ў ваду' (Бяльк.), *плюхацца* 'падаць, шлёпацца ў ваду, гразь з пляскам', 'перамяшчацца, рухацца ў вадзе, балоце' (ТСБМ), *плюхаць* 'удараючы па вадзе, рабіць плёскат, пляск' (Шат.), хоць апошняе можа ўзыходзіць і да *плёхаць* (гл.). Побач з гэтым у *плюхаць*, *плюхацца* развіваецца значэнне 'плёскацца', 'боўтацца па гразі' (Шат.), 'пералівацца праз край', 'ударацца аб што-н.', 'купацца, мыцца, распырскваючы ваду' (ТСБМ); адпаведна *плюх!* — пра выліванне: *нясуць, а іш шайкі плюх, плюх на мост* (месцісл., Нар. лекс.), альбо *плюх* (параўн.: *плюх вады яму ў вочы!*) замяняе

плюсь 'те' (Бяльк.). Сюды ж: *плюхнуць* 'упасці ў ваду' (Бяльк.), 'ударыць' (Жд. 1), 'лінуць' (смарг., ваўк., Сл. ПЗБ), параўн. укр. *плюхати*, *плюхнути* 'плёскаць; падаць з шумам', рус. *плюхать*, *плюхнуть*, польск. *pluchać* 'те', балг. *плю(х)вам*, *плюхна* 'даваць аплявуху; упасці на зямлю'. Да прасл. **pl'ux-ati* < **pl'usk-a-ti*, гл. *плюскаць*.

Плюхаць₂ 'хлопаць', 'ісці (аб працяглым дажджы)', *плюхцець* 'те' (ТСБМ), *плюхцець* 'падаць вялікімі кроплямі' (Нас.). Да прасл. **pl'ux-t-ě-ti*, якое з і.-е. **pleu-sk-* 'імжэць, імгліць'. Гл. папярэдняе слова; да словаўтварэння параўн. *дыхаць/дыхцець* (гл.).

Плюхі 'баязлівы' (свісл., Сл. ПЗБ). Да *плюхі* (гл.). Нясны пераход -ло-ў-л'у-, магчыма, пад уплывам *плюхлы* 'вялы'.

Плюхлы 'вялы' (шуміл., Сл. ПЗБ). Відаць, да -плюснуць < *плюшчыць* (гл.). Утворана, як (*па*)морхлы 'те' ад *паморхнуць* 'змяць, пакрыцца маршчынкамі' < *моршчыць*.

Плюхота, *плюхта* 'кепскае, дажджлівае надвор'е, слота; макрата, грязь' (ТСБМ, Сл. Брэс., ТС), *плюхата* 'те' (навагр., Нар. словатв.; гродз., Нар. лекс.), стол. *плюхота* 'слота' (ЛІА, 2), 'дождж, слата, грязь' (Варл.); параўн. польск. *pluchota* 'те'. Да *плюскаць*, *плюхаць* (гл.), якое, паводле Банькоўскага (2, 611), з *pluskota* < прасл. **pl'uskati*. Гл. *плюскаць*, *плюхаць*.

Плюш 'тканіна з ворсам, вышэйшым, як у аксаміце' (ТСБМ; в.-дзв., Сл. ПЗБ), *плюшаўка* 'плюшавы жакет' (Жд. 1; Сцяшк. Сл.), *плюшавік* 'те' (в.-дзв., Сл. ПЗБ; Сл. Брэс.). Новае (з пач. XX ст.) запазычанне з рус. *плюш*, якое з ням. *Plusch* (з XVII ст.) < франц. *pluche*, *peluche* (XVI ст.) < (*se*) *pelucher* 'калмаціць' < італ.-лац. *pilūccāre* < лац. *pilus* 'волас' (Фасмер, 3, 290; Банькоўскі, 2, 613). Параўн. таксама больш старое запазычанне *плюс* (гл.).

Плюшка 'ўдар' (Юрч. СНЛ); параўн. рус. *плюшка* < *плюха* 'ўдар далоняй па шчацэ, поўха'. Да *плюха*, (гл.).

Плюшнік, *плюшнія* 'аер трыснёгавы, *Asogus calamus* L.' (ТСБМ; ТС; Бейл.; брагін., Нар. словатв.; брагін., 3 нар. сл.), 'зараснік плюшчаю, *Sparganium simplex* Mert. et Koch' (брагін., Яшк.), 'зараснік аеру' (БРС). Палескае (Карскі, Труды, 479). Сюды ж: *плюшнік* 'касач, *Iris* L.' (ганц., Сл. ПЗБ), (*буськова*) *плюшнія* 'те' (ТС), *плюшнія* 'подсціл, балотная трава, падобная на аер; яе косяць, як замерзне балота' (гродз., Сцяшк. Сл.), *плюшніяй* 'чарот, *Scirpus* L.' (карэліц., нясвіж., Весці, 4, 169), 'рагоз, *Typha* L.' (ганц.,

Сл. ПЗБ). Адаптаваны балтызм. Параўн. літ. *plūšos*, *plūšai* 'рагоз' (Атрэмбскі), *plūšė/plūšė/plūšis* 'трыснёг' (Арашонкава і інш., Весці, 4, 1969, 125), *plūšė* 'асака, *Carex ugcilis*'. Сюды ж таксама *плюшняг* 'чарот' (тамсама) — у выніку кантамінацыі лексем *плюшніяй* і *трыснёг* (гл.), *плюшніяк* 'месца на балоцістых лугах, дзе растуць асака, плюшчай, цыкута ядавітая' (Яшк.). Гл. таксама *плюшчэй*.

Плюшнія 'падпорка ручак у калёсах' (Пятк. — Карскі, Труды). З *люшнія* (гл.) з другасным *n-*.

Плюшнія 'ступня' (ганц., Сл. ПЗБ). З *плюсна* (гл.). Канец слова аформлены паводле *ступня*.

Плюшч, 'паўзучая расліна, *Hedera helix* L.' (ТСБМ; гродз., Кіс.), укр. *плющ*, зах.-укр. *блющ*, рус. *плющ* 'те', кур. *плющ* 'блюшчык, расходнік, *Glechoma hederacea* L.', бел. гродз. *плюшчык* 'те', польск. *bluszcz* 'плюшч і інш. расліны', палаб. *pl'āust*, н.-луж. *blušć*, *blyšć*, *blišć*, в.-луж. *blyšć*, ст.-чэш. *bl'ušć* (чэш. дыял. у выразях: *je jag blušć* 'мізэрны', *bledý jak blušć* 'бледны'), славен. *bljūšć*, серб. дыял. *пљушт*, ц.-слав. *блюштъ*. Прасл. **bl'ušćь* 'паўзучая расліна, *Hedera helix* L.', якое пазней у розных слав. мовах перайшло на назвы іншых, падобных да плюшча раслін. Надзейнай этымалогіі няма. Найбольш імаверна можна гаварыць аб сувязі з **bl'ǫvati* 'бляваць': спажытыя ягады плюшча выклікаюць ваніты (Машынскі, Pierw., 64; SP, 1, 279; Фасмер, 3, 290—291).

Плюшч₂ 'вадзяны пузыр на целе' (Нас.). Параўн. рус. бранск. *плющ* 'прышчы', балг. *плюска* 'пухір', серб.-харв. *pljuske* 'сып, экзема'. Да прасл. **pl'usk-jь* < *pl'uskati* > *плюскаць*, (гл.), лат. *pluzganas* 'перхаць', літ. *bluozgāi*, *blūzgana* 'те'. Аналагічна літ. *gebinė* 'плюшч, *Hedera helix*' і *gēbenė*, *gēbine* 'высыпка, экзема', *giabine* 'від белаі высыпкі на скуры' (Праабражэнскі, 2, 83).

Плюшчэй, *плюшчэй* 'расліна *Sparganium* L.' (маг., Кіс.; Гарэц., Шат., Касп.), 'пухоўка шыракалістая, *Typha latifolia* L.' (віл., Кіс.), 'касач, *Iris* L.' (чэрв., барыс., бярэз., гродз., рагач., Сл. ПЗБ), *плюшчэй* 'расліна, падобная на аер' (стаўб., карэліц., 3 нар. сл.). Балтызм. Параўн. літ. *plūšos*, *plūšai* 'рагоз', *plūšė/plūšė/plūšis* 'трыснёг' (Арашонкава і інш., Весці, 1969, 4, 125).

Плюшчэй 'пустое насенне (у гарбузах), зярнятка ў коласе' (ТС; жытк., Нар. словатв.), рус. дыял. *плюшчэйтка* 'няспелы

стручок гароху, бобу'. Магчыма, да *пліоска*₁ (гл.); паводле БЕР (5, 383), балг. *пліоскі* 'боб ці гарох з малымі гарошынамі, малады боб ці гарох' мелі ў якасці зыходнага значэнне 'пухір', бо яны мяккія і сакавітыя. Малаверагодна: хутчэй да *пліошчыць*, *сплюшчаны* 'пляскаты', параўн. *плашчак*₃.

Плюшчаць 'бурна цячы' (Сцяшк. Сл.), *плюшчыць* 'цячы (аб крыві), ліць ліўнем' (Нас.), 'патроху выцякаць' (Варл.), 'плюхаць', 'моцна цячы' (Юрч. Вытв.), 'моцна хлюпаць' (мецісл., 3 нар. сл.), *плюшчыць* 'плюхаць, хлюпаць (у ботах)' (шчуч., Сцяшк. Сл.); *плюшчэнне* 'моцнае плюханне, цячэнне, вада' (Юрч. СНЛ). Укр. *плюцати* 'плёскаць', рус. дыял. *плюшчатъ* 'хвастаць, ісці (аб дажджы)', 'мокнуць, кепска заживаць'; польск. *pluszczeć, pluszczyć* 'цячы струменем, плысці з плёскам, хлюпаць'. Узыходзіць да прасл. **pl'uscē-ti/pl'uskati/pl'uskoti* > *пліоскаць*₁ (гл.). Форма з націскным э, відаць, запазычана з польск. мовы, гл. Цвяткоў (Запіскі, 56), а таксама Банькоўскі (2, 613), дзе *pluszczeć* 'плёскаць' (з XV ст.). Сюды ж, магчыма, **плюшчыць (плюшчыць)* 'быць напоўненым, кішэць': *лес плюшчыць ваўкамі* (зэльв., Сцяшк. Сл.).

Плюшчыць₁ 'удараючы або сціскаючы, рабіць што-небудзь пляскатым, тонкім' (ТСБМ), *плюшчыцца* 'карабаціцца, гнуцца' (Сцяшк. МГ), 'рабіцца плоскім', *плюшчаты* 'пляскаты' (ТС), укр. *плющити*, рус. *плющить*, ст.-рус. *плющити (плещити)* 'расплюшчыць' (XV ст.). Усходнеславянскае. Утворана ад *плюск*, параўн. ст.-рус. *плюскъ* 'шум ад удару, пляск, лопат' (XV ст.). Гл. *пліоскаць*₁.

Плюшчыць₂, *плюшчыты* 'заплюшчваць, жмурыць вочы' (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Шат., Растарг., ТС, Сл. ПЗБ; Сцяшк. МГ), *плюшчыцца* 'жмурыцца, моргаць' (петрык., Мат. Гом.), *плюшчаком* 'прыжмурыўшыся' (ТС), *плюшчыцца* 'лезці' (карэліц., Нар. сл.), укр. *плющити*. Да *пліоскаць*₃ (гл.). Таксама можна дапусціць семантычнае развіццё з *плюшчыць*₁ (гл.).

Плюшчыць₃ 'значыць свойскіх гусей': *плюшчаць ім знак* (ТС). Відаць, да *плюшчыць*₂ 'сціскаць, сплюшчваць'. Першапачаткова пры клеймаванні жывёл і птушак прабівалі ім вуха ці перапонкі, устаўлялі туды кляймо і сплюшчвалі яго, каб не гублялася.

Плюшчэўнік 'брыца, *Echinochloa crusgalli* L.' (леп., ЛА, 1). Да *плюшчыць*₁ (гл.). Названа паводле плоскага лісця расліны ці пада.

Плябан 'рымска-каталіцкі пробашч', *плябанія*, *плябаня* 'парафія, пасада плябана', 'дом, які належыць парафіі і ў якім жыве ксёндз' (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Янк. БП, Нас.; Сцяшк. МГ). Ст.-бел. *плебань* 'каталіцкі прыхадскі свяшчэннік' (з 1489 г.), *плебания*, *плебанея* 'прыход ксяндза' (1528 г.) са ст. польск. *pleban, plebanija* 'тэ', якія з с.-лац. *plēbanus, plēbānia* < *plēbs* 'парафія, крыніца даходаў, сукупнасць парафіян, якія плацілі дзесяціну за імшу, хрост, шлюб і да т. п.'

Плява₁, *плёўка*, *плёвачка*, *плівка* 'вельмі тонкая скурка ў жывёльным або раслінным арганізме' (ТСБМ, Нас., Шат.), 'тонкая плёўка на вадкасці' (Нас.; сміл., Стан.), 'перапонка' (Нас., Шат.), 'дыяфрагма' (гродз., Мат. АС; воран., дзятл., Сцяшк. МГ; добр., Мат. Гом.; в.-дзв., Шатал.; Сл. Брэс.; ЛА, 1), *плівусьцінычка* 'тоненькая плёнка' (Бяльк.); *плявучіпка* 'плёўка (пра лёд)' (карэліц., Нар. лекс.); укр. *плівá*, рус. *плевá*, славін. *plēva* 'празрыстая абалонка вока', палаб. *plevo* 'павека', славен. *plēva* 'тэ'. Прасл. **plēva*, роднаснае літ. *plėvė* 'плёнка, скурка', лат. *plēve* 'тэ', лац. *palea* 'чырвоная скура ў пеўня пад дзюбай', ст.-грэч. *ἐπίτλοος* 'сальнік' (Фасмер, 3, 277). Сюды ж *пльвачкі* 'пласткі, геркулес' (шалыч., Сл. ПЗБ). Гл. таксама *плёва*.

Плява₂ 'пшанічная і аўсяная мякіна', *плёвы* 'парожнія каласы ў стаячым на полі збожжы' (Нас.). З польск. *plewa* 'мякіна' < прасл. (зах.) **pelva* = (усх.) **polva* > бел. *палóва* (гл.). Паводле Фідроўскай, (Зб. Багародзіцкаму, 145), запазычана са ст.-слав. *пльва* 'тэ'.

Пляваць 'выдаляць з рота сліну, макроту і пад.' (ТСБМ). Да *плюваць* (гл.), якое (з прасл. **rju-va-ti*) з'яўляецца ітэратыўным ад **rjъv-a-ti* > ст.-слав. *пльвати*, ст.-чэш. *pl'vati*, польск. *plwać*, рус. *плевать*. Мяккае л' у гэтых формах не эпентэтычнае, а з'явілася паводле аналогіі з **blъvati* > *бляваць* (гл.) (Махэк₂, 461; Фасмер, 3, 291; Банькоўскі, 2, 613) ці мае гукапераймальны характар (Брукнер, 419; Фасмер, 3, 291). Сюды ж: *плёвалка* 'пльвальніца' (Шат.) і, магчыма, *плёваць* 'біцца (пра сэрца)' (брагін., Мат. Гом.).

Плявіца ‘п’яўка’ (бераст., Сцяшк. Сл.; пін., бераст., ЛА, 1). Да *п’яўка* (гл.). Аб мене *л’ > й* гл. Карскі, 1, 322.

Плявўжыць (*плевўжыць*) ‘моцна ліць (аб дажджы)’ (ТС), *плевўжыты* ‘ісці — аб праліўным дажджы і мокрым снезе’ (Клім.), У выніку кантамінацыі лексем ‘злева, залева’ ‘лівень’ і *пляга, пляжыць* (гл.). Магчыма, тут крыюцца больш старажытныя генетычныя сувязі, параўн. літ. *pliaūpti* ‘ісці (аб моцным дажджы)’.

Плявўзгаць, *плевўзкаць, плявўзкаць, блевўзкаць, плявўскаць, плявўрзгць* ‘гаварыць лішняе, пустое, без толку; гаварыць аб адным і тым жа; малоць языком; разводзіць плёткі’ (ТСБМ, Мядзв., Янк. 2, Шат., Касп., Сл. ПЗБ, Мат. Гом., ТС, міёр., Нар. лекс.; ельск., Жыв. НС; карэліц., Шатал.; бялін., Янк. Мат.), ‘гаварыць нейкую брыду’ (Варл.), *плевўзгаць* ‘блюзнерыць’ (Стан.), *плевўздаць*: *плевўздае німа ведае што!* (= “гаворыць ерунду”) (Воўк.-Лев., Татарк., 182), *плевўзгало* ‘хто шмат гаворыць’ (слонім., Сл. рэг. лекс.), *плевўрзгьла* ‘той, хто гаворыць не да месца’ (міёр., 3 нар. сл.). Балтызм. Параўн. літ. *blevūzgoti* ‘брыдкасловіць’; або *pliaūza* ‘балбатун’, *pliaūzaroti* ‘балбатаць’ (Саўка, Запісы 23, 55).

Плявўрына ‘цвёрдае, акасцянеўшае мяса’ (Варл.). Да *пльва* (гл.), суф. *-ур-ын-а* мае экспрэсіўнае адценне.

Плявўха ‘поўха’ (Нас., Бяльк.), *плевўшыць* ‘біць у вуха’ (Юрч. Вытв.), *плевўшыньня* ‘біццё ў вуха’, *плевўшыньнік* ‘той, хто пагражае ўдарыць у вуха’ (Юрч. СНЛ). Да *аплявўха* (гл.). Параўн. таксама *пльоха*₁ (гл.).

Пляга₁, *пльга* ‘слота’ (ТСБМ; Сл. ПЗБ; гродз., пруж., ЛА, 2), *пльгота* ‘тс’ (ЛА, 2), ‘мокры снег’ (гродз., 3 нар. сл.). Паводле Грынавяцкене (Сл. ПЗБ, 4, 22), — з літ. *pliaugà* ‘слата’. Аднак не выключана таксама запазычанне з польск. *flaga* ‘слота, непаядз’; ці з дыял. *plaga* ‘хлопота, слата’, якое Банькоўскі (2, 596) выводзіць з рэгіянальнага паўн.-ням. *flage* ‘тс’. Сюды ж: кантамінаваныя сінонімы — *пяхота, пяхота* ‘слата’ (ЛА, 2), а таксама *пльжыць, пльжыты, пльжытэ* ‘ліць як з вядра, ісці няспынна’ (воран., Сл. ПЗБ; кобр., стол., драг., Сл. Брэс.).

Пляга₂ ‘ўдар розгай’ (Нас.), ‘кара, пакаранне’ (Нас.; Шат.; барыс., Шн. 2). Сярэднявечнае школьна-кляштарнае запазычан-

не ў польск. мову з лац. *plāga* ‘ўдар, выцятае месца’ < *plāgo, -āre* ‘біць, хвастаць, лупцаваць’ (ці з *plangere* ‘ўдарыць з трэскам’), запазычаных са ст.-грэч. дар. *πλάγιά*, іяніч. *πληγή* ‘удар’, ‘рана ад удару’, ‘няшчасце, якое пасылаецца лёсам’ (Банькоўскі, 2, 596), з польск. мовы пранікла на Беларусь. Сюды ж: *пльжыць, спльжыць* ‘вынішчыць’, ‘збіць, пабіць’, ‘затаптаць’, ‘секчы з размаху, моцна біць, глуміць’ (ТСБМ, Шат., Нас.; сміл., Стан.), ‘разбіваць’ (рагач., Сл. ПЗБ), ‘палоць’ (акц., Мат. Гом.), ‘працаваць многа, напружана’ (Нар. Гом.), а таксама *пльжма*: “Я *пльжма* ворага крышу...” (Хадыка).

Пляга₃ ‘няшчасце, бяда’ (воран., ашм., іўеў., пін., Сл. ПЗБ; Бір.), ‘зараза, навала’ (пін., Нар. лекс.), *пльга яго ведае!* = ліха яго ведае (чырв., 3 нар. сл.). Ст.-бел. *пльга, пльга, пльга, фльга* ‘няшчасце; навала’ са ст.-польск. *plaga* ‘тс’, якое з лац. *plāga* ‘пакуты, няшчасце’, ‘бедства’. Гл. таксама папярэднія слова.

Пляга₄ ‘рана ў мазалях’ (Чуд.). Са ст.-польск. *plaga* ‘рана’, не выключана развіццё семантыкі з *пльга*₂ (гл.); параўн. макед. дыял. *пльга* ‘рана’, што выводзіцца з алб. *plāgē* ці рум. *plāgă* ‘тс’ (< лац. *plaga*), гл. БЕР, 5, 387.

Пляга₅, *пльга* ‘слізь пры адхаркванні, макрота’ (слонім., Нар. лекс.; зэльв., Сцяшк. Сл.; карэліц., іўеў., Сл. ПЗБ), *пльга/смьга* ‘слізкае рэчыва ў роце хворага’ (Варл.). Са ст.-грэч. *φλήγμα* ‘слізь, макрота’, якое пад уплывам лексемы *пльга* ‘макрэча’, ‘бяда, няшчасце’ набыло адпаведную форму.

Пляга₆ ‘бутля, балон’ (Мік., Др.-Падб.), ‘бляшанка для адстойвання малака (у калодзежы)’ (лях., Сл. ПЗБ), сюды ж *пльжска, пльшка* ‘бутэлька’ (ТС), ‘салдацкая біклага’ (барыс., круп., бярэз., любан., бабр., ЛА, 5). Ст.-бел. *пльша, фльша, хвльша* ‘бутэлька, пляшка’ (1538 г.) запазычаны са ст.-польск. *flasza*, якое з с.-в.-ням. *vlasche* (Булыка, Лекс. запазыч., 102) < *flechten* ‘плясці’ — першапачаткова бутэлькі спляталіся з лыка, пазней для шчыльнасці вымазваліся глінай і абпальваліся ў печы, параўн. славен. *plešénka* ‘аплецёная бутэлька’. Форма *пльга*, відаць, — з *пльжска* (шляхам рэдэрывацыі), а апошняе — з *фльшка* (Брукнер, 123; Праабражэнскі, 2, 78; Фасмер, 4, 200).

Пляж ‘бераг мора, возера, ракі, на якім загараюць і адпачываюць у час купальнага сезону’ (ТСБМ; ваўк., Сцяшк. МГ). Праз

рус. мову з франц. *plage* 'те', 'узмор'е', яке, як і італ. *piaggia* 'узбярэжка', узыходзяць да італ.-лац. *plagia* < лац. *plaga* 'вобласць, пояс, зона' (Фасмер, 3, 291; Банькоўскі, 2, 600).

Пляжыць, гл. *пляга*₂.

Плязгаць 'плявузгаць' (баран., Сл. Брэс.). У выніку кантамінацыі *пляскаць* (параўн. *пляскаць языком* — ТСБМ) і *плявўзгаць* (гл.).

Пляйма 'пляма' (Касп., Нас., Растарг.; ашм., Стан.; дубр., ЛА, 3; шуміл., Сл. ПЗБ), *пляйміць* 'пляміць' (Стан.). Відаць, да *пляма* (гл.) з устаўным -й-, як у *войстры* < *востры*. *Пляймо/плаймо* 'пляма' (беш., Нар. сл.), *плямо*, *пляймо* 'те' (паст., чэрв., беш., ЛА, 3) аформлены пад уплывам рус. *пятно* 'те'.

Пляйстар, *плайстэр*, *плярстар*, *плярцір*, *плярстра* 'слой, пласт', 'пластыр' (Нас., Др.-Падб., Гарэц., Касп., Бяльк., Жд. 1, Жд. 2, Дэмб. 2; ашм., Стан.), яшчэ *плярстра*, *плярсты*, *плярстры*, *пляртрачка* 'штучныя соты', 'кавалак мёду', 'васковая абалонка', 'рамкі з сотамі мёду' (Сл. ПЗБ, Сцяшк. МГ, Мат. Гом.), 'слаі' (Сл. ПЗБ, Нас.); *пляртэрык* 'скрылік' (смарг., Сл. ПЗБ). З польск. *plaster* 'те', якое паходзіць з *plaster* 'медыцынская павязка, што прылепляецца на рану' < с.-в.-ням. *pflaster*, ст.-в.-ням. *plastar* < лац. *emplastrum* 'замазваць рану воскам, завязваць абмазку на прышчэпе' < ст.-грэч. ἐμπλάστρον (Кюнэ, Poln., 87) < ἐμ-πλάσσω 'замазваю'; з гэтым словам злілося польск. *plast* (< прасл. **plastь* 'слой, скіба, пласт'), з XVI ст. — *plastr* і *plastr* (мёду), блізкае па форме да *plaster*: нярэдка воск выкарыстоўвалі для залеплівання ран, як у старажытнасці (Банькоўскі, 2, 599). Устаўное -й-, як у папярэднім слове.

Пляйстра 'тоненькая нітачка' (Варл.). Няясна, магчыма, да *плярстар* 'слой, пласт' > 'тонкі слой, пласт' > 'нітачка'.

Пляйтух 'збітыя валасы, каўтун', 'пыж у патроне' (ашм., Сцяшк. Сл.; шчуч., 3 нар. сл.). Гл. *пляртух*. Параўн. таксама *пляртух* (гл.).

Пляма, *плярміна*, *плярма*, *плярмізма*, *плярм*, *плярмка* 'знак, месца на паверхні як брудны след чаго-небудзь', 'што-небудзь ганебнае' (ТСБМ, Сцяшк. МГ, Шпіл., Гарэц., Нас., Шат., Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк., Растарг.; Юрч. СНЛ; ЛА, 3); *плярмы* 'абвесак' (лаг., ЛА, 2); *плярміць* 'рабіць плямы' (Бяльк.), *плярмісты* 'маркі, мазкі, мазісты' (Нас., Гарэц.), *плярмісты* 'з плямамі' (даўг., Сл. ПЗБ; Растарг.), *плярмны*

'заплямлены, у плямах' (Нас.). З польск. *plama* 'пляма' (Кюнэ, Poln., 87), якое ўзнікла ў выніку кантамінацыі польск. *plama* 'пляма, ганьба, загана' (гл. *плэна*₂) і медыцынск. *plama* 'чырвоная пляма на скуры ад хваробы', што з ням. *flamme* 'те' і 'пляма на сукенцы' (Брукнер, 417; Банькоўскі, 2, 597).

Плярмнік, *плярмяннік*, *плярмняннык*, *плярмняннік* 'сын брата альбо сястры' (ТСБМ, Нас., Гарэц., Шат., Касп., Сл. ПЗБ, Мат. Гом., Бяльк., Сцяшк. МГ). Да *плэмя* (гл.), параўн. *плэмень* 'род' (ТС). Сюды ж: *плярмняніца* 'дачка брата ці сястры' (ТСБМ, Бяльк.).

Плярмкаць, *плярмкатэ*, *плярмкнуты*, *плярмкаты* 'чмокаць, чмякаць (уголас), есці з прычмокваннем', 'чвякаць, цмокаць, чмякаць ротам' (Клім., Янк. БП, Сцяц., ТС, Сл. Брэс.; Сцяшк. Сл.; Жыв. сл.; 3 нар. сл.; Нар. Гом.), укр. *плярмкати*. Экспрэсіўны дзеяслоў з суф. -ка- ад гукапераймання *плярм!* (Васілеўскі, Прадукт. тыпы, 72); паводле Смаль-Стоцкага (Приміт., 169), гукаперайманне структурна суадносіцца з *цям!* гл. *цямкаць*.

Плярмо 'трэшчына (і дзірка) ў торфе' (маст., Сл. ПЗБ). Да *плэна*₂. Аформлена паводле *плярмо* (гл. *плярма*).

Плярмок 'сіняк' (чэрв., Сл. ПЗБ). Да *плярма* (гл.). Суфікс -ок, як у *бядок*, *жаўток*.

Плярмаць 'плявузгаць, балбатаць' (гродз., Лекс. балтызмы). Гукапераймальнага паходжання, зыходнае *плярм!* гл. *плярмкаць*. Параўн. балг. *плярмам* 'те' і літ. *pleĩpti* 'те', апошняя можа суадносіцца з *plepėti* 'ілгачь, балбатаць' (гл. Лаўчугэ, Балтызмы, 71), якое ўзыходзіць да анатапеічнага і.-е. **ple-* (Фрэнкель, 616), што, аднак, не дае падстаў настойваць на запазычанні, параўн. польск. *plaplać* 'гаварыць многа і абы-што'.

Плярмя 'гадоўля для патомства' (віл., навагр., Сл. ПЗБ). Да *плэмя* (гл.), першапачаткова, відаць, з *на племя* (пакінуць) 'на развод'.

Плярндзівый 'надакучлівы' (Мат. Маг.). Магчыма, са ст.-польск. *pletliwy* 'баламут, гаваркі, балбатун' < *pleść* 'плясці', або ад *platać* 'блыгаць', гл. *плярнтаць*.

Плярндраваць 'нішчыць, выгоптаць' (Др.-Падб., Нас., Гарэц.), 'псаваць, рабіць шкоду' (слонім., Сцяшк. Сл.). З польск. *plądrować* 'рабаваць, знішчаць', што з ням. *plündern* 'те' (Цвяткоў, Запіскі, 67). Гл. *плярндра*, *плярндраваць*.

Пляніца ‘доля, участак, частка’ (хойн., Мат. Гом.). Відаць, да польск. *plan* ‘план, участак’.

Пляніца ‘сіло на птушак’ (в.-дзв., Шатал.), *плэніца* ‘пастка’, ‘сіло’ (Касп.), *пляніца* (*плэніца*) ‘мочка з коласа, прарост’ (Нас.), ст.-бел. *пленица: упаль у пленицу бесовскую* (1562 г.) (Карскі, 2—3, 499); рус. *плэніца* ‘пучок, каса’, ‘плячэнка цыбулі, часныку’, ‘доўгае вешала абаранкаў’, *плэнка* ‘валасяная пятля, сіло на цецярую’, стараж.-рус. *пленица* ‘тое, што створана шляхам перапляцення, перавівання альбо злучэння прадметаў ці іх частак’, ‘снасці птушкалова — сілы, сеткі’, укр. *плэніца* ‘прасла ў плоце’, польск. *pletnica* ‘плячэнка з дубцоў’, балг. *плэніца* ‘плот з дубцоў і калоў’, ‘заплеченая каса’, ст.-слав. *пленица* ‘пуга, ланцуг, кайданы’, ‘каса’. Праслав. **pletnica* < **pletiti* (Міклашыч, 249), гл. *плясці*, гл. таксама ESJSt, 11, 655; Варбат, Морфоналогія, 205; інакш — Фасмер (3, 278): **pletynica* > балг. дыял. *плэменица* ‘барана (сплеченая з дубцоў)’, БЕР, 5, 346. Параўн. сінонімы *ўплэніца/уплесціца* ‘прывязацца, прычапіцца’ (ТС). Сюды ж: *пляніца* ‘злучаныя парамі платы’ (бых., рагач., Рам. 8), ‘невялікія платы’ (Масл.), ‘праростак з коласа’ (Нас.), *плэніца* ‘звяно ў пляце, плоце’ (ТС), ‘прасла’ (стол., Нар. сл.), укр. *плэніца* ‘напалам расплаваны ствол будаўнічага дрэва’, рус. *пленица* ‘аднарадныя платы’.

Плянт ‘пляц’ (старое) (зэльв., Сл. рэг. лекс.). Пад уплывам *плянтаваць* (гл.) з польск. *plan* ‘сядзіба, участак’. Менш верагодная сувязь з літ. *plėntas, plėnta(s)* ‘глеба, грунт’ (адносна паходжаньня гл. Фрэнкель, 616), якія Бязлай (Razpr. SANU, 7, 166) параўноўвае са славен. *oplat* (< **o-plet*): *v oplat vreči* ‘кінуць у зямлю’.

Плянта ‘мяжа на хлебным полі’ (малар., Выг.), ‘мяжа’ (Айкан.). З польск. *planta* ‘план, праект’. Да *плант* (гл.).

Плянтаваць ‘разраўноўваць няроўнасці на сенажці ці пашы’, ‘вытоптаць, збіваць пасевы’ (дзярж., Нар. сл.), ‘раўняць, расчышчаць’ (Сцяшк. Сл.), ‘выкарчоўваць’ (даўг., Сл. ПЗБ), *плянтоўка* ‘поле на месцы расчышчанага лесу’ (гродз., Мат. АС; Сцяшк. Сл.; Сцяшк. МГ), ‘балотны луг’ (Касп.). З польск. *plantować* ‘выраўноўваць паверхню грунту’, паводле Банькоўскага (2, 598), “штучны чыгуначны тэрмін”, магчыма, ад назвы *plantu* ў Кракаве, пасаджанага на месцы зруйнаваных умацаванняў парку,

ад лац. *planta* ‘расліна’, параўн. польск. *plantować* ‘разводзіць экзатычныя расліны’, *plantówka* ‘балотны луг, сена з якога можна збіраць толькі зімой’; Варш. сл. значэнне ‘садзіць расліны’ выводзіць з франц. *planter*, якое з лац. *plantāre* ‘саджаць, высаджваць, засаджваць’.

Плянтаць ‘гаварыць блытана’ (свісл., Сцяшк. Сл.). З польск. *plątać* ‘блытаць’, гл. *плэнтаць* ‘тс’; націск пад уплывам дзеясловаў на *-таць*: *балбатаць, плескатаць* і пад.

Плянтра ‘падваліна’ (пін., Нар. сл.). Няясна. Магчыма, у аснове ляжыць лац. *planta* ‘падэшва’.

Пляныцы ‘месца, дзе вырошчваюць садовыя саджанцы, паркавыя дрэўцы’ (нясвіж., Яшк.), *пляныцы, плянсы* ‘расада’ (ігн., Сл. ПЗБ). Паводле Грынавяцкене, з літ. *plėnsai* ‘маладыя расліны, парасткі’ < ням. *pflanzen* ‘тс’ (Сл. ПЗБ, 4, 24), што неабавязкова, параўн. бел. *флянцы, флянцікі* ‘атожылкі, саджанцы’ (гл.).

Пляніцца ‘плесціся’ (маст., Сцяшк. Сл.). З польск. *plątać się* ‘тс’. Націск, як у *плясціся*.

Пляс ‘месца для складання бяровенняў’ (добр., Мат. Гом.). З польск. *plac* ‘рум’.

Пляса ‘кавалак’ (гродз., Сл. ПЗБ). У выніку кантамінацыі польск. *plosa* ‘палоска’ і *плястар* ‘кавалак мёду’ (гл.).

Плясаць ‘мігцець, ззяць, зіхацець (пра зоркі)’: *пляшуць, блёшуть, бляшуть* (зоры) (ЛА, 2), *небо зорко, зоры аж пляшуць* (ТС), сюды ж *плясавіць* ‘скакаць (у танцы)’ (Жд. 2), ‘танцаваць’ (Касп.). Рус. *плясать* ‘радавацца, танцаваць’, польск. *pląsać* ‘танцаваць’, палаб. *pl’ōsāt*, чэш. *plesati*, славац. *plesat’*, славен. *plēsati* ‘танцаваць, весяліцца’, серб.-харв. *plēsati* ‘тс’, ‘трыумфаваць’, балг. дыял. *плэша*. Прасл. **plēsati*, роднаснае літ. *plėšti* ‘танцаваць, весяліцца, трыумфаваць’, *plėšti* ‘шумець, бушаваць’, ст.-літ. *pląšti* ‘шумець, шалясцець’ (Фасмер, 3, 291—292), аднак балтаславянскае паходжанне слова застаецца няясным (Бязлай, 3, 54). Скок (2, 681) выводзіць слав. лексему з прэтэрыта *plēsā* < і.-е. **plet-* ‘таптаць, працаваць нагамі’, гл. *пляскаць, плоскі*. Маркуецца, што зыходнай магла быць аснова, прадстаўленая ў **pleskati*, гл. *пляскаць*, у назалізаванай форме (Брукнер, 417; ESJSt, 11, 659), што адлюстроўвае старажытныя абрадавыя дзеянні (Куркіна, Славяноведение, 1996, 1, 7—14). Беларуская формы

ў значэнні 'мігцець' дэманструюць блізкасць да *бліскаць* (гл.), а ў значэнні 'танцаваць, скакаць' — уплыў рус. *плясать* (Булахаў, Развіццё, 10). Сюды ж: *плясун* 'танцор', *плясунья* 'танцорка' (Бяльк.), *плясуха* 'те' (Нар. Гом.) і 'сыракваша' (рэч., Мат. Гом.), апошняе, магчыма, звязана з семантыкай балтыйскіх дзеясловаў.

Пляскаць, *пляскаць*, *пляскыць* 'удараць', 'біць, хвастаць, сцёбаць', 'стукаць далонню аб далонь ці па чым-небудзь' (ТСБМ, Нас., Гарэц., Бяльк., Яруш., Шат.; ашм., Стан.), 'апладзіраваць' (ельск., хойн., Мат. Гом.); 'пляскаць па вадкасці' (Шат., Сл. ПЗБ); 'плямкаць, чмякаць пры ядзе' (сміл., Стан.; Шат.), *пляцкаць* 'те' (в.-дзв., Сл. ПЗБ); *пляскаць* 'біць молатам' (Касп.), 'таптаць, дратаваць' (зэльв., Сл. рэг. лекс.); *пляскаць* 'барабаниць, звінец (аб лыжках і місцы)' (воран., віл., Сл. ПЗБ), экспр. 'касіць нізкую рэдкую траву' (шальч., Сл. ПЗБ), 'рабіць, майстраваць' (карм., Мат. Гом.); *плескаць* 'ляскаць, пляскаць' (ТС); *пляскаць* 'біць па твары далонню' (Нас.; Бяльк.; жлоб., Мат. Гом.). Укр. *пляскати*, *плёскати* 'біць у далоні', 'плёхаць па гразі', 'гаварыць многа і абы-што', 'кляпаць', а таксама бойк. *пляцкати* 'плямкаць, еўшы', польск. *plaskać* 'гучна ўдараць далонню', 'выдумляць, нагаворваць', дыял. паморск. *plaskac*, *plaskac* 'пляскаць далонню па вадзе', чэш. мар. *pláskati*, лях. *pl'askat* 'пляскаць, шлёпаць', славац. *pl'asknúť* 'пляснуць па шчацэ, спіне', 'бразнуць (дзвярыма)', 'лопнуць (пра пупышку)', 'пляс-нуцца (у гразь)'; славен. *pláskati* 'пляскаць, апладзіраваць', 'пад-рубачь', 'крычаць', *plaskati*, *ploskati* 'біць у далоні', серб.-харв. чак. *plaskati* 'пырскаць, пляскаць па вадзе', макед. *plaska* 'ўдараць далонню', 'вярзці лухту', ст.-слав. *плескати* 'ляскаць, ляпаць'. Прасл. **plaskati*, варыянт **ploskati*, роднаснае літ. *ploskioti* 'пляскаць (рукамі), чмякаць', 'бразгаць' < i.-e. *plok-sk-* 'плоскі', 'біць, таўчы' (Сной—Бязлай, 3, 49). Банькоўскі (2, 598) выводзіць польск. *plaskać* з прасл. *plěsk-a-ti*, якое з'яўляецца ітэратывам да **pleskati* > бел. *плёскаць* (гл.). Сюды ж з перанос-ным значэннем *пляскаць* 'гаварыць многа і абы-што' (Нар. Гом.; Шат.; Касп.), 'плявузгаць, малоць языком' (Сл. ПЗБ), *пляскаць* 'пустаслоў, пляткаць', 'які гаворыць абы-што' (Скарбы), 'балба-тун' (Сцяшк. МГ), *пляскыньнік* 'те' (Юрч. СНЛ), *пляскаваць* 'плявузгаць, несці лухту' (ігн., Сл. ПЗБ), параўн. чэш. *pleskati*

'те', славац. *pleskotat* 'те', паморск. *pleskotac* 'неразумна ілгаць', якія Фурлан (JS, 39, 4, 123) узводзіць да **ple-sk-* < i.-e. **(s)pele-*, параўноўваючы з літ. *pleškėti*, лат. *plekset* 'ілгаць', што неабавязкова.

Пляскаць 'рабіць пляскатым, плюшчыць' (ТСБМ, Касп.), 'абабіваць лапатай' (Сцяшк. Сл.), *плыскаць* 'пляскаць (пра метал)' (драг., Жыв. сл.), *плыскаць* 'невялікі, расплясканы кавалак металу' (Юрч. Вытв.). Да *пляскаць* (гл.).

Пляскаць 'без звычайнай пукатасці, прыплюснуты', 'які мае невялікую вышыню або таўшчыню пры прамой і роўнай па-верхні' (ТСБМ; слонім., КЭС; пух., Сл. ПЗБ; Шат.; беласт., Стан.), *плескаць* 'пляскаць' (ТС), *плыскаць* 'прыплюснуты, плоскі' (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.), *плескаць* 'нізкая, пакатая (страха)' (стаўб., карэліц., ЛА, 4). Хаця не выключана ўтварэнне ад *пляскаць* (гл.), аднак больш імаверна, што лексема запазычана з польск. *plaskaty* 'плоскі' (з XVI ст.). Параўн., аднак, *пласкі* 'пляскаць (пра авёс)', *пласкі* 'пляскаценькі' (швянч., трак., Сл. ПЗБ).

Пляскаць 'пірог' (Касп.), *плескаць* 'скавароднік, пярэпечка' (лун., ЛА, 4; ЖНС). Да *пляскаць* (гл.). Параўн. укр. *плескаць* 'круглы хлеб з плоскай паверхняй'.

Пляскаць 'гатунак ячменю — з двума радамі зярнят у кола-се' (Сцяц.). Да *плоскі* (гл.), г. зн. першапачаткова *пласкаць*, аднак пад уплывам *пляскаць*, *пласкаць* -ла- > -ля-.

Пляскаць звычайна ў мн. л. *плыскаць* 'памылка ў чынах, калі абедзве ніткі асновы кладуць разам, а не па адной уверх і ўніз' (Уладз.). Відаць, з **пласкаць* < *плоскі* (гл.). Параўн. польск. паўн.-усх. *plaszczka*, *plaszczucha* 'спляценне пры тканні, у якім дзве ніткі асновы ідуць побач', падляшск. *plaskocha* 'блюзна ў палатне з-за пласкача'.

Пляскаць: у *пляскаць* 'гульня хлопчыкаў з пляскаватымі каменьчыкамі, якія падскокваюць на паверхні вады' (гродз., Нар. словатв.). Ад *пласкаць* (гл.), у выніку семантычнай кан-дэнсацыі словазлучэння *гульня пляскаватымі каменьчыкамі*.

Пляскаць 'хадзіць па мокрай падлозе' (дзятл., Сцяшк. Сл.). Да *пласкаць* (гл.) з распадабненнем -о- > -і-, магчыма, пад уплывам рус. *скитаться* 'бадзяцца'.

Пляскóваты (*плескóваты*) ‘плоскі’ (Бес.). З польск. **plaskowaty* < *plaskaty* ‘тс’, якое ад *plaski*, апошняе (у Кнапскага, 1621 г.) замест *plaski* ‘плоскі’ (Банькоўскі, 2, 599).

Пляскота ‘слота’ (івац., ЛА, 2). У выніку кантамінацыі лексем *плесканіна* і *слота* (гл.).

Пляскун₁ ‘дзяружка з ільняных нітак’ (Сцяшк. Сл.). Да *пласкані* (гл.).

Пляскун₂ ‘гарэза’ (Нар. Гом.). У выніку кантамінацыі *плясун* (ці *пляска*) і *скакун*.

Пляскун₃ ‘пухір у рыбы’ (воран., ЛА, 1). Да *пляск*, *пляскаць* ‘лопацца, трэскацца’ (гл.).

Пляскушка ‘пастка (на мышэй)’ (шальч., Сл. ПЗБ). Відаць, балтызм. Параўн. літ. *pliaukšt* ‘лясь! ляп! бразь! бах! шчоўк!’ — перадае гук, калі раптоўна зачыняецца пастка.

Пляснівы (*плясьнівый*) ‘сівабелаваты (пра каня)’ (Бяльк.), *пляснівы* ‘вяснушкаваты’ (кліч., Жыв. сл.; рэч., светлаг., б.-каш., Мат. Гом.), ‘плямісты’ (рэч., Нар. сл.), ‘заплеснявелы’ (Сцяшк. Сл.), ‘колер поўсці ў каня ці каровы, дзе змешаны белая і рыжая поўсці’ (Варл.). Апошняе ст.-бел. *плеснивый*, *плесневый* ‘светлашэрай масці’ (1552 г.) — са ст.-польск. *pleśniwy* ‘конь з белымі плямкамі на шэрсці’ (Булыка, Лекс. запазыч., 124). Параўн. таксама і ст.-чэш. *plesnivý* ‘сівы, бела-шэры (пра каня)’, ‘пакрыты плесняй’. Да *плэсні*, *плэсня* (гл.).

Пляснік (*плеснік*) ‘плюшнік’ [відаць, *Sparanium*] (лун., Шатал.). Да *плюшнік*, *плюха₂*. Наяўнасць *-с-* сведчыць альбо пра ўплыў лексемы *плоскі* (у расліны плоскія доўгія лісты), альбо пра запазычанне з зах.-балт. дыялектаў, роднаснае літ. *pliušė* ‘трыснэг, *Phragmites communis* L.’.

Плясніца₁ ‘від рыбалоўнай сеткі’ (Касп.). Няясна. Магчыма, ад *плэсці* (гл.). Суфікс *-іца*, як у іншых назвах сетак: *лешчаница*, *уклейніца*, *трыгубіца*; славац. *plotníca*.

Плясніца₂ ‘ільзіна, крыга’ (гом., Мат. Гом.), *плясніца* ‘тонкі лёд на рацэ’ (віц., Яшк.; ЛА, 2). Няясна.

Пляснуцца ‘з шумам упасці’, ‘ударыцца’ (ТСБМ; Жд. 1; Сцяшк. МГ), *пляснуць* ‘ляснуць’ (Жд. 2), ‘ударыць з пляскам’, ‘стукнуць далонню аб далонь або па чым-небудзь’, ‘кінуць што-небудзь з шумам, пляскам’ (ТСБМ). Перфектная форма (*пляс(к)нуць*, *-іца*) ад *пляскаць* (гл.).

Плясніох ‘пагоз, *Typha latifolia* L.’ (нясвіж., ЛА, 1). Да *пляснік* (гл.).

Пляснія ‘яжджаль, асака, *Carex* L.’ (баран., ЛА, 1). Гл. *плюшнік*, *плюшнія*, у аснове якіх, верагодна, балтызм. Параўн. літ. *pliušė* ‘асака, *Carex gracilis*’.

Плясніяк ‘праснак’ (карэліц., Шатал.). Да *пляскаць* (гл.). Суфікс *-ак*, як у *праснак*; распадабненне *-ак* > *-як* пад уплывам *-ля-*.

Плястаць ‘плёхаць’ (ТС). Да *пляскаць* (гл.) з заменай *к* > *т*.

Плястэрак ‘чалавек са скрыўленым тварам’ (зэльв., Сцяшк. Сл.). Няясна. Параўн. польск. *plasterek* (памянш. да *plaster*, Банькоўскі, 2, 599) ‘тонка парэзаная пласцінка лімона’.

Плясцёнка ‘плясцёнка цыбулі’ (арш., дубр., горыц., ЛА, 2). Утварылася ў выніку кантамінацыі лексем *плэсці* і *плясцёнка* (гл.).

Плясці ‘ілгачь, нагаворваць’ (Шат.; міёр., 3 нар. сл.), ‘плесці што-небудзь’, ‘віць гняздо’ (Сл. ПЗБ), *плесць* ‘плесці (карункі)’ (Бяльк.). Гл. *плэсці* ‘тс’.

Плясь! ‘гук ад удару чым-небудзь плоскім’, адпавядае значэнню дзеясловаў *пляснуць*, *пляскаць*, *пляскацца* (ТСБМ; глус., Янк. Мат.): *плясь!* — *па голым целе* (полац., Нар. лекс.), *плясь!* (шальч., Сл. ПЗБ). Ад *пляс(к)-нуць*, гл. *пляскаць*, змякчэнне канцавога зычнага мае экспрэсіўны характар, або пад уплывам мяккасці папярэдняга зычнага, параўн. *лясь!* < *ляснуць* (гл.).

Плясцянка ‘пояс, зроблены рукамі пры дапамозе дзвюх-трох драўляных палачак’ (Нік. Очерки). У выніку кантамінацыі лексем *плэсці* і *плясцёнка* (гл.). Параўн. таксама *плясцёнка* (гл.).

Плятанне ‘плот, пераплецены тонкімі пруцікамі’ (Жд. 3). У выніку кантамінацыі лексем *сплятанне* (< *сплэсці*) і *плот*.

Плятаць ‘ілгачь’ (Нас.). Да прасл. **plet-a-ti*, якое з’яўляецца дзеясловам шматразовага дзеяння ад прасл. **plesti* (< *ple-n-t-* з інфіксам *-n-* у аснове цяп. часу) < першапачаткова **plēsti* > бел. *плэсці* (гл.). Фурлан (JS, 29, 120—123) параўноўвае *платіць* з славен. *oplétati* ‘помсціць’, *oplēsti* ‘ашукаць, абдурыць’, якія ўзводзіць да прасл. **plet-* < і.-е. *(s)pele-t-/*(s)plet-* ‘узнёсла гаварыць’, дапускаючы аманімію асноў у праславянскай мове, пры якой сувязь з ‘плесці’ тлумачыцца народнай этымалогіяй, параўн., аднак, *круціць* ‘падмануць’ (ТС), што сведчыць аб прадуктыўнасці семантычнага пераходу ‘плясці, віць, круціць’ > ‘ашукаць, ілгачь’. Сюды ж: *платня* ‘хлусня, плёткі’ (Нас.; ТС),

‘платкарка’ (шчуч., Сл. ПЗБ; клец., Нар. лекс.), *плату́ня* ‘балбатуха’, *плату́н* ‘забаўнік, балбатун’ (Нас.), ‘платкар, хлус’ (капыл., Нар. словатв.; гор., Мат. Маг.; Нас.).

Пляткаваць ‘абгаворваць’ (ашм., Сл. ПЗБ; смарг., Сцяшк. Сл.). З польск. *plotkować* ‘рабіць плёткі’ < *plotka* > *плётка*₂ (гл.).

Плятка́р, *платка́рка* ‘той, хто любіць разносіць плёткі’ (ТСБМ; Сцяшк. МГ; іўеў., Сл. ПЗБ; ТС; ваўк., ашм., іўеў., ЛА, 3), *платка́рыць* ‘абгаворваць’ (астрав., Сцяшк. МГ). З польск. *plotkarz*, *plotkarzyć* ‘тэ’.

Плятнік ‘пляцень’ (лях., Сл. ПЗБ), *платнія́к* ‘тэ’ (слон., Жыв. НС; Сцяц.; Сцяшк. МГ; брагін., Мат. Гом.), ‘зашчытак ад снегу’ (Сцяц.), *платніёўка*, *платніо́шка* ‘плятнёвы хлеў’ (Юрч. Вытв.), *плетніца* ‘асобнае прасла плятня’, *платня́* ‘галлё, якім заплятаюць пляцень’ (ТС). Усе да *плёсці* (гл.). Аналагічна польск. *plemiak* ‘плот з галінак, што пераплятаюць вертыкальныя калкі, пляцень’.

Плятня́, ‘лазіва, прыстасаванне для лазання на дрэва з мэтай выдзёўбвання борці і паднімання калоды’ (Нікан.), ‘сплечены з лазы гуж для звязвання плытоў’ (чэрв., Сл. ПЗБ). Параўн. польск. *pletnica* ‘ліна, вярхоўка, перавясла, сплеченыя з каняпелі і саломы’; рус. *плеть* ‘лазіва ў бортніка’. Да *плёсці* (гл.).

Плятня́, ‘маток збытаных нітак’ (маст., Сл. ПЗБ), ‘калонія, сукупнасць (грыбоў)’ (даўг., Сл. ПЗБ). Да *сплатя́цца*, *плёсці* (гл.).

Плятня́, ‘хлусня, плёткі’ (Нас., ТС). Гл. *платяць*.

Плятры́га (зневаж.) ‘нядбайнік’ (дзятл., Сцяшк. Сл.). У выніку кантамінацыі *лотр*, *латруга* (гл.) і *плату́н* < *платя́ць* (гл.).

Плату́н ‘майстар па пляценню кашоў’ (карм., Мат. Гом.). Да *плёсці* (гл.). Суф. *-ун*, як у *ляту́н*, *хаду́н*, *паўзу́н*.

Плату́ха ‘драсён, *Polygonum aviculare* L.’ (бобр., ЛА, 1). Да *плёсці* (гл.): сцябліны драсёну сплятаюцца паміж сабой.

Платуха́цца ‘блыгацца (пра язык)’ (Гарэцкі). З *(за)платя́цца* < *плёсці* (гл.) з экспрэсіўным суф. *-ух-*.

Плату́ха ‘саламяны кошык’ (смарг., Сцяшк. Сл.), *плату́шка* ‘сплечены з лазы і саломы посуд’ (Касп.; Нік. Очерки). Да *плёсці* (гл.). Суф. *-ух-а*, *-ушк-а* мае значэнне ‘прадмет дзеяння’ (Сцяцко, Афіке. наз., 71—72).

Пляўду́ра ‘плявузгала’, *пляўду́рыць* ‘гаварыць пустое’ (міёр., З нар. сл.; Нар. лекс.). Балтызм, параўн. літ. *pliaũpti*, *pliaũkšti*

‘вярзці лухту, абы-што гаварыць’ і суф. *-d-a* з непахвальным значэннем, да якога пазней далучыўся суф. *-ур-а*.

Пляўка ‘п’яўка’ (стаўб., карэліц., З нар. сл.; карэліц., Нар. лекс.). Да *п’яўка* (гл.). Аб мене *-j-* > *-л’-* гл. Карскі, 1, 303.

Пляўсі ‘платкі, геркулес’ (шальч., Сл. ПЗБ). Паводле Грынавяцкене (там жа), паходзіць з літ. *plaušė* ‘вотруб’е’.

Пляўкі ‘плады дзікай яблыні’ (в.-дзв., месцісл., клім., ЛА, 1), *пляўка* ‘тэ’ (месцісл., З нар. сл.), *пльляўкі* ‘тэ’ (дубр., горыц., краснап., тамсама); *пояўкі* ‘дзікія яблыні і грушы на полі’ (бяроз., ЛА, 1). У выніку рэдукцыі з *палёўкі*, *палляўкі* < *поле* (гл.), гл. Крывіцкі, З нар. сл., 134.

Пляўцець ‘ільсніца’ (ганц., Сл. ПЗБ). З *бляўцець* ‘тэ’ — балтызм. Параўн. літ. *pliaũkti* ‘ільсніца’ (Грынавяцкене, тамсама).

Плях! ‘боўць, шабулдых!’ (Шат.), ‘плясь, ляп!’ (Шат.; сміл., Стан.), ‘гук ад удару па мяккім месцы’ (Варл.), *плях!* — пра імклівы бег, пра ўдар (месцісл., Нар. лекс.). Гукапераймальнае. Роднаснае да *плясь!* (гл.). Сюды ж: *пльхаць* ‘шлёпаць, хадзіць па гразі’ (Шат.), ‘наносіць удары’ (сміл., Стан., Шат.), *пльхнуць* ‘ударыць’, ‘пабегчы’ (Юрч.), ‘ударыць па мяккім месцы’ (Варл.), ‘плюснуць, абліць’ (Касп.), *пльхнуцца* ‘пляснуцца’ (Шат.), *пльхацца* ‘плёскацца (у вадзе)’ (беласт., Сл. ПЗБ; карэліц. Шатал.). Параўн. *плёхаць* (гл.).

Плях₂ ‘плешына, прагаліна’ (шчуч., Сцяшк. Сл.). Да *пльх*₁ (гл.). Галосны *-я-* з’явіўся, відаць, у выніку абагульнення асновы з *пльха́* ‘лысіна’, ‘агрэх’ (швянч., Сл. ПЗБ), *пльха́* ‘абсевак’ (паст., ЛА, 2). Не выключана таксама, што *плях* можа быць запазычаннем з ням. *Fleck* ‘пляма’, ‘кавалак зямлі’, ‘лапіна, акравак’.

Пльха₁ ‘вельмі мокрае надвор’е, слота’ (Клім.), *плёха* ‘непагадзь’ (драг., Нар. словатв.). У выніку перастаноўкі зычных з *хльпа*, параўн. *хльпа* ‘слата’ (чэрв., мядз., уздз., Сл. ПЗБ), сюды ж: кіраў. *пльхі* ‘вельмі мокрая адзежына’ (Нар. сл.), відаць, пад уплывам *пльхаць* ‘шлёпаць, пляскаць’, гл. *пльх*₁.

Пльха₂ ‘бутэлька’ (слуц., Шн.), ‘фляга, шклянны сасуд’ (Нас.); параўн. ст.-бел. *пльша*, *хвльша*, *фльша* (з 1538 г.), запазычаныя са ст.-польск. *flasza*, якое са ст.-ням. *vlasche*. Утварылася шляхам рэдэрывацыі: *пльша* > *пльшка* > *пльха*, як *мушка* — *муха*.

Пльха₃ ‘вельмі вялікі баравік, які звычайна расце ў нізкім сырым месцы’, ‘агульная назва старых грыбоў’ (уздз., Нар.

словатв.). Параўн. польск. *plecha* 'цела грыба', паводле Банькоўскага (2, 603), ужытае для перакладу лац. *thallus*, што адпавядае ням. *pilzkörper*. Няясна. Магчыма, звязана з *плек₁* 'лысіна, плех, плеш', параўн. *плекша* 'галоўка цвіка' (гл.), або вобразная назва на базе імітатыва *пях!* параўн. *пяхата* 'хлюпка' ў фразе: *шытышына цвіце пяхата, а ружса — поўна* (паст., Сл. ПЗБ).

Пляхі 'страўнік каровы' (Выг.; кіраў., Нар. сл.), 'складкі ў страўніку каровы', 'кішкі, трыбух' (ТС), *пяха* 'прамая кішка' (брагін., ЛА, 1). З польск. *flaki* 'кішкі, унутранасці, трыбух', 'рубец', якое з ням. *Fleck* 'кавалак, латка, пляма', *Flecke* 'вантробы (страва)' < с.-в.-ням. *vlēc, vlēcke* 'кавалак' (Банькоўскі, 1, 374). Сюды ж, магчыма, у выніку пераносу значэння з цэлага на частку, *пяха* 'слізь у кішках ці коўбіку жывёл, якая абдзіраецца нажом пры шлямаванні' (брагін., Шатал.), ці пад уплывам *пях₁* (гл.).

Пляхотка, *плекхотка* 'вельмі зношаная кашуля' (Юрч.), 'парваная ануча' (Нас.), 'пялёнка' (Бяльк., Растарг.), *плекхотце*, *плекхотцыя*, *плекхотцінка* 'рвань, старызна' (Нас.; Юрч. СНЛ), *плекхотнік* 'абадранец' (Юрч. СНЛ). Рус. цвяр., пск. *плекхотка*, *плекхотина* 'анучка, рызман', смал. 'пялёнка'; славен. *s-plehāno blago* 'зношаная рэч', *s-plehāti* 'знасіць, зрабіць танчэйшым', 'ссохнуцца, змарнець (пра чалавека)', харв. *plejāti* 'ліць', 'удараць', макед. *плекса* 'танчэць'. Да прасл. **plek-sa-ti* і *pleksati* 'таўчы' > **plexati* (Бязлай—Сной, 3, 53), гл. *пях₁*, *пяхаць*.

Пляц 'сядзіба калгасніка', 'зямля пад сядзібай', 'незабудаваная тэрыторыя ў горадзе ці вёсцы', 'частка прысядзібнага ўчастка каля хаты ці ў полі' (ТСБМ, БРС, Нас., Сцяшк. МГ, Бір., Яруш., Выг., Шат., Касп., Сл. ПЗБ, Сл. Брэс., ТС; карэліц. Янк. Мат.; капыл., Жыв. сл.), 'месца для пасеву, плошча' (Растарг.), 'прастора вакол царквы, цвінтар' (стол., Яшк.), 'прысядзібны ўчастак' (ЛА, 4), 'зямельны надзел (у мінулым)' (ЛА, 3); *пляц* 'участак зямлі' (брасл., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *плекць* 'участак зямлі пад гаспадарчымі будынкамі і агародам', 'роўнае незабудаванае месца ў горадзе, ад якога ва ўсе бакі разыходзяцца вуліцы', *плекць* 'поле бою' (1441 г.). З польск. *plac* (з 1496 г.), *plac* (з 1434 г.) 'месца, не забудаванае ў горадзе', 'месца пад будынкамі', 'месца бою', якія запазычаны з мовы нямецкамоўных мяшчан польскіх гарадоў — з н.-ням., с.-н.-ням. *platz*, апошняе, як і франц. *place*, італ. *piazza*, узыходзіць да лац. *platea* 'вуліца, двор' < ст.-грэч.

πλάτεια 'шырокая дарога, вуліца'. Бел. *плекць* 'плошча для ваенных парадаў і страявых заняткаў' (ТСБМ) — з рус. *плекць*, запазычанага (пры Пятры I) з ст.-бел. *плекць* ці ст.-польск. *plac*; а рус. *плекць* 'тэ' — з ням. *platz* 'плошча' (Брукнер, 416; Карскі, БР, 156, Кюнэ, Poln., 87, Булыка, Лекс. запазыч., 189; Банькоўскі, 2, 595; Фасмер, 3, 276). Сюды ж: *плекцавіць* 'мераць на ўчасткі', *плекцыны*, *плекцовы* 'які адносіцца да планавай меры' (Нас.).

Пляцак, *плекцок*; *плекце*, *плекцы* 'блін, аладка', 'дранік' (ЛА, 4; Бес., Вешт.; кам., Жыв. сл., Сл. Брэс.), *плекца* 'пернік' (Сцяшк. МГ), 'хлебнае печыва круглай формы', 'сухар' (маст., ашм., Сл. рэг. лекс.). Ст.-бел. *плекцок* 'праснак' (XVII ст.) са ст.-польск. *placek* 'пласкае печанае або смажанае цеста', якое з ням. *Plätzchen* 'тэ', памяншальнае да *Platz* у спецыяльным значэнні (Булыка, Лекс. запазыч., 117; Банькоўскі, 2, 595). Паводле Вештарт (Бел.-польск. ізал., 17) — заходнеславянская інавацыя, параўн. польск. *plaska* 'скураны кружок для забівання мух'; таксама Махэк₂ (453) дапускае ўтварэнне ад *placati* 'ляпіць з гліны, цеста' для чэш., славац. *placka* 'ляпёшка'.

Пляцак 'рукзак' (воран., Сл. ПЗБ; слонім., Сцяшк. Сл.). З польск. *plecak* 'тэ', якое з'яўляецца штучным перакладам з ням. *Rucksack* 'тэ' (< *Rücken* 'спіна' і *Sack* 'мяшок').

Пляцень, *плекчень*, *плекчань*, *плекчань*, *плекчань*, *плекчань* 'агароджа з пераплеценых тонкіх галін' (ТСБМ; Бір.; Шушк.; Сцяшк. МГ; Шат.; Сл. ПЗБ; Мат. Гом.; ТС; Бяльк.; паўн.-ўсх., КЭС), 'агароджа з тонкіх кійкоў' (брэсц., мін., маг., рэч., ЛА, 4), 'частакол, штакет' (зах.-бел., в.-дзв., ЛА, 4), 'палукаш' (мін., бярэз., ЛА, 4), *плекчэня* 'плот з жэрдак' (лун., ЛА, 4), *плекчень* 'галлё, якім заплятаюць пляцень', 'плекчэнка', *плекчэнік* 'хлеў з плятнёвымі сценамі' (ТС). Укр. *плекчэнь*, рус. *плекчэнь* 'агароджа', польск. *plecionka* 'агароджа з яловых галін', чэш. *pleteň* (ж. р.) 'што-небудзь сплеченае'. Пераважна ўсходнеславянскае **pletъnъ* 'сплеченая агароджа' < і.-е. **plek-te/o-* > *plesti* > бел. *плекці* (гл.), параўн., аднак, балг. *плекчэнь* 'каса', *плекчэнік* 'сцяна з пераплеценых галінкамі калоў' (Радопы). Сюды ж: *плекчэнь* 'танец' (б.-каш., рагач., Мат. Гом.), *плекчэнь* 'вязаная пасцілка на ложка' (капыл., Жыв. сл.).

Плекчэнка₁, *плекчэнка*, *плекчэнка*, *плекчэнка*, *плекчэнка* 'што-небудзь сплеченае ўздоўж з 2—3 і больш пасмаў, кавалкаў' (ТСБМ, Мат. Гом.), 'сплеченая вярхоўка' (Касп.), 'лазіва бортніка' (карм., рэч.,

ЛА, 1), 'плечены пояс' (навагр., 3 нар. сл.; валож., ЛА, 4), 'та-сёмка' (шалыч., Сл. ПЗБ), 'карункі' (добр., Мат. Гом.), 'мярэжка' (пін., Шатал.); 'плеченая кашолка' (ТСБМ, Мат. Гом.), 'каробка, сплеченая з сітняку' (драг., 3 нар. сл.), 'палукашак' (віл., Сл. ПЗБ; віл., ЛА, 4), 'аснова кроснаў, сплеченая ў касу' (пін., карэліц., Шатал.; трак., ашм., вільн., стаўб., бярэз., Сл. ПЗБ), 'прылада для звівання нітак у клубок' (брагін., Мат. Гом.), 'сплеченая з саломы дарожка на падлогу' (дзятл., Сцяшк. МГ), 'будынак з плеченымі сценамі' (ТС), 'падоўжаная вітая белая булка' (ТСБМ), 'сеткавая частка сіта' (свісл., Шатал.), 'уцяпленне дзвярэй' (драг., Нар. словатв.), 'сплечены вянок цыбулі' (астрав., Сцяшк. МГ; Ян.; ТС, Бяльк., Мат. Гом.; брасл., ганц., бярэз., Сл. ПЗБ; усх.-брэсц., усх.-віц., маг., усх.-гом., ЛА, 2), 'нізка грыбоў' (кругл., ЛА, 1), 'вялікая бутэлька, аплеченая лазой' (Мат. Маг.; Сл. Брэс.; ТС), 'вязаная хустка' (воран., Сцяшк. Сл.), а таксама: *пляцёнка* 'сплеченая аснова (для красён)' (пух., Сл. ПЗБ), *плечёнка* 'ручнік з датыкальных адрэзаных і сплеченых канцоў' (івац., 3 нар. сл.), *плэтынка* 'плеченая ёмістасць' (драг., 3 нар. сл.), *плэцінка*, *пліцінка* 'аплеченая бутля', 'акуратна сплечены кошык' (Юрч. СНЛ), *пліцінка* 'пуня з лазы' (віл., Сл. ПЗБ). Укр. *плетінка* 'вязаная рукавіца', 'род вышыўкі', *плетінка* 'агароджаная крыніца', 'сплеченая з саломы стужка, з якой сшывалі капялюш'; рус. *плетёнка* 'сплеченая рэч — шнурок, пояс, гірлянда з зелены, кветак, пляцёнка цыбулі; круг з саломы; палавічок для выцірання ног', 'карункі', *плетёнка* 'заплечны кошык для бялізны'; польск. *plecionka*, *plecianka* 'што-небудзь сплеченае', 'тасьма, плечены шнур', 'гірлянда, нізка, вянок; "каса" з саломы для аббівання дзвярэй', 'кошык', 'пляшка, аплеченая лазой', 'саламяны вулей', чэш. *pletěnka* 'хала'. Прасл. **pletěmь* (jь), адпрыметнікавае ўтварэнне. Да *плэці* (гл.).

Пляцёнка₂ 'платкарка' (пух., Сл. ПЗБ), 'весьляуха, пахатніца' (пух., ЛА, 3). Да *плэці* (гл.).

Пляцёнка₃ 'бязрозка палявая, *Convulvulus arvensis* L.' (брагін., ельск., Мат. Гом.). Да *плэці* (гл.). Названа паводле таго, што расліна ўецца, нібы "пляцецца" па дарозе. Параўн. іншыя назвы, звязаныя з *віць*: укр. *повійка*, чэш. *svlak*, *slatec*, але і *opletník* 'тс' (ад *oplétati* 'абпляпаць') (Махэк, Імэпа, 184), параўн. лац. *con-volv-ulus*, дзе *-volv-* < **-vel-* 'віцца'.

Пляцка 'ўдар па цэлу плоскім прадметам, які суправаджаецца асаблівым гукам' (Нік. Очерки; Нас.). Параўн. польск. *plaska* 'скураны кружок на палцы, прызначаны для забівання мух', якое (паводле Банькоўскага, 2, 595) увёў А. Міцкевіч замест *raska* < *raspać* 'ляснуць' < чэш. *plácnout* 'ляпнуць, пляснуць, шлёпнуць'. Відаць, гукапераймальнае. Параўн. *пляцкаць* 'чвакаць, чмякаць разжаванай ежай' (полац., Нар. лекс.).

Плячб 'карніз, гзымс на коміне печы' (гарад., ЛА, 4). Да *плячо* (гл.). Аб мене ч > ц у паўн.-бел. і наўгародскіх гаворках гл. Карскі (1, 388—389).

Плячоўка 'роўнае месца на зямлі' (ТСБМ). Паводле Германовіча (Аб нек. асабл., 13), памянш. да *пляц* 'участак' (гл.). *Плячоўка* 'роўнае месца паміж двума лесвічнымі маршамі' (ТСБМ) — калька з рус. *площадка* 'тс'.

Пляць 'пяць' (Чуд.). У выніку "другаснага" /-эпентэтыкум з *пйць*, у якім *пй-* замест [п']. Параўн. у той жа гаворцы: *спляць* 'спяць', *кпляць* 'кпяць, жартуюць' (тамсама).

Пляцьма 'пляма' (Касп.; ушац., Жыв. сл.). З *плайма* (гл.). Мена *-й-* > *-ц'*, як (адваротная з'ява) *-дз'* > *-й-*: *малодзьцы* > *малойцы*, *радыцы* > *райцы* (Карскі, 1, 351).

Пляцін (*плечян*) 'агароджа з тонкіх кійкоў, пераплеченых вертыкальна паміж жэрдкамі' (кіраў., ЛА, 4). Да *плэці* (гл.). Суфікс *-ан* узыходзіць, відаць, да прасл. **-ēnъ*.

Пляцінік 'вялікі кош' (карэліц., Сцяшк. Сл.), 'ез' (шчуч., Сл. ПЗБ), *плэтынык* 'пастаўнік' (іван., ДАБМ, камент., 784). Утворана шляхам семантычнай кандэнсацыі са словазлучэнняў з прыметнікам *плечены*. Да *плэці* (гл.).

Плячо, *плечб*, *плечб*, *плічб*, *пльчб*, *плечкб*, *пльчкб*, *плячўк*, *плячак*, *плечухна*, *плечы*, *плбчэ*, *плччы* 'частка тулава ад шыі да рукі', 'частка рукі да локцевага сустава', лудз. 'частка тулава каня вакол шыі'; *плечы* 'спіна', 'лапаткі', 'верхняя частка спіны', 'задняя частка вопраткі паміж двума рукавамі', 'падкладка ў кашулі', 'ватныя плечыкі ў вопратцы', 'пройма рукава' (ТСБМ; Нас.; Бес.; Шат.; Сл. ПЗБ; ашм., Стан., Бяльк.; Сцяц.; Сцяшк. Сл.; Сцяшк. МГ; ТС; Клім.; 3 нар. сл.; Ян.), сюды ж *плячкі* 'плечы' (латг., Нар. сл.), навагр. *плячўк* 'шво на плячы'; (тамсама); *плечы* 'тарэц, зад' (ТС), *плечыкі* 'спінка ў ложку' (бых., ЛА, 4), *плэчувый стовб* 'шула' (драг., Нар. лекс.), *плячній* 'прызначаны

на плечы' (чэрвк., Мат. Гом.), *плячысты* (ашм., Стан.), *плячэць* 'раздавацца ў плячах' (Нар. Гом.). Укр. *плечэ* 'плячо', 'шула'; рус. *плечо*, дыял. *плечá* 'плячо', 'пярэдня чвэрць тушы барана, цяляці'; *плéчко* 'частка рукі ад пляча да локця', стараж.-рус. *плече*; польск. *plec, plesy* 'спіна', 'спінка ў вопратцы', *plece* 'лапатка'; палаб. *plieč*; н.-луж. *placo* 'шынка', 'сцягняк', в.-луж. *pleco* 'те', чэш. *plec, plece*, мар. дыял. *pl'eco*, славац. *plece* 'плячо', славен. *pléče*, серб.-харв. *плéће*, макед. *плéки*, балг. *плеци́*, *плéци*, ст.-слав. плеште 'плячо', плешти 'спіна', перан. 'крылы'. Прасл. **plet'e* (Бязлай, 3, 52; Махэк₂, 457), **pletje* (Банькоўскі, 2, 602; БЕР, 5, 351; Борысь, Czak. stud., 64); калі ж улічыць рус. *плéко* 'плячо', *белоплэкий* 'белакрылы', *подоплэка* 'падкладка', зыходнай формай можна было б лічыць **plekti-* і параўноўваць з лат. *plecs* 'плячо', літ. *plóksčias* 'плоскі', ст.-грэч. *πλάξ*, Р. скл. *πλάκός* 'горная раўніна', ст.-ісл. *flá* 'ўступ стромай скалы', лац. *placidus* 'роўны' (Фасмер, 3, 281), а таксама з ірл. *leithe* 'лапатка', літ. *plėsti* 'расцілаць', *platus* 'шырокі'. Гл. таксама Міклашыч (250), Фрэнкель (581 і 606), Траўтман (225), Голуб-Копечны (227).

Плячук 'плячо, плечавы суставаў' (чэрв., мін., лях., Сл. ПЗБ). Перааформленае пад уплывам прадуктыўнага на балтыйска-славянскім памежжы суфікса *-чук-* зыходнае *плячо* (гл.) або *плячак* 'плечавы суставаў; пройма рукава' (Сл. ПЗБ), магчыма, у выніку выцяснення формы н. р., адсутнай у балтыйскіх мовах.

Плячыца, *плечыца* 'сустаў у плячы' (ТС), 'месца стыку пярэдняй і задняй частак вопраткі' (Сцяшк. МГ). У выніку кантамінацыі лексем *плячо* і *ключыца*. Аналагічна ўкр. *плечіці* 'плечы'.

Пляшка, *пляшка*, *плéшка*, *плéжка*, *плéўшка*, 'шкляная пасудзіна, бутэлька', 'паходная бутэлька, фляшка', *пляшачка*, *плéшэчка*, 'бутэлекка для лекаў' (ТСБМ, Нас., Дразд., Сцяшк. Сл., Мік., Мядзв., Шпіл., Гарэц., Бір., Федар. 6, Чуд., Мал., Касп., Сл. ПЗБ, Бяльк., Растарг., Ян.; мін., КЭС; драг., Сл. Брэс.; ЛА, 5; Мат. Гом.; ТС); 'шкло ад лямпы' (Ян.), 'шкляная ці гліняная пасудзіна, у якой захоўваліся алей і інш. вадкія рэчывы' (палес., З нар. сл.), 'паўлітровая бутэлька' (Сцяшк. МГ). Ст.-бел. *пляша*, *фляша*, *фляэжа*, *хвляша* 'пляшка, бутэлька' (1538 г.) запазычаны са ст.-польск. *flasza* 'те', якое з с.-в.-ням. *vlasche*, ст.-в.-ням.

flasca, сучаснае ням. *Flasche* (Булыка, Лекс. запазыч., 1102; Фасмер, 4, 200), што выводзяць з ням. *flechten* 'плесці', на думку Банькоўскага (1, 374), непераканаўча. Параўн. таксама *плéжа* (гл.).

Пляшкó 'патоўшчаная частка зуба ў драўляных граблях' (брасл., Сл. ПЗБ). Да *плешка* (гл.). Параўн. таксама польск. *pleszka* 'галоўка цвіка ці шрубы', *plesznik* 'від цвіка'.

Пляшніца 'жанчына лёгкіх паводзінаў' (Скарбы). Магчыма, звязана паходжаннем з *плéха*, (гл.) або з *плéша*, *плéшка* (гл.), г. зн. 'аматарка выпіць'.

Пляшнія 'прылада ў выглядзе рычага для даставання з зямлі вялікіх камянёў' (Скарбы). Відаць, з *пляшнія* < *плéчны*, *пляшчы* < *плячо* (гл.), параўн. *плячо каромысла*.

Пляшчак 'абчасанае з двух бакоў бервяно' (ашм., Сл. рэг. лекс.). З *плашчак*, (гл.). Мяккае *-л'* — рэгіянальная палаталізацыя, уласцівая і польскай мове, параўн. ст.-польск. *plaskaty* 'плоскі', *plask* 'далонь' — польск. *plaskaty* і да т. п.

Пляшыць 'накрываць страху на стыку' (Сцяц.). Адназоўнік кавы дзеяслоў, да *плеш* (гл.).

Пнаць 'ісці' (арго), укр. *пнати*, рус. *пнать*, польск. *pnajac* 'ісці', *pnajka*, *knajka* 'нага'. З грэч. *πνέω* 'дуць', 'вець' (Бандалетаў, Этимология—1980, 70).

Пнёвішча, *пнёўе*, *пнішча*, *пёння*, *пёнішча*, *пнёшча*, ст.-бел. *пнёшчыны* 'месца, пакрытае пнямі, якое засталася ад ссечанага лесу; выкарчаваны лес' (ТСБМ; Нас.; Сцяшк. МГ; Яўс.; люб., Сл., ПЗБ; Яшк.; Булахаў, Працы, 8). Да *пень* (гл.).

Пнець 'гібець, карчэць' (ТС). Паланізм. Параўн. польск. *pniec* 'вісець, быць падвешаным, распятым', якое з чэш. *pněti*, *pniti* 'быць распятым' (Варш. сл., 4, 274; Махэк₂, 464), што да зыходнага **pněti*, **pně-* 'прыбіць, прыкаваць' (Банькоўскі, 3, 636), параўн. *распняць* (гл.).

Пні, *пнёўе*, *пніхі*, *пнушкі*, *пнюшкі* 'адросткі пер'яў пасля лінькі' (круп., Нар. сл.; в.-дзв., Сл. ПЗБ; Юрч. СНЛ; ЛА, 1). У выніку семантычнага пераносу з *пень* 'пень' (гл.).

Пніва 'месца, якое займае пень' (Нас.). Да *пень* (гл.).

Пнічók 'шпанёк ніжняга каменя, на які ўздзяецца паўпрыца (жалезная планачка) у верхнім камені' (чэрв., ЛА, 4). З *пнячок* < *пняк* < *пень* (гл.).

Пнюцца ‘напружвацца, натужвацца, пняцца’, ‘лезці, праціскацца праз нагоўп наперад’ (Гарэц., Шат., Касп., Сцяшк. МГ, ТС, Растарг., Стан.), ‘сердаваць, злавацца’ (Ян.), *пнюць* ‘перці, напіраць’ (Растарг.), ‘штурхнуць, піхнуць’ (Ян., ТС). Укр. *пнутися* (< *п’ясти*) ‘нацягваць’, рус. *тнуть, пинать* ‘даваць выспятка, штурхаць, удараць нагою’, стараж.-рус. *пяти, тупти* ‘штурхануць’, польск. *piąć (sie)* ‘звязваць’, ‘караскацца ўверх, лезці’, ‘віцца (аб раслінах)’, ‘рушыць, накіравацца’, н.-луж. *pěs, v.-луж. pjeś* ‘нацягваць, напружваць’, ‘злучаць’, чэш. *pnouti se* ‘ўзвышацца’, ‘віцца, паўзці’, славац. *pnúť sa* ‘тс’, славен. *pěti* ‘цягнуць’, ‘імкнуцца’, *pěti se* ‘ўзыходзіць, паднімацца’, серб.-харв. *pěti se* ‘паднімацца, лезці ўверх, узыходзіць (на гару)’, макед. *натне се* ‘нацягнуцца’, ‘напружыцца’, ‘націснуць, наваліцца’, балг. *пъна* ‘нацягваю’, *натъна се* ‘напружыцца’, ст.-слав. съ-пинати ‘звязваць’. Прасл. **pěti (se), pьnōti*, роднасныя літ. *pinti* ‘плясці’, лат. *pīt* ‘заплятаць’, ‘путаць (каня)’, літ. *рупė* ‘каса (валасоў)’, арм. *hanut* ‘тку, сшываю’, ст.-грэч. *πένομαι* ‘(цяжка) працую’, гоц. *spinnan* ‘прасці’, нова-в.-ням. *spinnen, spannen* ‘нацягваць’, ‘напружвацца’, тахар. А *pānw-*, В *pānp-* ‘цягнуць’, ‘напружваць’ (Фасмер, 3, 292; Махэк, 464—465; Бязлай — Сной, 3, 31).

Пнюшок (пам.-ласк.) ‘пняёк’ (Яўс.; кліч., Жыв. сл.), з *пнюх*, якое з *пень* (гл.), параўн. *пнячук*.

Пю- прыстаўка для абзначэння розных прасторавых, часавых і іншых адносінаў. Надае значэнні: назоўнікам — ‘прадмет, падобны да таго, што названа ўтваральным словам, але не з’яўляецца ім у поўнай меры’: *пюгуд* ‘невывразны гул’ (Сцяшк. Сл.), *пюкут* ‘покуць’, *пюкліть* ‘свіран, клець’ (Тарн.); прыметнікам і прыслоўям — ‘некаторае ўзмацненне якасці’ ці ‘прысутнасць яе ў малой меры’: *пюдаўна* ‘даволі даўно, даўнавата’ (ТСБМ, Нас., Шат., Сл. ПЗБ, ТС), *пюдыўна* ‘тс’ (Бяльк.), *пюдаўка, пюцесна* ‘цеснавата’, *пювісокі* ‘высакаваты’, *пюмалы* ‘малаваты’, *пюцемна* ‘цёмнавата’, *пювесел* ‘пад чаркай’ (Нас.), *пювелікі* ‘велікаваты’ (ТС). Паводле Цвяткова, *по-* ў апошніх формах генетычна суадносіцца з паказчыкам вышэйшай ступені параўнання ў балгарскай мове: *по-висок* ‘вышэйшы’ (Цвяткоў, Запіскі, 51); а таксама ў македонскай мове: *помлад* ‘маладзейшы’. У тым жа значэнні вядома большасць славянскіх моў: укр. *поширокий* ‘трохі шы-

рэйшы’, *пютвердий* ‘цвердаваты’, польск. *pobielawy* ‘белаваты’, чэш. *posilný* ‘даволі моцны, трохі мацнейшы’, в.-луж. *počorní* ‘чарнаваты’, н.-луж. *posarnu* ‘тс’, славен. *počrn* ‘тс’, серб.-харв. *подобар* ‘даволі добры’; гэта дазваляе роканструяваць праслав. **po-* з адпаведным значэннем, параўн. лат. *padargs* ‘задарагі, дарагаваты’, што выводзіцца са значэння ‘пасля, за’ адпаведнага прыназоўніка (ESSJ, 1, 189; БЕР, 5, 395; Скок, 2, 692—693; ESJSt, 11, 667), гл. *pa₁, pa₂*.

Пюбак ‘побач’ (Шат.; шальч., Сл. ПЗБ), *пюбок* ‘паўзбок’ (ТС). Укр. *пюбик*, разм. *обок*, польск. *obok, pobok* ‘побач’. Ад **po boku* ‘пры боку’ (гл. *бок*), параўн. *пюзаду* ‘ззаду’ (ТС), польск. *pozaд* ‘тс’ (Банькоўскі, 2, 643), рус. *пюзадь* ‘ззаду’ ‘тс’.

Пюбацень ‘планка, якая ідзе ад загнутага канца полаза ў саннях да першага капыла’ (Маслен.), *пюбуцень* ‘тс’ (ТС). Да *бок* (гл.); у названых формах можна бачыць захаванне архаічнага чаргавання *к > ц*: *по боце*, параўн. *на том боцѣ* (XVII ст.), *при боцехъ* (Сл. Скар.) і пад. (адносна гэтай з’явы гл. Карскі, 1, 366), гл. таксама *пюбуцье* ‘тс’ (ТС), або цоканне (пераход *ч у ц*), як у *валацня* (гл.) ад *валачыць*. Далей *ц* магло быць успрынята як першаснае і пры змене пазіцыі перайсці ў *т*: *пюботня* (< **пюбоцня*) ‘бакавая вярхоўка ва ўвязаным возе сена’ (ТС), не выключана, пад уплывам іншых лексем, напрыклад, *плёцень* ‘галлё, якім заплятаюць пляцень’ — *плетня* ‘тс’ (ТС). Параўн. *пюбочына* (гл.); суфіксацыя на *-ень* характэрна для назваў частак саней, воза і пад., параўн. *пюперадзень* ‘вяз, якім замацоўваюцца галоўкі саней’, *пюмаразень* ‘брусок на капылах саней’ (Сл. ПЗБ).

***Пюбаўка, пюбоўка** ‘прыказка’ (пін., Сл. ПЗБ). Форма з неарганічным оканнем у другім складзе, магчыма, з *по-баўка* ад *бава* ‘гутарка’ (Байк. і Некр.), ‘доўгая гутарка’ (Бяльк.), ‘забава, пацеха’ (Сцяшк. Сл.), параўн. рус. *бава* ‘дастатак’, ‘забава’ < прасл. дыял. **bava*, што суадносіцца з **baviti* (гл. *бавіць*), якое, у сваю чаргу, разглядаецца як каўзатыў ад **byti* (ЭССЯ, 1, 168). Брукнер (18) выводзіць **bava* ад *byc*, як *slawa* ад *shyć*. Параўн. *пюказка* (гл.).

Пюбач ‘побач’ (ТСБМ, Гарэц., Нас., Сл. ПЗБ), ‘побач, збоку’ (Касп.). Укр. *пюбич* ‘побач’. Да прасл. **робоцьпъ(ъ) > пюбочны* ‘неасноўны, дадатковы’, *бачны* ‘бакавы’ (Крыўко, вусн. паведамл.), рус. *пюбочень* ‘перакідная сумка’, гл. *бок*. Словаўтваральная мадэль, як у *поруч* (гл.), *поплеч* (гл.).

Побачні 'бакавая частка воза' (раг., Сл. ПЗБ). Гл. папярэдняе слова.

Побыт₁ 'быт' (ТСБМ). Укр. *побут, побит* 'тс', рус. *побыт* 'звычка'. Ад **po-* і **byť*. Развіццё семантыкі: 'быццё, знаходжанне' > 'агульны ўклад і ўмовы існавання, быцця'. Паводле Булахава (Развіццё, 43), запазычана з украінскай. Да *быт, быць* (гл.).

Побыт₂ 'знаходжанне' (ТСБМ). Ст.-укр. *побыть* 'быццё', польск., в.-луж., чэш., славац. *pobyt* 'знаходжанне'. Ад *po-* і **byť*, якое ад **byti* (ЭССЯ, 3, 155). Да *быт, быць* (гл.).

Повад₁ 'прывязаная да аброці вяроўка або рэмень, на якіх водзяць каня (цяля, карову)' (ТСБМ, Янк. 1, Янк. Мат., Шат., Касп., Маслен., Сл. ПЗБ, Мат. Гом.), *пovýd* (Бяльк.) 'тс'; 'сцябло гарбуза' (Мат. Гом.), *пóвод* 'тс' (Шатал., ТС), *пóвад* 'гульня: гульцы становяцца ў лінію, бяруцца за рукі, утвараючы "повад" (ЭБ), ст.-бел. *поводь* 'кіраванне' (1596). Укр. *пóвід*, рус. *пóвод*, польск. *powód*, серб.-харв. *пóвод* 'повад'. Прасл. **rovodь* ад **rovoditi*, параўн. *поводить* 'кіраваць валамі ў вупражы' (Маслен.) < **po-* і **voditi*, ст.-бел. *водца* 'вездэчка', чэш. *voditko* 'аброжак, павадок'. Гл. *вадзіць, весці*.

Повад₂ 'парода (жывёлы)' (Касп.). Ст.-укр. *поводь* 'пачатак паходжанне', рус. *пáвод* 'парода', чэш. *přívod* 'паходжанне', славац. *přívod* 'тс', параўн. яшчэ *вывадак*, рус. *завód* (гл.) 'гаспадарка па развядзенні жывёлы'. Да *повад₁* (гл.).

Повад₃ 'прычына, падстава' (ТСБМ). Ст.-бел. *поводь* 'падстава' (1423). Да *повад₁* (гл.); што да семантыкі, параўн. англ. *breed* 'парода' > 'быць прычынай чаго, выклікаць што'. З іншай прэфіксацыяй параўн. *прывад (прівод)* 'слушнасьць, дарэчнасьць' (Нар. лекс.), гл.

Повадзь (пóваць) 'разводдзе, паводка' (астрав., воран., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *поводь* 'тс' (Сл. Скар.). Укр. *пóвідь*, рус. *пóводь* 'паводка', польск. *powódz* 'тс', чэш., славац. *rovodeň* 'тс', славац. *rovodie* 'басейн ракі'. Ад **po-* і **vodь* 'водная прастора, шмат вады' — бязафікснае ўтварэнне са значэннем зборнасці ад *вада* (гл.), параўн. *багаць* 'мноства' (ТС) ад *багацьце*. Банькоўскі (2, 738) узводзіць да *powodzić* 'весці', што сумнеўна з пункту погляду семантыкі. Сюды ж *пóвадзь (пóваць)* 'многа' (астрав., воран., Сл. ПЗБ), параўн. укр. *пóвідь* 'паводка', перан. 'безліч', польск. *powódz* 'тс'. Перанос паводле падабенства: 'вялікая колькасць

вады' > 'вялікая колькасць чаго-небудзь'. Параўн. яшчэ семантыку ст.-грэч. *πέλαγος* 'мора', перан. 'акіян (вялікая колькасць), бязмежнасьць'.

Повадыр 'вага ў студні з жураўлём' (ДАБМ, камент., 809). Хутчэй за ўсё, дэфармаванае *кóвадыр* (ДАБМ, к. 243), *кóведар* 'тс' (гл.) < *кóварат* (гл.) пад уплывам *пóчат* 'тс' (гл.).

Поваз 'воз' (Федар. 6). Ст.-бел. *повозь* 'павозка' (1645), 'павіннасць па перавозцы грузаў' (1495). Укр. *пóвіз* 'павозка; экіпаж', ст.-укр. *повозь* 'павіннасць дастаўляць даніну ў двор феадала', чэш., славац. *rovoz* 'павозка', польск. *powóz* 'тс', 'павіннасць дастаўляць падводы ў панскі ці каралеўскі двор'. Ад **po-* і **voziti* > *вазіць* (гл.).

Повалак 'след пахучай прынады, пракладзены з мэтай прывабіць звера' (гродз., Жыв. НС). Бязафікснае ўтварэнне ад *павалакці* < *валакці* (гл.): ...*куруцу ці якую пташку ... цягнуў на вяроўцы па сьнезі, рабіў повалак. Потум на гэтым повалаку расстаўлёў петлі ці насткі* (тамсама); параўн. *пóвалакам* 'поцягам, волакам' (Жыв. сл.).

Повалач 'пацяганы, зблытаны лён ці інш.' (Нар. сл.). Ад *павалачы* 'пацягнуць' (Касп.) < *валачы* (гл.).

Повань 'разводдзе; паводка' (віл., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *поводня* 'тс' (XVII ст.). Укр. *повінь* 'тс', ст.-рус. *повонь* 'тс', ст.-слав. *поводнѣнїе. Магчыма, сцягнутая форма **поводнь* ад *по* і *вада* (Фасмер, 3, 294); так ужо ст.-рус.: *повони же при Нои*, што ва ўкр. *повінь* прыраўняна да ўтварэнняў з суф. *-інь* < *ень* (Німчук, Давньорус., 157).

Повар 'кухар' (ТСБМ, Сл. ПЗБ), *пóварка* 'кухарка' (Нас.), ст.-бел. *поварь* 'кухар' (Сл. Скар.). Укр. *пóвар*, рус. *повар* 'тс', 'той, хто падае пачастунак удзельнікам вясельнага паязду', *пóварнік* 'кухар', польск. *powar* 'тс'. Ад *po-* і *варыць* (гл.).

Повецер 'нячысцік у выглядзе дзіка' (ТС), *павётрыкі* 'нячысцікі' (Нік., Няч.). Табуізаваная назва, да *вецер* (гл.). Няясная дэталізацыя (чаму дзік?), параўн. славац. дыял. *rovetrica* 'віхура, моцны вецер'. Семантыка 'вецер' > 'нячысцік' таксама ў нова-в.-ням. *Schrat(t)* 'лесавік', дыял. 'віхура; д'ябал' (Дукава, Этымалогія—1982, 62). Параўн. яшчэ *верцень* 'вецер; нячыстая сіла' (гл.).

Повірак 'невялікі моцны кол, на якім двое нясуць якую-небудзь ношу' (Мядзв.), *пóверка* 'тс' (Нас., Жыв. НС); польск. *powerek*,

дыял. *powurek* 'тс', 'каромысел', чэш. *rověrek* 'кій насіць цэбар', дыял. *rověrak* 'загнуты жалезны шворань для рэгуляцыі глыбіні арання', ст.-чэш. *powurek* 'насіла', славен. *rověrek* 'каромысел'; з іншай суфіксацыяй балг. *повірица* 'кол, пры дапамозе якога носяць судзіну, поўную вадкасці', 'спосаб нашэння цяжкага грузу на кій'. Праслав. **rovirьkь*, **rověrkь* < **rovirь*, **rověr*, утвораны ад варыянтных ітэратываў **virati*/ **-věrati* 'прасоўваць, закладваць' (Варбат, ОЛА, Исследов., 1972, 228—230), гл. *наповерку*. Дзеясловы ў славянскіх мовах звычайна ў прэфіксальных формах, параўн. балг. *повірам* 'прасоўваць', серб. дыял. *сповірам* 'адсоўвацца, соўгацца, валачы', *повіра се* 'свацца сюды-туды' і інш. (Влаіч-Попавіч, НЈ, 33, 112—117), польск. *poniewierać się* 'дрэнна адносіцца да каго-небудзь; мець непрыемнасці; свацца, бадзяцца; прападаць' (Борысь, ЈР, 71, 22), што, ўрэшце, узыходзяць да **verti*, **vьrǫ* (Махэк₂, 477; Бязлай, 3, 98; БЕР, 5, 405; Трубочоў, ЭССЯ, 21, 196; Скок, 3, 627—628), параўн. рус. *вирать* 'піхаць', балг. *вра* 'засоўваць'. Гл. *аўраць*, *вор₂*, *ворык*.

Повязь 'связь' (ТСБМ). Да *вязаць*, параўн. *связь* (гл.). Сюды ж *powiezi* 'падоўжныя жэрдкі, што кладуцца наверх плыта' (барыс., ЈР, 54, 1—2, 29), паводле Бяднарчука (тамсама), па фанетычных прычынах (*e* < *ę* на месцы чакаемага *ja* запазычана з арх. польск. *powięź* 'звязка, пута', што неабавязкова, параўн. пераход *я* > *e* ў паслянаціскай пазіцыі (*заяц*, *поес*) у некаторых беларускіх гаворках.

Повяс, *поес* 'пояс; спавівач' (Федар., Сл. ПЗБ). Да *пояс* (гл.); паводле Карскага (1, 303), замена *j* > *v* мае нефанетычны характар і, відаць, не звязана з уплывам *вязаць*. Параўн., аднак, *півяска* 'тонкая жардзінка, з дапамогай якой прымацоўваецца да страхі рад саломы' (Жыв. сл.) < *півязка*, гл. *повязь*.

Погань 'гадасць' (Касп.). Укр. *погань* 'гниюс'. Бязафікснае ўтварэнне ад *паганы* (гл.).

Погеладзь 'імжа' (Сцяшк. Сл.). Няясна. Магчыма, можна суаднесці з *о́жолыдь* (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.), укр. *о́желедица* 'галалёдзіца', рус. *о́желедь* 'тс', 'наледзь на дрэвах', *гледзь*, *глюдь* 'галалёдзіца', *погледзка* 'галалёдзіца; коўзанне па лёдзе' (гл. *гладкі*). Мог адбыцца перанос значэння з выніку на прычыну: наледзь на дрэвах ці галалёдзіца часта з'яўляюцца пасля адлігі з імжой.

Пограб₁ 'яма з крытым верхам і сценамі з бявенняў; склеп' (ТСБМ, Сл. ПЗБ, ТС, Нас., Янк. Мат.), 'яма', 'курган' (Сцяшк. Сл.), *пóгріб*, *пóгрыб*, *пóграб* 'тс' (Бяльк.), *пóгбар*, *пóргаб* 'пограб' (Мат. Гом.). Ад *грэбці* 'капаць', *грэбаць* (гл.), параўн. рус. *поко́п* 'пограб' ад *копа́ть*.

Пограб₂ 'хаўтуры', 'пахаванне' (Нас.; воран., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *погребь* 'тс' (1481). Польск. *ogrzeb*; в.-луж. *poɦrjeb*, чэш. *poɦřeb*, славац. *poɦreb*, славен. *ogrěb* 'тс'. Архаізм, параўн. зыходнае ст.-бел. *погребати* 'хаваць; закопваць нябожчыка ў зямлю' (1489) < *грэбти* 'тс', параўн. *загрэбці: умёр чоловек, повезлі на моглица і загрэблі* (ТС), *грабкі* 'хаўтуры' (ЈА). Параўн. яшчэ славен. *pokop* 'пахаванне' ад *pokopáti* 'пахавачь' > *kopáti* 'капаць'. Гл. *грэбці* 'капаць', *грэбаць*.

Под — прыстаўка, якая надае назоўніку значэнне знаходжаньня ніжэй ці паблізу прадмета, выражанага ў каранёвай частцы: *подклець* 'прастора пад клеццо'; няпоўнага падабенства да прадмета, больш нізкай вартасці ў параўнанні з ім: *подтрус* 'трусення, малы трусік' (Ян.), *подмур* 'невялікая прыбудова да хлява' (Шушк.); *подверасак* 'разнавіднасць верасу' (Сл. ПЗБ), *пад'язік* 'невялікі язь' (3 нар. сл.); аддзяяслоўныя назоўнікі набываюць значэнні накіраванасці дзеяння, паўторнага, дадатковага або няпоўнага дзеяння, характэрнага для адпаведных дзеясловаў: *подмазка* 'кавалачак сала, здору, каб падмазваць патэльнію' (ТСБМ, Сл. ПЗБ, Мат. Гом., Сл. Брэс., ТС), *подбіўка* 'абшыўка знізу сукенак, спадніц' (Шат., Бяльк.), 'падкладка' (Ян.), *подвіўка* 'тс' (Мат. Гом.). Да *пад* (гл.).

Под 'гарызантальная паверхня ўнутры печы, на якую кладзецца паліва' (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Гарэц., ТС, Шат., Касп., Сл. ПЗБ), *подак* 'падэшва гары' (Гарэц.), *пэд* 'дашчаная шуфляда ў жорнах, на якой ляжыць ніжні камень' (лун., Шатал.), 'месца ў гумне для складання снапоў, саломы' (Янк. 2; петрык., Шатал.), 'скрынка жорнаў' (Выг., Тарн., Дразд., Касп., Сл. ПЗБ), 'ніжняя частка вулея' (Сержп. Бортн.; Сл. ПЗБ), *подка* 'ніз, под у вуллі', *подзік* 'памост для вулля на дрэве' (ТС), *подзіне*, *подзішча* 'подсілка пад стог' (Сцяшк. Сл.), *поднік* 'ніжні камень у жорнах' (Сл. ПЗБ). Укр. *під* 'нізкае месца; дно', рус. *под* 'ніжняя паверхня ў печы', 'падлога; дно; ніз', польск. *spód* 'ніз', н.-луж. *spódk* 'глеба; дно', в.-луж. *póda* 'тс', чэш. *půda* 'зямля, глеба, грунт',

славац. *pōda* ‘зямля, глеба; тэрыторыя’, славен. *pod* ‘падлога’, серб.-харв. *pōd* ‘тс’, балг. *pod* ‘тс’, ст.-сл. *podъ* ‘ніз’. Прасл. **podъ*. Роднасна літ. *pādas* ‘падэшва; гумно; под’, лат. *pads* ‘падлога’, ст.-інд. *padā-m* ‘крок, след нагі; месца’ (Фасмер, 3, 295—296).

Подан ‘столь’ (беласт., Жыв. НС). Хутчэй за ўсё, да *pod* (гл.), параўн. чэш. *půda* ‘столь’, балг. *pod* ‘тс’, серб.-харв. *pod* ‘тс’; суфіксацыя няясная, магчыма, выражае значэнне падабенства (Сцяцко, Афікс. наз., 147). Параўн., аднак, балг. *póton* ‘столь’, якое Младэнаў (498) звязвае з **teŕti* ‘цяць, рэзаць’, што ставіцца пад сумненне, паколькі балгарскае слова лічыцца запазычаннем з навагрэч. *πάτωμα*, вытворнага ад *πάτωνω* ‘насцілаць падлогу’ (БЕР, 5, 557).

Подаць ‘падушны падатак’, ‘даніна’ (ТСБМ, Сл. ПЗБ, ТС), ‘падатак’ (Бяльк.), *подоць* ‘тс’ (Бяльк.), *подач* ‘падатак’ (Мат. Гом., ТС). Гл. *патак*.

Подбічка ‘абручык з ільнянай кудзелі, частка галаўнога ўбору’ (Сл. ПЗБ). Гл. *падбічка* ‘тс’. Гук *б* замест *в* — вынік асіміляцыі, або па аналогіі з *пodbіўка* ‘падкладка’ (Янк. Мат., Сл. ПЗБ). Параўн. яшчэ рус. *побойник* замест *повойник* ‘намітка’ (Даль).

Подвалкі ‘тонкія жэрдкі наверхсе плыта’ (барыс., JP, 54, 1—2, 29). Паводле Бяднарчука (тамсама), ад *падваліць* ‘падкласці’, гл. *падвал*, *падваліна* ‘падруба’.

Подверць ‘падгерац’ (смарг., Сл. ПЗБ). Народная этымалагізацыя запазычанага слова *падгерац* (*падгэры*) ‘жалезны прэнт у возе’: *-герц* > *-верць*, не выключана, што пад уплывам *пóверка* ‘моцны кол для пераноскі грузаў’ (гл.). Гл. яшчэ *падгерац*, *подгур*.

Подгур ‘доўгая драўляная плашка, якая злучае пярэдняю і заднюю частку воза’ (Сцяшк. Сл.), ‘падгерац’ (шчуч., Сл. ПЗБ). Сцягнутая форма ад *падгерац* (гл.) ‘жалезны прэнт, які злучае шворан з трайнёю калёс’ (параўн. рус. *подтрóйник* ‘тс’), а таксама *падгэры* ‘тс’ (Стан.). Магчыма, утворана на базе ням. *Herzes* ‘стрыжань’. Такім чынам, *пад-герац* ‘тое, што трымае асноўны стрыжань (у дадзеным выпадку шворан)’. Параўн. літ. *šerdėsas* ‘шворан’ ад *šerdis* ‘стрыжань’. З пункту погляду семантыкі параўн. *падпалак*.

Подзвіг₁ ‘гераічны ўчынак; важнае дзеянне’ (ТСБМ). Бел. слова запазыч. з ц.-слав.; параўн.: *май месяц пройшоў у холодном подвигу* (ТС), што можна растлумачыць як “у змаганні з хола-

дам”. Значэнне “барацьба, змаганне” ў гэтым кантэксце блізкае да значэння ст.-слав. *подвигъ*. Можна дапусціць, што ў тураўскай гаворцы яно захавалася з часоў непасрэднага ўплыўу кірыла-мефодзіеўскай традыцыі (Цыхун, Зб. Талстому, 423). Укр. *пóдвиг* ‘подзвіг’, рус. *пóдвиг*, славен. *podvig*, серб.-харв. *pōdviг*, балг. *podvig* ‘тс’. Паводле Станкевіча (Зб. тв., 1, 527), у гэтым значэнні — русізм. Гл. наступнае слова.

Подзвіг₂ ‘зрух у рабоце’ (мядз., Нар. словаўт.), *пóдвіх* ‘лямеш у плузе’ (ДАБМ, камент., 827). Рус. *пóдвиг* ‘рух; ход, развіццё (справы, падзеяў)’, *подвиг* ‘рух’. Прасл. **podvigъ* ад **dvig(a)ti* ‘падымаць, перамяшчаць’, якое выводзяць ад **dvigъ* або **d(ъ)vigъ* ‘развіліна, раздвоены сук, які служыў сродкам падымання ці перамяшчэння’, роднасны ням. *Zweig* ‘галіна’ (Трубачоў, ЭССЯ, 5, 168). Але Мартынаў (Зб. Крапіве, 211—212) мяркуе, што ўсх.-палес. *pódwih* ‘дубовая галінка для ўмацавання правай паліцы сахі’ выводзіцца з **pod-vig*, дзе другая частка слова звязана з серб.-харв. *вигови* ‘сіло, пута’, *vig* ‘пастка’, што, магчыма, сведчыць пра аманімію формаў.

Подэсь ‘прасніца’ (Бес.), *пóдяс* ‘тс’ (кам., Жыв. НС). Гл. *потаць*.

Под’ездзень ‘ліслівец’, ‘той, хто ўмешваецца не ў сваю справу’ (Нас.). Конфіксальнае ўтварэнне з экспрэсіяй непахвальнасці ад *ездзіць* (гл.), прыстаўка *под-* тут мае значэнне набліжэння з напрамкам знізу ўверх. Распаўсюджаны тып словаўтварэння для абазначэння лісліўца або сапраўды прыхільнага чалавека, хітрых паводзінаў: *пад-/под-* + дзеяслоў руху, параўн. *пад’ехаць* ‘паддобрацца да каго-небудзь’ (Нас., Юрч. Вытв.) < *ехаць*; *пад’бегі* ‘хітрае абыходжанне’ (Байк. і Некр.) < *бегаць*; *падходлівы* ‘таварыскі’ (ЛА, 3) < *хадзіць*; *падлазнік* ‘падыходлівы чалавек’ (Юрч. СНЛ) < *лазіць*; параўн. яшчэ рус. *подкатиться* ‘падлізацца’ < *катиться*.

Подзякала ‘ануча для гаршкоў’ (Сцяшк. Сл.). Магчыма, да літ. *padėklas* ‘падстаўка, падкладка’.

Подкіпень ‘памылка пры снаванні красён’ (Ян.). Можа, фанетычна змененае *пóдкідзень* ‘памылка ў ткацтве’ (Уладз.), ад *падкідаць*, *падкінуць* (гл.).

Подкур ‘памост на дрэве, на які ставяцца вуллі для пчол’ (Некр.; Мат.; Сл. ПЗБ), ‘драўляны памост вакол бортнага дрэва,

што ахоўваў борць ад мяздзедзяў' (ЭБ), 'дымар' (ЛА, 1). Рус. *подкёр* 'памост, пад якім раскладаецца дымнае вогнішча', *подкурыць* 'пусціць дым, каб выгнаць пчол' (Сл. ПЗБ): перш чым забірацца на памост з вуллямі, пад ім раскладалі дымнае вогнішча, каб адагнаць пчол. Да *курыць* (гл.).

Подлабка 'планка, якая прыбіваецца пад з'езджаны полаз у санях' (Мат. Гом.), *подлатка* 'тс' (Сцяц.). Відаць, таго ж паходжання, што і *подлубак* 'планка на полаз', каранёвая частка якіх выступае таксама ў *надалабка* 'вузкая планка, што набіваецца на капылы паверх вязоў', *надулубкі* 'вязок ў санях', *надубень* 'намаразень', што ідэнтыфікуецца з *-dъlb-*, гл. *даўбаць* 'дзяўбаць, рабіць выемку' (Цыхун, SOг, 39, 281), параўн. таксама *надаўб, надлаткі*. Сцяцко выводзіць *подлатка* ад *подлатіць* 'даць латку' (Сцяцко, СНЛ, 183). Хутчэй за ўсё — народнаэтымалагічнае асэнсаванне, гл. *латіць*.

Подле₁ 'каля; побач' (Нас., Бяльк.); ст.-бел. *подле* 'каля, пры; з, за, блізка да', падрабязна пра семантыку і ўжыванне гл. Булахаў, Веснік БДУ, 1973, 61; Груца, БЛ, 10, 64—70. Укр., рус. *подле* 'каля; побач', польск. *podle* 'тс', чэш. *podle* 'побач, уздоўж', н.-луж. *ródla* 'каля, побач' (пры *ródlan* 'сусед'), в.-луж. *ródla* 'тс'. З прасл. **rodьlja* або **rodьlě* < **dъlja* 'даўжыня', параўн. польск. *podług* 'паводле' ад *dlugi* 'доўгі' (Фасмер, 3, 297; Копечны, ESSJ, 1, 192).

Подле₂, *подлі* 'паводле; мяркуючы па' (Нас., Бяльк.); ст.-бел. *подле* 'па, згодна з, адпаведна з, на падставе чаго-небудзь; у залежнасці ад', чэш. *podle* 'тс', славац. *podl'a* 'па, паводле'. Звычайна разглядаецца як далейшае развіццё семантыкі ад *подле* 'каля, побач'. Параўн. яшчэ англ. *along* 'уздоўж, па' > 'паводле, згодна з' < *long* 'доўгі, працяглы'. Аднак, паводле Карскага (1, 352), *подля* (подле, подлѣ) < **но для*, апошняе з *дзеля* (*dъlъm*) 'для, дзеля' (гл. таксама Чарных, 2, 49), параўн. *того для* ў грамаце Вітаўта XV ст.: *того для церковь оскудела*.

Подлетак 'маладая птушка, якая толькі пачала выплятаць з гнязда', 'блзан, недарослы, дзіця' (ТСБМ, Некр., Янк. 1, Мат. Гом, ТС), *подляцень, подлѣтыш* 'птушаня' (Мат. Гом.), *подлятўха* 'дзяўчынка-падлетак' (Сл. рэг. лекс.). Ад *подлятаць* < *лятаць*. Першапачаткова 'птушаня, якое вучыцца лятаць', потым — 'хлопчык або дзяўчынка ў пераходным узросце'. Параўн. рус. *подлѣтух* 'тс', польск. *podlotek* 'тс'. Семантыка, несумненна, у

выніку ўзаемадзеяння блізкіх па форме *подлѣтак* 'птушаня, якое крыху лятае' (гл.) і *подлѣтак* 'хлопчык або дзяўчынка ў пераходным узросце' (гл.), ад *лѣта* 'год'.

Подлуг 'адпаведна, адносна' (Сл. ПЗБ), 'у параўнанні' (Сцяшк. Сл.). Ст.-бел. *подлугъ* 'паводле, згодна, у адпаведнасці з, на падставе чаго-небудзь' < ст.-польск. *podlug* 'тс' (Карскі, 2—3, 81; Цвяткоў, Запіскі, 59; Кюнэ, Poln., 87; Булыка, Лекс. запазыч., 200).

Подлы 'нізкі ў маральных адносінах; несумленны' (ТСБМ, Сл. ПЗБ), 'шкодны (пра дзіця)' (Сл. ПЗБ). Укр. *підлий*, рус. *подлый*, польск. *podły*, чэш. славац. *podlý*, славен. *podel*, серб.-харв. *подоо*, балг. *подоъл* 'тс'. Паводле Станкевіча (Зб. тв., 1, 61), у беларускай мове "барбарызм" замест *нягодны*. Прасл. **rodьlъ*, **rodьlъjъ* ад **rodь* (гл. *под*) і суф. *-ьl-*, як у **svět-ьl-ъ* (Чарных, 2, 49); першакрыніца ў польск. *podły* 'нізкі, подлы, дрэнны', 'убогі', дыял. і арх. 'дробны, нязначны', 'просты, грубы, протанародны' (параўн. рус. *подлый* 'халопскага паходжання; бедны'). Версія Шанскага і інш. (КЭСРЯ, 347) пра вытворнасць *podły* ад *podlec*, *podlegać* 'падпарадкоўвацца' (гл. *подлеглы*) неімаверная як фармальна, гэтак і семантычна. Паводле іншай распаўсюджанай версіі, польск. *podły* — другаснае ўтварэнне ад прыметніка *podlejszy* 'абы-які, збочны, нізкага гатунку', чэш. *podlejší* 'тс', вытворнага ад *podle*, але зразуметага як форма параўнальнай ступені (Махэк, 467; Банькоўскі, 2, 660); развіццё значэння 'які знаходзіцца побач, з краю' > 'другасны' > 'дрэнны', але гэтая версія пры ўсёй яе пераканаўчасці не вычэрпвае разнастайнасці гэтай лексічнай групы (гл. таксама Брукнер, 424; Праабражэнскі, 2, 87; БЕР, 5, 473). Шэраг лексем у славянскіх мовах (рус. *подлѣнок* 'ніжня галінка дрэва', *подлина* 'падкладка', чэш. *podlina*, серб.-харв. *ródla* 'падшыўка ў спадніцы') сведчаць пра паходжанне прасл. **rodьlъjъ* ад **rodь* 'ніз, аснова' (Варбат, Этимология—1994—1996, 283—286). Параўн., аднак, *падлы* (*падлый*) рус. 'падший' і 'нізкі ў маральным плане' (Нас.), што магло быць зыходным для *подлый*, дзе адбылася фанетычная і семантычная змена (пеяратывізацыя), і адкуль гэтая форма распаўсюдзілася ў іншых славянскіх мовах (Цыхун, Супр. чыт. III, 129). Вытворнае *подлость* 'подласць' (ТС), *подласць* 'тс' (Бяльк.).

Подмасні 'падмосткі' (Мат. Гом.). Ад **под-мост-ні* — **под-мост*. Гл. *памост, мост, масніца*.

Падмазка ‘кавалачак сала ці здору для падмазвання патэльні’ (Сл. Брэс.; хойн., Шатал.). Да пад- і мазаць (гл.).

Паднязь ‘падсцілка’ (Мат. Гом.). Рус. *поднесь* ‘ніжні вянец зрубку ў калодзежы’, *подниязь* ‘махры з бісеру, якія завязваюцца пад хустку’. З **под-ніз* (гл. *ніз*), параўн. *нызь* (іншая назва *пудбіва*) ‘ніжняя частка кавадла’ (драг., Жыв. сл.),

Падступ ‘падыход’ (РБС), ‘каварства’ (Нас.). Ад пад- і *ступнаць* (гл.). Значэнне ‘каварства’ пад уплывам польск. *podstep* ‘падман, хітрасць’. Гл. яшчэ *падступства*.

Побзд ‘цягнік’, ‘шэраг павозак’ (ТСБМ), ‘цягнік’ (вільн., Сл. ПЗБ), *пбязд* ‘цягнік’ (кам., Жыв. НС), ст.-бел. *поезд* ‘паездка, ад’езд’ (Сл. Скар.). Укр. *пбїзд* ‘цягнік; шэраг павозак’, рус. *пбезд* ‘тс’, польск. *pojзд* ‘транспартны сродак’, гл. *паязд*.

Пбжаг ‘ражон’ (ТСБМ), ‘дзяржанне, чаранок’ (воран., LKK, 16, 186). Рус. *пбжог* ‘качарэжнік’, ‘кол’, польск. (з бел.-літ. пагранічча) *pożoch* ‘тс’. Грынавяцкене і інш. (тамсама) лічаць зафіксаваным і на беларускай тэрыторыі: *пбжагаг* ‘тс’ (ЛА, 4); мяркуецца, што пра гэта сведчыць сувязь з *žāgas* ‘штабель дроў’, а таксама па фанетычных, марфалагічных і лінгвагеаграфічных прычынах. Сумнеўна, асабліва ў святле сінанімічнай формы *вбжаг* (гл.). Прасл. **požegь*. Форма *пбжагач* ‘прут’ (шчуч., Сл. ПЗБ) магла ўтварыцца пад уплывам літаратурнай формы або самастойна ад *пбжаг* з экспрэсіўным суф. *-ач*.

Пбжарка ‘трэшчына на лёдзе’ (Сл. Брэс.), *пбжора* ‘вада паверх лёду, верхаводка’ (ТС); параўн. *абжора* ‘вада паверх лёду’ (ЛА, 2), рус. *обжор* ‘тс’, *зажора* ‘палонка’, ‘яма’, *зажоры* ‘талая вада пад снегам, у ямах на дарозе і палях’, чэш. *požírka*, *požeradlo* ‘прадонне, глыбокае месца ў вадзе’. Узыходзіць да прасл. **žerdlo/*žrdlo* (гл. *жарало*), з якога ў некаторых дыялектах развілося значэнне ‘крыніца’: параўн. укр. бойк. *žereto* ‘крыніца’, польск. *źródło* ‘тс’ і пад. У якасці назвы балота гэтая аснова ў рус. *жорло* ‘правал; багністае месца на балоце’ (Куркіна, Этимология—1967, 132). Са значэння ‘крыніца’, г. зн. ‘вада, якая выступае з-пад зямлі’, развілося значэнне ‘вада, якая выступае з-пад лёду ці снегу’. Параўн. яшчэ *нажор*.

Пбжня ‘зжатае хлебнае поле’, ‘сенажаць’ (ТСБМ, Янк. Мат., Некр., Нас., Сл. ПЗБ, Мат. Гом., Сл. Брэс., Шатал., Выг., Сцяшк. Сл.,

ТС, Бяльк.), ‘іржэўнік — салома, скошаная на іржышчы’ (ТС), *пбжсань*, *пбжня*, *пбжсанька* ‘невялікі лужок сярод ворыва’ (Касп.), *пбжынька* ‘абложная зямля’ (ДАБМ, камент., 858). Укр. *пбжня* ‘сенажаць’, рус. *пбжня*. Бязлай (Eseji, 140) далучае сюды тапонімы харв. *Rožanj*, *Rožnja*, што дазваляе рэканструяваць на славянскай тэрыторыі дзве арэальныя сельскагаспадарчыя падсістэмы: **požьnь* — **sěnožęть* і **pokosь* — **sěnokosь*. Адрэзаслоўны наз. ад формы I ас. **žьno*, *žęti* ‘жну, жаць’, гл. *жаць*.

Пбза ‘пастава, становішча цела’, няшчырыя паводзіны’ (ТСБМ). З руск. *пбза*, якое з франц. *pose* ‘становішча цела; поза’ ад *poser* ‘размяшчацца, стаяць; пазіраваць’, што з нар.-лац. *pausare* ад лац. *pausa* ‘спыненне, затрымка’ (Чарных, 2, 49—50); паводле Фасмера (3, 303), рус. лексема з ням. *Pose* < фр. *pose*. Гл. яшчэ *пбўза*.

Пбзва ‘выклік, павестка’, ‘паведамленне’ (ТСБМ, Касп., Сл. ПЗБ), *пбзвациць* ‘выклікаць’, ‘запрашаць’ (Сл. ЦРБ). Адрэзаслоўны назоўнік ад ст.-бел. *пбзватиць* ‘выклікаць у суд’ (1423) < **požьvati*, гл. *звациць*. Словаўтварэнне, як у назва < назвациць.

Пбзірк ‘погляд’ (ТСБМ); паводле Станкевіча (Зб. тв., 2, 44), у народнай мове ‘імклівы, пабежны погляд’, тады як *пагляд* (гл.) адпавядае рус. *взгляд*. Да *пазіраць*, *зіркаць* (гл.).

Пбзні ‘які набліжаецца да канца, мінае’, ‘які надыходзіць пасля звыклага ці патрэбнага часу’ (ТСБМ), ‘позні’ (ТС), *пбзны* ‘тс’ (Шат.). Укр. *пбзній*, рус. *пбзний*, польск. *poźny*, ст.-польск. *pozdny*, н.-луж. *poźny*, в.-луж. *pozdni*, чэш. *pozdni*, славац. *pozdny*, славен. *pozen*, серб.-харв. *пбзан* ‘тс’, балг. *пбзден*, ст.-сл. *пбзднь* ‘марудны, павольны’. Прасл. **pozdь* < **posdь*, корань *poz-* < і.-е. *pos-*, суф. *-d-*, як у **tvьr-d-ь* > *цвєрды*, або ў **podь* ‘пад’, **nadь* ‘над’. Роднаснае літ. *pāskui* ‘тс’, *pāstaras* ‘апошні’, лац. *post* ‘тс’, тахар. В *om-post-am* ‘пасля’, алб. *pas* ‘тс’ (Фасмер, 3, 303; Чарных, 2, 50). Банькоўскі (2, 755) прапануе суаднесці прасл. **pozdь* (якое з і.-е. **(s)pod-dh-o-s*) з ням. *spät* ‘позні, запознены’.

Пбіва ‘пітво’ (Нас.). Рус. *пбвево* ‘пойла для скаціны’, *пбйво* ‘пойла; вадапой’. Ад *пбйць* (гл.) пры дапамозе суф. *-ів-*, які надае значэнне ‘прадмет паводле яго прызначэння’, напр. *мазіва* ‘мазь’ < *мазациць* (Сцяцко, Афікс. наз., 41).

Пбіск, *пбіско*, *пбйск* ‘пчаліная разведка’ (ТС), параўн. *йіск* ‘тс’ (Жыв. НС). Прасл. **pojьskь* < **po-jьskati* — *поісковиць*, *пой-*

скованць 'лягаць у разведку' (ТС); ст.-бел. *поисковати* 'шукаць' (Сл. Скар.). Тая ж семантычная матывацыя ляжыць у аснове наймення *пушук* (Ніканчук, БЛ, 6, 68). Гл. яшчэ *іск*.

Побісткам 'па парадку' 'па праўдзе', 'праўдзіва, так, як было' (Стан.), ст.-бел. *поистине* 'сапраўды, па праўдзе'. Зыходная форма, відаць, у ст.-бел. *исте* 'тс' (Сл. Скар.), параўн. *істаць* 'шчырасць' (Нас.). Гл. яшчэ *пайстком*, *існасьць*.

Пойка 'соска' (Нар. сл.), 'спецыяльна падрыхтаваны напітак для дзіцяці' (ТС). Ад *пайць* (гл.) пры дапамозе суф. -к-а са значэннем 'прадмет дзеяння' (Сцяцко, Афікс. наз., 47).

Пойла 'пойла' (Бяльк., ТС), 'мука, разбоўтаная ў вадзе' (Варл.), *пóла* 'тс' (Шат.). Ад *пайць* (гл.) пры дапамозе суф. -л- са значэннем 'прадмет дзеяння' (Сцяцко, Афікс. наз., 49). Гл. *поіла*.

Пойм 'злаўленне' (Нас.). Бязафіксны назоўнік ад асновы дзеяслова *паймаць* 'злавіць, схапіць', што да **роґьт* < **ро-* + **ґьт*. Да *імаць* (гл.).

Пойма₁ 'частка рачной даліны, якая затапляецца вадой у час разліву' (ТСБМ), 'разводзе' (Сл. ПЗБ), 'сена, скошанае ў такім месцы, якое было заліта ракою, што выйшла з берагоў' (Нас.). Параўн. укр. *пойма* 'пойма', *пойма́ти* 'пакрываць; заліваць (пра ваду)', рус. *пойм* 'пойма', 'глыбокае месца ў рацэ з вірам', *займа* 'пойма', 'заняты ўчастак зямлі', *поимать* 'заліваць вадой у паводку'. Ад **роґьт* < **ґьт*, да *імаць* (гл.).

Пойма₂ 'астаткі нітак з боку бёрда' (ТС). Гл. *пóйма* 'тс'.

Пойсаваць 'паўторна малаціць каласы пры малацьбе коннай малатарнай і ўручную' (Мат. АС, Варл.), *пóясаваць*, *пóйсаваць*, *пóльсаваць*, *пóйсавачь*, *пóйсачь* 'аддзяляць зерне ад асцюкоў (пра ячмень)', 'біць каго-небудзь' (в.-дзв., Сл. ПЗБ). З літ. *paĩsyti* 'тс' (Грынавяцкене, там жа; Лаўчутэ, Балтзмы, 48). Параўн., аднак, рус. дыял. *полсовать* 'моцна біць; паласаваць', *польсать* 'рваць на часткі; біць, хвастаць', арэальна не звязаныя з балтыйскай тэрыторыяй, паходжанне якіх застаецца нявысветленым.

Пойсы 'пісягі на кепска вымытай кашулі' (в.-дзв., Сл. ПЗБ). Паводле Грынавяцкене (там жа), слова паходзіць ад літ. *paĩšos* 'плямы сажы', параўн. *paĩšai* 'сажа, куродым', *paĩšyti* 'мазаць'. Субстратны балтызм?

Показка 'прыказка, байка' (Янк. 1, Сл. ПЗБ). Ад *по-казка* > да *по-* і *казаць* (гл.).

Покаст 'пакаст' (бар., Сл. ПЗБ). Гл. *пакаст* 'тс'. Банькоўскі (2, 682) польск. *pokost* выводзіць ад дзеяслова *pokosić* 'пакрыць дрэва палітурай, прыдаўшы фактуру паліраванай косці', што да *kość* (гл. *косць*), параўн. у выразе ў *одном покосце* 'ў нязменным стане, выглядзе (пра чалавека)' (ТС), і *покосціць* 'пакрываць пакостам' (там жа).

Покат₁ 'кола' (в.-дзв., Сл. ПЗБ), параўн. рус. *покаток* 'невялікі валік, цурка, якія падкладаюць пад вілы, каб лягчэй соваць саганы'. Бязафікснае ўтварэнне ад *пакаціць* < *каціць*, гл. *пакот₂* 'тс'.

Покат₂ 'гульня, пры якой выпрабоўвалі моц велікодных як' (Мат. Гом.). Бязафіксны назоўнік ад *пакаціць* < *каціць* (гл.).

Покат₃ 'прыстасаванне для пагрузкі лесу' (Мат. Гом.), *пóкот*, *пóкоты* 'лагі, па якіх закочваюць бяровенні на зруб' (ТС). Гл. *пакат₁*.

Покатам 'адзін каля аднаго, упокат' (ТСБМ), *пóкотом* 'тс' (ТС), укр. *пóкотом* 'тс', польск. *pokotem* 'тс' (паводле Банькоўскага — украінізм, гл. Банькоўскі, 2, 682). Да *пакаціць* 'паваліць', параўн. рус. *впору* 'тс', польск. *na porwał* 'тс'. Гл. *каціць* 'валіць, куляць'.

Покаць 'лопацца (пра пупышкі), перыць бялізну' (Сл. ПЗБ), 'без меры есці ці піць', 'рвацца; надрывацца', 'раздувацца (ад гневу)': *цебе сянні покаець* (Нас.), *пóкыць* 'лопаць, гучна ляскаць; прагна есці' (З нар. сл.), *пóкнучь* 'трэснуць, лопнуць' (Варл.), 'разбіць' (Сл. ПЗБ), 'выцяць' (Бяльк.), *пóкацца* 'лопацца, трэскацца' (Касп.), 'распускацца (пра пупышкі)' (Варл.), *пóкала* 'пражора' (Бяльк.). Укр., рус. *покать* 'стукаць, калаціць', палаб. *pákně* 'падае', славен. *pókati* 'ляскаць, грымець', балг. *пóкам* 'стукаць', макед. *пóкнуват са* 'трэскацца (пра вусны)'. Ад гукапераймальнага **роґь* (**рыґь*): *поґ* 'гук падзення; гук стрэлу' (Юрч. СНЛ), 'гук трэскання' (Нас.), *покаўка* 'ляскаўка' (Нас.), рус. *поґ* 'гук пры разрыве; трэск', славен. *pók* 'трэск' (параўн. Цвяткоў, Запіскі, 69; БЕР, 5, 482; Сной, 463). Гл. *пукаць*.

Покі 'пакуль' (ТСБМ, Нас., Касп., Сл. ПЗБ). Укр. *пóки*, рус. *пока́*, *поки*, польск. *póki* 'тс'. Сцяжэнне выразу **ро кьґ часъ* 'як доўга; да якога часу', дзе **кьґь* 'які' — ад'ектыўнае вытворнае ад займенніка **кь* 'хто' (Фасмер, 3, 304; 2, 280; ЭССЯ, 13, 176—177; Банькоўскі, 2, 750). Сюды ж *пóкіль*, *покіль* 'пакуль, дакуль', ускладненае канцовай партыкулай -ль.

Поклад 'яйка або прадмет падобны на яго, які кладуць там, дзе хочучь, каб неслія куры' (ТСБМ, ТС, Касп.), *подклад* 'яйка, якое падкладваюць пад курыцу' (Мік.). Ад **po-klad-ti* > **ro-klasti*, *po-kladŏ* < **klasti*, *kladŏ*. Да *класці* (гл.).

Поклуска 'палка, якую клалі на воз, каб пашырыць яго плошчу' (драг., Сл. ПЗБ). Параўн. таксама *наклеска* і *пóпліска* (гл.).

Покрупне 'высеўкі' (Сцяшк. Сл.); сюды ж *падкрупніца* 'тэ' (пух., Сл. ПЗБ), *падкруп'я* 'дробныя грэцкія крупы' (Бяльк.). Рус. *подкрупка* 'мука, высеяная з крупаў', *подкрупье* 'тэ'. Першапачаткова, магчыма, *покруп'е* з далейшым пераходам *-н'е* ў *-лне*. Семантыка: тое, што застаецца 'па крупах', г. зн. пасля таго, як зерне змелена. Да *по-* і *крупы* (гл.). Формы з *пад-*, відаць, пад уплывам народнай этымалогіі з семантыкай 'нібы крупы; не зусім крупы', параўн. *под-* (гл.).

Покруцень 'вартлявы хлапец' (Арх. Бяльк.). Ад *по-* і *круцень*, параўн. *круцень* 'вір' (Яшк.), да *круціцца*, *круціць* (гл.). Параўн. яшчэ рус. *повертъ* 'пра легкадумнага чалавека'.

Покруць 'помесь паляўнічага сабакі з дварняком' (Жыв. НС), *пóклуч* 'дзіця ад бацькоў розных нацыянальнасцей' (Нікан.). Укр. *пóклуч* 'помесь', польск. *pokurcz* 'помесь'. Да *по-* і *круціць* (гл.).

Покрык ст.-бел. 'назва травяністай расліны з шырокімі лістамі і тоўстым каранем, *Mandragora officinarum*'. Параўн. у Бярынды: "Мандрагора: Покрык". Паводле "Хронікі" Бельскага (пач. XVII ст.), "Зовут покрыком, ѿ котором мног люде^с поведуют, же то ест ѿки^сь корен маючи зуполное выражене чловека, и коли его выкопают кричит" (гл. Крамко, БЛ, 41, 85). Да *крык*, *крыцаць* (гл.). У часы Сярэднявечча лічылася цудаздзейнай раслінай. Параўн. таксама польск. *pokrzyk* 'воўчыя ягады, красаўка, *Atropa belladonna*', паводле Банькоўскага (2, 684), няяснага паходжаньня. З польскай укр. *покишк* 'тэ' (ЕСУМ, 4, 485).

Покуць 'кут у хаце, дзе віселі абразы і стаяў стол' (ТСБМ, Сл. ПЗБ), 'галоўны кут у хаце' (Сцяшк. Сл.), 'ганаровае месца ў куце пад абразамі' (Нас.), *пóкут*, *пóкуць* 'тэ' (Бяльк.), *пóкуць*, *пóкуцье* 'тэ' (ТС). Укр. *пóкуть*, *пóкуття* 'тэ', рус. *покуть* 'тэ'. Этнаграфічныя адпаведнікі ёсць у ст.-швед. *drotsäte* 'ганаровае месца' < швед. дыял. *dröste* 'лаўка ля сцяны насупраць уваходных дзвярэй; ганаровае месца'; літ. *krikštāsuolė* 'ганаровае месца, дзе дзве лавы сыходзяцца за сталом, утвараючы кут', таксама

krikštāsuolis 'тэ', рус. *красный угол* 'тэ' (Непакупны, Общ. лекс., 56—57). Ад *по-* і *кут* (гл.), да семантыкі гл. *кут* 'пачэснае месца ў хаце' (Шат.), першапачаткова, відаць, 'найбольш абароненае месца', як бачна з *пакутаць* 'загарадзіць', гл. *кутаць*.

Покуцянь 'дамасед', 'спекулянт' (Жыв. НС). Ад *по-* і *кут* (гл.) з суф. *-янь/-ень* з экспрэсіяй непахвальнасці (Сцяцко, Афікс. наз. 241) пра чалавека, які сядзіць або хаваецца па кутах. Значэнне 'спекулянт', магчыма, ад польск. *pokątny* 'патаемны; нелегальны'.

Пол₁ 'сукупнасць уласцівасцей, якія характарызуюць мужчынскія і жаночыя арганізмы' (ТСБМ). З рус. *пол* < ст.-слав. *поль* 'sexus' (Фасмер, 3, 306). Да *паў-*, *палова* (гл.); тыпалагічныя ўгра-фінскія паралелі: мард. *pola* 'жонка', вод. *pal* 'палова; муж або жонка' (Бяднарчук, Stosunki, 107, з літ-рай) не даюць падстаў лічыць запазычаннем.

Пол₂ 'палаткі, нары' (ТСБМ, Варл., Сл. ПЗБ), *пóлік* 'нары' (Юрч. СНЛ), 'ляжанка' (ТС), мн. л. *пóлы* 'высокі памост у лазні, на якім парацца' (Сцяшк. МГ). Укр. *пил* 'падлога', рус. *пол* 'тэ', 'зямля'. Прасл. **polъ* 'дошка'. Роднаснае ст.-інд. *phálakam* 'дошка, планка', ст.-ісл. *ffol* 'тэ' (Фасмер, 3, 306). Чарных (2, 50), як вартую ўвагі, прыводзіць версію Пагодзіна, які выводзіў *поль* ад **rodľь* (прасл. **rodь* 'ніз, аснова, дно', гл. *под*), што, магчыма, пацвярджаецца значэннямі *пол* 'ніз (у супрацьлегласць верху), зямля, глеба, дно ракі, возера', параўн. выраз *до пола* 'датла, дашчэнту' (ТС).

Пол₃ 'польмя' (смарг., Сл. ПЗБ), мн. л. *пóлы* 'тэ': *пóлы шу-гаюць* (у печы) (ашм., Стан.). Лакальны наватвор на аснове каранёвай часткі дзеясловаў тыпу *пóлаваць* 'палаць' (Сцяшк. Сл.), *полáць* 'палаць, гарэць польмем' (ТС), што ўзыходзяць да праслав. **polti* 'гарэць', гл. *польмя*, *палаць*.

Пóла (*пóло*) 'выгук, якім падганяюць валоў' (ганц., Сл. ПЗБ). Няясна, магчыма, з выразу *ў поле!* (**у полé!*) з дэпалаталізацыяй канцовага склада; гл. *пóле*.

Пóлаб 'столь' (ДАБМ, камент., 776; Сл. Брэс., Нар. сл.). Ад **пóлуб* < *луб* (гл.), параўн. *луб* 'накрыўка для чоўна' (гродз., Нар. лекс.). Параўн. *полап* (гл.).

Пóлаг₁ 'пасцель парадзіхі', 'палок' (Бяльк.), 'роды' (Сл. ПЗБ), *pólah* 'хвароба жанчыны ў час нараджэння дзіцяці' (Варл.). Укр. *полóги*, *пóлог*, *злóги* 'роды', польск. *pológ* 'роды; час пасля

родаў'. Прасл. **pologь* ад **po-légati*, гл. *лягаць, ляжаць* з чаргаваннем у корані, параўн. выраз *логма ляжаць* 'ляжаць, не маючы сіл падняцца' (Нар. сл.), *пóлог* 'палатно над ложкам або калыскай' (ТС), гл.

Пóлаг₂ 'завеса над ложкам, шырма', (Бяльк., Сл. ПЗБ), 'вялікая посцілка, якой апіналі дзіця ў калысцы' (светлаг., SOг, 39, 356), 'посцілка насіць траву' (Жд. 3), 'рэдкае палатно' (Ян.). Укр., рус. *пóлог* 'полаг'. Прасл. **po-logь < *logь* (гл. *лог, логавя*). Відаць, першапачаткова 'месца ляжання, пасцель', потым 'посцілка' > 'кавалак тканіны' > 'заслона'. Значэнне 'рэдкае палатно', відаць, пад уплывам *пологи* 'слаба спрадзены' (Уладз.), параўн. антанімічную пару *крута і пологи прэжа* (тамсама) і рус. дан. *пóлог* 'грубая мешкавіна', што суадносяць з рус. *пологи* 'плоскі, пакаты' (Фасмер, 3, 313); гл. *палогі*.

Пóлаз₁ 'дэталі саней, полаз' (ТСБМ, ТС), *полозінец* 'след ад палазоў' (Сл. Брэс.), *палазók* 'дэталі плуга, якая слізгаціць па зямлі' (Сл. ЦРБ). Укр. *пóлоз* 'полаз', рус. *пóлоз* 'полаз', 'санны след', польск. *ploza* 'полаз', *plóg* 'частка плуга, якая слізгаціць па зямлі', чэш. *plaz* 'тс', славен. *plaz*, серб.-харв. *plaz* 'частка плуга', балг. *plaz* 'полаз; частка плуга'. Прасл. **polzъ*, і.-е. корань **polg-* (Чарных, 2, 53). Фасмер (3, 314) прыводзіць роднаснае англ.-сакс. *fealg* 'вобад, барана', ст.-в.-ням. *fēlga* 'тс'. Анікін (Этимология—1980, 44, 48) выключае магчымасць сваяцтва з герм. **felgō* 'вобад', і, зыходзячы з семантыкі 'след', якая развілася з першапачатковага значэння 'паўзці', прапануе іншыя адпаведнікі: герм. **fulg-* 'рухацца ўслед', англ.-сакс. *folgian, fylgan* 'рухацца ўслед, ззаду', англ. *follow* 'ісці ўслед, суправаджаць', ням. *folgen* 'тс'; рэканструяваныя і.-е. **pelg'h-/*polg'h* са значэннем 'паўзці, слізгаць' з далейшым развіццём семантыкі ў асобных індаеўрапейскіх мовах ('паўзці, слізгаць' > 'след' > 'ісці па следзе' > 'рухацца ўслед'), якія маюць надзейную паралель у сям'і слоў, што групуюцца вакол і.-е. кораня **(s)leigh-/*(s)loidh-/*(s)lindh-* 'слізгаць', параўн. прасл. **slědъ, *slěditi, *slědovati*. Гл. яшчэ *паўзці*.

Пóлаз₂ 'крыло брадніка' (КЭС), *палазэ* 'рыбалоўная крыга' (ЛА, 1). Называецца так паводле падабенства: прылада складаецца з двух палазоў, за якія яе цягнуць па дне, параўн. іншую назву гэтай прылады — *сані* (ЛА, 1). Да *полаз₁* (гл.).

Пóлаз₃ 'неядавітая змяя сямейства вужоў' (ТСБМ), 'капрызная асоба' (Юрч. СНС). Укр. *пóлоз, плазу́н*, рус. *пóлоз* 'тс'; польск. *plaz* 'земнаводнае' Банькоўскі (2, 621) лічыць біблейскім багемізмам са ст.-чэш. *plaz*, чэш., славац. *plaz* 'тс'. Прасл. **polzъ*, ідэнтыфікуецца з *полаз₁* (гл.), Фасмер, 3, 314.

Пóлам 'полюмя' (смарг., глыб., Сл. ПЗБ), *пóламя* 'тс' (шалыч., беласт., Сл. ПЗБ), *пóламень* 'тс' (пух., Сл. ПЗБ), *пóлань* 'тс' (в.-дзв., брасл., віл., Сл. ПЗБ). Гл. *полюмя*.

Пóлап 'столь' (беласт., Сл. ПЗБ). Хутчэй за ўсё, запазычана з польск. *polap, pólarp* (1437), *pular* 'тс', паводле Банькоўскага (2, 965), "мазавецкае слова" ад *lapić, lapać* 'хапаць', гл. асабліва *pularka, polarka* 'пастка', *polarić* 'схапіць', параўн. *аблациць* 'абхапіць'. Іншае паходжанне можна дапусціць для *пóлаб* 'столь' (гл.), што, магчыма, сведчыць аб старых мазавецка-палескіх сувязях (Тарн.).

Пóласць 'парожняя або запоўненая прастора ў жывёльным арганізме' (ТСБМ). Да *полы* (гл.).

Пóлах 'спалох, перапуд, пярэпалах' (Др.-Падб., Гарэц., Яруш., Нас., Касп.). Укр. *полóх* 'страх', рус. *полóх* 'тс', н.-луж. *plóch* 'тс', сюды ж чэш., славац. *plachý* 'палахлівы; нясмелы', славен. *plah* 'нясмелы', серб.-харв. *plāh* 'хуткі, рэзкі', балг. *plax* 'нясмелы, палахлівы; страх'. Прасл. **polxъ*, магчыма, роднаснае грэч. *παλλω* 'ўзбуджаю, уражваю' (Фасмер, 3, 317). Паводле Сноя (448; гл. таксама SR, 35, 3, 269—275), узыходзіць да і.-е. **polo-* 'страх', вытворнае ад **pel-* 'устрывожыць', сюды ж гоц. *us-filma* 'перапалоханы' і пад.

Пóле 'абшар зямлі, прызначаны для ворыва', 'вялікая роўная прастора' (ТСБМ). Укр. *пóле*, рус. *пóле*, н.-луж. *pólo*, в.-луж. *polo*, польск., чэш., славац. *pole*, славен. *polje*, серб.-харв. *пóље*, балг. *полé* 'тс'. Прасл. **polje* суадносіцца з *пóлы* (гл.) 'пусты, адкрыты, незапоўнены', роднаснае ст.-швед. *fala* 'раўніна', лац. *palam* прысл. 'адкрыта', хец. *palhi* 'шырокі і плоскі' (Фасмер, 3, 307; Сной, 467; Чарных, 2, 51). Можна суадносіцца са значэннем 'выпаленая (у лесе) дзеля пасеву прастора' ад і.-е. **pel-* 'паліць', г. зн. 'лес, выпалены для сяўбы', аналагічна лац. *area* 'адкрытая прастора' і *arēre* 'паліць' (Макоўскі, Мир сл. и знач., 151), магчыма, другаснае збліжэнне пры першасным і.-е. **pel-* 'светлы, шэры', параўн. *пялясы* 'з белымі палосамі', літ. *laūkas* 'поле',

літаральна — ‘белае’, г. зн. ‘палоска засеянай зямлі сярод лесу’ (Трубачоў—Фасмер, 3, 307; Куркіна, Зб. Слаўскаму, 155). Гл. таксама *пўльвына* ‘бязлесная раўніна’.

Пóлецам ‘спрытна, згодна’: *сталі пóлецам працаваць* (Сцяшк. Сл.). Няясна; магчыма, пераносна ад *пóлец* ‘кавалак’ (гл. *полць*) — ‘як адно цэлае’ (?).

Пóліва ‘тое, што трэба палоць або што праполата’ (ТСБМ, Янк. 2, Гарэц., Нас., Шат., Сл. ПЗБ, Бяльк.). Ад *палоць* (гл.) пры дапамозе суф. *-ів-*, які надае значэнне ‘аб’ект ці вынік дзеяння’, напр., *жаць* — *жаціва* ‘поле са збажыною’ (Сцяцко, Афiкс. наз., 41).

Пóлік₁ ‘божая кароўка’ (гродз., Шат., 3 жыцця). Паводле Шаталавай (там жа, 171), звязана з *палік* (гл.), укр. *полік* ‘вышыты наплечнік жаночай сарочкі’ (з-за стракатасці), параўн. *пóлка* ‘кавалак тканіны’; хутчэй, фанетычна змененае *Паўлюк* (гл.), параўн. *пётра-паўла* ‘божая кароўка’, або да *поле* (гл.): *калі пагода, ляці ў поля* (там жа, 169).

Пóлік₂ ‘аб’ём у бутэльку’ (Нас.), ‘мера спіртнога; паўлітровая бутэлька’ (смал.); параўн. рус. *полишка* ‘палова чаго-небудзь; мера гарэлкі’. Ад **пол-* ‘палова’ (гл. *паў-*) з памянш. суф. *-ік* па тыпу ўтварэнняў ад лічэбнікаў *сямік*, *асмік*, параўн. аналагічныя славен. *polič* ‘кубак’, харв. *polič* ‘палова меркі’ і пад.

Пóліўка ‘суп; вадкая частка стравы, жыжка’ (ТСБМ), ‘рэдкавая страва, поліўка’ (Бяльк., Сл. ПЗБ, Нар. сл., Вешт.), ‘верашчака’, ‘зацірка’, ‘бульбяны суп’, ‘кісель з аўсянай мукі’ (ЛА, 4), *пóлеўка*, *пóльўка* ‘малочны суп’ (Сл. Брэс.). Укр. *поливка*, польск. *poliewka* ‘поліўка’, в.-луж. *poljewka*, н.-луж. *polěwka*, чэш. *polévka* ‘суп’, славац. *polievka* ‘тэ’. Ад *по-* і *ліць* (гл.), як *помачка* ад *мачаць*; паводле Банькоўскага (2, 687) — няяснае.

Пóлішка ‘папіхач’ (віл., Сл. ПЗБ). Калі тут не памылка — *пóпішка* ад *папіхаць*, экспр. суф. *-ішк-* (як *запін* — *запішка*), параўн. *папішка* ‘штурханне ў дно вяслom’ (Касп.), то, хутчэй за ўсё, да *лішак*, *лішка* ‘лішняе’, г. зн. ‘непатрэбнае’.

Полк ‘вайсковая адзінка’ (ТСБМ), ‘род, племя’ (Бяльк.), ‘вельмі многа’ (шчуч., Сл. ПЗБ). Укр. *полк*, рус. *полк*, польск. *pułk*, ст.-польск. *pelk* (імя ўласнае Świątoperłk), в.-луж. *polk*, чэш., славац. *pluk*, серб.-харв. *пук* ‘народ, тлум’, балг. *пѣлк*, ст.-слав. *пѣлькъ*. Прасл. **рылькъ*. Адзінай думкі наконт паходжання гэтага

слова няма. Найбольш верагодным лічыцца праславянскае запазычанне гоцкага **fulk(s)* ‘вайсковы атрад’, параўн. ст.-в.-ням. *folc* (суч. *Volk*) — ‘народ’, ‘войска’, але гэта не бяспрэчна (Чарных, 2, 53). Векслер (Гіст., 125) тлумачыць адсутнасць пераходу *л > ў* аднаўленнем *л* пад уплывам рус. *полк*. Банькоўскі (2, 526) параўноўвае з лат. *palks*, літ. *pulkas* ‘мноства, тлум, статак; войска’, *pulkauti* ‘збірацца ў статак (пра птушак)’, санскр. *prṇakti* ‘злучаць’, што сумнеўна (гл. Фасмер, 3, 311). Гл. таксама *пулк*.

Пóлка₁ ‘кавалак тканіны’, ‘пялёнка’ (Ян.), ‘пялёнка’ (Жд. 1), ‘крысо’ (Сл. Брэс.), ‘адно палотнішча (у дзяружцы, мяшку і інш.)’ (ТС), ‘посцілка’ (ЛА, 2). Укр. *пілка* ‘полка’, рус. *полка* ‘кавалак тканіны ва ўсю шырыню’, *пóлочка* ‘пярэдня частка жаночай вопраткі’, славац. *polka* ‘кавалак палатна спавіваць дзіця’, ‘адно палотнішча’, балг. *полка* ‘верхняя жаночая вопратка’, ‘блуза’. Памяншальная форма ад прасл. **pola*, якое ад **poľ* ‘палова, бок’ (гл. *паў-*), параўн. польск. *poła* ‘палова’, славац. *pola* ‘полка; крысо’, балг. *полá* ‘ніжняя частка вопраткі’, ‘палавінка варот’. Гл. *палá*.

Пóлка₂ ‘палок у лазні’, ‘насіціл для сушкі гароху і інш.’ (Ян.). Рус. *полка* ‘паліца’, польск. *rólka* ‘тэ’. Памянш. да *пол₂*, першапачаткова ‘дошка, плашка’; Банькоўскі (2, 689) рэканструюе **poľьka* ‘расколатае напалову бервяно, што служыла паліцай’, што да праслав. **pelti* ‘раздзіраць на дзве часткі’ з і.-е. **(s)p(h)el-* ‘расколваць’. Ідэнтычнае *poľ* ‘палова; бок, край’, параўн. *апóлак* ‘крайняя дошка з бервяна’. Гл. *паў-*, *палова*.

Полць, *польць*, *полец* ‘кавалак’ (Нас., Сцяшк. Сл.), *пэльць* ‘ТС’; *пэльць* (лун., Шатал.). Укр. *пільть*, *пільть*, рус. *полть*, польск. *poleć* ‘сала, бок тушы; кавалак’, в.-луж. *polć* ‘сала’, чэш. *polť* ‘бок тушы’, славац. *pôlt* ‘шматок сала (вэнджанага)’, славен. *plāt* ‘рассечаная палова’, балг. *платъц* ‘вялікі кавалак сала’. Прасл. **poľьть*, варыянт **polť* ад *poľ* ‘бок’, аснова на *-t-*, як у **nogъть*, **lapъть* (Фасмер, 3, 316). Гл. таксама *апóлец*.

Пóлы ‘пусты ўнутры, нічым не запоўнены’ (ТСБМ). Рус. *полюй* ‘тэ’, ‘адчынены; раскрыты насцеж’, *пóло* ‘свабодна, нічым не занята’, стараж.-рус. *поль* ‘пусты, адкрыты’, ст.-чэш. *polo* ‘полае, пустое месца’. Прасл. **poľь*, **poľьь* ‘адкрыты’, суадносіцца з прасл. **polje* (гл. *поле*), корань і.-е. **pel-* ‘шырокі, адкрыты’ (Чарных, 2, 54). Беларускае слова, хутчэй за ўсё, запазычана з рускай мовы.

Поблымя ‘агонь, які ўзнямаецца над тым, што гарыць’ (ТСБМ), *поблым’е, поблом’е ‘тс’* (ТС), сюды ж *поблань* (Сл. ПЗБ), *поблынь ‘тс’* (Нар. сл.), ст.-бел. *полома* (XVI ст.). Укр. *поблум’я*, рус. *поломя, поблымя, пламя*, польск. *plomień*, н.-луж. *plomje*, в.-луж. *plomjo*, чэш. *plamen*, славац. *plameň*, славен. *plāmen*, серб.-харв. *plāmen*, балг. *пламен, пла́мък, плам*, ст.-слав. пламы, пламень. Прасл. **polmu, *polmenъ*: аснова **polmen-* (дзе *-men-* — суфікс, параўн. *пол ‘полымя’* (Сл. ПЗБ)), ад **polti, *polēti ‘палаць’* (гл. *палаць*); роднаснае літ. *pelenai* ‘попел’, лат. *pēlni ‘тс’*, ст.-прус. *pelanno*, літ. *pelėnė ‘ачаг’*, магчыма, таксама алб. *pjalmë ‘слуп пылу’* (Фасмер, 3, 273). Паводле Карскага (1, 254), формы з *-лы-* другасныя, у выніку аналогіі да слоў тыпу *блыха*.

Побльнь ‘верхава вада’, *поблань ‘тоня’* (докш., Сл. ПЗБ). Да *поблы* (гл.), першапачаткова *полае* (адкрытае, пустое) *месца*, параўн. *поблонь ‘палянка’* (ЛА, 1), ‘лапіна сярод поля, лесу’ (Сл. ПЗБ), *поблоня ‘паляна’* (Клім.), ‘месца, дзе не ўзышло пасеянае’ (Сл. Брэс.), гл. яшчэ *палонка*. Словаўтварэнне, як *голы — галынь ‘паляна’* (ЛА, 1).

Поблык ‘бляск’ (Сл. ПЗБ), *поблоск ‘тс’* (Клім.). З польск. *połysk ‘тс’* (Мацкевіч і інш.; Сл. ПЗБ, 4, 45), што ўзыходзіць да прасл. **lyskati/*lyskati*, суадносіцца з **lyskъ ‘бляск’* > бел. *лоск* (гл.).

Побльза, *побльза ‘карысць’* (ТС), *побльга ‘палёгка’* (А. Чэмер), *побльза ‘добры ўзятак’* (Анох.), *побльзаваць ‘мець карысць’, ‘лячыць’* (Юрч. СНЛ). Укр. *пільга ‘палёгка, супакаенне’*, рус. *побльза ‘карысць’, побльга ‘карысць, выгада; палёгка (паляпшэнне здароўя)’*, палаб. *pŭ’olga ‘карысць’, славац. polaha ‘палёгка; дапамога’, балг. побльза, ст.-слав. полььза, польза. З прасл. **polyga* ад **lyga* (Фасмер, 3, 321; Чарных, 2, 54; БЕР, 5, 497). Гл. *льга, льга́ ‘лёгкасць, палёгка’,* формы з *-з-* — у выніку т. зв. трэцяй палаталізацыі.*

Поблька ‘танец у хуткім тэмпе’ (ТСБМ). Найбольш імаверна ад чэш. *půlka, polovina ‘палова’,* магчыма, сцяжэнне ад *půlkrok ‘паўкрок’,* бо назва паходзіць ад паўтактавага памеру (Брукнер, 682; Чарных, 2, 55). Неверагодная думка пра тое, што танец з’явіўся ў Празе ў 1831 г. і названы ў знак салідарнасці з палякамі (Голуб — Копечны, 285; Фасмер, 3, 321), бо першыя згадкі пра яго як пра бальны танец — у 1825 г., а ў 40-я гады XIX ст. ён набыў папулярнасць у Расіі, арганічна ўвайшоў у беларускую народ-

ную харэаграфію, бо ў беларускім фальклоры існавалі танцы накіштальт полькі (Чурко, 229). Банькоўскі (2, 688) не выключае, што крыніцай магло быць скажонае **folka* ад ням. *Volkstanz*, паколькі танец папулярывавалі як *tschechischer Volkstanz*.

Побльны ‘палявы’ (ТСБМ, Сцяжк. Сл., Гарэц., Касп., Сл. ПЗБ), ‘які пасецца ў полі’ (Нас.), ‘які працуе ў полі’ (Сцяжк. Сл.), ‘які жыве ў бязлеснай мясцовасці’ (Сл. ПЗБ), *побльныя дзверы ‘другія дзверы, вароты, якія выходзяць у поле’* (Мат. Гом.), *побльны ‘палявы; дзікі’* (ЖНС), ст.-бел. *побльныи ‘палявы’* (Сл. Скар.); параўн. польск. *polny ‘палявы’,* чэш. *polní*, славац. *polny ‘тс’*. Словаўтваральная мадэль, як *воля — вольны*. Гл. *поле*.

Побльскі: *побльскі грыб ‘падгрыб, Xerocomus badius’* (навагр., слонім., Расл. св.). Хутчэй за ўсё, запазычанне з рускай, параўн. рус. *побльскій, побльско́й ‘палявы, стэпавы’, ‘дзікі’*: *побльские гуси ‘дзікія гусі’*; н.-луж. *pólski*, славен. *poljski*, серб.-харв. *побльски ‘палявы’,* балг. *побльски ‘тс’*: *побльски пазач ‘палявы стораж’*. Семантыка ‘грыб, які расце на адкрытых месцах’, звычайна — *палявы грыб* (ТС, паст., Жыв. сл.), *побльвік* (Жыв. сл.), *палявы баравік/побльскі баравік* (Расл. св.), навуковыя назвы — *махавік (казляк) руды, зайцаў грыб* (Сяржаніна, Грыбы, 18). Ад *поле* (гл.), параўн. рус. *земля — земскій*.

Поблюс ‘пункт перасячэння з паверхняй уяўнай восі вярчэння Зямлі’ (ТСБМ). З лац. *polus ‘тс’* < грэч. *πόλος ‘паваротны пункт, вось вярчэння’,* ужо ў Арыстоцеля — *πόλος арктиκος і πόλος антарктиκος* (Ванякова, 3б. Слаўскаму, 220). Увёў ва ўжытак усходніх славян Ілля Капіевіч (Сацуга, РС, 1997, 11, 88).

Поблюх ‘ручка касы’ (ДАБМ). Узыходзіць да *поблюх*, якое з *поблюк* (гл.). Параўн. рус. *палец ‘ручка касы; ручка вясла; драўляны брусок; калок’*. Да *палец* (гл.).

Побмаг, *побмаг, помяжок ‘воблака’* (Сл. Брэс.), *побмагі ‘дажджавая хмара’* (ЛА, 2), сюды ж *побмажа ‘напасць, ліха* (Касп.). Укр. *побмаг ‘хмара’,* рус. *побмага ‘туман’, побмажа ‘дрэннае надвор’е; дрымота’*. Прасл. **patěgъ* ад **tyga/tyža ‘імжа, туман’* (ЭССЯ, 21, 93). Інакш і менш пераканальна гл. *памяг*.

Побмаз ‘падмазка’, ‘квач’ (Бяльк.). Бязафікснае ўтварэнне ад *па-мазаць*, гл. *мазаць*.

Побмак ‘куль ільну, замочанага ў вадзе’ (гродз., дзятл., Сл. ПЗБ). Гл. *памак*.

Помач, *пóмыч, пóмац, пóмашч, пóмуч* 'дапамога' (ТСБМ, Янк. БП, Др.-Падб., Гарэц., Шат., Сл. ПЗБ, Сл. Брэс., ТС, Юрч. СНЛ). Укр. *пóмич*, рус. *помощь, помочь*, польск., н.-луж., в.-луж., чэш., славац. *ротос*, славен. *ротбс*, серб.-харв. *пѣмоћ*, балг. *помощ*, ст.-слав. *помощь*. Прасл. **ротокъть < *ротогъть < *тогъть < *тогті*. Гл. *магчы*. Форма на *-и* запазычана з польскай, а на *-ич* — з царкоўнаславянскай праз рускую мову.

Помачка 'мачанка' (Сцяшк. Сл.), 'вада для змочвання пальцаў праллі' (Варл.). Рус. *помáчка* 'соус', *помакушка* 'рэдкая страва з канопляў, у якую макалі хлеб'. Да *па-* і *макаць* (гл.).

Помеж 'поруч, побач' (ТСБМ), 'побач, праз мяжу' (ЖНС), 'паміж' (Бяльк.), *поміжж* 'паміж' (ТС). Польск. *pośród* 'паміж', *między* 'те', славац. *romedzi* 'паміж', *romedzie* 'мяжа'. Ад *по-* і *меж* (гл.). Параўн. *помежнік* (гл. *памежнік*) 'сусед па палетку' (ТС). Гл. *яшчэ мяжа*.

Помні 'штаны' (Сл. Брэс.). Да польск. *spodnie* 'те'; відаць, адбыўся шэраг фанетычных змен: прыпадабненне *сподні > спонні*, як у *спадніца > спанніца* (ДАБМ), далей зноў распадабненне, але з іншым месцам утварэння *понні > помні*.

Помнік 'помнік' (ТСБМ). Польск. *pomnik*, чэш., славац. *pomník* 'те'. Адрэзаслоўны назоўнік ад *помніць* (гл.), як *цягнуць > цягнік* (гл.). Хутчэй за ўсё, запазычана з польск. *pomnik*, што пашырыўся ў XIX ст. як калька з ням. *Denkmal* 'те', адсюль і чэш. *pomník* (Банькоўскі, 2, 694, насуперак Орлась, JP, 76, 4—5, 299—302), што, магчыма, паўплывала і на ўтварэнне рус. *памятник* 'те' (Кохман, *Sprawozd. Opol. TRN, wydz. 2 B, 24, 25—27*), параўн. паралельнае ўжыванне ў Міцкевіча *pomnik, pamiętnik, pomiment* 'те'.

Помніць 'памятаць' (ТСБМ, Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк.), *помліць, помляць, поўніць* 'те' (Сл. ПЗБ), ст.-бел. *помнити* (Сл. Скар.). Рус. *помнить*, польск. *pomnieć* 'те'. Прасл. **ро-тънѣти* (Махэк, 490) < **тънѣти* **тънѣти* 'думаць, меркаваць', гл. *памяць*. Станкевіч (Зб. тв., 1, 59) лічыць, што па-беларуску мае быць *пóмнець*, што неабавязкова, паколькі магчыма і ўтварэнне **ро-тънѣти* 'те', параўн. літ. *miñti* 'помніць' і *minėti* 'прыпамінаць, успамінаць'.

Помны 'памятны' (Сцяшк. Сл.). Магчыма, з польск. *potny* 'те'; Банькоўскі (2, 694) лічыць польск. *potny, nierotny, wiekopotny* штучнымі пазычнымі ўтварэннямі.

Помпа, 'прыстасаванне для пампавання; насос' (ТСБМ, Касп., Сл. ПЗБ). З польск. *pompa* 'те' < франц. *pompe* 'те', якое, магчыма, з ісп., партуг. *bomba* 'те', гукапераймальнае (БЕР, 5, 513), лац. *bombus* 'гудзенне, шум' < грэч. βόμβος 'те', параўн. *бомба* (гл.).

Помпа2 'паказная пышнасьць' (ТСБМ), 'пыха, гонар' (Нас.). З польск. (Булыка, Запазыч.) або непасрэдна з лац. *pompa* 'ўрачыстае шэсце; пышнасьць' < грэч. πομπή 'пасылка, суправаджэнне, урачыстае шэсце' ад πομπεῖω 'суправаджаць, урачыста несці, важна ісці'.

Помста 'адплата за зло' (ТСБМ, Нас., Гарэц., Сл. ПЗБ, Яруш., Бяльк.), *помства* 'те' (Мядзв., Касп.). Укр. *пóмста*, польск., славац. *pomsta*, чэш. *pomsta, msta* 'те'. Форма *помсты* 'помелівы' (ТС), відаць, ад *пóмстны* 'те' (Варл.) з выпадзеннем суфіксальнага *-н-*. Да *мста* (гл.).

Помут 'каламутнасць' (Нас.). Бязафіксны назоўнік ад *памуціць* 'зрабіць мутным' (ТСБМ). Да *мут* (гл.).

Помча 'бура, ураган' (ТС). Прасл. **ротъча < *тъчати* 'імчаць; несціся'. Да *імчацца* (гл.). Параўн. *яшчэ рус. помчатъ* 'панесці, пагнаць (ветрам)'.

Помысл 'намер' (Нас.), *помыслы* 'мыслі, думкі' (Бяльк.), *помысл* 'задума' (Сл. Скар.). Рус. *помысел* 'намер', польск. *pomysl* 'думка; задума'. Ад *по-мыслиць > мыслиць* (гл.), аналагічна *пóдумка, пóдумы* 'ўрокі' ад *думаць* (ЛА, 3).

Поначы 'ноччу, уночы' (ТСБМ, Касп.), 'апоўначы, сярод ночы' (Сл. ПЗБ), *пóночы* 'те' (ТС), 'цёмна' (Клім., Жыв. НС), *пóвночы* 'те' (Жыв. НС). Укр. *пóночі* 'цёмна', 'у цемры'. Ад **па начы* 'ўначы', з далейшым развіццём семантыкі да 'цёмна', дзе *па/по* мае значэнне 'пры', параўн. *пóдно* 'ў дзённы час', г. зн. 'пры дзённым святле' (Варл.). Цікавую паралель уяўляе серб. дыял. *пóноћи* 'ноччу', паводле якога ўтворана *пóдне(ви)* 'днём' (Мілеціч, СДЗБ, 9, 434); параўн., аднак, *пóноћ* 'сярэдня ночы', што адпавядае прасл. **рогънокъ* (гл. *поўнач*), на-думку Вукавіча (JФ, 17, 77) — другаснае, утворанае ад *пóноћи*. Да *ноч* (гл.), параўн. *яшчэ *паначота* (гл.). Інакш Цыхун (Загароддзе-2, 112), за зыходную прымае форму з *поў-* (*пов-*): *пóвнучэ на улыцэ*, першапачаткова 'поўнач, сярэдня ночы', з якога развілося значэнне 'цёмна', чаму пярэчыць ЕСУМ (4, 470): укр. *пóвночі* з *пóночі* пад уплывам *північ* 'сярэдня ночы'.

Побні 'парода нізкарослых коней' (ТСБМ). З англ. *pony* 'те', што, відаць, з шатл. кельц. *rown(e)u* 'те', паходжанне якога няяснае.

Понт 'бачнасць (памылковая)' (Мат. Гом.), *пантовы* 'добры' ў выразе: *Яна дзеўчына пантовая, што і казаць* (Жд. 1) — магчыма, тут маецца на ўвазе 'добры з выгляду'. Найбольш верагодна з рус. жарг. *понт* 'падман, хітрасць', *для понту* 'для выгляду', *понт бить* 'выяўляць з сябе чэснага чалавека', паходжанне якіх не да канца высветленае. Параўн. балг. жарг. *пунт* 'падман' ад тур. *punt* 'падман, хітрасць' < італ. *punto* (БЕР, 5, 854), параўн. таксама італ. *puntello* 'хітрасць'; серб.-харв. *punta* 'падман' Скок (3, 78) выводзіць з ням. *Vind* 'узрушэнне ад несапраўднай весткі' і суадносіць з *bunt* 'узрушэнне, бунт', што сумнеўна. Танкоў (Опыт ісследования воровского языка, Казань, 1930, 15) звязвае з франц. *ponter* 'панціраваць, рабіць стаўку ў гульні', што тлумачыць рус. жарг. *пантер* 'ігрок-аферыст'.

Понуекам 'як папала' (карэліц., Шатал.) у выразе: *пускай у яго понуекам палкаю*. Відаць, памылковы запіс, гл. *понуекам*, параўн. рус. *подпуск, подпуском* 'від кідка, калі прадмет ляціць блізка да паверхні, нібы падскокваючы'.

Понцы 'рамка ў калодачным вулеі' (гродз., Сл. ПЗБ). З рус. *поницы, понка* 'перакідная сетка на птушак; сіло ў выглядзе сеткі, нацягнутай на абруч', *понса* 'рэшата'. Паводле Даля (3, 750), *понцы* ад *понимцы, няць, брать*. Паводле Фасмера (3, 326), звязана са ст.-слав. *пънж, пати* 'нацягваць', *опона* 'завеса', што больш імаверна. Рамка ў вулеі мае выгляд сеткі — відаць, перанос паводле падабенства.

Пончка 'пухір, бурбалка' (Сцяшк. Сл.). З польск. *paczek* 'пушышка, бутон'. Гл. *пончык*.

Пончык 'круглы смажаны ў тлушчы піражок' (ТСБМ), *пончка* 'булачка' (Сцяшк. МГ), укр. *пончик*, рус. *пончик* 'те'. З польск. *paczek* 'пончык, пышка', ад першаснага 'пушышка, бутон', што ў сваю чаргу ад *pac* 'пушышка, бутон' — да *pekać* 'трэскацца, лопацца' (Банькоўскі, 2, 520).

Поныр'ю 'ўніз галавой' (Сцяшк. Сл.), *паньрнўць* 'спатыкнуцца' (Сл.). Рус. *пониры* 'падземны паток', 'сыход патоку ў глыб зямлі', *пониром* 'нырком', макед. *понор* 'месца, дзе паток сыходзіць пад зямлю'. Ад *по-* і *ныраць* (гл.).

Поп 'праваслаўны святар' (ТСБМ), 'святар' (ТС); укр. *пип*, рус. *поп*, балг. *поп*, с.-харв. *поп*, славен. *pop*, чэш., славац., польск., в.-луж. *pop*, палаб. *pjöp* 'святар; настаўнік'. Са ст.-польск. *pop* < ст.-в.-ням. *pfaffo* 'святар; поп' < познеац. *papa* 'те' < лац. *papas* 'настаўнік' < грэч. *πάπλος* 'дзед, продак' (Фасмер, 3, 327; Чарных, 2, 56). Банькоўскі (2, 698) адмаўляе сувязь з апошнім, мяркуючы, што першапачаткова назва адносілася да паганскага святара, параўн. *поп* 'снегавік' (ТС).

Поп₂ 'адуданчык, *Taraxacum*' (Мат. Гом.), *папók, пупók* 'те' (Кіс.), *папы, папкі, папáўка* 'нівянік, *Leucanthemum*' (Кіс.), *папы, папакі* 'скабіёза, *Scabiosa*' (Кіс., ЭПБ), *папкі, пónікі* 'паўночнік, *Knautia*' (Касп., Кіс.), *папóўнік* 'пірэтрум, *Pyrethrum*' (ЭПБ), 'вятроўнік, *Filipendula*' (Касп., Кіс.), 'баркун, *Melilotus*' (Кіс., ЭПБ), *папók* 'канюшына, *Trifolium*' (Бяльк.). Найбольш імаверна, названы гэтыя расліны так паводле вонкавага выгляду іх суквеццяў ад *пуп* (гл.) з пераходам *у > o/a*, параўн. яшчэ бел. *пуп* 'бацюшка' (ЖНС), што, магчыма, звязана з уплывам лексемы *поп* (гл. *поп₁*) і магло прывесці да ўзнікнення такіх назваў, як *ксьэндз* 'адуданчык' (Кіс.). Параўн. яшчэ рус. *пупók* 'веткавая галоўка', *пуповник* 'расліна, *Scabiosa arvensis*', *пупавка* 'рамонак', *попók* 'упрыгожанне спінкі ложка ў выглядзе шарыка'. Польск. *perawa* 'адуданчык' Банькоўскі (2, 538) таксама ўзводзіць да **pop-ava* < **pop* 'пуп'. На першасную матывацыю 'нешта пукатае, шарападобнае' паказвае і назва *бабок* (гл.). Інакш гл. *папáўка*.

Поп₃ 'пер'е цыбулі, часнаку' (Мат. Гом.). Хутчэй за ўсё, да *пуп* (гл.). Параўн. *пупók* 'калок, які мацуецца да касся' (Жд. 3, Мат. Гом.), *пупók* 'зашпілька з кавалачка дрэва', іншыя назвы для гэтай рэаліі *цурка, палачка* (ЛІА, 4), *пупны* 'адрасткі пер'яў' (ЛІА, 1), параўн. яшчэ *дудкі, трубка, палкі* (ЛІА, 1). Сюды ж, відаць, укр. *пип* 'вертыкальна пастаўленая цурка', рус. *поп* 'цурка ў гульні, якую збіваюць палкамі', 'прадмет, які стаіць старчаком', *попы* 'гарадкі', балг. *попак, попок, попък* 'пень', *попоць, попук* 'пуп', чэш. *popек* 'жалезны калок для рэгуляцыі глыбіні арання'. Магчыма, ранейшае значэнне *пуп* 'прадаўгаваты кавалак пупавіны, які пакідаюць пры яе пераразанні' > 'адсечаны кавалак дрэва, цурка, калок' > 'старчак, цурубалка'. Параўн. *пуп* (гл.). Фасмер (3, 327) лічыць этымалагічна тоеснымі *поп* 'цурка' і *поп*

‘святар’, але не дае матывацыю. Паводле Будзішэўскай (SFPS, 26, 119—122), балг. *ноп* ‘слуп, на які апіраецца верх страхі’ — у выніку замены першапачатковага **dědъ* ‘тс’ пад уплывам хрысціянства (гл. *ноп*); паводле БЕР (5, 522), выводзіцца з *нопник*, *нопиць* ‘тс’ ад **ръно*, *рети*, гл. *пяць*, што сумнеўна.

Пóпад (*пóпыд*) ‘пакаранне’, ‘гібель’ (Юрч., Фраз. 1), ‘лупцоўка’, груб. ‘пагібель’ (Юрч., Фраз.), *пóпыддзе* ‘пакаранне’ (Юрч. Выгв.). Ад *панаціся* ‘трапіцца на дрэнным учынку’ > ‘быць пакараным’. Параўн. укр. *попадати* ‘апынацца ў неспрыяльных умовах’, рус. дыял. *попадывать* ‘агрымліваць прачуханку’. Да *панаці* (гл.).

Пóпарсак ‘кароткая вярочка-прывязка ў баране з каблучком’ (Мядзв.). Відаць, да *поўраз*, *паўро́за* ‘матуз, шнур’ (гл.), першапачаткова **по-паўрозак*, вытворнае ад **verzti*, гл. мяркуемае **po-rovorzъkъ* аналагічнае па ўтварэнню **motovorzъkъ* ‘матузок’, параўн. гродз. *матарзак* ‘абрываць вярочкі’ (Цых.), рус. *моторо́ска* ‘шнур, якім прывязвалі кудзелю да прасніцы’ (адносна апошняга гл. Калашнікаў, Этим. иссл., 7, 89—90).

Пóпаўзень ‘маленькая птушка атрада вераб’іных, якая вельмі спрытна лазіць па дрэвах уверх і ўніз галавой, *Sitta europaea L.*’ (ТСБМ, Жыв. св.), сюды ж *пóпыўзінъ* ‘паўзун (пра дзіцё)’ (Бяльк.). Назва птушкі, хутчэй за ўсё, запазычана з рус. *пóползень* ‘*Sitta europaea*’, у аснове якой *ползти* (гл. *паўзіці*), што да **рълзати*, **рълзи*, параўн. балг. дыял. *плъзаница*, *плъзач* ‘усякая жывая істота, што поўзае’ (БЕР, 5, 45, 65), славен. дыял. *plezár*, *plezárček* ‘*Sitta europaea L.*’, *plezúh*, *pležúh* ‘*Certhia familiaris*’, *plázica*, *plazica* ‘назва птушкі або рэптыліі’ (Бязлай, 3, 57). Суфіксацыя характарызуе носьбіта якасці ці дзеяння, параўн. *пéвень*, *лэжань*, рус. дыял. *лэжень* ‘рыба налім’, *глушень* ‘глушэц’ і пад. Народныя назвы *Sitta europaea L.* — *каваль*, *дзятлік*, якія Ластоўскі адносіць да сям’і “папаўзнеў” (навуковы тэрмін?); параўн., аднак, *паўзунóк* ‘*Certhia familiaris*’ (Ласт.), у аснове якога тая ж адзнака. Іншыя назвы *поўзнік* (стол., ЛП), *глінянка*, *сівы дзятлік* (Федз. — Даўб.).

Пóпаўзкам ‘паўзком’ (Нас.), *пóпаўзкі* ‘тс’ (Ян.), *пóпоўзом*, у *пóпоўзок* ‘тс’ (ТС), *пóпыўзкым* (Бяльк.). Прыслоўе ад *паўзіці* (гл.), параўн. *бягом*, *бежкі* і пад.

Пóпел ‘рэшткі згарання, спальвання чаго-небудзь’ (ТСБМ), ст.-бел. *попель* (1269 г.), у іншых славянскіх мовах варыянты з

пачатковай альтэрнацыяй *по-/пе-*: укр. *пóпел*, рус. *пéпел*, рус. дыял. *пóпел*, ст.-рус. *пепель / попель*, польск. *popiół*, каш. *pop’ól*, в.-луж. *popjel*, н.-луж. *pop’el*, палаб. *püpél*, чэш. *popel*, славац. *popol*, славен. *perèl*, славен. дыял. *popèl*, харв. *pèreo*, серб. *pèneo*, серб. дыял. *popéo*, балг. *pèпел*, ст.-слав. *пепель/попель* ‘тс’. Найбольш пашыраная этымалогія (Міклашыч, 235; Брукнер, 431; Фасмер, 3, 234; Махэк, 429; БЕР, 5, 157—159) выводзіць слова з варыянтаў кораня **pel-* / **pol-*, прадстаўленых у *палена*, *паліць*, *поल्या* з агульным семантычным кампанентам ‘гарэць, паліць’, параўн. ст.-прус. *pelanne* ‘попел, парохно’, літ. *pelenai* (мн. л.), лат. *pēlni* ‘тс’. Зусім верагодна, што прасл. **po-pelъ* літаральна ‘спаленае рэчыва’ — аддзяяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* з семантыкай выніковасці дзеяння. Банькоўскі (2, 699) разглядае **pepelъ* як старэйшую рэліктавую форму, а **popelъ* — у якасці паўн.-слав. інавацыі, выводзячы рэдулікаванае прасл. **pe(l)-pel-ъ* ‘пыл’ ад **pol-но-ti* ‘палымнець’. Паводле Карскага (2—3, 87), пачатак слова з падваеннем кораня зменены пад уплывам прыстаўкі **po-*. Іншая версія ўзводзіць слова да і.-е. **pel-* ‘парахно, пыл’, ‘мука’, ‘нешта сцёртае ў муку’ (Голуб—Копечны, 286; Сной, 436), што прадстаўлена ў лац. *pellō* ‘біць, калаціць’, *pollen* ‘пыл, мука’, грэч. *πάλλη*, таксама з рэдулікаваным пачатковым элементам *πα-πάλλη* ‘дробна змолатая мука’, ст.-інд. *pálala* ‘працёртае зерне, каша’. Адсюль прасл. **po-pelъ* азначае ‘нешта дробнае, стоўчанае, сцёртае ў муку’. Назіраецца таксама сумяшчэнне ў слав. мовах семантыкі ‘падгарэлы, спечаны’ і ‘выраб з мукі’, параўн. бел. *падпалак* ‘блін, ляпёшка’, *падпалонік* ‘тс’, польск. *rodzłotuk* ‘тс’, а таксама *палыніца/пелыніца* (гл.).

Пóперадзень ‘вяз, якім замацоўваюцца галоўкі саней’ (рагач., Сл. ПЗБ), *пóперэдзень* ‘пярэдні вяз у санях; дошкі, што кладуцца на перадак воза; пярэдняя вярочка для ўвязвання сена’ (ТС), *пóпярэзань* ‘галоўкі палазоў’ (лід., Сл. ПЗБ), *пóпырыдзнь* ‘вяроўка для ўвязвання сена, саломы на возе’, драг. *пóпырыднэ* ‘тс’ (кам., Сл. ПЗБ), *пóпырыдэй* ‘тс’, *пáпэрадзень* ‘вяроўка-пярэдняя’ (свісл., Шатал.). Назва з конфіksam *па-/по-* + *-ень* па адносінах да месцазнаходжання: *перад*, *перадок* воза, саней і пад. (Сцяцко, Афікс. наз., 242). Параўн. *пóпарсак* (гл.).

***Пóперадня**, *пóпэрэдня* ‘чалавек, які перабівае другіх’ (бяроз., Сл. Брэс.). Назва асобы па схільнасці да адпаведнага дзеян-

ня з экспрэсіяй непахвальнасці ўласціва народнай мове. Можна быць утворана з суф. *-ня* ад *папярэдзіць / папярэдзіваць* або ад *папярэдні*, дзе акцэнтавана значэнне 'быць першым, перад кімсьці', параўн. *пóперэдзь, пэперэду* 'спераду, наперадзе, першы' (ТС), укр. *поперёд* 'перад кімсьці, чымсьці', рус. дыял. *пóпередь* (прідти) 'першым, напачатку', *поперёжане* 'тыя, хто едуць наперадзе', польск. *poprzednik, poprzedca, poprzedziciel* 'той, хто быў першым, перад кімсьці', славац. *popredku* 'спераду'. Гл. *перад, пярэдні*.

Пóпінка 'шафран' (іўеў., Сцяшк. Сл.), *папінька* (Сл. ПЗБ). Народная адаптацыя назвы гатунку яблык *pepin шафранны* (гл.), што ад франц. *pepin* 'семка, зернейка'.

Пóплаў₁ 'заліўны луг у пойме ракі' (ТСБМ, Некр., Гарб., Нікан., Шат., Сл. ПЗБ; петрык., Мат. Гом.; ТС, Сл. Брэс.), *попльу* 'те' (Бяльк.), 'незабалочаная сухадольная сенажаць' (Янк. 2; лун., Сл. Брэс.), 'луг каля вёскі' (Бір. Дзярж.; Сл. ПЗБ; драг., Сл. Брэс.), 'месца на рацэ, возеры, якое зарасло трысцём' (Інстр. 1; слуд., КЭС), 'сенажаць на высокім месцы' (лун., Шатал.), 'пясчанае месца каля ракі' (Сл. ПЗБ), *пóплава, пóплаво* 'те' (Скарбы), *поплава* 'выган' (в.-дзв., лід., Сл. ПЗБ) *пóплавына* 'те' (бяроз., Сл. ПЗБ), 'смецце, нанесенае паводкай' (Ян., ТС), укр. *поплав* 'заліўны луг', рус. бранск. *поплав* 'заліўны луг, выган', польск. *popław* 'заліўны луг', 'сена з такіх лугоў'. Вытворнае ад прасл. **pluti / *plavati* ў першасным значэнні 'ліць, цячы', 'заліваць вадой', параўн. славен. *poplávа* 'паводка', *poplaviti* 'заліць'; азначае як месца, якое заліла вада, так і месца, ад якога вада адступіла з агульным значэннем 'пасля паводкі'. Гл. *плаваць*.

Пóплаў₂ 'расліна маннік, *Glyceria R. Vg.*', *паплавок*, мн. л. *плаўкі* (ТС). Аддзяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-*, гл. *плаваць* і *плаў* як агульная назва для расліннага покрыва на вадаёмах (Расл. св.).

Пóплаў₃ 'сетка для падлётнай лоўлі рыбы' (ТС). Аддзяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* ад *плавіць* 'сплаўляць па плыні ракі', перанос семантыкі на прыстасаванне, што дзейнічае, выкарыстоўваючы ток вады, параўн. рус. *плавная сеть* 'самаплаўная сетка', польск. *popław* 'плынь, ток вады'.

Пóплеч 'у непасрэднай блізкасці, поруч, побач' (ТСБМ, Гарэц., Байк. і Некр., Др.-Падб., Мядзв.; Нік. Очерки; Шат., Касп.,

Сл. ПЗБ, Бяльк.). Утворана па мадэлі *по* + назва часткі цела, аналагічна *по-бач* ад *бок*, *по-руч* ад *рука*, *по-плеч* ад *плячо*, літаральна 'каля пляча'. Першапачаткова, магчыма, адвербіялізаваны назоўнік, параўн. польск. *roboczn* 'абочына', 'месца на водшыбе', даўнейшае 'цуглі, лейцы' (Брукнер, 423). Сюды ж таксама *наплечнік* 'найбольш блізкі ў справе калега', параўн. ст.-польск. *poplecznik* 'памочнік воіна-рубакі, які стаіць у яго за спіной і бароніць ззаду'.

***Пóплісак**, *пóплюсок, пўплюсок* 'невялічкая лужына, мелкаводдзе' (ТС), укр. *поплисок* 'вялікая лужына пасля паводкі ці дажджу на месцы, зарослым травой'. Вытворнае пры дапамозе прыстаўкі *по-* ад альтэрнантных формаў *пліскаць, плюскаць* 'пырскаць' (гл.). Прыстаўка *по-* ў беларускай мове надае слову значэнне выніковасці ці нязначнай ступені праяўлення семантыкі ўтваральнага слова (Сцяцко, Афікс. наз., 241), аднак, ва ўкр. *поплисок* 'вялікая лужына', імаверна, першаснае **poplisk-* з міжкансанантнай устаўкай: **poplis'k- > *poplisk- > поплісак*.

Пóпліска, *пóплеска, пóплюска, пóпляска* 'кій, палка' (ТСБМ), 'палка паганяць быдла' (брэсц., Нар. словатв.), 'абломак палкі; лёстачкі ў драбіне' (Клім.), 'дошка на нізе воза' (гродз., Сл. ПЗБ; свісл., Сцяшк. Сл.), 'стрыхоўка для раўнання страхі', 'дошчачка, якой раўняюць стагі (снапы ў стозе)' (ст.-дар., шчуч., гродз., Сл. ПЗБ.), 'рубель для прыціскання сена, снапоў' (рэч., Мат. Гом.), 'дошка, якую кладуць на ніз воза', 'аб худым чалавеку' (гродз., 3 нар. сл.). Вытворнае ад імітатыўнага дзяслова з варыянтным вакалізмам, зыходным з'яўляюся дзяслоў *пляскаць* (гл.) са значэннем 'дзеянне, што сплюшчвае, робіць плоскім, раўняе', магчыма, таксама 'ўдар па плоскай паверхні' (Сной, 456). Развіццё семантыкі ад 'кій для сплюшчвання, выраўноўвання' да 'плоская дошчачка, палка'. Гл. таксама *папліска, пліска*.

Пóпрадкі, *пóпрады* 'вячоркі', 'збор дзяўчат у адну хату прасці', 'час дзёвочых пасядзелак за калаўротам і прадзеннем' (ТСБМ, Байк. і Некр., Уладз., Шат.; ст.-дар., віл., Сл. ПЗБ; карм., нараўл., Мат. Гом.; в.-дзв., Шатал.; ТС; Бяльк.). Сюды ж таксама *пóпрадка* 'дзяўчына, што прыйшла да сваёй кумпанкі з кудзеляй, каб разам прасці' (Варл.). Вытворнае ад *прасці* паводле агульнаславянскай мадэлі, параўн. рус. *посиделки*, польск. *pogawędki* 'размовы', славац. *posiedka* 'те' і пад. Гл. таксама *папрадуха*.

Попрык 'невялікі, малы' (карэліц., Сл. ПЗБ), *поўпрык* 'малое дзіця' (Скарбы), 'надуты, упарты хлопец, непаседа' (Некр.). Няясна. Калі за зыходную прыняць форму *поўпрык*, то з улікам лінгвагеаграфіі слова можна параўнаць з *паўпурык*, *паўпурак* 'мера вагі' (ЭСБМ, 8, 227), што звязана з літуанізмам *пур* (гл.); тады *поўпрык* > *попрык* 'той, хто мала важыць'. Аднак пры гэтым нельга, відаць, разглядаць асобна ад *поўпрыца* 'пупышка' (гл.), што дазваляе звязваць названыя словы з назвай дэталі ў жорнах або млыне, параўн. ст.-бел. *полпрыца* < польск. *papryca* 'частка ў млыне, жорнах' (з XVI ст.) (Булыка, Запазыч., 236), гл. *паўпрыца*. Дадатковым аргументам можа быць падабенства семантыкі ў літ. *pūprinė* 'паўпрыца' і *pūprūnas* 'пупышка', а таксама выраз *як поўпрык перакідаецца* (Цых.), што перадае характэрныя рухі дэталі, параўн. балг. *пръприца*, *пръплица*, *пръприца*, чэш. *parříce*, серб. *прприца*, *наприца*, сярод значэнняў якіх і 'юла, вяртушка' ці 'вяртун, непаседа, бутуз, карапуз; той, што паўсюль лезе, круціцца', што выводзяцца з гукапераймання (Брукнер, 394; БЕР, 6, 825). Тады *поўпрык*, *попрык* — утварэнне м. р. ад першаснага слова ж. р.

Попрыскі мн. л. 'трэскі' (ТС). Вытворнае ад *прыскаць*, *пырскаць* (гл.), параўн. *попырскі* 'пырскі' (навагр., Нар. словатв.), а таксама рус. дыял. *попырки* 'адросткі на расліне, дрэве, парасткі', *отпырки* 'парасткі, нашчадкі', аналагічна да *побеги* 'адросткі, парасткі'. Цікавае ў семантычным плане ('трэск' і 'трэскі') параўнанне са славен. *praskati* 'трашчаць, рыпецць'.

Попрыч 'асобна, паасобку' (Нас., Байк. і Некр.), *попрыж* 'те' (ТС), параўн. укр. *попріч* 'насуперак'. Відавочна, звязана з *апрыч* 'асобна' (Нас.), *апрычна* 'асобна, паасобку' (Нас.), што разглядаюцца як вынік кантамінацыі з *апрача* (гл.). Украінскае слова выводзяць з прыназоўнікаў *попри* 'пры, насуперак, паўз' і *пріч* 'акрамя' (ЕСУМ, 4, 519). З улікам формы *попрыж* можна дапусціць сувязь з *прыгаць*, *прыжыць* 'скакаць' (гл.), параўн. *попрыг* 'асобна, паасобку' (Нас.), *прыжкі* 'скакучы', тады семантычна ідэнтычнае слову *адскок* 'адыход, аддзяленне' (гл. *адскока*).

Попур 'крывасмок' (Шн. 2), рус. смал. *попура* 'мярцвяк, які з'яўляецца да жывых і мучыць іх' (Шн. 2). Няясна. Фанетыка не дазваляе звязаць з *вупыр*, *вупар* 'те' (гл.).

Попуска 'вяроўка (у рыбалоўнай сетцы)' (хойн., Мат. Гом.), *попусок* 'вяроўка ў невадзе', 'вяроўка, за якую трымаюць і цягнуць сетку ў вадзе' (ТС; жытк., Нар. словатв.), параўн. польск. *popust*, *popusta* 'шнур у сетцы, што выкарыстоўваецца ў час лоўлі рыбы'. Імаверна, ад *папусціць* 'паслабіць' ці 'дазволіць', параўн. укр. *попускати* 'паслабіць' і 'дазваляць', рус. *попускать* 'дазваляць', славац. *popustit* 'паслабіць' і пад.

Попушкі 'пупышкі (люб., Сл. ПЗБ). Гл. *пату́ха*.

Попуха 'нізка лістоў тытуню' (ТС). Гл. *пату́ша*.

Попыт 'патрабаванне на рабочую сілу, тавар, патрэба' (ТСБМ, Гарэц., Байк. і Некр.), укр. *попит* 'запатрабаванне (тавару, асобы), патрэба; папулярнасць', польск. *poput* 'запатрабаванне (тавару, асобы), патрэба, папулярнасць'. Насуперак Банькоўскаму (2, 702), які лічыць польск. *poput* калькай ням. *Nachfrage* 'те', можа разглядацца як самастойнае славянскае аддзяяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* і семантыкай выніковасці дзеяння ад *пытацца* (гл.), як і шэраг падобных утварэнняў, параўн. *пабо́р*, *падо́так*, *пако́ўпка*, рус. *побор*, *поко́ўпка*, *подо́ать*, польск. *popór*, *podatek*, ст.-польск. *pokup*, *poplat*, *podaz*, чэш. *poptávka*, славац. *poplatok* 'плата, збор', славен. *poprašanje* 'запрос, пытанне, апытванне', *poplača* 'заробак', *popust* 'зніжка', якім адпавядаюць рознапрыставачныя, у тым ліку беспрыставачныя формы з ням мовы: *Kauf* 'пакупка', *Lohn* 'заробак', *Befrage* 'запрос', *Unterlass* 'зніжка' і інш. У першасным значэнні *попыт*, імаверна, азначала 'запытанне, распытванне пра належнасць тавару'.

Пор 'галоўка цыбулі' (Сцяшк. Сл.), *пора*: *пайшла ў гарод на салеру і пору* (Наша Ніва, 2002, 20 верас.). Звычайна абазначае 'цыбуля-пары, Allium porrum L.', параўн. польск. *por*, чэш., славац. *pór*, што з лац. *porrum* і *porrus* 'те'.

Пора 'маленькая адтуліна на скуры, сівавіна, кіпра' (РБС). Запазычана ў славянскія мовы, у тым ліку іншыя еўрапейскія з лац. *porus* < грэч. *πόρος* ' шлях праз нешта, праход' (Махэкі, 384), магчыма, праз ням. *Pore* 'маленькая адтуліна на скуры' (Сной, 472), рус. *пора*, польск. *pora*, чэш. *pór*, славен. *pora* 'те', літ. *porà* 'те'. У беларускай, імаверна, праз рускую, дзе праз нямецкую (з XVIII ст.) (Фасмер, 3, 328; Цыганенка, 318). Роднаснае лац. *porta* 'вароты', *portus* 'порт, гавань' (Цыганенка, 318).

Порад 'радавая спадчына' (Варл.). Да *род* (гл.).

Пбрах₁ ‘пыл’, ‘парушынка’, ‘прах’ (Нас., Нік., Уладз., Байк. і Некр.; круп., Сл. ПЗБ), укр. *póroх* ‘те’, рус. дьял. *póroх* ‘те’, польск. *proch* ‘пыл’, *prochu* ‘астанкі’, славац. *prach* ‘пыл’, чэш. *prach* ‘те’, славен. *prah* ‘пыл’, *prh* ‘пыл; попел’; ‘плесня’, серб.-харв. *práh* ‘те’, балг. *prax* ‘пыл, парашок’, макед. *прав* ‘те’, ст.-слав. *прахъ* ‘те’. Прасл. **porxъ* ‘пыл’, вытворнае ад варыянтнай асновы **porx-* / **pъrx-* / **pъrx-* < i.-e. **pers-* / **porso-* ‘марасіць’ > ‘пырскаць’, ‘дробна сыпаць, абсыпаць’, прадстаўленай таксама ў *персць* ‘шчопаць’ (гл.), рус. дьял. *персть* ‘пыл, прах, зямля’, укр. *персть* ‘зямля’, балг. *пръст* ‘зямля, попел, прах’. Гл. *пёрскаць, паракня, паракно*. На падставе славен. *prh* ‘пыл’ Сной₂ (573) супрацьпастаўляе прасл. **pъrxъ*, якое звязваецца з **pъrati* ‘ляцець’, што неабавязкова, гл. Куркіна, *Этимология—1994—1996*; 199.

Пбрах₂ ‘выбуховае рэчыва’ (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Бес., Нас., Байк. і Некр., Сл. ПЗБ), укр. *póroх*, рус. *póroх*, польск. *proch* (*strzelniczy*), запазычанае літ. *pārakas* ‘те’. Тэрміналагізаванае ўтварэнне на базе *порах₁* (гл.) з поўнагалоссем, што не ўласціва паўднёваславянскім мовам; звязана з дамешкай у склад выбуховага рэчыва вугальнага пылу, парашку. У ст.-бел. з XVI ст., у рус. сустракаецца з канца XVI — пачатку XVII ст. (Чарных, 58; Цыганенка, 319—320).

Пбраца, пбраца ‘працаваць у хаце, па гаспадарцы’ (нараўл., Арх. ГУ; Сл. Брэс., Ян., ТС; брагін., Нар. словатв.), ‘корпацца’ (Мат. Гом.), *пбраце* ‘работа на гаспадарцы’ (Ян.). Прасл. **porati se* ‘знаходзіцца ў руху’, параўн. укр. *póratися* ‘працаваць, гаспадарыць, прыбіраць’, польск. *porać się* ‘клапаціцца, круціцца ў працы, рабіць старанна і доўга’, чэш. *páratí se* ‘рабіць чорную, брудную работу’, чэш. дьял. *párat se* ‘капашыцца, працаваць павольна’. Казлова (Регионализмы, 11) выводзіць з прасл. дьял. **porati* ‘дзеінічаць, рабіць’, рэканструяванага на базе н.-луж. *poraś* ‘прывесці ў рух’ (Трубачоў, Серболуж. сб., 168); параўноўваюць з рус. *отпор* ‘адпор, супраціў’, *порно́й* ‘моцны, здаровы’, што ўзыходзіць да **perti* (гл. *перці*), гл. Шустар-Шэўц, 2, 1134. Куркіна (Этимология—1994—1996, 53) выводзіць з **porati*, ітэратыў да **porti* ‘пароць’ з далейшым развіццём ‘нешта рабіць, займацца, корпацца’, што падаецца больш верагодным. Бань-

коўскі (2, 703—704) польск. *porać się* ‘працаваць па дому’ лічыць запазычаннем з усх.-слав. Гл. таксама *поркаца, поркаць*.

Пбрва ‘разрыў’, ‘разрыў унутраных органаў ад вялікага напружання’, ‘надрыў’ (Нас., Байк. і Некр., Юрч. Выгв.), *пбръвнча* ‘цяжар’ (Юрч. Выгв.). Аддзяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* з семантыкай выніковасці дзеяння. Да *рваць* (гл.).

Пбркаца ‘корпацца, капацца ў чым-небудзь’, ‘рабіць марудна’, ‘марудна збірацца’ (ТСМБ, Нас., Байк. і Некр., Шат., Касп., Бяльк.), ‘ухаджацца (па гаспадарцы)’ (Ян.), ‘варушыцца’ (петрык., Мат. Гом.); сюды ж *пбрка, паркач* ‘няўмелы, гультай’ (міёр., 3 нар. сл.). Гл. *пбраца, поркаць*.

Пбркаць ‘тыкаць, пароць’ (ТСБМ, Нас., Шат.), ‘калупаць’, ‘рыць, рыцца’ (Янк. 3, Нас.; брасл., Сл. ПЗБ), ‘ныраць’ (ельск., Мат. Гом.), ‘падкопчаць бульбу, не вырываючы націння’ (в.-дзв., Сл. ПЗБ). Імаверна, утворана з экспрэсіўным суфіксам *-к-* ад *пбраць, пбраца* (гл.), магчыма, аналагічнае да *торкаць* (гл.) ‘капаць, калупаць, тыкаць’, параўн. гукапераймальныя варыянты **prk-* / **trk-*, для якіх зыходным падаецца семантычнае тлумачэнне Сноя (684) ‘удар аб нешта цвёрдае’. Гл. *пбркаца*.

Пбрплік, экспр. пра малога, недарослага (шарк., Цыхун, вусн. паведамл.). Да *пбрпліца* (гл.), гл. таксама *побрпък* ‘те’.

Пбрскаць ‘фыркаць, як конь’, ‘паказваць незадавальненне’, ‘чыхаць’, ‘фыркаць са смеху’ (Касп., Нас., Байк. і Некр.; віл., беласт., Сл. ПЗБ), *порс!* — для перадачы фыркання, чыхання і пад. (Нас.). Прасл. **pъrskati*, утворанае ад гукапераймання з асноўнай семантыкай ‘пырскаць; фыркаць’, што адлюстравалася ў варыянтнай аснове **porx-* / **pors-* / **pъrsk-* (Куркіна, *Этимология—1994—1996*, 48), параўн. укр. *pórskati* ‘те’, рус. *pórskati* ‘пырскаць’, ‘фыркаць са смеху’, польск., в.-луж. *porskać* ‘фыркаць, пырскаць’, н.-луж. *porskaś* ‘те’, чэш. *prskati* ‘те’, славац. *prskat* ‘те’, *prchat* ‘крапіць’, славен. *prhati* ‘пырскаць’. Роднасныя і.-е. формы — літ. *pūrst* ‘пырх’, *pūrstas* ‘слінная пена’, *purkiti, purkšti* ‘фыркаць, пыркаць, імжэць’, лат. *pūrkāt* ‘фыркаць, пырскаць, імжэць’, ст.-ісл. *fors* ‘вадапад’, хец. *pappars* ‘пырскаць, апырскаць’, ст.-інд. *pr̥sat-* ‘кропля’, тахар. А, В *pārs-* ‘пакрапіць’, што ўзыходзіць да і.-е. **pers-* / **porso-* ‘марасіць’ > ‘пырскаць’, ‘дробна сыпаць, абсыпаць’ (Фасмер, 3, 333; Бязлай, 3, 119; Сной, 496; Шустар-Шэўц, 1137).

Пёрскі ‘хуткі, жвавы’ (ТСБМ, Некр.), ‘гарачы, прыткі’ (слонім., Арх. Бяльк.), ‘запальчывы’ (калінк., Мат. Гом.), ‘які балюча рэагуе на заўвагі ці парады’ (докш., Янк. Мат.; Янк. 1, Шат., Ян.), ‘наравісты (пра жывёлу)’ (чэрв., Сл. ПЗБ), *пёрскі* ‘хуткі’ (Мат. Гом.). Хутчэй за ўсё, да *пёрскаць* (гл.) пад уплывам семантыкі ‘незадаволена рэагаваць’; ‘фыркаць’, што суадносіцца і са значэннем ‘пырхаць’, параўн. літ. *pirst* ‘пырх’, укр. *пёрскій* ‘хуткі, жвавы (пра каня)’, *пёрскій* ‘тс’, гл. ЕСУМ 4, 528.

Порт₁ ‘прыстань, месца для прыходу і стаянкі караблёў’ (ТСБМ, Ласт.); ст.-бел. *портъ* ‘тс’ (з XVI ст.), што, паводле Булькі (Лекс. запазыч., 122; Запазыч., 253), са ст.-польск. *port* (з 1471 г.), якое ад лац. *portus* ‘тс’ (Банькоўскі, 2, 706). Не выключана другаснае запазычанне праз рус. *порт* з ням. *Port* або франц. *port* ‘тс’.

Порт₂ ‘льняная, канапляная або баваўняная тканіна ці пражка’, ‘тканіна з ільняных ці пняковых нітак’ (ТСБМ, Нас., Уладз., Шат., Касп., Сл. ПЗБ, ТС), ‘кудзеля, чэсаная напалам — воўна з лёнам’ (Бяльк., Байк. і Некр.), ‘пах ад гарэлага адзення з лёну’ (Нас., Байк. і Некр.), ‘рэшткі спаленай аначкі’ (Скарбы), ст.-бел. *портъ* ‘тканіна; адзенне’: *портъ царскыи* (Альтбаўэр, 165), сюды ж *портныи*, *портавы* ‘парцяны’ (хойн., Мат. Гом.; Байк. і Некр.), *пёрця* ‘бялізна’ (гродз., шчуч., Сл. ПЗБ), *пёрце* ‘тс’ (Сцяшк. Сл.); параўн. укр. *порт* ‘канапляная або льняная нітка ў ваўнянай тканіне’, рус. *порт* ‘ільняная або баваўняная тканіна’, ст.-рус. *пъртъ* ‘кавалак тканіны; шматок; пялюшка’, польск. *part*, *parc* ‘адрэз тканіны на адзенне’, славен. *přt* ‘кавалак палатна; прасціна’, харв. *přt* ‘адзенне з лёну’, серб. *přten* ‘ільняны’, балг. *pъртушина* ‘панашаныя апранахі’, ст.-слав. прыгъ ‘кавалак палатна’. Прасл. **pъrtъ* выводзяць з **portī* ‘пароць’ (Фасмер, 3, 334); можа разглядацца як аддзяяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *no-* з семантыкай выніковасці дзеяння ад **rūti* > **ryti* / **rъvati* > **po-rъtъ* ‘тое, што адрэзана, адарвана’ > ‘тканевы адрэз, шматок’. Першасным для *порт* можна дапусціць значэнне ‘адрэз сукна’, ці, як падае Сной (511), — ‘адарваны кавалак тканіны’. Малаверагодна роднаснасць з літ. *spartas* ‘завязка’ і грэч. *σπίρτος* ‘расліна, з галін якой скручвалі вяроўкі’, параўн. Бязлай 3, 130.

Портгачка ‘зрэбны, палатняны ніз у кашулі’ (баран., ваўк., Сл. ПЗБ), *пёртычка* ‘прарэх у сарочцы’ (бабр., КЭС). Звязана з

назвай тканіны *порт* (гл.) і матывывана значэннем ‘кроіць, разразаць’, адсюль значэнне ‘прарэх’.

Порткі мн. л. ‘штаны, летнія штаны’, ‘нагавіцы з саматканага сукна’, ‘гаці’ (ТСБМ, Сцяшк. Сл.; гродз., зах.-мін., ДАБМ, к. 326; Мал., Малч., Касп., Сл. ПЗБ, Ласт.), ‘кальсоны’ (Мат. Гом.), ст.-бел. *порты* ‘шаты, адзенне’: *и подрал мордохай порты свои* (Альтбаўэр, 159), *поръты* ‘назва для сподніх палатняных штаноў’ (Сл. Скар.), рус. *порткі* ‘тс’, польск. *portki*, *porciaki*, *porty*, *portasy* ‘мужчынскія звычайныя штаны’, ‘шырокія штаны’, ‘абы-якія мужыцкія штаны’, ‘шляхецкія штаны мясцовага крою, у адрозненні ад замежных’, ‘два камлі дрэва з аднаго кораня, вілы’, ‘сцёгны нагі’. Усходнеславянскае ўтварэнне ад *порт₂* (гл.); адсюль, хутчэй за ўсё, шорк. *pyrty* ‘зношанае, парванае адзенне, лахманы, шмаццё’. Аг.-польск. *portki* лічыцца запазычаннем з усх.-слав., бо замест **partki* Банькоўскі (2, 706) адзначае з’яўленне польск. *portki* ў XVI—XVIII стст. Мабыць, *порты*, *порткі* ў першасным значэнні ‘сшытыя два кавалкі порта без дадатковага крою’ з выразнай канатацыяй ‘простае адзенне’, ‘адзенне простага чалавека’, параўн. рус. дыял. *пёрты* / *порткі* ‘сшытае палатно, сшыты порт’, ‘шматы’, польск. *portka* ‘доўгі і вузкі мяшэчак, падобны да калашыны’: *pszenica w portkach*.

Поруб₁ ‘сутарэнне’ (Гарэц.), рус. *пёруб* ‘калодзежны зруб’, ‘яма, каталажка, вязніца, астрог’, польск. *porębina* ‘сцены, што акружаюць кош у млыне’. Аддзяяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *no-* з семантыкай выніковасці дзеяння, хутчэй за ўсё, да прасл. **rōbiti* ‘сячы, высякаць’. Ст.-польск. *porubie* ‘вязніца’ без насавога галоснага можа быць усходнеславянізмам ці чэхізмам, параўн. польск. *raqbać*. Паводле Зубатага (Зубаты, Studie, 1, 360—363), чэш. *ruby* ‘кавалкі, акрайкі тканіны’, *obruba* ‘верхняя частка калодзежа’, ‘кром стала’ звязаныя з шырокім значэннем ‘край, кром’, параўн. таксама славен. *parōbek* ‘узлесак, край лесу’. Адсюль *поруб* магло азначаць: ‘забудова ці памяшканне на ўскраіне, збоку’, ‘сумежнае памяшканне’ ці ‘яма, падобная на зруб калодзежа, што служыла вязніцай’.

Поруб₂ ‘парубка’ (добр., Мат. Гом.), рус. *порубка* ‘патаемная высечка лесу’, польск. *poręba*, *porqb*, *poręb* ‘месца ў лесе, дзе высякаюць дрэвы’, ‘гай’, ‘пасечаныя на дрэвы дрэвы’, *porębisko*,

porębowisko, poręb 'месца пасля вырубкі лесу', 'агароджанае месца ў лесе для пасекі', славац. *porub* 'парубка лесу'. Ад дзеяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *po-* з семантыкай, выніковасці дзеяння ад *рубачь* (гл.) < прасл. **rōbati*.

Поруч 'побач, поплич, рука пры руцэ' (ТСБМ, Гарэц., Др.-Падб., Байк. і Некр., Мал.; слонім., Арх. Бяльк.; навагр., Сл. ПЗБ; ТС, Шат., Федар.), *паручкі* 'тэ' (Шат.), укр. *пору́ч* 'тс', ст.-польск. *porącz* 'побач, у адзін рад'. Адвербіялізаваны назоўнік, утвораны пры дапамозе прыстаўкі *po-* ад назоўніка *рука* са значэннем месца адносна ўтваральнага слова **porōkjь* < **po-rōka* даслоўна 'які знаходзіцца каля рукі, пад рукой' альбо 'апора, памагаты', параўн. *пору́чань* 'брусок пры лесвіцы, уваходзе, дзвярах, за які трымаюца рукамі, парэнчы' (ТСБМ), рус. *порука, поручательство* 'падтрымка', польск. *poręcz* 'падпора для рук, выступ, рэйка, па якой пасоўваецца рука пры хадзьбе па сходках', славац. *poruke* 'побач, пад рукой'. Гл. таксама *побач, поплич*.

Пору́чні 'апора для рук, парэнчы' (ТСБМ). З рус. *пору́чни*, параўн. адпаведнік для апошняга *поручы* 'тс' (Некр. і Байк.).

Порх 'калодачка для гульні, падобнай на хакей': *кочалі порха коцубою* (ТС). Няясна.

Порхаўка, порхалка, порхыўка, пурхаўка 'шарападобны грыб, мякаць якога, высухаючы, пераўтвараецца ў цёмны пыл, *Lycoperdon gemmosum Batsch*' (ТСБМ, Нас., Янк. БП, Сцяшк. Сл., Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк., Байк. і Некр., Сержп.; слаўг., гарад., Яшк.; Ласт, Станк., Шат., ЛА, 1), *порхва* 'тс' (Сцяшк. Сл.; стаўб., бераст., Яшк.), *пору́хаўка* (маст., жыт., Яшк.), укр. *пору́хавка, порховка*, рус. дыял. *пору́ховка*, польск. *porchawka* 'тс', в.-луж. *porchawa*. Прасл. **ryxhawnьka*, вытворнае ад **ryxhawnь(jь)* 'які ператвараецца ў пыл' (ЕСУМ, 4, 532), што ўзыходзіць да асновы **ryxh-//porx-*, якой уласціва шырокая семантыка 'пыл', 'цвіль', 'пурскаць', 'пырскаць', 'кідаць', 'сыпаць'. Параўн. балг. *търхова гъба* '*Lycoperdon bovista*' (БЕР, 5, 10). Варыянт пераноснага ўжывання з поўнагалоссем — *пору́хоўка* 'рыхлы, тоўсты чалавек' (ТС), гл. *порах*; у польск. — нерэгулярнае развіццё **ryxh-* з лабілізацыяй пасля губнога.

Порцыя 'пэўная колькасць чаго-небудзь' (ТСБМ), 'луства хлеба' (Нас.), 'чарка' (Дразд.; Нас.; пін., Сл. ПЗБ), 'частка' (Ласт.),

пору́ца 'тс' (Федар.; Шат.), 'шклянка; невялікая шклянка на гарэлку' (бязроз., Сл. ПЗБ; палес., 3 нар. сл.). Параўн. рус. *порция* 'пэўная колькасць, доза', 'чарка гарэлкі'. Лацінізм, ад лац. *portio* 'частка', у Ластоўскага (Ласт., 513) адзначаецца як запазычанне з франц. Імаверна, звязана з аптэкарскай тэрміналогіяй, адсюль магло засвоіцца непасрэдна з лаціны.

Порч 'школа; псаванне', м. р. або ж. р. (ТС; петрык., Мат. Гом.; Юрч. Вытв.), *пору́ча* 'тс' (беласт., Сл. ПЗБ; ТС). Укр. *пору́ча*, рус. *пору́ча* 'тс' выводзяць з *спорты́ти, порти́ть* 'псаваць' (ЕСУМ, 4, 533; Фасмер, 3, 337), сюды ж польск. *parcieć* 'сохнуць, вянуць (пра садавіну і гародніну)' і 'прарастаць у вільгаці і цяпле', што дазваляе рэканструяваць прасл. **pr̥titi* 'псаваць'. Сувязь з *пору́ць* (гл.) (Міклашыч, 243; Фасмер, 4, 335) непрымальна. Імаверна, роднаснае да *прэлы, спёрты, заперці, запор* (гл.). Параўн. ст.-рус. *пр̥тити* 'патраціць, не захаваць', славен. *pr̥titi* 'пакаваць'. Сной (512) звязвае апошняе з *порт* 'тканіна, перавязь' (гл. *порт*₂). Параўн. таксама літ. *piūsti* 'гниць', *piūtiti* 'трасці, боўтаць', *perėti* 'выседжваць птушанят'. Корань захаваўся ў **za-ryt-ькь*, параўн. укр. *за́порт*, польск. *zapartek* 'яйка-баўтун', 'тухлае, сапсаванае яйка', параўн. рус. *испорченное (яйцо)*; адсюль першаснае значэнне 'тое, што сапрэла, сапсавалася ў закрытай прасторы'.

Пору́ша 'адходы ад воску' (паст., Сл. ПЗБ). Не зусім ясна. Хутчэй за ўсё, звязана з *порушы* 'парша' (гл.), параўн. польск. *parch* 'лускавінка, струп', што ўзыходзіць да **ryxь* ад **ryxhōti* 'лушчыцца', параўн. Банькоўскі, 2, 500. Параўн. *парх* (гл.).

Пору́шань 'дэталі рухавіка, помпы, кампрэсара' (ТСБМ). Як тэхнічны тэрмін, імаверна, з рус. *порушень* 'тс'. Праабражэнскі (2, 111) звязвае з семантычным гняздом рус. *пору́хатъ* (гл. таксама КЭСРЯ, 357), можа, у сувязі з функцыяй помпы ці распыляльніка, што, аднак, няпэўна. Трубачоў у Фасмера (3, 337) не бачыць падстаў аддзяляць ад *порушень* 'сялянскі абутак з аднаго кавалка скуры', гл. *пору́шні*. Можна выказаць здагадку пра зыходнае **порушень*, што ад *рухаць, рухацца*, параўн. варыянтныя назвы абутку рус. дыял. *пору́шень / пору́шень / поро́шень*. Адсюль варыянт *пору́шань* як дэталі рухавіка, звязаны з рухам, а не з распырскваннем. Параўн. бел. *пору́ханы* 'ўзняты, патурбаваны', *пору́хлівы* 'рухлівы, хуткі', *пору́шэца* 'рухацца з месца'.

парушыць ‘крануць, зрушыць, пасунуць’ (Байк. і Некр.), славен. *porušenje* ‘тачэнне’ і ‘тачылка’. Тады **po-rix-ěny* ‘тое, што рухаецца, соўгаецца, хутка працуе’, параўн. літ. *rušus / ruošus* ‘дзеіны’, *raūsti* ‘рыць, капацца’, лат. *rušināt* ‘те’, *ruoss* ‘рухлівы, спраўны’, нова-в.-ням. дыял. *ruscheln* ‘хутка працаваць’.

Поршаўлі мн. л. ‘грузды’ (Сцяшк. Сл.). Імаверна, роднаснае да *порхаўка* (гл.), звязанае з *порхлы* ‘рассыпісты’ ці з іншымі значэннямі слоў з аднаго гнязда з каранем *порх-* / *порс-*, такімі, як ‘сыпаць, кідаць’, ‘прарастаць’, ‘выскоккаць’, ‘даваць парасткі’, ‘лушчыцца’, параўн. рус. дыял. *пориши* ‘высыпка прышчоў на твары’, чэш. дыял. *perša* ‘рабацинне’ (Мяркулава, Этимология—1970, 154). Магчыма, балтызм, параўн. літ. *purslas* ‘пеністая сліна’, *puīsti* ‘разбухаць’ і пад.

Поршні мн. л. ‘абутак з кавалка ялавай або свіной сырамятнай скуры’ (ТСБМ, Анім.), рус. *пориши, поруши* ‘абутак, зроблены з загнутага кавалка скуры з поўсцю’, ‘гатунак абутку з адрэзанага кавалка скуры, сандалі’, *порошень* ‘те’. Не зусім ясна. Фасмер пагаджаецца з Сабалеўскім (Фасмер, 3, 337), выводзячы слова ад *порт* > *порчи* > *пориши* (гл. *порт*₂); Вахрас (Наим. об., 161) збліжае рус. і бел. *пориши / пориши* з *порхлы / порхлы* ‘рыхлы, мяккі’, што падаецца семантычна далёкім, аднак уключае названыя словы ў шырокае гняздо прасл. **r̥rx̥* ‘россып; бухматасць’. Малаверагодным падаецца старажытнае германскае запазычанне, бо падабенства (гл. Лявіцкі, 2, 98) прасочваюцца ў ням. *Borste* ‘шчацінне, шчэць’, дзе другую частку слова можна звязаць з *Riester* ‘кавалак скуры для рамонту абутку’, дац. *ros* ‘абрэзкі’, нарв. дыял. *rus* ‘шкарлупінне, скурка’, ст.-ісл. *holdrosa* ‘мяса са скурай’, ням. *rauh* ‘шурпаты, грубы, неапрацаваны’, англ. *rough* ‘те’, ст.-англ. *rūh* ‘пакрыты валасамі’. Тады *пориши* — утварэнне з прыстаўкай *но-* ад **-rug-* / **-r̥yg* > **-ruz-* / **-r̥z-* > **-rus-* / **-r̥s-*. Паводле Краўчука (Бел.-укр. ізал., 37), рус. *пориши* ‘від прымітыўнага абутку’ разам з *боршні* ‘чаравікі з аднаго кавалка скуры без падэшваў і абцасаў’ праз рус. смал. *борені* ‘скураныя пасталы’, бел. *барсні* ‘лапці з пняковых вяровак’ узыходзяць да *барсаць* (гл.).

Поршы мн. л. ‘парша’ (Шат.; лях., Сл. ПЗБ), ‘парша, шалуды’ (Байк. і Некр.), ‘перхаць’ (Юрч. СНЛ), сюды ж *пархаты* ‘што мае паршу; вашывы, які чэшацца’, рус. дыял. *перх* ‘перхаць’,

польск. *parch*, каш. *pr̥r̥x*, н.-луж. *parch* ‘кароста’, славен. дыял. *pr̥h*, параўн. таксама лац. *porgō / porrīgō* ‘струп, перхаць’. Першаснае значэнне ‘тое, што сыплецца’, прадстаўленае ў роднасных *порскаць / пырскаць* ‘кідаць, сыпаць, цярушыць’ (Мяркулава, Этимология—1970, 153, 154, 170). Вытворнае ад прасл. **r̥rx-* > **r̥rx-* > **porš-*, гл. *перхаць*.

Порэзь ‘рэзь у трыгубіцы’ (ТС). Відавочна, з *но-рэзь* < *рэдкі* (гл.).

Посад ‘посуд, пасуда’ (беш., Касп.). Відаць, з *посуд*, дыялектная мена у > а (Карскі, 1, 247), хаця магчыма кантамінацыя з маёмасным паняццем, параўн. польск. *posiad, posiadlo* ‘маёмасць’.

Посадзь ‘від падаткаў у ВКЛ з 1484 г.’, ст.-бел. *поседь, посьдъ*, укр. *посідь*, польск. *posadz* (з 1632 г.) ‘те’. Няма падставы меркаваць, што слова прыйшло з літ. *posėdis* ‘те’ (так Яблонскіс, гл. Непакупны, Мовознаўство, 1970, 6, 30; Лаўчутэ, Балтызмы, 94), хутчэй, наадварот: утварэнне пры дапамозе прыстаўкі **po-* (гл. *но-*) ад караня **sėsti* < **sėditi* з семантыкай ‘уласнасць, маёмасць, набытак’, параўн. *посєци* ‘сесці, заняць месца; атрымаць’ (ТС). Паводле ЕСУМ (4, 535), укр. *посід* ‘уласнасць, валоданне’ — калька з польск. *posiadać* ‘мець, валодаць’, што ўзнікла на базе лац. *possideo* ‘валодаю, маю’, роднаснага *posiadać* ‘сесці, заняць месца’, што, паводле Банькоўскага (2, 711), калькуе ням. *besitzen*; фанетыка пад уплывам *посадзіць / posadzic*, параўн. таксама славац. *posadmít* ‘ахапіць, завалодаць’. Прыстаўка *на-* (*но-*, *по-*) часта ўжываецца для ўтварэння назваў аплаты — бел. *паземічына*, рус. *подать*, польск. *pogłównie*, славац. *poplatok* ‘абавязковая плата’. Параўн. *посаг, посах*₂ (гл.).

Посарам ‘сарамнавата’ (Нас.), параўн. укр. *посоромити* ‘выставіць на сорам’, польск. *posromić* ‘зняважыць, зняславіць, выставіць на сорам’, ст.-польск. *posromać* ‘прысароміць’. Адвербіялізаванае ўтварэнне ад *посароміць* ‘пасараміць; зняславіць’, гл. *сорам*. Падобным чынам у кантэксце адвербіялізаваўся польск. *wstyd* ‘те’. Прыстаўка *но-* надае значэнне меншай ступені праяўлення якасці, параўн. *но-мала* ‘малавата’, *но-многа* ‘мнагавата’, *но-ценко* ‘танкавата’ (Нас.).

Посах₁ ‘доўгі кій, на які апіраюцца пры хадзьбе; жазло святара’ (ТСБМ), *посох* ‘кіёк, палка’, ‘прылада, якой палюхаюць і

заганяюць рыбу ў сетку' (ТС), ст.-бел. *посохъ* 'кій' (Сл. Скар.), укр. *посох*, рус. *посох*, ц.-слав. *посохъ*, ст.-слав. *посохъ* 'тс'. Вытворнае ад **soxa* 'расоха, разгалінаванне', што дае падставы рэканструяваць першаснае значэнне 'палка з загнутым канцом' (Праабражэнскі 2, 113), Гл. *сахá*.

Пóсах₂, *пусóх* 'яйка (наседжанае)' (хойн., Мат. Гом.). Відавочна, таго ж паходжання, што і *пасаг* (гл.), рус. *посаг*, польск. *posag*, чэш. *posah* 'тс'. Насуперак прынятай этымалогіі, якая ўзводзіць *пасаг* да **sōg-os*, што звязана з літ. *sėgti* 'прышпільваць, далучаць' (Махэкі, 385; Фасмер 3, 338), мэтазгодна ўзводзіць да прасл. **sēditi* > **sēsti*. У Брукнера (432) побач з усходнеславянскім *посаг* 'месца, дзе маладая сядзіць падчас шлюбнага абраду' адзначаецца і варыянт *посад*, што лічыцца другасным, памылковым. Тым не менш, *посаг* і *посад* могуць быць варыянтамі адной формы, параўн. укр. *осуга* 'асадак', рус. *осажать* 'асядаць (пра асадак)', вытворнае ад дублетных форм **sieg-* / **sied-* і **sqg-* / **sad-* (Анікін, Этимология—1983, 48), сюды ж ц.-слав. *посагати*, ст.-рус. *посагати* 'выходзіць замуж'. Такім чынам, гэта аддзяяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* ад **sēsti*. Форма *посох* — вынік гіперправільнага окання ў корані *-саг-*. Гл. *пасаг*. Відаць, не мае падстаў меркаванне Кліменкі (Язык, слово, действительность, 1, 139), якая звязвае *посах* 'яйка (наседжанае)' з рэліг. святам *Пасха* і магчымымі трансфармацыямі гэтай назвы.

Пóсвет, *посвѣт*, *посвѣт*, *посвѣт* 'камінок пры печы' (ельск., Хрост. дыял.; мазыр., Шн. 3), 'лучнік, жалезная рашотка, дзе гарэла лучына, асвятляючы хату' (Эрэм., Нікан., ТС; лун., Шатал.), *посвіт* 'лоўля рыбы на святло' (нараўл., Мат. Гом.), укр. *посвіт* 'святло, агонь', рус. пск., цвяр. *посветец* 'лучнік', польск. дыял. *poświat*, *poświt* 'асвятленне пры лоўлі рыбы'. Утварэнне з прыстаўкай **po-* ад **svētiti* са значэннем выніку дзеяння; у польскай — з палескіх ці ўкраінскіх гаворак. Гл. *свет*, *свяціць*.

***Пóсвістал₁**, бязр. *посвистол*, *посвистол*, брэсц. *посвистэл* 'свісток', 'распуснік' (Сл. Брэс., Шатал.), *посвісцёл* 'дудка, жалейка' (Арх. Бяльк.), *посвісцёлка* 'тс', 'свісток' (Сцяшк. Сл.), *посвістушка* 'тс' (Нас.). Аддзяяслоўная назва прылады ці выканаўцы дзеяння, утвораная пры дапамозе прыстаўкі *по-* і суф. *-л-* ад *свістаць* (гл.). Мадэль, якая часта сустракаецца ў антрапонімах —

мянушках і прозвішчах, параўн. рус. *посмотрил* 'той, хто падгледзеў', *пострелил* 'той, хто стрэліў' (Анамасцікон, 59), польск. *Pomagiel* — прозвішча ад мянушкі са значэннем 'памагаты, памочнік', чэш. *Pospíšil*. Значэнне 'распуснік' аналагічнае польск. *fujara* / *fujarka* 'дудачка, жалейка' і *ten fujara* 'расцяпа, недарэка'.

***Пóсвістал₂**, *посвистол* 'дуднік лясны, *Angelica silvestris* L.' (ТС), назва матываваная формай сцябла, што нагадвае дудку ці свісток. Да *посвістал*, (гл.), *свісцель*.

Пóседам: *сядзець поседам* 'доўга, не ўставаючы, сядзець' (ТСБМ). Ад *пасядзець*, *сядзець* (гл.), параўн. польск. *posiad* 'прысест, пасяджэнне'. Экспрэсіўнае ўтварэнне тыпу *подбегам бегчы*, *поедам есці* і пад.

Пóсеўка 'посцілка'. Імаверна, звязана з сумежнымі функцыямі кавалка тканіны, у тым ліку выкарыстанне для пасеву (яго па даўжыні завязвалі на плячы, ствараючы на баку кішэнь для зерня). Адсюль, магчыма, *посеўка* 'кавалак палатна, які можна было пасцяліць ці выкарыстаць для пасеву', параўн. польск. *posiewnica*, *siewnica* 'сеўнік'.

Пóсець 'хвароба, пошасць' (ТС). Імаверна, першаснае *посецць* ці *поседзь* (у фанетычным запісе слова адбілася аглушэнне канцавога зычнага) ад *посэсці* 'набыць' (ТС), параўн. польск. *posiadać* 'мець пры сабе', адсюль *посецць* / *поседзь* 'набытая хвароба'; падобным чынам славен. *nahod* 'хвароба' 'тое, што найшло, з'явілася'. Тады да *сесці*, *сядаць* (гл.). Параўн. таксама славен. дыял. *pošast* — тое, што і *nahod* 'хвароба, запаленне, на-смарк, катар', аналагічна, як і *пошасць*, утворана ад **pošediti*, таксама каш. *pošedto* 'зараза' (Куркіна, Диал. структура, 171). Не выключана таксама, што гэта эўфемізм ад **sěť* 'госць', параўн. рус. *посетить* 'наведаць', ст.-сл. *посѣтити* 'тс'.

Пóсік 'надуты мачавы пузыр свінні, якім гуляюць дзеці, альбо з якога робяць капшукі' (гродз., Мат. АС.; Бір. Дзярж.; Сцяшк. Сл., Шат., Сл. ПЗБ, Скарбы), драг. *посюх* 'тс' (Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.), 'мачавы пузыр' (Клім.), 'канал ад мачаваго пузыра' (Сержп. Грам.); параўн. таксама рус. сіб. *посик* 'вонкавы мачавод самца', чэш. *posek* 'палавы член быка', славац. *pasek* 'тое ж у быка, каня, барана'. Аддзяяслоўнае ўтварэнне ад *сікаць* (гл.) з прыстаўкай *по-* і семантыкай выніковасці дзеян-

ня, даслоўна 'вынік сікання' ці 'тое, што пырскае, сікае'. Версія Махэка₂ (473) аб прасл. **pes-ькъ*, родн. да лат. *pēnis* 'пеніс, чэлес', грэч. *πέος*, *πόσιϋ* 'тс', ст.-інд. *pāsas* 'тс' непрымальная.

Побілка, *побелка*, *побялка*, (*в*)*обілка*, *побілно* 'дужка вядра з вяроўкі, дроту або скручанай лазы' (Янк. 1, Шат., Мат. Гом.; петрык., Шатал.; чэрв., дзярж., Сл. ПЗБ; Байк. і Некр.; карэліц., 3 нар. сл.), 'вяроўка ў калысцы для калыхання рукой ці нагой', 'вешалка ў адзенні', 'почапка ў торбе' (чэрв., пух., Сл. ПЗБ), 'кавалак моцнай сырамяці, што чапляецца да пугаўя' (Варл.), польск. сен. *osilki*, *usilki* 'дужка ў вядры'. З літ. *qšēlė*, *ūsēlė* 'вушка, пятліца' < *qšà* 'вушка ў посудзе, пятля' (Зданцэвіч, LP, 8, 345; Лаўчутэ, *Baltistica*, 6 (2), 201; Лаўчутэ, Балтизмы, 48; Непакупны, *Kalbotyra*, 25 (2), 76). З'яўленне *n-* няяснае, магчыма, пад уплывам *почапка* (гл.). Гл. *вобілка*.

Побсканне 'мужчынскія каноплі, *Cannabis sativa mascula*' (Бярэз., Сл. ПЗБ). Гл. *паскані* 'тс'.

Побскудзь 'нягоднік' (Варл.), 'брыда' (Стан.), 'нечысць' (Байк. і Некр.), *побскудзь* 'гнюс', 'благі чалавек' (стаўб., Сл. ПЗБ). Гл. *паскуда*; сумненні ў традыцыйнай этымалогіі **pa-skōda* (< **poskōditi*, гл. *шчадзіць*, *ашчаджаць*) па семантычных і словаўтваральных прычынах выказвае Банькоўскі (2, 510): мяркуе пра сувязь са стараж.-рус. *кудими*, параўн. *пракуда*, гл.). Саўка (Запісы 23, 55—56) выводзіць з літ. *paskaūdinti* 'выклікаць боль' < *skaudūs* 'балючы, пакутлівы, хворы', чым тлумачыцца таксама варыянтнасць *по-/па-* і "традыцыйная" для балтызмаў альтэрнацыя *с/ш*, што пры ўліку верагоднага ўсходнеславянскага паходжання польск. *paskuda* (Банькоўскі, там жа) здаецца мажлівым.

Побслуга 'прыслуга, наймічка' (Бяльк), параўн. укр. *побслуга* 'служба, паслуга', польск. *posługa* 'выкананне задання гаспадара' і 'служба, чэлядзь, прыслуга', славац. *posluhovat'* 'працаваць прыслугай, гувернанткай', славен. *poslužiti* 'служыць, абслужыць'. Да *служыць* (гл.), як *прыслуга* ад *прыслужваць*. Няясным застаецца словаўтварэнне з націскай прыстаўкай *по-*.

Побслух, 'сведка на судзе ў старажытнасці' (ТСБМ), ст.-бел. *побслухъ* 'тс', сюды ж варыянты з нарашчэннем суфікса *побслух-ачъ*, *побслух-а-тель* (Сл. Скар.), рус. *побслух* 'тс', ст.-рус. *побслухъ* 'тс', польск. *postuch* 'праслухоўванне', чэш. *posluchy* 'выведван-

не, разведка', славац. *postuch* 'тс', ст.-слав. *побслухъ* 'сведка'. Да *слухаць* (гл.) (Фасмер, 3, 340); прыстаўка *по-* нясе семантыку выніковасці дзеяння, даслоўна — *побслух* 'тое, што пачута' ці 'той, хто пачуў'.

Побслух₂ рэліг. 'паслушэнства', 'абавязак манаха ці паслужніка' (ТСБМ, Нас., Байк. і Некр.), ст.-бел. *побслушание*, *побслушенство* 'тс' (Сл. Скар.), укр. *побслух* 'паслушэнства', польск. *postuch* 'тс', 'паслухмянасць', 'абавязак', серб. *побслух* 'тс'. Магчыма, калька з грэч. *ὄλ-ήκοος* 'паслухмяны, падданы, падначалены'. Да *слухаць* (гл.).

Побслух₃ 'чутка, пагалоска' (ТСБМ), рус. *побслух* 'недакладныя звесткі, цёмныя, хлуслівыя чуткі' (Сл. Салж.), ст.-рус. *побслухъ* 'тс', польск. *postuch* 'чутка', у іншых славянскіх мовах семантыка 'слых, магчымасць чуць': чэш. *postuch* 'тс', славен. *posluh* 'тс'. Параўн. *побслух*, (гл.). Да *слухаць* (гл.).

Побслух₄ 'дапамога, палёгка' (Сцяшк. Сл.). Відавочна, фанетычны запіс бел. *побслуг* з фрыкатыўным [y]. Да *побслуга*, *служыць* (гл.). Адрэзанае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* з семантыкай выніковасці дзеяння.

Побсмак 'засаўка ў кубле' (іўеў., Сл. ПЗБ). Фанетычны варыянт да *побсмык* (гл.), што да *смыкаць* 'цягаць, тузаць'.

Побсмык₁ 'прыстасаванне з жэрдак для пашырэння плошчы саней' (лід., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *побсмыкъ* 'тоўстая жэрдка' (1679 г.), польск. *posmyk* 'шост, жэрдка, высокі прамы ствол дрэва', 'элемент розных прыстасаванняў — бараны, драбінаў', ст.-польск. *posmyk* 'тоўстая жэрдка'. Дапушчэнне запазычання з польск. *posmyk* (з XVII ст.) (Булыка, Лекс. запазыч., 98; Запазыч., 254) не мае падстаў. Да *смыкаць* (гл.).

***Побсмык**₂, *побсмук* 'вязка лазовай кары (на лапці)' (ТС), укр. *побсмик* 'вяроўка са ствала маладога дрэва, якою барана прывязваецца да ворчыка і пастромкаў', польск. *posmyk*, *posmycz* 'прывязь, павадок'. Да *побсмыкаць* 'абадраць, наскубці', *смыкаць* (гл.).

***Побсмыч**, *побсмуч* 'чорнагаловік крывасмокавы, *Poterium sanguisorba* L. або *Saguisorba minor*' (ТС); іншая назва *смучай*: ёго зовуць чэрноголоў, а осенью смучай, цялят кормяць; варыянт *смычай* 'асака на мокрых месцах' (ТС). Да *смыкаць* 'скубаць, рваць' (гл.).

Поспа 'пасыпка, мука, якую сыплюць у корм свойскіх жы-вёл' (Касп.), рус. разан. *поспа* 'пасыпка ў корм', ст.-рус. *посъпа*, *поспа* 'збожжа ў зерні', серб. *поспа* 'пасыпка, прысыпка'. Ад (па)сытаць, прасл. **розъра*, па мадэлі *по-* + *зва* < **розъва* ад *зваць*. Аддзеяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* з семантыкай выніковасці дзеяння. Гл. *сытаць*.

Поспал 'разам, побач, сумесна, супольна' (глус., Янк. Мат.: Байк. і Некр.), 'запар' (глус., Янк. Мат.; калінк., 3 нар. сл.), *по-спаль* 'тс', 'папалам' (Гарэц., Др.-Падб., Нас.; віл., Сл. ПЗБ; стол., Сл. Брэс.), *посполь*, *поспіль* 'запар, падрод' (ТС; дзятл., Сцяшк. Сл.), 'скрозь' (ТС), ст.-бел. *посполу* 'разам, супольна, сумесна' і 'побач' (Сл. Скар.), укр. *поспіл* / *поспіль* 'тс', польск. *pospół*, *pospołem*, *pospólnie* 'разам, агулам', ст.-польск. *pospółu* 'тс' (з XIV ст.), н.-луж. *pospół*, *pospółu*, в.-луж. *pospółu* 'тс', чэш. *pospółu* 'тс'. Вытворнае ад **poľ* 'палова' > **sъpoľ* 'палова ад цэлага, род, пол (мужчынскі, жаночы)', параўн. славен. *spol* 'тс'. У першасным значэнні — 'злучэнне дзвюх палавінак разам, спалучэнне, размяшчэнне іх побач', параўн. *супольны* 'агульны'. Адвербіялізаваны субстантыў. Булыка (Запазыч., 255) лічыць ст.-бел. *посполу* запазычаннем з польск. *pospółu*, сумнеўна.

Поспех₁, *поспэх* 'удача ў дасягненні чаго-небудзь', *поспехі* 'добрыя вынікі ў рабоце, вучобе' (ТСБМ., Бяльк., Гарэц., Др.-Падб., ТС), укр. *поспіх* 'поспех', ст.-рус. *поспѣхъ* 'дапамога', 'стараннасць, руплівасць, подзвіг', польск. *pośpiech* 'хуткасць, спешнасць'. Звязана з *поспяшаць* — *поспець* '(з)рабіць хутка, на час, удала'. Адсюль *поспех* у першасным значэнні 'справа, зробленая хутка, спрытна, на час, удала' > 'добры вынік' > 'подзвіг', 'поспех'. Аддзеяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* з семантыкай выніковасці дзеяння.

Поспех₂, *поспяшюк* 'грузік на верацяне, каб яно даўжэй круцілася пры прадзенні; круглае, звычайна металічнае колца, якое надзяваецца ў пачатку прадзіва на верацяно, каб яно стала цяжэйшым і лепш (даўжэй) круцілася' (Бір.; слуц., Нар. словатв.; 3 нар. сл.). Назва прыстасавання, звязаная з *поспяшаць* 'паскараць', гл. *поспэх*.

Пост 'устрыманне ад скаронай ежы', 'перыяд устрымання' (ТСБМ, Шат., Сл. ПЗБ, Бяльк.), 'сама пасная страва' (Шат.). Параўн. укр. *піст*, рус. *пост*, польск. *post*, н.-луж. *spót*, в.-луж.

póst, чэш. *půst*, славац. *pôst*, славен. *pôst*, серб. *pôst*, макед. *post*, балг. *post*, ст.-слав. *постъ*. Сюды ж *поснікаць*, *поснікаваць*, *постуваць* 'тс' (калін. Мат. Гом., ТС), *постуваць*, *постававць* 'пасціць, пасціцца' (Бяльк., Нас., Мат. Гом., Байк. і Некр., Ласт.), *посціць* 'тс' (светлаг., хойн., Мат. Гом.), *поставанне* 'нястачы' (Юрч. СНЛ), *постываць* 'цярпець нястачы' (Юрч. Выгтв.), *посны*, *пасны* 'без мяса і малака; нятлусты', (ТСБМ, Шат., Касп., Бяльк., Ян., ТС, Сл. Брэс.; воран., Сл. ПЗБ), 'цвярозы' (карм., Мат. Гом.), 'худы' (Ян.), 'неўрадлівы (пра глебу)' (в.-дзвін., Сл. ПЗБ), *посніна*, *посніца*, *паснатá* 'пасная ежа' (Шат., Касп.; брасл., Сл. ПЗБ; добр., Мат. Гом.). Старажытнае агульнаславянскае запазычанне са ст.-в.-ням. *fasto* 'пост' (Міклашыч, 260; Фасмер, 3, 340—341; Шустар-Шэўц, 2, 1139), паводле іншых, **postъ* < **postiti se* 'пасціцца' < гоц. *fastan* або ст.-в.-ням. *fasten* 'тс' (Махэк₂, 500—501), параўн. ням. *fest* 'стойкі, трывалы, трывушчы'. Банькоўскі (2, 716) следам за Ліндэ выводзіў з грэч. *ἀλαστός* 'галодны'.

Постаражня, *посторожэнь*, *постаражань* 'вуда, намотаная на рагульку (вілачку)' (карэліц., Янк.1; віц., гом., маг., Браім, Рыбалоўства; саліг., Нар. словатв.), 'таўсцейшая за вуду снасць для лоўлі шчупакоў' (лях., Сл. ПЗБ; ТС), параўн. польск. *postroga*, *nastroga* 'прылада, насаджаная на вуду'. Утворана ад *старажыць* (гл.) пры дапамозе прыстаўкі *по-* і суф. **-én-* / *-ьн-*. Магчыма, існавала прамежкая форма **po-storgjъ* > **постараж*, параўн. *старо́жека* 'вуда-рагулька' (гл.).

Постары 'пажылы чалавек, стараваты' (Сл. Брэс.; ТС), н.-луж. *póstary* 'стараваты', серб. *pôstap* 'даволі стары', параўн. балг. *pó-stap* 'старэйшы', макед. *постар* 'тс'. Прыстаўка *пó-* (< **po-*, гл.) нясе семантыку меншай ступені праяўлення якасці, абазначанай утваральным словам (Сцяцко, Афікс. наз., 241), параўн. *по-высокі* 'высакаваты' (Нас.). Да *стары* (гл.).

Постаў 'ніжні і верхні камяні ў жорнах' (Шатал.). Гл. *пастаў*.

Постаўка, *постыўка*, *пастаўка* 'ніжняя палавіна жаночай кашулі (звычайна з горшага тоўстага палатна)' (Нас., Байк. і Некр., Мік., Касп., Бяльк., Мат. Гом.; клім., Мат. Маг.; рас., Шатал.), параўн. балг. *постáвка* 'кусок палатна для пашырэння рукавоў'. Зыходнае, відаць, *постаў* 'сувой самаробнага палатна' (гл. *пастаў*), параўн. балг. *póstav* 'кавалак палатна, адрэзаны ад

стана', серб.-харв. *пòстав* 'кавалак тканіны', *пòстава* 'падкладка', польск. *postaw, postawa* 'сувой палатна', што дае падставы рэканструюваць прасл. **postavъ* (ЕСУМ, 4, 537); адсюль *постайка* 'кавалак такой тканіны, падточаны знізу'. Выкарыстанне *постайкі* тлумачыцца эканоміяй добрага матэрыялу і заменай яго на горшы там, дзе ён не бачны. Ад *паставіць, ставіць* (гл.).

Пòстаць₁ 'палоска жыта ці іншай збажыны, занятая адной жняёй у час жніва' (ТСБМ, Гарэц., Нас., Байк. і Некр., Мядзв., Дзмітр., Др.-Падб., Касп., Бяльк., Мат. Гом., Сл. ПЗБ, Сл. Брэс.; івац., Хрэст. дыял.; парыц., Янк. Мат.; пін., Кольб.; навагр., Шн., Федар.), 'участак збожжа, скошаны касцом' (гродз., Мат. АС), 'раскладка снапоў для малацьбы' (дрыс., ДАМБ, камент., 872), 'наперадзе' (Кольб.), 'паласа, загон жыта' (пэтрык., Мат. Гом.), укр. *пòстать* 'палоска нівы, занятая адной жняёй', рус. *пòстать* 'те', 'поле', ст.-рус., ц.-слав. *постать* 'доля, частка', польск. *postać* 'пастава, форма, фігура, асоба', дыял. 'шэраг жняцоў у полі', ст.-польск. *postać* 'род, пакаленне', чэш. *postat* у старэйшым значэнні — 'частка поля, на якім стаіць адзін жнец', славац. *postat* 'те', славен. *pòstāt* 'рад работнікаў у полі', серб. *пòстат / постат* 'палоска, рад пры жніве', балг. *пòстат* 'паласа, якую жнуць некалькі жняцоў адначасова'. Прасл. **postatъ*, утворанае ад **postati* (гл. *стаць*) са значэннем выніковасці дзеяння, даслоўна 'тое, што пастаўлена; рад, шэраг'. Паводле Праабражэнскага (2, 113): *по-стать* 'шчыльна пакладзенае', паводле Трубачова (Ремесл. терм., 123—125): **po-statъ* 'стаяць нерухома'. Адсюль першапачатковы сінкрэтызм 'асоба, фігура, пастава' і 'задача, што пастаўлена перад асобай для выканання', параўн. *постайць* 'стан, фігура' і 'паласа (пры жніве)' (ТС), рус. *стать* 'пастава' і *пòстать* 'участак, які косіцца жняцом за адзін раз' (Банькоўскі, 2, 715; БЕР, 5, 549).

Пòстаць₂ 'стан, фігура'. Гл. папярэдняе слова.

Пòстрах 'жах, застрашэнне; пудзіла' (Байк. і Некр.; драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.), ст.-бел. *пострахъ* (XVI ст.). Паводле меркавання Жураўскага, запазычанне са ст.-польск. *postrach* (Жураўскі, SOг, 10 (1), 40). Не выключаны самастойныя ўтварэнні ў асобных славянскіх мовах, параўн. чэш. *postrach* 'навальніца', 'страшыдла', славац. *postrach* 'пудзіла, страшыдла', славен. *postrašiti* 'напужаць'. Да *страх* (гл.).

Пòстрык 'доўгі шост з крукам для падавання снапоў' (Шат.). Утворана пры дапамозе прыстаўкі *по-* ад **strъk-* / **strek-* / **strok-*, параўн. *стрык* 'прыстасаванне ў возе для прыпрэжкі другога каня', *стрыкаць* 'пэтрыкаць' (ТС), укр. *спірати* 'калоць, джаліць', рус. дыял. *спрекало* 'вастрыё, джала', *спрекаць*, *спрекнуць* 'калоць, пыркаць', польск. *strzykać* 'пра боль, што коле', чэш. *střikati* 'те', ст.-слав. стръкало 'джала', 'востры кій, якім падганяюць валоў', стръкати 'джаліць', 'укалоць (у тым ліку пра ўкус насякомых)'. Даслоўна 'тое, чым колюць, наколваюць', 'шост, якім наколваюць сена'.

Пòступ₁ 'хада' (ТСБМ), параўн. укр. *пòступ* 'крок, хада', рус. *пòступъ* 'те', ст.-рус. *постънь, постжьль* 'рух, дзеянне', польск. *postęp* 'ход, захад, працэдура', чэш., славац. *postup* 'ход, метада, рух наперад', балг. *пòстъп* 'те'. Прасл. **postopъ*, з арэальным зацвярдзеннем канцавога губнога. Аддзяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* з семантыкай выніковасці дзеяння. Да *ступайць* (гл.).

Пòступ₂ 'прагрэс, рух наперад' (Байк. і Некр., ТСБМ), у значэнні 'прагрэс', магчыма, з польск. *postęp* 'те'. Гл. *пòступ*.

Пòсуд, пòсьыд, пòсудок, пòсудок, пòсуда, пòсудак 'ёмістасць для розных, пераважна кухонных, патрэбаў, пасуда,' (ТСБМ, Бяльк., Нас., Шат., Сцяжк. Сл., Клім., ТС; бых., Янк. Мат.; рагач., Сл. ПЗБ), 'сельскагаспадарчае начынне і прыборы' (Гарэц., Нас.), 'сасуд, ёмістасць' (ТС), мн. л. *пòсуды* 'пярэдні куток у хаце' (Анім.), *пòсудзя* 'драўляны посуд' (лід., Сл. ПЗБ), *пòсудзіна* 'асобны прадмет посуду', 'драўляны сасуд', 'любое сельскагаспадарчае начынне' (ТСБМ, Мік., Нас., Шат., Касп.), сюды ж *пòсуднік* 'паліца для посуду' (ТСБМ, Ян.), 'кухонны ручнік' (Ян.). Параўн. укр. *пòсуда, пòсуд* 'посуд', рус. *пòсуда* 'те', славен. *posôda* 'те', серб.-харв. *pòsuda* 'посуд', 'сасуд', макед. *посатка* 'посуд'. Вытворнае ад прасл. **sođь-* пры дапамозе прыстаўкі **po-*, паводле Сноя (Бязлай, 3, 91; Snoj₂, 549), зборная назва ў адносінах да **sođь* (гл. *суды*).

Пòсуець 'перхаць' (чэрв., Сл. ПЗБ). Гл. *пòсець, пòшасць*.

Пòсуха 'засуха' (беласт., Сл. ПЗБ.), параўн. укр. *пòсуха* 'те', рус. *пòсуха* 'те' (Сл. Салж.), польск. *posucha* 'те'. Вытворнае ад прасл. **suxъ-* пры дапамозе прыстаўкі **po-* з семантыкай вы-

ніковасці, даслоўна 'тое, што пасушыла зямлю'. Да *сухі, суша, сушыць* (гл.).

Пбсуш 'няскошаная пасохлая трава' (ганц., Сл. ПЗБ), 'дрэва, засохлае на карані' (беласт., Сл. ПЗБ), *посушы* 'захворванне збожжавых' (Выг. дыс.). Гл. *посуш*.

Пбсцілка, *пасцілка, пбсцілка, пбстэлка* 'саматканая коўдра' (ТСБМ, Бір., Сл. ПЗБ, Бяльк., Сл. Брэс.; гом., нараўл., Мат. Гом.), *прбсцілка* 'те' (Уладз., ГЧ), *пбстїлка* 'гунька' (кам., Сл. ПЗБ). Да *пасцілаць, слаць* (гл.). У першасным значэнні 'тое, што распасцёртае, пасланае'.

Пбсых 'ежа з кавалкаў печанага цеста' (Мік.). Відаць, да *сухі, сушыць* (гл.), параўн. таксама славац. *rosich* 'ляпёшка з хлебнага цеста'. Цікавым з'яўляецца супрацьпастаўленне з *патопцы* 'страва з хлеба і малака' (мазыр., 3 нар. сл.), што ад *тапіць* 'мачыць у вадкасці'.

Пбська (Мік.) 'мужчынскі палавы член'. Гл. *посік*.

Пбсял 'чалавек, які ходзіць па сяле без справы' (барыс., лях., Сл. ПЗБ). Вытворнае ад *сяло, па сяле*, аналагічна *пахатўха* 'те' ад *хата, па хатах* (Янк., 1; Сцяц., Афікс. наз., 243; Панюціч, 106). Параўн. віц. *пайшоў на сяло* 'пайшоў у госці да суседа' (Непакупны, Связи, 82—84). Гл. *паялді*.

Пбсяч (ганц., Сл. ПЗБ) 'высечаны ўчастак лесу', рус. *посёча* 'месца рубкі лесу' (Сл. Салж.). Аддзяяслоўнае ўтварэнне з прыстаўкай *по-* ад **sekti* > **seči* з семантыкай выніковасці дзеяння. Роднаснае да *пасека, сячы, секчы* (гл.).

Пот₁ 'вадкась, вылучаемая падскурнымі залозамі', 'вільготны налёт на прадметах' (ТСБМ; пух., бяроз., КЭС; драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.; Сл. ПЗБ, Ян., ТС, Бяльк.), ст.-бел. *пот* (Сл. Скар.), сюды ж *путкі* 'потны' (Нас., Касп., Байк. і Некр.). Параўн. укр. *пiт*, рус. *пот*, польск. *pot*, в.-луж. *pót*, чэш. *pot*, славац. *pot*, славен. *pót*, серб. *pōt*, харв. *pót*, балг. *пот*, макед. *пот*, ст.-слав. *погъ* 'те'. Няма адпаведнікаў у балтыйскіх мовах. Агульнапрынятая этымалогія (Міклашыч, 260; Махэка, 474; Скок, 3, 17; Фасмер, 3, 343; Голуб—Копечны, 288; Шустар-Шэўц, 2, 1141; Бязлай, 3, 94) ад **pok-* / **pek-* (што звязана з *пчы*, гл.) > **pok-tъ* (дзе *-tъ* — суфікс, як у *мост, молат* і пад.) > **potъ*. Даслоўна азначае 'выпек', 'вынік перагрэву'. Семантычна блізкія н.-луж. *зпој* 'пот', ст.-слав. *варъ / вара* 'те'.

Пот₂ 'воск' (Анох.). Звязана з уяўленнем пра тое, што воск так выдзяляецца ў пчол, як пот з цела чалавека: *пчолы воск поцяць*. Гл. *пот₁*.

Пот₃ 'рыжы, непрыдатны асадак у дзэгці' (Бяльк.). Няясна. Магчыма, да *под* 'ніз' (гл.).

Пбтак₁, *пбдак, пбтах* 'прыстасаванне для навівання нітак' (Уладз., Тарн., Сл. Брэс.; палес., 3 нар. сл.), 'уток' (бяроз., Шатал.), 'ручная машына для навівання цэвак' (маст., Шатал.), укр. *пбтáк* 'прыстасаванне для намотвання нітак на шпульку', польск. *potak* 'те', славац. *potak* 'калаўрот'. Старажытны ткацкі тэрмін, у аснове якога значэнне рытмічнага руху, параўн. славен. *potóčiti, potákati* 'круціць, сукаць', славац. *potákati sa* 'ківацца'; апошняе, на думку Махэка (174), "інтэнсіўная форма" ад *téci* 'рухацца' < **tekti*. Іншы варыянт караня з чаргаваннем прадстаўлены ў чэш. *potác* 'верацяно з навітымі ніткамі', в.-луж. *potáč* 'те', н.-луж. *pótac* 'верацяно, шпулька' < **točiti*, ітэратыў **potačati* (Шустар-Шэўц, 2, 1139—1140; Бязлай, 3, 95), што дае падставы рэканструяваць дзве зыходныя формы **potakъ* і **potač* (ЕСУМ, 4, 539).

Пбтак₂ 'воз для перавозкі сена' (маст., Сцяшк. Сл.), *пбтак* 'воз для гною аднаконны' (свісл., Арх. Федар.). Параўн. славен. *potác* 'кола', што дае падставы бачыць у аснове дзеяслоў руху, які ўзыходзіць да **tekti* 'рухацца, каціцца' (Бязлай, 3, 95). Гл. *потак₁*.

Пбгалак 'чарэнь, ляжанка на печы' (рас., Шатал.). Няясна; калі параўноўваць з рус. *потолок* 'столя', то можа ўзыходзіць да **tyl* 'зямля, глеба', гл. *тло* (Фасмер, 3, 345). Не выключана таксама этымалогія, што належыць Далю (3, 320), аб сувязі з *талачыць* (ад *талака*) 'убіваць, утоптаць', што адлюстроўвае тэхналогію складвання печы, тады гэта адпавядае аддзяяслоўным утварэнням з *по-* са значэннем выніку дзеяння. Параўн. *паталок* (гл.). Гаўлава (Etym. Brunensia, 24—25) рус. маск. *пбтолока* 'гарышча' суадносіць з прасл. **tylo* 'дашчатая падлога', 'столь' з іншай ступенню аблаўта, паралельнай прус. *talus* 'падлога', літ. *tilės* 'дашчатая падлога ў лодцы', і аманімічным *пбтолока* 'галака', што ўзыходзіць да прасл. **tylkō* (> *таўку*).

Пбтаптам 'нацянькі' (Ян.): *пабегла потаптам за цялём* (Ян.). Прыставачнае ўтварэнне ад *таптаць* (гл.) з азначэннем спосабу дзеяння, як у *попхам* 'піхаючы', *попаўзкам* і пад.

***Пётарач** ‘жанчына непрыстойных паводзін’ (Бес.). Гл. *патароча*.

Пётарч, *пётырч* ‘старчаком, тарчма, тварам уніз’ (ТСБМ, Янк. БП, Шат.), ‘імгненна ўпасці тварам уніз’ (Гарэц., Др.-Падб.), ‘кулём, дагары нагамі’ (Сцяшк. Сл.), ‘стрынгалоў’ (Байк. і Некр.). Выгтв. ад *-trk- > *torč- > *tyrč-, гл. *патарчака, потырч*.

Пётась, *пётась*, *пётюсь*, *пётюсь* ‘прасніца’, ‘дэталі у прасніцы, да якой прывязваецца кудзеля’ (Клім., Тарн., Чач., Сл. Брэс.; пін., Шатал.; ТС; слонім., Сцяшк. Сл.), *пётюс* ‘тс’ (беласт., Сл. ПЗБ), *пётэсь* (Нас.), *пётэсь* ‘тс’ (лях., баран., Сл. ПЗБ; віц., Нар. словатв.), укр. *пётэсь* ‘грэбень у калаўроце’, *пётюс* ‘кудзеля’, рус. наўг. *пётэсь* ‘вясло’. Паводле ЕСУМ (4, 541), запазычана з польск. *potęś* ‘прасніца’, што ўзыходзіць да **potesъ*, вытворнага ад **tesati* (гл. *цясаць*).

Пётвар: *даць потвар* ‘разбалаваць, распесціць’ (маг., Наша слова, 2002 г., 16 кастр.). Гл. *патвор*.

Пётка ‘пеніс’ (гродз., Цых.), ‘палавы орган’ (Нас., Байк. і Некр.; гродз., кобр., Сл. ПЗБ), ‘прарэх у штанах’ (гродз., Сл. ПЗБ), укр. *пётка* ‘жаночы палавы орган’, *пётак* ‘мужчынскі палавы орган’, рус. *пётка* ‘membrum virile (у хлопчыкаў)’, палаб. *potka* ‘жаночы або мужчынскі палавы орган’ (Олеш, Thesaurus, 805). Прасл. **rotka* ‘палавы орган’, роднаснае літ. *raitas*, мн. л. *raitai* ‘муды, мужчынскія геніталіі’, што паўплывала, паводле Грынавяцкене, на ўжыванне множналікавай формы: *яго поткі відаць* — *які срам* (гродз., ЛКК, 12, 194), адсюль, верагодна, першаснае значэнне ‘testicula’. Гэта, аднак, не дае падстаў лічыць слова запазычаннем, насуперак Карскаму (РФВ, 49, 16). Далейшыя сувязі няясныя. Паводле Сноя₂ (502), *пётка* ‘пеніс’ узыходзіць да прасл. **rotka*, роднаснага **rotka* ‘пупышка’ (гл. *почка*), для якіх рэканструююцца першасныя значэнні ‘яйка’ або ‘орган размнажэння (у раслін)’, што сумнеўна. Часцей прымаецца перанос назвы птушкі, параўн. рус. *пётка* ‘птушачка (асабліва пеўчая)’, на назву *membrum virile* (у дзяцей) (Фасмер, 3, 344; ЕСУМ, 4, 539; 545), што мае шматлікія тыпалагічныя паралелі (параўн. балг. *патка* ‘качка, гуска’ і ‘палавы орган у малага хлопчыка’; англ. *cock* ‘певень’ і ‘пеніс’ і пад.), што дае падставы Тапарову (Зб. памяці Талстога, 2, 266) гаварыць пра *membrum virile* ў “арніталагічным” кодзе: **rotka* (< і.-е. **rot-uk-*) ‘птушачка’

і ‘пеніс’ параўноўваецца з лац. *putus* ‘хлопчык’ (< і.-е. **rohi-* **rohi*: **ro* з пашырэннем -t-), параўн. утворанае ад яго арум. *puta* ‘penis, membre virile’ (Скок, 3, 88).

Пётр ‘глянь!’ (Касп.). Відаць, адаптаванае польск. *patrz* ‘тс’ — дз. заг. ладу 2 ас. адз. л. ад *patrzeć* ‘глядзець’.

Пётра ‘сумесь ячнай саломы і сена’ (Сцяшк. Сл.), *пётра*, *пётра* ‘пацяруха’: *сена перасохло, і багата пётры насыпалоса* (Мат. Гом., ТС). Утворана ад *пацёрці* (< *po-* і *цёрці*, гл.), параўн. *пацяруха, пётруха* (гл.).

Пётрох ‘вантробы’ (ТС), *пётрахі* ‘тс’ (Сцяшк. Сл.). Гл. *пётрахі*.

Пётруха. Гл. *пётра, труха*.

Пётуль ‘датуль, да таго месца, да таго часу’ (Янк. I; Сцяшк. Сл.). Гл. *патуль*.

Пётым ‘праз некаторы час’ (ТСБМ, Шпіл., Нас., Касп., Сл. ПЗБ), *пётым* (ТС), *пётымака* ‘тс’ (Сцяшк. Сл.), ст.-бел. *пётымь*, *пётымь* ‘тс’, рус. *потом*, укр. *потім*, чэш., славац. *potom*, славен. *počem*, серб.-харв. *potom*, макед. дыял. *потом*, в.-луж. *potom*, н.-луж. *potom*. Утворана ў выніку зрашчэння прыназ. *po-* (гл. *па-*) ‘пасля’ і ўказ. займ. *той* (гл.), М. скл. *тым* (**tybъ* > ст.-бел. *тый*), варыянт *том*.

Пётырч, *пётарч* ‘стаўма, старчком’, ‘тварам уніз’ (ТСБМ). Ад *po-* (< **ro*) і *тырчаць* (гл.), параўн. *тырчма, тарчма, тырчком* ‘стаўма’, ‘у вертыкальным становішчы’. Да гукапераймальнага кораня **trk-* (Фасмер 4, 83).

Пётыч, *пётычкам* ‘уніз галавой’ (лях., чэрв., Сл. ПЗБ; Нікан.), ‘пётырч’ (Мат. Гом.; Ян.), ‘спатыкнуўшыся, потырч’ (Сцяшк. Сл.), укр. *пётич* ‘спатыкаючыся’, ‘уніз галавой’. Ад *po-* і *тыкаць* ‘пароць чым-небудзь’ (гл.).

Пётыч₂, *пётыч’е* ‘тычкі’ (ТС). Ад *po-* і *тыкаць* (гл.). Параўн. *патык*.

Поўдзень, *поўдзён*, *поўдзён*, *поўдзень* ‘супрацьлегласць поўначы’, ‘мясцовасці з цёплым кліматам’, ‘сярэдня дня’ (ТСБМ, Некр., Маш., Касп., Сл. ПЗБ, ТС), *поўдзенье* ‘поўдзень’ (Нас.), ‘полудзень, абед’ (Бяльк.), *поўдзень*, *паўдні* ‘напрамак свету’ (Шат.), ст.-бел. *полудень* ‘сярэдня дня’, *полудне*, *полдень* ‘напрамак свету’, укр. *південь* ‘поўдзень (сярэдня дня; напрамак

свету)', рус. *пóлдень* 'сярэдзіна дня; напрамак свету (паэт.)', польск. *południe* 'тс', палаб. *řōlni* 'тс', славац. *poludnie* 'поўдзень' (старое), чэш. *poledne* 'тс', в.-луж., н.-луж. *pol(d)njo* 'сярэдзіна дня, поўдзень', серб.-харв. *pláдне, подне* 'сярэдзіна дня, поўдзень', балг. *pláдне* 'сярэдзіна дня, полудзень', дыял. 'поўдзень', макед. *pláдне* 'сярэдзіна дня', ст.-слав. *полоудньне* 'сярэдзіна дня, поўдзень'. Прасл. **roľdънь, *roľdъne, *poludъne, *roludъnje, *roludъть* 'сярэдзіна дня; поўдзень', у складзе якога **roľь* (**polu* — Р., М. скл. адз. л.) і **dънь* (**dъne* — Р. скл. адз. л.), гл. *паў-, дзень* (Махэк₂, 469; Шустар-Шэўц, 2, 1123—1124; Скок, 1, 379; Банькоўскі, 2, 691; БЕР 5, 291—292). Мяркуецца, што ў праславянскай мове назіраліся тры фазы фармальных змен назвы: **roludъne > roľdъne > *poldъne* з далейшай рэдукцыяй у асобных славянскіх мовах (Маньчак, JP, 76, 286, з літ-рай). Найменне напрамку свету па часе сутак назіраецца ў балтаў, румынаў, угра-фінаў, ёсць у цюркскіх мовах, параўн: ням. *Mittag* 'поўдзень (сярэдзіна дня, напрамак свету)', 'абед', літ. *piētis* 'поўдзень (напрамак свету, сярэдзіна дня)', лац. *vesper* 'вечар', 'запад' (Ніканаў, Этимология—1984, 163). У славян, побач з гэтай сістэмай, існавала іншая, арыентаваная на назвы вятроў і ўзыход—запад сонца (параўн. рус. *восток—запад, север—юг*), якая ўзнікла на славянскім поўдні і трапіла да ўсходніх славян разам са стараславянскай мовай (Німчук, Давньорус., 47—50).

Побўднік 'снаданне' (Яруш.). Запазычанне з рус. *пóлднік* 'харчаванне паміж абедам і вячэрай'.

Побўжык₁ 'птушка' (Мат. Гом.). Можна меркаваць, што маецца на ўвазе *pónaўзень* 'птушка *Cerphia familiaris* L.', якая ўмеє хутка і спрытна поўзаць па ствале дрэва, рус. *попóлзень*, польск. *pelzacz*, чэш. *plháček*. Ад *пóўзаць* (гл.). Верагодна, назва набыла такое фанетычнае афармленне пад уплывам слова *жэўжык*.

Побўжык₂ 'жэўжык' (Мат. Гом.). Ад *пóўзаць* (гл.).

Поўз 'каля, уздоўж': *ішоў поўз прасла* (Бяльк.). Гл. *паўз* 'тс'. Адсутнасць акання сведчыць, відаць, пра захаванне ўласнага націску.

Побўза 'карысьць' (Ян.). З руск. *пóльза* 'тс' з зацвярдзеннем *л* і пераходам яго ў *ў*.

Побўзаць, поўзць 'паўзці' (Нас., Касп., ТС, Бяльк.), 'качацца на зямлі (пра карову)', 'доўга, позна бадзяцца' (Сл. ПЗБ), ст.-бел.

ползати. Сюды ж *пóўзанка* 'спадніца, якую апранаюць, калі капаюць бульбу' (Сцяшк. Сл.). Ігэратыў да *паўзці* (гл.).

Побўздаль 'уздоўж і побач, паралельна' (Др.-Падб.). Ад *далёка* (гл.) з дапамогай прыставак *по-* і *ўз-* на ўзор прыслоўя *наўздаляк*.

Побўзіна, поўзіны, поўзіньне, п'взіны, піўзіны, поўзінік, поўзе, поўзя 'апоўзіны на саламяных стрэхах ці на стагах' (Маш., Сержп., Дразд., Выг. дыс., Мат. Гом., Сл. Брэс., Шатал.; добруш., ЛА, 2), 'лата (на страсе)' (Скарбы), 'жэрдкі для замацавання саламянай страхі' (ваўк., гродз., Сл. ПЗБ), *паўзіна, паўзіны, паўзье* 'апоўзіны на стозе, на страсе' (ТС), *поўзе* 'жэрдзі' (Сцяшк. Сл.), *поўзінік* 'галіны' (ганц., Сл. ПЗБ), *поўзіна* 'дубец, галіна' (Сцяшк. Сл.), *поўзіна* 'рубель' (бых., бабр., нараўл., Працы ІМ, 7). Прасл. **ro-ozь, *pa-ozь* (< **vezati*, гл. *вязаць*), параўн. укр. *пáвуз, пáвзіна*, польск. *rawaz, rowaz*, чэш. *ravuz*, дыял. *róza, ríza*, славац. *ravíz*, славен. *povoz(a)* 'рубель для прыціскання снапоў, салома'. Збліжэнне з *паўзаць* (гл. *апоўзіны*) — другаснае.

Побўнач, поўныч, пуовночь, поўноч 'глыбокая ноч, сярэдзіна ночы', 'адзін з напрамкаў свету' (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Мік., Бес., Шат., Касп., Бяльк., ТС), ст.-бел. *полночь* 'сярэдзіна ночы', 'напрамак свету', *полноць* 'напрамак свету', укр. *північ* 'поўнач (напрамак свету, сярэдзіна ночы)', рус. *пóлночь* 'поўнач (напрамак свету)', польск. *rólnoc* 'палова ночы; напрамак свету', чэш. *půlnoc* 'сярэдзіна ночы', славац. *rolnoc* 'тс', в.-луж. *rolnóc* 'сярэдзіна ночы; напрамак свету', н.-луж. *rolnoc* 'тс', серб.-харв. *póлноћ* 'сярэдзіна ночы', славен. *rólnoc* 'тс', балг. *полно́ц* 'тс', макед. *полно́к* 'тс', ст.-слав. *полоуношти* 'пасярод ночы', 'поўнач'. Прасл. **rolъnokъ, *rolunokъ* 'сярэдзіна ночы' ад **roľь-* / *polu-* (гл. *паў-*) і **nokъ* (гл. *ноч*). Ужыванне назваў частак сутак для перадачы напрамкаў свету характэрнае для шэрагу індаеўрапейскіх і неіндаеўрапейскіх моў, параўн. ням. *Mitternacht* 'поўнач (напрамак свету; сярэдзіна ночы)' (Ніканаў, Этимология—1984, 163). Мяркуецца, назва *поўнач* у абодвух значэннях з'яўляецца паралельным утварэннем да сапраўднай "салярнай" назвы — *поўдзень* (гл.), якая аб'ядноўвала ў сваім значэнні астранамічна-часовае і геаграфічна-арыентацыйнае паняцці (Німчук, Давньорус., 47).

Побўніца 'паўната якой-небудзь меры': *есці на поўніцу* 'прагна есці' (Нас.). Утворана ад *поўны* (гл.), як *лішніца* 'лішак, дастатак'.

Поўны 'напоўнены да самага верху, перапоўнены', 'цалкам ахоплены', 'тоўсты' (ТСБМ, Нас., Шат., Касп., Сл. ПЗБ, Ян., ТС, Бяльк.), 'цэлы' (Бяльк.), *пóвен* 'поўны', 'вельмі многа' (валож., в.-дзв., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *полный*, укр. *повний*, рус. *полный*, польск. *pełny*, в.-луж. *rołny*, н.-луж. *rółny*, палаб. *raǫnĕ*, чэш., слав. *plný*, славен. *póln*, серб.-харв. *пун*, балг. *пълн*, макед. *полн*, ст.-сл. *пльнь*. Прасл. **rьlnь*, **rьlnьjь* (< i.-e. **rġ-no-s* 'поўны'); роднаснае літ. *pilnas* 'поўны', *pilti* 'наліваць', прус. *pilnap* 'цэлае', англ. *full*, франц. *plejn*, інд. *prāna-* і *pūrṇas* 'поўны', ст.-грэч. *πλήρης*, лац. *pleo* 'напаўняю' (параўн. *камплéкт*), *plēnus*, ням. *Fülle, voll* — ад кораня са значэннем 'напаўняць, наліваць' (Глухак, 512; Брукнер, 402; Фасмер, 3, 312, з літ-рай).

Поўня, *пóвня*, *пóўна*, *пóўнае*, *пóўная* 'поўная фаза Месяца' (ТСБМ, Нас., Сцяшк. Сл., Гарэц., Др.-Падб., Клім., Сл. ПЗБ, ТС, ЛА, 2), *пóўняе* 'поўня' (Ян.; барыс., валож., рагач., бых., ЛА, 2), *пóўната* 'поўня' (Касп.; в.-дзв., брасл., Сл. ПЗБ; Шатал.), *пóўна* 'поўня' (ЛА, 2). Ад *пóўны* (гл.), паколькі ў час гэтай фазы Месяц бачны поўнасцю. Лексема *пóўнік* 'поўня' (ТСБМ, Янк. 3, Мат. Гом., пух., Сл. ПЗБ) утварылася паводле назвы іншай фазы Месяца — *маладзік*. Тое ж у іншых індаеўрапейскіх мовах, параўн. рус. *полнолуние*, літ. *pilnatis* 'поўня' (< *pilnas* 'поўны'), англ. *full moon* 'поўня' (< *full* 'поўны', *moon* 'Месяц'), франц. *pleine lune* (< *plein* 'поўны', *lune* 'Месяц'). Паводле Німчука (Давньорус., 29), укр. *пóвня* 'тэ' абстрагавана са спалучэння *месяцъ въ пльнѣ* (суч. *місяць уповні*), у якім выступае М. скл. нячленнага прыметніка м. р., што зусім не абавязкова на фоне прадуктыўных утварэнняў тыпу *рóўня* і пад.

Поўпрык 'надуты і ўпарты хлапец' (Некр.), 'непаседа' (Сцяшк. Сл.), 'малое дзіця' (Скарбы). Няясна. Магчыма, да *паўпрыца* (гл.), параўн. экспрэсіўную назву малога непаседлівага дзіцяці — *шпунт* 'затычка'. Параўн. наступнае слова і *попрык* (гл.).

Поўпрыца 'пупышка' (Шат.). Няясна. Магчыма, звязана з папярэднім словам.

Поўраз 'самаробны паясок; кавалак вяроўкі' (Скарбы), 'вяроўка' (Нас.), *пóўразка* 'завязка ў фартуху' (смарг., Сл. ПЗБ; Мат. Гом., Ян.), ст.-бел. *поврозъ, пáврозъ* 'вяроўка' (XVI ст.), *поворозъ* (Альтбаўэр, 147), укр. *пáвроз, пóвороз*, польск. *powróz* 'шнур, пастронак, вяроўка', славац. *rovraz* 'вяроўка, канат',

чэш. *rovz* 'вяровачка' (< **povraz*), славен. *pòvráz*, серб.-харв. *pòvráz* 'дужка ядра', 'вяроўка, пятля'. Прасл. **po-vorzъ* 'вяровачка з нітак' < **vьrztĭ* 'вязаць'. Няпоўнагалосныя формы запазычаны з польскай мовы, гл. Карскі (1, 251): *поврозы* — "несомненные полонизмы", Цвяткоў (Запіскі, 62), Кюнэ (Poln., 88: "wegen ro und Betonungsübereinstimmung"). Гл. *паўрoза*. Аднак нельга выключыць і рэдукцыю поўнагалосся: *пóвараз* > *пóўраз*, што дае падставы разглядаць некаторыя ўсходнеславянскія формы як другасныя, у карысць чаго сведчыць шырокая геаграфія слова. Пра гэта гл. Векслер, Гіст., 119.

Поўрэй, *пóвэрэй*, *пóвэр* 'вырай' (ТС). Да *вырай*, *выр* (гл.). Пачатак слова, магчыма, звязаны з *павярнуць* (*повернуць*) 'вярнуць (назад)'.
Поўсць, *пóўсь*, *пóўсьць* 'шэрсць', 'падшэрсак', 'пыл, валаконцы, якія збіраюцца пад кроснамі або пры апрацоўцы нітак ці кужалю' (ТСБМ, Янк. 1, Гарэц., Уладз., Касп., Сл. ПЗБ, ТС, Бяльк.), 'асцюкі ў коласе' (пух., асіп., ЛА, 2), 'шэрсць, якая вылазіць з жывёлы' (Шат.), 'футра' (смарг., Сл. ПЗБ), *пóвысць* 'воўна' (Мат. Маг.), укр. *повсть* 'лямец', рус. дыял. *полсть* 'лянцавая посцілка', 'полка', *полстіна* 'лямец', ст.-рус. *пльсть* 'лямец, дыван з лямцу', польск. *piłśc*, чэш. *plst* 'лямец, фетр', в.-луж., н.-луж. *pjelsć*, славац. *plst*, славен. *pòlst*, серб.-харв. *пљст* 'лямец', балг. *пльст*, макед. *pòlst* 'тэ' (Lex. mac. du XVI-e siècle). Да прасл. **rьlstь*, роднаснага ст.-в.-ням. *filz* 'воўна', англ.-сакс. *felt*, швед., дац. *filt*, лац. *pilleus, pilleum* 'лянцавы капялюш', грэч. *πῖλος* 'лямец', што ўзыходзяць да i.-e. **piles-* 'волас' (БЕР 5, 372; Скок, 3, 81—82; Фасмер, 3, 318; Шустар-Шэўц, 2, 1078; Сной, 542).

Поўтарка 'кусок матэрыялу, які ўшываецца ў рукаў' (Ян.). Няясна. Магчыма, да *по-* (< **po-*) і *ўтoркнуць* 'усунуць', гл. *торкаць*.

Поўх, *пoвх* 'крот' (беласт., Сл. ПЗБ; драг., Сл. Брэс.; Шатал., Сцяшк. Сл., Скарбы), 'мыш-палёўка' (Сіг.), 'воўк' (Бяльк.), 'гарнастай' (Бяльк.), 'ласка' (ЛА, 1), *пoвух* 'крот' (бяроз., Выг.); укр. дыял. *повх*, польск. *piłch* 'жывёліна Muoxidae, грызун з вушамі без поўсці', н.-луж. *pjelch*, чэш., слав. *plch*, славен. *pòlh* 'соня', харв. *рѣх*, балг. *пльх, пльф* 'пауук, Mus rattus'. Некаторыя няслушна (гл. Шустар-Шэўц, 2, 1077) лічаць запазычаннем

са ст.-в.-ням. *pilich*, с.-в.-ням. *bilch* 'від мыши' (Голуб—Копечны, 278). Да прасл. **pъlxъ* < **pelsъ(jь)* < **polsъ(jь)*; сюды ж *пялэсы, пялясы* 'з белымі палосамі на цёмным фоне' (гл.), рус. *пелёсый* 'плямісты (пра жывёлу)', параўноўваюць з літ. *pelė* 'мыш', лат. *pele* 'тс' < і.-е. **pel* 'сівы, белаваты (пра колер)', дапускаючы, што тут мае месца намінацыя паводле лысых вушных ракавін грызуноў; Немец (Этимология—1997—1999, 128) параўноўвае са ст.-чэш. *oplchaly* (БЕР, 5, 374—375, з літ-рай; Махэк₂, 460; Сной₂, 539; Глухак, 511). Аднясенне сюды назвы ваўка па колеравай прыкмеце ("шэры") з'яўляецца вынікам табуізацыі; зрэшты, параўн. і ўкр. *вовчок* 'соня'. Сюды ж *повхоточыны, повховыньне* 'паточаная кратамі зямля' (Сл. Брэс., Шатал.).

Пбўх₂ 'пячкур (рачная рыба)' (Крыв.). Няясна. Магчыма, з *пбўх₁* (гл.) з-за плямістай афарбоўкі.

Пбўха 'ўдар па шчацэ' (Нас., Сл. ПЗБ), 'аплявуха' (Бяльк., Шат., Касп.), *пбўшына* 'ўдар па вуху' (Бяльк.), *пбўшыць* 'біць у вуха' (Шат.). Хутчэй за ўсё, назоўнік абстрагаваны са спалучэння *даць по (в)уху* (гл. *па, вуха*). Малаімаверна адносіць да ўтварэнняў ад *аплявуха* (гл.) шляхам народнаэтымалагічнага суднясення са словам *вўха* (ЭСБМ, 1, 127—128), больш верагодна бачыць у ім кальку на базе літ. *aitausis* 'аплявуха', 'частка шчакі насупраць вуха' (Чэжман, Baltistica, 8, 2, 153), параўн. таксама дзеяслоўнае ўтварэнне *antausiūoti* 'даваць аплявуху', аднак несупадзенне прыставачнай семантыкі (літ. *ant* 'на') ставіць пад сумненне магчымасць калькавання.

Пбўш 'землярыйка' (ТС). Ад *пбўх* (гл.). Канчатак *-ш*, як у *мыш*.

Поўць. Гл. *полць*.

Пбхад₁ 'рэшткі пры ўзважванні бульбы, мукі і інш.' (паўн.-усх., КЭС). Ад *хадзіць* (гл.) з дапамогай прыст. *по-*, параўн. *адыход, адход* 'рэшткі чаго-небудзь'.

Пбхад₂ 'месца над асеццю' (Мат. Маг.), 'яма перад печкай у асеці' (Мат. Гом., Бяльк.). Ад *хадзіць* (гл.) з дапамогай прыст. *по-*, аднак матывацыя застаецца нявысветленай.

Пбханне (*похынья, похкынья*) 'глухія адрывістыя гукі' (Юрч. СНЛ). Утворана ад гукапераймальнага дзеяслова **пбхаць*. З іншым варыянтам кораня гл. *пыхаць, пўхаць*.

Пбхан 'спрыт, хватка' (ТС), *пбханкам* 'наспех' (Сцяшк. Сл.); параўн. укр. *пбханки, пбханцем* 'спяшаючыся', ст.-польск. *pochor* 'хватка, захоп', 'пачатак', чэш. *pochor* 'разуменне', старое 'памочнік ката', 'зборшчык падаткаў', славац. *pochor* 'разуменне; уяўленне'. Да *па-ханіць*, гл. *ханіць*, параўн. *пбхват*. Банькоўскі (2, 647), іранізуючы над ужываннем слова *pochor* у Міцкевіча ("uzyte normalnie tylko 2 razy"), не ўлічвае магчымы ўплыў беларускага слова.

Пбхараны, пбхарань, 'пахаванне' (віл., паст., шальч., калінк., Сл. ПЗБ), *пбхарон* 'тс' (ганц., тамсама), *похороніці* 'пахавачь' (Сл. ПЗБ), ст.-бел. *похоронене, похоронение, похоронити* (побач з *поховати*). Сучаснае запазычанне з рус. *похороны* 'пахаванне', якое з *по-* (**ро-*) і *хоронить*, бел. *хараніць* (гл.).

Пбхаць, пбхоць 'хаценне, сквапнасць' (ТС), рус. *пбхоть* 'грубая палавая цяга', укр. *пбхить* 'тс', 'жаданне', балг. *пбхот* 'тс', ст.-слав. *похоть* 'юр', *похотьнь* 'юрлівы', *похотъние* 'жаданне'. Прасл. **ро-choť* (БЕР 5, 564), гл. *хацѣць*, але Сной₂ (536) мяркуе, што гэтыя словы, як і славен. *rohota* 'пажадлівасць', з'яўляюцца самастойнымі ўтварэннямі асобных славянскіх моў, аднак параўн. балг. *пбхта*, для якога Экерт (Зб. Бернштэйну, 488—490) рэканструюе прасл. **рохъта* (гл.).

Пбхва 'ножны', 'футарал', 'vulva' (ТСБМ, Нас., Бяльк., Гарб., Мік., Гарэц., Яруш., Касп.; маст., смарг., беласт., Сл. ПЗБ; Сцяшк. Сл.), 'навалочка' (Сцяшк. МГ; маст., Сл. ПЗБ), *пбхвы* 'пахавыя часткі цела ў жывёл' (віц., Шн. 3; Нік. Очерки), ст.-бел. *пахва, похвы* 'ножны', укр. *пхви* 'ножны', рус. дыял. *пахва, пахвы* 'падхвостныя рамяні ў збруі', польск. *pochwa, poszwa* 'ножны', 'рэмень-падхвостнік', ст.-польск. *pochwa, pochew* 'ножны' (XV—XVII стст.), ст.-чэш. *pochvu* 'тс', чэш. *pochva, pošva* 'ножны', *pochvu* 'збруя', славац. *pošva* 'ножны', серб.-харв. *rohve* 'тс'. Відаць, вандроўны тэрмін не зусім яснага паходжання, асабліва ў значэнні вайскавай прылады. Паколькі польскае слова лічыцца запазычаннем са ст.-чэш. *pochvu* (Банькоўскі 2, 648—649), то, насуперак Кюнэ (Poln., 88) і Булыку (Булыка, Запазыч., 256), можна меркаваць, што ў беларускую мову слова магло трапіць непасрэдна са ст.-чэш. і было збліжана з утварэннямі ад *хавіць, пахавіць* 'схаваць' (Нас., 486). Імаверным падаецца таксама меркаванне пра сувязь з прасл. **раху* (**рахъве*) або з **роху*

(**roхъve*), гл. *паха*, што выводзяцца з **рах-* / **раз-* / **раг-*, варыянтнасць **ра-* / **ро-* тлумачыцца старажытным чаргаваннем галосных (Фасмер 3, 221; Шустар-Шэўц, Етум. Вгун., 1, 30). Нацягнутым здаецца збліжэнне з ням. *Fachm* ‘паліца’, ‘скрыня’, *Fuge* ‘паз’, ‘шво’, ‘жалабок’, лац. *pango* ‘ўганяць, убіваць’, ‘за-саджваць чым-небудзь’ і ўзвядзенне да і.-е. кораня **rāk-* / **rāg-* ‘замацаваць’ (Скок, 2, 695; Голуб—Копечны, 283—284).

Похват ‘спрыт’ (люб., Сл. ПЗБ), ‘кірунак, палёт’ (Гарб.), укр. *пóхвatom* ‘паспешна’, польск. дыял. *rochwat* ‘хапанне’, балг. *похвát* ‘прыём’. Ад *по-* і *хватаць* ‘хапаць’ (гл.), параўн. *пóхат*.

Похлапні ‘моцныя, густа сплеченыя лапці з анучамі да кален’ (Сержп., Отч., 5; паўн.-усх., КЭС). Да *пахлапéнь* (гл.), паводле тыповай мадэлі, параўн. *пыхрясьні* ‘прыгожыя лыкавыя лапці’, *шчарбатні* ‘лапці, якія складаліся толькі з падэшвы’ і пад. Падрабязней пра назвы абутку гл. Мацкевіч, Грынавяцкене, БЛ, 43, 3—19, а таксама Вахрас, Наим. об., 29.

Похля ‘палоска, участак сенакосы’ (Мат. Гом.). Няясна.

Похнуць ‘пухнуць’ (асграв., в.-дзв., віл., даўг., брасл., Сл. ПЗБ), *пóхці* ‘пухнуць’ (Нас.), *пóхлы* ‘пухлы’, ‘апухлы’ (Нас.). Няясна. Паводле Карскага (1, 246), паралельнае да *пóхнуць* (гл.), што ўзыходзіць да кораня **рх-*. Цвяткоў (Запіскі, 69), параўноўваючы з польск. *recherz* ‘пухір’, лічыць, што тут “маем у палякаў і ў беларусаў розныя віды каранёў (з насавым інфіксам і без яго)”.

Пощемак, *пощемкі*, *пощем* ‘цёмната’ (ТСБМ, Нас., Сцяц., Бяльк.), *пощемку*, *пощямку* ‘ўпоцемку’ (Сл. ПЗБ). Ад *по-* (**ро-*) і *цьма* (Сцяцко, Афiкс. наз., 243). Утворана, як *дóсвiтак*. Сюды ж *пощемак* ‘скрытны чалавек’ (Сцяшк. Сл.).

Пощенко ‘танкавата’ (Нас.). Ад *пó-* (гл.) і *ценка* (гл.), як *пощемно*, *пощесна*.

Пощесна ‘цеснавата’ (Нас.). Ад *пó-* (гл.) і *цесна* (гл.), як *пощенко*, *пощемно*.

Пощераб, *пощэребы*, *пощэрэб*, *пощэраб*, *пощэрэб* ‘расчышчанае ад лесу поле ці сенажаць’ (Янк. 3, Некр.; Сержп. Борт.; Бес., Выг. дыс.; Касп.; дзятл., калінк., Сл. ПЗБ; Мат. Гом., ТС, Сцяшк. Сл.); *пощэраб*, *пощэрабкі* ‘бурачнік’ (шчуч., Сл. ПЗБ), стараж.-рус. *потеребь* ‘расчышчанае пад раллю месца’ (1499). Аддзеяслоўны назоўнік, утвораны з *пащэрабіць*, якое з *пó-* (*па-*)

і *щэрабіць* (< прасл. **terbiti*) ‘высякаць дрэвы, прачышчаць лес’. Гл. *пащэрэб*.

Пощіць ‘утвараць’: *пчолы воск пощіць, выдзяляюць з цела* (ваўк., Сл. ПЗБ). Утворана ад *пот* (гл.) на базе народных уяўленняў пра ўтварэнне мёду. Менш верагодна з літ. *paĩsti* ‘класці яйцы’ (Грынавяцкене і інш., Междунар. конф. балтiстов, 148).

Пощькало ‘сава’ (Сцяшк. МГ; ваўк., Сл. ПЗБ; Мат. Гом.), *пуощькач* ‘дзікая птушка’ (Бес.), ‘сыч’ (беласт., Сл. ПЗБ), параўн. укр. дыял. *пощькало* ‘від чаплі; сыч’. З гукапераймальнага *пощь-пощь*. Параўн. таксама *пощькела* ‘перапёлка’ (гл.).

Пощыг ‘шавецкі рэмень’ (Гарэц., Др.-Падб.), ‘частка ярма (за якую вол цягне воз)’ (Выг.), ‘пуга’ (Бяльк.), *пощыг*, *пощыжэ* ‘вяроўка або ланцуг, якім прывязваюць барану ці плуг да ярма’ (ТС), *пощыг* ‘рамень у шаўца, якім ён трымае на калене “работу”’ (Нас.), польск. *posiagacz*, *posięgiel* ‘шавецкі рэмень’, чэш. *potéh* ‘рамень, якім шавец трымае работу’. Да **ро-тэgnoti* > *цягнуць* (гл.).

Пощыж ‘сутарга’ (Сцяшк. МГ). Ад *по-* (**ро-*) і *цягнуць* (гл.). Тое ж у літоўскай мове, параўн. літ. *traukulys* ‘сутарга’ (з *traukti* ‘цягнуць, валачы’), якое, аднак, цяжка разглядаць як крыніцу калькавання.

Пощапка, *пощап*, *пощапак*, *пощапéнь*, *пощэп*, *пощэпка*, *пощопка* ‘вяровачка для падвешвання чаго-небудзь’ (ТСБМ, Шат., Мат. Гом., Ян.), ‘дужка ў вядры’ (ТСБМ, Бяльк.), ‘прывязка (пугі да пугаўя)’, ‘вяроўка, прывязаная да калыскі’ (Сл. ПЗБ), *сещі на пощатку* ‘на кукішкі’ (гродз., Сл. ПЗБ), *пощэп* ‘вілы’ (Сл. Брэс.), ‘месца вешаць адзенне’ (Сцяшк. Сл.), *пощып* ‘вочап’ (Юрч. Вытв.), ст.-бел. *пощытити* ‘зачапіць’, укр. *пощытити* ‘зачапіць’. Утворана ад дзеяслова *пощапіць* (гл.), як *завязка* ад *завязць* (Сцяцко, Афiкс. наз., 24, 46—47). Гл. таксама *пощапéйка*.

Пощарадзь, *пощырэдь* ‘чарга пасвіць кароў’ (Сл. Брэс.). З’явілася ў выніку зрашчэння выразу *па щарадзе* пад уплывам рус. *бщерадь* ‘чарга’ (параўн. адаптаваны русiзм *вощарадзь*).

Пощасць ‘частаванне’ (Нас.). Укр. *пощесть*, рус. *пощесть*, ст.-усх.-слав. *пощесть*, *пощесть* ‘частаванне’ (XII ст.), чэш. *počest*, серб.-харв. *пощаст*, макед., балг. *пощест*. Да прасл. **ро-цьсть*, якое з **ро* (гл. *пó-*) і *цьсть* > *чэсьць* (гл.). Гл. таксама *пощостка* ‘частаванне’.

Пóчась ‘кароста’ (Касп.). Утворана ад дзеяслова *часáць* з дапамогай прыстаўкі *пó-* (**po-*). У большасці і.-е. моваў гэта ўніверсальная семантычная мадэль для ўтварэння назваў скурных хваробаў: лац. *scabō* ‘чашу, скрабу’ > *scabies* ‘часотка, парша’, лат. *kasit* ‘часасьць’ > *kass* ‘часотка’, ням. *kratzen* ‘часасьць’ > *Krätze* ‘часотка’ (Мяркулава, Этимология—1970, 165—186).

Пóчат₁ ‘аднастайнасць, падабенства; узор’: *на почат гэмага здзелаі, боты не адным початам пашыты* (Нас.). Можна меркаваць, што мае тое ж пахожденне, што і рус. дыял. *чытаты* ‘лічыць’, ‘рабіць тое, што патрабуе падлічэння: плесці сетку, вышываць, вязаць’, параўн. *счѣт* ‘падлік’, *не счесть* ‘не злічыць’, польск. *porzecz* ‘лічба; колькасць; падлік; рахунак’ (XVI—XIX стст.), чэш. *počet* ‘лічба, падлік, рахунак’, славац. *počet* ‘лічба, мноства, колькасць’, якія ўзводзяць да **ročьь* з **po-čisti* ‘пачытаць’ = **po-čitati* ‘падлічыць’ (> бел. *чытаць* ‘успрымаць вачамі, вымаўляць напісанае’), г. зн. класці прадметы (і літары) адзін за адным або адзін пад адным (Голуб—Копечны, 282; Трубачоў, Эт. сл., 4, 123; Банькоўскі 2, 651). Сюды ж, відаць, ст.-бел. *почотъ* ‘світа, картэж’, г. зн. лік суправаджаючых, тых, хто едзе адзін за адным.

Пóчат₂ ‘павага, пашана’ (Бяльк.). Хутчэй за ўсё, архаізм, звязаны з папярэднім словам, параўн. укр. *пóчет*, рус. *почѣт*, балг. *пóчет*, *пóчит*, макед. *почит* ‘тс’, ст.-слав. *почьтєнїє* ‘павага, пашана’ і пад. Усе да **ročisti*, **-čьto*, гл. *почтаваць*, *пачыівы*. Гл. таксама *пачот*, хутчэй за ўсё, з рус. *почет*.

Пóчка₁ ‘нырка’ (Дразд.; Ян.; паст., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *почка*, укр. *пóчка*, рус. *пóчка*, ст.-рус. *почька*. Лічыцца вытворным ад *пяку*, параўн. у семантычных адносінах *пéчань* і каш. *rovarka* ‘нырка’ < прасл. **variti* ‘варыць’ (Фасмер, 3, 348; Праабражэнскі, 2, 118). Гл. таксама *пáчка*.

Пóчка₂ ‘пупышка’ (ТСБМ), *пóчаккі* ‘пупышкі’ (паст., Сл. ПЗБ), рус. *пóчка* ‘тс’, укр. *пóчка* ‘пладовая костачка; семечка гарбуза’, польск. *pestka* ‘семечка’, ст.-польск. і дыял. *pecka* ‘сярэдзіна плода з насеннем’, чэш. *pecka* ‘семечка; каменьчык’, в.-луж. *ročka*, дыял. *рачка* ‘тс’, н.-луж. *раска*, дыял. *pecka* ‘тс’, харв. кайк. *реčka* ‘ягада вінаграду’, чак. *рачка* ‘семечка, сярэдзіна плода; ягада вінаграду’, славен. *rečka* ‘пладовая костачка’, *reček* ‘костачка віннай ягады’. Беларуска лексема, відаць, запазычана

з рус. *почка* ‘тс’, якая не мае пэўнай этымалогіі (Фасмер, 3, 348). Борысь (Czak. stud., 99) узводзіць да прасл. **рѣтьька-* ‘штосьці круглае, камячок, каменьчык, семечка, пупышка’, вытворнае з суф. *-ька* ад рэдкага прасл. **рѣтььа* ‘нешта круглае, груды, камень’, што рэканструюецца на базе польск. *pce* ‘падстаўкі пад бочкі ў склепе’, дыял. *peca* ‘камяк гліны, вапны, снегу, зямлі’, ‘вашчына з мёдам’, ‘бохан хлеба’ і памяншальных дэрыватаў ад яго: харв. *рајца* (< **рѣтььса*), *рацак*, славен. *реček* (< **рѣтьькь*) ‘вінаградны атожылак; семечка; гаршак’, роднаснае літ. *paĩtas* ‘яйка, ядро’, лат. *pāuts* ‘тс’ і далей з літ. *puntū*, *puntaĩ*, *pūsti* ‘набухаць’ (Мацэнаўэр, LF 14, 414). Гл. таксама Банькоўскі, 2, 522; Бязлай, 3, 19. Спробы аддзяліць форму **ročьька* ад іншых славянскіх слоў і аднесці да рус. *чкаты*, *чкаты*, *чкнуты*, *прочкнутыся* ‘лопацца (пра пупышкі)’ (Міклашыч, 38; Бернекер, 1, 166) маюць пэўныя семантычныя падставы, бо ў аснове намінацыі — значэнне ‘раскрывацца’, параўн. *пóкаць*, *пóкацца* ‘распускацца (пра пупышкі)’ (гл.) і паралельнае ўтварэнне ад *пўкаць*, *пўкацца* ‘лопацца’ — *пучка* ‘ветканоснае сцябло, стрэлка’ (гл. *пук*). Параўн. *пóкаўка* ‘пупышка’ (Стан.).

Пóчтаваць ‘карміць, дагаджаць’ (Сцяшк. Сл.), рус. *пóтчевать*, дыял. *пóштовать* ‘частаваць’. Архаізм; з **почьтовати*, **почьщивати* ‘выказаць пашану’. Да **čiti* > бел. *пачыівы* ‘паважаны, шаноўны’ (Трубачоў, Эт. сл., 4, 176). Гл. *частавіць*.

Пóчут: і *пóчуту няма* ‘нічога не чуваць пра каго-, што-небудзь’, ‘слых пра каго-небудзь’, ‘чутка, вестка’ (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Шат.), *пóчутка* ‘чутка’ (ТС), *пóчат* ‘дух’ (дзярж., Сл. ПЗБ), ‘след, знак’ (Сцяшк. Сл.). Утвораны ад *пачуць* (гл.), якое з **po-čuti*, як *пóгляд*, *пóзірк*.

Пóчынак ‘штыр у кроснах’ (Мат. Гом.). Гл. *пачынак*.

Пóчырк ‘манера пісьма’ (ТСБМ), рус. *пóчерк*, укр. *пóчерк*, старое *начерк*. Да *чыркаць* ‘праводзіць лінію’, *пісаць* (< **čьrkati*).

Пóшалельць: *каб це пошалець узяла!* ‘паўтарамесячная гарачка’ (гродз., Шн. 2). Ад *шалéць*, *шал* (гл.) пад уплывам *пóшасць*.

Пóшань ‘стрэмка’ (Сцяшк. Сл.), параўн. укр. *пóшениця* ‘насмарк, катар’. Няясна. Магчыма, утварэнне ад **пашануць* (< *шануць*), параўн. з рус. дыял. *шануть* ‘моцна піхнуць, кінуць’, якое ў сваю чаргу тлумачыцца, як *шатnúть* ад *шатáть* (Фасмер, 4, 405). Імаверна, аднак, што гэта слова можа ўзыхо-

дзіць да **пашынуць* (*пашынь* > *пашань*) ‘піхнуць, ударыць’ (Гарачава, Этимология—1985, 63), параўн. славац. *ošinulo ho* ‘яго халіў удар, разбіў параліч’ (< *ošibnulo*), гл. *ашыбаць*.

Пашап ‘шум’ (Сцяшк. Сл.), *пашапак* ‘шэпт’, *пашапкам* ‘шэптам’ (ТСБМ), ‘ціха’ (свісл., Сцяшк. Сл.), укр. *пашетка* ‘вельмі ціха’. Ад *по-* (*па-*) і *шэптаць* (гл.), як *пакрык*, *посвіст*.

Пашар ‘корм для скаціны’ (Карскі, Труды, 415; Скарбы), ‘грубы корм для жывёлы’ (Сцяшк. МГ, Сл. ПЗБ; воран., Шатал.), ‘зьялёная маса сумесна пасеяных вікі і аўса’ (Шчарб.), ‘адходы, смецце’ (лід., Сл. ПЗБ), перан. ‘тытунь’ (паст., Сл. ПЗБ); сюды ж, відаць, *пашур* (< *пашыр* < *пашар*) ‘пацяруха’ (Мат. Гом.; Сцяшк. Сл.). З літ. *pāšaras* ‘корм’ < *šerti* ‘карміць’ (Лаўчутэ, Балтизмы, 49). Гл. таксама *пашары*.

Пашасць, *пашусьць*, *пашысьць*, *пашэсьць*, *пашась* ‘хвароба, эпідэмія, зараза’, ‘насланне’, ‘падзеж жывёлы’ (ТСБМ, Нас., Сцяшк. МГ, Гарэц., Чач., Клім., Яруш.; нараўл., лельч., Арх. ГУ; Шат., Касп.; ваўк., Сл. ПЗБ; Мат. Маг., ТС, Бяльк.), ‘парша’ (іўеў., Сл. ПЗБ), *пашліна* ‘пашасць’ (віл., Сл. ПЗБ), *пашарсць* ‘пашасць’ (Бяльк.). Укр. *пашесть*, *пашерсть*, рус. пск. *пашесть*, польск. *posześć*, каш. *poszedlo* ‘эпідэмія’, чэш. *pošlý* ‘здохлы’, славен. *pošast* ‘здань, пачвара, шкодныя насякомыя’, харв. кайк. *pošast* ‘эпідэмія, чума’, ‘дух, здань’. Прасл. **pošestь* ад *по-* (**po-*) і **šьd-* (> бел. *шóў*, гл. *хадзіць*; стараж.-рус. *пошестіе* ‘рух’, ‘імкненне’) паводле семантычнай мадэлі ‘рух’ > ‘эпідэмія’, тыповай для назваў эпідэміі у славянскіх мовах, параўн. рус. дыял. *повётрие*, *пошáва*, *пошáтка*. У гэтай групе шырока прадстаўлены прыст. *по-* са значэннем пачатку дзеяння. Сюды ж *пашлінь* ‘пашасць’ (Юрч. СНЛ).

Пашва₁ ‘шво’ (чэрв., Сл. ПЗБ; рэч., нараўл., добр., Мат. Гом.; брагін., Шатал.; Ян.). Ад *по-* (**po-*) і **šьvъ* ‘шво’ (Фасмер, 4, 443—444, 463—464). Да *шво*, *шыць* (гл.).

Пашва₂, *пашавачка*, *пашаўка*, *пашыўка*, *пашуўка*, *пашувка* ‘навалачка’ (баран., в.-дзв., маст., віл., Сл. ПЗБ; Сл. Брэс.; маладз., карэліц., Янк. Мат.; Инстр. I, Бес.), ‘насыпка’ (Сл. ПЗБ), ст.-бел. *пошва*, *пошовка* ‘пасцельная бялізна’, укр. *пашивка*, *пошиванка* ‘навалачка’, польск. *poszewka* ‘навалачка’, *poszwa* ‘навалачка’, ‘насыпка’. Ад *пашва₁* (гл.) па мадэлі ‘дзеянне’, ‘спосаб дзеяння’ >

‘прадукт дзеяння’; літаральна *пашва* ‘тое, што пашылі’, якое да **posьva* < **po-sьu-ti* (Банькоўскі, 2, 719).

Пашва₃ ‘прошва’ (паст., Сл. ПЗБ). Ад *прошва* (гл.) з выпадзеннем зычнага *-р-*, магчыма, пад уздзеяннем *пашва₁* ‘шво’ (гл.)

Пашва₄, *пашвіна* ‘тонкая жардзіна, якая накладаецца на разасланую кулявую салому і прывязваецца віткаю за латы’ (Янк. I), рус. дыял. *пашва* ‘дошка, якую прыбіваюць да борта лодкі, каб падоўжыць яго’, *пашвы*, *пашевни* ‘абшытыя лубам сані’. Да *шыць* > *пашыць* (гл.), параўн. *зашыць* ‘забіць дошкамі, шалёўкай’, *абшыць* ‘абабіць дошкамі, лістамі бляхі’.

Пашліна ‘мыта; дзяржаўны грашовы збор за тавары, якія ўвозяцца або вывозяцца’ (ТСБМ, Бяльк., Юрч. СНЛ), ст.-бел. *пошлина*, рус. *пошлина*, стараж.-рус. *пошьлина* ‘старажытны звычай’, *пошьль* ‘старажытны, спрадвечны, звычайны’, літаральна: *чыто пошьло есть* (Праабражэнскі, 2, 119). Параўн., аднак: *взял мець со собою по нашей пошлине* (Пісьмо Рыжскай рады XIII ст.), што, паводле Станкевіча (Зб. тв., I, 368), значыла ‘як мы паслалі, загадалі, па нашаму загаду’, якое трэба выводзіць з *пасылаць*, *слаць* (гл.).

Пашлы₁ ‘нізкі ў маральных адносінах, пазбаўлены духоўных інтарэсаў і запатрабаванняў’ (ТСБМ). З рус. *пашлы́й* ‘тэ’ < *по* + *ходить*, *шел* (Праабражэнскі, 2, 119; Фасмер, 3, 349).

Пашлы₂ ‘дужы, моцны’ (Крыўко, вусн. паведамл.; ушац., Пан.), параўн. таксама *няпашлы* ‘малы, худы, кволы’ (Пан.), *недапашлы* ‘кволы’, *абнепашлэць* ‘зрабіцца слабым, нядужым’, рус. дыял. *пашлы́й* ‘поўны, тоўсты чалавек’, ‘сыты, тлусты (пра жывёлу)’, ‘спелы, узмужнелы, у гадах’. Даль тлумачыць яшчэ як *дошлы́й*, г. зн. той, хто дасягнуў фізічнай і духоўнай кандыцыі, што сведчыць пра зыходнае *дайшóў*, гл. *ісці*, *хадзіць*. Параўн. *нядошлы* (гл.).

Пашмаркам ‘з размаху’ (Сцяшк. Сл.). Хутчэй за ўсё, да *шмóргачь* ‘церабіць’, ‘абрываць з галінак лісце і кветкі, захапіўшы ўсёй жменяй’, *шмаргануць* ‘парнуць рогам’, ‘хутка правесці бруском па касе’. Імаверна, аднак, што гэта балтызм, параўн. літ. *pasmarkauti* ‘шалець, лютаваць’, *pasmarkinti* ‘стаць больш жорсткім, хуткім, моцным’. Сумніўная сувязь з рус. дыял. *шмарить* ‘біць, секчы’, укр. *шмарити*, *шмаряти* ‘кідаць’; можна лічыць запазычаннем з польск. *smarować* ‘шмаравачь’, ‘малявачь, пісаць’, ‘брудзіць’, ‘хутка ехаць’ (Фасмер, 4, 458).

Пошта, 'установа для перасылкі пісем, грошай, лёгкіх грузаў' (ТСБМ, Касп., Сл. ПЗБ), *пóчта* 'паштальён' (пруж., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *почта, почтовый, поштовый* (1685), рус. *пóчта*, укр. *пошта*. Запазычана з італ. *posta* 'пошта' (< лац. *positus, posita* 'прыпынак, станцыя, дзе мяняюць коней') ва ўсе еўрапейскія мовы. Лічыцца, што ва ўсходнеславянскія мовы трапіла праз пасрэдніцтва польскай, параўн. польск. *poczta*, ст.-польск. *poczta* (Булыка, Запазыч., 257; Фасмер, 3, 348; Брукнер, 424).

Пошта, 'нашто' (Нас.). Гл. *пашто*.

Пошчак 'трэль, перарывісты дрыжачы гук', 'рэха' (ТСБМ, Сцяшк. МГ), *пошчак* 'пошчак', 'рэха' (Сержп., 1911). Утворана з дапамогай прыстаўкі *по-* (**po-*) ад гукапераймальнага кораня **šček-*, вядомага толькі заходнім і ўсходнім славянам (Фасмер, 4, 499—500; Брукнер, 544; Чарных, 2, 431), параўн. ст.-бел. *щекати* 'брахаць', рус. дыял. *щекот* 'пра шчабятанне птушак', *щекотка* 'сарока', *пощектать* 'пабалбатаць', *щекать, щечить* 'гаварыць голасна і хутка', 'сварыцца', стараж.-рус. *щекоть* 'песня салаўя' ("Слова пра паход Ігаравы"), польск. *szczekać* 'брахаць', чэш. *ščekati* 'брахаць', в.-луж. *ščekac so* 'кпіць, жартаваць'. Гл. *щачаць*.

Пошчака 'сківіца' (Сцяшк. МГ). Гл. *пашчака*.

Пошыбень 'кій, палка' (Ян.); рус. пск., цвяр. *пошибалка* 'прадмет (камень, палка), якімі можна ў каго-небудзь кінуць'. Ад *по-* і *шыбать* 'кідаць, шпурляць' (гл.). Пра суфікс гл. Сцяцко, Афікс. наз., 39.

Пояс, *паяс, пóс, пóс* 'рэмень, шнур і пад., якімі падпярэзваюць адзежу на таліі', 'паясніца, талія', 'што-небудзь размешчанае паласой', 'брус паміж кроквашамі ці слупамі', 'гарызантальныя планкі ў раме кроснаў', 'спавівач' (ТСБМ, Бес., Сцяшк. Сл., Уладз., Шушк., Инстр. 1, Тарн., Маш., П.С., Касп., Сл. ПЗБ, Мат. Гом., ТС, Бяльк.), 'паясніца' (жлоб., Мат. Гом.; ТС), петрык. 'падбрушнік', талач. 'спавівач', свісл. 'папярочная планка ў лаве'; лун. 'папярочная планка ў крокваш' (Шатал.), 'вянок у калодзежным зрубe', *поесніца* 'пояс ў штанах', *поесок* 'выступ, карніз' (ТС), ст.-бел. *поясь, поѣс, поесокъ, поясок* 'рэмень, шнур', 'паясніца, талія', укр. *пояс*, рус. *пояс*, польск. *pas*, в.-луж., н.-луж. *pas*, чэш., славац. *pás*, славен. *pojás*, серб.-харв. *пóјас, пáс, pás*, балг. *пояс*, ст.-слав. *поясь*. Да прасл. **po-jasъ*, якое з'яўляецца адваротным дэрыватам ад **po-jasati* (< і.-е. **jōs-* 'падпаясаць' 'апая-

саць'; літ. *juosti* 'апаясваць', *juosta* 'пояс', лат. *juosta* 'пояс', *juōzt* 'апаясваць', грэч. ζώνη 'пояс', авест. *yāsta-* 'падперазаны'), дзе **po-* — дээтымалагізаваны прэфікс (ESSJ, 1, 187), гл. *па-*, параўн. бел. *апаясаць* 'падперазачь', і **jasati*, адкуль ц.-слав. *юсало* 'пояс' (Фасмер 3, 351; Глухак, 429), сюды ж *пóвяс, пóвес* (гл.).

Пояс 'вясёлка' (іван., стол., ДАБМ, камент., 901—902), *паяс* (брасл., шарк., ДАБМ, камент., 901—902), *бóжы паяс* 'тэ' (брасл., там жа), укр. *бóжій пóјас, пóјас Бóжойі матери*, балг. *пояс, гóспод'ов пояс, богородичен паяс*, макед. *појас*, славен. *svele Marije pásec*, серб.-харв. *bóžji pas'ic, božji pás, božji pojás, Marijin pas*. Пра геаграфію распаўсюджання значэння *пояс* 'вясёлка' гл. Талстой, ОЛА, Исследов., 1974, 35—38. *Пояс* 'вясёлка' на Браслаўшчыне лічаць славянскай калькай літоўска-латышскай назвы, параўн. літ. *dievo juosta* (літаральна 'божы пояс'), *malonės juosta* (літаральна 'добры пояс'), лат. *dieva josta*. Непакупны (Связи, 64—66), насуперак Талстому, палеска-паўночнаславянскую лексіка-семантычную ізагласу адмяжоўвае ад літоўска-латышскай і лічыць іх прыкладам незалежнага семантычнага развіцця агульнай балта-славянскай лексемы (семантычная універсальна, параўн. франц. дыял. *ceinture* 'вясёлка', літаральна — 'пояс'). Лічыцца, што асновай метафары 'пояс' — 'вясёлка' разам з формай пояса мог паслужыць звычай насіць шматколерныя паясы ў Латвіі, Літве і Балгарыі (Непакупны, тамсама; Чэкман, Baltistica, 8, 2, 155). Мяркуюцца, што існаваў агульны міф на балта-славяна-грэчаскай і заходнееўрапейскай тэрыторыі, у якім вясёлка выступала ў якасці пояса жаночага бажаства (Алінеі, 36. Івічу, 78).

Пояс 'Млечны Шлях' (Мат. Гом). Такая назва існуе і ў іншых народаў, параўн. рус. дыял. *пояс* 'тэ', лац. *Caeli Cingulum* 'нябесны пояс' і лагічна выцякае з гаспадарчай дзейнасці і побытавых рэалій гэтых народаў. У назве *пояс* адлюстроўваецца форма Млечнага Шляху, які ўяўляе сабой серабрыстую туманную паласу, што апаясвае нябесную сферу (Карпенка, Назв., 14—23). Пра іншыя назвы і геаграфію іх распаўсюджання гл. таксама Гладышова, Wiedza, 77—89; Купішэўскі, Słown., 106.

Пра — прыйменная прыстаўка з градацыйным значэннем (гл. *празэле, прарадзіма* і пад). Агульнаславянскае, за выключэннем палаб. і н.-луж., параўн. рус., укр., ст.-рус., ст.-слав., балг.,

серб.-харв. *pra-*, польск., чэш., славац., славен. *pra-*. Прасл. **pra-*. Звязана чаргаваннем галосных з дзяслоўнай прыстаўкай і прыназоўнікам **pro-*. Падаўжэнне галоснага адбылося, як мяркуе Сольмсен (KZ, 35, 468), на канцы слова па рытмічных прычынах. Роднаснае літ. *prō*, прыназ., ст.-інд. *prā-* побач з *prō-*, лац. *prō* 'перад', ст.-в.-ням. *fruo* 'рана' (Мюленбах—Эндзелін, 3, 400; Вальдэ—Гофман, 2, 364; Фасмер 3, 351; ESSJ, 1, 205 і наст.).

Пра- — прыназоўнік і прыстаўка. Рус. *про, про-*, укр. *про* 'пра', ст.-рус. *про, про-* 'дзеля', ст.-слав. *про-*, балг. *про-*, серб.-харв. *про-*, славен. *про-*, чэш. *про* 'для', *при-*. Праслав. *pro, pro-*. Звязана аблаўтам з *pra-* (гл. папярэдні артыкул). Роднаснае ст.-прус. *pra-* 'цераз, для', *pra* 'пра, пера-', літ. *pra-* 'тс', грэч. *προ* 'перад', пра-, лац. *pro-* (*prō*), гоц. *fra-*, нова-в.-ням. *ver-* 'пера-, за-', ст.-інд. *pra-* 'перад, за-' і г. д. (Траўтман, 229; Вальдэ—Гофман, 2, 364 і наст.; Фасмер 3, 370; ESSJ, 1, 216 і наст.).

Прававаць 'правяраць стан або якасць чаго-небудзь; рабіць пробу' (ТСБМ, Сл. ПЗБ), 'каштаваць' (Сл. ПЗБ), ст.-бел. *проба* 'проба' (Ст.-бел. лексікон). Рус. *пробовать, проба*, укр. *пробувати, проба*. Праз польск. *próba, probować* з ням. *Probe* 'проба' < с.-лац. *probe* 'тс' < *probāte* 'правяраць, выпрабоўваць' (Фасмер, 3, 370).

Прабачаць 'дараваць, знімаць віну за што-небудзь' (ТСБМ, Шпіл., Гарэц., Янк. 2; Нас., Шат., Касп.). З польск. *przebaczać* 'тс' < *baczyć* 'бачыць'. Значэнне 'дараваць' узнікла на аснове першаснага 'прапусціць, недагледзець' (Брукнер, 10).

***Прабэга**, *пробэга* 'смелая, дзейсная жанчына', *пробэглы* 'дзейсны, пранырлівы, рызыкаўны' (ТС). Адваротныя ўтварэнні ад *прабегчы*; у семантычным плане параўн. *прайдзісвет, прайдоха* < *прайсці*.

Прабёл 'недахоп, недагляд', 'пропуск у тэксце, прагал' (ТСБМ). Рус. *пробёл*, ст.-рус. *пробьль* 'белы (які не запоўнены) прамежак' ад *про-* і *белый*, якія былі крыніцай запазычання.

Прабінда экспр. 'дасціпны' (смаляв., Сл. ПЗБ.). Значэнне, мабыць, вызначана недакладна, параўн.: *я прабінда была, усюды залезу*, г. зн. 'пралаз, пройда і г. д.'. Дэрыват ад *бінда* (гл.) з прыст. *пра-*, якая — з семантычна блізкіх *пракуда, пралаза* і да т. п., параўн. *бінды біць* 'гультайнічаць' (Нас.).

Прабірка 'шкляная трубочка з дном' (ТСБМ). З рус. *пробёрка* 'тс', утворанага ад **пробировать* < ням. *probieren*. Адносна рус. слова гл. Праабражэнскі, 2, 128; Фасмер 3, 370. Параўн. *проба*.

Прабітнік 'непаседа' (Инстр.), *прабітны* 'пранырлівы' (Мат. Гом.). Да *прабіць*. Параўн. таксама *разбітны* (гл.), рус. *пробойный* 'пранырлівы', чэш. *probity* 'пранырлівы, пракуда; махляр'.

Праблюданне 'збераганне' (Нас.), *праблюдань* 'зберагаць', *праблюдць* 'зберагчы' (Нас.). Прэфіксальны дэрыват ад *блюдць* (гл. *будзіць*).

***Прабёц**, *пробёец* 'крук' (ТС), параўн. серб.-харв. *пробојач* 'прабойнік'. Дэрыват ад *прабіць* < *біць* з суф. *-ец*.

***Прабійч**, *пробійч* 'прабойнік' (ТС). Дэрыват ад *прабіць* з суф. *nomina instrumenti -ич*. Адносна словаўтварэння гл. Сцяцко, Афікс. наз., 45.

Прабій 'металічная дужка, на якую навешваецца замок' (ТСБМ, Гарэц., Касп.; шчуч., Сл. ПЗБ), *пробій* 'верхняя частка вулля-калоды' (Анох.). Рус. *пробой*, укр. *пробій*, польск. *przebój*, серб.-харв. *пробój*, славен. *probój*, балг. *пробой* у розных значэннях — 'прабоіна, прарыў (куды-небудзь)' і г. д. У значэнні 'металічная дужка, на якую навешваецца замок' з'яўляецца бел.-рус. семантычнай ізаглосай. Прасл. **probojь* — аблаўтны дэрыват ад **probiti* < **biti* 'біць'. Не выключана, аднак, што гэта больш позняя аналагічная форма па тыпу **bojь* < **biti*.

Прабёр 'лінія, якая ўтвараецца на галаве, калі расчасаць на два бакі валасы' (ТСБМ). Рус. *пробёр* 'тс'. Да *прабіраць* < *прабраць* < *браць*.

Прабёрка 'прачуханка' (ТСБМ, Шат.). Да *прабіраць* 'даваць прачуханку', *прабраць* < *браць*.

Прабразіць 'пратаптаць' (ашм., Сцяшк. Сл.). Да *брадзіць* (гл.). Пераход *дз* > *з*, як у польск. *bardzo* > *barzo*; гл. Брукнер, 128.

***Прабэндзуваць**, *пробэндзуватэ, нырыбэндзуватэ* 'прайсці, мінуць (аб часе)', 'правесці час' (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.). Утварэнне на базе асновы цяп. часу польскага дзяслова *być* — *będz-* паводле мадэлі *прабыць*.

Права 'сістэма агульнаабавязковых норм, якія выражаюць дзяржаўную волю пануючых у грамадстве класаў', 'правамоцтва

асобы, 'падстава, прычына' (ТСБМ), *п'раво* 'справядлівасць' (мазыр., ГЧ), ст.-бел. *право* 'сістэма абавязковых сацыяльных нормаў; гарантваная свабода; судаводства'. У юрыдычным значэнні запазычана ў XIV ст. з польск. *prawo*, што калькуе ням. *Recht*, якое ў сваю чаргу з'яўляецца перакладам лац. *ius, iuris* (Золтан. Из истории, 52, з літ-рай; Банькоўскі, 2, 764). Аднак, відаць, у значэнні 'свабода выбару; справядлівасць' узыходзіць да прасл. **pravo*, параўн.: *ты сваё права правіш*, гл. *правіць*; рус., укр. *п'раво*, ст.-рус. *право*, польск. *prawo*, чэш., славац. *právo*, серб.-харв. *п'раво*, славен. *právo*, балг. *п'раво*. Да *правы* (Фасмер, 3, 352; Махэкз, 481).

Правав'аца 'судзіца, мець цяжбу' (Нас.; віл., Сл. ПЗБ), 'спрачаца, сварыца' (Сл. ПЗБ, Сцяшк. Сл.), 'апраўдваца' (Шат.), *правуваты* 'крыўдзіца' (Сл. Брэс.), ст.-бел. *правоватися* 'кіраваца прававымі нормамаі, судзіць па закону' (Ст.-бел. лексікон). Да *п'рава* (гл.); першапачаткова 'дамагаца права'. Сюды ж *правовіць* 'кіраваць' (ТС).

Прав'адзіць 'праводзіць' (Нас.; швянч., Сл. ПЗБ). Аўтары апошняга слоўніка параўноўваюць з польск. *przewodzić*, што, відаць, справядліва, улічваючы месца націску і арэал. Сюды ж *прав'адзіны* 'провады ў армію' (лід., Сцяшк. Сл.).

Прав'адзір 'ідэйны, палітычны кіраўнік партыі, клана', 'той, хто кіруе племям, войскам, атрадам' (ТСБМ, Гарэц.). Укр. *пр'оводарь, пр'оводирь* 'праваднік, важаты'. Ад *прав'одзіць* з усх.-слав. суф. *-yr', параўн. *павадыр*. Меркаванні Кюнэ (Poln., 90) пра польскі ўплыў беспадстаўныя, гл. Банькоўскі, 2, 796.

Прав'ажаты 'той, хто суправаджае каго-небудзь з мэтай аховы ці паказвае дарогу', 'той, хто праводзіць на поезд, самалёт і пад.' (ТСБМ). Новае запазычанне з рус. *проводжатель* 'тс' < *проводжать* 'праводзіць'; параўн. адаптаванае *проводжатор* 'суправаджальнік', паралельнае да *проводатор* 'павадыр' (ТС).

Прав'ак'ацыя 'наўмыснае падбухторванне', 'штучнае выкліканне праяў хваробы' (ТСБМ). Праз рус. *провокация* з польск. *przewokacja* або ням. *Provokation* 'тс'. Апошнія — з лац. *provocatio* 'правакацыя'.

Прав'алённы 'акаянны, пракляты, надта скупы' (Шат.), параўн. рус. перм. *провальный (человек)* 'акаянны, прапашчы чалавек'. Да *прав'аліць* < *валіць*. Параўн. семантыку *прапашчы* < *пасці, падаць*, а таксама *праклён каб ты прав'аліўся!*

***Прав'альваца**, *пров'альваца* 'праломваца, дзіравіца' (ТС), сюды ж палес. *пров'аліло се небо* (пра залеву, навальніцу), якое Талстыя (ПЭСБ, 10) супастаўляюць у якасці палеска-паўднёваславянскай паралелі з серб.-харв. *пров'алио се облак* 'прайшоў лівень', *пр'овала облака* 'лівень, залева'. Да *прав'аліць* 'прабіць, праламаць', што да *валіць* 'біць, ламаць', параўн. ням. *Volkenbruch* 'лівень', літаральна 'пралом воблака, у воблаках' (Гарачава, Этимология—1984, 45).

***Прав'алле**, *пров'алье* 'пралал': *от ужэ провалье, лье, і лье дождж*, 'прорва, пропасць' (ТС). Рус. паўд. мн. л. *пров'алья* 'пропасці, пачоры', укр. *пров'алля* 'пропасць, роў'. Ад *прав'аліць* < *валіць* з суф. -ье, або ад *пр'авал* з суф. зборнасці. Адносна суфіксацыі гл. Сцяцко, Афікс. наз., 201. Гл. папярэдняе слова.

Праванс'аль 'соус з яечных жаўткоў і алею з дабаўленнем воцату, гарчыцы і іншых вострых прыпраў' (ТСБМ). З рус. *провансаль* 'тс', дзе ад франц. *à la provençale*, літар. 'соус, які зроблены па-правансальскі' ад назвы вобласці ў Францыі *Provence*.

Прав'аніе 'агульнапрынятая сістэма правіл напісання слоў, арфаграфія' (ТСБМ, Гарэц.). Запазычанне з польск. *prawopis*; змена месца націску пад уплывам *п'равы*. У польск., таксама як у рус. (*правопісанне*), калька з грэч. *ὀρθογραφία* < *ὀρθός* 'правільны' і *γράφω* 'пішу'.

Прав'ар'ок (*пр'овор'ок*) 'прылазнік' (брасл., Праблемы філал.). Паводле Непакупнага (там жа, 93), з літ. *prāvaras* 'тс'. Сюды ж *прав'ар'нік* 'курнік' (Нік. Очерки), *прав'ар'іна* 'стойла' (міёр., Нар. словатв.), што да літ. *pravarinė* 'адгароджанае месца ў хляве' (Лаўчутэ, Балтизмы, 71).

Прав'ар'оніць 'прапусціць, не выкарыстаць чаго-небудзь з-за няўвагі' (ТСБМ). Рус. *проворонить* 'тс'. Ад *варона* 'варона; раззявка, цюхцай'. Апошняе значэнне ўсталявалася, магчыма, пад уплывам баек, адным з персанажаў якіх з'яўлялася варона.

Прав'ар'іна 'бервяно, брус' (Сл. рэг. лекс.). Параўн. літ. *pravarinė* 'жэрдка, перагародка', што лічыцца запазычаным з польск. *przeworzyna* < *przewora* 'перагародка'; на думку Лаўчутэ (Балтизмы, 71), хутчэй, да літ. *prāvaras* 'прылазнік'. Параўн., аднак, *прав'ар'іна/пр'овор'ына* 'разворка ў возе' (лельч., Нікан., Трансп.), што звязана з *вор*₂ (гл.) са значэннем 'соваць, піхаць'. Гл. *прав'ар'ок*.

Праваслаўе ‘адна з хрысціянскіх канфесій’ (ТСБМ). З ц.-слав. *православие* ‘тс’, якое з’яўляецца памылковай калькай с.-грэч. *ὀρθόδοξια* <*ὀρθός* ‘прамы, правільны’ і *δόξα* ‘вера’ і ‘слава’. Сюды *праваслаўны* (ТСБМ) з ц.-слав. *православънъ* — калька з грэч. *ὀρθόδοξος* (Слаўскі, 36. Машынскаму, 279—280).

Праве ‘амаль, амаль што’ (маст., Сл. ПЗБ, гродз., Сцяшк. Сл.). З польск. *prawie* ‘тс’.

Праведкі ‘наведванне парадзіхі’ (Шат., Касп.). Ад *праведца* < *ведаць*. Параўн. *адведкі*.

Праведны ‘які не парушае правіл рэлігійнай маралі; справядлівы, правільны’ (ТСБМ), ‘справядлівы, сумленны’ (Шат., ТС). З ц.-слав. *правѣдънъи* ‘праўдзівы, верны, справядлівы’, якое ўтворана ад *правѣда* з суф. -ън-.

***Правэндзіца**, *провѣндытыс*, *провѣндытысь* ‘мала што зрабіць’ (пін., драг., Бел.-рус. ізал.). На думку Клімчука (там жа, 52), суадносіцца з рус. дыял. *вѣньгаться* ‘рабіць павольна, бязладна; поркацца’. Хутчэй, экспрэсіўнае ўтварэнне на базе польск. *wędzić* ‘капіць, вэндзіць’, гл. *вѣндзіца* ‘марудзіць’.

Правѣрзгаць ‘прамыць збольшага, абы-як’ (смарг., Шатал.). Хутчэй за ўсё, да *вѣдзгаць* ‘мазаць, пэчкаць’ (гл. *вѣдзгаць*); менш верагодны прэфіксальны дзеяслоў ад **верзгаць* < польск. *wierzgać* ‘брыкацца (аб конях)’, ст.-польск. наогул аб мятанні, кіданні (параўн. Брукнер, 618).

Правѣсня ‘прадвесне’ (баран., лях., Сл. ПЗБ). Укр. *прѣвеснь*, *прѣвесна*, рус. дан. *прѣвесни* ‘тс’. Утворана ад *вясна* з прыстаўкай *пра-* (гл.), першапачатковае значэнне якой ‘перад’, г. зн. ‘пара года, якая папярэднічае вясне’, параўн. *прадвесне* ‘тс’ (гл.). Канец слова перадае канчатак М. скл., захаваны ў спалучэнні *на правесня* (< *провеснь*), параўн. аналагічнае балг. *прѣлет* ‘вясна’ (ад **lěto*, г. зн. ‘перад летам’), *прѣлети* ‘вясной’ (БЕР, 5, 758).

Правѣц, *праўцак* у выразках: *стаяць праўцом* ‘стаяць прама’ (стаўб., Нар. сл.), *стаяць праўцака* ‘не даваць магчымасці паварушыцца’ (калінк., 3 нар. сл.), *на праўцака браць* ‘аб стане непрытомнасці’ (Ян.), *праўцаком* ‘дыбам’ (гом., Нар. словатв.), *правіцёвы* ‘той, які стаіць старчаком’ (брэсц., 3 нар. сл.). Укр. *правіцём поставити* ‘выпраміць (руку, ногу), не даць сагнуцца’. Да *правы* ў значэнні ‘роўны, прамы’.

Правігла ‘драўляная) прылада для выраўноўвання чаго-небудзь’ (ТСБМ, Шат.). З польск. *prawidło* ‘правіла, капыл’ (параўн. *правіла*). Таксама *правідлоўы* ‘натуральны (мёд)’ (смарг., Сл. ПЗБ) з польск. *prawidłowy* ‘тс’.

Правіла ‘палажэнне, якое выражае тую або іншую заканамернасць’, ‘норма паводзін, прывычка’ (ТСБМ), *правіло* ‘ачэп’ (ганц., Сл. ПЗБ), *правыло* ‘тс’ (бяроз., Шатал.), *правіла* ‘тоўстая доўгая жардзіна, пры дапамозе якой злучаюць зад і перад калёс, калі возяць бярвенне’ (в.-дзв., Шатал.). Рус. *правило* ‘правіла’, *правило* ‘руль, лінейка’, укр. *правило* ‘руль’, частка шавецкай калодкі’, польск. *prawidło* ‘правіла; частка шавецкай калодкі і да т. п.’, чэш., славац. *pravidlo* ‘правіла’, в.-луж. *pravidlo*, н.-луж. *přavidlo*, серб.-харв. *prāvilo*, славен. *pravilo*, балг. *правило* ‘правіла’. Прасл. **pravidlo*. Як сведчаць значэнні слова ў рус. і інш. славянскіх мовах, першапачаткова гэта было *nomina instrumenti* з суф. -*dlo* ад *praviti* (гл. *правіць*). Адцягненае значэнне з’явілася ў выніку пераносу ‘тое, што вызначана прыладай’, параўн. лац. *rēgula* ‘лінейка’ і ‘правіла’.

Правілец ‘роўнае, прамое дрэва’ (ТС). Дэрыват ад асновы *правіл-* (*правіла, правільны*) з суф. -*ец*. Параўн. і значэнне прыметніка *правы* ‘роўны, прамы’ і да т.п.

Правіллка ‘распорка’ (жлоб., ельск., Мат. Гом.). Да *правіла* (гл.).

Правіржына ‘лаз у плоце’ (Мядзв.). Відаць, балтызм, параўн. літ. *prāviras* ‘прыадчынены’.

Правіца ‘куль, тоўсты сноп прамой саломы для пакрыцця страхі’ (Сцяшк. Сл., Выг. дыс.), *правіца* ‘непамятая аржаная салома’ (Касп., пін., Сл. ПЗБ), ‘прамая салома’ (ТС), *провіца* ‘раскладка снапоў для малацьбы’ (стол., ДАБМ, камент., 872). Укр. *правіця* ‘непамятая прамая салома’. Да *правы* ў значэнні ‘сапраўдны, добры, роўны’.

Правіца₁ ‘правая рука’ (Нас.), ст.-бел. *правіца* ‘тс’. Укр. *правіця*, польск. *prawica*, чэш. *pravice* ‘тс’. Ад **pravъ* ‘правы’ з суф. -*ica* (параўн. прасл. **desъnica* < **desъть* ‘правы’).

Правіца₂ ‘дарожная кашолка’ (пін., Мат. І дыял. канф.). Бясспрэчна, дэрыват ад прыметніка *правы*, але зыходная кропка намінацыі няясная. Магчыма таму, што насілася з правага боку?

Правіца ‘ачуньваць пасля хваробы’ (Шат., Мат. Гом.), ‘упраўляцца з работай’ (Сл. ПЗБ, лях.), ‘сыцець, гладчэць’ (ТС), ‘спраўджвацца’ (Ян.). Да *правіць*.

Правіць₁ ‘маючы ўладу ў сваіх руках, кіраваць чым-небудзь’, ‘адпраўляць імшу’ (ТСБМ, Мік.), ‘кіраваць (лейцамі)’ (Сл. рэг. лекс.), ‘выконваць, рабіць’: *правіць гаспадарку* (Байк. і Некр.), ‘рамантаваць, папраўляць (недахопы, памылкі)’ (ашм., Стан.; Гарэц.). Рус. *править* ‘кіраваць; выпраўляць; адпраўляць царкоўную службу’, укр. *правити* ‘рабіць, выконваць, выпраўляць; адпраўляць царкоўную службу’, ст.-рус. *правити* ‘кіраваць; выконваць; адпраўляць (імшу)’, польск. *prawić* ‘адпраўляць (імшу)’, серб.-харв. *praviti* ‘рабіць; ствараць’, балг. *правя* ‘рабіць’, макед. *прави*. Прасл. **praviti < pravъ* (гл. *правы*) (Махэк₂, 481).

Правіць₂ ‘гаварыць’ (Шат.; воран., астрав., віл., беласт., драг., Сл. ПЗБ, Сл. Брэс.; паст., ДАБМ, камент., 916), ‘сцвярджаць, паўтараць адно і тое ж’ (ашм., Стан.). Польск. *prawić* ‘тс’; у гэтым значэнні дзеяслоў вядомы яшчэ ў чэш. (*praviti*), славац. (*vyprávať*, *rozprávať*) і славен. (*praviti*). Брукнер (435) выводзіць з *правіць₁*, але Махэк₂ (481) аддзяляе яго ад *правіць₁*, таму што не бачыць семантычнай сувязі паміж імі і параўновае з хец. *palvāi* ‘тс’. Няпэўна. Хутчэй за ўсё, ад **pravъ* (гл. *правы* ў другасным значэнні ‘які мае рацыю; правільны’), параўн. *сваё правіць* ‘даводзіць сваю рацыю’.

Праводніца ‘наступная нядзеля пасля Вялікадня (Пасхі)’ (Гарэц., Мядзв.), *праводная (нядзеля)* ‘памінальная’ (Нас.), *праводная нядзеля*, *праводніца* ‘Фаміна нядзеля’ (Шат.), *праводны* ‘паслявелікодны’ (Мат. Гом.), *провоад* ‘паніхіда’ (Нас.). Рус. дыял. *прóводы* ‘радаўніца, памінанне памёрлых’, ‘пахаванне’, ‘праводзіны вясны’, *проводная неделя* ‘Фаміны тыдзень’, укр. *прóводы* ‘Фаміны тыдзень’, ‘праводзіны русалак песнямі ў першы панядзелак пасля свят Сёмухі’, польск. *przewodnica*, *przewodniczna*, *przewodna niedziela* ‘першы тыдзень пасля Вялікадня’, чэш. *provod*, *provodní neděle* ‘першая нядзеля пасля Вялікадня’. Да *праводзіць*. У рымска-каталіцкай абраднасці назва тлумачыцца тым, што ў гэты дзень новаахрышчаныя людзі ішлі “провадам” да храма, або тым, што ў гэту нядзелю адбывалася працэсія да храма з вяночкамі. Але, відаць, першаснае значэнне — гэта сляды дахрысціянскага культу памерлых і ўшанавання духаў прыроды, як гэта захавалася ва ўсходніх славян (гл. Махэк₂, 452).

Праворны ‘рухавы, спрытны’ (ТСБМ), *правора* ‘рухавы хлопчык або дзяўчынка’ (Нас.), рус. *проворный*, *провор* ‘спрытны чалавек’, укр. *проворний* ‘тс’, *проворяка* ‘рухавая, спрытная асоба’. Хутчэй за ўсё, запазычана з рускай мовы, што канстатуецца і для ўкраінскай (ЕСУМ, 4, 592). Рускае слова звязваюць з балг. *провірам* ‘прасоўваць’, літ. *varyti* ‘гнаць’, лат. *verti* ‘бегаць’ (Фасмер, 3, 372). Параўн. *вірўтнік* ‘узбаламучаны, кручаны чалавек; злачынец, злодзей’ (гл.), *уверяца* ‘чапляцца’ (гл.). Варбат рэканструюе прасл. **provorъ < *proverti* (Супр. чыт., II, 15; Слав. языкозн., XII, 119). Гл. таксама Калашнікаў, ОЛА, Исследов., 1994—1996, 217—218.

Правы ‘супрацьлеглы леваму; справядлівы, праўдзівы; невінаваты, маючы рацыю’ (ТСБМ, Ласт.), ‘роўны’ (пін., Сл. ПЗБ), *праву* ‘прамы’ (ТС), ст.-бел. *правы* ‘правы, неіжывы, невінаваты’ (Стан.), укр. *півий* ‘тс’, рус. *півий* ‘тс’, польск. *prawy* ‘тс’, чэш., славац. *pravý*, в.-луж. *prawy*, н.-луж. *přawy* ‘тс’, славен. *pravi* ‘правы, прамы; правільны’, серб.-харв. *прав*, *півий* ‘прамы; невінаваты; правільны’, балг., макед. *прав* ‘прамы, справядлівы, сапраўдны’, ст.-слав. *правъ* ‘прамы; правільны, справядлівы’. Прасл. **pravъ(ъ)* звязваюць з **prъvъ* (гл. *першы*) і значэннем ‘які стаіць наперадзе, першы’, корань той жа, што і ў **per* (гл. *перад*) (Бязлай, 3, 105; Сной₂, 559); іншыя збліжэнні: лац. *probus* ‘добры, сумленны, прыстойны’ (< **prō-*, гл. *пра-*), ст.-інд. *prabhūh* ‘выдатны; хто перавышае іншых’, ст.-англ. *fram* ‘моцны, дзейны, смелы’, ст.-ісл. ‘той, што стаіць наперадзе; хто імкнецца наперад’ (гл. Фасмер, 3, 352; ЕСУМ, 4, 551; БЕР, 5, 581). Паводле Мартынава (Балто-слав.-итал. изогл., 15—16; Язык, 61—62), роднаснае лац. *pravus* ‘крывы, разбэшчаны, злавесны’, змяніўшаму значэнне ‘прамы, спрыяльны’ на супрацьлеглае ў выніку семантычнай перабудовы. Першаснае значэнне ‘прамы, просты’ лепш захавалася ў паўднёваславянскім арэале, аднак вядома і на іншых тэрыторыях, параўн. *півий* ‘прама’ (калінк., 3 нар. сл.). Згодна з Німчуком (Давньорус., 46), пераход ‘прамы’ > ‘правы’ звязаны са становішчам рук пры паказванні (“една выпраямлена — права, другая ненапружена — лэва”).

Правэйдцаца ‘праваландаца’ (Скарбы). Гл. *вэйдцаца* ‘сноўдаца, хадзіць без справы’ (там жа), няяснага паходжання; маг-

чыма, ад польск. *wajda* 'цыганскі кіраўнік' (з венг. *wajda* < *województwo*, гл. Брукнер, 599).

***Правѣндзіца**. Гл. *правендзіца*.

Правѣнда 'бурклівы, надакучлівы чалавек' (ушац., Нар. лекс.). Дэрыват ад *п्रा́віць*₂ з суф. -ѣнда (аб суфіксацыі гл. Сцяцко, Афікс. наз., 98).

Праг 'моцнае жаданне, жадоба', 'пажадлівасць' (Шат.), *п्रा́га* 'те' (там жа), 'жаданне піць, смага', 'моцнае жаданне, жадоба' (ТСБМ), *прага* 'жаданне піць' (Варл.). Гл. *прагнуць, спрага*.

Пра́га 'жэрдка, якая закрывае праход на агароджаную пашу' (Сцяшк. Сл.), *п्रा́га* 'жэрдка, якой закрываюць праход', 'праход у агароджы' (смарг., Сл. ПЗБ), сюды ж *прагвѣнь* 'бервяно ці нізенькая сценка, якая аддзяляе ток у гумне' (віл., Сл. ПЗБ). Паводле Лаўчутэ (Балтизмы, 50), з літ. *pragà* 'адгуліна, пралаз, пралом'. У бел. словах адбыўся семантычны пераход 'праход, пралаз' — 'тое, чым іх закрываюць'.

Прагаворны 'гаваркі' (гродз., Сл. ПЗБ). Да *прагаварыць*, аднак словаўтварэнне нетыповае. Магчыма, паўплывала і польск. *przegwarzyć* 'прабалбатаць, прабалакаць'.

Прага́л, прагалак, прага́ліна, прога́ліна, прогу́ліна, прага́н, праго́л 'незарослае дрэвам і месца ў лесе, палянка' (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Мік., Шат.; в.-дзв., Сл. ПЗБ; Мат. Гом., ТС), 'праталіна', 'абсеў', 'лапіна з вымаклым збожжам' (Сл. ПЗБ, Мат. Гом.). Рус. *прога́л, прога́ль, прога́лина* 'прагаліна', укр. *прога́лина* 'просека ў лесе, палянка', *прога́льовина* 'палянка ў лесе', *прога́люватина* 'абсеў сярод збожжа'. Дэрыват ад усх.-слав. *прогалити*, параўн. рус. *прога́лить* 'агальць, ачысціць месца ад хмызняку', звязана чаргаваннем з *голы* (гл. Фасмер 3, 372). Гл. яшчэ *гала*.

Прагаласо́піць 'патраціць без патрэбы' (навагр., Нар. словатв.). Няяснае слова. Можна было б параўнаць з *галас* 'крык, шум, бойка', *галасаваць* 'гучна крычаць' і да т. п. (гл.). Але ў гэтым выпадку няяснай застаецца семантыка.

Прага́піць 'празяваць' (івац., Нар. сл.), *прога́пыты* 'те' (брэсц., 3 нар. сл.). Да *гана* 'разявака' (гл.).

Прага́ра 'пражора' (Сцяшк. Сл.). Запазычанне з літ. *prāgaras* 'те'. Сюды ж *прага́рны* 'працавіты' (тамсама), відаць, 'прагны да работы'.

Прага́рына 'выгарэлая частка якой-небудзь паверхні' (ТСБМ). Да *гарэць* (гл.).

Прагло́ 'вага ў студні з жураўлём' (любан., ДАБМ, камент., 809). З *пругло*₂ (гл.).

Праглу́здацца, прыглу́здацца 'трохі апамятацца ад перажытых моцных узрушэнняў' (Мядзв., ТС). Да *глузд*.

Пра́гля 'дрыгва' (Сцяшк. Сл.). Няясна. Магчыма, з **крагля*. **крагля* < *крактаць* (гл.). Параўн. *крактавінне, кракавіца* 'дрыгва'.

Прагно́й, 'сітавасць (у драўніне)' (ТС). Да *прагніць* з аблаўтам у корані.

Прагно́й₂ 'вір' (брагін., Шатал.), *прогно́й* 'багністая мясціна на балоце' (ТС). Укр. *прогно́й* 'незамярзаючае месца на балоце, топкае месца', *прогно́йна* 'дрыгва'. Да *прагніць* з чаргаваннем галосных у корані. Адносна семантычнага пераходу 'вір' — 'балота' гл. Талстой, Георг., 213.

Прагно́з 'прадбачанне, прадказанне, заснаванае на пэўных дадзеных' (ТСБМ). Праз рус. *прогно́з* 'те' (параўн. Крукоўскі, Уплыў, 75 і наст.) з грэч. *πρόβωσις* 'даведванне наперад; прадвызначэнне' ад грэч. *πρό*- 'наперад' і *ἔνωσις* 'веданне'.

Пра́гнуць, пры́гнуць 'жадаць; мець моцнае жаданне; мець страсць' (Нас., Касп., Сл. ПЗБ), *праці* 'жадаць' (Сцяшк. Сл.), *прагчыся* 'злоўжываць пітвом, ежай; пэнкаць ад абжорства, п'янства' (Др.-Падб.), 'ганяцца' (Яруш.), 'імкнуцца' (Касп.). Запазычанне з польск. *pragnąć* 'жадаць, мець моцнае жаданне' (Кюнэ, Poln., 89; Сл. ПЗБ, 4, 71). Слова таго ж караня, што і *п्रा́жыць* (гл.). Паводле Шустар-Шэўца (2, 15, 1148), прасл. **pragnoti* 'адчуваць смагу, смягнуць, высыхаць', прадстаўлена пераважна ў заходнеславянскіх мовах.

Праго́н₁ 'дзеянне паводле дзеяслова *прагнаць*' (ТСБМ), 'агароджаная з двух бакоў дарога, па якой ганяюць жывёлу' (ТСБМ), 'праход (для жывёлы)', 'равок для сцёку вады', 'пратаптаная сцежка' (Сл. ПЗБ, Мат. Гом., ТС), 'сцежка ў лесе, вытапаная жывёлай' (Шатал.), 'дарога за гумном' (Сцяшк. Сл.), 'бэлька, ачэп' (Мат. Гом.), *прого́ны* 'падоўжанае тоўстае бервяно, на якое насцілаюць мост' (лун., Шатал.). Аддзеяслоўнае ўтварэнне ад *прагнаць* < *гнаць*. Аналагічныя дэрываты ва ўсіх славян у розных значэннях: рус. *прогон*, укр. *прогін*, польск. *przeгон*.

чеш. *prúhon*, словац. *prieohon*, серб.-харв. *прогон*, славен. *progón*. У значенні 'дарога для прагона живёлы', адзначаным ва ўсходнеславянскіх, заходнеславянскіх і сербска-харвацкай мовах, магчыма, прасл. **progonъ*. Гл. яшчэ Куркіна, Этымалогія—1968, 97.

Прагón₂ 'ачэп', 'кладзь, якая служыла апорай страхі на сохах' (брэсц., кобр., Нар. сл.). Рус. *прогón* 'кладзь, ляжачая частка рыштавання вакол будоўлі', 'палка ў невада, якой ён прапускаецца пад лёд', укр. *прогін* 'палка ў невада, якой ён прапускаецца пад лёд'. Этымалагічна тое ж, што і папярэдняе.

Прагónы₁ 'слупкі, якія ставяцца на бэлькі' (Сцяшк. Сл.), *прогónы* 'падоўжаныя тоўстыя бяровёны, на якое насцілаюць мост' (лун., Шатал.). Рус. *прогón* 'ляжачая частка рыштаванняў'. Да *прагнаць* < *гнаць*.

Праграма 'план дзейнасці, работ', 'парадак правядзення', 'кароткі змест (курса, канцэрта)' (ТСБМ). Праз рус. *програ́мма* 'тс' (Крукоўскі, Уплыў, 97) з франц. *programme* < грэч. *πρόγραμμα* 'аб'ява, загад'.

Прагрэс 'рух наперад, пераход на больш высокую ступень развіцця' (ТСБМ). Запозычанне XIX ст. (Гіст. лекс., 250) з рус. *прогрéсс* 'тс' (Крукоўскі, Уплыў, 97), дзе праз польск. *progress* або ням. *Progress* < лац. *progressus* 'поспех' (Фасмер 3, 372).

Прагумéнак, *прогумéнок*, *прыгумéнок*, *прогмéнок*, *пругмéнок*, *пругумéнак* 'месца на дварэ, дзе пабудаваны хлёў' (Сл. Брэс.), 'месца ля гумна', 'павець ля гумна, месца перад хлявом', 'двор паміж с.-гасп. будынкамі' (ТС). Гл. *прыгуменак*.

Прад, *прада* — прыназоўнік і прыстаўка. З ц.-слав., ст.-слав. *прѣдъ* (параўн. спрадвечна бел. *перад*, рус., укр. *перед*) < прасл. **perdъ*, якое з *per* (гл. *пра*) і ўзмацняльнай часціцы *-дъ* (гл. *над*, *под*) (ESSJ, 1, 173).

Пра́да 'мяшэй зялёны, *Setaria viridis* (L.) P. B.' (маг., Кіс.). Рус. *пря́да* 'від проса', укр. *пря́да* 'расліна *Setaria viridis*'. Паводле Фасмера (3, 393, з літ-рай), ад *праду*, *прасці*. Расліна названа так па падабенству з калаўротам (рус. *прялка*). Іншыя версіі лічаць сумнеўнымі ў фанетычных адносінах. Параўн. *пра́нуць* (гл.).

Прадава́чка 'прадаўшчыца' (ігн., Сл. ПЗБ). Лічыцца калькай літ. *pardavėja* 'тс', паралельнай да *kasėja* 'капачка', *siuvėja* 'швачка' і пад. (Baltistica, 26, 2, 167), параўн., аднак, у Скарыны *продавач* і балг. *продавачка*, што сведчыць аб магчымасці самастойнага ўтварэння ад *прадаваць*, гл. *прадаць* (Цыхун, 3б. памяці Талстога, 1, 329).

Прададнё́м 'досвіткам' (астрав., Сл. ПЗБ). Да *прада* (гл. *прэд*) і *дзень* (гл.). Запозычанне або калька польск. *przedednie* 'канец ночы, час перад світаннем'.

Прада́жа 'продаж' (Др.-Падб., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *продажа* 'грашовая пеня за злачынства, за нанясенне ран; пакаранне продажаж', рус. *прода́жа* 'продаж', ст.-рус. *продажа* 'продаж; штраф за злачынства'. Прасл. **pro-dadja*, ад *pro-* і *dati*, г. зн. 'плата за тое, што некаму дадзена' (Праабражэнскі, 2, 129; Патабня, РФВ 3, 181; Фасмер 3, 372).

Прадаля́ты (мн. л. *продоляты*) 'затрымка; зацяжка' (Нас.). Няясна. Паводле заўвагі Насовіча (там жа), запозычана з польскай мовы. Відаць, з *do lata* 'да лета', пры атрыманні пазыкі "да лета", да будучага ўраджаю. Гл. *пра*; значэнне 'адкладанне на будучы час' таксама ў *упрадаляты* (*впродоляты*) 'тс' (Нас.). Цвяткоў (Запіскі, 53) лічыць слова паланізмам, але адзначае, што ў польскай мове яму няма адпаведніка. Ён выводзіць яго з польск. *lato* 'лета; год' і прыставак (прыназоўнікаў) *пра+да-*.

Прадаўгавáты 'падоўжаны; большы ў даўжыню, чым у шырыню' (ТСБМ). Конфікснае (*пра-* + *-аты*) утварэнне ад *доўгі*.

Прадаў́ні (*продáўні*) 'вельмі даўні' (ТС). З ц.-слав. *прѣдавнь* 'тс' (Цыхун, 3б. Талстому, 419).

Прада́ць 'аддаць за пэўную плату', 'здрадзіць' (ТСБМ), *продáць* 'тс' (ТС). Рус. *продáть*, укр. *продáти*, ст.-рус. *продати*, польск. *sprzedac*, але старое *przedajny* 'прадажны', чэш. *prodati*, словац. *predat*, серб.-харв. *продати*, славен. *prodáti*, балг. *продám* 'прадаць'. Відаць, ужо прасл. **prodati* (Трубачоў, Проспект, 721). З **pro-* (гл. *пра-*) і **dati* 'даць'.

Прадвэ́сне 'час, што папярэдняе вясне' (ТСБМ). Да *вясна* (гл.). Калька польск. *przedwiośnie* 'тс'.

Прадвэ́сце 'прыкметы наступлення чаго-небудзь новага' (ТСБМ). З рус. (ц.-слав.) *предвэ́стие* 'тс', утворанага па прыкладу *извэ́стие* з прыстаўкі *пред-* і *-вэстие*. Да *ведаць*, *вестка*.

Прадвэ́чны 'спрадвечны' (брасл., Сл. ПЗБ). З польск. *przedwieczny* 'тс' < *przed* 'прад-' і *wieczny* 'вечны'.

Прадзёл 'дробныя грачаныя крупы', 'прамежак паміж зубамі' (іўеў., Сл. ПЗБ). З рус. *продел* 'дробныя грачаныя крупы', 'адтуліна, праём', 'прабор ў валасах' і г. д. < *продельвать* // *проделать* < *делать* < прасл. **dělati*. Параўн. у спец. значэнні *продельвать* *крупы* 'малоць, драць крупы'.

Прадзёлкі 'махлярства', *прадзэлуваць* 'махлярнічаць' (Ян.). Тэрыторыя распаўсюджання сведчыць на карысць пранікнення з рус. *продёлки* 'махлярства, хітрыкі', *продельвать* < *проделать* < прасл. *dělati* 'рабіць'.

***Прадзэль**, *праділь* 'прабор' (Сл. Брэс.). З укр. *проділь* 'тэ'. Далей гл. *прадзел*.

***Прадзельніца**, *прадільніца* (драг., Клім.), *прадзённіца* (жыгтк., Мат. Гом.), *прадільніца* (беласт., Сл. ПЗБ) 'пралля'. Укр. *прядзінниця* 'тэ', польск. *przedziałnik* 'прадзільшчык'. Дэрываты ад *прадзільны* < *прасці* (гл.).

Прадзеньгубіць 'прамарнаваць час' (Нас.). Да *дзяньгуб* (гл.).

Прадзіва, *прадзева*, *прадзіво*, *прадзьво* 'кудзеля, лён, прыгатаваныя для прадзення' (ТСБМ, Гарэц., Янк. З, Бесар., Нас., Шат., Касп., Сл. ПЗБ), 'прадзенне' (Нас., Сл. ПЗБ), 'пража' (Мат. Гом.). Укр. *прядиво*, *прядиво* 'пянька, прыгатаваная для прадзення', рус. *пряде(у)во* 'кудзеля, пянька, прыгатаваныя для прадзення', польск. *przedziwo* 'матэрыял для прадзення, пража', чэш. *předivo* 'матэрыял для прадзення', в.-луж. *předžvo*, серб.-харв. *predivo* 'тэ', славен. *predivo* 'тэ', балг. *predivo*. Прасл. **pred-ivo*. Да *прасці* (гл.).

***Прадзьяквэцкі**, *прэцьковэцкі* 'старасвецкі', 'спрадвекі' (ТС). Са спалучэння з *прэдкоў векоў* 'тэ' (ТС), гл. Цыхун, Зб. Талстому, 419.

Прадзьяльнік, *прадзянік* 'галоўны пастух', 'хто пасе скаціну па чарзе' (воран., шальч., Сл. ПЗБ), *прадзянік* 'чарга пасвіць карову' (Сцяшк. Сл.). З літ. *pradienykas* 'тэ' (Грынавяцкене, Сл. ПЗБ, 4, 74). Лаўчутэ (Балтизмы, 71) прыводзіць іншую зыходную форму *pradieniņkas* 'тэ' < *pradieniūt* 'кожны другі дзень'.

Прадка 'пралля' (Бес., Уладз.; петрык., Мат. Гом.; свісл., Шатал.), 'калаўротак', 'папрадухі' (Уладз.), 'прасніца' (нараўл., Мат. Гом.). Параўн. укр. *прядка* 'прасніца; пралля', польск. *przadka* 'пралля', чэш. дыял. *přád* 'прасніца'. Да *прасці*, *праду*.

Прадлужыць 'прадоўжыць' (ашм., Сл. ПЗБ). З польск. *przedłużyć* 'тэ'. Ад гэтага ж кораня ўтвораны па беларускай мадэлі прыметнік *прадлугаваты* (шальч., Сл. ПЗБ) 'прадаўгаваты'.

Прадмесце 'пасёлак, размешчаны непадалёку ад горада, але за яго межамі', 'ускраіна горада' (ТСБМ). Як і рус. *предместье* 'тэ', з польск. *przedmieście* 'прадмесце' ад *miasto* 'горад'. Гл. *места*.

Прадмёт 'канкрэтная матэрыяльная з'ява, рэч', 'з'ява рэчаіснасці', 'вучэбная дысцыпліна' (ТСБМ). Праз рус. *предмет* 'тэ' з польск. *przedmiot* 'тэ', якое ў сваю чаргу калькіруе лац. *objectum*; паводле Векслера (Гіст., 151), непасрэднае запазычанне з польскай. Можна дапусціць абодва шляхі запазычання, пра што, мажліва, сведчыць розны націск і адрозненні ў семантыцы, параўн. *przedmiot* 'прадмет' і *przedmiot* 'рэч, прадмет' (Бяльк.).

Праднік, *пральнік*, *праньнік* 'пранік' (чырв., З нар. сл.). Гл. *пранік*. Форма *праднік* з *праньнік* у выніку дысыміляцыі *ни* > *дн*.

***Прадзіліна**, *продзіліна* 'доўгая лагчына' (ТС). Конфікснае ўтварэнне ад *дол*: *пра-дол-іна*.

Прадонне 'бездань, бяздонне', 'прорва' (ТСБМ, Др.-Падб., Гарэц., Нас., Касп., Сл. ПЗБ), *продонная* 'тэ' (Нас.). Гл. *бездань*; аднак у дадзеным выпадку цяжкасці ўзнікаюць з семантыкай прыстаўкі. Не выключана, што гэта калька (прынамсі, частковая) літ. *pragaras* 'пекла, апраметная', або *pragarmė* 'бездань, прорва'.

Праднакэй 'пярэдня' (Яруш., Нас.). З польск. *przedpokój* 'тэ'.

Прадпрыемства 'вытворчая ці гандлёвая ўстанова' (ТСБМ). Калька рус. *предприятие* 'тэ' (Баханькоў, Гіст. лекс., 282), дзе каранёвая частка *-ем-* узыходзіць да прасл. **eti*, *jьto* 'браць' (гл. *ёмкі*). Рус. слова ў сваю чаргу калькуе ням. *Unternehmung* < *nehmen* 'браць' і ўтворана з дапамогай царкоўнаславянскага *пред-* і *пріяць* (Фасмер 3, 357).

Прадпрымальнік 'арганізатар або ўласнік гандлёвага ці прамысловага прадпрыемства', 'арганізатар выгаднай справы' (ТСБМ). Калька рус. *предприниматель*, якое ў сваю чаргу калькуе ням. *Unternehmer* 'тэ' ад *unter-* 'прад' і *nehmen* 'браць, прымаць'; паводле Станкевіча (Зб. тв., 1, 259) — русізм, замест *прадпрыемца* 'тэ'.

Прадрака́ць 'наперад прадказываць тое, што будзе' (ТСБМ), *прадрака́ння* 'прадраканне' (Бяльк.). Праз рус. *предрекать* (Крукоўскі, Уплыў, 56) з ц.-слав. прѣдречи, предречи 'прадракці' да прасл. **rekti, reko* 'гаварыць'.

Прадсяда́цель 'старшыня калгаса' (Сцяшк. Сл.). Сучаснае запазычанне з рус. *председатель* (колхоза). У літаратурную мову ўпершыню было запазычана ў пач. ХХ ст., але потым выйшла з ужытку (Гіст. мовы, 2, 258). Ад *прядсядацель* утвораны *прядсяда́цельца*, *прядсяда́целька* 'жонка старшыні калгаса' (Сцяшк. Сл.).

Прадстаўні́к 'асоба, якая прадстаўляе чые-небудзь інтарэсы, пэўную групу людзей' (ТСБМ). Неалагізм пачатку ХХ ст. (Гіст. лекс., 240). Калька рус. *представитель* 'тс', першапачаткова *предста́витель* як пераклад франц. *représentant* 'тс' (Вінаградаў, Этимология—1963, 104), зыходнае ст.-слав. прѣдъставити 'прапанаваць'.

Прад'ява 'прадказанне' (мядз., Сл. ПЗБ). Гл. *прывава*.

Праду́зяты 'заснаваны на думцы, якая загадзя беспадстаўна была прынята за правільную' (ТСБМ). Калька рус. *предвзятый* (параўн. Крукоўскі, Уплыў, 83), якое з *пред-* і *взяты* < *взяты*.

Праду́кт 'вынік працы чалавека', *праду́кты* 'харчовыя прыпасы' (ТСБМ). З рус. *продукт* (*продукты*) 'тс', якое праз ням *Produkt* з лац. *productum* 'тое, што выраблена' (гл. Фасмер 3, 373). У пачатку ХХ ст. з рус. *продукция* 'сукупнасць прадуктаў вытворчасці, разумовай працы' запазычана бел. *праду́кцыя* (Гіст. лекс., 241). Ст.-бел. *продукт* 'працэс у судзе' (Гарб.), *продукт* 'даклад' з польск. *produkt* < лац. *productus* (Булька, Запазыч., 266).

Праду́лба́цца 'прадзёўбацца' (пасг., Сл. ПЗБ). З польск. *prodlubać się* 'тс'.

Праду́ха₁, *праду́шына*, *проду́х(ы)* 'адтуліна для выхаду паветра, дыму' (ТСБМ, Нас., Шат., Сцяшк. Сл., Др.-Падб., Гарэц., Клім.), 'перавод дыхання; адпачынак' (Нас.), 'прамежак паміж печку і сцяной' (чэрв., Сл. ПЗБ), 'палонка' (Сл. ПЗБ). *праду́хавіна* 'адтуліна ў лёдзе, палонка' (Нас.), *праду́хліна* 'адтуліна ў балоце' (Касп.), 'багністае месца' (Сл. ПЗБ), *праду́шнік* (у фундаменце) 'душнік' (Мат. Гом.), *про́дух*, *про́духа* 'прадушына' (Сл. ПЗБ, ТС), *про́духа* 'адтуліна' (Сцяшк. Сл., Сл. Брэс.). Рус. *про́дух* 'адтуліна для выхаду паветра, дыму, комін', *про́душина* 'палонка; адтуліна ў лёдзе, каб рыба не задыхнулася', укр. *про-*

ду́хвина, *про́духовина* 'прадуха; палонка', чэш. *průduch* 'прадуха', балг. *про́дух* 'прадзіманне'. Звязана з *ду́х* у значэнні 'паветра'; Махэк₂ (133) звязвае з **duchъ* 'дух; душа нябожчыка', быццам бы адтуліна ў коміне прызначалася для выхаду душ памёрлых, але гэта, відаць, залішняе тлумачэнне. Гл. яшчэ *здуха*.

Праду́ха₂, *прадо́ха* 'праля' (ТС). Да *праду*, *прасці*.

Прадчува́ць 'загадзя адчуваць' (ТСБМ), *продчува́ць* 'здагадацца' (ТС). Да *чуць*. Сюды ж *прадчуванне*.

Прадчу́ццё 'прадчуванне' (Др.-Падб., Гарэц.). Кантамінацыя *прадчуванне* і польск. *przecucie* 'тс'.

Прад'яві́ць 'паказаць (дакумент і г. д.); заявіць' (ТСБМ). З рус. *предъявить* 'тс' (Пацюпа, Гармонія, 11).

Прае́рх 'разрэз у штанах, спадніцы' (Сцяшк. Сл., Шатал.). Метатэза з *прае́рх(а)* (гл.).

Праём 'адтуліна ў сцяне для акна, дзвярэй' (ТСБМ), 'вушка (у ігольцы)', 'праход, шчыліна' (Гарэц., Нас., Др.-Падб.), параўн. рус. *проём* 'праём', чэш. *průjem* 'панос'. Бязафіксны дэрыват ад *пранімаць*.

Пра́жа, *прэ́жа* 'напрадзеныя ніткі', 'прадзенне' (ТСБМ, Шат., Сл. ПЗБ, ТС, Маш.). Рус., укр. *пря́жа*, ц.-слав. *пражда*, польск. *przedza*, в.-луж. *pr̥aza*, н.-луж. *ps̥eza*, чэш. *přeže*, славац. *priadza*, серб.-харв. *preha*, чак. *preja*, славен. *preja*, балг. *прэжда*. Прасл. **pred-ja*, **presti*, **predo* 'прасці' (Фасмер 3, 394; Махэк₂, 494).

Пражагна́цца 'перахрысціцца' (шальч., Сл. ПЗБ). З польск. *przeżegnać się* 'тс' (там жа, 4, 76) < *żegnać* (гл. *жагнаць*), звычайна *перажагнацца*, гл. *жагнаць*.

Пражалот 'дзяцеліна горная, *Trifolium montanum* L.' (гродз., Кіс.). З польск. *przelot* 'расліна пералёт, *Anthyllis* L.'. Гл. *пералёт*.

Пражани́на 'ежа, прыгатаваная з тушанага мяса і сала, падкалочная мукой, або без мукі' (ТСБМ, Касп., Мік., Шн. 8), 'што-небудзь смажанае ў густым соусе' (Мядзв.), *пражэ́нка*, *прэжэ́нка* 'смажанае сала' (Мат. Маг.), 'каласы, смажаныя на агні' (Мат. Гом.) 'мачанка' (Шатал.), *пражэ́ня* 'просты сялянскі соус' (Нас.). Рус. *прэ́женик* 'выраб з цеста, смажаны ў масле', *прэ́женица* 'яечня на патэльні або ў латку', укр. *прэ́жанка* 'адтопленое малако', *прэ́жэня* 'яечня з малаком', польск. *prażucha* 'ежа з запаранай грачанай або жытняй мукі з салам', чэш. *praženka* 'запраўлены суп'. Да *пра́жыць* (гл.).

Пражануць ‘выгнаць, прагнаць’ (Др.-Падб.), ‘прагнаць (смагу, голад)’ (Ян.). Гл. *жэнуць, гнаць*.

Пра́жка ‘спражка’ (ТСБМ, Касп., Сл. ПЗБ, Сл. Брэс., Шатал., Ян.). Рус., укр. *п्रा́жка*, славен. *préga* ‘засцёжка’. Дэрыват з суф. *-ка* ад праслав. **prego*, **pregti* (гл. *запрэгіці, упрэгіці* і г. д.); параўн. Фасмер (3, 394). Гл. таксама *спра́жка*.

Пражмо́ ‘паджаранае на агні калоссе недаспелага жыта’ (Нас., Бяльк., Юрч., Мат. Маг., Мат. Гом., Сцяшк. Сл.). Рус. смал. *п्रा́жмо* ‘калоссе жыта, пражанае на масле’, польск. *prażmo*, ст.-чэш., суч. дыял. *pražma* (відаць, мн. л.) ‘паджаранае на агні калоссе недаспелага жыта’. Прасл. **pražmo*. Ад **pražiti* (гл. *пражыць*) з суф. *-то* (Адносна суф. гл. Слаўскі, SP, 2, 15). Махэкз, 482 падкрэслівае, што слова можа лічыцца старажытным ужо з прычыны даўнасці такога спосабу ўжывання ў ежу калосся ў час неабходнасці. Гл. яшчэ Брукнер, 434.

Пражмо́ ‘адлегласць паміж слупамі ў клеці, дзе складваюць збожжа’ (Касп.). Не зусім ясна. Відаць, дэрыват ад *-прагу* (гл. *запрагаць, упрагаць*) з суф. *-ьмо*, г. зн. прастора, якая звязваецца, спалучаецца (рус. *сопрягается*) слупамі. Няясна, ці сюды адзначанае ў Даля бесар. *п्रा́жына* ‘лінейная мера’ (= 3 сажням 12 вяршкам) і ўкр. закарп. *п्रा́жына* ‘від зямельнай меры’, якія таксама не маюць пэўнай этымалогіі.

Пражо́к ‘драўляны пруток’ (Сл. ПЗБ). Да *пражыць*, параўн.: *наторкаем на яго грыбоў і — ў печ*.

Пражонка. Гл. *пражанина*.

Пражора́ ‘абжора’ (ТСБМ, Мат. Гом.), *прожора, пражы́ра* (Сл. ПЗБ), *п्रा́жар* ‘калі шчупак адразу хапае ўсю прыманку’ (паўн.-усх., КЭС). Рус. *прожора, прожера*, укр. *п्रा́жырь, пра́жра* ‘тс’. Да этымалогіі гл. *абжора*. Сюды ж прыметнікі: *пражорны, пражорлівы, пражы́рны, пражарысты* ‘пражорлівы’.

Пражорка́ ‘адтуліна ў агароджы праз раку, у якую ўстаўляюць “нерат” (паўн.-усх., КЭС). Дэрыват з суф. *-к-* ад *пражэрыці* < *жэрыці*. Гл. *жарыло* і *жэрло*; у семантычным плане параўн. асабліва рус. смал. *жэрло́* ‘адтуліна ў печы’.

Пражыгнуць ‘хутка дайсці, дасягнуць чаго-небудзь’ (Нас.). Да *жы́гаць*.

Пра́жызне ‘перажыванне’ (шальч., Сл. ПЗБ). Да *жы́знь* (гл.). Відаць, калька польск. *przeżycie* ‘тс’.

Пражы́ліна ‘кладзь’ (смарг., Сл. ПЗБ). Параўн. рус. *прожы́лина* ‘бэлька, жэрдка’. Прэфіксальна-суфіксальны дэрыват ад *жы́ла*, гл. *жылі́на* ‘трама, жэрдка’; апошняя параўноўваецца таксама з серб.-харв. *жила* ‘дапаможная кроква, лата’ (Ареал. исслед., 1971, 98), а таксама з балг. *жыліци* ‘тонкія жардзіны для пакрыцця страхі вясковай хаты’, *жы́льнік* ‘лата’ (БЕР, 1, 545).

Пражы́так у выразе: *на пражы́так* — для таго, каб *пражыць*. (ТСБМ, Нас.), *пражы́ткі* ‘перажыванні’ (астрав., Сл. ПЗБ). Рус., укр. *прожы́ток* ‘жыццё; сродкі для жыцця’, польск. *przeżytek* ‘перажытак, рэлікт’, чэш. *prožitek* ‘тое, што перажыта’. Суфіксальны дэрыват ад *пражыць* < *жыць*.

Пра́жыць, *п्रा́жчы, пра́ці* ‘падпякаць перад полымем’, ‘апрацоўваць зерне, арэхі, насенне моцным жарам перад спажываннем’ (ТСБМ, Сцяшк. Сл., Бір. Дзярж., Гарэц., Нік. Очерки, Яруш., Касп., Клім.). Рус. зах. *п्रा́жыть, пра́жу* ‘смажыць (у масле)’, укр. *п्रा́жти, пра́жэу*, ц.-слав. *п्रा́жити, пра́жити* ‘смажыць, сушыць’, польск. *prażyć*, в.-луж. *pražic*, н.-луж. *přažyś* ‘падсмажваць, паліць, сушыць’, чэш. *pražiti* ‘падпякаць, смажыць арэхі’, славац. *pražiť* ‘падсмажваць, паліць, сушыць’, серб.-харв. *п्रा́жити*, славен. *pražiti, pŕžiti* ‘смажыць, падпякаць’, балг. *пѣржа* ‘тс’, макед. *пѣжи* ‘тс’. Прасл. **pražiti; -fa-* ў рус. і ўкр. гіперграматычнае. Роднаснае літ. *spraga, spragėti* ‘смажыцца’, ‘трашчаць (аб драўніне)’, нарв. *spraka* ‘трашчаць’, ст.-інд. *sphūrjati* ‘бурчыць, грыміць, вырываецца надвор’, авест. *sparja* ‘парастак’ (Фасмер 3, 383; Траўтман, 276 і наст.; Махэкз, 482, Брукнер, 434). Гл. таксама *прагнуць*.

Пражэ́ктар ‘асвятляльны прыбор, які з дапамогай аптычнай сістэмы пасылае яркі пучок праменняў у пэўным напрамку’ (ТСБМ). Праз рус. *прожэ́ктор* (Крукоўскі, Уплыў, 83) з англ. *projector* ‘тс’.

Пражэ́ло. Гл. *пражанина*.

Пражэ́ня. Гл. *пражанина*.

Праз — прыназоўнік ‘цераз; пасля’. У гаворках мае таксама значэнне ‘з-за’ (Нас.), ‘а, аб’ (Шат., Стан., Сл. ПЗБ), ‘па якой прычыне’ (Сл. ПЗБ), ‘больш, як адзін раз’ (Сл. ПЗБ). Паводле Фідроўскай (Зб. Багародзіцкаму, 145), *праз* супрацьстаіць *цераз* як больш абстрактнае — канкрэтнаму. Рус. *праз* ‘тс’, ст.-рус. *пръз*. Запазычанне з ц.-слав. *пръзъ* (Фасмер, 3, 358) або з польск.

przez (Станкевіч, Зб. тв., 2, 61); сюды таксама і *прэз* (*през*) 'праз' (Нас., ТС) (Цвяткоў, Запіскі, 63). Гл. *пераз*.

***Празалётась**, *прозалётось* 'тры гады таму' (ТС). З *пра-* і *залетась*.

Празантаваць 'ганіць, ганьбаваць' (Юрч.), 'абгаворваць' (лях., Сл. ПЗБ), сюды ж *празент*, *прэзент* 'віднае месца' (карэліц., в.-дзв., Сл. ПЗБ), *празентавацца* 'хваліцца' (ашм., Сл. ПЗБ). З польск. *prezentować* 'прадстаўляць, рэкамендаваць, знаёміць' (там жа), што з лац. *praesentāre* 'прадстаўляць, паказваць у наяўнасці', сучаснае франц. *présenter*, ням. *präsentieren* 'тс'. Гл. *прэзентаваць*, *прэзент*. Ст.-бел. *прэзентацыя* (1605 г.) < польск. *prezentacja* (Булыка, Запазыч., 258). Адмоўнае адценне мае іранічны характар.

Празарыць, параўн. у песні: "Чаму, чаму, бабуленько, курчат ні чуваці? // Не чуваці дзедку, і чуці ні будзет./ Выпусціла на падвуор'е, *прозарылі* людзі". (Федар.; навагр., Шн.). Значэнне няяснае: пакралі, ураклі? З іншай ступенню чаргавання *празырыць* 'прагнаць энергічна, не даючы апамятацца' (Янк. 2, Мат. Гом.). 'праматаць, праіграць (грошы, дабро)' (ТС). Паралелі ў рус. *прозари́ться* 'прагна, карысліва глядзець некаторы час; паквапіўшыся, прамахнуцца ад прагнасці ў продажы, абмене', што да *за́ри́ться* 'прыходзіць у азарт у гульні', 'разарацца', *за́ри́ть* 'разараць; забіваць', 'глядзець, выглядаць'. Відаць, усе гэтыя розныя значэнні можна аб'яднаць адзіным семантычным кампанентам, прадстаўленым ў рус. *за́ркий* 'прагны, юрлівы; гнеўны, сварлівы', якое Фасмер (2, 80) не аддзязяе і ад *за́ри́ть* 'глядзець, не адрываючыся' < прасл. *zъr- / *zor- (гл. *зорыць*, *зыр*). Роднаснымі лічацца ст.-інд. *haryati* 'ён кахае, прагне', ст.-в.-ням. *gern* 'прагны', гоц. *gairns*, авест. *zara-* 'цэль, імкненне'.

Празарыты 'празорлівы' (Мат. Гом.), *празарыты* 'вельмі разумны' (Ян.), 'уніклівы' (мазыр., Г4). Слова па паходжанню з'яўляецца залежным дзеепрым. прошл. часу ад *празарыць*. Слова таго ж караня, што і *зрэнка*, *узор* з іншай ступенню агаласоўкі. Параўн. рус. дыял. *за́ри́ть* 'глядзець на што-небудзь, не адрываючыся'.

Празвёўкі 'мянушкі' (шчуч., Сл. ПЗБ). Ад *празваць* 'даць мянушку' < *зваць* з суф. -еўка (параўн. Сцяцко, Афікс. наз., 62, 89).

Праздónніца 'бяздонне, бездань' (Касп.). Да *дно*; утварэнне аналагічнае польск. *przezden* 'тс', дзе, паводле Банькоўскага (2, 923), выступае *przez* 'без', што ў такім значэнні лічыцца "выключна польскім". Паланізм? Параўн. *бездань*, *прадонне*, *праз* (гл.).

Праздравіць 'павіншаваць', 'вылаяць' (Юрч.), *праздраўляць* 'віншаваць' (Мат. Маг.; ветк., Мат. Гом.). Вуснае запазычанне народнага рус. *поздравить* 'павіншаваць' < *поздравить*, апошняе запазычана з ц.-слав. (Фасмер 3, 303). Гл. *здаровы*.

Празэбрыць, *прозэбрыць* 'прадраць вочы' (петрык., Шатал.). З **празэкрыць* < *зэкры* 'вочы' (гл.). Пераход к > б, магчыма, пад уплывам *зябры* або дэфармаванага *празэрыць* 'пачаць бачыць' (Нас.).

Празэлле ў выразе *на празэлле* 'на лякарства' (чавус., Мат. Маг.). З *пра-* і *зелле* (гл.). Параўн. актыўныя ў гэтым рэгіёне дэрываты з прыстаўкай *пра-*: *пралотр*, *пранеслух* і інш.

Празем 'мінерал, разнавіднасць кварцу светла-зялёнай афарбоўкі' (ТСБМ). Праз рус. *празем* 'тс' (параўн. Крукоўкі, Уплыў, 87) з ням. *Prasem* 'тс'; крыніцай з'яўляецца лац. *prasinus* ад грэч. πρᾶσινος 'светла-зялёны, фарбы цыбулі' (Мацэнаўэр, LF, 14, 81; Фасмер 3, 353).

***Празэра**, *прозэра* 'разора' (кам., Сл. ПЗБ). З ілюстрацыі выцякае таксама значэнне 'пастора паміж градкамі'. Таму, відаць, слова з'яўляецца кантамінацыяй *разора* і *празэрыць* 'пачаць бачыць' (Нас.) ад *zъr- (гл. *зеркі*, *зрок*). Параўн. яшчэ ўкр. *прозір* 'адтуліна ў страсе для выхаду дыму; прасвет, адтуліна паміж зложанымі бявёнамі'.

Празі мн. л. 'чуткі' (віл., Сл. ПЗБ). Няясна, магчыма, да польск. *frazes* 'фраза', старое 'слова, зварот, выраз' з адаптацыйнай зменаў *ф* > *п*.

Празму́ста 'спакушальнік' (Бяльк.). Вытворнае пры дапамозе прыстаўкі *пра-* (гл.) ад *зму́ста* 'спакуса; дрэнны прыклад' (Нас., Гарэц.), *зму́ціць* 'спакусіць' (Нас., Гарэц.), параўн. рус. *смустить*, *сомустить* 'збянтэжыць, спакусіць', *сомуститель* 'спакушальнік', якія разглядаюцца як вынік кантамінацыі *мутить* і *мясті* 'бянтэжыць' (Фасмер, 3, 694), што да **męsti* 'бянтэжыць, блыгаць', ітэратыў *mętiti* 'тс' (гл. *муціць*), параўн. ст.-бел. *смятатися* 'бянтэжыцца, хвалявацца' (Ст.-бел. лексікон). На ка-

нец беларускага слова, несумненна, паўплываў назоўнік *зну́ста* ‘падбухторванне’, утвораны ад *знушча́цца* ‘глуміцца, здэкавацца’ (гл.).

Пра́знік ‘свята’ (Нас.), *пра́знікам* ‘на свята’ (брасл., Сл. ПЗБ), *пра́знікаць* ‘святкаваць’ (Сцяшк. Сл.), ст.-бел. *празникъ* ‘свята’ (1489 г.), *празновать* ‘святкаваць’. З ц.-слав. *праздникъ*, утворанага на базе *празднь* < прасл. **porzdъnъ*, параўн. ст.-бел. *празный* ‘свабодны, пусты, парожні’, сучаснае гл. *парожні*. Выпадзенне *д* у групе *-здн-* (<*здьн-*) адбылося на ўласнабеларускай глебе (Карскі, 1, 352). Балгарскую словаўтваральную паралель дэманструе *празникувам* ‘святкаваць’. Падрабязна аб семантыцы гл. яшчэ Тапароў, *Этимология*—1986—1987, 47 і наст.

Празно́г ‘хвароба жывёлы (*калі... каровы крою мочацца*)’ (брагін., Мат. Гом.). Няясна. Магчыма, сапсаванае *непроз* < *нефроз* ‘хвароба нырак’.

Празну́сіць ‘правесці’ (Полевой, О языке, 33). Гл. *знушчацца*.

Празо́рлівы ‘здольны прадбачыць будучае, праніклівы’ (ТСБМ), *празо́рлівец* ‘тс’, *празо́рлівасць* ‘здольнасць да прадбачання’ (ТСБМ, Стан.). Рус. *прозорливый* ‘здольны прадбачыць’, серб.-харв. *прозорлив*, балг. *прозорлив* ‘тс’. Да *празэрыць* ‘стаць відушчым; уцяміць, зразумець’ (Нас.), *зо́рыць* ‘глядзець’ (гл.).

Празо́рны ‘празрысты’ (Др.-Падб.), ‘чысты, ясны’ (Чэрн.), ст.-рус. *прозорный* ‘празрысты’, ст.-слав. *прозорнь* ‘праніклівы; празрысты’. Сюды ж, відаць, адваротны дэрыват *празора* ‘празрыстасць’ (Стан.). Да *празор* ‘прасвет’ (Юрч. Фраз. 1), гл. *зо́рыць* ‘глядзець’.

Празрэ́ткі (мн. л.) ‘прыстасаванне для навівання пражы на вал красён’ (стаўб., Сл. ПЗБ). Апісанне прыстасавання адсутнічае, таму можна выказаць толькі некаторыя меркаванні. Да *рэ́дкі?*

Празры́сты ‘які прапускае святло, праніклівы’, ‘ясны, які можна разгадаць’ (ТСБМ, Бяльк., Гарэц., Некр.), ‘зоркі’ (лях., Сл. ПЗБ), укр. *прозрі́стий* ‘ясны; які прапускае святло’, польск. *przejrzysty* ‘тс’, ст.-польск. *przeźrzysty* ‘тс’; параўн. рус. *прозрачный*, польск. *przezroczysty* і г. д. Арэальнае ўтварэнне ад прыставачных дзеясловаў тыпу *празэрыць*, укр. *прозира́ти*, польск. *przeziра́ć* < **zъrěti* ‘глядзець; той жа корань, што і ў *зрок*, *зрэнкі*, *зара*.

Празу́ка ‘разумнік’ (Нас.), *празу́х* ‘тс’ (Нас.), *празукава́ты* ‘разумны, кемлівы’ (Нас.), *празу́куваты* ‘прабіўны’ (месцісл.,

Падлужны, вусн. паведамл.). Рус. пск., смал., маск. *прозу́ка* ‘прайдоха, прайдзісвет’. Не можа разглядацца асобна ад *азу́ка*, *азукаваты* ‘спрытны, жвавы’ (гл.), якое Мартынаў (SIW, 68; ЭСБМ, 1, 97) узводзіць да *зух* (гл.). Тады *празух*, відаць, з прыст. *пра-* (гл.), параўн. *празіва* ‘цуд, дзіва’, *пранеслух*, а *празука*, улічваючы фанетыку рускага слова, відаць, ад **празукаваць* па мадэлі *пройда*, *праныра* і г. д. Тапароў (Балтыйские яз., 45) рус. маск. *прозу́ка*, *прозу́кий* ‘спрытны, пранырлівы, прайдоха’ ўзводзіць да літ. *zūiti* ‘сноваць, шныраць, бегаць’ (**pra-zū(i)-k-*). Паходжанне слова застаецца няясным, асабліва ў словаўтваральным плане.

Празуме́нты ‘пазументы’ (Дзмітр.). Гл. *пазументы*.

Празы́вы ‘мянушкі’ (шалыч., в.-дзв., астрав., Сл. ПЗБ). Ад *празываць*, *празываць* (< *зваць*) ‘даваць мянушку’.

Празы́рыць ‘прагнаць энергічна, не даючы апамятацца’ (Янк. 2; Мат. Гом.). Да *зырыць* ‘дысцыплінаваць’ (Варл., Стан.), гл. *зыр*.

***Праіва́ніць**, *проіва́ніць* ‘правароніць’ (ТС). Ад імя *Іван* у значэнні ‘прастак; дурнаваты чалавек’. Параўн. рус. *мишуля* ‘дурань’, якое звязваецца з імем *Міхаіл* (гл. *абмішуліцца*), чэш. *kiba* ‘сялянін, неадукаваны чалавек’ < *Ja-kub*.

Празво́днік ‘наклепнік, пляткар’ (Нас.). Да *зводзіць*, *звяды́ш* (гл.).

***Прайда́к**, *пройда́к* ‘прайдзісвет’ (ТС), *прайда́чка* ‘тс’ (Сцяшк. Сл.), *пройдаковаты* ‘пранырлівы’ (ТС). Да *пройда* (гл.).

Прайдзісве́т ‘пранырлівы, лоўкі, хітры чалавек’ (ТСБМ, Нас., Сл. ПЗБ). Ад формы заг. ладу дзеяслова *прайсці* і *свет*. Параўн. *верціхвост*, *верцішы́йка*.

Прайдо́шлівы ‘энергічны’ (Сцяшк. Сл.). Да *прайдоха* (гл.).

Прайдо́ха — тое ж, што і *прайдзісвет* (ТСБМ, Бяльк.), *прайдзёха*, *пройдо́ха* (Сл. ПЗБ), *прайда́ха*, *прайдо́ха* (Шатал.) ‘тс’. Рус. *пройдо́ха* ‘тс’. Да *прайсці*, *прайду*. Параўн. *пройда* (гл.).

Прайма́цца ‘перажываць’ (шчуч., Сл. ПЗБ). З польск. *przejmować się* ‘тс’ (там жа).

Прайма́ць ‘прабіраць, пранізваць (пра мароз, холад, вецер і пад.); глыбока, моцна дзейнічаць, рабіць вялікае ўражанне на каго-небудзь’ (ТСБМ), ‘прасоўваць (нітку) праз ігольнае вушка’, ‘пранікаць (аб ветры, марозу)’ (Нас.), *пройма́ць* ‘праймаць, пра-

біраць (ТС), зак. тр. *проіняты* 'спехам прашыць, прыхапіць ніткай' (Клім.), ст.-бел. *проимати* 'разабраць, зрабіць у чым-небудзь адтуліну'. Прыставачны дзеяслоў ад *імаць* (гл.). З семантычных паралеляў параўн. рус. *пронимать* 'прабіраць (аб холадзе)' і ўкр. *проімáти* 'абхапіць (аб холадзе); прасоўваць нітку (у іголку)'.

Пра́йня 'месца мыцця бялізны на рацэ' (шчуч., Сцяшк. Сл.). Да *праць* (гл.), аформленае прадуктыўным суфіксам *-ня*, што ўтварае назвы памяшканняў і пад.: *стайня*, *майстроўня* і інш.

Праі́сцёвы 'кароткачасовы' (шалыч., Сл. ПЗБ). З польск. *przejściowy* 'часовы, дачасны' (там жа).

Прак: ад *праку* *веку* 'здаўна, спрадвечна' (ТСБМ, Ян.), *прокувэку* 'спрадвеку' (круп., Сл. ПЗБ), *пракавётны* 'вельмі стары, векавечны' (ТСБМ, Некр., Мат. Гом., Ян.), *пракавэтаўскі* 'спрадвечны' (светлаг., SOg, 39, 356), *пракавечны* 'тэ' (бярэз., Сл. ПЗБ), ст.-бел. *прокъ* 'астатак, рэшта'; параўн. укр. *прік* 'рэшта', рус. *прок* 'перад; продкі; будучас; карысць, запас'; дыял. *напрок* 'на будучы год'; *прочий* 'іншы', *прочны* 'моцны', ст.-рус. *прокъ* 'рэшта', *въпрокъ* 'назаўсёды', ст.-польск. *prokny* 'кожны', польск. *oprócz* 'акрамя', ст.-чэш. *prokni* 'кожны', ст.-слав. *прокъ* 'рэшта'. Прасл. **proкъ* утворана ад прыназоўніка **pro-* (гл. *пра-*) шляхам пашырэння з дапамогай элемента *-ко-* (параўн. *перак*), як у лац. *reciprocus* 'той, які накіраваны наперад і назад' (**resco-* + **proco-*), ст.-лац. *prosit* 'знянацку, той жа час'. Першапачатковая форма ўзнаўляецца як **prokos* 'той, хто (што) знаходзіцца наперадзе' (гл. Фасмер 3, 373; там жа і інш. літ-ра). Зыходзячы з формы **proкъ*, зыходнай для бел. слова трэба прызнаць форму прыметніка: *пракавечны* (ад **пракавечны* з *прок* і *век*), адкуль быў выябстрагаваны назоўнік *прак*.

Пракавуліна 'маленькі завулак, пад'езд да двара' (Юрч. Фраз. 1). Утворана ад *прак* (гл.) і *вул-*, гл. *вуліца*, *завулак*, першаснае значэнне 'тое, што знаходзіцца перад вуліцай'.

Прака́за, *пракажоны* (ТСБМ), ст.-бел. *прока́за* 'лепра'. Рус. *прока́за*, *прокажённий*, укр. *прока́за*, *прокажённий* 'тэ', ст.-рус. *проказа* 'зло, шкода; хвароба', серб.-харв. *прѡказа* 'вадзянка; лепра', балг. *прока́за* 'лепра', макед. *проказа* 'тэ', ст.-слав. *проказа* 'тэ', *прокажень* 'хворы праказай'. Прасл. **prokaza*, першапачаткова 'перашкода, шкода, вада', утворана пры дапамозе пры-

стаўкі **pro-* (гл. *пра*) ад **kaziti* 'псаваць, нішчыць' (гл. *казіць*). Звязана чаргаваннем галосных з *чэзнуць* (Фасмер 3, 373; Мяркулава, Этимология—1970, 166—168).

Прака́зваць, *праказаць* 'гаварыць некалькі разоў, паўтараць словы', 'дапамагаць вучню пры чытанні' (Шат.), *прока́зваць* 'расказваць' (ТС). Да *казаць*.

Пракалаціць 'памыць' (лід., Сл. ПЗБ). Да *калаціць* 'мяць, біць, трэсці'. Семантычна да *праць* 'мыць з пранікам'.

Пракалэташні 'колішні, даўні' (стрэш., Наша слова, 2002 г., 16 кастр.). Да *прак* (гл.) і *лэта* 'год' (гл.), аналагічна да *пракавечны* 'даўні, спрадвечны'.

Пракаліцца 'добра высахнуць' (Сл. ПЗБ). Да *каліць*, (гл.).

Пракамішыць 'прайсці па бруку' (карэліц., Сцяшк. Сл.). Няясна. Іранічнае ўтварэнне ад *камішы* 'чаравікі з паўхалявамі' (гл.)?

Пракананне 'перакананне' (Касп., Жд. 2). З польск. *przekonanie* 'тэ'. Аналагічна *пракананца* 'пераканаца' (ігн., Сл. ПЗБ) з польск. *przekonać się* (там жа).

Пракаро́нкаваты 'каржакаваты' (Мат. Гом.). Да *корань*, *каранасты* (гл.).

Прака́т 'перадача рухомай маёмасці ў часовае карыстанне за пэўную плату' (ТСБМ). З рус. *прока́т* 'тэ', якое ад *прокатить*, *прокатать* (гл. *каціць*). Першапачаткова, магчыма, адносілася да экіпажаў, якія даваліся на *пратат*.

Пракво́льней 'вальней' (калінк., Сл. ПЗБ). Да *вольны* (гл.). Не зусім ясная прыставачная частка. Магчыма, узятая з слоў *пракалэташні*, *пракавечны*, дзе яна была асэнсаваная як прыстаўка з узмацняльным значэннем, гл. *прак*.

Пракі́ва 'крапіва' (Булг., Мат. Гом.), *прокі́ва*, *проке́ва* (Сл. Брэс.), *прокі́ва* (ТС) 'тэ', сюды ж *прокі́ўнік* 'байструк' (ТС). Метатэза з *крапіва* (гл.), магчыма, пад уплывам польск. *pokrzywa* 'крапіва', дзе яна была адзначана спачатку ў заходняй Вялікапольшчы (1393 г.), а пасля распаўсюдзілася на рэшту польскамоўнай тэрыторыі (Банькоўскі, 1, 795); параўн. таксама *pokrzywnik* 'байструк' ("spłodzony w pokrzywach", гл. Банькоўскі, 2, 684).

Пракідаць 'кідаць праз што-небудзь; не пападаць, прамахвацца; прапускаць' (ТСБМ), *пракіда́цца*, *пракідваць*, *пракідаваць* 'запраўляць ежу чым-небудзь' (брасл., Сл. ПЗБ), *пракінуць*

‘заправіць, засмачыць’ (мядз., Сл. ПЗБ), *пракіняны* (аб ежы) ‘запраўлены’ (паст., в.-дзв., Сл. ПЗБ), *пракінуты* ‘тс’ (івян., даўг., Сл. ПЗБ), *пракідаўца* ‘трапляцца’, ‘прачынацца’ (ТС), *прокідзь* ‘заправа’ (Сл. ПЗБ). Параўн. укр. *прокида́тися* ‘трапляцца; прачынацца’. Да *кідаць* (гл.). У значэнні ‘запраўляць ежу’ калька літ. *pramèsti* ‘пракідваць; запраўляць, прыпраўляць (ежу)’.

Пракідкі ‘які знаходзіць выхад з цяжкіх абставін; знаходлівы, пранырлівы, прабіўны’ (ТСБМ). Гл. *кідкі*.

Праклáдзіна ‘стрэшка над стогам’ (Мат. Гом.). Да *пракласці* < *класці*.

Пракламава́ць ‘абвесціць (абвясчаць), аб’явіць (аб’яўляць)’ (ТСБМ). З польск. *proklamować* ‘тс’, якое у сваю чаргу ўзыходзіць да лац. *proclamare* < *clamare* ‘зваць, клікаць’.

Праклама́цыя ‘агітацыйны лісток палітычнага зместу’ (ТСБМ). Праз рус. *проклама́ция* або польск. *proklamacja* < лац. *prōclāmātiō* (параўн. *пракламаваць*).

Праклён ‘лаянкавае слова, лаянка, абурэнне’, ‘крайняе асуджэнне’ (ТСБМ, Шат., Касп., Др.-Падб., Гарэц.; карэліц., зэльв., Сл. ПЗБ), *проклён* ‘тс’ (ТС). Да *праклінаць* < *клясці*.

Праклі́маць ‘пражыць як-небудзь’ (Мат. Гом.). Экспрэсіўны прэфіксальна-суфіксальны дэрыват ад *клі́маць* (гл.).

Прако́бацца ‘пракорпацца’ (Янк. 3), *ко́бацца* ‘корпацца, марудна рабіць нешта’ (Янк. 1), параўн. серб.-харв. дыял. *кобати се* ‘спаборнічаць у дзіцячай гульні ў шарыкі’. Прасл. **kobati se*, роднаснае прасл. **koby* ‘варажба па палёту птушак’, ‘прадвесце; чараўніцтва’, **koba*, **koby* (падрабязна гл. Трубачоў, Эт. сл., 10, 86—87, 101).

***Прако́вец**, *проко́вец* ‘пярсце́нак’ (пруж., Брэн), *прукі́вец* ‘тс’ (брэсц., Нар. лекс.). Укр. *прукі́вець* ‘тс’. Дэрыват ад **пракаваць* < *каваць* (гл.). Гл. таксама: Цыхун, Зб. Абрэмбскай-Яблонскай, 49.

Прако́лісні ‘спрадвечны’ (ТС). З *пра-* і *колісь* (гл.).

Прако́с ‘адлегласць паміж радамі скошанай травы (або збожжа)’ (ТСБМ), *проко́с* ‘тс’ (ТС), ‘радок скошанай травы’ (Шат., Сл. ПЗБ). Бясуфіксны дэрыват ад *пракасіць* < *касіць*.

Прако́ша ‘пакос’ (чэрв., Сл. ПЗБ). Дэрыват ад *пракос* або *пракасіць* з суф. *-ja*.

Пракрóчваць, *пракрóчываць* ‘грашыць’ (Нас.), *пракращэнне* ‘пераход, перасячэнне граніцы’ (трок., Сл. ПЗБ). З польск. *przekroczać* ‘пераступаць; парушаць’.

Пракесці́нікі ‘другі дзень пасля хрысцін’ (маг., Шн.). Да *кесціны* (гл.).

Пра́ктыка ‘жыццё, рэчаіснасць як галіна прымянення і праверкі ведаў, палажэнняў; скарыстанне ведаў, навыкаў на справе; дзейнасць урача або юрыста’ (ТСБМ), ‘нечаканы выпадак, абставіны’ (Нас.), *пра́ктыка* ‘практыка’ (Шат.), *пра́ктык*, *практыкава́ць*, *практы́чны*. Ст.-бел. *практика*, *практика* ‘інтрыгі; прароцтва’ < ст.-польск. *praktyka* < лац. *practica* (Булыка, Запавыч., 257). Сучаснае *пра́ктыка* праз рус. *пра́ктика* (гл. Крукоўскі, Уплыў, 78) узыходзіць да той жа лацінскай крыніцы і, далей, да грэч. *πρακτική* (Фасмер 3, 353).

Праку́да ‘ахвотнік да свавольстваў, розных штук; гарэза; смешны’ (ТСБМ, Нас., Бяльк., Касп., Гарэц.), ‘кемлівы’ (Нас.), ‘незвычайная з’ява’ (Яруш., Нас.), ‘насланне, вера ў забабоны’, (Сцяшк. Сл.), ‘надакучлівы’ (Сл. ПЗБ), *праку́днік*, *-ніца*, *праку́дны*. Рус. *проку́да* ‘бязглуздая выхадка; шкода; прайдзісвет’, *кудь* ‘злы дух, вядзьмарства, чары’, ц.-слав. *прокуда* ‘вядзьмарства’, серб. дыял. *прѣкуда* ‘нягоднік’, балг. *проку́да* ‘дрэнная звычка; выгнанне з роднага месца’, ст.-слав. *прокуда* ‘сорам, ганьбаванне’, *прокоудити* ‘ганьбіць; рабіць шкоду’. Аддзяяслоўнае ўтварэнне ад *праку́дзіць* ‘гарэзнічаць, вычвараць’, параўн. рус. *проку́дить* ‘тс’, польск. *przekudzic* ‘псаваць; дакучаць’, балг. *проку́дя* ‘рабіць выгнанцам; праганяць’, ст.-слав. *коудити*, *коудж* ‘караць, асуджаць, ганьбаваць’. Да незафіксаванага **кудзіць* (гл. *кудзеснік*), што ўзыходзіць да прасл. **kuditi*. Гл. Фасмер, 3, 374, з літ-рай.

Пракулі́ка ‘нешта незвычайнае, цуд (аб чалавеку)’ (слонім., Нар. лекс.). Дэрыват ад **пракулікаць* з суф. *-a* або, паколькі няясна значэнне прыстаўкі, утварэнне з прыстаўкай *пра-* ад **кулік* (гл.). У такім выпадку, відаць, звязана з *кулікушкі* ‘гульня ў жмуркі’, пры якой той, што жмурыць *кулікае* (пераймае крык *куліка?*), параўн. рус. *кулікі* ‘дзіцячая гульня ў хованкі’. Больш верагодна, аднак, непасрэдная сувязь з рус. *кулік* ‘пераадзеты’, *кулікать* ‘п’янстваваць’, польск. *kulik*, *kulig* ‘масленічная забава, калі пераапанутыя едуць на снях з музыкай і песнямі і адведваюць па дарозе суседзяў’, ст.-польск. *kulig*, *kulik* ‘удзельнік масленічнай забавы’. Польскія і рускія словы параўноўваюцца з назвай птушкі *кулік*, паколькі гэтая забава ў Польшчы мае наз-

ву *kuliga gonić, na kuliga jeździć* (гл. Брукнер, 281; Фасмер 2, 411). Паводле Банькоўскага (2, 851), завадзіла ў гэтай забаве быў у масцы з доўгім птушыным носам, удзельнікаў называлі “начнымі кулікамі”, а сам звычай трапіў у Польшчу “z Rusi”. Слаўскі (3, 350 і наст.) лічыць гэту версію народнай этымалогіяй і спасылаецца на параўнанні Міклашыча (147) і Мацэнаўэра (LF, IX, 37) з лат. *kuluos lēkt* ‘гуляць на масленіцу, браць удзел у маскарадзе’, якія, паводле Мюленбаха (2, 309), роднасныя лат. *kuls* ‘грамада’, *kulā* ‘разам’, ст.-інд. *kūla-* ‘грамада’. На карысьць гэтай версіі, магчыма, і *акуліць* ‘адрынуць, адцурацца, аднесціся з пагардай’ (Нас.), што звязваюць з *куляць* (гл. *акуляцца*). Сувязь гэтай групы слоў з рус. *о-кула* ‘падманшчык’ і далей з лац. *occulere* ‘ўкрываць, таіць’ < і.-е. **kel-* ‘зачыняць’, якую прапануе Патабня (РФВ, 3, 167 і наст.), Фасмер (2, 411) лічыць сумнеўнай.

Пракурат ‘прайдзісвет’ (ТСБМ, Нас.), *пракуратка* ‘прайдзісвет (аб жанчыне)’ (Нас.). Рус. *прокурат* ‘свавольнік, гарэза’, *прокуратіць* ‘гарэзаваць’. З польск. *prokurat* ‘адвакат, павераны ў справах’, якое паходзіць з лац. *prōcūrātor* ‘апякун, кіраўнік, правіцель’ (Фасмер 3, 374). Значэнне магло змяніцца пад уплывам *пракуда, прайдоха* (гл.) (параўн. Праабражэнскі, 2, 130; Зяленін, РФВ 54, 116).

Пракуратар (гіст.) ‘асоба, якая кіравала чыёй-небудзь маёмасцю, маёнткам, гаспадаркай’ (ТСБМ), ст.-бел. *прокураторь* ‘адвакат, абаронца, апякун’ (1509 г.), са ст.-польск. *procurator* ‘апякун, упаўнаважаны, дарадца’ (Булыка, Лекс. запазыч., 44). Сучаснае польск. *prokurator* ‘адвакат; распарадчык маёмасцю ў манастыры’, што непасрэдна ўзыходзіць да лац. *prōcūrātor* ‘кіраўнік маёмасцю; апякун; дарадца’ (Банькоўскі, 2, 782).

Пракурор ‘асоба, якая ажыццяўляе нагляд за дакладным выкананнем законаў; дзяржаўны абвінаваўца ў судовым працэсе’ (ТСБМ). Праз рус. *прокурор* ‘тс’ (Крукоўскі, Уплыў, 78) з франц. *procureur* ад лац. *procurare* ‘клапаціцца’ або ад лац. *procuro-* ‘наглядаю’. Запазычанне XIX ст. (Гіст. мовы, 237).

Пракуячыць ‘прапіць, прамантачыць’ (Мат. Гом.). Бліжэйшыя адпаведнікі ў *куя* ‘злосная жанчына’, укр. *куя* ‘пануры чалавек, стары буркун’, рус. *куява* ‘неахайная, раскудлачаная жанчына’, польск. *kujawa* ‘неўрадлівы, бясплодны ўчастак поля’, якія ўзыходзяць да прасл. **kujati*, параўн. рус. ц.-слав. *куяти*

‘наракаць, бурчэць’, серб.-харв. *кујати* ‘хварэць’, славен. *kujati* ‘злавацца’ (падрабязна гл. Трубачоў, Эт. сл., 13, 85; Слаўскі, 3, 322 і наст., Сной, 333). Бел. дзеяслоў быў утвораны прэфіксальна-суфіксальным спосабам па тыпу *прамантачыць, насвіннячыць* і г. д.

***Пра́ла, пра́ло** ‘жывёльны могільнік’ (ТС). Дэрыват ад *праць* (гл.) з суф. -ло. Адносна суфіксацыі гл. Сцяцко, Словаўтв., 49. Утварэнне, якое фармальна ўзыходзіць да **pradlo*, параўн. укр. *пра́ло* ‘месца на рацэ, дзе мьлюць бялізну’. Магчыма, першаснае значэнне — ‘месца, дзе забівалі хворую скаціну’. Семантыка дзеяслова *пéрыць* (гл.), *праць* ‘біць, калаціць’ яскрава выступае ў чэш., славац. *pračka* ‘бойка’.

Пралáза ‘пранырлівы чалавек, прайдзісвет, спрытнога’ (ТСБМ). Рус. *прола́за* ‘тс’. Дэрыват ад *пралазіць* < *лазіць*. Семантыка аналагічная *пройда, прайдо́ха* і інш.

Пралангавáць ‘прадоўжыць (прадаўжаць) тэрмін чаго-небудзь’, *праланга́цьця* ‘прадаўжэнне дзеяння’ (ТСБМ). Праз польск. *prolongować*, дзе з лац. *prolongare*, якое з *pro-* і *longus* ‘доўгі’ (Банькоўскі, 2, 782). Ст.-бел. *праленгованы́* ‘працягнены’ < ст.-польск. *prolongowany* < *prolongować* (Булыка, Запазыч., 266).

Пралáсаваць ‘патраціць, вѣдаткаваць’ (Нас.). Да *ласы, ласунак* (гл.).

Пралéдві ‘ледзь-ледзь’ (Нас.). Да *пра-* і *ледва* (гл.).

Пралéжань ‘хворае месца ад доўгага ляжання’ (Касп.). Гл. *прóлежань*.

Пралес: *шкіра ў лес, на пралес, здароўе ў хаце, хвароба ў лес* (Шн. 3), *пралéс* ‘пералесак’ (Нікан.). Прыназоўнік *на (пралес)* у прыкладзе з Шэйна, як быццам бы, сведчыць аб тым, што значэнне тут ‘нейкае месца ў лесе’, магчыма, ‘прагаліна, паляна’ (параўн. значэнні *пралесак*). Тады *пралес* — дэрыват ад *пра-* (< *пера-*? гл.) і *лес*, у адрозненне ад укр. *праліс*, польск. *pralás* і чэш. *prales* ‘некрануты, даўні лес’, якія ад *пра-* і *лес* (параўн. Банькоўскі, 2, 756). Параўн. *пра́мара*.

Пралéсак ‘сцэжка, паласа паміж лесам’ (Касп.), *пралéсак* ‘пералесак’ (Мат. Гом.). Рус. дыял. *пралéсок* ‘доўгая прагаліна ў лесе’, укр. *пралісок* ‘прагаліна, паляна’, польск. *przelasek* ‘лясок сярод поля’. Конфіксны дэрыват *пра-* + *-ак* ад *лес*.

Пралёсачка ‘прыгажуня’ (Нас.). У Насовіча дзве формы: *пролесочка* і *прелесочка*. Тады да рус. *прелесть*, якое з *пере-*, *пре-* і *лесть* ‘ліслівасць’ (аб рус. слоўце гл. Фасмер 3, 358). Магчымы ўплыў наступнага слова.

Пралёска, *пралёшка* ‘травяністая лясная расліна з сінефіялетавамі кветкамі, *Hepatica Mill. nobilis gartsult'* (ТСБМ, Нас., Шат., Гарэц., Дэмб. I, Сцяшк. Сл., Др.-Падб., Сл. ПЗБ, Кіс.), ‘кураслеп, *Anemone nemorosa L.*’ (віц., брэсц., Кіс.), ‘сон раскрыты, *Pulsatilla potens L.*’ (мін., Кіс.), ‘падснежнік, *Gallanthus nivalis L.*’ (Касп., Сл. ПЗБ). Рус. *пролёска*, *перелёска* ‘расліна *Mercurialis, Iris, Scilla*’, укр. *прóліска*, *підліска*, *переліска* ‘*Hepatica*’, чэш. *podleska, podliška*, ст.-чэш. *podlěška*, польск. *przelaszczka, przylaszczka, przedlaszczka* ‘расліна *Hepatica*’. Этымалогія застаецца няяснай. Праабражэнскі (2, 131) лічыць вытворным ад *лес*. Махэк (Jména, 48), зыходзячы са ст.-чэш. і польск. форм, узводзіць слова да прасл. **lěska* ‘лясны арэх’, г. зн. ‘расліна, якая расце *pod lískou*’, і параўноўвае з ням. *Hasselblume* < *Hassel* ‘арэх’. Гэтаму прычыць батанічная характарыстыка расліны, паводле якой яна расце на палянах і адкрытых месцах у лесе. Гл. яшчэ Фасмер 3, 374; ЕСУМ, 4, 596; Банькоўскі, 2, 857—858. Пра іншыя назвы раслін гл. Кісялеўскі, Аб нек. асабл., 25—26.

Пралётак ‘аднагадовае жарабё, цялё’ (Нас.). Да *пра-* і *лета*. Калька польск. *przelatek* ‘аднагадовая жывёліна’.

Пралетарый, *пралетар* ‘наёмны рабочы’, ‘незможны грамадзянін у Старажытным Рыме’ (ТСБМ). Для гэтых дзвюх форм магчымы дзве крыніцы запазычання. *Пралетарый*, відаць, праз рус. *пролетарий* ‘тс’, якое праз ням. *Proletarier* узыходзіць да лац. *prōlētārius* ‘грамадзянін, які служыць дзяржаве толькі тым, што мае дзяцей’ < *prōlēs* ‘патомства, нашчадкі’ (гл. Фасмер 3, 375). Форма *пралетар* магла ўзнікнуць з польск. *proletariusz* у выніку адпазення нязвыклага канчатка *-usz*, аднак, параўн. франц. *prolétaire*, з якога, відаць, чэш. *proletář*, польск. *proletarz* (Банькоўскі, 2, 782) і ўкр. *пролетар* (ЕСУМ, 4, 596). Не выключана, аднак, што яна паходзіць ад *пралетарый* з усячэннем *-ый*. *Пралетарыят* з рус. *пролетариат* (Крукоўскі, Уплыў, 81).

Пралёт ‘скразная адтуліна, праём’ (ТСБМ), ‘франтон’ (віц., ДАБМ, камент., 778), ‘градка, рад’ (Сцяшк. Сл.). Рус. *пролёт*

‘скразная адтуліна, праём’, укр. *проліт* ‘тс’, ‘дыяметр’, польск. *przelot* тэхн. ‘адтуліна’, ‘дыяметр (трубы, канала)’, чэш. *průlet* ‘пералёт’, серб.-харв. *пролет* ‘тс’. Бязафіксны назоўнік ад *праляцець* < *ляцець*. Значэнне ‘адтуліна, праём’ — праз прамежкавае значэнне ‘адтуліна, праём для пралёта, прахода’.

Пралётма ‘хутка’ (Нас.). Ад *праляцець* з суф. *-ма*. Аб суфіксацыі гл. Карскі, 2—3, 67. Параўн. таксама чэш. *letmo* ‘мелькам, мімаходам’.

Пралётная. Гл. *праметная*.

Пралётны ‘рухавы’ (брасл., Сл. ПЗБ), ‘праліўны (дождж)’ (лід., Сл. ПЗБ). Да *праляцець* з суф. *-н-*.

Пралётка ‘лёгка адкрыты двухмесны экіпаж’ (ТСБМ). З рус. *пролётка* ‘тс’, якое, паводле Даля (3, 493), ад *пролетать* ‘хутка працякаць, прабягаць пэўную адлегласць’.

Пралік ‘памылка пры лічэнні’ (Нас.). Зваротны дэрыват ад *пралічыцца* < польск. *przeliczyć się*.

Праліў ‘вузкая паласа вады, якая злучае два водныя басейны ці дзве часткі воднага басейна’ (ТСБМ), ‘пераліванне крыві’ (лудз., Сл. ПЗБ). Рус. *пролив* ‘праліў; дзеянне па дзеяслову проливать’; чэш. *průliv* ‘праліў’ (з рус., слова ў Махэка₂ адсутнічае). Да *праліваць* < *ліць* (гл.). Літаратурнае *праліў*, магчыма, з рус. (параўн. Крукоўскі, Уплыў, 86). Сюды ж *праліўнік* ‘праліўны дождж’ (Сцяшк. Сл.).

Праліца ‘калаўрот’ (Касп.), ‘прасніца’ (в.-дзв., Сл. ПЗБ). Дэрыват ад асновы *прал-* (параўн. *пралля*) з суф. *-іца*.

Пралля₁ ‘папрадуха’ (ТСБМ, Касп., Шат., Сл. ПЗБ), *пралля* ‘тс’ (ганц., Сл. ПЗБ), *пралля* ‘тс’ (брасл., Сл. ПЗБ), *пралля* ‘тс’ (Бяльк.). Укр. *пралля* ‘тс’. Да *прасці* (гл.), параўн. папярэдняе слова.

Пралля₂ ‘водмель, дзе мылі бялізну’ (чэрв., Сл. ПЗБ), *пралля* ‘тс’ (шчуч., Сцяшк. Сл.). Укр. *прало* ‘тс’. Да *праць*.

Пралог₁ ‘дарога, вымашчаная дошкамі’ (Мат. Гом.). Рус. *пролог* ‘даліна, лагчына ў гарах’. Бязафіксны назоўнік ад **пралагаць*, параўн. *пралажыць* < *лажыць* (гл.). Разыходжанні ў семантыцы ўказваюць на самастойнае ўтварэнне пры прадуктыўнай словаўтваральнай мадэлі.

Пралог₂ ‘уступная частка літаратурнага ці музычнага твора’ (ТСБМ). Праз рус. *пролог* ‘тс’ (Крукоўскі, Уплыў, 85) з ням.

Prolog або франц. *prologue*, якія, у сваю чаргу, праз лац. *prologus* узыходзяць да грэч. *πρόλογος* (гл. Фасмер 3, 375).

***Пралоз**, *пролѡз* 'месца выхаду вады між кустоў у час разліву', 'праход у лазе для рыбы (у жаку)' (ТС). З *пралѡз* (гл. *пра-лаза, лазіць*) з гіперкарэктным дыялектным *о* на месцы *а* і ад'ідэацыяй да *лаза* (гл.).

Пралой: *нядзелю цэлую ішоў пралой* (Янішчыц), *пролѡй, про-лѡй* 'лівень' (Сл. Брэс.), *прарѡй* 'тс' (бязроз., Шатал.). Укр. *пролії* 'тс'. Дэрыват ад *праліць* < *ліць* з суф. -*їь*, як *прабіць: прабой* і інш.

Праломка 'палонка ў лёдзе; чыстае ад лёду месца на рацэ' (Сцяшк. Сл., Сл. ПЗБ, навагр., Дзмітр.). Кантамінацыя *палонка* і *праламаць*.

Пралупіцца 'абудзіцца рана' (добр., Мат. Гом.), Конфікснае ўтварэнне (*пра-* + *іцца*) ад *лупы* 'вочы' (гл. *лупа*).

Пральнік 'пранік' (маг., Крачк.; лун., Шатал.), 'качалка (з зубамі) для бялізны' (жытк., Мат. Гом.). Рус., укр. *пральник*, польск. *pralnik* 'тс'. Да *праць* (Фасмер 3, 353). Параўн. *пранік*.

Пральніца 'папрадуха' (слуц., Сл. ПЗБ). Да *прасці* (гл.).

Пральня₁ 'пралля' (ТС). Да *прасці* (гл.).

Пральня₂ 'памяшканне для мыцця бялізны' (ТСБМ, Стан.). Да *праць* (гл.).

Пральшчыца 'пралля' (Мат. Гом.). Да *прасці*.

Пралякаць 'напалохаць' (пруж., Сл. ПЗБ; пруж., Сцяшк. Сл.) З польск. *przeleknąć* 'тс' (там жа).

Прам 'трама' (лун., 3 нар. сл.). Відаць, з польск. *tram* 'трама' пад уплывам *прамы, просты* і г.д.

Прамаваць₁ 'надаваць, узводзіць у вышэйшую (духоўную) ступень' (Нас.). Праз польск. *promować* 'пераводзіць у наступны клас; прысвойваць вучоную ступень і пад.' < лац. *promovere* 'перасоўваць, рухаць наперад' (гл. Банькоўскі, 2, 783).

Прамаваць₂, *прамова́ты* 'лаяць, сварыцца' (горк., бязроз., Шатал.). З польск. *przetawiać (się)* 'папікаць адзін аднаго, спрачацца, лаяцца'.

Прамáнваць 'збліжацца, дружыцца' (дзятл., Сцяшк. Сл.). Да *прамануць₂* (гл.).

Прамáнка 'мянушка, якая даецца чалавеку жыхарамі вёскі' (Сцяшк. Сл.). З *прамануць* 'даць мянушку' (Сл. ПЗБ), якое з літ. *pramanūti* 'тс' (Грынавяцкене, там жа).

Прамáнуць₁ 'баднуць, укалоць рагамі' (ваўк., Сл. ПЗБ). З літ. *pramāuti* 'пракалоць' (Грынавяцкене, там жа).

Прамáнуць₂ 'панадзіцца, узяць за моду' (слонім., Нар. сло-ватв.), *праманіць* 'прывыкаць' (Грынавяцкене і інш., LKK, 16, 186), *праману́цца* 'панадзіцца' (шальч., Сл. ПЗБ), *прамо́наць* 'тс' (астрав., Сл. ПЗБ). З літ. *pra(si)manūti* 'выдумаць, надумаць' < *manūti* 'думаць, меркаваць, мець намер'; гл. Лаўчутэ, Балтизмы, 71.

Прамáра, параўн. у залове: *на моры, на прамары стаіць дуб кракарысты, на ім дванаццаць какатоў* (светлаг., SOg, 39, 354). Да *мора* (гл.) з прыстаўкай *пра-*, што выступае ў традыцыйнай формуле замоў і, відаць, мае функцыю ўзмацнення ў адрозненне ад польск. *pramorze*, чэш. *pramoře*, серб.-харв. *pramore*, дзе прэфікс мае значэнне 'першасны, даўні', параўн. ESSJ, 1, 206. Гл. *пра-*, параўн. таксама *пралес, каісь-пракаісь* 'вельмі даўно' (б.-каш., ГЧ), *праколісні* (гл.).

Прамáрчыцца 'высахнуць, знясілець' (Нас.). Да *марчыць* (гл.).

Прамасло́іна, прамасло́йна (аб дрэве) (Мат. Гом.). Рус. *пря-мослой, прямосло́ина* 'дрэва з роўнымі, не звітымі сляямі'. Да *прамы* і *слоі* (гл.).

Прамáторніца 'жанчына, поўная радасці жыцця' (Федар. 7). Да *маторны* (гл.). Прэфіксальная форма пры адсутнасці ў гэтым гняздзе славянскіх слоў дзеясловаў наводзіць на думку аб кантамінацыі захаванага ст.-бел. *промоторь* 'пратэктар, заступнік' (Ст.-бел. лексікон), што з польск. *promotor* 'натхніцель; заступнік, апякун', якое ўзыходзіць да лац. *prōmovēre* 'рухаць наперад' (параўн. SEJC, 396), і *маторны* 'рухавы, жвавы' з афармленнем суфіксам *-іца*. Параўн. яшчэ і *прамаваць*.

Прамáшка 'промах, памылка, недагляд у чым-небудзь' (ТСБМ), *прамáшына* 'тс' (Нас.). Суфіксальныя дэрываты ад *промах* (гл.).

Прамáгнуць 'крышку падкіснуць' (мсцісл., 3 нар. сл.). З **прамзгнуць* у выніку спрашчэння групы зычных; параўн. рус. *промзгнуть* 'тс'. Гл. *прómзлы*.

Прамéжак 'прастора паміж чым-небудзь', 'час, які аддзяляе адно дзеянне, з'яву ад другога' (ТСБМ), 'мяжа' (Сл. ПЗБ). Рус. дыял. *промэжек* 'прамежак', укр. *промéжка* 'прамежак', *про-*

мэжжок 'палявая дарога па мяжы паміж палёў'. Дэрыват ад *прамеж* з суф. -ак.

Прамэжы, *прамэжску*, *промеж* (Нас.), *промеж*, *промез* (ТС) 'між'. Рус. дыял. *промэж*, *промэжу*, *промэжи*, укр. *промэж*, *промэжску*, *промэжу*. Прасл. **pro-medju* і інш. З **pro-* (гл. *праз-*) і **medji/medju* (гл. *межэ*) (гл. ESSJ, I, 221). Копечны (там жа) мяркуе, што, магчыма, тут была не прыстаўка **pro-* (гэта адзіны прыклад спалучэння **pro-* з іншым злучнікам), а **po-*, якая змянілася аналагічна *brez-* < **bez* у некаторых славянскіх мовах.

Прамэнь 'вузкая паласа святла' (ТСБМ, Яруш., Др.-Падб.), параўн. ст.-бел. *промени солнечных* (XVII ст.; БЛ, 29, 52). Паводле Кюнэ (Poln., 89), з польск. *promień* 'тэ'; гл. таксама Станкевіч (Зб. тв., 2, 167), які звяртае ўвагу, што ў гэтым значэнні ў народнай мове ўжываецца слова *каса* (гл.) і вытворныя ад яго, што ўскосна пацвярджае этымалогію прасл. **portny*, Р. скл. **portene* з першасным значэннем 'пасма валасоў' і пад. (Махэк, 479). Німчук (Давньорус., 32) дапускае для ўкр. *промінь* выпадзенне першага *о* ў *пóромінь* 'тэ', што малаверагодна.

Прамёр 'дыяметр' (Байк. і Некр.). Наватвор 1920-х гадоў на ўзор чэш. *průměr*, што калькуе ням. *Durchmesser* 'тэ' (Запрудскі, Stud. Russica, 20, 487).

Прамётная 'нябачная сіла, якая рухаецца вельмі хутка' (Нас.), *прамётнік* 'хуліган, гарэзнік' (Сл. ПЗБ), *прамётнік* 'той, хто бегает, не звяртаючы ўвагу ні на што' (Нас.), *прамётла* 'турбота, непакой' (шальч., Сл. ПЗБ); сюды ж *пралётная* 'нябачная сіла, якая хутка праносіць што-небудзь, каго-небудзь з аднаго месца на другое' (Нас.) з ад'ідэацыяй да *лятаць*. Гл. *апраметная*.

Праміж 'між' (ТСБМ, Сл. ПЗБ), *проміж* 'тэ' (ТС). Гл. *прамэжы*. Аб змяненні *e* < *i* гл. *між*.

Прамізна 'прамы шлях' (Нас.). Да *прамы* (гл.) з суф. -ізна, аб якім гл. Карскі, 28 і наст.; Сцяцко, Афікс. наз.; 41. Сюды ж *прамаваць* 'ісці напрамкі, напрасткі' (гом., Нар. лекс.). Гл. таксама Куркіна, Этымалогія—1968, 67.

Прамін 'прамінка, перапынак' (Нас.), сюды ж *прамінак* 'спакой' (=перапынак) (шальч., Сл. ПЗБ), *праміноўцаць* 'мінаць' (ТС). Да *мінаць*.

Прамінтацца 'прабавіць час' (Сцяшк. Сл.). Да *мэнетцаць* (гл.).

Праміца, *пряміца* 'прамая, не зламаныя цэпам пры малацьбе саломы' (Нас., Касп.). Да *прамы* (гл.).

Прамка 'лучына, шчапаная ўздоўж з цэлай сасны (ад камля да вершаліны), якая апошняй дадаецца ў кацёл пры гонцы смалы' (Маш.). Дэрыват з суф. -к- ад *прамы*; параўн. чэш. *prímka* 'прамая'.

Прамóва 'публічнае выступленне' (ТСБМ, Яруш., Гарэц.). Укр. *промóва*, польск. *przetowa* 'тэ'. Адрэзаслоўны назоўнік ад *прамовіць* < *мовіць* (гл.). Не выключана і запазычанне з польскай мовы.

Прамóсклы 'вельмі мокры' (брэсц., Нар. словатв.). З **пра-мозглы* ў выніку аглушэння групы зычных *zg* > *ск*. Крыніцай слова з'яўляецца рус. *промóзглый* 'гнілы, сыры (пра надвор'е)', гл. Фасмер, 3, 375; параўн. *мазглявы*, *прómзлы*.

Прамочка 'прамакатка' (Сцяшк. Сл.). Суфіксальны дэрыват ад *прамачыць* < *мачыць*.

Прамóуга, *пранóуда* 'прамежак паміж чым-небудзь' (Сл. ПЗБ), *пранóуда* 'прастора паміж тылавой сценкай печы і сцяной хаты' (лях., Янк. Мат.; Жд. 2, Сцяшк. Сл.), *пранóуга* 'закутак, цёмны куток' (Скарбы). Паводле Арашонкавай і інш. (Весці АН БССР, 1969, 4, 126), запазычанне з польск. *framuga*, дыял. *farmuga* 'ніша, выемка' або з літ. *pramūgà* 'ніша, яма на дарозе, прамежак паміж лесам і возерам, пралом, прасека', *pramūge* 'тэ', параўн. *prasimūginti* 'праціскацца'. З семантычнага пункту погляду версія аб запазычанні з літоўскай мовы менш верагодная.

Прамóуда. Гл. *пранóуга*.

Прамóуза 'падпечак' (пруж., Сл. Брэс.; маст., Сцяшк. Сл.). Відаць, трэба было б пісаць *пранóуга*, параўн. прыклад: *У прамóузе ляжаць стальнякі*. Тады — да *пранóуга* (гл.).

Прамí 'роўны, выцягнуты ў якім-небудзь напрамку, без выгібаў, некрывы; непасрэдны, без прамежкавых ступеней'; 'шчыры, праўдзiвы, прынцыповы' (ТСБМ). Рус. *прямой*, укр. *прямий*, ст.-рус. *прямь* 'прамы, правільны; справядлівы, просты', чэш. *prímý* 'прамы', славац. *príamy* 'тэ', славен. *prím* 'прамы', ст.-слав. *прѣмь* 'прамы, правільны'; сюды ж польск. *uprzejmy* 'ветлівы, шчыры' (< 'прамы, правільны'), серб.-харв. *према* 'насупраць', *прама*, *прам* 'насупраць'. З прычыны наяўнасці ў корані галосных *a* і *e* прасл. форма вызначалася па-рознаму:

або як **pręty* (Зубаты, AfsIPh 15, 496 і наст.), або як **prętъ* (Голуб—Копечны, 301). Фасмер (3, 395) абедзве рэканструкцыі лічыць спрэчнымі і дапускае кантамінацыю **prētos* і **prōtos* (**pratъ*). Славянскія словы роднасныя грэч. *πρότος* 'пярэдні, той, хто стаіць на чале', з інш. вакалізмам: *πρότος* 'те', окс. *protot* 'першы', ст.-ісл. *framr* 'добры, смелы, прыдатны', ст.-в.-ням. *fruma* 'карысць, выгада' і інш. Гл. таксама Махэк₂, 493; Скок 3, 33—35. У беларускай мове магло захавацца толькі на ўсходзе тэрыторыі, паколькі ў сучаснай літаратурнай мове ўспрымаецца як русізм (Станкевіч, 36. тв., 1, 32; Пацюпа, Гармонія, 25). Тое ж адносна славенскай сцвярджае Сной₂ (566).

Прамбіна 'ўпадзіна, прамытая ліўнем, утвораная патокам вады', 'незамёрзлае месца на ледзяной паверхні ракі, возера' (ТСБМ). Ад дзеяслова *прамыць* з суф. *-іна* (гл. Сцяцко, Афікс. наз., 42).

Прамыкаць 'пратыкаць дзірку ў вусе для навушніц' (Малч.). Да *мыкаць*₂.

Прамбіслаць 'хатняя вытворчасць' (шалч., Сл. ПЗБ). Дэрыват ад *промысел* з суф. *-асць*. Параўн. *промысловасць*.

Прамыслобасць 'галіна матэрыяльнай вытворчасці', 'купнасць прадпрыемстваў якой-небудзь вытворчасці' (ТСБМ, Гарэц.). Дэрыват з суф. *-асць* ад прыметніка *промысловы* < польск. *przemysłowy* 'те', на што ўказвае націск. Калька рус. *промышленность*. Далей гл. *промысел*.

Прамышлёны 'кемлівы' (в.-дзв., Сл. ПЗБ). Дэрыват ад **прамыслиць*; апошняе, магчыма, з польск. *przemysleć* 'прадумаць, абдумаць'. Параўн. яшчэ і польск. *przemysłność* 'кемлівасць, вынаходлівасць'.

Прамышляй 'невялікі невад, сетка з вялікімі ячэйкамі на дзвюх вертыкальных палках' (Дэмб. 2). Да *прамысловы, промысел*, або, хутчэй, да рус. *промышлять* 'дабываць сабе пракармленне промыслам'. Аб суфіксе *-ай* гл. Сцяцко, Афікс. наз., 145.

Прандзій 'хутчэй' (Сл. ПЗБ). З польск. *prędzej* 'те' (там жа).

Пранец 'шкодлівае, неслухмянае дзіцё' (Нікан.). Да *пранцы* (гл.).

Пранікаць 'ныць (пра сэрца)' (навагр., Сл. ПЗБ). Паводле аўтараў слоўніка, з польск. *przenikać* 'пранікаць, пранізваць'. Але ні фанетычных, ні семантычных падстаў для гэтага няма.

Відаць, гэта канкрэтызацыя значэння *пранікаць* (< *нікаць*, гл.) 'пранізваць'.

Пранікнуць 'прайсці куды-небудзь, трапіць праз што-небудзь', 'распаўсюдзіцца' (ТСБМ). Да *нікнуць* (гл.).

Праніна 'менструацыя' (ТС). Дэрыват з суф. *-іна* ад *праць* (гл.). Эўфемізм, параўн. *пранне* 'бялізна для мыцця' (Юрч.).

Пранкі ў выразе *нь пранкі* 'на раннюю паству' (полац., Нар. сл.). Хутчэй за ўсё, з **на паранкі* (**нь пьранкі*). Менш верагодна з **нь абранкі*, параўн. рус. пск., цвяр. *обранок* 'раніца да ўзыходу сонца, на зары', *обранеть* 'настаць раніцы, развіднець'; параўн. яшчэ і бел. выразы *аб дзень, аб ноч*, у якіх прыназоўнік яшчэ не пераўтварыўся ў прыстаўку. Да *рана, раніца*. Глухасць першага зычнага можна тлумачыць дээтымалагізацыяй выразу.

Пранозаваты 'пранізлівы' (ТСБМ), 'пранырлівы' (Некр., Ян.), *пронозлівы, пронозны* 'те' (ТС). Рус. *проноза* 'праныра', укр. *проноза* 'те', *пронозуватий* 'пранырлівы'. Дэрыват ад **пранозіць*, параўн. ст.-рус. *пронозити* 'пранізаць'. Роднаснае *заноза, нізаць* (гл.), параўн. Фасмер 3, 375.

Прансак 'вантрабянка' (дзятл., Сцяшк. Сл.). Гл. *пансак, панцак*.

***Прануза, пронуза** 'праныра' (ТС). Да *пранозаваты, праноза* (гл.).

Прануць (*прянуць*) 'стукнуць, ударыць' (Нас.), *прядаць* 'бегаць' (Растарг.). Рус. *прянуть, воспрянуть*, дзеяслоў зак. тр. да *прядать* 'скакаць, варушыць', укр. *прянути* 'кінуць', серб.-харв. *прѣдати* 'баяцца', *прѣнути се* 'ўстаць, ажыць', 'ускочыць спрасонку', славен. *oprēsti, prēdem* 'валіцца з ног'. Прасл. **prędati* — ітэратыў ад **pręsti* (гл. *прасць*) (Скок 3, 33). Роднасныя ст.-ісл. *spretta, spratt* 'прабівацца (узыходзіць), лопацца', англ. *sprint* 'бегчы на кароткую дыстанцыю, веславаць з усяе сілы', с.-в.-ням. *sprengen* 'ірваць, пырскаць' (Фасмер 3, 394, з літ-рай; Борысь, 36. Відоескаму, 51—54). Параўн. таксама з іншым вакалізмам *пруд, прудкі*. Гл. яшчэ *напрануць*.

Пранцы мн. л. 'заразная венерычная хвароба; сіфіліс' (ТСБМ, Шат., Касп., Др.-Падб., Гарэц., Мядзв.; лельч., Арх. ГУ; ТС), 'скулы' (Бір. Дзярж.), *пранці* 'блазnota, дурасліўцы' (ТС), *пранц, пранэць, праныц, пранцы* 'брыдота' (Сл. ПЗБ), *пранцаваты* 'пракажоны' (Зап.). Укр. мн. л. *пранці* 'сіфіліс', рус. паўдн., зах. *пранец* 'залатушная высыпка'. Бел. і ўкр., відаць, з

польск. *pranca* 'сіфіліс; заразная венерычная хвароба', калісьці называлася "choroba dworska" (Віл. сл.), з натуральнай заменай *ф* на *п*, параўн. народнае *пасоля* < *фасоля* і пад. (хвароба распаўсюдзілася ў пачатку XVI ст.), з даўняга ням. *franze, franzose* 'французка, французская хвароба', першапачаткова *französische Krankheit*, таму што першая эпідэмія сіфілісу ўспыхнула ў Францыі каля 1496 г. (Банькоўскі, 1, 385). Паводле Фасмера (3, 353), слова ўзыходзіць да гал. *frans* 'французскі', ням. *Franz* — у складаных словах тыпу *Franzbrot* 'французскі хлеб' і да т. п. Брукнер (127) і Махэк₂ (146) адзінай крыніцай лічаць нямецкую назву французцаў. Параўн. яшчэ рус. *французская болезнь* 'сіфіліс' і чэш. *franská nemoc* 'тс'.

Праны́ра 'пранырлівы, прабіўны чалавек' (ТСБМ, Шат., ТС). Рус. *проныра* 'тс', ст.-слав. *пронирь, пронырикъ* 'дурны, нягодны, сапсаваны'. Звязаны з *ныраць* (Міклашыч, 213; Праабражэнскі 1, 611; Мацэнаўэр, 11, 327; Фасмер 3, 375). Версія аб запазычанні з грэч. *πονηρός* 'дурны, нягодны' (Брант, РФВ, 23, 89) адмаўляецца па фанетычных прычынах; гл. Фасмер, там жа. Кохман (Polonica, 71) настойвае на стараславянскім запазычанні з грэчаскай мовы.

Пранэ́лька старое 'сукенка' (Скарбы). З польск. *prunela* 'тканіна прунэль', што ўзыходзіць да франц. *prunelle* 'тканіна колеру сушаных сліў' (ад *prune* 'сліва'), прыметнік *prunelowy* фіксуецца з 1859 г. (Банькоўскі, 2, 805). Параўн. рус. *прюнель* 'тс' (Фасмер 3, 392).

Праняха́ць 'пусціць на шармака, прапусціць удалы момант, выпадак' (Нас.). Гл. *няхачь, няхаіць*.

Праня́ць 'прабраць, пранізаць', 'моцна падзейнічаць, уразіць', 'пранесці (аб паносе)' (ТСБМ), *праняцца* 'знервавацца' (ваўк., Сл. ПЗБ). Прэфіксальны дзеяслоў ад прасл. **ęti*, **jęto* 'мець, валодаць' з інфіксам *-н-*. Гл. *імаць*. Аналагічна ў іншых слав. мовах, параўн. рус. *пронять*, укр. *проняти* і г. д.

Прапа́веднаваць 'распаўсюджваць якое-небудзь веравучэнне, растлумачваючы яго слухачам', *прапаведнік* (ТСБМ). У Насовіча слова адсутнічае. Відаць, кніжнае запазычанне з рус. *проповедовать, проповедник* 'тс', якія працягваюць ст.-рус., ст.-слав. прыповѣдати, проповѣдник і калькуюць лац. *praedicāre* 'гаварыць (аб прадмеце)', *praedicātor* 'прапаведнік' (Фасмер 3, 376). Лац.

слова ўзыходзяць да *prae-* 'пра' і *dicare* 'гаварыць' (Голуб—Ліер, 391).

Прапа́ганда 'распаўсюджванне ў масах і тлумачэнне ідэй, ведаў, вучэння' (ТСБМ). Запазычанне пачатку XX ст. (Гіст. лекс., 239) з рус. *пропаганда* (параўн. Крукоўскі, Уплыў, 77). У рус. мове праз ням. *Propaganda* або франц. *propagande* з нова-лац. *congregātiō de propagandā fidē* — назвы арганізацыі для распаўсюджвання каталіцкай веры, якая была заснавана папам Урбанам VII у 1263 г. (Фасмер 3, 376); паводле Банькоўскага (2, 784) — папам Грыгорыем XV у 1622 г. для падтрымкі каталіцтва ў заморскіх калоніях Іспаніі, Партугаліі і Францыі з мэтай абмежавання рэлігійных уплываў з боку Англіі і Галандыі (валодала значнымі фінансавымі сродкамі, прызначанымі для гэтай мэты). Далей слова ўзыходзіць да лац. *propago* (родн. з *propaginis*) 'параствак, атожылак', г. зн. уласна 'размнажэнне' (Голуб—Ліер, 397).

Прапа́дбій 'накшталт' (брасл., Сл. ПЗБ). Паводле аўтараў слоўніка, з рус. *наподобие*, магчыма, з мовы старавераў (?).

Прапа́жа 'тое, што прапала' (ТСБМ), 'шкода' (ігн., Сл. ПЗБ). Рус. *пропажа* 'тое, што прапала'. Ад *прападаць* з суф. *-ja* (< **padja*) (гл. Фасмер 3, 376).

Прапазі́цыя 'прапанова' (ТСБМ). Ст.-бел. *пропозиция, проназыцыя* 'прэтэнзія аднаго з цяжэбнікаў пасля следства' < польск. *propozycja* < лац. *propositiō* (Булыка, Запазыч., 267). Сучаснае беларускае слова было паўторна запазычана з польск. *propozycja* або рус. *пропозиция* 'прапанова' (Гіст. мовы, 233), якія ўзыходзяць да той жа лацінскай крыніцы. Лац. *propositiō* ад *proponere* 'прапанаваць'.

Прапазы́ка 'прапанова' (Др.-Падб.). Няма ў іншых слав. мовах. Відаць, аўтарскі наватвор ад **прапазычыць* (гл. *зычыць, пазыка*) або ад *прапазыцыя* (гл.) шляхам замены фіналі на прадуктыўны суф. *-к-а*, параўн. характэрныя для народнай мовы *ста́нца* (< *станцыя*), *паліца* (< *паліцыя*) і пад. (Стан.).

Прапанава́ць 'заявіць аб жаданні, гатоўнасці дапамагчы', 'выказаць, унесці прапанову, параіць', 'даручыць выканаць' (ТСБМ, Гарэц.). З польск. *propnować* 'тс' (Кюнэ, Poln., 89). Польск. з лац. *proponere* 'тс' < *pro-* 'перад' і *ponere* 'класці' (Голуб—Ліер, 397).

Прапаршчык ‘вайсковец на службе звыш устаноўленага тэрміну ў царскай арміі, самы малодшы афіцэрскі чын’ (ТСБМ). З рус. *прапорщик* ‘те’ (Крукоўскі, Уплыў, 74), якое ўтворана ад *прапор* ‘сцяг’ і калькуе ням. *Fähnrich* ‘прапаршчык’, г. зн. ‘той, хто носіць сцяг’ < *Fähne* ‘сцяг’. Аб рус. слове гл. Фасмер 3, 354.

Прапасны ‘які марна траціцца’ (свісл., навагр., Сл. ПЗБ), ‘няякасны; прапашчы’ (ваўк., навагр., Сл. ПЗБ). Да *прапасці* (гл.).

Прапасня ‘вельмі многа’ (Бір. Дзярж.). Да *прапасці*. Аб суф. *-ня* гл. Сцяцко, Афіке. наз., 58 і наст. Да семантыкі параўн. рус. *пропасть* (чаго-небудзь) ‘вельмі многа’ (ад *пропасть*).

Прапашні ‘які сеецца радамі з шырокімі міжраддзямі для апрацоўкі’ (ТСБМ). З рус. *пропашной* ‘те’ < *пропахать* < *пахать* ‘араць’.

Прапашча ‘той, хто прападае’ (Касп.). З рус. *пропащий*. незалежн. дзеяпрым. цяп. часу ад дзеяслова *прапасть* (гл. *прапасці*).

***Прапека**, *пропэка* ‘здобны пірог’ (Сл. Брэс.). Зваротны дэрыват ад *прапячы* < *пячы* з узнаўленнем першаснага *-к-*, гл. *прапячы* ‘спячы’: *свежага хлеба прапякла* (ігн., Сл. ПЗБ); да семантыкі прэфікса параўн. *проварыць* ‘зварыць’ (ТС).

Прапіжэнь ‘перагародка (у пакоі)’ (шальч., Сл. ПЗБ). Запачычана з польск. *przepierzenie* ‘те’ (там жа, 4, 91), гл. там жа *прапярэня*, *прапярэння* (гл.).

Прапой ‘п’янства; горкі п’яніца’ (Нас.). Аддзяяслоўны назоўнік да *прапіць* (гл. *піць*), у апошнім значэнні часцей — *прапойца*, параўн. рус. *ты пропоеца двора*, *ты пропил мое жительство* (параўн. Экерт, Этимология—1997—1999, 220).

Прапёл ‘праполіс’ (астрав., Сл. ПЗБ). З *праполіс* з адпадзеннем неарганічнага для славянскіх моў канчатку.

Праполіс ‘пчаліны клей, вуза’ (ТСБМ), *прапаліс*, *праполіс*, *пропүүліс* ‘те’ (Сл. ПЗБ). З рус. *прополис*, якое з грэч. *πρόπολις* < *πρό-* ‘перад’ і *πολις* ‘горад’ (СИС, 413). Назва ўзнікла, відаць, таму, што праполіс служыць для замазвання шчылін у вуллі і для іншых мэт і тым самым, як быццам, абараняе пчаліны “горад”.

Прапорцыя ‘суаднесенасць частак паміж сабой’ (ТСБМ). Ст.-бел. *пропорция* (*препорция*) XVII ст. < ст.-польск. *proporcya* (Булыка, Лекс. Запачыч., 154). Сучаснае беларускае з рус. *про-*

порция ‘те’ (Крукоўскі, Уплыў, 78), якое, відаць, праз польск. *proporcja* з лац. *proportio* ‘суаднесенасць’ (гл. Фасмер 3, 376, з літ-рай).

Прапускаць ‘праводзіць’, ‘распускаць’ (Сл. ПЗБ; LKK, 30). Паводле Грынавяцкене (там жа), семантычная інавацыя пад уплывам літ. *palydėti* ‘праводзіць’ (< *lydėti* ‘те’), *pralėisti* ‘прапускаяць’ (< *lėisti* ‘пускаць, таяць’).

Прапяканка ‘від самаробнай стрэльбы’ (ТСБМ), *прапэка* ‘те’ (жлоб., Кошчанка, вусн. паведамл.). Паводле Кошчанкі, гэтая стрэльба ўяўляла сабой металічную трубку, якая сплюшчвалася з аднаго боку. Там, дзе сплюшчана, прасвідроўвалася маленькая дзірачка; потым трубка прымацоўвалася да драўлянага бруска. У адтуліну з другога боку запіхвалі серу з запалак і пыж з моху або пянкі. Калі трэба было стрэліць, да дзірачкі падносіўся агонь і пыж ляцеў на пэўную адлегласць. Як відаць з апісання рэаліі — ад дзеяслова *прапякаць* (дзірку) (гл. *пячы*), хутчэй за ўсё, першапачаткова ў драўлянай дэталі стрэльбы.

Прапярэня, *прапярэння*, *прапярэння* ‘перагародка’ (трак., астрав., Сцяшк. Сл. і Сл. ПЗБ). Фанетычна адаптаваны паланізм, параўн. польск. *przepierzenie* ‘те’.

Прараб ‘выканаўца работ, непасрэдны кіраўнік работ’ (ТСБМ). Запачычанае новага часу з рус. складанаскарочанага *прораб* ‘производитель работ’ (Крукоўскі, Уплыў, 70).

Прарадзіма ‘самае старажытнае, першапачатковае месца пражывання таго ці іншага племені, народа, той ці іншай пароды жывёл і пад.’ (ТСБМ). Рус. *прародина*, польск. *praojczyzna* ‘те’ і да т. п. З *пра-* і *радзіма*. Паводле Боруся (Prefiks., 86), словы гэтага словаўтваральнага тыпу з’явіліся ў XIX ст. у якасці навуковых тэрмінаў першапачаткова ў польскай і чэшскай мовах як калькі ням. слоў з прыст. *ur-* (напр., *Urheimat* ‘прарадзіма’, *Urwald* ‘палес, старажытны запаведны лес’) а потым распаўсюдзіліся ва ўсходнеславянскія мовы. Боруся (там жа) нават бачыць тут новую функцыю славянскай прыстаўкі **pra-* пад уплывам ням. *ur-* і лац. *prae-*.

Праразіцца ‘жахнуцца’ (смарг., Сл. ПЗБ). З польск. *przerazić się* ‘те’ (там жа).

Праразіць ‘нанесці моцную абразу’ (Нас.). Да *разіць*, *уразіць* (гл.).

Прара́мак, 'вузкая палоска зямлі, лесу' (Ян.). Адпаведнікі стараж.-рус. *рамены* 'густы лес; лес, які мяжуе з палямі', *рама* 'ўскраінная вобласць', усх. і паўн. *раменье* 'рубеж, край раллі, які ўпіраецца ў лес', ст.-рус. *рама* 'рубеж, граніца; ралля, якая мяжуе з лесам', *раменье* 'лес па краю раллі, узлессе', *рамень* 'моцны, вялізны'. Фасмер (3, 440) звязвае гэту групу слоў са стараж.-рус. *рамянный* 'багаты, моцны', рус. ц.-слав. *рамень* 'гвалтоўны, моцны'. Ільінскі (ИОРЯС, 23, 1, 179) параўноўваў са ст.-ісл. *rót* 'корань', якое, далей, роднаснае лац. *rādix* 'тэ', *rāmis* 'галінка' (Вальдэ—Гофман 2, 415). Па фармальных і семантычных паказчыках найбольш пераканаўчым з'яўляецца тлумачэнне Аткушчыкова (Из истории, 197) аб роднасці славянскіх слоў літ. *arūd* 'ралля', лац. *arūm-tum* 'рабочая скаціна (тая, якая выкарыстоўваецца на раллі)'. Яны вызначаюцца як і.-е. дэрываты на *ten-* ад асновы, прадстаўленай у ст.-рус. *орати*, літ. *arūti* 'араць'.

Праробкі 'страты' (Нас.). Ад *прарабіць* з суф. *-к*. Відаць, аказянальнае ўтварэнне, якое суадносіцца з *заробкі*; параўн. кантэкт: *не заробкі, а праробкі* (Нас.).

Прародзікі 'продкі' (Сцяшк. Сл.). З польск. *prarodzie* 'прабацькі' з адаптацыяй суфіксальнай часткі, магчыма, па тыпу *бацькі* (гл.).

Прарок 'прапаведнік волі Бога, пасланы Богам; прадказальнік будучыні, вяшчун' (ТСБМ), *прарок, прарока* 'тэ' (Нас.), ст.-бел. *пророкъ* 'тэ'. Рус. *проро́к*, укр. *проро́к, прорі́к, проро́ка* 'тэ'. У сучасных усх.-слав. мовах запазычанне са ст.-слав. *пророкъ*, што з'яўляецца калькай грэч. *προφήτης* 'прарок, прадвяшчальнік'. Ад **pro-* (гл. *pra-*) і **rekti* 'гаварыць' (гл. Фасмер 3, 465; ЕСУМ, 4, 600), параўн. ст.-бел. *прорекуе* (XVI ст.), паводле Карскага (1, 158), пад уплывам *реку, ректи* — "в живых белорусских говорах это слово неизвестно" (там жа, 261). Форма *прарока* па тыпу народных ўтварэнняў на *-а*, гл. Сцяцко, Афікс. наз., 76.

Прарумяніць 'працерці, памыць, пачысціць' (Ян.). Няясна. Магчыма, да *румяніць* (гл.), якое ўжываецца тут пераносна: 'зрабіць светлым, ясным'.

Праруха 'правал, падзенне', (перан.) 'пагрэшнасьць'; толькі ў прымаўцы: *і на старуху бываіць праруха* (Нас.). Аналагічна ў рус. мове: *и на старуху бывает проруха*. Адваротны дэрыват

ад **прушыць* з узнёўленнем першапачатковага зычнага *-х-*. Гл. *рух, рушыць*.

Прарэзка 'пятліца' (Касп., Мат. Маг., Шатал.), *праразка* 'тэ' (Ян.), *прорузка* 'тэ' (драг., Лучыц-Федарэц, вусн. паведамл.), *прорэзка* 'падоўжаны разрэз у сарочцы' (лун., Шатал.). Суфіксальны дэрыват ад *прарэзаць* < *рэзаць* (гл.). Сюды ж *прарэзь* 'нарэзы на мянташцы' (навагр., Сл. ПЗБ).

Прарэх, *прарэха* 'разадранае або разрэзанае месца ў адзенні; дзірка', 'пярэдні разрэз у штанах' (ТСБМ, Нас., Шат., Касп., Сцяшк. Сл., Сл. ПЗБ), *прарэх* 'агрэх (у полі)' (Скарбы), *прарэшка*, *прарэшак* 'пятля для гузіка' (Инстр. 3), 'незасеянае месца на полі' (Сцяшк. Сл.; гродз., Шн. 3), 'каўнер кашулі' (Нас.). Рус. *прореха*, *прорешина*, *прореховина* 'распоратае або разадранае месца ў адзенні', ст.-рус. *прорѣха*. Этымалогія няпэўная. Лічыцца дэрыватам з другасным *-х-* (як *праха*, рус. *сваха*) ад *прорэзаць* (гл. Фасмер 3, 376 і наст.). Праабражэнскі (2, 137) узводзіць слова да рус. *редкий* і спасылаецца на *проредь*. Параўноўвалі таксама са ст.-інд. *rēkhā* 'паласа, рыса', лац. *rīma* 'расколіна, шчыліна' (Ільінскі, РФВ 69, 16) і з лат. *risum*, *risiens* 'трэшчына, разрэз' (Мацэнаўэр, LF, 14, 92).

Прас 'прылада для гладжання бялізны, адзення' (ТСБМ, Нас., Шат., Касп., Мік., Сцяшк. Сл., Гарэц., Сл. ПЗБ), *прац*, *прасло* 'тэ' (Сл. Брэс.), 'два валы, па якіх спускаецца вытканнае палатно на варштаце' (Уладз.), 'электраплітка' (Сл. Брэс.). Польск. дыял. *prasa, praska* 'прас'. Прымаючы пад увагу адрозненні ў родзе, трэба лічыць бел. слова, насуперак Кюнэ (Poln., 89), адваротным ўтварэннем ад *прасаваць* (гл.). Значэнне 'электраплітка' ўзнікла, відаць, у выніку пераносу значэння 'электрычны прас' — 'іншы электрычны прыбор'.

Прасавёньне, *прасавелье*, *прасявёньне* 'прасяная салом' (ганц., Сл. ПЗБ). Ад *проса* з суф. *-авенне*; аб суфіксацыі гл. Сцяцко, Афікс. наз., 144.

Прасаваць 'гладзіць прасам' (ТСБМ, Нас., Шат., Касп.). З польск. *prasować* 'тэ' (Кюнэ, Poln., 89). Польскае слова ўзыходзіць да ням. *pressen* 'націскаць' (гл. Фасмер 3, 354), паводле Банькоўскага (2, 760), першапачаткова пра выцісканне алею, соку; друкаванне (1542 г.).

***Прасарня**, *просарня*, *просярня* ‘месца, дзе абрушвалі прасяныя крупы’ (ТС). Ад *проса* з суф. *-арня* па тыпу *малатарня*.

Прасвадаваць, *прасвадаваць* ‘раіць, угаворваць’ (ашм., шальч., Сл. ПЗБ). З польск. *perswadować* ‘тс’, што ўзыходзіць да лац. *persuādē* ‘пераконваць, схіляць’ (Банькоўскі, 2, 531).

Прасвёт ‘светлая паласа на неасветленым’, ‘прамежак, свабодная прастора паміж блізкімі прадметамі’ (ТСБМ, Нас.), ‘праём акна’ (ТСБМ, Шушк.). Рус. *просвёт*, укр. *просвіток*, польск. *przeswit*, чэш. *průsvit*. Нульсуфіксальны дэрыват ад *прасвяціць* < *святціць*. Сюды ж *прасвётны* ‘празрысты’ (ашм., Стан.).

Прасвэта ‘асвета’ (Др.-Падб.). Запозычанне з укр. *просвіта* ‘тс’, якое, верагодна, з *просвіцати* ‘рабіць каго-небудзь асвечаным’, што, у сваю чаргу, паходзіць са ст.-слав. *просвѣтити* ‘асвятляць; асвятчаць’ ад *про-* і *свѣтити* ‘святціць’ (ЕСУМ, 4, 601).

Прасвірка, *просвіра* ‘белая круглая булачка з прэснага цеста, якая выкарыстоўваецца ў абрадах набажэнства’ (ТСБМ), параўн. укр. *просвірка* ‘тс’, рус. *просвіра*, *просвірка*, ст.-слав. *просфора*, *просвора* ‘тс’, што да грэч. *προσφορά* ‘дар, паднашэнне’ (Праабражэнскі, 2, 131; Фасмер, 3, 377; ЕСУМ, 4, 601). Гл. таксама *праскура*.

Прасвірджаваць ‘прарываць, прарэджаваць (напр., буракі)’ (навагр., Сцяшк. Сл.). Нейкая кантамінацыя. Магчыма, польск. *świdrzyć* ‘свідраваць’ і *-рэджаваць* (< *рэдка*), ці ў сувязі з *свірэпа*, *свірэпка* ‘сурэпка’ (гл.) як пустазелле.

Прасэка ‘ачышчанае ад дрэў паласа ў лесе, якая служыць граніцай участка, дарогай і пад.’ (ТСБМ), гл. і *прэсека*. Да *прасякаць*, *сячы* (гл.). Аб гэтых словах як дарожных тэрмінах гл. Куркіна (Этимология—1968, 94).

Прасэліна ‘шчыліна, расколіна’ (Нас.). Чэш. *prosedlina* ‘даліна, лажбіна’, серб.-харв. *proselina* ‘расколіна’. Прасл. **prosedlina* (Варбат, Морфонологія, 204). Да **prosedati* ‘прасядаць’, уласна ад дзеепрым. *прошл. часу на -l-* з суф. *-ina*.

Прасэсць, *прэсэсць*, *прэсясць*, *прэсяць*, *прэсэсць*, *прэсісць*, *прэсісць*, *прэсець*, *прэсест*, *прэсіест*, *прэсіэсць*, *прэшіўст*, *прэшаст* (Сл. ПЗБ, Бяльк., Шатал., Уладз., ТС, 3 нар. сл., Ян., Мат. Маг., Нар. сл.). Асноўныя значэнні: ‘адлегласць на ткацкім станку ад пярэдняга навоя да бёрдаў (нітоў) і кавалак палатна, вытканы на гэтым участку асновы’; ‘частка намотанай на станок

асновы, якая адпускаецца для ткання на адзін раз’; ‘верхняя ці ніжняя частка асновы (або прамежак паміж імі), праз якія праходзіць чаўнок’; ‘палатно, сатканае за 1 прыём; кавалак саматканага палатна каля 30 см’; ‘вытканае, але яшчэ не адрэзанае ад кроснаў палатно’. Рус. *прэшесть* ‘палатно ў станку ад калоды або прышвы да бёрда’ (Даль), *прэсэсть*, *прэсэсть*, *прэшесть* ‘мера даўжыні палатна або асновы ў працэсе ткання, роўная адлегласці паміж навоём і бёрдамі’, укр. палес. *прэсэць* ‘даўжыня палатна, роўная аднаму абароту нітак асновы вакол навоя’. Чумакова (ЭИРЯ, 1968, 181 і наст.) прыводзіць яшчэ польск. абл. (без дакладнай фіксацыі) *proszęjsć* ‘палатно, якое знаходзіцца ў рабоце на ткацкім станку’, але яго фанетычная форма ўказвае, хутчэй, на запозычанне з усходнеславянскіх моў. У спецыялізаваным слоўніку Фалінскай (Słown., 1) яно не адзначана. Складанае слова, у якім цяжка вызначыць як галосную, так і першую зычную караня. Чумакова (там жа) на рускай тэрыторыі асноўнай лічыць форму *прэшесть* і ўзводзіць яе да караня **ход-* у ступені рэдукцыі: **pro-xъd-ь*, г. зн. першапачаткова назва дзеяння ‘ход чаўнака’, якое потым перайшло ў сферу канкрэтных назваў. На беларускай тэрыторыі форма з шыпячым адзначана толькі ў магилёўскіх гаворках. На нашу думку, суаднесенасць гэтых формаў у рускай мове аналагічна пары *насесть*, *насест* / *нашесть*, *нашест* ‘седала’. Адсутнасць *ѣ* ў Даля ў формах з шыпячымі, магчыма, тлумачыцца тым, што ён супастаўляе іх з *шест*. Мена *с/ш* можа быць абумоўлена як вядомым чаргаваннем у рускіх гаворках свісцячых і шыпячых (гл. Філін, Проісх., 267), так і проста дысіміляцыяй свісцячых у гэтым слове; на аснове беларускіх формаў галосную ў карані можна ўзнавіць як *ѣ*, Тады зыходная форма — **pro-sěd-ь*, г. зн. месца, дзе атпушчанае аснова прасядае, каб утварыўся зеў і можна было б прасоўваць чаўнок. Параўн.: *Атпусьце прасест, бо малыя зявэ* (Шатал., 139). Словаўтварэнне аналагічна, як у слоў *пропасьць* і інш. З пункту погляду вызначэння галоснага ў карані выклікае сумненні ўкраінскі прыклад. Але параўн. укр. палес. *седат* ‘сядаць’, *седушка* ‘лавачка’, дзе галосны ў карані, несумненна, з *ѣ*. Улічваючы старажытнасць словаўтварэння, можна рэканструяваць прасл. **prosedьstь*. Паводле Смуклавай (Балто-слав. ісл. — 1980, 208), дыял. *pras'ēs'c* — балтызм, што выводзіцца з *prasiskēti* ‘рассунуцца,

рассоўвацца, раскрыцца'; Смачынскі (там жа) адносіць да *siēti* 'вязаць', на думку Смукловой — сумніўна.

Прасеў, *просеў* 'агрэх, прапушчаны пры сяўбе ўчастак' (лудз., Сл. ПЗБ, Выг., ТС), *прбсеў* 'те' (Мат. Маг.). Рус. *просев* 'прасейванне; сяўба ўсяго насення, якое ёсць у сеяльцы', польск. *przesiew* 'прасяванне; сяўба'. Нулявы дэрыват ад *прасяваць*, *прасеіваць*. Семантыка слова развілася пад уплывам такіх слоў, як *пралік* і пад.

Прасеўрыць 'праветрываць на скразняку' (Касп.). Да *сівер*, *север*, параўн. *насэверыць* 'патрэскацца ад холаду' (Сл. ПЗБ) (гл.). Магчыма, пад уплывам літ. *šiaurė* 'поўнач', *šiaurūs* 'халодны, паўночны'.

Прасечка 'перашкода' (Нас.). Суфіксальны дэрыват ад *прасячы* (гл.). Да семантыкі параўн. рус. *пресечь* 'перарваць, спыніць'.

Прасёлак 'грунтавая дарога паміж невялікімі населенымі пунктамі' (ТСБМ). Рус. *просёлок* 'те'. Конфікснае ўтварэнне *пра-* + *-ак* ад *сяло* (гл.). Першапачаткова 'дарога паміж двума сёламі, праз сяло' (гл. Фасмер 3, 377).

Прасінацца 'прачынацца' (Янк. 1), укр. *просі́натися* 'те'. Ітэратыў да *праснуцца* (гл.). Ці не сюды і назва месяца прасл. **prosinьсь*, параўн. укр. *прбсінець* 'студзень; снежань', ст.-польск. *prosiniec*, чэш. *prosinec*, серб.-харв. *прбсінац* 'снежань', славен. *prosinec* 'студзень', ст.-слав. *просиньць* 'те', для якіх значэнне 'ажываць, прачынацца' больш падыходзіць, чым сувязь з **sijati* 'ззяць', **sinoti* 'заззяць', згодна з найбольш прынятай этымалогіяй (гл. Фасмер, 3, 377; Сной₂, 585 і інш.).

Прасітак 'сіта' (Инстр. 1, Шат.). Конфікснае (*пра-* + *-ак*) утварэнне ад *сіта*; параўн. рус. *подситок* 'сіта невялікіх памераў'. Сюды ж *прасіціціцца* 'прадрацца' (аб лакцях у вопратцы) (Касп.), *прасічаны* 'працёрты, сітаваты' (ТС).

Прасіць 'звяртацца з просьбай, дабівацца чаго-небудзь, назначаць цану', 'заступацца за каго-небудзь', 'запрашаць, клікаць', 'жабраваць' (ТСБМ). Рус. *просить*, укр. *просіти*, ст.-рус., ст.-слав. *просити*, ітэратыў *прашати*, польск. *prosić*, в.-луж. *prosyć*, н.-луж. *prōsyć*, чэш. *prositi*, славац. *prosit* 'прасіць', серб.-харв. *прбсити* 'выпрошваць; сватаць', славен. *prósiti* 'прасіць', балг. *прбся* 'выпрошваць; сватаць'. Прасл. **prosi*. Роднасныя: літ. *prašyti*, *prašau* 'патрабаваць, прасіць', лат. *prasit*, *prasu* 'те', лац.

precor, *-ārī* 'прасіць', *procius* 'жаніх', гоц. *frāchnan* 'пытанне', ст.-в.-ням. *fraga* 'пытанне', *fragen*, *fragon* 'пытаць', ст.-інд. *praçñás* 'пытанне', авест. *frasa-* 'пытанне' і г. д. (Траўтман, 216; Мюленбах—Эндзелін 3, 377; Вальдэ—Гофман 2, 346 і наст.; Уленбек, 173; Фасмер 3, 378). Сюды *прасільнік* 'чалавек, які запрашае на вяселле' (Сцяшк. Сл.), мн. л. *прасільнікі* 'те' (Сл. Брэс.).

Праскók 'кадык' (рас., Шатал.), *прскók* 'грыжа' (ганц., Сл. ПЗБ). Зваротны нульсуфіксальны дэрыват ад *прскочыць*, *прскочкаць* < *скакаць* (гл.), г. зн. рухацца (пры глытанні, націсканні).

Праскóнак 'букет' (халоп., Стан.). Няясна.

Праскóўка 'вяроўка, якою прывязваецца барана да ворчыка, каромысла' (Бяльк.). Няясна. Фармальна гэтыя слова можна было б суаднесці з **праскаць*, *праск*, параўн. укр. *праск*, *праскати* 'трэск, трэскацца', польск. *prask* і г. д. Параўн., аднак, назвы розных вяровак, прывязак і пад.: балг. *прáшка* 'плечены пояс; бакавая прывязка ў сядле', серб.-харв. *прáша* 'прывязка ў сядле', польск. *proca* 'рэмень у ярме', што выводзіць з прасл. **portisa* 'прашча', якая названа, верагодна, па матэрыялу, з якога зроблена гэтая прылада для кідання (Сной₂, 557), гл. *прашча*, параўн. *праснёвыя ніткі*, ад *прбсцень* 'верацяно з ніткамі з пяці ручак' (Нік. Очерки).

Праскóра, *праскурка*, *прбскура*, *праскура*, *прскóрка* 'пра-свіра' (Шат., Касп., Др.-Падб., Нас., Шпіл., Мік., ТС, Маш.; маг., Шн. 2). Гл. *прасвірка*.

Праскóркі 'мальва пагрэбаваная, *Malva neglecta* Wallr.' (Яруш., Гарэц.; маг., Кіс., Дэмб. 1). Мн. л. ад *праскурка* (гл. *пра-скура*); з-за падабенства пладоў параўн. іншую назву: *ператечкі* (Кіс.).

Праскóрнік 'алтэя, *Althaea*' (Нас.), 'штокружа (сляс) ружо-вая, *Alcea rosea* L.' (віц., Кіс.). Рус. *проскурник*, *просвирник* 'розныя віды *Althaea*, *Malva*', укр. *прбскурнак*, *прбскурняк* 'расліна *Althaea officinalis*', польск. *proskurnia* 'лясны кустарнік', чэш. *proskurnik* (з рус. — Махэк, Jména, 147). Ад *праскура* (гл.). Назва па знешнім выглядзе, форме пладоў (Махэк₂, там жа; Мяркулава, Очерки, 127).

Праскурнія 'жанчына, якая пячэ прасвіры' (Нас., Мал.), *прс-свірія* 'те' (Маш.). Рус. *прскóрня*, *прсвирня* 'те', укр. *прскóрня* 'месца, дзе пячуць прасвіры', *прскурніца* 'жанчына, якая пячэ

прасвіры'. Ад *праскура*, *просвіра* з суф. -ня. Аб суфіксе гл. Сцяцко, Афікс. наз., 118.

Пра́сла₁ *пра́сло*, *пра́смо*, *пра́сно* 'частка агароджы-паркана паміж двума слупамі' (ТСБМ, Янк. 3, Сцяшк. Сл.; слуц., КЭС, Др.-Падб., Шат., Гарэц., ТС), 'палёт плота на даўжыню жэрдак' (Бір. Дзярж.; Шымк., Собр. і Шушк.), 'плот з неабчасанага колля' (Сл. Брэс.), 'частка сцяны паміж вокнамі' (Сцяшк. Сл.), 'праход у плоце' (паўн.-усх. КЭС; Касп.), 'жэрдка, якой закладваюць праход у агароджы' (Сл. ПЗБ, Сл. Брэс.), 'частка застаронка' (Сл. ПЗБ), 'некалькі жменяў зжатага збожжа' (Сл. ПЗБ), 'вузкі ўчастак зямлі' (трак., Сл. ПЗБ), 'паласа, якую камбайн займае за адзін раз' (Сл. ПЗБ), 'пасма пражы пры тканні' (Др.-Падб.). Рус. *прясло* 'частка калаўроту; частка агароджы, паркана'; укр. *прясло* 'звяно плятня', польск. *przesło* 'частка паркана паміж двума слупамі; ярус', чэш. *práslo* 'тс', славен. *préslo*, *préslica* 'станок, станіна, да якой прымацоўваецца пражы; калаўрот; частка млыну'. Прасл. **pręslo*. З **pręd-slo*, звязанага з *pracūi* (Фасмер 3, 395 і наст.). Роднасныя з лат. *spriestlis* 'скляпенне', англ.-сакс. *sprindel* 'крук' (Траўтман, 278; Мюленбах—Эндзелін 3, 1022; Прабражэнскі, 2, 144). Махэк₂ выводзіць **pręslo* з **(s)pręg-slo*, ад кораня, які ў літ. *sprengto* 'ўціскаць нешта да вузкай шчыліны' і ў слав. **prego* (гл. *упрэці*). Бязлай (3, 115) славен. *préslo* 'калаўрот; верацяно' лічыць амонімам да слоў са значэннем 'звяно плота', апошняе да **prętslo* ад **prętatī* (гл. *працаць*), на думку Куркінай (Этымалогія—1994—1996, 204), беспадстаўна.

Пра́сла₂ 'агульная назва любой агародніны' (бых., Касп., Янк. Мат.). Семантычны рэгіяналізм. Ад *прасла₁*, як *агародніна* ад *агарод* < *гарадзіць*, г. зн., 'тое, што за праслам, за агароджай'; параўн. таксама *пра́сла* 'некалькі жменяў зжатага збожжа', 'вузкі ўчастак зямлі' (Сл. ПЗБ).

***Праслэдак**, *прослідок* 'след, зроблены ўпершыню' (Сл. Брэс.). Укр. *прослідок* 'след'. Конфікснае *пра₂-* + *-ок*-утварэнне ад *след* (гл.).

Праслён (*прэслён*), *прэсленка*, *прэслёнка* 'каменьчык з дзірачкай, прасліца' (ТС), параўн. рус. *пряслен*, *пряслень* 'тс', ст.-польск. *prześleń* 'матавіла', чэш. *pręslen* 'прасліца', славац. *prasleň* 'тс', в.-луж. *prásleň* 'тс', н.-луж. *pršeslin* 'тс', палаб.

prąslen 'тс', серб.-харв. *прешлен* 'прасліца; пазванок', славен. *pręsleń* 'прасліца', балг. *прешлен* 'прасліца; пазванок', макед. *прешлен* 'прасліца'. Прасл. **pręslenъ*, **pręslenъ*, утворанае ад **pręslo* (гл. *прасла*) з суф. **-енъ*, **-енъ* (Махэк₂, 491; Бязлай, 3, 115; Шустар-Шэўц, 2, 1167; БЕР, 5, 688, з літ-рай).

Праслічны 'прыгожы' (Нас.). З *пра* і *слічны* (гл.), параўн. польск. *prześliczny* 'прыгожанькі'.

Праслўхаць 'даведацца' (віл., Сл. ПЗБ). З польск. *przesłuchać* 'дапрасіць, выслухаць'.

Праслядаваць 'асуджаць, забараняць' (смарг., Сл. ПЗБ). З польск. *prześladować* 'тс' (там жа).

***Прасмэргнуць**, *просмэргнутэ* 'прасмярдзец (напр., аб мясе)' (брэсц., Нар. словатв.). Кантамінаванае слова: *прасмярдзец* + *сморгаць*, *шморгаць*. Параўн. яшчэ *сморгі* 'соплі'. Магчыма, мы маем тут і кантамінаванае значэнне 'прасмярдзец і пакрыцца сліззю'.

Прасміхаць 'насміхацца' (швянч., Сл. ПЗБ). З *насміхацца* ў выніку кантамінацыі з польск. *prześmiewać*, *prześmiewać się* 'жартаваць, кпіць'.

Прасмульжыцца 'працерціся аж да зямлі (пра зімовую дарогу)' (Касп.). Параўн. *смурыжыць* 'церці' (Бяльк.), рус. *цвяр. смурьгаць* 'тс'. Апошняе лічыцца пазнейшым ітэратыўным утварэннем ад *сморгать* (Фасмер 3, 693). Гл. *сморгаць*, *шморгаць*.

Прасна́к, *прасно́к*, *прасну́шка*, *прасня́к*, *прасны́к*, *присне́к* 'тоўсты блін з прэснага цеста' (ТСБМ, Гарэц., Шат., Касп., Др.-Падб., Сцяшк. Сл., Сл. ПЗБ, Мат. Гом., Сл. Брэс.), 'ляпёшка з хлебнага цеста' (Бяльк.). Больш падрабязна аб значэннях слова і іх лакалізацыі гл. Вештарт, Лекс. Палесся, 115. Слова мае агульнаславянскае распаўсюджанне: укр. *прісняк* 'праснак, пірог з прэснага цеста', рус. *прасня́к*, *пресно́к* 'прэсны хлеб, пірог, ляпёшка', польск. *przaśnik*, *przaśniak* 'прэсны хлеб', чэш. *pręsňak* 'ляпёшка з няквашанага цеста', серб.-харв. *pręsňik*, *pręsňaц*, *pręsňaцица* 'прэсны хлеб; прэснае салодкае пячэнне', славен. *pręsnes* 'няквашаны хлеб', балг. *преснік* 'прэсны хлеб', макед. *праснег*, *преснец*, *пресник* 'від пірага з падедушаных каржоў, складзеных адзін на адзін'. Суфіксальныя дэрываты ад **pręsнь* 'прэсны' (гл. Вештарт, там жа). Параўн. таксама *апрэснік*.